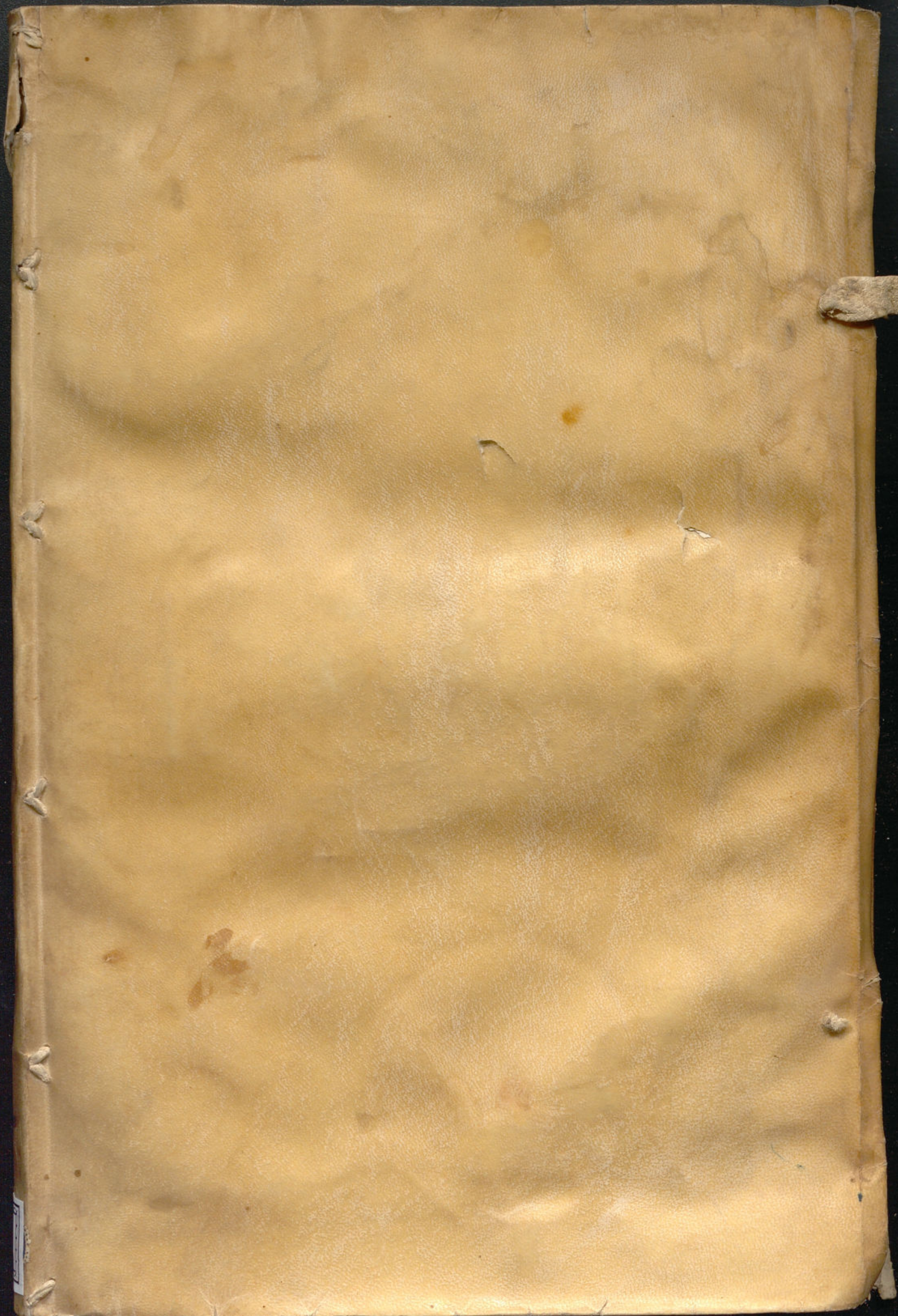

LIBRARIUS

A
11-82

No. 1
78-83

Il. *Il. [illegible]*
C.A. *[illegible]*
Sole *A*
611
[illegible]
[illegible] *83*

78-83-9-11

del collegio dela Comp^a de Jesus de Granada dela libreria B2

R. P.

R. 2955

NICOLAI SERARII

SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

ET SS. LITERARVM IN ACADEMIIS;

Primùm Herbipolensi, deinde Moguntina Interpretis.

*IN LIBROS REGVM ET
PARALIPOMENON.*

Commentaria Posthuma,

del collegio dela Comp^a de Jesus de Granada

EDITIO SECUNDA

B2

LVGDVNI.

Sumptibus Claudij Landry.

M. D. C. XVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

K. 2882

INSTITUTION
SERIALS
SOCIETAS IESV THEOLOG
ET LITTERARVM IN ACADEMIA
PRAEDICANTIS
VIA ALBERTI
COMMUNICATIO
SOCIETAS IESV THEOLOG
ET LITTERARVM IN ACADEMIA
PRAEDICANTIS

LONDON
Superioris Classis Librarius
R. G. G. G.
CVM BRITANNICI REGIS

ADMODVM

REVERENDO IN
CHRISTO PATRI
P. MUTIO VITELLESKO,
PRÆPOSITO GENERALI
SOCIETATIS IESV,
CLAVDIVS LANDRY S.P.D.

Sapientes Indiæ, si fides habenda Straboni est, quotannis in concilium regium conueniebant ineunte anno, ac in eo cœtu, principum ingenij, & doctrinæ virorum, proferebant in medium, si quid humanis de rebus, aut diuinis composuissent, si quid de totius anni fructibus nouum & singulare, de animantibus inauditum, de cœlestibus inusitatum & insolens, de republica vtile & salutare essent commentati, quod regiis auribus dignum, & sempiternę memorię mandandum videretur. Ac vbi suas quisque lucubrationes perlegisset essentq; omnium calculis, suffragante in primis veritate, comprobata: id præmij referebant, vt ab omni vectigalium tributorumq; genere pens-

tando immunitatem obtinerēt. Præclaro sanè in-
stituto, & in omnium mortalium ciuitates atq;
imperia admittendo, cùm vt ne in tanta rerum
maximè diuinarū ignoratione versaremur, tum
vt præstantissimis hisce & homine libero dignif-
simis studiis distinerētur, expolirenturq; ingenia
cœlestium rerū capacia, quæ alioqui vel otio tor-
pent & obsolescunt desidiâ, vel fortune crepūdiis,
vt vocant, procurandis, vel blandissimarum ser-
uitute seruienda voluptatum in corpus degene-
rant, mortaliaq; fiunt quodammodo de immor-
talibus nulla sui posteris imagine relicta, dum

Syderibus tristes umbras, terrestria Cælo

Præponunt, Ditemque Deo, Lethūmque saluti.

Excepit eum morem laudatissimū humana di-
uinæque commētandi SOCIETAS VNIVERSA
SANCTISSIMI NOMINIS IESV, & studijs lon-
gè diuinissimis auspiciatissimisque inauguratū, per-
git, vti cœpit, in dies magis magisque ad Dei gloriã
anhelando consecrare. Videre enim est non
anni modo primordiis, sed mēsis diebusve sin-
gulis propè, nouos exoriri diuinarū humanarūq;
literarum commentarios, & de vniuersis, etiam
ab orbe nostro remotissimis prouinciis, ad Pater-
nitatem V. quasi concilium quoddam sapientiæ
nauigare. Quid ego prosequar, aut cōmemorem
ea que in illo doctrinarū quasi Panonio pronū-
ciantur, ad speciem præclara, ad dignitatem illu-
strata, ad præsentem multitudine industria,

stria, ad nomen æterna, ad publicam salutē vtili-
tatēque fructuosa? De mansuetioribus musis,
quæ pancarpia? de humana philosophia, qui the-
sauri? de Theologia, quæ cœlestis sapiētia est, quot
sydera hoc cœlo digna! De sacris enim potissimū
oraculis dicendū mihi est, è quibus tot responsa
veritatis, tot effata doctrinæ, tot folia Sibyllarū,
tot deniq; absoluti operis effecta in theatrū orbis
errarū, cū admiratione admurmurationēq; mor-
taliū, spectāda mittūtur. Plenæ sunt bibliothecæ,
plenæ officinæ, plenus mūdus Societatis labori-
bus gloriosis, (quamquā sua sint aliis familiis or-
namēta, monumentaq; laudum æternarum am-
plissima) quorum laborum omniū operæpretia
& fructus, secundū Deum, cui cū Augnstino,
scribit, legit, docētque Societas, Tibi, vt parenti optimo, capi-
tūq; tanti corporis, cū debeantur: deliberādum
mihi diu non fuit, an & hoc SERARII tui monū-
mētum, in amplissimis REGVM libris, quasi ere-
ctum nomini tuo, despōderetur. Enimuero is est
SERARIVS, vt huius sæculi Mineruæ ad illius
nomen exclament meritò, Senecæ Elogio *O ho-
minem doctum!* Posthumum autem hoc opus simul
inuentum & perfectum, tantæ doctrinæ & in-
genij, vt SERARIVM ex vngue purpuræque
exigua cognoscas, possitque, quod aiunt,

Eruditis auribus placere.

Supereffet, vt quēadmodum munere, ita & mu-

neris authore lætandum esse tibi confirmarem,
explicarémque huiusce mei instituti rationes, &
causas operis dedicandi; sed quoniam ex omnes
ab humanitate summissionéque fastigij tui po-
tius profectæ sunt, quàm meo in solo natæ, su-
persedebo longiori præfatione, ne, (vt cum insi-
gni præclari muneris paranympio excipiam,)
caelesti verecundia tua laudes suas qua facilius te fatigare possunt, quàm
nos satiare, ipsum vestibulum cum stomacho inge-
rere videatur. Iam ergo silentium meum defensor-
rem & præsidem consilij huiusce mei te fecit.
Cæteris dubium non est quin amor in societa-
tem vniuersam meus & ipsius auctoris mens
atque voluntas satisfactura sint : hoc enim
quod modo suscepi dicandum Paternitati tuæ
SERARIUS ipse, si vitã diuturniorem ei voluisset
Deus, facturum videbatur. Eius itaque piis & do-
ctis manibus id tributum. V. P. velit. Vale.

Vt commilitij iura tuenda putet.

Lugduni pridie Kal. Iun. Anno 1618.

QVOD PAVLO ANTE
MORTEM ERVDITOS HOSCE
Commentarios Auctor scripserit.

EPIGRAMMA.

 NVS, ais, Samuel, Salomón ve illuminet vnus
Vel Samuelis opus, vel Salomonis opes;
Huius enim puram afflauit Sapientia mentem,
In toto illius pectore Numen erat;
Hic fuit augusti pars magna voluminis, ille
Scribenda & fecit, factaque scripta dedit.
En votis maiora tuis, qui talia iactas
Spirat in hoc vatis mens vtriusque VIRO;
Quod sapiat dia vt Salomon, arcanaque norit
Ut Samuel, faciunt hæc monumenta fidem.
Talia quin sapiens extremo in limine vita
Plus Salomone sapit, nec Samuele minus.

MICHAEL ARNAVDVS
Lugd. Sac. Theol. auditor.

IN LAVDEM ET
COMMENDATIONEM
OPERIS.

EPIGRAMMA

 I molem spectes quam mente SERARIVS ambit
Sera, feres, chartis est manus imposita.
At si sensa animi trutinere operisque coronam
Summa feres chartis est manus imposita.
Tot campos, tot planities, totque æquora, punctum
Tamque breuis tam altas arca flagellat opes.
Ac lacedemonio tanta est in schemate virtus
Ut merito que absint sint paralipomena.

ANTONIUS ROVSSERIYS
Lugd. Sac. Theologiz auditor.

BARTHOLOMÆVS IACQVINOTIVS, Prouincialis Societatis Iesu, in Pro-
 uincia Lugdunensi, iuxta priuilegium concessum eidem Societati, à Christianif-
 simis Galliarum Regibus Henrico tertio-decimo Maij. 1583. Henrico quarto,
 vigesimo Decembris, 1606. Et Ludouico decimo tertio regnante, duodecimo
 Februarij, 1611. Quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis ho-
 minibus compositio, absque illorum permissione imprimant. Permittit CLAVDIO LANDRY,
 Lugdunensi Bibliopola, vt opus cui titulus est. *Nicolaï Serarij in libros Regum & Paralipome-
 non Commentarij* imprimere, ac libere diuendere possit, ad decemnum datum Lugduni pri-
 mo Iunij, 1618.

BARTHOLOMÆVS IACQVINOTIVS.

L est permis au susdict Landry de faire imprimer, vendre, & debiter le liure sus-
 dict *Nicolaï Serarij in Libros Regum Et Paralipomenon Commentarij*. Et sont fai-
 tes deffenses à tous Libraires, Imprimeurs, & autres de quelque estat & condi-
 tion qu'ils soyent, de faire imprimer, vendre, & debiter ledict liure, sans le sçeu, &
 consentement dudiect Landry à peine de confiscation des liures, despens, dommages, & in-
 terests dudiect Landry, & de trois cents liures d'amende, applicable, la moitié au Roy & l'au-
 tre moitié audiect Landry. F A I C T à Lyon, ce 1. Iuing. 1618.

IN LAUDE M ET
 COMMENDATIONEM
 OPERIS.

SEVE.

EPICRAMMA

[Faint, mirrored text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ANTONIVS ROVSSEIVS
 Logh Sacr. Theologiae magister

IN LIBROS REGVM ET PARALIPOMENON.

ORVM librorum particulam explicaturi Diuus Gregorius Magnus, & Origenes, diuinæ sibi gratiæ auxilium prorsus necessarium esse profitentur. Profiteor & ego, Auditores, perlibenter, cum *ingentem hanc historiam*, vt idem Gregorius vocat, totam; & quidem perexiguo paucarum aliquot hebdomadam spatio, explicare debeam: neque ingenio, doctrina, sanctitate, vllæ omnino re, tantis cum viris, vllō modo comparandus sim. Vestrarum igitur apud Deum Opt. Max. qui sanctos, de quibus mihi iam agendum, puerulos, Samuelem & Dauidem docuit: adeoque ad hos ipsos, aliosque beatissimos cælites omnes, precum opem peto, quæsoque.

Prælogomena, quæ vocantur, sex erunt.

PRIMUM. Qui apud nos sunt quatuor libri Regum, ij apud Hebræos, quos Theodoro, & Procopio testibus, sequitur Aquila: duo tantum sunt; sed eorum prior, duos nostros priores continet, ab ijsque vocatur *Samuel*. vbi etiam notat apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 25. Græcus Origenes à Syris, inquit Procopius: *prophetia Samuelis*: quia ab eius ortu, rebûsque gestis incipit, & in secundo scripturarum ordine, quem, vt alias dixi, *priorum prophetarum* vocant, tertium locum obtinet. Posterior duos nostros posteriores complectitur, proprièque inscribitur *Reges*, apud Origenem tamen loco citat. ex ipsius libri 3. hebraico initio, vehammélech Dauid. & in eodem librorum ordine locum quartum sortitur. Rectè tamen à Latinis, 70. aliisque Græcis, omnes à Regibus appellationem sumunt, quia non posteriores tantum, sed duo etiam priores de Regibus agunt. Apud 70. tamen, Græcosque omnes, non *Regum*, sed *Regnorum* inscriptio est, quam veterum *Latinorum* plerique secuti sunt. Eam Galeato prologo S. hieron. improbat, quia ea inscriptione plurium hic gentium regna describi significaretur, cum solius tamen Israëliti populi regnum proponatur. Sciendum tamen, regni nomine significari non populû & terrâ tantû, quæ regnatur, sed ipsam etiam monarchicæ gubernationis speciem, vt apud Aristotelem, polit. 3. deinde ipsam regis cuiusque regnationem, seu quæ regnans gessit, & tempus quo regnavit, vt apud Xenophont. lib. 8. & apud Plautum ille, qui dicebat; sub Veneris regno vapulo, non sub Iouis: sicque quot reges, tot regna sunt. Daturque hoc intelligi ex Origenis interpretatione apud Euseb. lib. 5. vbi illud libri 3. principium: Et rex Dauid; vertit: *Βασιλεία Δαβίδ*: omisso &. Cassianus coll. 6. c. 3. Regnorum liber, id est, totum opus. Tertull. adu. Marc. l. 4. habes tertium Basilicæ &c. Cyprianus c. 11. de exhort. martyrij, in primo Regnorum libro legimus &c. idem l. 3. ad Quir. c. 62. Innocent. ep. ad Exup. Regnorum libri quatuor; &c. consimilia legas apud hieron. Aug. Ruffinum, &c. hieronymus etiam vocat librum temporum apol. adu. Ruffin. Et verò prima etiam illa notione possent plura his in libris regna considerari; cum post Salomonem aliud Iudæ regnum, aliud decem tribuum fuerit. Ideoque & ipse Hieronymus aliquando regnorum libros vocat, vt l. 2. in Gal. c. 54. ep. 142. 132. in Mich. cap. 4. sub finem.

2
 SECVNDVM. Scriptor verò quis fuerit, cum Abulēsi q. 19. prologi Galeati, & l. 1. Reg. c. 2. q. 11. dicendum videtur, à pluribus prophetis plures, quæ cuiusque temporibus congruerent, historias conscriptas esse, postmodum verò in vnum vnus voluminis corpus adductas esse: vt etiam asseruerunt Rabanus lib. 2. de instit. Cler. c. 54. Procopius hic, & S. Gregorius prologo hic. Sed à quo adductæ fuerint, dum rursus quæritur: dicendum, priorem partem à Samuele conscriptam videri, vt ait Bababathra c. 1. fol. 14. Basil. edit. & c. 1. Abulen. & S. Greg. lib. cit. & lib. 1. c. 1. licet in eo minus recte sensisse videatur, quod duorum librorum authorem cum censet (tametsi D. Hier. ep. ad Pam. de opt. gen. interp. t. 2. p. 369 generalius etiam dicat; legamus Samuelem; siue vt in communi titulo habetur; Regnorum libros) cum lib. 1. c. 2. 5. ipse Samuel moriatur. ideoque alius aliquis quæ sequuntur adiunxit, cumque aliqui putant Esaiam fuisse, sed vsque ad finem hosce libros eum non scripsisse, vel inde constat, quod vltima Babyloniorum tempora non viderit: plerique Ieremiam duorum maximè posteriorum librorum scriptorem tradunt, vt Arias Montanus in Isaia cap. 5. f. 117. Dauid Camius, Isidorus, lib. 6. & alij, incipiendo scilicet à Salomone. Nam quæ ad hunc à Samuele tradita non sunt, ea tribuunt nonnulli Dauidi. alij vt Rabbi Moses Kimhi, & Genebrardus in Chron. Nathani & Gad prophetis. Nominatim verò hisce duobus tribuitur l. 1. Reg. c. 38. versus de Samuelis morte ac sequen. Bababathra f. 15. edit. Bas.

TERTIVM. Paralipomenon libri apud nos duo sunt: apud Hebræos vnus, qui inscribitur verba dierum, id est, res, seu gesta dierum. Sunt verò dies isti vel propriè accipiendi, & sic diaria seu ephemerides vocarentur: vel potius anni, vt annales nomenclantur, seu vt appellauit Villalpandus lib. 2. appar. vrbis c. 23. pag. 125. librum Fastorum Regum Iuda & Israël. Hieron. prologo gal. chronicum totius diuinæ historiæ. Græci verò vocarunt τὰ παραλαπόμενα, vel vt apud Procopium est, τὰς παραλαπόμενας, scilicet. ἰστορίας, quod, cum scriptio hæc Regū maximè gesta persequatur, nonnulla tamen iis addat, quæ in libris Regū tradita non sunt, quasi hæc sint relicta seu residua, quæ etiam causa, eorū lectio cur copulanda sit à D. Hier. citata illa ep. 142. vocatur libri præteritorum. ep. ad Domnionem & Rogat. seu præfati. in Paralip. longè aliter quam hodie Lutheri Cōcordia. Eorum ordo apud Hebr. est in hagiographis, sed apud veteres, teste S. Hieron. l. cit. erant Paralipomena ista loco septimo, apud recentiores masorethas primo, Rabbinos nono, Germanicos Indæos vltimo, vt præfatione alias cit. docet Elias. Horum author non vnus, sed historiographi plures à Procopio, initio scholiorum statuuntur. in principio tamen scholiorum in Paralipomena, vnus quispiam traditur, qui ex multis Prophetarum scriptis eam historiam consignarit. hunc verò Esdram fuisse scribit Rabbi Salomon, in c. 7. l. 1. Paralip. Quisquis verò fuerit, certum est. post Babylonicam captiuitatem scripsisse, vt ex lib. 2. ca. vlt. v. 22. 23. constat.

QVARTVM. Tam librorum Regum, quam paralipomenon explanatores nullos è veteribus inueniri, quærentur S. Greg. prologo. Angelomus præfatione, & Cassiodorus de diuinis lect. c. 2. posseuinus lib. 2. biblioth. c. 29. nonnullos enumerat, sed eorum plerique frustula tantum quædam exposuerunt. Extant tamen hodie sanctus Eucharius Lugdunensis Episcopus, Romæ apud raulum Manut. editus ann. 1564. de eo tamen dubitant nonnulli. Procopius, quem M. S. Græcum è Reipub. Augustanæ bibliothecæ D. Marci Velseri, viri vti genere & opibus, sic literis, omnique humanitate præstantissimi, beneficio habui. Beda, Isidorus, Angelomus, qui circa annum Domini 830. hortatu Drogonis Metensis Episcopi, Caroli Magni filij, hos in libros scripsit: & ita quidem, vt libr. de Eccles. scrip. Trithemius hoc vocet excellentissimum opus, & quale ait, ne in scripturis sanctis aliàs legisse memini. Lyran. deinde Abul. Dionysius Carthusianus, Caietanus ratissis editus anno 1546. apud Ioan. Roigny, sub Basiliseo, & quatuor elementis. & author qq. seu traditionum hebr. qui falsò Hieronymus putatur, vt ostendit Victorius, & ante ipsum Abul. & Lyran. licet scriptorem esse antiquum, vel ex eo colligatur, quod ab Angelomo sæpe citetur.

QVINTVM. Vtilitas horum ex S. Greg. l. citat. patet, Historia, inquit, regum, quia eo spiritu cōdita, quo & cetera scripturæ sanctæ volumina cognoscuntur, non debet credi eis esse minor sacramentis, quibus non est inferior titulo authoritatis. nam omnes scriptores eius fuisse prophetæ referuntur, qui cum historica narrant, spiritalia signant; exteriora loquuntur, & intima innuunt: terrena proponunt, vt cælestia exequantur, &c. Et post:
 Suauis

CAPVT I.

Suauiſt eſt hiſtoria Regum in ſuperficie literæ, altior in typis allegoriæ, moribus inſtruen-
dis vtilis, lucida in exemplis exhibendis. D. Auguſt. l. 17. ciuit. c. 1. Ipa ſcriptura, quæ per or-
dinem Rege eorumq; facta & euenta digerens, videtur, tanquam hiſtorica diligentia, re-
bus geſtis occupata eſſe narrandis, ſi, adiuuante ſpiritu Dei, conſiderata tractetur, vel ma-
gis, vel certè non minus prænunciandis futuris, quàm præteritis enunciandis inuenietur
intenta. De Paralipomenis verò ita breuiter epiſtola 103. S. Hieron. Paralipomenon liber,
id eſt, inſtrumentum veteris epitome, tantus ac talis eſt, vt abſque illo, ſi quis ſcientiam ſcri-
pturarum ſibi voluerit arrogare, ſeipſum irrideat. Caſſiodorus l. cit. In Paralipomenon li-
bris duobus, ait, à patribus magna prædicatur vtilitas, qui rerum geſtarum notiã bre-
uiter quidem, ſed pleniffime continere noſcuntur.

SEXTVM. Diuiduntur libri Paralipomenon duas in partes. prior continet genealogiam
totius penè humani generis, vt ait Procopius, ſed maximè Iudaici vſq; ad cap. 10. Reliqua
pars res geſtas. Regum verò libri diuiduntur in ea, quæ regnum conditum antecerſerunt,
& in ea quæ conſecuta ſunt. Illa ſunt vſque ad cap. 8. multiplicia, vnius tamen Samuelis
rebus geſtis includi poſſunt omnia, prout deinceps patebit.

SAMVEL
LIBRI PRIMI,
CAPVT I.

EVIT vir vnus de Ramathaimſophim, de mōte Ephraim,
& nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij
Thohu, filij Suph, Ephratæus; 2. & habuit duas vxores,
nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Phenenna. Fueruntq; Phe-
nennæ filij; Annæ autem non erant liberi. 3. Et aſcendebat vir
ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus, vt adoraret & ſacrificaret Do-
mino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni
& Phinees, ſacerdotes Domini. 4. Venit ergo dies, & immola-
uit Elcana, deditq; Phenennæ vxori ſuæ, & cunctis filiis eius, &
filiabus partes; 5. Annæ autem dedit partem vnã triftis, quia
Annã diligebat. Dominus autem concluſerat vuluam eius. 6.
Affligebat quoq; eam æmula eius, & vehemèter angebat, in tan-
tū, vt exprobraret quod Dominus concluſiſſet vuluã eius; 7. ſicq;
faciebat per ſingulos annos, cū redeunte tempore aſcenderēt
ad templum Domini; & ſic prouocabat eam. porrò illa flebat, &
non capiebat cibum. 8. Dixit ergo ei Elcana vir ſuus; Anna, cur
fles? & quare non comedis? & quam ob rem affligitur cor tuum?
nunquid non ego melior tibi ſum, quàm decem filij? 9. Surrexit
autem Anna poſtquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli ſa-
cerdote ſedente ſuper Sellam ante poſtes templi Domini, 10. cū
eſſet Anna amaro animo, orauit ad Dominum, flens largiter, 11.
& votum vouit, dicens: Domine exercituum, ſi reſpiciens vide-
ris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec obli-
tus ancillæ tuæ, dederisq; ſeruæ tuæ ſexum virilem: dabo eum

4
 Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascēdet super caput eius. 12. Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obseruaret os eius. 13. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantūmq; labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam, 14. dixitq; ei: Usquequo ebria eris? digere paulisper vinum, quomades. 15. Respondens Anna, Nequaquam, inquit, Domine mi: nam mulier infœlix nimis ego sum, vinūmq; & omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini. 16. Ne reputes ancillā tuam quasi vnam de filiabus Belial, quia ex multitudine doloris, & mœroris mei locuta sum vsq; in præsens. 17. Tunc Heli ait ei: Vade in pace: & Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum. 18. Et illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiā in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit, vultusque illius non sunt amplius in diuersa mutati. 19. Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino: reuersiq; sunt, & venerunt in domum suam Ramatha. Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam: & recordatus est eius Dominus. 20. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna, & peperit filium, vocauitque nomen eius Samuel: eo quod à Domino postulasset eum. 21. Ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino hostiam solemne, & votum suum, 22. & Anna nō ascendit: dixit enim viro suo: Non vadam, donec ablectetur infans, & ducam eum, vt appareat ante conspectū Domini, & maneat ibi iugiter. 23. Et ait ei Elcana vir suus: Fac quod bonū tibi videtur, & mane donec ablectes eum, precorque vt impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum à lacte. 24. Et adduxit eum secum, postquam ablaetauerat, in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domū Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus; 25. & immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. 26. Et ait Anna; Obsecro mi Domine, viuit anima tua Domine; ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans Dominum. 27. Pro puero isto orauit, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulauit eum. 28. Idcirco & ego commodauit eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait;

COMMENTARIVS.

PRIMò quæ ad eius ortū, tum quæ ad eius ætatē totā spectant, proponuntur. Ad ortum hæc. i. Fuit ex stirpe Leui & familia Canah, quemadmodum i. Paralip. 6. traditur, non quidem

quidem per Amram, vnde Moyses & Aaron, sed per Amrami fratrem *Isaar*. Hæc enim loco citato genealogia textitur, v. 34.

1. Leui.	11. Elcana.
2. Caath.	12. Amazar.
3. Isaar.	13. Mahath.
4. Choré, de quo Numer. 16.	14. Elcana.
5. Abiasaph.	15. Suph.
6. Aisir.	16. Thoha.
7. Thohu.	17. Eliel.
8. Sophonias.	18. Ierohã, non Ieroboam, vt in Bibliis
9. Azarias.	19. Elcana. (Regiis Græcè & Lat.
10. Iohel.	20. Samuel.

Ex quibus tria vides, primò hic versu non nisi ad tritauum, relicto eo qui sequebatur Elcana perueniri, secundò curtiore eam apud D. Hieron. lib. 1. contra Iouinian. & Procopium Genealogiam esse, quæ Samuelè à Leui facit duodecimū, rursūq; illam, quæ apud Theodor. q. 3. eundem decimū quintum numerat. tertio, Nimium anxie D. Augustinū lib. 2. Retr. c. 43. retractasse, quod lib. 17. ciuit. cap. 5. rectè dixerat, Samuelem de filiis Aaronis non fuisse. Neq; enim in filiis Aaron repetitur Samuelis Pater, sed in Isaris, vt ostensum. Idem porrò Pater dicitur eodem v. 1. Ephrataus, quia nobilis admodum vir, magnæque existimationis, vt in Ruth capitis primi principio exponit Raschi: vel potius quia ex Betlehem, quæ Ephrata etiam dicitur, vt Ruth 1. versic. 2. quæst. 3. dictum est. Fuit eius mater, quemadmodum ait author Traditionum & Angelomus, sed non ex matre istiusmodi denominatio in scripturis sumi solet, quin 70. & Græci alij pro Ephratao expressè in Ephraim ponunt. S. Gregorius ex ipsa Ephraim tribu eū fuisse censet. at quomodo Leuita tum fisset? Dicendum igitur Ephratæum vocari, quia licet Leuita esset, in ea tamen Ephraim tribu natus erat, & adhuc morabatur, vt Iosue 21. Iudicū 19. Dicitur verò fuisse de Ramathaim, id est, de Ramatha, quemadmodum infra vocatur c. 1. v. 19. c. 2. v. 11. c. 8. Sed duali numero ab Hebræo. effertur, quia duplex (Saligniacus verò c. 3. tit. 6. dicit esse quinque Ramas: quarum hæc iuxta Gabaa, & hodie Ramula, in qua palmæ abūdantes, & præcelsæ turres: in quibus lampades oliuo perpetuo ardent: nō enim vllus vsus candelarū, & cereorū apud Turcas) Ramatha erat, quarū vna, quæ Samuelis & Elcanæ patria, Sophim dicitur. Vocatur eadem etiam Rama, vt ait Benjamin in itinerario, licet alia sit ab iis quæ in Aser & Nephtalim, de quibus libr. de locis hebr. Hier. Eadem ab Euangelistis dicitur Arimathia, (Dux Olicensis epist. 2. f. 129. Ramam ait vibē quondam elegantem & magnam, nunc totam dirutam: quam Stephanus Ragusinus esse velit Arimathiam, illius Iosephi patriam, qui saluatorem de cruce deposuit, & sepeliuit. incolas habet Æthiopes Christianis infensissimos, monasterium est diues, in quo peregrini habent hospitium, ibidē sunt capellæ quatuor, quarū vna Nicodemi &c.) præposito A, quemadmodum Ruth 4. in Aram siebat, idq; patet 1. ex Syriaco testamēto, vbi semper Rometha, & 70. hic alij: Græci præponunt A, & S. Hieronymi temporibus loc. cit. Remphtis nominabatur. Iudic. 9. v. 41. Ruma, hebr. Aruma. Sophim verò putantur duo in excelsis oppida posita, quæ sese mutuò aspicerent, quasi mons biceps, in quo sita essent. alij tamen vt Heb. author Traditionum, Lyran. & alij, putant dici, quasi contemplatorum oppida, quia ibi prophetarum & eorum, qui sacrarum literarum studio tenebantur, sedes quædam fuit. Rabbi Salomon mauult speculatorum familiam significari, intellecta præpositione, Ex: vnde Chald. fuit, ait, vir vnus Ramathæus ex prophetarum discipulis.

Ei erant vxores duæ, more illo, de quo & alias & in Gedeone monui. De Anna & Helcana scripsit sanctus Hippolyt. vt habet Scal. in ipsius canonem. Principalis erat Anna, cui Melaniam Sanctus Paulinus epist. 10. confert: minus principalis & secundaria, versicul. 2. non tempore, inquit Gregorius, conjugalis copulæ, sed inæqualitate prærogatiuæ, fuit Phenenna: prior sterilis erat, versicul. 2. 5. hæc filiorum filiarūque plurium parens, versicul. 4. Ideo que vt Saram agar, Genes. 16. annam despiciere, variisque contumeliis afficere cœpit. vbi notat Rabbi Salomon duas vnus viri vxores vocari Soroth, id est, æmulas seu inimicas, quia inter eas inimicitia & rixæ fere semper. Vnde Ruth 4. versicul. 5. Chaldæus ait propinquum illum noluisse Ruth, quod vxorem iam haberet, & nil nisi contentiones ex altera nascerentur. Parentis verò huius religio-

in Deum ex ascensu ad tabernaculum quod Silunte tunc erat, Iosue 18. intelligitur, eum præscripto Exodi 23. tempore diligenter ac religiosè ascenderet, v. 3. 4. præsertim cum suas secum uxores pietatis causa deduceret, totamque simul domum, v. 21. & offerret non præceptas tantum ibi hostias, sed alias etiam ex voto, v. 21. imò addunt ibi 70. eum terræ suæ decimas omnes obtulisse: quod de suburbana terra intelligendum, vt Ios. 21. dictum est, & de decimis decimarum, Num. 18. non autem de uxoris, quæ ex alia tribu foret, bonis, aut emptis possessionibus, vt ceter veteris Test. quæst. Auctor. q. 46. Dabat verò partem vnam ipsi Annæ, v. 5. amicitia enim causa & honoris, sic solebant præsci quosdam *γεραιπεν* lib. 1. Athen. quæ pars licet à 70. aliter non explicetur, hebraicè tamen dicitur pars facierum, quod Pagninus explicat, quasi partem cum furore, vel in ira ipsi Annæ daret: quòd cum eam diligeret, indignaretur plures ei partes dare se non posse, vel dabat, inquit, partem super faciem prostratus, precàs pro sua uxore sterili, vt heb. Genes. 19. v. 1. 42. v. 6. Rabbi David Camius interpretatur partem honorabilem, & Chal. electam. illius verò pater Rab. Ioseph, partem irarum & tristitiæ, quod sequitur noster interpres, dum ait, partem vnam tristis. Pars hæc à quibusdam putatur fuisse vestium nouarum: sed ex re ipsa, Origene, Iosepho, Chald. v. 1. constat fuisse hostiarum partem, quæ sacrificatæ erant, & sacro iam epulo absumebantur. Erat enim aliis etiam in conuiujs vsitata *αρωδαισία* vel *αρωαρχία*, vt ex Homero & Plutarcho constat. fiebat id ab eo quotannis, non semel, vt Lyran. putat, sed ter, festo scilicet Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorū, vt author Trad. & Angelomus. Ascendebat enim statutis Exodi 23. diebus, quin Abul. q. 9. 10. putat eum sæpius etiam ventitasse, sed alia de causa & fine vxoribus vt Leuiticæ scilicet functionis aliquid obiret; neque quam statuit Lyranus dispensatio aliunde colligi potest: neque Ramatha septem miliaribus Silunte aberat, vel non multo amplius.

Anna verò primo pro merore cibum non capit, v. 7. Sed quomodo v. 9. dicitur, postquam comederat & biberat: 70. S. Chrysof. hom. de Anna, & Chald. quodammodo id de alijs legunt, postquam ederant & biberant ipsi; eam tamen aliquid edisse innuere videtur, cum v. 15. non se aquam bibisse negat, idque tradunt S. Gregor. l. 1. & 2. c. 1. S. Chryf. l. cit. Ideoque respondet Lyranus, eam cibi adeo parum sumpsisse, vt quasi nihil videretur. Ex ipso tamen textu dixeris, eam initio quidem ab omni cibo & pota abstinuisse, postea tamen, mariti hortatu, aliquantulum gustasse. Quæ afflictæ, inquit Gregor. l. 1. c. 2. comedere noluit, à viro cohortata manducauit. Notat lib. de ebrietate Philo eam, vita tota, à vino & omni sicera prorsus abstinuisse. de qua D. Chrysof. hom. 62. ad pop. tribulatio (ait) philosophiæ mater est. Anna suam habens æmulam, contumelia eam persecuta non est.

Secundo ad Dei se templum contulit, v. 9. quod tunc tabernaculum tantum erat, sed amplius quibusdam ædificiis iam circumseptum, vt Abulen. q. 24. vel parentibus certe locis amplissimis, vt in ea qui orare aut legem audire vellet, intrare posset semper, cuiusque tribus aut sexus esset. Tempus verò meridianum erat, ait Chrysof. hom. citata de Anna, post prandium scilicet v. 9. Quod omnes, ait Chrysof. faciunt tempus recreationis, illa facit tempus orationis. Vnde in quibusdam monasterijs statim à cibo preces; & S. Hieronymus epistola 7. ad Lætiam, sic, ait, comedat, vt statim à cibo possit legere, orare, psallere, & ad Ephesios homilia 24. vis discere vigiliam animæ? vade ad Annam, &c. vsque, audite viri & mulieres, & rursus hom. 79. ad pop. pag. 394. B. C. non ad somnum it, &c. Orat verò primo flendo largiter, v. 10. deinde preces multiplicando, v. 12. vbi S. Gregor. & Orig. notant, quemadmodum Thessal. 5. semper orare oporteat, eiusmodi scilicet agendo, quæ vel ad orationem referatur, vel orationi similes sint. i. spiritales & bonæ. Sanctis, ait epist. 22. S. Hieron. etiam ipse somnus, est oratio. Sonabat, ait Chrysof. eadem assidue, nec destitit iisdem verbis iterandis multum temporis absumere, quod contra eos qui earundem precum in corollis repetitionem calumniantur, notabis. Sanctus Ephrem t. 1. de conf. S. F. 175. licet labores manibus, semper tamen mente ora. nam & beata Anna mater Prophetæ Samuelis orabat, & labia eius tantummodo mouebantur, & ser. de Iudi. extr. f. 252. Anna per lacrymas Samuelem accepit prophetam in exultationem, & gloriam cordis sui. de tali oratione, quæ absque sono est, vide Cass. coll. 9. c. 25. & 27. Chryf. hom. 70. S. Dorotheus comparat Annam hanc ad Annam B. Virginis matrem, & est lectio 4. in festo Præsent. B. Virginis. Orabat verò, vt ibid. dicitur coram Domino,

attentio

attentione & reuerentia maxima, quod diligenter idem Chrysoft. obseruat. Diuus Aug. ep. 12 l. c. 16. & in Psal. 98. orauit cum gemitu magno p. 452. D. huc trahere relationem ex Omuranis literis, è Iaponia datis, anno 96. f. 2 15. Vocis nihil fundebat, vers. 13. Sed, vt ait Gregor. intus cor clamabat. hoc enim significat animæ illa effusio, de qua vers. 15. Stabat verò ante ipsum Heli Sacerdotem in throno sedentem, v. 12. 26. foris tamen labia ita motabat, vt ebrizæ instar; os distorquere, nimiumq; deprauare videretur. S. Chryf. hom. 79. ad p. expendit orationis eius feruorem: quod non resonans foris, sed attenda, &c. & quod contumeliam non indignè tulerat, quod in mensa temperans, &c. quod ante fores templi, &c. Vouit porro si prolem acciperet masculam, duo; primum eam fore Nazaream, & quidem Nazareatu perpetuo, vnde præter intonsum capillum, v. 11. ponunt etiam 70. & Chald. abstinentiam à vino, & omni eo, quod ebrietatem gignere posset. Sed de his in Samsonè dictum est. Secundum, Futurum vt filius ille in tabernaculo Deo semper ministraret, id est, omnibus vitæ diebus, ver. 28. seu iugiter, id est, in sæculum, seu in sempiternum, vt Hebr. Chald. & 70. dicunt, vers. 22.

Nota. Licet esset Samuel Leuita, duo tamen hic, quæ Leuitis imposita non erant, voueri, quoad Leuiticum ministerium. Cùm enim, vt aliàs dixi, ante annum vigesimum ministrare non inciperent Leuitæ, Numer. 4. hic quasi à primo statim lacte deserto, ministrare debuit. Deinde ministrare desinebant Leuitæ, ab anno 50. ætatis; hic verò quoad viueret, ministerio sacro dicatus erat. Ab anno 60. inquit Author Traditionum. 1. Paralip. c. 2. & Leuitæ ministrare & milites pugnare desinebant, vnde & Romani eos emeritos vocant. Abul. Leuit. 27. q. 4. de votitis, & q. 7. 12. 13. sub fin. & 14. 52. 54. 65. an cùm esset primogenitus potuerit voueri? & 67. sub finem: vbi addit ad duos hic positos vouendi modos hunc tertium, vt scilicet semper domino seruirent Leuitæ, absque intermissione, quam concedebant ἐφημερίαι, classésque singulorum.

Grauitè verò innocens arguitur, v. 14. quasi ebria. 70. Philo, de ebrietate, Chrysoft. hic de Anna, & hom. 15. in acta, veterésque Græcorum libri tradunt, Sacerdotis puerum seu famulum hanc reprehensionem instituisse, Hebræi tamen, Chald. & Latini libri nullam pueri huius mentionem habent. Vnde videtur à Græcis illis significari, reprehendisse quidem ipsum Heli Annam quasi ebriam, sed per puerum, vel quia paulo ab ea longius aberat, vel grauitatis & modestiæ ergò. Illa verò humillimè respondit, vers. 16. vbi Author Tradit. notandum, inquit, quod omnes qui ebrietatem sectantur, filij Belial vocentur, idemque inculcat Angelomus. Græci filios Belial hic appellant filios pestilentes. Dominum sacerdotem vocans, ebriam se esse abnegat, ait Greg. vt superiori ordini ex humilitate se subderet, & falsæ obiectioni ex veritate contrairer. Hinc Sacerdotis benedictio & fausta precatio excitata v. 17. mulier, ait Chrysoft. ex accusatore fecit patronum nacta est intercessorem, quem habuerat obiurgatorem. Quod sequitur, vers. 18. idem Chrysoftomus interpretatur, vtinam è fine rerumque exitu discas, non ex vinolentia meam hanc orationem extitisse. Hebr. tamen & Vatabl. sic: Ineam tecum hanc gratiam, vt pro me orare velis; tum spei plena, vt Ioseph ait, abiit primo suum in Silontinum hospitium, postero deinde die Ramatham, cibumque iam lætabunda sumpsit, nec tristi, deiectoque vultu amplius fuit, sed æquabili & constanti. Vides, inquit Chrysoft. mulieris fidem? priusquam acciperet quod postularat, perinde confisa est, quasi iam accepisset. in causa erat, quod oraret multo eum feruore, &c. Idem h. 62. ad p. docet vtilitatem tentationis, exemplo Annæ. Antequam verò se itineri daret, non ipsa tantum, sed maritus etiam, aliique domestici, bene mane ad tabernaculum ierunt, ibique coram Domino adorarunt, v. 19. quod Christianis commendat Abulensis. Eredientes de hospicio ait Hieronym. epistola 22. armet oratio, regredientibus de platea oratio occurrat ante, quàm sessio. Exaudita igitur est Anna, & magno miraculo natus ei filius. Tertull. l. de Ieiunio, c. 7. Anna impetrat facile à Deo, inanem sibi ventrem implere, & quidem propheta.

Die octauo dum circumciditur, vocatus ab ea est Samuel, quod valet quibusdam, exauditio Dei, ἐπακοή θεοῦ, ait Græcus scholiastes manuscripti Procopij Græci: Fráncisco Georgio tomo 1. problem. 442. positus à Deo, Philoni l. Quod Deus. & lib. de ebriet. τὸ λαγμένον θεῷ, Origeni, vbi ipse Deus: S. Gregorio & Angelomo, nomen eius Deus, Iosepho, postulatus à Deo. Et apud Eusebium l. 6. c. 25. θεόκλητος. Sunt hæc posteriora magis consentanea, licet penultimum in hebr. magis, quàm Latino vel Græco hæreat v. 20. Vltimum verò in nominis ratione, ibid. Sed vt moner Vatablus mulier hebræi verbi primam

tantum literam retinuit. Hinc Iosephus, & ex eo Procop. cap. 2. Theodor. quaest. 8. Samuelem vocat *θεοαίτιον*. sicuti se idcirco Theodoretum esse nominatum Theodoretus scribit epist. 81. & c. 13. historiae sanctorum, ubi Macedonij preceatione sese à Deo parentibus, & ab his Deo donatum refert. Philippus II. Franciae rex, vocitatur Deodatus, quod eum obsecrationibus à Deo pater Ludouicus, natu iam grandis ex tertia tandem vxore impetrasset. Demaratus filius Aristonis Lacedaemoniorum Regis, ideò sic appellatus est: quòd populus omnis vota fecisset, vt Aristoni regum optimo filius nasceretur, Herod. l. 6. D. Hieronymus ad Lætam de instit. fil. vidimus aliquid temporibus nostris de prophetalibus libris. Anna sterilitatem alui, fecunditate mutauit. tu luctuosam fecunditatem vitatis liberis cominutasti fidens loquor; accepturam te filios, quæ primum foetum domino reddidisti. sic natus est Samuel: sic ortus Samson est: sic Ioannes Baptista. & sub finem, Anna filium, quem Deo vouerat, postquam obtulit in tabernaculo, nunquam recepit, indecens arbitrata, vt futurus propheta in eius domo cresceret, quæ adhuc alios filios habere cupiebat. denique &c. vsque fidem.

De vita Samuelis. I. De infantia.

Primò. dum lactet, à matre domi retinetur, v. 23. & eo tempore aspiciebat puerum mater, non tantum vt infantem, ait homil. de Samuele Chrysoptom. verùm etiam vt rem Deo consecratam, eumque reuerbatur. Si enim qui phialas poculave aurea (nota contra hereticos) Deo dicaturi sunt, posteaquam ea iam confecta acceperint, domique reposuerint, nequaquam ea quasi profana vasa intuentur, sed tanquam Deo sacra: nec audent ea temerè citraque causam attingere, quemadmodum alia; multò magis hæc mulier, &c. Maxime quod samuel Christi typus à quibusdam Patribus vocetur, nonnuncquam & nouus Moyses Hebræorum: Sed die 40. qui purificationis dicitur, oblati non fuit? Respondet Abul. q. 27. 28. 29. Leuitas ad hoc obligatos non fuisse, vt ex legis & sacrificiorum causa patet, quia ipsi Deo sacri iam erant, & in ipsorum fere vtilitatem sacrificia illa (purificationis) cedebant.

Secundò, Vbi ab lactatus fuit, ilico Silontem ducitur, & Domino in tabernaculum offertur, v. 24. Erat verò tunc annorum tot, quot eo tempore ac regione solebant esse qui ab lactabantur. sed duplicem hic aliqui ab lactationem faciunt: propriam, & metaphoricam: hancque facit Lyranus anno 10. vel circiter, quando ait, incipit puer vt aliis cibis communibus. Alij, historiae scholasticæ, c. 3. eandem duplicem statuunt, vnam anno 7. quando à pædagogo remouetur: alteram 12. quando à tutore. Dicunt igitur isti post metaphoricam ab lactationem samuelem oblatum fuisse, quia quid tam imbecilla ætate in tabernaculo egisset? Propriam tamen hic ab lactationem accipiendam patet: Primò, ex illa communi regula, quæ verborum proprietatem, nisi quid impediatur, retineri semper vult, in historia præsertim. Secundò, quam ab lactationem vocat, v. 23. & 24. eandem Latinus interpres, v. 23. vocat amotionem à lacte. Tertio, apertissime indicatur vers. 24. puer erat adhuc infantulus, & apertius Hebr. & Chald. Quarto, Ex vitulis tribus, qui annis respondent, & idcirco, vt ait Theodor. q. 5. vnum quidem vitulum ponunt 70. sed trium annorum, vt ætati pueri congruat. Quintò, si impropria hæc ab lactatio admittenda esset, multo ea plurium annorum statui posset, ex 1. Corinth. 3. & 13. Hebr. 5. Sextò, Infra verò duodecimum vel septimum annum samuelis istam oblationem ponunt Orig. Ignatius epist. 3. Iosephus, Carthuf. & qui ad huius similitudinem docent B. Virginem trimulam oblatam. Euòdius epist. ad Antiochenos, Nicephor. l. 1. c. 7. Gregorius Nicomediensis hom. de B. Virgine, Germanus Patriarcha, Andreas Cretensis, alij apud Canisium lib. 1. Marial. c. 12. Chrysoft. hom. de Samuele: A mamma, inquit, diuulsus. Et postea: Prima statim pueritia, à mamma matris venit ad mamam spiritualem. D. Hier. ad Rust. quid tam pium, quam sanctæ matri sanctum filium custodire? Anna Samuelem non sibi, sed tabernaculo genuit. s. August. in Psal. 98. natus Samuel fuit apud matrem tempore lactis. mox vt eum ab lactauit, dedit in templum, vt ibi cresceret, ibi roboraretur in spiritu, ibi Deo seruiret.

Versic. 24. Hebr. & puer excutiebat, siue discernebat inter bonum & malum, sicut eribrans excutit, &c. ita rabbi Kimhi: sed in comm. sic: & puer, puer erat: id est, erat valde puer, ac tener. non enim expectauit, dum esset robustus: sed statim post 24. menses (quod

quod est lactationis tempus) oblatu fuit. Chald. air dum esset lactens: non quod adhuc lacteret (iam enim ablactatus) sed sic Aramæa lingua vocatur puer. In S. Pachomij vita refert Metaphrastes ab eo in monasteriis educatos pueros, adeò simplices, vt ne suam quidem dextram, aut sinistram nossent. Denique in metaphoricis illis ablactationib. absurda plura sunt, de pedagogis, tutoribus, &c. vt ex Plauti Bacchidibus, & Iustiniani institutionibus de tutela intelligitur. Vera vero ablactatio apud Aetium, serm. 4. c. 28. fit mense 20 quando infans frumentaceo iam pane vti incipit. Sed anno tertio in Iudæa fieri solitam dixi Genes. 21.

Tertiò offertur Samuel primò cum quibusdam sacrificialibus, quæ omnia vocat Iosephus decimas, & sunt triplicia. Primò, vituli tres, vt Hebr. Chald. latinus, S. Gregor. & Angelomus legunt. 70. tamen & Græci, Origenes, Chrysof. vnum, vt dixi. vitulum ponunt, sed triennatam. nam & v. 23. vnus tantum mentio fit. Hic tamen pro plurali ponitur singularis. Secundò modij farinae tres, vt iidem Latini legunt: licet, vti fatetur Auctor traditionum & Angelomus, vnus etiam modius lectus sit quæ tamen duo eundem habere sensum, dixi Ruth 2. Tertiò vini amphora, cuius hebr. nomen retinent 70. Adiunxerunt ambo parentes communem adorationem, v. 28. Mater vero etiam orationem ad Sacerdotem & Deum; in illa v. 26. est iurifurandi formula quædam, viuit anima tua, id est per animæ tuæ vitam, vel tam verum quod loquor, quam te viuere, vel me vitam tuâ oprare: Domino commodare, est simpliciter ad sacrum vsum donare, vel quem à Deo accepisset, reddere. non autem vt hebr. & Græca ostendunt, commendare, prout olim S. Gregorius legerat.

Hæc vero oratio est ipsius canticum, c. 2. Allegorice vero cum Anna interpretatur gratia, Phenenna verò gemma, potissimum quæ tubinus dicitur ab interprete nostro, Thren. 4. ebur antiquum. Significat hæc synagogam tunc fecundam: nunc sterilem, illa vero Ecclesiam gentium tunc sterilem, nunc fecundam, vt seq. c. 2. Moraliter vero eadem Anna vitam significat contemplatiuam, aut spiritualem: Phenenna vero actiuam, aut naturalem; prout docent Orig. Angelomus, Beda, omnium copiosissime S. Gregorius. Anna in primo regnorum libro, inquit S. Cypr. lib. de orat. dom. Ecclesie typum portans, dominum non clamorosa petitione, sed tacite & modeste, intra ipsas pectoris latebras precabatur. Loquebatur prece occulta, sed manifesta fide: loquebatur non voce, sed corde: quia sic Deum sciebat audire, &c. pag. 265. monet Nazianz. orat. 40. vt exemplo Annæ, suos statim infantulos per baptismum Deo consecrent parentes. Chrysof. verò hom. de Samuele, vt liberos Deo in templa offerant, bene ipsos educant, à vitiis auocent, maxime vero lasciuia, inquit idem hom. de Anna.

CAPVT II.

Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo: dilatatum est os meum super inimicos meos: quia lætata sum in salutari tuo.

2. Non est sanctus, vt est Dominus: neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut Deus noster.

3. Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes: recedant vetera de ore vestro: quia Deus scientiarum, Dominus est, & ipsi preparantur cogitationes.

4. Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore.

5. Repleti prius, pro panibus se locauerunt: & famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata est.

6. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.

7. Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.

8. Suscitatur de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cū principibus, & solium gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.

9. Pedes sanctorum suorum seruabit, & impii in tenebris conticescent: quia non in fortitudine sua roborabitur vir.

10. Dominum formidabunt aduersarii eius: & super ipsos in cœlis tonabit: Dominus iudicabit fines Terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.

11. Et abiit Elcana Ramatha, in domum suam: puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis.

12. Porro filii Heli, filii Belial, nescientes Dominum, 13. neque officium sacerdotum ad populum: sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentē in manu sua, 14. & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. sic faciebāt vniuerso Israëli venientiū in Silo. 15. Etiam antequā adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolāti. Da mihi carnē, vt coquam sacerdoti: nō enim accipiam à te carnē coctam, sed crudam. 16. Dicebātq; illi immolans: Incendatur primū iuxta morē hodie adeps, & tolle tibi quantumcumq; desiderat anima tua. Qui respondēs aiebat ei: Nequaquam: nūc enim dabis, alioquin tollam vi. 17. Erat ergo peccatum puerorum grāde nimis corā Domino: quia retrahebant homines à sacrificio Domini. 18. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus ephod lineo. 19. Et tunicā paruam faciebat ei mater sua, quā afferebat statutis diebus, ascendēs cū viro suo, vt immolaret hostiam solemnem, 20. Et benedixit Eli Elcanæ & vxori eius: dixitque ei: Reddat tibi Dominus semen de muliere hac, pro scœnore quod commodasti Domino. Et abierunt in locum suum. 21. Visitauit ergo Dominus Annā, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias; & magnificatus est puer Samuel apud Dominum. 22. Heli, a. erat senex valdè, & audiuit omnia quę faciebāt filii sui vniuerso Israëli; & quomodo dormiebāt cū mulieribus quę obseruabant ad ostium tabernaculi; 23. & dixit eis; Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? 24. Nolite filii mei, nō enim est bona fama, quā ego audio, vt transgredi faciatis populū Domini. 25. Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus, si a. in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo? Et non audierūt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos. 26. Puer a. Sa-

mucl

muel proficiebat, atq; crescebat, & placebat tam Domino quam hominibus. 27. Venit autem vir Dei ad Heli, & ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Nūquid nō apertè reuelatus sū domui patris tui, cū essent in Ægypto in domo Pharaonis? 28. Et elegi eū ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret ephod corā me: & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorū Israel. 29. Quare calce abiecistis victimā meā, & munera mea quæ præcepi vt offerrentur in tēplo: & magis honorasti filios tuos quam me, vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei: 30. Propterea ait Dominus Deus Israel: Loquēs locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo, vsq; in sempiternū. Nūc autem dicit Dominus: Absit hoc à me: sed quicumq; glorificauerit me, glorificabo eū: qui autem contemnūt me, erūt ignobiles. 31. Ecce dies veniūt: & præcidā brachiū tuū, & brachiū domus patris tui, vt nō sit senex in domo tua. 32. Et videbis emulū tuum in tēplo, in vniuersis prosperis Israel: & non erit senex in domo tua omnibus diebus. 33. Verūtamen nō auferā penitus virū ex te ab altari meo: sed vt deficiāt oculi tui, & tabescat anima tua: & pars magna domus tuæ morietur cū ad virilē ætatē venerit. 34. Hoc autē erit tibi signū, quod venturū est duobus filiis tuis, Ophni & Phinees: In die vno moriētur ambo. 35. Et suscitabo mihi sacerdotē fidelem, qui iuxta cor meū, & animā meam faciet; & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. 36. Futurum est autem, vt quicumque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: Dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.

COMMENTARIVS.

Canticum Annæ, seu vt vocat Augustin. & Procopius, hymnus vel hymnodia, quam voce depressa legi à Iudæis asserit Abulens. q. 32. quasi carmen non esset, quod tamen asseruerat antea. Prophetiam continet, vt fatetur v. 1. Chaldaus, & docent nostri, Orig. Theodor. Procop. Gregor. Angelom. Et ex v. 5. ac 10. probat Augustinus lib. 17. ciuit. cap. 4. Nam vt aiunt Theodor. & Procopius, quæ prophetam concepit, prophetæ quoque gratiam participauit, sicuti Elizabeth & B. Virgo. Id tamen Augustin. l. cit. & alij quidam ita explicant, vt hymnus totus mera de Christi Ecclesia prophetia videatur, quod etsi allegoricè verissimum, vt in Sara & Agar, ad Galat. 4. prima tamen & litteraria sententia, partim de præteritis & præsentibus; partim verò de futuris agit. vt sit Dei laudatio propter acceptum beneficium, & simul prophetia prout ait Theodor. Procop. Abulen. & explicando patebit.

Pronūciauit verò Anna carmen istud, cū sacerdoti filiolum in manus tradidisset, ante vel post sacrificiū. Decē cōstat versibus, in quibus acceptorū bonorum est cōmemoratio, v. 1. tūc Dei laudatio, vt colatur & timeatur, v. 2. eiusq; operū & potētiae cōmemoratio, v. 4. & seq. Interposita quadam ad impios apostrophe, v. 3. Tandem futurorum prædictio, v. 9. 10.

In quibus Nota primo. versic. 1. *Exultatio* & *lætitia* ipsius est in Domino, vt Luc. 1. Philip. 4. & *in saluati*, id est, in salute concessa per liberationem à sterilitate, vt aiunt Chald. Iansenius, vel in Christo IESV, vt Aug. l. cit. de quo Simeon Luc. 2. Oris dilatatio facta est, dum facta iam facultas opprobrationes illas cap. 1. versic. 5. refellendi, vti Genes. 30. versic. 23. *Cornu* verò in scripturis sæpissime robur & gloriam significat, Luc. 1. Psalm. 74. &c. Et quidem maximam gloriam: vt regiam, versic. 10. ducta metaphora, non à Moysis cornibus, vt Abulen. ait: sed à cornigeris animantibus, quæ & cornibus defenduntur, & decorantur: vnde ipsæ coronæ regiæ, earumque radij, cornua interdum dicuntur; vti probat lib. 7. hieroglyphicorum Pierius. Vnde etiam Moysen cornutum, id est, radiosum fuisse censet, &c.

Versic. 2. Non alius extra te, 70. dicunt seu vertunt, non est iustus sicut Dominus, posset tamen ita intelligi, non est sanctus sicut Dominus, non est, inquam, quisquam extra, seu præter te sanctus, summa videlicet absolutissimaque sanctitate, de qua in hymno, Tu solus sanctus. Vel sic; non est alius Deus præter te, vt Esaia 43. 44. &c.

Versic. 3. Recedant, id est, ne exeant, inquit Rab. David, vetera, quibus scilicet consueueratis, prout hebr. sonat, licet quænam ista fuerint, exprimat Chaldæus, dicens blasphemias 70. magniloquium: alij, verbum durum, arrogans prout apud Prudentium psychomachia.

*Desine grande loqui, frangit Deus omne superbum.
Alta cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur.*

Et Claudianus ep. 23.

*Pulchris stare diu Parcarum lege vetatur.
Magna repente ruunt, summa cadunt subito.*

Additur causa, quia Deus scientiarum, atque ideo arbiter conscientiarum, inquit l. cit. August. Chald. verò, Deus omnia nouit. Ipsi præparantur cogitationes, quæ sunt vel ipsiusmet dei, vt aiunt 70. & Chald. vel creaturarum intelligentium: vtræque præparantur, id est, à Deo diriguntur, disponuntur. vel vt Prouerb. 16. 21. ponderantur, numerantur, quemadmodum hebr. importat, & sic creaturarum cogitationes à Deo examinantur. Vnde addit Chald. vobis retributurus est culparum vestrarum ultionem. Versic. 4. arcus fortium superatus est Hebraicè arcus est num. sing. gen. scem. at confracti sunt plur. num. & gen. masc. vetus quidam sic: arcus & fortes contriti sunt. est tamen eadem sententia.

Versic. 4 & 5. antithera quatuor proponuntur, vt à B. Virg. Luc. 1. Esuriètes, &c. Sed particula donec, intelligitur pro etiam; vel, & quemadmodum habet Chal. 70. quia. Plurimos. He. Chal. & 70. habet, septem. Cùm verò Anna quinque tantum filios pepererit, infra v. 21. quomodo septem peperisse dicitur? Philo lib. quod diuinum immutabile, ait monadem & hebdomadem eandem esse, quia in vno solo Deo quies; sed allegoricum id est. Iosephus videtur septem filios Annæ tribuere. tres enim filias ponit, & vt cum textu hebr. & græco videtur, tres alios filios, ita vt septimus sit Samuel: sed expresse v. 21. duas tantum filias numerat. Rabbiorum aliqui quinque tantum Annæ liberos tribuunt, sed Samuelis duos adiici volunt, inquit Author Trad. Alij verò vt Rab. Salomon, duos ipsius Phenennæ filios eidem Annæ tribuunt, vt septem habeat. idque quia quoties ipsa pareret, toties duo semper Phenennæ filij morerentur. Cùmque duo tantum superessent, hos illa rogata suis precibus conseruauit. at hæc sunt illorum fabulæ, vt in hom. vocat Origen. Ideoque dicendum, per septem intelligi plurimos, vt Ruth 4. dixi, vt sit propheta, & de illis quos postea paritura erat Anna, maxime tamen de illis, quos ex omni gente innumerabiles enixura erat Christi Ecclesia, vt ait August. loc. cit. Orig. Theodor. Procop. & significat Chaldæus, dum Annam, inquit, implendam prole scilicet plurima. Pulchre D. Hieronym. in Is. cap. 54. fol. 198.

Versic. 5. 6. 7. 8. Dei potentia demonstratur, quod humanis in rebus quæcunque libet, efficit, etiam difficillima & maxime contraria, ideoque horum paria quinque proponuntur, licet postremi membrum alterum non expresse ponatur; sed facillime intelligatur, illi firmillimum

millimum, deposuit potentes, &c. Inferorum porro nomine quidam putant metaphorice significari summas calamitates, quemadmodum apud Artemidorum, lib. 2. de somniis, dicitur ad inferos quis proficisci, qui longam vel diuturnam peregrinationem peregrinatur. S. August. l. cit. de carnalium affectuum mortificatione accipit. Alij sepulchrum; ut sit idem cum superiori, & ita idem August. Angelom. Lyran. Abul. Hic tamen putat etiam proprie intelligi posse de inferis, quo ad limbum & purgatorium; Et de limbo clarissima est Theodoretus sententia hic, dum non communem tantum resurrectionem, vel quorundam propriam, ut Lazari, &c. per ascensum ex inferis notari ait, sed reductionem etiam animarum ab inferis, quando illuc descendit Christus, fecitque ut post ipsius resurrectionem corpora ad tempus resurgerent, & Hierosolymam conspicerentur, ut cognoscerent sanctos viros liberatos esse ab animarum carcere, ut ipse loquitur, & in alia loca translatos, paradysum scilicet, vel Angelorum caelos, quod contra haereticos, qui limbum negant, obseruandum. De purgatorio vero istum locum explicat Leuit. 1. Rab. Racanatenensis, Thalmudici tract. Baba Metsia c. Anram, & in 13. art. sui symboli Clichtoueus; & Lainefius tract. de Purg. Et forte vtrumque significat Chaldaeus, quando ab inferis deduci ait, non simpliciter ad vitam, sed ad vitas aeternitatis.

Causa vero quae v. 8. additur, vel metaphorice cardinum nomine significat Principes, qui sunt veluti mundi huius bases & columnae, vel, ut aiunt Traditiones hebr. ipsos humiles corde, quorum meritis terram stare autumant Hebraei, inquit Auth. Trad. vel proprie non praecipuas tantum terrae partes quatuor, ut ait Iansenius: sed terram ipsam significat, ut sit quasi a maiori ad minus ratio. Deus mundi huius fundamenta & columnas sua in potestate habet, quanto magis omnia, quae iam dixi, efficere potest. Chaldaea vero paraph. notanda: Ante Dominum, inquit, reuelata sunt filiorum hominis opera, ab inferiori parte apparuit gehennam improbis verborum suorum transgressoribus, & in iustis voluntatem suam facientibus fundauit orbem. hisce vero antithetis similia tradunt psal. 112. Ecclesiasti. 10. Luc. 1. 1. 18. Et apud Hesiodum operum initio, Laertium in Chitone. 70. hic addunt, Deus votum vouenti dat, & Aug. l. cit.

Verf. 9. 10. praedicuntur futura septem. Primum, seruandi sanctorum pedes, ne scilicet in culpam, & inde gehennam cadant, inquit D. Greg. l. 2. c. 1. Corpus, ait, Chald. seruorum suorum iustorum custodiuit Deus a gehenna. 70. pro pedibus annos verterunt: Estque simile psal. 90.

Secundum, impij in tenebris tacituri vel immobiles futuri: improbi transgressores, ait Chald. in gehennam in tenebris iudicabuntur, ad ostendendum non esse quemquam in quo puritatis fortitudo ad iudicij diem futura.

Tertium formidaturi aduersarij Dominum, quod de Diaboli per Christum euerfione, qui 70. sequuntur, explicant August. Theodor. qui 70. hic adiciunt iis, quae v. 2. & 3. dicta sunt similia, & quasi ex Ieremae 9. v. 23. 24. deprompta.

Quartum. Toniturus in caelo super impios, 70. clare de Christo Domino. Ascendit ad caelos & tonuit ibi. significando scilicet Christi ascensionem, & Spiritus sancti aduentum, qui tonitru adiunctum habuit, Act. 2. Addit Theodor. & Procop. praenotari Apostolicae praedicationis tonitru.

Quintum. Iudicaturus Deus fines terrae, vbi ut iudem aiunt, & Eusebius lib. 4. demonst. praedicatur secundus Christi aduentus, monetque Augustinus, confessionis seu symboli fidelium ordinem hic teneri: ascendit in caelum Dominus Christus, & inde venturus, &c. idem tamen per extrema terrae putat etiam hominis extrema intelligi, quia in quibus extremis inuentus quis fuerit, ait, iudicabitur.

Sextum. Daturus Deus imperium seu robur Regi suo, qui est vel Christus Dominus, vel quisquis ad regnandum a Deo constituitur, vnde 70. vertunt regibus nostris. Cald. vero cum hebr. conuenit, sed superiorem praedictionem refert ad vindictam, quam Deus de Gog facturus est, & de populorum exercitu, qui rapiunt, & ex ultimis terrae finibus veniunt.

Septimum. Erecturus cornu Christi. Chald. multiplicabit regnum Messiae sui. putat August. omnes fideles Christos etiam hic; id est, vinctos, vocari posse, quia Christi christumate vincti sunt.

Idem canticum tribus homiliis exposuit Chrysof. sed tertia tantum extat, Lyran. & Abul. q. 34. ex Chaldaeo aliam adferunt expositionem, quae tamen recentium potius Rabinorum est, Messiam nondum venisse putantium.

Pueritia Samuelis.

POst oblationem in tabernaculo quid in pueritia egerit, describitur dupliciter, generatim & speciatim. Generatim c. 2. v. 11. 18. 21. 26. c. 3. v. 1. Discebat videlicet litteras legifque rudimenta: & quidem multo quam alij vlli perfectius, qui tamen à prima ætate omnes eam ediscebant; vt quam proprium nomen eam facilius recitarent, inquit lib. 2. contra Apion. Iosephus. Et simile quid de S. Villibrordo Albinus in vita.

Discebat etiam muscen, ait Vatablus, cum ab eo cantores illi extiterint, de quibus 1. Paral. 6. & 25. Discebat denique omnia quæ ad Leuitam. perpetuumque templi ministrum spectare poterant, eaque iam, quantum ipsa quidem eius ætatula ferebat, facere incipiebat, vt custodire sanctuariũ, inquit q. 8. Abulen. lucernas accendere, cap. 3. vers. 3. &c. Vnde sanctus Greg. lib. 2. c. 2. ex eo quod audiuit, omnipotenti Deo placere studuit. Et c. 3. per Samuelem, inquit, communiter viuentium vita eruditur. Deo itaque & hominibus quisque eorum placet, cum fratribus utilis est, Deo deuotus. Sic ergo agant curã sui, vt ea quæ sunt proximi non omittant, quatenus ex benignitate his placeant, qui secum in imo sunt, &c. sanctus Chrysostomus homil. de Samuele. Quamquã, ait, in puero ætas erat immatura, virtus tamẽ erat matura, omnibus enim in tẽplum ascendentibus multæ pietatis ac religionis magister factus est. D. Aug. in Psal 98. Samuel quid fecit infans ad templũ datus? omnes ætates suas inter sancta sacramenta Dei peregit ab ineunte ætate famulus Dei. Ipsius coma promittebatur, & potus aqua erat, inquit Iosephus. & quidem vsque ad eius mortem, inquit lib. de ebrietate Philo, & patet ex Nazaratu, c. 1.

Speciatim verò traditur, quomodo vestitus fuerit, & propheta factus sit. De vestitu, v. 19. mater ei tuniculam exteriorem & talarem afferebat. (Pallium oblongum & talare. quod oblongum ratione aliarum vestium, paruum tamen ratione staturæ pueri ait Radi. libellus) quoties statutis illis tribus diebus festis, de quibus c. 1. ascendebat, & erat accinctus Ephod, v. 18. Quod sacerdotale tantum cum esset, existimant Procop. & Theodor. q. 8. id ei ex privilegio ab Heli Pontifice concessum, propter admirabilem Dei gratiã in ipso efflorescentem: melius tamen cum August. q. 41. Iudicum, Hieron. lib. contra Iouinian. dicitur duplex Ephod fuisse, vnum soli sacerdoti conueniebat. Exodi 28. alterum etiã aliis quibusque, vt de sacerdotibus minoribus infra c. 22. & de Dauide l. 2. c. 6. dicitur, maxime tamen Leuitis. Ideoque dicitur hic Ephod istud lineum fuisse. Sed idem August. l. cit. & Abul. q. 10. maternam illam tuniculam cum Ephode isto confundunt. Notandum hoc loco illud Pet. Damiani lib. 2. ep. 10. pag. 94. linum laboriose peruenit ad candorem; & Clerici modo literarum studiis insudando, modo quibusdam gradibus ascendendo, difficile promouentur ad sacri ordinis dignitates, &c.

De prophetia vero eius quinque potissimum traduntur. Occasio, tempus, locus, modus, euentus.

Primum, Occasio fuit scelerata filiorum Heli vita, nimiaque huius in illos indulgentia. Iis enim pœnas Deus infligere voluit, sed quas ipsis prius per Samuelẽ prophetice denũciaret. Illi ergo propter improbitatem filij Belial vocantur; v. 12. qui c. 1. v. 3. Sacerdotes Domini vocabantur. Sed tunc, ait Grego. l. 1. c. 1. à simulacrorum sacerdotibus distinguebantur, eorumque fides, non vita prædicabatur; quia & prauitatem exercebant operis, sed non errabant in fide conditoris.

Eorum verò peccata potissimum quatuor deteguntur. Primum: Ignorantia Dei, & officij sacerdotalis, non simpliciter; sed quatenus id populum attingebat, v. 13. licet Vatablus non secundã istam ignorantia, sed nouã ab illis consuetudinẽ inuectã significari putet: cũ tamen vsitatũ sit Hebræis, in posteriori membro negationẽ intelligi, quando priori membro apposita iam fuerit, vt noster interpret aduertit. Colligit verò Abulen. q. 6. in iis quæ ad Deum spectabant, v. g. panum propositione, lucernarum accensione, &c. sedulos fuisse: sed ex iis quæ foras erumpunt, ea quæ latebant forte scripturã indicauit. recte tamen ibid. hanc eorum ignorantiam, non tam theoreticam, quã practicam fuisse docet: monetque etiam si theoretica fuisset, ideo tamen absque culpa futuros non fuisse, quia quæ sui status & muneris sunt, vt quisque norit, iubet naturæ lex, D. Aug. c. 4. l. 14. de Ciu. teste Vnde quarto Osee, quia tu scientiam repulisti. &c. Videatur Concil. Nicæni canon 3. & q. 1. de beneficiis. 2. 2.

Secundum

Secundum peccatum. Impietas circa Dei sacrificia, quæ v. 13. in vno pacificorum genere declaratur. In his enim cum pedusculum tantum & armus sacerdotibus deberetur, Leuit. 7 accipiebant illi quandoque carnes aliter affectas, crudas scilicet, cū coctæ tantū & elixæ deberentur; & quidem alio tempore quam oportebat accipiebant, v. 15. quandoque partes alias, & carniū plus quam ipsis debebatur, v. 14. deinde alio modo, vi scilicet ac minis, ibid. & per famulum impium, cum tridente fuscinula è quatuor vasorum generibus, quæ ad tria 70. reuocant, eaque tantum differunt materia & figura. Denique alio sine accipiebāt, quam deceret, ad voluptatē suam, scilicet, v. 14. & v. 29. hebr. ad faginandum se, quod & ait scholiales, 70. v. 15. ad assandū, hebr. Chald. & 70. vnde S. Greg. cum tres gulæ species hic notaret, tandem ait, Coctam carnem renuens, crudam exigebat, communi præparatione eandem carnem edere fastidiebat. Fuit hoc peccatum grande, v. 17. quia sacrificiorum Domini & oblationum contemptionem pariebat, ibid. & faciebat populum transgredi, v. 24. aded vt idcirco dicantur illi Domini victimas calcibus abiicere, v. 13. quia ab illis populum absterrebant. Demum sibi ordinique sacro malam famam conciliarant, ibid. & c. 3. v. 13. At S. Ephrem nimium exaggerat peccatum, dum ait: propriis eos manibus suos iugulasse filios subter omnem arborem frondosam.

Tertium peccatum, Luxuria, v. 22. quam in quibusdam libris etiam correctis 70. omitunt. Hebræi verò quidam apud Auth. Trad. & Angelomum non agnoscunt, sed aliud impietatis genus substituunt, quod mulierum scilicet à menstruis & partu sacrificia non immolarent, sed ea sibi acciperent, nullisque peractis sacrificiis domum illas redire, suisque cum maritis contra legem, Leuit. 12. dormire facerent. Est tamen aperta verborum deprauatio: cui etiam reclamant Chaldæus, Iosephus, nostri: è quibus S. Hieronym. ep. 48. in hebræorum, ait, voluminibus legimus, fornicabantur cū mulieribus in tabernaculo Dei. istas verò mulieres dicit Iosephus eas fuisse, quæ ad religionem, seu Dei cultum accessissent, vel in eo perseuerarent. Chaldæus quæ veniebant ad orandum in tabernaculi tera, id est, porta. Rab. Salomon, puerperas quæ turmatim purificationis causa ad Dei tabernaculum ventitabant. Sed repete, quæ de iis Exodi 38. dicta sunt, & vide Canisium l. 1. c. 12. de B. virgine Abul. q. 15. censet filiorum Heli peccatum hoc nullam Dei cæremoniis iniuriam intulisse. Sed ad tabernaculi ostium ista loqui & tractare, an parum loci diuini que cultus sanctitatem contaminabat? cum illi tales præsertim essent, & hæc foeminae tales? Vnde Chald. v. 32. dicit illos in domo sanctuarij peccasse. S. Hieron. lib. cit. locus tabernaculi ipse subuersus est, & propter vitia sacerdotum Dei sanctuarium destitutum est. Assyriorum Rex apud Lucianum de Syria Dea, iuueni cuidam impietatem obiicit, quod cum Dei templum ædificaret, ipsi reginae vitium attulisse, falso licet, putaretur; quātò magis, si in ipso iam ædificato templo? Vide Hieron. loc. cit. Et in Ezech. c. 8. vbi (alludens ad illum qui in Bethleemítico Sacello virginem sacram ad flagitium pellexerat: vt habetur in ep.) sic ait f. 401. D. in exemplum Ophni, & Phinees, idolorum scelera operamur in tabernaculo Dei, & fornicamur cum his, quæ se militiæ, & ministerio Dei vouerint, &c.

Quartum peccatum, Contumacia, cum ne moniti quidem resipiscerent, v. 25. causa verò qua additur intelligenda est, quod illi mortem mererentur; non autem mererentur specialis gratiæ, qua mortem euaderent, ac resipiscerent, beneficium. ideoque ex iustitia sua mori eos Deus iustissimè volebat, vt explicat q. 21. Abulensis.

Secundum. Heli parentis indulgentia intelligitur nimia, primò quia nimium eos leuiter monuit, cum famam publicam cognouisset, v. 23. 24. 25. 29. c. 3. versic. 13. Eos, inquit D. Gregor. ferire debebat, D. Hieronym. lib. 1. contra Pelag. & l. 1. aduersus Iouin. abiicere. D. Chrysostom. l. 3. Monast. iis minari, à suo eos conspectu remouere, atque abdicare etiā (id est, exheredare) & verberibus afficere, multoque illis grauius & durius instare Theodor. q. 10. & Procop. post vnā & alteram monitionem, è sacris locis seu claustris exturbare oportebat, id est, excommunicare. Secundo, quia monitionem non sæpius iterabat, cum prophetam audiisset, v. 27. vel Si, vti Sulpitio 1. hist. & D. Basilio hom. 3. de pœnit. visum; eam iterabat; quod tamen non legitur; imo contrarium, c. 3. v. 13. quod non acriorem & seueriorem castigationem adhibebat.

In monitione illa, vers. 35. obseruandum, peccata in Deū, sicuti & in legislatorem quælibet duplicia esse; quædam in eum vt legislator est, quando eius videlicet lex quæcūque

violatur. Secundò, quædam verò in eum, vt quasi priuata persona est: quando ipſius videlicet res alia violatur, vt nomen, ſacrificia, &c. De hiſce poſterioribus hic tatum ſermo eſt. Secundò, Docetur verò iſis verbis periculoſiſſimū eſſe in Deum iſto modo peccare: nō quod vllum peccati genus pœnitentia expiare nequeat, vt oſtendit c. 15. l. 2. de pœnitentia Bellarminus; ſed quod hoc genus difficulter admodum veniam conſequatur. Talibus, inquit Gregor. pœnitentiæ remedia non denegantur, ſed altiora peccatorum vulnera difficilius curantur. & Angelomus, difficilior eſt, inquit, venia, & maior agenda pœnitentiæ iſis, qui in rebus Deo ſacratis offendunt, &c.

Difficultas verò iſta iſdem in verbis dupliciter exponitur, pro hebræi verbi duplici ſignificatu. primò à Chaldæo, Rab. David, de iudicio: ſic ſi peccauerit vir in virū, iudicabit illum iudex, litemq; dirimet, eum qui innocens eſt, eripiet: ſi autem in Deum, quis cum vel pro illo diiudicabitur? quis ſe iudicem interponet? ſecundò, de oratione, vt in textu noſtro patet, idq; melius, vt 70. ſignificant, & Chald. qui in ſecundo mēbro ſignificationē hanc amplexus eſt. In priori mēbro licet eadem Latini, Chaldæi, & Græcorū ſententia ſit, paulo tamen aliter legiſſe videtur noſter. In poſteriori S. Ambroſ. lib. 1. de pœnit. c. 8. ſanctus Gregor. putant ſignificari eſſe per quā difficilè idoneum aliquem interceſſorem inuenire, qui pro tali peccatore Deum placare & precari poſſit: vel enim aliquo publico iſtiusmodi precationis & expiationis miniſtro; vel magno quopiā Moyſe, alioue Dei ſeruo tunc opus eſt. Quis ei, ait Grego. interceſſor remanet, cum ille ſe tranſgrediendo præcipitat, qui ad intercedendum pro aliis ordinatus eſt? Origenes h. 10. in Num. ait: qui meliores ſunt, inferiorum ſemper culpas, & peccata ſuſcipiunt: ſacerdos autem ſi delinquat aut pontifex, ipſe ſuum poteſt purgare peccatum: ſi tamē non peccet in Deum, de huiusmodi enim peccatis, non facile remiſſionem aliquam videmus in legis literis deſignari. Et Nouella 123. Iuſtinianus, Si, ait, illi, quibus negocium datum eſt orandi pro populo, indigni miniſterio Dei inueni fuerint, quomodo pro populi delictis placare Deum poterūt? Hinc ſanctus Leo ep. 90. ex Apoſtolica traditione probat, preſbyteris aut diaconis pro crimine aliquo nō eſſe per manus impoſitionē pœnitendi remediū concedendū, ſed alia rigidiore ipſis ſatisfactione vtendum. Vide d. 50. c. Alienum, & c. De hiſ D. Aug. in Pſal. 34. con. 2. pater bonus & iuſtus non perſequitur filium luxurioſum: perſequitur vitia eius, nō ipſum, non quod genuit, ſed quod ille addidit.

Et vltimò hic notandum, quantum liberis & ſubditis patrum maiorūmq; indulgētia obſit, quantumque ea peccatum ſit. Vide Prouerb. 13. Eccleſ. 7. 30. 39. 41. S. Baſilium ſer. 3. de pœnitentia, & proemio de iudicio. Meliſſam lib. 2. ſerm. 10. S. Greg. c. 3. l. 2. Angelomus, Diſcant, ait, Sacerdotes quod non debeāt propter vllōs humanos fauores, aut cōmoda terrena, iſis quibus præſunt, non ſolū aſſentire & blādiri, ſed nec lenitate & manſuetudine: imò dura ac ſeuera increpatione corrigere & emendare. conſt. Apoſt. l. 2. c. 9. & 10. debet Epifcopus peccatores punire, neque temere ignoſcere. vt Agago Saul, filiis ipſe Heli. *Blanda patrum ſegnes facit indulgentia natos.* Verba D. Chryſ. h. 9. in 1. ep. ad Tim. Heli propter filios periit &c. & l. 3. adu. vitup. vitæ monaſticae, totā hanc hitoriā vtiliſſime perſequitur. Sic Varro l. 8. de LL. ſi quis puerorū per delicias pedes male ponere, atq; imitari vacias cœperit, hos corrigi oportere ſi cōcedant; cōtra. ſi quis in cōſuetudine ambulandi, iam factus ſit vacia aut cōpernis: ſi eum corrigi non cōcedant, non ſequitur, vt ſtultē faciant, qui pueris in geniculis obligant ſerperaſtra, vt eorū deprauata corrigant crura. D. Hier. in Ezech. qui aratri ſtiuam tenet, nō debet reſpicere poſt tergum, nec imitari vxorem Loth; ne incidat in plagam Deuteronomij, & pereat *ἐπιγοτόω* inſanabili, quo cecidit & Heli: quia vitio filiorū offenderat Deū, & c. 2. ſciendū eſſe: quod aliud ſit in faciem cadere, aliud retrorſum: Abraham cecidit in faciem. Gen. 17. Heli autem qui peccauerat, retrorſum cecidit. Hermas l. 1. non tui cauſa iraiſcitur Dominus; ſed propter domū tuam o Heli: & tu cum ſis amator filiorum, non commonuiſti domum tuam, ſed dimiſiſti illos violenter conuerſari: propter hoc iraiſcitur tibi Dominus.

In prophetia verò v. 27. tria conſideranda. primū quis propheta? Putat Abul. q. 22. potius eſſe Angelū, quam hominē: ſed quemadmodū Iudic. 3. ſine cauſa verborū proprietates deſeritur, cū vir vocetur, ſeu, vt eſt apud Auguſt. l. 17. ciuit. c. 5. homo: Rabbini vetuſtiores apud Auth. Trad. aiunt eſſe Phineem, qui idē Elias ſit. ſed in Iudicibus non ſemel id exploſū. Recētiores vt R. Salomo in cōm. & apud Lyranū ac Vatablū eſſe ipſū Samuelis patrē Elcanā; ſed argumento nullo. Ideoque ipſius nomen cum taceatur, ignotum fateri malo.

Secundum. Quando propheta hæc facta? Vetusiores Hebræi, ait Author Trad. ante tempus Samuelis dicta hæc fuisse arbitrantur, sed hic ob gloriam Samuelis interposita. Vnde posset illud (venit) verti, venerat: scilicet, iam olim ante annos aliquot, vel antequam in templum offerretur Samuel, vel non multo post.

Tertium. Quid contineat hæc propheta? Tria nimirum. primum est, beneficiorum Dei commemoratio, vers. 28. 29. 30. In iis verò est ea reuelatio, quæ Aaroni facta est, Exodi 4. vbi non solus Moysis aduentus, sed sacerdotij etiam dignitas ei prædicta, vt hinc colligitur. Vocatur verò huius Heli pater Aaron, quia ex eo, non per Eleazarum, sed per eius fratrem Ithamarum descendebat: quemadmodum inde colligitur, quod huius Heli abnepos Abiathar, 3. Reg. 2. in Ithamari posteris ponitur, 1. Paral. 24. Secundum, peccatorum exprobratio, vers. 29, Tertium, pœna, vers. 31. quæ quadruplex: prima, Pontificatus ademptio, vers. 30. 31.

Nota primò. Phineæ successisse in Pontificatu filium Abiezerem, huic filium Bozeem, huic filium Ohozin, vt ait l. 5. c. vlt. Iosephus. Ab his verò Eleazarais translatus deinde Pontificatus in Ithamaræos: & primò quidem, vt idem Iosephus refert, in nostrum Heli. Adidit tamen Iosephus, isto adhuc viuente, sed præ senectute ad sacerdotalem functionem inepto. Pontificem fuisse ipsius filium Phineem. Id tamen scriptura colligi nequit, neque fortè verum est. quid enim erat, quod quidè per se agere deberet, quod ab illo agi non posset? an Pontificale dignitatem non tuetur, qui cap. 4. arcam emittit, & illum ipsum Phinees, quasi fratre altero nihilo maiorem? & cur Phinees potius, quàm Ophni Pontifex ab illo factus esset? cum iste, quasi primogenitus, priores semper loco nominetur, cap. 1. v. 3. c. 2. v. 34. c. 4. 11. vnde & à Sigonio lib. 5. de Repub. Hebræorum cap. 2. rectè omittitur Phinees iste, & ab eodè Iosepho ibid. l. 5. c. 11. semper Heli Pontifex vocatur. Cur verò ab Eleazarais in Ithamaræos istos Sacerdotij trāslatio hæc facta sit, non exprimitur quidè in scriptura; rectè tamen, vt ait Abul. qu. 29. causa in Eleazaræorum illorum improbitatem confertur. cum ab iis eandem ob causam ad Eleazaræos rursus transferatur hic, v. 30. Quæ enim alia res promissionem ipsi Phineæ factam, Numer. 25. intercideret?

Secundò nota. Brachii nomine, v. 31. significatur fortitudo & robur, quod S. Greg. & Angelom. & Vatabl. dicunt esse ipsum Sacerdotium. 70. verò, semè; & S. Aug. loc. cit. Chaldæus, feminis fortitudinem. Tertio. Senex ibid accipitur, interprete Lyranno, secundum ætatem, potius tamen secundum sapientiam, vt apud Vatabl. quidam aiunt, accipiendus; vel magis secundum dignitatem: vt sit senex ipse summus Sacerdos. quemadmodum explicant August. Angelomus, Author Traditionum.

Altera pœna erat constitutio Sacerdotis ex altera familia, non qui esset ipse Samuel; vt Author Trad. August. Angelom. putant, sed Eleazaræus. Licet enim Sacerdos fuerit Samuel, vt infra dicitur: quod tamen hic prædicitur, expressè memorat scriptura, 3. Reg. 2. factum esse, dum Ithamaræus Abiathar reiectus est, & in ipsius locum suffectus Sadoc qui & eius deinceps posterij vocantur æmuli ipsius Heli, quorum gloriam & felicitatem non per se, sed per posteros vidit, magnumque inde dolorem cepit. Quod additur, veruntamen v. 33. significat, quia, & quemadmodum habent Chald. Hebr. Græci Huc verò *ἡ τὴν ἰσογίαν* pertinet, quod de sacerdote fideli excitando dicitur, v. 35.

Tertia pœna mors primò magnæ partis domus ipsius Heli, & quidem in ætate iuuenili, atque ferro virorum, inquit 70. habent hebr. Chald. & 70. omnem domus multitudinem perituram, rectè tamen noster interpres, cum v. 33. 36. constet aliquot superfuturos. Cædes verò ista maxime contingit infra c. 22. secundò mors filiorum duorum, v. 34. Sed quomodo, & cuius rei signum ea esse dicitur? Resp. omnium aliorum quæ hic prænunciabantur, & occultiora erant.

Quarta pœna. Vilitas & paupertas eorum, qui ex ipsius semine residui forent, v. 36. Venturi enim dicuntur hebraice, vt summum Pontificem adorent: licet enim id August. neget, & rectè, si de latrica adoratione agatur: cum tamen cultum humanum significat, saepe dictum est, homines etiam adorari. hæc autem adoratio fiebat, vt sacerdos pro adorante oraret: quemadmodum interpres noster significat, apud quem forte legendum non adferat, sed auferat nummum, id est, accipiat: quemadmodum sensus videtur esse in hebr. Chald. & 70. & quod sequitur de parte sacerdotalium salariorum, significat.

Sed & Nota. istam Sacerdotij translationem verbo & facto eam significare, quæ ab Aaronica stirpe tota, in Christum Dominum eiusque sacerdotes facta est, quemadmodum expli-

cant August. l. 17. ciuit. c. 5. S. Gregor. l. 2. c. 3. Angelom. Theodor. q. 10. Procopius, Iulianus Pomerius. l. 1. cont. Iudæos. Neque enim ex domo Heli tantum, sed ipsius etiam patris: id est, ex toto Aaronitarum genere sacerdotium auferendum fuit, ver. 30. 31. Videmus verò hodie Iudæos absque sacerdotio esse, & inter eos, inquit Aug. quicumque est ex Aaronico genere, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autem honorem illū magnum esse subtractum, deficiunt oculi eius, & defluit anima eius tabe meroris. mors verò illa filiorum, significauit mortem ipsius Sacerdotij de filiis Aaron, inquit August. & sacerdos ille fidelis, v. 35 maxime & principaliter est Christus Dominus, inquit Procop. Theodor. Buccella porro panis significat Christianum sacrificium, quod è panis materia fit, vt aiunt Euseb. 4. demonstr. cap. 20. Cyprianus lib. 1. contra Iudæos cap. 17. Gregorius, Eucherius, Angelom. Beda hic, Iulianus & August. loc. cit. Manducare panem, ait August. est in nouo testamento sacrificium Christianorū. Et paulò ante, per manducare panem ipsum sacrificij genus eleganter expressit; de quo dicit sacerdos ipse, panis quem ego dabo, &c. Ioan. 6. ipsum est sacrificium, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. qui legit, intelligat. Hæc ille.

CAPVT III.

1. **P** Ver autē Samuel ministrabat Domino coram Heli, & sermo Domini erat preciosus in diebus illis, non erat visio manifesta. 2. Factū est ergo in die quadā, Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre: 3. lucerna Dei antequam extingueretur, Samuel dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei. 4. Et vocauit Dominus Samuel. Qui respondens, ait: Ecce ego. 5. Et cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit: Non vocaui: reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit. 6. Et adiecit Dominus rursus vocare Samuelem. Consurgensque Samuel, abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego quia vocasti me. Qui respondit: Non vocaui te fili mi: reuertere & dormi. 7. Porro Samuel nec dum sciebat Dominum, neque reuelatus fuerat ei sermo Domini. 8. Et adiecit Dominus, & vocauit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit ad Heli, 9. & ait: Ecce ego; quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum: & ait ad Samuelem: Vade & dormi; & si deinceps vocauerit te, dices: Loquere Domine, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo. 10. Et venit Dominus, & stetit; & vocauit, sicut vocauerat secundo, Samuel, Samuel. Et ait Samuel: Loquere Domine, quia audit seruus tuus. 11. Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego facio verbum in Israel; quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures eius. 12. In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sū super domū eius: incipiam, & complebo. 13. Prædixi enim quòd iudicaturus essem domum eius in æternum, propter iniquitatem, eo quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos. 14. Idcirco iuravi domui Heli quod non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsque in æternum.

15. Dormiuit autem Samuel vsque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli. 16. Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit; Samuel fili mi? Qui respondens, ait; Præsto sum. 17. Et interrogauit eum; Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te? oro ne celaueris me. hæc faciat tibi Deus, & hæc addat, si absconderis à me sermonem ex omnibus verbis, quæ dicta sunt tibi. 18. Indicauit itaque ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Et ille respondit; Dominus est; quod bonum est in oculis suis, faciat. 19. Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. 20. Et cognouit vniuersis Israel à Dan, vsque Bersabee, quod fidelis Samuel Propheta esset Domini. 21. Et addidit Dominus vt appareret in Silo, quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, iuxta verbum Domini. Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israëli.

COMMENTARIUS.

Tempus Prophetia Samuelis.

Quando pretiosus erat sermo Domini, v. i. i. rarus. Nam quæ rara, chara, ita vt tunc rari essent Prophetæ, quibus cum Deus loqueretur; seu, vt eodem sensu additur, non erat visio manifesta, i. inquit Chald. prophetia, quæ publicè innotesceret. Eodem significato dicitur hebr. Prouerb. 25. v. 17. fac pretiosum pedem tuum in domo amici tui, 70. rarum; noster, subtrahe pedem tuum.

Actas Heli erat ferè tunc 98. annorum. c. 4. ver. 15. vbi 70. minorem numerum detrahunt, & maiorem tantum, vt fieri quandoque solet; expriment 90. Samuelis verò ætas quæ fuerit, opinio est duplex: prima, Rabinorum in Seder c. 13. fuisse annorum 40. tot scilic. quot Iudex fuit Heli. sed clare indicat caput tertium, v. 1. 9. 19. fuisse puerum. secunda, Iosephi lib. 4. c. 11. fuisse annorum 12. sed malè Abulensis hosce annos nondum expletos fuisse censet, vti quoque Cedrenus. Nam diserte Iosephus, *πεπληρωκώς*, ait, *ἔτι δὲ δωδέκατι ἀγορευήσεται*, ideoque 12. annorum erat expletorum, & iam decimumtertium agebat.

Nocturnum etiam tempus erat, cum locutus ipsi est Dominus, v. 3. Sed illa, de lucerna, verba variè hæctenus lecta & intellecta sunt. primò, in quarto casu: quasi antequam lux diuina fieret, vel cum prope esset vt extingueretur, eam videre non posset Heli: ita Rabanus, Angelom. Eucherius, Abul. Caietanus. Alij in primo casu, vt lucerna videre, aut videri non posset. Alij in eodem casu, sed puncto præposito, vt author Trad. Græci, Lyranus, & tandem Clementina Biblia correctæ, quæ litem dirimunt: vt significetur non tempus vespertinum, vti censet Theodor. quæst. 11. & Procop. sed matutinum ante auroram, posteaquam somni iam aliquid cepisset Samuel, vti textus ostendit, & Abul. q. 1. & 2. Tunc enim lucernæ concinnari solebant earum aliquot extinctis, de quibus dixi in Exodo, c. 30. Theod. præf. in ep. D. Pauli, ait: Samueli cum esset adolescentulus, ne primum quidem ministerium, obire à sacerdotibus permissum est: immatura enim ætas, cum ab obeundo munere arcebat. tamen & Dei vocem accepit, cum quid Deus esset nondum didicisset, &c. Cass. coll. 2. cap. 4. Samuelem à seniore institui, cur voluerit Deus, ait: puerum Samuelem iudicio Domini prælectum, sua noluit per semetipsum diuini eloquij disciplina Dominus erudire; sed recurre semel, & iterum passus est ad senem, &c. addi potest, id factum esse; vt senex rem diligentius cogitaret crederetque.

De loco Prophetiæ. Templum erat, vbi noctu dormiebat Samuel, & vbi arca erat, id

est, in proxima quadam ex hedra seu loco, quem Chald. vocat, atrium Leuitarum, de quo Samuelis loco Oecumenius in c. 9. Hebr.

Modus Prophetiæ. Traditur v. 4. & seq. cum enim diuinam allocutionem expertus nunquam antea esset Samuel, vers. 1. & 7. se ab Heli, à quo interdum excitari solebat, vocari ter putauit; sed quarta vice cum ab Heli esset instructus, astitit ei Dominus, vers. 10. specie quadam corporali, vt colligitur ex vers. 15. eaque pulchra & splendida, quod Chald. significat vers. 10. dum Domini gloriam ei reuelatam ait: vocabat verò eum Dominus semper secundò, id est, iterando nomen: Samuel, Samuel, vers. 10. Reperit verò & confirmat Dominus superioris Prophetiæ prophetiam cum noua exaggeratione, futurum vt omnium aures tinnirent, seu exhorrescerent; quod refert Lyran. ad Arca captionem; Abulen. ad Sacerdotum eadem, cap. 22. Ego ad vtraque, & omnia horribilia ipsis coniuncta, sicuti & Angelom. & Auth. Trad. Iudicare vers. 13. est punire, vt Græci & Chaldæus vertit. De præclaro Heli responso, ver. 18. Theodor. Procop. Chrysostomus l. 3. monasticæ. Quod verò adolescentulum sene posthabito alloquatur Dominus, dicit Chrysost. & Theodor. quæst. 12. significari, quanto canitie melior sit iuuentus, quæ virtute ornatur. D. Bernard. sub finem sermo. de septem spirit. felix ait & beata anima, quæ venas diuini susarrij percipit in silentio, frequenter iterans illud Samuelis: loquere Domine; quia audit seruus tuus. S. Ephrem. lib. de virt. cap. 2. t. 2. fol. 42. Samuel per obedientiam quam Heli sacerdoti præstitit, dignus est, qui vocem Dei audiret. & paræ. 13. fol. 15. exemplum humilitatis in Samuele Propheta habetis. non enim exaltatum est eor eius aduersus Heli sacerdotem, quamuis etiam à Deo audisset de viro isto & paræ. 21. vide frater, ne negligas te sobrium, ac vigilantem præbere in omnibus. nonne audisti, quod sæpius vocatus Propheta Samuel, neque semel cunctatus sit surgere, quantumuis adhuc puer esset?

CAPVT III.

IT factum est in diebus illis, conuenerunt Philisthiim in pugnam: & egressus est Israël obuiam Philisthiim in prælium, & castrametatus est iuxta lapidem adiutorij. Porro Philisthiim venerunt in Aphec, 2. & instruxerunt aciem contra Israël. Inito autem certamine, terga vertit Israël Philisthæis: & cæsa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor millia virorum. 3. Et reuersus est populus ad castra: dixeruntque maiores natu de Israël: Quare percussit nos Dominus hodie coram Philistijm? Afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini, & veniat in medium nostri vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum. 4. Misit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam fœderis Domini exercituum sedētis super Cherubim: erantque duo filij Heli cum arca fœderis Dei, Ophni & Phinees. 5. Cùmque venisset arca fœderis Domini in castra, vociferatus est omnis Israël clamore grandi, & personuit terra. 6. Et audierunt Philisthiim vocem clamoris, dixeruntque magni. Quænam est hæc vox clamoris in castris Hebræorum? Et cognouerunt quod arca Domini venisset in castra. 7. Timueruntque Philisthiim, dicentes: Venit Deus in castra. Et ingemuerunt, dicentes: 8. Væ nobis: non. n. fuit tanta exultatio heri & nudiustertius: væ nobis. Quis nos saluabit de manu Deorum sublimium

mium istorum? hi sunt Dij, qui percusserunt Ægyptum omni plaga in deserto. 9. Confortamini, & estote viri, Philisthiim: ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruerunt vobis: confortamini, & bellate. 10. Pugnaverunt ergo Philisthiim, & cæsus est Israël, & fugit vnusquisque in tabernaculum suum; & facta est plaga magna nimis; & ceciderunt de Israël triginta millia peditum. 11. Et arca Dei capta est: duo quoque filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees. 12. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste, & contpersus puluere caput. 13. Cùmque ille venisset, Heli sedebat super Sellam contra viam spectans. Erat enim cor eius pro arca Dei. Vir autem ille postquam ingressus est, nunciauit vrbi: & vlulauit omnis ciuitas. 14. Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitque: Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & venit, & nunciauit Heli. 15. Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterant. 16. Et dixit ad Heli; Ego sum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid factum est fili mi? 17. Respondens autem ille, qui nunciabat. Fugit, inquit, Israël coram Philisthiim, & ruina magna facta est in populo: insuper & duo filii tui mortui sunt, Ophni & Phinees: & arca Dei capta est. 18. Cùmque ille nominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis cervicibus mortuus est. Senex enim erat vir & grandæuus: & ipse iudicauit Israël quadraginta annis. 19. Nurus autem eius vxor Phinees, prægnas erat, vicinaque partui: & audito nuncio quòd capta esset arca Dei, & focer suus, & vir suus, incuruauit se & peperit: irruerant enim in eam dolores subiti. 20. In ipso autem momento mortis eius, dixerunt ei quæ stabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respõdit eis, neque animaduertit. 21. Et vocauit puerum, Ichabod, dicens, Translata est gloria de Israël, quia capta est arca Dei, & pro socero suo, & pro viro suo; 22. & ait: Translata est gloria ab Israël, eo quòd capta esset arca Dei.

COMMENTARIVS.

Eventus prophetiæ. Certissimus fuit, ver. 19. & 20. aliarumque plurium, quæ non explicantur, vaticinationum principium, ver. 21. Et huius vnus facta speciatim explicantur, cap. 22. 3. Reg. 2. & c. 4. prima, vbi duplices calamitates proponuntur, publicæ, & ipsius Heli priuatæ. Publicæ sunt duæ: prima, strages Israëlitarum duobus præliis triginta quatuor millium hominum. Licet enim Sacerdotum scelera occasionem populo dederint negligentius templum celebrandi, rariusque sacrificandi; à peccato tamen omnino immunes non fuisse, tanta cædes indicat, inquit Abul. quæst. 4. secunda est arce captio, ver. 7. quæ, vt ait Theodor. quæst. 13. & Procop. duo docet. primò, recte viuentes Hebræos Dei prouidentie considerare. deinde, peccantes verò, neque ipsi Deo, neque

arcæ fidere. Legis transgressores, inquit Author mirabilium scripturæ lib. 2. cap. 7. nequam legis arca tuetur, sed quæ in ea lex erat, ait arguit, Procopius & Theodoretus.

Sed vnde Israelitis senioribus hoc arcæ adducendæ consilium? Est nimirum gentibus pene omnibus à natura insita opinio, numen etsi alioquin vbique sit, semperque tueri possit, ibi tamen maximè opitulari, vbi sacra & religiones quæpiam fuerint. Deinde excitabat eos beneficiorum per arcam acceptorum memoria, in Hierichûtina expugnatione, & in solitudine, Numer. 10. vti etiam ipsimet Philisthæi fatentur, vers. 8. vbi pro deserto intelligi posset, verbum, vt Cant. 4. ver. 5. quasi solo verbo Ægyptios percussisset Deus, retinendo tamen desertum, vt vox hebr. significat ferè semper, dicunt apud Vatablum Hebræi significari mare rubrum, vel potius cum 70. intelligendam particulam, Et, vnde Chaldæus, Populo, ait, suo fecit in deserto multa miracula. Hinc verò reliquiarum circumlatio fuit etiam olim in Christianorum bellis vsitata: vti de Constantino Magno refert Eusebius, & Concilium Francicum in Sancti Bonifacij historia. licet enim propter peccata non semper malum omne auertant, & ab hostibus interdum capiantur, sæpe tamen depellunt, isq; cultus semper Deo placet, vt quæst. 5. docet Abulensis. D. Athanas. de interp. psal. ad Marcellinum. si bellum ait populo ingruerat, arca, in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat, & hoc sufficiebat illis pro quauis acie in subsidium: nisi in baiulis arcæ, aut in populo aliquod scelus, aut hypocrisis hæreret: fide siquidem & sana affectione opus est, vt lex nostris precibus cooperetur.

Sed operæ fuerit pretium, quibus in rebus hæretici nostri præfidant, intelligere. Ex eorum. n. numero Ioannes Buchenhagius, hoc loco, Confidimus, ait, in arca; ad opera dico, licet non Papistica (quæ scilicet sunt fidei in Christum, amoris Dei, pietatis, &c.) tamen ad opera: putantes nos in hoc Christianos, quod baptizamur germanicè, sumimus Eucharistiam sub vtraque specie, comedimus carnes diebus ieiuniorum, Clerici ducimus uxores, contemnimus cæremonias. cæterum nos ipsi nihil habemus fidei aut Charitatis. Hæc ille.

Propriæ verò ipsius heli calamitates triplices sunt. prima, duo ipsius filij cæsi, vers. 11. secunda, ipse ceruicem fregit, vers. 18. vel vt 70. dorsum cadens contriuit. Sedebat. n. in alto throno, inquit Ioseph. ad portam, vt videtur textus significare, ipsius vrbs, vbi scilicet iudicij domus erat, Ruth 4. Glycas tamen, parte secunda, & longe ante ipsum Tertullianus lib. de Ieiun. cap. 10. Chrysof. l. 3. Monast. dicit, pro foribus templi. tertia, ipsius nurus præ dolore fortum edidit, vers. 19. septimestrem, inquit Iosephus, & eodem die statim mortua est, cum illum nominasset Ichabod, id est, adoxiam, inquit Iosephus, quasi esset non gloria, vel, vbi gloria? Monet Carthusianus art. 10. quam nos de terræ sanctæ, tot Ecclesiarum, & animarum captione ab hostibus dolere oporteret. Fuit heli iudex annos 40. vt habent iam hebr. & alij interpretes Græci, præter 70. vt ait Procop. totidemque agnoscit Theodor. quæst. 12. Iosephus l. 5. cap. vlt. & Latini. 70. tamen correcti, tantum 20. & ita eos scripsisse tradit Eusebius chronico, Procopius, Chrysof. lib. 3. monast. Sulpitius, & veteres libri, vt est in notatione 70. & Masio cap. vlt. Iosue, Cedrenus 1. ei tribuit 20. postea 40. Sigonius in Sulp. conciliare illos nititur, quasi iudex fuerit Eli annos 40. sed Sacerdos tantum 20. At nulla ex re discrimen istud colligi potest, & tam posset dici annos fuisse 40. Sacerdotem, & 20. Iudicem, quam contra. cum in 70. sit *ה'ל'י ש'ד'ר'ו'ן*. vide Canum l. 11. cap. 5. ad 11.

Quæritur; An heli damnatus sit? Asserere videtur Beda, & ante ipsum sanctus Gregor. l. 2. cap. 3. Magnus, ait, nobis timor incutitur, quia heli filiorum culpa damnatur, cuius peccata nulla referuntur. nam bonis subditis bene viuere ad salutem sufficit, prælatis verò propria vita non sufficit. Et postea. Si heli repulsionem intelligunt, &c. & Pastoralis, p. 2. cap. 6. quia, inquit, falsa pietate superatus ferire heli delinquentes filios noluit apud districtum iudicem semetipsum cum filio crudeli damnatione percussit. Sanctus hieronymus ep. ad Sab. heli Sacerdos sanctus fuit. & cap. vsque pereat insanabilis. Gildas fere sub finem. heli ait ille Sacerdos in Silo, pro eo, quod non digno Deo zelo seuerè in filios contemnentes Deum vitus fuerat, sed molliter & clementer, vtpote paterno affectu monuerat, tali animaduersione damnatur. Meliora tamen cum Lyrano & Carthusiano art. 7. spero. Etsi enim temporalem poenam euadere non potuit, æternam tamen poenitentia euasit. cum & post Samuelis prophetiam tēporis satis habuerit, ipsiusque virtus magnopere commendetur c. 3. v. 19. c. 4. v. 13. 18. Damnatio verò potest de tem-
porali

porali vitæ damno intelligi, quemadmodum apud August. l. 17. c. 4. ciuit. ipsius repro-
batio. Apud Chrysoft. l. 3. monast. cum postea de æterno cruciatu primum loquatur, &
hom. 17. in Matth. videatur idem Chrysoft. in 1. Timoth. hom. 9. in Genes. hom. 59.
S. Hieron. l. 1. contra Iouinian. lib. 1. contra Pelag. epist. ad Occanum.

CAPVT V.

Philisthim autem tulerunt arcam Dei, & asportauerunt eam à Lapide adiutorij in Azotú. 2. Tuleruntque Philisthim arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon. 3. Cumque surrexissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini, & tulerunt Dagon, & restituerunt eum in locum suum. 4. Rursumque mane die altera consurgentes, inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen: 5. porro Dagon solus truncus remanserat in loco suo. Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius, super limen Dagon in Azoto, vsque in hodiernum diem. 6. Aggrauata est autem manus Domini super Azotios, & demolitus est eos: & percussit in secretiori parte natium Azotú, & fines eius. Et ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate. 7. Videtes autem viri Azotij huiuscemodi plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Israël apud nos: quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon Deum nostrum. 8. Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt: Quid faciemus de arca Dei Israël? Responderuntque Gethæi: Circumducatur arca Dei Israël. Et circumdixerunt arcam Dei Israël. 9. Illis autem circumducentibus eam, fiebat manus Domini per singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis: & percutiebat viros vniuscuiusque vr-
bis, à paruo vsque ad maiorem, & computrescebant prominentes extales eorum. Inieruntque Gethæi consilium, & fecerunt sibi sedes pelliceas. 10. Miserunt ergo arcam Dei in Accaron. Cúmque venisset arca Dei in Accaron, exclamauerunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt arcam Dei Israël, vt interficiat nos & populum nostrum. 11. Miserunt itaque & congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum, qui dixerunt: Dimittite arcam Dei Israël, & reuertatur in locum suum, & non interficiat nos cum populo nostro. 12. Fiebat enim pavor mortis in singulis vrbibus, & grauissima valde manus Dei. viri quoque qui mortui non fuerant,
percutie

percutiebantur in secretiori parte natium : & ascendebat vultus vnus cuiusque ciuitatis in cœlum.

COMMENTARIVS.

De arca Dei iam capta, tria referuntur.

PRIMUM. Qui apud hostes egerit, hoc c. 5. deinde, quomodo ab iis reuerfa fit, c. 6. tertio, vbi reuerfa manserit. c. 7.

Primum. Grauiſſima Palæſthinorum diis hominibus, & terræ damna intulit, ca. 6. verſ. 5. Nam, vt aiunt Theodor. q. 13. & Procop. dum Palæſthini arca apparente, & Hebræis vociferantibus extimuiſſent, vtilitatem & auxilium acceperunt; cum verò poſt victoriam arcam eandem contempſiſſent, ipſa experientia, quanta Dei virtus eſſet, didicerunt. Diis ergo damnum intulit, quia in eorum præcipui, qui Dagon, ſeu vt Iudic. 16. dictum, Venus fuit, tēplo collocata: vel vt ei honos haberetur, quemadmodum putat Aug. l. 10. ciuit. c. 17. vel vt Deo illi quaſi victoriæ authori manubiarum inſtar eſſet, quemadmodum Ioseph. vult. l. 6. c. 1. Theodor. & Procop. noctu ſua de baſi Dagonem deiecit, vt coram arca iacens, eam adorare videretur. poſtea ruruſum nocte deiectum, capite etiam manibusque truncauit, ita vt reliquum corpus ſuo illo ante arcam loco truncum remaneret, prout noſtro cum interprete Chaldæus tradit, & Græci non abnuunt. Euseb. lib. 1. de præp. Dagon. inuento frumento & aratro, vocatus eſt Iupiter Arotrius. En deorum iſtorum dedecus & imbecillitas, cuius apud Azotios memoria perpetua hæſit, dum templi calcare limen auſi deinceps non fuerunt, de quo Sophon. 1. Sanctus Hieron. ſed oſculati ſunt aliorum etiam deinceps deorum limina, vt docent Dio. l. 41. Tibull. l. 1. c. 15. & ex iis Briſſonius lib. 1. form. Putat Abul. q. 14. cum etiam locum, vbi truncus ille iacuerat, calcare nunquam auſos, quia eadem ratio videtur. noua quoque nupta limen tangere non debebat mariti, ne vt Seruius ait à ſacrilegio inchoaret, ſi depositura virginitatem, calcaret rem Veſtæ, id eſt, numini caſtiſſimo conſecratam. vide Iſid. lib. 9. cap. vlt. & Briſſ. lib. de ritu nupt. f. 231. Videntur verò alij etiam dij aliis etiam in vrribus, vel eadem vel ſimili quapiam pœna mulctati ex cap. 6. ver. 5. vbi, vt ait Greg. Beda, cap. 3. Angelom. ſignificatur idololatriæ interitus per arcæ dominicæ ad gentes aduentum.

Secundum damnum, hominibus maxime duplex illatum. primum, plurimi acerbiffima morte mortui ſunt, v. 6. demolitus eſt eos, id eſt, vaſtauit, perdidit, vt v. 9. 10. 11. 12. ſecundum, qui reſidui fuerunt, ſeu qui mortui non ſunt, mortis tamen metu valde percuſſi ſunt, & morbo foediffimo percuffi, & quidem vt videtur omnes, ex v. 12. heb. Chald. & 70. licet in bibliis regiis græcæ aliter. in ea enim corporis parte ſæuebat, quam vel nominare pudor eſt, eumque dolorem efficiebat, qui maximus eſt, & v. 9. ſic exprimitur; Cōputreſcebant prominentes extales eorum. hoc nomen hebr. vertit interpretes, verſ. 6. & 12. partem ſecretiore, cui ſynonymum hebræum cap. ſeq. ponitur, v. 11. & 17. ita vt vnum pro altero legatur, Deuteron. 28. verſ. 25. Hunc morbum vocant aliqui cirinnium vel fratigium, apud Franciſcum Brugentem: Vatab. Marifcas (quas intrinſecus abſconditas fuiſſe vult R. Dauid l. Rad. Hebræi hæmorroidas. Alij morbum quo podex procidit. Aquila vt apud Theod. & Procop. eſt, vertit phagedenam, id eſt, vlcus excedens ſeu cancroſum. Iosephus ſcit. dyſenteriam quidem nominat, ſed non hunc, quo tantum affligebantur, morbum, ne moriebantur, vt eius deſcriptione patet, ſed eum quo moriebantur. & diſtinguit Theod. eum dyſenterix ſucceſſiſſe ait morbum ſedis. Strabo l. 14. Pygela oppidum in quo Muni- chiz Dianæ ſanum ab Agamemnone conditum, nam quia natium dolore correpti ſunt, illuc manſerunt & c. fol. 440. ſed Mela & Plin. à fuga & Phigela vocant. V. Caſaub. f. 193. Horum magnitudo malorum intelligitur, quia in omnibus vrribus, quocunq; arca du- ceretur, graſſabatur, verſ. 9. & in omnibus eorum finibus ſeu pagis verſ. 6. in omni homi- num genere & ætate ver. 9. nullo efficaci remedio, & quidem ſeptem meſes cap. 6. ver. 1. non tantum quatuor, vt apud Iosephum eſt, apud quem duos tantum mendoie legit Cedrenus. Hinc arcam ſub dio relinquere ſtatuiebant, inquit Procopius & Theo- dorus.

Sed tertium inde malum, marium ſcilicet immenſa vis, qui cum fructibus, vt ait Iosephus,

Iosephus, hortos, agros, vineas, depascerentur; Plerique verba illa vers. 6. Et ebullierunt villæ, &c. suppositia putant, vt Lyran. Francisc. Burgentis, Abul. quia in hebræo & Chald. non sunt, imò nec in græcis & latinis regiis; res tamen ipsa exprimitur, cap. 6. vers. 5. & hic non fuisse prætereunda videtur, cum cap. seq. malorum hic enumeratorum repetitio tantum sit, huncque versum habent 70. hic, & latina correctæ. Est verò ista murium calamitas intelligenda, vt illa ranarum, Exod. 8. Videatur lib. 8. cap. 28. l. 10. cap. 65. Plinius. Refertur similis quædam pœna de Polono quodam Pompilio, ab Alberto Nouicampiano, præfat. in Bib. sed à Lycosth. lib. de prodig. vocatur Popielus Poloniæ Rex, vita & moribus infamis. & de nobili quodam, qui genio licentius vacabat à Felice Malleolo de nob. cap. 26. Lyc. de prod. fol. 380. Cromerus libr. 2. rerum Polon. & Guagninus. & de quodam Hattone Moguntino Archiepiscopo, apud Trithemium chron. Hirsch. & l. 4. de illust. Genebrad. an. 970. si tamen historia vera est, quam nec Sigebertus, nec Lambertus, nec veteres alij tradunt, certè fabulam esse ortam ex Poloni supplicio docet clarissimè R. P. Ioann. Busæus in vindiciis pro Hattone 2. Mog. Archiep. totam rem discutio in mea Moguntia. Cardanus in Peru simile quid sub Hispanorum aduentum accidisse narrat. Ælian. l. 17. & Diodor. narrant, quod de Cosa Rutilius Ruffus:

*Dicuntur ciues quondam migrare coacti,
Muribus impositos deseruisse lares.*

Ant. Margirus in Palæstina. fol. 241. nonnullis ait in locis Palæstinæ agri sunt penè deserti, ob murium & foricum abundantiam: quos nisi quædam aues deuorarent, nullam sementem possent facere incolæ. Simile quid anno 96. & 97. variis in locis quo ad agros accidit. Hebræorum verò quidam tradunt istos mures è prominenti intestino sanguinem fluxisse. S. Gregor. l. 3. c. 3. momordisse, cum ad ventrem purgandum Philisthæi exirent: Sulpitius, multa hominum millia letho dedisse. Sedes verò pelliceas, vers. 9. omittunt hebr. etiam Chald. habent tamen latina correctæ, & 70. correctæ, nisi quod pelliceas omittunt. Autho: mirabilium l. 2. c. 7. Qui misera, inquit, animalia diuino cultu venerabantur, per miserima animalia in aduentu dominicæ legis castigantur; qui tabernaculi Domini interiora, id est, arcam extra limites suos protraxerunt, hi interiorum suorum foras prominentium scæda affliguntur clade. Cæsarius lib. 8. cap. 27. de Damiatanorum foras prominentium scæda affliguntur clade. Cæsarius lib. 8. cap. 27. de Damiatanorum in collo viceribus, legi poterit, qui cibum glutire non poterant, ob iniectum crucifixo laqueum. & l. 5. cap. 21. recenset verò Philastrius Musoritas, qui forices inquit colunt, qui sub Belo quoque sacerdote, cum capta arca fuisset, aureos mures fecerunt. hos autem forices ait idem Philas. à terra productos, & quidem vt Allophylorum fruges depascerentur. priorem pœnam tangit Sidonius f. 592. *Obscænis turgenti podice morbus.*

CAPVT VI.

1. **E**rit ergo arca Domini in regione Philistinorū septem mensibus. 2. Et vocauerunt Philisthiim sacerdotes & diuinos, dicētes: Quid faciemus de arca Domini? indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum. Qui dixerunt: 3. Si remittitis arcam Dei Israël, nolite dimittere eam vacuum, sed quod debetis, reddite ei pro peccato, & tunc curabimini: & scietis quare non recedat manus eius à vobis. 4. Qui dixerunt: Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi: 5. Iuxta numerum prouinciarum Philisthinorum quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos: quia plaga vna fuit omnibus vobis, vt satrapis vestris. Facietisq; similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium,

qui demoliti sunt terram. & dabitis Deo Israël gloriā: si fortè releuet manum suam à vobis, & à diis vestris, & à terra vestra. 6. Quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Ægyptus, & Pharaon cor suum? nōne postquā percussus est, tūc dimisit eos, & abierunt? 7. Nunc ergo arripite & facite plaustrum nouum vnū: & duas vaccas fœtas, quibus non est impositum iugum, iungite in plastro, & recludite vitulos earum domi. 8. Tolleisq; arcam Domini, & ponetis in plastro, & vasa aurea, quæ exoluistis ei pro delicto, ponetis in capsellā ad latus eius: & dimittite eam vt vadat. 9. Et aspicietis: & si quidem per viam finium suorū ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande: sin autem minime: sciemus quia nequaquam manus eius tetigit nos, sed casu accidit. 10. Fecerūt ergo illi hoc modo: & tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos, iunxerūt ad plaustrum, vitulosque earum concluderunt domi. 11. Et posuerunt arcam Dei super plaustrum, & capsellam quæ habebat mures aureos & similitudines anorum. 12. Ibant autem in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur, pergētes & mugientes: & non declinabāt neq; ad dextrā neq; ad sinistrā, sed & satrapæ Philisthiim sequebantur vsque ad terminos Bethsames. 13. Porro Bethsamitæ metebāt triticū in valle: & eleuantes oculos suos, viderūt arcam, & gauisi sunt cū vidissent. 14. Et plastrū venit in agrū Iosue Bethsamitæ, & stetit ibi lapis magnus, & conciderūt ligna plaustrum, vaccasq; imposuerunt super ea holocaustū Domino. 15. Leuitæ autē deposuerūt arcā Dei, & capsellā, quæ erat iuxta eam, in qua erant vasa aurea, & posuerūt super lapidē grandem. Viri autē Bethsamitæ obtulerūt holocausta, & immolauerūt victimas in die illa Domino. 16. Et quinq; satrapæ Philistinorū viderūt, & reuersi sunt in Accaron in die illa. 17. Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philisthiim pro delicto, Domino: Azotus vnū, Gaza vnū, Ascalon vnū, Geth vnū, Accarō vnū. 18. & mures aureos secundū numerū vrbiū Philisthiim, quinq; prouinciarū, ab vrbe murata, vsq; ad villā, quæ erat absq; muro, & vsq; ad Abel magnū, super quē posuerūt arcā Domini, quæ erat vsq; in illū diē in agro Iosue Bethsamitis. 19. Percussit autē de viris Bethsamitib. eo quod vidisset arcā Domini: & percussit de populo 70. viros, & quinquaginta millia plebis. Luxitq; popul⁹, eo quod Dñs percussisset plebē plaga magna. 20. Et dixerūt viri Bethsamitæ. Quis poterit stare in cōspectu Dñi Dei facti huius? & ad quē ascēdet à nobis? 21. Miserūtq; nūcios ad habitatores Cariathiarim, dicētes: Reduxerūt Philisthiim arcā Dñi, descēdite, & reducite eā ad vos.

COMMENTARIVS.

II. Quomodo arca reuersa sit.

Duo à Philisthæis in deliberationem vocata sunt. 1. Esetne arca remittenda? Negabant aliqui, quod casu copiam vel æris siderumque vitio aliquo calamitates istas existerè putabant, vt ait Ioseph. & patet, v. 6. 9. hæc. n. tam in bonis quàm aduersis rebus est plerisq; vecordia; vt quilibet potius, quàm Deum authorem cogitent: de quib. Saluian. l. 7. S. Leo ser. in 8. Apostolor. S. Ceadda apud venerab. Bedā l. 4. hist. Anglo. c. 3. S. Chr. de prouidentia. Vicit tamē sentētia melior, c. 5. v. 11. licet isti suam adhuc pertinaciter opinionē tuerētur, vel adhuc ambigerēt, cōtra quos v. 6. & 9. ¶ 2. Quomodo esset remittēda, v. 2. & eūm ad religionem ea quæstio spectare, plusculumq; difficultatis habere videretur, vocati sunt Sacerdotes & Diuini, de quib. Esa. 2. qui tria responderūt. 1. sine donis non remittēda: ea vocātur hebr. peccatū, i. vt noster verit, & Chald. oblationes pro peccato, seu vt 70. pro peccati pœna vel tormento. 2. quænam dona esse deberent, v. 5. & 17. aurea scil. sigilla seu simulacra quinq; podicū & murium, S. Greg. tamē l. 3. c. 4. Chald. & apud auth. Trad. Hebr. putāt murū imagines tot fuisse, quot in tota Palæstina vrbes & vici, ex v. 28. Videntur tamē locis cit. quinq; tantū fuisse. Idem tamē Greg. ibid. rectè ait; Spiritus S. quo inspirantē tota hæc histōria scribitur, nunquam tam vilia promeret, si in huius vilitatis arcano, magna quædam & pretiosa valde mysteria non signaret, de quibus ipse copiose.

Tertium. quænam vectio tum arcæ tum istorum sigillorum. Primo. non hominum battatio fuit, sed plaustrum omnino nouum, & iumenta fœminea, duæ scilicet vaccæ, quæ non ita pridem pepererant, & adhuc lactabant, sed ita vt earum vituli ab itinere domum retraherentur, vt hebr. & 70. significant, ibiq; recluderentur: tum in triuio, vt Iosephus ait, positæ, absque omni auriga principibus spectantibus, ire sinerentur. Et sunt facta hæc omnia, illæque in Bethsames agrum venerunt, Deo scilicet bonisq; Angelis ducibus: quemadmodum etiam factum, postea est in S. Columbani histōria, & S. Galli c. 32. l. 1. S. Audomari nauis sine remige, itēmq; S. Chrysostomi apud Nicephorum l. 14. c. 43. in S. Cornelij centurionis cista, apud Metaphrasten. In equis cibum ad S. Deodatum ferentibus, apud S. Deodati histōriæ auctorē, qui illos vocat sagmarios, & similes laudat histōrias de S. Frontonio, Benedicto, & Columbano: denique in iumentis illis, quæ admirabilem argenteam, reliquisque pluribus ornatissimam crucem, Collegij nostri Molsheimiensis templo, à Reuerendissimo & Illustrissimo Argent. Episc. eiusque Collegij auctore Ioanne de Manderscheid nuper datam, olim ad S. Odiliam in celsissimum montem, vbi monasterium habebat, detulerunt, apparet. Vt ridiculus sit Lutheranus ille scriptorculus, qui quasi nouum, hoc in c. 3. l. 1. vitæ P. Ignatij reprehendit. Huius rei miraculo, ait Sulpitius, Reguli Allophylorum, vsque in fines Hebræorum, arcam secuti, religiosum officium præstiterunt. Quid verò de plastro isto factum sit, narrat scriptura, eūm de vaccis illis Deo sacrificium oblatum refert, v. 15. quod per sacerdotes factum asserit Abulensis, sicuti & arca per Leuitas ibidem deposita. Sed quid de anis & muribus illis aureis? Respondet idem Abul. q. 13. vel in sacra quædam vasa eos conflatos, vel ad diuinæ potentia ac iustitiæ memoriam, in tabernaculo conseruatos, quemadmodum turibula, Num. 16. Serpens Num. 21. Quod v. 18. est. vsque ad Abel magnum: quidam interpretantur, ad lapidem magnum posita litera L. pro N. inquit R. David in rad. & ita Chald. sed addit R. David nomen magni lapidis, super quem arcam posuerunt fuisse Abel, propter luctum, qui ibi actus est; sicut & arca Athad, dicta est Abel, id est, luctus Ægyptiorum Genes. 50. r. licet ibi Chald. ipsum Abel retinuerit, potest enim & planitiei, & luctus significatum simul includere, vel ipso Mercero auctore.

Tertium. Vbi manserit arca. Reuersa verò vnum alterumve diem tantum in agro illo mansit. Statim enim vt alio migraret, vel ab ipsa repub. Israelitarum, vt ait Iosephus: vel ab ipsa tantum Cariathiarim ciuitate, vt habet v. 21. petierunt Bethsames, eo quod plagam à Domino magnam acceperant, v. 19.

Eadem verò dupliciter ibid. exprimitur. Primo. generatim cum causa, quia contra legem, Numer. 4. viderant ipsi arcam Domini; eamque vel exterius tantum, nudam scilicet minimèque velatam, vt censet Abul. q. 26. vel vt hebr. verba clarius innunt, interius

etiam vidissent, cum quidnam in ea esset, introspicere voluissent, aut curiositate sola excitari, aut cognoscendi studio, an ex iis, quæ in ea seruari solita erant, abstulissent aliquid Philisthæi, an verò aliquid addidissent? sicuti ad eius latus mures podicæque aureos posuerant. Passim ait Sulpitius, Dei nutu in totam urbem sæuitum. 70. aiunt hic filios Iechoniz Bethsamitas non libenter accepisse, quod arcam vidissent, id est, vt interpretantur Theodor. q. 14. & Procop. ægrè tulisse, quia impij & idolorum cultores erant, sicque 70. ex ipsis periisse, è populo verò tot millia extincta esse, quod tanto tempore in hostium manibus arcam reliquissent, neque pro ea periculi quicquam subire voluissent. Rab. Salomon dicit. Bethsamitas arcam contempssisse. Lyranus tres alias causas addit. Prima. quod inani lætitia gestierint. Secunda. femellas sacrificarint. Tertia. nullis arcam luminibus ante ipsam ardentibus venerati sint. Sed harum prima ficta est. Secunda, eorum tantum sacerdotum fuisse, qui sacrificarunt. Tertia, nulla est, cum nec in deserto lumina huiusmodi prælata sint, tantumq; in tabernaculo candelabrum fuerit, Exodi 26.27.

Secundò. speciatim, quot, & qui cæsi sint. Textus noster, heb. Chald. 70. & Græci omnes numerant quinquaginta millia, & 70. homines. Sed quomodo tam leuem ob culpam tantam populi sui Deus stragem edidisset? Iosephus dicit 70. tantum viros interfectos fuisse, idemque docent apud Auth. Trad. Hebræi, & post hos Raschi, & è nostris Lyranus, & Abul. q. 26. Ad textum verò respondent author Trad. Raschi & Lyran. 70. illos adeò præstantes fuisse, vt instar quinquaginta millium forent, sicuti l. 2. cap. 18. Dauid instar 10000. Abul. verò q. 28. in hebræum numerum iam olim mendum irrepssisse, tantumque 70. legendos occisos. Sed vel diuinorum hic iudiciorum seueritas agnoscenda, vt Num. 16. 17. vel latina & hebræa intelligenda, vt quinquaginta millia sint casus nominatiui, quasi diceretur, & quinquaginta millia aderant, Græcè 50. Chiliades, vel in hebr. particula (min) id est, ex subaudienda, quasi ex 50000 percussit 70. viros. hos verò Rabini, apud authorem Trad. S. Gregor. l. 3. c. 4. Angelomus, dicunt fuisse Iudices, vel nobiles; Chaldaus fenestras populi. Sed ista distinctio in hebræo & græcis non est, sed omnes illi 70. dicuntur è populo, similiter & 50000. plebis. Hinc verò docemur, inquit Franciscus Georgius, problemate 452. quam reuerenter aspicere & tangere sacra atque diuina debeamus. S. Greg. l. c. qui sunt, ait, Bethsamitæ percussi, nisi falsa contemplatione decepti hæretici? dum arcam videre in lapide præsumerent, percussi sunt: quia cum Domini ac Redemptoris nostri sacramenta indigni discuterent, æternæ damnationis laqueis per fallaciam sunt depressi erroris.

CAPVT VII.

1. Enerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa: Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini. 2. Et factum est, ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies (erat quippe iam annus vigesimus) & requieuit omnis domus Israël post Dominum. 3. Ait autem Samuel ad vniuersam domum Israël, dicens: Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth: & præparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthiim. 4. Abstulerunt ergo filij Israël Baalim & Astaroth, & seruerunt Domino soli. 5. Dixit autem Samuel: Congregate vniuersum Israël in Masphath, vt orem pro vobis Dominum. 6. Et conuenerunt in Masphath: hauseruntq; aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccauimus Domino. Iudica-

uitque

uitque Samuel filios Israel in Masphath. 7. Et audierunt Philisthim quod congregati essent filij Israel in Masphath, & ascenderunt fatrapæ Philisthinorum ad Israel. Quod cū audissent filij Israel, timuerunt à facie Philisthinorum. 8. Dixeruntque ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, vt saluet nos de manu Philisthinorum. 9. Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocaustum integrum Domino: & clamauit Samuel ad Dominum pro Israel, & exaudiuit eum Dominus. 10. Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthim iniere prælium contra Israel: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthim, & exterruit eos, & cæsi sunt à facie Israel. 11. Egressique viri Israel de Masphath persecuti sunt Philisthæos, & percusserunt eos vsque ad locum, qui erat subter Bethchar. 12. Tulit autem Samuel lapidē vnum, & posuit eum inter Masphath & inter Sen: & vocauit nomen loci illius, Lapis adiutorij. Dixitque: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus. 13. Et humiliati sunt Philisthim, nec apposuerunt vltra vt venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthæos, cunctis diebus Samuelis. 14. Et redditæ sunt vrbes, quas tulerant Philisthim ab Israel, Israeli, ab Accaron vsque Geth, & terminos suos: liberauitque Israel de manu Philisthinorum, eratque pax inter Israel & Amorrhæum. 15. Iudicabat quoque Samuel Israelem cunctis diebus vitæ suæ: 16. & ibat per singulos annos circuiens Bethel & Galgala & Masphath, & iudicabat Israelem in supradictis locis. 17. Reuertebaturque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Israelem: ædificauit etiam ibi altare Domino.

COMMENTARIUS.

E Bethsamitico agro translata est arca Cariathiarim, in domum viri Leuitæ & iusti, vt ait Iosephus, quæ domus in Gabaa erat, non in vrbe Benjamin, hoc nomine appellata, Iosue 18. sed in Cariathiarim vrbe loco editiore, vt tradit Iosephus, & ita vertunt 70. noster interpres: 1. Paral. 13. collem vocat. Hic verò mansit vsque ad septimum Dauidis annum, 2. Reg. 6. vbi translata est in domum Obededom, illinc in Syon, & in templū tandē. Sed author Trad. Angelom. Lyran. dicunt è Cariathiarim traductam in Maspha, hinc in Galgala, hinc in Nobe, inde in Gabaam, & tunc à Dauide in domum Obededom. Sed ista è sacrificiis, quæ his in locis facta dicuntur probari non possunt; eū & illa fierent, vbi neque arca, neque tabernaculum esset, vt infra patebit; ideoque prior illa sententia tenenda, dicendumque tabernaculum in sola Nobe & Gabaone fuisse, posteaquam Silonte migravit; licet, quando id factū sit, nesciatur; nisi quod ante Saulis tēpora factum constet ex c. 21. infra, 2. Paral. 1. Abulen. q. 18. Fuit tamen vt nuper, ita etiam postea interdum ad bellum arca portata infra c. 14. omnes verò cæremonix, & sacrificia stata fiebant, vbi sanctuarium erat, vt colligitur ex altari holocaustorum, & ex c. 21. infra, non autem vbi arca esset: nisi forte sacrificium aliquod voluntarium, & extraordinarium esset, vt ait Seder. c. 13. Abul. q. 3. & seq. vsque ad 8. Est autem sanctificatus ad arcæ eustodiam Eleazar, vel in Leuiticum tantum ministrum, vt vult Abul. q. 22. vel in sacerdotem, vt ait Ange-

Iom. Nam quod ait Iosephus, huius patrem Leuitam fuisse, potest verum esse, licet non simplex Leuita, sed sacerdos esset.

Samuelis iuuentus & virilis aetas cum principatu.

Primum. Post arcæ reditum, anni 20. elapsi sunt, c. 7. v. 2. iis Lyranus & Abul. existimant Samuelem regionem totam concionabūdum percurfasse, sæpius quæ hoc c. 7. subiunguntur, inculcasse, filios Israël, qui ad idololatriam deflexerant, reuocasse, ipsosque iudicasse: ita vt ipsius principatus statim post Heli mortem inceperit. Videtur tamen ex textu verisimilius, quod Genebrard. & Canus l. 11. c. 5. tradiderunt, post annos istos 20. primum ad iudicandum accessisse, concionem capituli huius habuisse, ita vt Princeps esse ceperit, anno ætatis 33. vt ex supradictis c. tertio patet. licet interim monendo, instituendo, vaticinando Israelitas ad optima quæque vocarit, maximamque inde auctoritatem pepererit. D. Chrysof. h. 49. in Act. ait: Samuel cum quadraginta annos populi rem administrasset, adhuc nutriebatur in templo. Fuit verò totum hoc vicennium plenum impietatis v. 3. & seruitutis qua à Philistæis, quemadmodum in lib. Iudic. post Iudices alios spoliati & diuexati sunt; vt colligitur ex Iosepho, & hic v. 14. & 7. vbi ne concessum quidem Israelitis fuisse significatur, vt conuentum aliquem agerent. quia enim hic egerunt, arma Philisthæi sumpserunt, v. 7. A tempore quo reprobatum est sacerdotium Heli, vsque ad Samuelis ducatum, 20. fuerunt anni miseriarum referti, ait Author Trad.

Secundum. Iudex seu Princeps constitutus Samuel, ista fecit. Primò. Primas in religionis restorationem curas ponit, v. 3. vt idololatriæ scelerumque instrumenta profus abiicerent, Baalim & Astaroth, de quibus, quæ in Iudic. 2. tradidi, confirmantur hic à Theodor. q. 14. Procopio & Scholiaste Græco.

Secundo. Comitia Mafpham indicit, v. 5. vbi tria potissimum egit.

Primo. orauit pro populo pœnitentiam agente, versic. 5. & 6. hæc autem pœnitentia quadrupliciter explicatur. Primo aqua illi hauserunt & effuderunt coram Domino, & in terram, vt habent 70. Concordant omnes, veterem hic pœnitentiæ ritum significari sed quemadmodum factus, vel ad quid vsurpatus, variant. Quidam intelligunt aquas metaphoricòs, lacrymas scilicet hauserunt è cordis puteo, inquiunt Rabini, & effuderunt, inquit, Chald. cor suum in pœnitentia. Quid est, ait Gregor. aquam haurire, nisi de profunda animi pœnitentis cõfusione lacrymarum fluentia producere? velut enim aqua haurimus, dum quam profunda iniquitate cecidimus, considerantes plangimus. Alij propriam aquam accipiunt, sed vel sacratam, vel non sacratam. Illa dupliciter, vel ad sacrificandũ, seu libandum, vel, vt magis propriè dicatur, ad simpliciter offerendũ, vt 2. Reg. 23. Ita Iosephus: vel ad explorandum & puniendum. Tradunt enim apud auth. Trad. Hebræi, fuisse certis execrationibus aquam istam maledictam, vt ea pota idololatrarum labia sibi firmissime adhærescerent, quemadmodum Num. 5. de aqua Zelotypiæ dicitur. Non sacratam verò dicunt aliqui adhibitam fuisse pœnitentiæ, squalori, & sordibus abluendis, quod cinere caput aspersi essent, illoti permanissent, &c. apud Munsterum: vel etiam vestibus abluendis, vt Exodi 19. Alij verò ad quippiam significandum vsurpatam, vt scilicet signum esset primo humilitatis, quasi re ipsa dicerent, ex Psalm 21. sumus coram te sicut aqua effusa. ita Rab. Salomon & Abulen. q. 28. vel quasi ostenderent, se ad precandum Dominum totas animas & corda effudisse, vt Psalm. 41. 61. & supra c. 1. Secundo. signum contritionis, quasi dicerent, merito se lacrymarum fundere tantum debere & optare, quantum vel terræ ipsi rigandæ & madefaciendæ satisfaret, & quasi profiterentur terram ipsam suis sceleribus pollutam, quam, quemadmodum in vasis immundis fieri solebat, eluere deberent. quemadmodum eandem ob causam dicitur Psalm. 6. Lauabo per singulas, &c. seu vt hebr. est, natate faciã tota nocte lectum meum. Tertio. signum effectus optati, quasi dicerent vt ait Abenez. Euanescent peccata nostra, vt aqua hæc: vel auferantur à nobis penitus; ita vt ne gutta quidẽ remaneat, id est, inquit g' ossa ordinaria, sine recidua, vel sine pœna. Vide Riberam Osee' 5. Turrianum l. 3. pro ep. pontif. c. 6. Huic modo aquam in tristitia & luctu hauriendi opposuit Esaias illud, haurietis aquas in gaudio, &c. c. 12. Secundo. Ieiunarunt, & quidẽ, vt Iosephus ait, totum profus diem. Dum, ait Gregor. mens flendo compungitur, necesse est etiam, vt caro quæ delectationibus subiacuit, affligatur. Deliquerat Israël, inquit c. 7. de Ieiun. Tertull. in aquatione apud Mafpham congregatus à Samuele: ita statim ieiunio delictum diluit, vt periculum prælij simul fugerit.

Nota verò duplex apud Heb. ieiunij genus esse. Vnũ dictũ est Onasin, id est, coactionũ, quod scilicet à lege præscriptũ, seu ad quod cogebatur, vt Leui. 16. Alterũ Conasin, id est, voluntaria

QVÆSTIO II.

An extra tabernaculi & arca locum ipsi sacrificare licuerit? id enim aliquando vetatur. Deut. 12. Leuit. 17. Josue 22.

Responderur à Theodor. q. 15. & Procopio, ante templum ædificatum variis in locis sacrificia fieri potuisse, sed propter idololatriæ periculum vno id loco postea fieri debuisse: qui tamen huic periculo non erant obnoxij, potuisse etiam tunc vbilibet sacrificare, omnemque iis locum sacrum fuisse. Et hoc velle videtur Lyranus, cum dispensatione id factum ait. contra quem Abul. q. 35. 36. 37. qui solis Prophetis id licuisse vult, & infra c. 16. q. 10. viris magnæ authoritatis. Et Exod. 20. q. 41. 44. & Leuit. 17. q. 5. fol. 122. omnino D. Augustin. q. 36. in Iud. licet minus probaret; permisisse tamen id absque peccato fieri ostendit.

QVÆSTIO III.

Quomodo dicitur Samuel v. 15. cunctis diebus vitæ suæ iudicasse? Nam c. seq. filios iudices constituit, & deinceps cum Saule iam regnante vixit, vsque ad c. 25.

Respondet Abul. q. 33. iudicasse cunctis diebus vitæ suæ, quamdiu scilicet viribus & ætate valebat, vt prouinciam circumire posset: dici tamen potest, quod postea magis patebit, eum toto vitæ tempore iudicasse, sed vel solum vel cum aliis, cum filiis scilicet & cum Saule. Nam quamdiu hic bonus fuit, Samuelem quasi secum principatu potentem colebat, v. 7. c. 11. Postea verò Ramathæ etiam semper eos qui vellent, eoque venirent, iudicauit Samuel, non impediente Saule. facillima verò ratio fuerit, si dicamus, ista phrasi significari magnos & assiduos ipsius labores, antequam Rex Saul deligeretur, eum scilicet cunctis vitæ suæ diebus iudicasse, id est, omne tempus in Principe dignis laboribus in publica populi vtilitate posuisse: nullum sibi otium aut remissionem indulsisse, modo huc, modo illuc iuisse. vbique & semper iudicasse,

CAPVT VIII.

1. **F**actum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices Israel. 2. Fuitque nomen filij eius primogenitus Ioel: & nomen secundi Abia, iudicum in Bersabee. 3. Et non ambulauerunt filij illius in viis eius: sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium. 4. Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha. 5. Dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in viis tuis: constitue nobis regem, vt iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes. 6. Displicuit sermo in oculis Samuelis, eo quòd dixissent: Da nobis regem, vt iudicet nos. Et orauit Samael ad Dominum. 7. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. 8. Iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt à die

die qua eduxi eos de Ægypto vsque ad diem hanc: sicut dereliquerunt me, & seruerunt dijs alienis, sic faciunt etiam tibi. 9. Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen contestare eos, & prædic eis ius regis, qui regnaturus est super eos. 10. Dixit itaq; samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat à se regem, 11. & ait: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, 12. & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorum & curruum suorum. 13. Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias, & panificas. 14. Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. 15. Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis suis. 16. Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. 17. Greges quoque vestros addecimabit, vosq; eritis ei serui. 18. Et clamabitis in die illa à facie regis vestri quem elegistis vobis: & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem. 19. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt: Nequaquam: rex enim erit super nos, 20. & erimus nos quoque sicut omnes gentes: & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. 21. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus Domini. 22. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israël: Vadat vnusquisque in ciuitatem suam.

COMMENTARIVS.

Samuelis senectus, & Regis postulatio.

PRIMO. Etate prouectus Samuel filios duos, vnum tantum in Iudæa parte australi, & vnum in vrbe Bersabee iudices constituit, v. 2. non etiam Bethel, vt ait Iosephus; ideoque alteram sibi Israëlitarum partem gubernandam retinuit; vel etiam, vt ait Abul. q. 9. eos infra se iudices esse voluit, & quasi vicarios, sicque cum iis semper iudicauit. Quanam verò nunc eius ætas fuerit, Hebræi non satis expediunt; cum totam eius vitam 52. annorum tantummodo faciant. Quomodo enim tum senex diceretur? quomodo cap. 12. vers. 2. canus? Ideoque rectè Abulensis q. 2. minimum vult fuisse annorum 60. cum filios eius ætatis haberet, vt præfici iam possent. Hi tamen admodum degenerarunt, v. 3. Vnde S. Hieron. Magnos, ait, lib. 1. cont. Iouin. fructus ex liberis Samuel capit; vt quia ipse placuit Deo, tales genuerit, qui Domino displicerent. quod & postea repetit. Notat Iosephus c. 3. (quod etiam notarat Spartianus in Seuero, Aristides in Cimone; Homerus Odyf. 5.) bonis parentibus non semper filios similes euadere, sed heroum filios interdum noxas esse Cassiod. præf. Var. ait. contingit dissimilem filium plerumque generari.

rari. Vide *Æl. Lamp. de Imperat. Commodi M. Antonini philosophi filio.* Sed cur, quem admodum Heli; non ob filios punitus Samuel? Respondet Theodor. q. 16. & Procop. non fuisse tanta horum scelera, quanta filiorum Heli, & ea ipsa tamen à Samuele hæcenus ignorata.

Secundo. Petentibus Israëlitis Regem, ægre fert Samuel, v. 6. non solum quia filiorum iniquitatem audiebat; sed etiam quia iustitiam & aristocratiam diligebat, ait Iosephus. Dissuadet igitur quod petebatur: & primo quidem re adhuc integra, c. 8. deinde, regem iam concessio, suam hanc dissuasionem iustam fuisse, illorum verò petitionem iniustam, probat miraculo, c. 12. Tandem verò Dei monitu regem concedit, v. 22. designatque & vngit occultè primo Saulem c. 10. & 9. deinde publicè bis, c. 11. Quærit l. 4. c. 1. D. Gregor. tria. Primo. Cur concedat Deus, quod malè petitur? Et respondet, quia iratus. Et in Psal. po. alt. nonnullis (ait) impatientibus Dominus quod petebant sæpè concessit iratus; sicut è contra Apostolo (2. Cor. 11.) negavit propitius. dedit enim Regem petentibus. Secundo. Cur iratus concedat? Et respondet. Ad vindictam. Tertio. Cur qui reprobandus sit, Regem det? In typum, ait, carnalium Prælatorum, & vt successor eius Dauid in eo cognosceret, quod cauere debuisset. Notandum tamen, in petitione ista esse aliquid boni, & hoc concedit Deus, vt Regem scilicet habeant: Rursum aliquid mali, & hoc auertere conatur Deus per prophetæ dehortationem, & modificationem, quæ Deut. 17. est, vt infra dicam.

Tertio. Eundem peccantem diuinitus puniendum prædicit c. 13. 15. tumque nouum Regem Dauidem occultè vngit, c. 16. seque deinceps in patria continet, à c. 15. vsque ad 25. vbi, viuente Saule, multisque modis Dauidem affligente & persequente, moritur. ita vt cum cum Saule iudicasse adhuc intelligatur.

Sed de ista Regis postulatione Nota primò. Causa Regem postulandi duplex Israëlitis fuit. Vna principalis, politiæ videlicet hæcenus vsitatae immutandæ, & regiæ instituentiæ cupiditas, quæ oriebatur ex imperij regij splendore, quem in vicinis gentibus admirabantur: quemadmodum & Cappadoces, iis à Romanis cum libertas offerretur, regem poscebant, apud Strabonem l. 12. & 16. deinde verò ex inani quadam rerum meliorum spe, quam iridet Dominus, Osee 13. Altera minus principalis, fuit occasio arrepta ex Samuelis filiorum prauitate, ipsiusque senectute, hic v. 5. & ex Ammonitarum regis bellum apparantis formidine, c. 12. v. 12. Addit Iosephus, & ex studio Palæstinos vlciscendi.

Nota Secundo. Mirum verò videatur, quomodo Regem postulando Israëlitis peccarint, vt Samuelis indignatio significat, v. 6. Dei oratio v. 7. & miraculum c. 12. Republicæ siquidem regendæ ea ratio, quæ monarchia seu regnum dicitur, bona est, adeoque cæterarum omnium optima, vt copiose docet Bellarm. l. 1. de Pontif. c. 2. 4. deinde, Dominus fecerat iis in terra promissa Regis habendi potestatem, Deut. 17. imò Regum ex ipsis gignendorum promissiones fecerat, Genes. 17. 49.

Duplex hic peccati genus fuit. Vnum in principio, ante Samuelis dissuasionem. Alterum post. Illud non est simpliciter in eo positum, quod Regem petierint. id. n. vt dictum est, simpliciter malum non erat, & re ipsa Deus sponte concessurus aliquando erat: sed est in modo petendi, & tempore, quod tripliciter intelligitur.

Primo enim petierunt Regem, non simpliciter, sed sicut vniuersæ habent nationes, Persarum scilicet, Syrorum, Chaldæorum, (de quibus Tacitus l. 4. histo. f. 472. ait: feruient Syria, Asiaque, & suetus Regibus Oriens, &c.) hi verò, vt docet Aristoteles 3. polit. proximam tyrannidi, potestatem regiam obtinebant; vnde & huiusmodi regnum vocat barbaricum, & *παρβασιλειαν*. Duplex enim regia potestas est. Vna finita, certisque legum & conuentorum vinculis astricta: Altera verò absoluta, & quodammodo infinita, vbi pro arbitrio penè suo quilibet reges faciunt in subditos & leges ipsas, sic volo, sic iubeo, &c. Est deinde magna satellitij copia, rerum omnium luxuria, successio continua, tributorum impositio, &c. Et hanc apud Asiaticos istos populos maxime viguisse, docet ibid. Aristor. de qua Dominus Luc. 22. Matt. 20. Marc. 10. Reges gentium dominantur, &c. D. Gregorius vt refert. Can. l. 2. c. 13. p. 116. ait; Dominus succensuit, quod populi in Rep. nouitatem haberet exosam. Abul. Num. 3. q. 10. confert hunc locum cum petitione missionis exploratorum, &c.

Secundo, abiiciebatur Samuel, cum Princeps tunc esset, & quasi principatu indignus foret,

foret, & ipsi, & omnibus, quibus principatum demandare voluisset, aufertur potestas. quod summæ ingratitude in tantum, tamque bene meritum vixit exitit.

Tertio, abiiciebatur etiam ipse Dominus, v. 7. dupliciter. Primo, quia is quem ipse principem constituerat, abiiciebatur, qui vos audit, &c. Matth. 10. Analt. q. 75. qui oderunt, & qui contemnunt iustum, delinquent in Deum, & ipsum contemnunt: dicit enim Deus Samueli, &c. Secundo, quia Deus hoc tempore summus quasi Rex & immediatus Dominus solus erat, qui quando ipsi videbatur, Iudices & Saluatores excitabat, quasi suos ministros & Iudices inferiores, quemadmodum aiunt Theodor. Procop. & Ioseph. hic, c. 3. qui eandem ob causam l. 2. contra Appionem eleganter ait, Deum apud Israelitas, non tam monarchiam, quam *Æthiopian* principio instituisse. Erantque Iudices & prophetæ quasi Vicarij Dei, ideoque eum facile exorabant. Sic D. Hier. in ser. 27. ait: verus propheta potest precibus Domino resistere: vt Moyses Exo. 32. Samuel i. Reg. 8. Thargum causa 1. v. 5. ait Moysen ascendisse in firmamentum, vt inter Israelitas vituli peccato contaminatos, & eorum Regem pacem faceret.

Alterum verò peccati genus post dissuasionem, fuit pertinacia, v. 19. de quo S. Gregor. l. 4. c. 1.

Nota tertio. Quoddam fuit ius regale, de quo v. 9. 11. &c. Fuit istud ex illo infinitæ potestatis, & quasi tyrannicæ genere. eo enim dicitur, liberos in mancipia regia abripiendos, exteriora bona, vel penitus auferenda, vel decimis, id est, omni tributorum genere admodum vexanda. denique Israelitas seruos futuros, v. 17. Clem. Alex. l. 3. c. 4. Deus (ait) petenti Regem populo, non humanum pollicetur Dominum, sed se insolentem daturum minatur tyrannum, libidini, & voluptatibus deditum. p. 261.

Sed vtum istud ius verè concessum sit, eoque Reges vti possent, quæritur? Respondetur dupliciter. Primo, s. Thom. l. 3. de regimine Principum cap. 11. & l. 2. c. 9. esse ius istud bonum non simpliciter, sed respectu hominum adeò contumacium, & ad malitiam proiectorum, quos tyrannice despoticæque gubernari iustum sit ita vt sit perpetua veluti eorum poena & correctio. Videtur & hoc approbare S. Gregorius lib. 4. cap. 1. & rursus S. Thom. prima, secundæ, quæst. 105. a. 2. 1. ad secundum. Secundo. Verius tamen, esse ius istud prauum esse, & falsum. hic tamen dupliciter proponitur, vt prædictio, s. & descriptio, non vt eius approbatio sit. prædictio quidem eius, quod euenturum erat, & sic iuris nomen pro dispositione seu serie accipitur, ita D. Thom. l. c. ad 5. expresse & Iosephus innuit. Et è Nouatoribus elare Calvinus lib. 4. inst. cap. vlt. §. 26. certè (inquit) non id iure facturi erant Reges, &c. Descriptio verò eius quod apud Reges Ethnicos fieri solet. & sic ius significat morem seu consuetudinem, quod hebr. nomini frequens est, vt infra cap. 27. vers. 11. Exod. 21. vers. 9. cap. 26. vers. 30. Numer. 9. vers. 14. cap. 29. vers. 6. Verum porro Regis ius describitur, Deut. 17. tam quo ad eligendi modum, quam seipsum gerendi, respectu sui, & Dei, & subditorum, idq; infra cap. 10. vers. 25. à Samuele descriptum fuit, variisque præceptis explicatum. Videatur Sanctus Thomas loc. c. & libr. eruditionis Principum. Agapetus Diaconus in scheda Basilica ad Iustinianum Imperatorem.

ALTERA

ALTERA PARS LIBRI DE REGIBVS.

PRIMVS REX SAUL.

CAPVT IX.

1. **E**T erat vir de Benjamin nomine Cis, filius Abiel, filij Seror, filij Bechorath, filij Aphia, filij viri Iemini, fortis robore. 2. Et erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus: & non erat vir de filiis Israel melior illo ab humero & sursum eminebat super omnem populum. 3. Perierant autem asinae Cis patris Saul: & dixit Cis ad Saul filium suum: Tolle tecum vnum de pueris, & consurgens vade, & quaere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, 4. & per terram Salisa, & non inuenissent, transierunt etiam per terram Salim, & non erant: sed & per Terram Iemini, & minime reppererunt. 5. Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum, qui erat cum eo: Veni & reuertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, & sollicitus sit pro nobis. 6. Qui ait ei: Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis: omne, quod loquitur, sine ambiguitate venit. nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus. 7. Dixitque Saul ad puerum suum: Ecce ibimus: quid feremus ad virum Dei? panis defecit in sitarciis nostris: & sportulam non habemus, vt demus homini Dei, nec quidquam aliud. 8. Rursum puer respondit Sauli, & ait: Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam nostram. 9. (Olim in Israel sic loquebatur vnusquisque vadens consulere Deum: Venite, & eamus ad videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns) 10. Et dixit Saul ad puerum suum: Optimus sermo tuus, Veni, eamus. Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei. 11. Cumque ascenderent cliuum ciuitatis, inuenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis: Num hic est Videns? 12. Quae respondentes, dixerunt illis: Hic est: ecce ante te, festina nunc: hodie enim venit in ciuitatem, quia sacrificium est hodie populi in excelso. 13. Inredientes urbem, statim inuenietis eum antequam ascendat excelsum ad vescendum. neque enim comesurus est
popu

populus donec ille veniat: quia ipse benedicit hostiæ, & deinceps comedunt, qui vocati sunt. Nunc ergo conscendite, quia hodie reperietis eum. 14. Et ascenderunt in ciuitatem. Cumque illi ambularent in medio vrbs, apparuit Samuel egrediens obuiam eis, vt ascēderet in excelsum. 15. Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem quam veniret Saul, dicens. 16. Hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam virum ad te de Terra Benjamin, & unges eum ducem super populum meum Israel: & saluabit populum meum de manu Philisthinorum: quia respexi populum meum, venit enim clamors eorum ad me. 17. Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei: Ecce, vir, quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo. 18. Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, & ait: Indica, oro, mihi, vbi est domus Videntis. 19. Et respondit Samuel Sauli dicens: Ego sum Videns, ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittam te mane: & omnia, quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. 20. Et de asinis, quas nudiustertius perdidisti, ne sollicitus sis, quia inuentæ sunt. Et cuius erunt optima quæque Israel? nonne tibi & omni domui patris tui? 21. Respondens autem Saul, ait: Numquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio ueca nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum? 22. Assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati. erant enim quasi triginta viri. 23. Dixitque Samuel cocus: Da partem, quam dedi tibi, & præcepi vt reponeres seorsum apud te. 24. Leuauit autem cocus armum, & posuit ante Saul. Dixitque Samuel: Ecce quod remansit, pone ante te, & comede: quia de industria seruatum est tibi, quando populum vocaui. Et comedit Saul cum Samuele in die illa. 25. Et descenderunt de excelso in oppidum, & locutus est cum Saule in solario: strauitque Saul in solario, & dormiuit. 26. Cumque mane surrexissent, & iam elucesceret, vocauit Samuel Saulem in solario, dicens: Surge, & dimittam te. Et surrexit Saul: egressique sunt ambo, ipse videlicet, & Samuel. 27. Cumque descenderent in extrema parte ciuitatis, Samuel dixit ad Saul. Dic puero vt antecedit nos, & transeat: tu autem subsiste paulisper, vt indicem tibi verbum Domini.

LIB. I. REGVM.
COMMENTARIVS.

DE hoc Rege tria. Primò. Quomodo ad regnum euectus, c. 9. & 10. Secundò, quid in Deo gesserit, c. 11. & seq. Tertio, quomodo mortuus.

De primo, primò. Qualis fuerit genere, traditur initio capitis. Beniamita scilicet, & viri robore præstantis, seu bellicosi filius, specie verò, quæ, vt ait Euripides, de quo l. 3. c. 2. variarum lect. Muretus, digna imperio. Nam, quo ad qualitatem, dicitur electus & bonus; bonitate non morum, vt putat Abulen. & quodammodo S. Gregor. l. 4. c. 34. sed formæ, vt Procop. ait, & Chald. qui iuuenem pulchrum vertit, & patet ex comparatione: quia v. 2. nemo illo meliore: at quo ad mores, ipso melior Samuel. Iosephus & corporis & animi bonitatem copulat. Quod ad quantitatem, erat Israelitarum quolibet maximo ab humeris maior.

Dices. Tantus cum fuerit, quomodo c. 13. dicitur filius vnius anni, v. 1. Certum est non eodem modo quo l. 2. c. 5. dicitur Dauid filius 30. annorum. sed aliqui, vt Rabanus, dicunt ipsi Sauli fuisse filium vnius anni, Jonathan scilicet, quod tamen c. 14. non admittit vel Isboseth, quod factis esse probabile, dicam postea. Dupliciter tamen intelligi aliter potest filius vnius anni. primò, ab electione tunc, id est, posteaquam in Regem electus esset, annus iam abierat, cum illa faceret. Secundò, vt moribus fuerit plane infans seu innocens, quasi filius, inquit Chald. vnius anni, in quo non sunt peccata. ita etiam D. Gregor. Angelomus, Procop. Theodor. Rupertus. Apoc. 2. & l. 2. in Exod. c. 8. Abenezra. Abul. q. 1. c. 13. & Hebr. alij, qui monent particulam similitudinis, vt sæpe alias, omissam. Fuit alioqui vir iam iuuenis, vt à Iosepho appellatur. Brentius tamen ne cogatur fateri fidem posse amitti, Saulis fidem in dubium sine causa vocat. dum lib. 35. in Act. scribit. Saul veram Dei verbo fidem nunquam adhibuit. Vide Bellar. l. 3. de iustif. c. 14.

Secundò. Dum amissas patris asinas querit, regnum reperit, vt in Ramatha ei toto isto cap. ostendit Samuel, vbi v. 7. cistartia, vascula sunt, quibus cibarius comestus ferri solet, & à quibusdam legitur sitarchia; à bibliis correctis sitarcia. Vt in Græco *σῖταρχια*, inquit in Thom. Cantip. l. 2. c. 25. Coualn. in 70 tamen hic *ἀγρία* legimus. sicuti & 1. Mac. 6. v. 53. vbi Latinus interpret ait: escæ non erant in ciuitate. D. Hier. in fine comment. ad Tit. non eos faciat sitarcis indigere; sed habere ea, quæ ad viaticum necessaria sunt. Rhodig. l. 9. ait c. 17. sitarcia exponitur annona &c. Sportulæ verò sunt munuscula etiam cibaria, vel eorum loco, nummularia, vt in pandect. probat Budæus.

Prophetæ verò v. 9. dicuntur olim vocati fuisse Videntes. Est enim eorum duplex potissimum actio, vna est abstrusissimarum rerum certa & perspicua, quæ tamen eius quæ ad fidem spectat, obscuritatis aliquid habeat; cognitio: siue simpliciter humano ingenio inuestigari nequeant: siue tali tempore, loco, &c. Posterior est earundem elocutio vel explicatio: A priore dicuntur Videntes, & ipsa prophetia dicitur hic & 2. Reg. 24. v. 13. 2. Paral. 9. v. 28. c. 19. v. 2. c. 29. v. 29. Isaix 1. Amos 1. & passim visio; à posteriore vocantur prophetæ, & horum ministri vel interpretes hypophetæ Orig. l. 1. contra Cels. 422. hinc, & ex l. 4. c. 1. colligit, de fortuitis, & humanis prophetas respondisse, ne Iudæi appeterent Gentilium auguria, aruspicias, ventriloquia &c. D. Hier. initio Ezech. 20. ait, hanc fuisse consuetudinem populi Israël: vt quidquid scire cupiebant, à Domino quererent per prophetas. multa exempla testantur: Saul querens asinas &c. Videatur D. Basil. in c. 1. Isa. Theophylactus in Naum. Procop. l. 1.

Sed hic quatuor queruntur, primùm. An pro ipsa prophetia potuerint aliquid prophetæ accipere? Resp. Tanquam pro mercede, non: vt habetur Micheæ 3. sed in sustentationem, vel animi grati significationem, poterant aliquid; licet sæpe non acciperent, vt 2. Reg. 1. & 5. Volebant tamen Saul cum adiuncto famulo aliquid offerre, v. 7. & 8. ex ignorantia scilicet, quod putaret huiusmodi quippiam prophetæ deberi, vt ait Procop. Theod. Ioseph.

Secundo queritur. Quomodo intellexit Saul ver. 2. sibi regnum promitti? Respondent apud Auth. Traq. Hebræi & Lyran. per palmæ somnium ipse hoc antea cognitum fuisse: Hoc ipsum tamen somniasse illi videntur, vt notat Angelom. Ideoque cum Abulensi, q. 16. dicas, cum ex ipsius Samuelis verbis ver. 20. id intellexisse iuncto communi rumore, omniumque vulgata expectatione de nouo Rege iam pronuntiando.

Tertio queritur. Cuiusmodi fuit epulum, de quo, v. 12. & seq. Hebræi apud Auth. Trad. & Iosephus volunt, commune aliquod fuisse conuiuium. potius tamen sacrum fuisse videtur ex pacificis hostiis institutum. primò, quia id textus hebr. græc. latinus sacrificium

ctificium vocant. Chaldæus, oblationem sanctam. secundò, Eius locus erat à Samuelis, & aliorum ciuium domibus separatus, extra ciuitatem, excelsus, v. 25. 26. Quomodo verò puellæ de Samuelis, vel alterius alicuius conuiuio profano sciuisent? Verisimile verò est fuisse solenne populi sacrificium aliquod, vti puellæ aiunt. Fortè, vt ait auth. Traç. quia Kalendaræ erant. sponte tamen Samuelem, cum de noui Regis aduentu pridie à Domino eductus fuisset, pacificas hostias plures adiecisse, docent ista. primò, quia dicitur v. 24 ipsemet inuitasse. secundò, tanquam conuiuator conuiuio loca dat, v. 22. tertio, Cocco mane mandarat, quid cuique dandum esset, v. 23.

Quartò quæritur. Quomodo armus Sauli datus est, v. 24. cum ea esset pars Sacerdotalis, vt dictum est cap. 3? Diceret fortè aliquis, Samuelem tanquam Sacerdotem ipsi Sauli dedisse. at si dexter humerus erat, verum id esse potuit ex dispensatione, propter legem Leuit. 22. alioquin sinister esse potuit. Dicitur ea residua, non quod alij iam comedissent, sed quod ex omnibus partibus, quæ alijs apponendæ fuerant, seposita & electa erat. Vnde Iosephus partem regiam appellat.

Quidam apud Vatablum notant, moris fuisse apud Iudæos, vt ante prandium gratias ageret, cibos frangeret, distribuere conuiuator: licet enim, inquiunt, Hebr. & Græcus, benedictionis tantum meminerint, Chald. tamen pro hac fractionem dixit. Vnde Luc. 24. sic videtur accepisse panem, gratias egisse, fregisse, &c. Sed primò, Christus Dominus ibi conuiuator non erat, sed potius tanquam hospes & peregrinus inuitatus. Secundò, Chaldæus vtitur verbo parahs, quod significat quidem interdum frangere, interdum etiam extendere, vt 3. Reg. 6. 4. Reg. 8. sicque hic accipitur, cum particula apponatur al, id est super, vt sit extendere manus super cibos, & eos quasi manibus operire, dum preces concipiuntur, quod nihil aliud est nisi benedicere, vt vertit interpret regius, & explicat Scaliger lib. 6. de emendatione temporum, parte prima. Tertio, potius videtur Prophetæ vel Sacerdoti proprium fuisse benedicere, quemadmodum apud Christianos, & alicubi hodie fit, & olim factum, indicat Gregor. Turonensis, c. 80. lib. 1. miraculorum.

CAPVT X.

Vlit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait: *Ecce, vnxit te Dominus super hereditatem suam in principem, & liberabis populū suum de manibus inimicorū eius, qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in principem.* 2. Cum abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Benjamin, in Meridie, dicentq; tibi: Inuentæ sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas: & intermissis pater tuus asinis, sollicitus est pro vobis, & dicit: Quid faciā de filio meo? 3. Cumque abieris inde, & ultra transieris, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hœdos, & alius tres tortas panis, & alius portās lagenam vini. 4. Cūmq; te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum. 5. Post hæc venies in collem Dei, vbi est statio Philistinorum: & cū ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem prophetarum descendentium de excelsu, & ante eos psalterium & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes. 6. Et insiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum

alium. 7. Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, fac
 quæcunque inuenerit manus tua, quia Dominus tecum est. 8.
 Et descendes ante me in Galgala, (ego quippe descendam ad te)
 vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas: septem
 diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid
 facias. 9. Itaque cum auertisset humerum suum vt abiret à Sa-
 muele, immutauit ei Deus cor aliud, & uenerunt omnia signa
 hæc in die illa. 10. Ueneruntque ad prædictum collem, & ecce
 eunus prophetarum obuius ei: & insiluit super eum Spiritus
 Domini, & prophetauit in medio eorum. 11. Videntes autem
 omnes qui nouerant eum heri & nudiustertius, quòd esset cum
 prophetis, & prophetaret, dixerunt ad inuicem: *Quanam res
 accidit filio Cis? num & Saul inter prophetas?* 12. Responditque
 alius ad alterum, dicens: *Et quis pater eorum? propterea ver-
 sum est in prouerbium: Num & Saul inter prophetas?* 13. Ces-
 sauit autem prophetare, & venit ad excelsum. 14. Dixitque
 patruus Saul ad eum, & ad puerum eius: *Quo abistis? Qui re-
 sponderunt: Quærere asinas: quas cum non reperissemus, ve-
 nimus ad Samuelem.* 15. Et dixit ei patruus suus: *Indica mi-
 hi quid dixerit tibi Samuel.* 16. Et ait Saul ad patruum suum:
*Indicauit nobis quia inuentæ essent asinæ. De sermone autem
 regni non indicauit ei quem locutus fuerat Samuel.* 17. Et con-
 uocauit Samuel populum ad Dominum in Maspha: 18. & ait ad
 filios Israël: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego eduxi Israël
 de Ægypto, & erui vos de manu Ægyptiorum, & de manu om-
 nium regum qui affligebant vos.* 19. Vos autem hodie proieci-
 stis Deum vestrum, qui solus saluauit vos de vniuersis malis &
 tribulationibus vestris: & dixistis: *Nequaquam: sed regem
 constitue super nos. Nunc ergo state coram Domino per tribus
 vestras, & per familias.* 20. Et applicuit Samuel omnes tribus
 Israël, & cecidit fors tribus Benjamin. 21. Et applicuit tri-
 bum Benjamin & cognationes eius, & cecidit cognatio Metri,
 & peruenit vsque ad Saul filium Cis. Quæsierunt ergo eum, &
 non est inuentus. 22. Et consuluerunt post hæc Dominum v-
 trumnam venturus esset illuc. Responditque Dominus: *Ee-
 ce absconditus est domi.* 23. Cucurrerunt itaque & tulerunt
 eum inde: stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso po-
 pulo ab humero & sursum. 24. Et ait Samuel ad omnem po-
 pulum: *Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit
 similis illi in omni populo. Et clamauit omnis populus, & ait:
 Viuat rex.* 25. Locutus est autem Samuel ad populū legē regni,
 &

& scripsit in libro, & reposuit coram Domino: & dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam. 26. Sed & Saul abiit in domum suam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. 27. Filij verò Belial dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Et despexerunt eum, & non artulerunt ei munera: ille verò dissimulabat se audire.

COMMENTARIVS.

III. Quomodo Rex Saul clam & palam designatus sit.

CLam quidem primò. adhibita triplici ceremonia, vnctionis, osculi, & verborum, v. 1. deinde triplici ipsius iam vncti confirmatione per signum triplex, ver. 2. tertio, cum mandatis duplicibus, ver. 7. & 8.

De vnctione nota primo. An apud alios populos, & ante hoc tempus vlla Regum vnctio fuerit, non constare: nisi quod Iudic. 9. v. 8. allusio fieri videatur ad vnctionem, quæ illis temporibus vñtata iam erat, non tamen apud Iudæos, cum Regem nunquam adhuc habuissent, sed apud alias gentes, vti 3. Reg. c. 19. D. Hieron. Isa. 45. quomodo apud nos diadema, & purpura solis imperatoribus datur: sic apud Hebræos regnaturi perfundebantur vnguento: vnde & Saul Christus dicitur, & Cyrus Is 45.

Secundò. fiebat vnctio primo, oleo, quod cum duplex esset, sacrum seu vnguentum, & commune, & illo solo Pontifices ac Sacerdotes vngeretur, Exodi 29. vtroque tamen Reges vngi poterunt: sacro quidem 3. Reg. 1. cominuni 3. Reg. 19. Quidam, vt Vatablus, putant sacro Saulem vnctum fuisse, quod è tabernaculo ad se afferri curasset Samuel, vel ipsemet vt Pontifex & Propheta iam parasset. Hebræi tamen apud eundem docent, solos vnctionis oleo Reges ex Iuda & domo Dauid vnctos fuisse Saulem communi, quod reprobandum esset. idque magis probat Abul. q. 1. Continebatur istud vasculo, quod lenticulam hic & l. 4. c. 9. vertit interpres, non à liniendo, vt vult Abul. sed à lenticulari figura, de qua l. 37. c. 12. Plinius. & patet ex nomine græco hic, quod hebræo simillimum. Vocatur interdum cornu, vt infra c. 16. lecytus, l. 3. c. 17. Fundebatur vnguentum istud super Regis caput, sicuti & Pontificis, cum eo minores sacerdotes tantum aspergerentur, Exodi 29. Et vngebatur interdum quidem à prophetis, quando Rex istiusmodi occultus & incognitus adhuc erat. Ordinariè tamen à Pontifice, 3. Reg. 1. 2. Paralip. 23. Interdum etiam ab inferioribus sacerdotibus fieri potuisse videtur, si Pontifex morte aut morbo abfuisset, cum & hic ab inferioribus illis vngi solitus esset. Per hos suos ministros dicebatur Deus vngere, vt hic v. 1. vel populus, vt 2. Reg. 2. Ceremoniæ verò nullæ quidem à lege diuina præscriptæ fuerant, sed humanis quibusdam legibus & consuetudinibus hæ seruabantur. prima, futurus Rex in sede collocabatur. secunda, diademate ornabatur, 2. Paral. 23. 4. Reg. 11. tertia, vngebatur. quarta, ei dabatur in manibus liber legis, id est, Deuteron. quinta, iurabat in ipsius obseruationem. sexta, sacrificia fiebant omnis generis 3. Reg. 1. & hic infra cap. 11. quemadmodum apud Herodianum l. 2. septima, edebantur varia lætitiæ & approbationis signa, 3. Regum 1. & hic v. 25. 27. De vnctionis Regum antiquitate dixi c. 9. Iudi. q. 10. Persarum verò Reges induebant Cyri vestem, & fici palathen cum edissent, terebinthum etiam gustabant, & oxygalactis poculum ebibebant, teste Plutarch. in Artaxerxe.

Cur verò sic vngerentur Reges, causa duplex fuit. prima, vt quemadmodum Pontificis inter sacros ministros summa erat excellentia & dignitas, sic & summa Regis inter politicos principes significaretur. vt ait Abul. q. 1. secunda, vt significaretur, ipsi à Deo gratiam & robur dari, ad religionis & Ecclesiæ, populi & hæreditatis Dei defensionem; vt explicat Aug. Triumphus, de potestate Ecclesiastica, q. 38. art. 2. Chryf. h. 4. Act. Elisæus per exuium ouillum accepit gratiam: rursus alius per oleum, vt Dauid; Moses verò per ignem rubi vocatur. idem orat. 3. contra Iud. quoties (ait) esset aliquis inungendus, deuolabat

Spiritus gratia, & infusibatur in unguentum. & hom. 4. Philip. misericordie καὶ τῆς Φιλανθρωπίας σύμβολον est: ideoque ungebantur sacerdotes, Reges, Prophetæ. D. Aug. (vt citatur à P. Gretsero Anti. p. 525.) dicit Saulem licet sceleratum, habuisse sanctitatem sacramenti & unktionis; sed non innocentie. Tertia etiam causa esse quiverit, vt verum mundi totius Regem significarent: Messiam scilicet siue Christum. de cuius regno vide D. Thom. Bellar. Soar. & c. Lapis ille, quem (ait Aug. c. 6. l. 2. Trinit.) Iacob posuit ad caput, Gen. 28. etiam unktionem ad significandum dominum, qui petra dicitur, assumpsit. quanto magis isti Reges? Et si unktionem suam eum sacerdotes significabant, quid ni & reges? Nã ipse & sacerdos, & Rex, & Propheta. Hac unktionem fiebat etiam, vt Reges essent sacrosancti, & Christi vocarentur seu Messie infra c. 24. 26. l. 2. cap. 1. 1. Paral. 16. Pl. 104.

Nota tertio. Hic etiam unktionis ritus in Christianis Imperatoribus & Regibus iam olim vltari cœpit, vt patet ex cap. Venerabilem, Extra de electione, Cap. cum venisset, extra de sacra unktionem, Ex August. Triumpho l. c. Aimoio l. 1. c. 15. l. 5. c. 49. Hincmaro, Forcatulo l. 6. de imperio Gallorum. Et duplici quasi miraculo istum unktionis ritum approbavit Deus. primò, Cœlesti donatione & conseruatione ampullæ, quæ Rhemis asseruatur, vt se diligentissimè ipsam contemplatum esse scribit in Energumenico suo Faus Senator Parisiensis & Præses. secundò, potestate, quam uncti Gallie Reges habent in struma curanda, vt idem ibidem scribit, & Granatensis l. 2. catech. c. 27. & ex hæreticis fatetur Caspar Peucerus, de incantationibus, fol. 156. Et affirmant, qui præsentem adfuerunt, & viderunt, anno 1607. consule & Polyd. Virg. hist. Angl. l. 8. in Eduardo Rege. Blesens. ep. 150. vbi scrophulas vocat: quia ei morbo scrophæ obnoxia. Plin. l. 11. c. 17. Cels. l. 5. c. 38.

De Imperatoribus videatur Bellarm. l. 1. de translatione imperij c. 4. l. 2. c. 2. Thomas Bozius l. 17. signo 76. Olim Imperatores, inquit Krantzius l. 1. metropolis, non passi sunt viuere Pontifices, nunc non habetur Imperator, nisi quem Romanus Pontifex confirmarit, consecrarit. Domini est terra, transfert regna dignissimeque ad suum in terris Vicarium hoc sacrum mysterium delegavit. Videatur & Castaldus tract. de Imperatore q. 21. & seq. Iremicus l. 3. Germ. c. 30. De coronatione Caroli Magni vide Constant. Manaf. de Ludonico Baro. t. 9. ex Thegano. Multa quæ huc spectant, sunt apud eundem Baron. t. 8. addatur Onuphrius de comitiis Imp. veterum, & insignibus. Constantinopoli (ait) vel sub Iustiniano, vel post eius obitum, electioni Imperatoris additum; vt cum primum Imperator renuntiatus esset, à Patriarcha Constant. in magna Byzantij Basilica, oleo unctus, diademate aureo redimeretur. quem ritum coronationem appellarunt exemplo ab antiquis Hebræorum Regibus petito. & iterum de unktionem f. 395. 396. & seq. vide Steuanum c. 7. f. 6. b.

Secunda cæremonia, Osculi, putatur non semper adhibita, quia, vt ait Abul. est superioris ad inferiorem, vel æqualis ad æqualem, quemadmodum ait in collatione magistratuum aut doctoratus, at Rege nullus maior aut ei æqualis. Videtur tamen Pontifex aut Prophetas ungens, quatenus ungentis Dei personam sustinet, esse maior. ideoque videtur hæc cæremonia deinceps non omissa; vt innuit S. Greg. l. 4. cum, ait Procop. significaret gratie communicationem, & vt videtur, regalis & sacerdotalis officij, mutuam concordiam & operam.

Signum verò primum dicitur iuxta sepulchrum Rachel, quod Genes. 35. in Iuda erat. Sed cum in finibus Benjamin hic dicitur, dicit Rab. Salomon, illos viros, cum hæc diceret Samuel, fuisse ad sepulchrum, & postea occurrisse in finibus Benjamin. Lyan. & Abul. docent, fines Iudæ & Benjamin coniunctos esse, ideoque vnum modò locum, modò alterum nominari: De salientibus foueis tacent Biblia correctæ, & videri potest Franc. Burgensis.

Secundum signum v. 3. in Thabor. de quo monte dixi alias.

Tertium signum, v. 5. in colle Dei, id est, in Cariathiarim, vt ait Rabi Salomon, Abul. & Chald. dum ait, ibi fuisse arcam. Erat inibi Palæsthorum præsidium, de quoc. 13.

Sed de prophetis, quorum hic & c. 19. mentio, Nota Primum Prophetarum quibus occultissimarum rerum, vt c. sup. dixi, euident, aut saltem certa cognitio est, & enunciatio, nomen aliquando latius paulo in scriptura panditur, & significat primo eos qui sacras literas scribunt, 2. Pet. 1. Secundo interpretantur, maximè tamen prophetias de futuris.

Aut

Aut internūtij sunt, vt Moyses & Aaron Exo. 7. Vide Rom. 12. interprete S. Thoma, ibid. 1. Thessal. 5. 1. Corin. 14. Ephes. 4. Prouerb. 29. Tertiò, studiose tractant & meditantur, quos idcirco hic v. 5. & 10. appellat Chald. scribas, & è confessus domo, quasi è templo vel schola venire ait. Postremò eos, qui (quod ex rerum diuinarum cognitione, enunciatione, scripture, interpretatione ac studio maxime spectari fierique debet) Deū laudant, vel voce, vt 1. Paral. 25. 1. Corinth. 11. vel facto, vt Ecclesiasti. 49. Origo videtur, quod quibusdā quasi canticis vaticinaretur prophete, & quod omnia in scripturis cātica prophetie sunt. quod in Sibyllis etiam factū, & à dæmone in oraculis apud Herod. & alios, adeo vt iidē χρησμολόγοι, & χρησμοδοί, & ipsi, & poëtae prophetæ dicti sunt. licet futura Epimenidē prædixisse asserat Laërtius, & Cicero 1. de diuin. & hinc à fando & vaticinando, & canendo, vates & vaticinantes. Prophetæ igitur, de quibus hoc loco, erant sacrarum litterarum studiosi, vt ait Chald. Rabini, Theodor. q. 24. Abul. Caiet. qui Dei laudes concinebant: ita vt prophetare sit Deum laudare, vt vertit Chal. v. 5. & 10. Erant verò eorum, qui sponte hoc vitæ institutum susciperent, quædam veluti collegia, maxime tamen ex tribu Leuitica, vt ait q. 15. Abulen.

Secundum. Spiritus hoc loco propheticus erat primò mentis quædam illuminatio & instructio, qua non habitu, sed actu cognoscerent, quemadmodum hymnos aptè fundere, & cum aliis canere possent. deinde voluntatis ad hoc ipsum instinctus. atque hic spiritus in Saulem infulit, cum alij hanc ipsam scientiam studio & labore interdum comparant. licet ex eorum numero, sicuti & ex aliis hominum generibus, nonnullos interdum Deus ad futurarum rerum prædictionem excitaret, quod de Saule apud Auth. Trad. tradunt Hebræi, dicentes, eum de futuro sæculo, de Gog, & Magog, præmiis iustorum, & pœnis improborum vaticinatum. Habebant instrumenta musica, quorum nomina an rectè Strabo l. 10. barbara nuncupat, cum ferè hic hebræa videantur: his utebantur ad diuinas laudes celebrandas, licet eorum etiam vsus aliquis fuerit ad præparandos animos, ad prophetiam, vt 4. Reg. 3. patebit.

Tertium. Hinc igitur prouerbiū, v. 12. num Saul inter prophetas: quasi dicerent, num anser inter olores? graculus inter musas. Acutè Epictetus can. 20. philosophum (inquit) desideras? para te ipsum, quasi iridendus sis; quasi te subsannaturi multi sint; quasi dicturū de repente hic nobis philosophus euasit? & vnde nobis hoc supercilium? Sed quod additur, quis pater eius? v. 11. duplicem habet expositionem. prior, quis pater seu magister eius, nisi Deus? Secund, a quis eorum pater, seu magister? inquit Chald. quasi diceret, qui alios docuit, potuit & Saulem docere. Secundo. Apud Auth. Trad. tantus est Saul, vt eorum magister esse possit.

Mandata verò duplicia erant, primò, v. 7. fac quæcunque inuenerit manus tua, id est, quidquid negotij occurrerit, vt infra cap. 25. hoc age, seu, vt ait Auth. Trad. regaliter age. Chald. parato tibi vasa seu instrumenta regni, quia verbum Dei est in auxilio tuo. secundò, v. 8. descendes ante me, &c. quod exponitur primò, vt ante illud, septem diebus, distinctio ponatur vt in textu nostro ponitur, & tunc à Lyrano intelligitur, de sola ista inauguratione regni, vt statim scilicet descenderet in Galgala, ibique septem diebus expectaret. Abul. verò q. 11. vult in omnibus arduis negotiis, quæ maiora Sauli viderentur, fieri hoc debuisse, vt videlicet Galgalam ipse abiret, nunciū ad Samuelem mitteret, inde septem dies ipsum expectaret. Alij ante illud, Expectabis, punctum figunt, vt apud Abul. Trad. non in aliis exemplaribus. Optimè iungeretur expositio Lyrani & Abul. & tunc temporis id factum sit, & postea semper de compacto fieri debuerit, in difficilioribus negotiis, vti ex Iosepho intelligitur, & infra cap. 13. vers. 8. & 13.

Dupliciter verò in alium virum mutatus est Saul. primò, Cum rusticanus esset, animum regium induit, v. 9. vt ait Theodor. q. 23. Deinde, vatem agere cepit, v. 10. & seq. Nazianzenus dubitandum negat, quin per inhabitantem Spiritum sanctum, fuerit ille in spiritualem virum commutatus. Const. Apost. lib. 8. c. 10. prophetauit Saul, cum esset impius, & pœnas luit, cum se ipsum interfecerit. Anast. Nic. q. 18. & 23.

Quomodo palam Rex factus sit Saul.

Indixit Samuel comitia in Maspha; vbi primo fortè diligitur Rex Saul, v. 20. & seq. Noluit enim vilo modo Deus haberi suspectum Samuelem, quasi studio quodam

humano, non afflatu diuino Saulem Regem vnxisset. Deinde sese occultauit Saul vers. 22. in vasis quibusdam, vt hebr. habet, itémque Græca, vti etiam citat S. Ephrem. tomo 3. ferm. vel in populi, qui conuenerat, impedimentis, ait Vatablus, seu in latebram aliquam fugerat, vt ait Iosephus. Sed per Vrim & Thumin à Samuele inuentus est, ibid. Tertio, Rex publicè pronuntiatus, & à populi parte maiore, & meliore muneribus cultus. Fuisse verò denuò iam vnctum asserit Glycas parte 2. & verisimile putat Abul. sicuti & cap. 11. factum esse indicat verbum innouationis regni, vers. 14. quasi pristinae cæremonie repetitæ, ac innouatæ fuerint.

PARS II. GESTORVM SAUL.

Quid in regno gesserit Saul?

SUNT ipsius in regno gesta bipartita: quædam vsque ad vnctum Dauidem, cap. 16. reliqua deinceps ad mortem.

CAPVT XI.

1. T factum est quasi post mensem, ascendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi. 2. Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israël. 3. Et dixerunt ad eum seniores Iabes: Concede nobis septem dies, vt mittamus nuncios ad vniuersos terminos Israël: & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te. 4. Venerunt ergo nuncij in Gabaa Saulis: & locuti sunt verba hæc, audiente populo: & leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit. 5. Et ecce Saul veniebat, sequens boues de agro, & ait: Quid habet populus quod plorat? Et narrauerunt ei verba virorum Iabes. 6. Et insiliuit spiritus Domini in Saul, cum audissent verba hæc, & iratus est furor eius nimis. 7. Et assumens vtrumque bouem, concidit in frustra, misitque in omnes terminos Israël per manum nunciorum, dicens: Quicumque non exierit, & secutus fuerit Saul & Samuel, sic fiet bobus eius. Inuasit ergo timor Domini populum, & egressi sunt quasi vir vnus. 8. Et recensuit eos in Bezech: fueruntque filiorum Israel trecenta millia: virorum autem Iuda triginta millia. 9. Et dixerunt nunciis, qui venerant: Sic diceris viris, qui sunt in Iabes Galaad: Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. Venerunt ergo nuncij, & annunciauerunt viris Iabes: qui lætati sunt. 10. Et dixerunt: Mane exhibimus ad vos: & facietis nobis omne quod placuerit vobis. 11. Et factum est, cum dies craftinus ve

nus venisset, constituit Saul populum in tres partes: & ingressus est media castra in vigilia matutina, & percussit Ammon usque dum incalesceret dies: reliqui autem dispersi sunt, ita vt non relinquerentur in eis duo pariter. 12. Et ait populus ad Samuel: Quis est iste qui dixit: Saul num regnabit super nos? Date viros & interficiemus eos. 13. Et ait Saul: Non occidetur quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel. 14. Dixit autem Samuel ad populum: Venite, & eamus in Galgala, & innouemus ibi regnum. 15. Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram Domino. Et lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis.

COMMENTARIVS.

Primum gestum. Vno mense post regnum publicè ipse delatum, bellum Ammoniticum felicissimè confecit, cap. 11. vbi volebat Ammonitarum Rex oculos dextros eruere, vers. 2. partim ad contumeliam, partim ad debilitationem, vt bello scilicet inoptos redderet, cum aliàs oculum sinistrum scuto tegere soleant, & dextro ferè rem agere, vti monet Iosephus, Procopius, Theodoretus qua st. 26. Narrat quoque R. Azar, lib. 3. cap. 8. pag. 49. Alexandrinos ex odio eruisse Iudæis dextrum oculum instar Nachosch Regis huius &c.

Sequebatur verò Saul boues, vers. 5 id est, cum à pascuis boues domum redirent, fortè fortuna domum tum ipse redibat, vt ait Lyranus, vel potius vt Iosephus & Abulen. ex agricultura bonus Rex adhuc redibat, vt quemadmodum à Dei laudibus cap. 10. cum esset Rex designatus, regnum ordiebatur, sic etiam nunc ab humilitate, cuius & spectatorem & approbatorem Samuelem præsentem, vers. 7. habebat, Abulen. Ruth. 2. quæst. 4. sequebatur boues, &c. Spiritus Domini qui tunc in eum insiliit, vers. 6. fuit, de qua in lib. Iudic fortitudo ad resistere audendum, & prudentia bellica. hinc in Galgalam ab omnibus itum, vers. 14. vbi illa regni, de qua supra, innouatio, sicque secundo publicè Rex pronuntiatus Saul.

CAPVT XII.

1. **D**ixit autem Samuel ad vniuersum Israel: Ecce audiui vocem vestram iuxta omnia quæ locuti estis ad me, & constitui super vos regem. 2. Et nunc Rex graditur ante vos: ego autem senui, & incanui: porro filij mei vobiscum sunt: itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hunc diem, ecce præsto sum. 3. Loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquã tulerim, aut asinum: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & contempnam illud hodie, restituamque vobis. 4. Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam. 5. Dixitque ad eos: Testis est Dominus aduersum vos, & testis Christus eius in die hac, quia non inueneritis in manu
mea

mea quippiam. Et dixerunt: Testis. 6. Et ait Samuel ad populum: Dominus qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de terra Ægypti. 7. Nunc ergo stete, vt iudicio contendam aduersum vos coram Domino de omnibus misericordiis Domini, quas fecit vobiscum, & cum patribus vestris. 8. quo modo Iacob ingressus est in Ægyptum, & clamauerunt patres vestri ad Dominum: & misit Dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de Ægypto: & collocavit eos in loco hoc. 9. Qui oblitum sunt Domini Dei sui, & tradidit eos in manu Sisaræ magistri militiæ Hasor, & in manu Philistinorum, & in manu regis Moab, & pugnaverunt aduersum eos. 10. Postea autem clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & seruiuimus Baalim & Astaroth: nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, & seruiemus tibi. 11. Et misit Dominus Ierobaal, & Badan, & Iephre, & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, & habitastis confidenter. 12. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus vester regnaret in vobis. 13. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petistis: ecce dedit vobis Dominus regem. 14. Si timueritis Dominum, & serueritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os Domini: eritis & vos, & rex qui imperat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum. 15. si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super patres vestros. 16. Sed & nunc stete, & videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro. 17. Numquid non messis tritici est hodie? inuocabo Dominum, & dabit voces & pluuias: & scietis, & videbitis: quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem. 18. Et clamauit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus voces & pluuias in illa die. 19. Et timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem, & dixit vniuersus populus ad Samuelem: Ora pro seruis tuis ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur. addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis regem. 20. Dixit autem Samuel ad populum: Noli timere, vos fecistis vniuersum malum hoc: verumtamen nolite recedere à tergo Domini, sed seruite Domino in omni corde vestro. 21. Et nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt. 22. Et non derelinquet Dominus populum suum propter nomen suum

suum magnum: quia iurauit Dominus facere vobis sibi populum. 23. Absit autem à me hoc peccatum in Dominum, vt cessem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam & rectam. 24. Igitur timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro. vidistis enim magnifica quæ in vobis gesserit. 25. Quod si perseueraueritis in malitia: & vos & rex vester pariter peribitis.

COMMENTARIVS.

T Vm verò Samuel duo quædam egit, cap 12. primò, de sua innocentia, vt lib. 15. cap. 12. ille apud Gellium, contestatus est, partim vt omnem à se suspicionem, quam è populo quidam concepisse videbantur, amoliretur: partim vt nouum Principem doceret, quemadmodum innocenter & ipse regere deberet. ipsorum etiam in Rege postulando peccatum miraculo diuino confirmauit, vers. 16. 17. tandemque pulcherrimè admonuit ipsos, vers. 20. Ferrandus Carthag. regula 2. innocentie militaris: Dux, ait, in sua administratione, non præesse diligit, sed prodesse. imitetur bonis actibus Samuelem; comparet sibi liberam fiduciam verecundæ & honestæ libertatis; vt ingenuâ fronte dicere valeat subiectis sibi, sicut dixit Samuel: Ecce adsum ego, &c. aut de manu alicuius accepi pro exhortatione vel calceamentum, &c. Et respondeatur etiam ei, quod dixerunt ad Samuel: Nemini nostri nocuisti, &c. O quam gloriosus Dux erit ante faciem Principis, qui ista audire meruerit, &c.

Sed nota vers. 11. nomen hebr. propter vltimarum literarum similitudinem dupliciter lectum esse, à 70. quidem, Barach, ab aliis Badan, vel Bedan, & ita legit latinus correctus. vertit verò Chaldaeus Samsonem, quem aliqui per Badan intelligunt, quasi eum voces, filium Dan, vel in Dan, quod ex ea tribu fuerit Samson: Quidam libri omnia hæc simul è marginibus mendosè corradunt.

CAPVT XIII.

1. **I**lius vnus anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus autem annis regnauit super Israël. 2. Et elegit sibi Saul tria millia de Israël: & erant cum Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel: mille autem cū Ionatha in Gabaa Benjamin. porro cæterum populum remisit vnumquemque in tabernacula sua. 3. Et percussit Ionathas stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa. Quod cum audissent Philisthiim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi. 4. Et vniuersus Israël audiuit huiusmodi famam: Percussit Saul stationem Philisthinorum: & erexit se Israel aduersus Philisthiim. Clamauit ergo populus post Saul in Galgala. 5. Et Philisthiim congregati sunt ad præliandum contra Israel, triginta millia curruum, & sex millia equitum, & reliquum vulgus, sicut arena quæ est in littore maris plurima. Et ascendentes castrametati sunt in Machmas ad Orientem Bethauen. 6. Quod cum vidissent viri Israel se in arcto positos, (afflictus enim erat populus) absconderunt se in speluncis, & in abditis, in petris quoque, &

in antris, & in cisternis. 7. Hebræi autem transierunt Iordanem in Terram Gad & Galaad. Cumque adhuc esset Saul in Galgala, vniuersus populus perterritus est, qui sequebatur eum. 8. Et expectauit septem diebus iuxta placitum Samuelis, & non venit samuel in Galgala, dilapsus quæ est populus ab eo. 9. Ait ergo Saul: *Afferte mihi holocaustum, & pacifica. Et obtulit holocaustum.* 10. Cumque compleisset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat: & egressus est Saul obuiam ei vt salutaret eum. 11. Locutusque est ad eum Samuel: *Quid fecisti?* Respondit Saul: *Quia vidi quod populus dilaberetur à me, & tu non veneras iuxta placitos dies, porro Philisthiim congregati fuerat in Machmas,* 12. dixi: *Nūc descendēt Philisthiim ad me in Galgala, & faciem Domini non placavi. Necessitate cōpulsus, obtuli holocaustum.* 13. Dixitque Samuel ad Saul: *Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israël in sempiternum,* 14. sed nequaquam regnum tuum ultra confurget. *Quæ fuit Dominus sibi virum iuxta cor suum: & præcepit ei Dominus vt esset dux super populum suum, eo quod non seruaueris quæ præcepit Dominus.* 15. Surrexit autem Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. Et reliqui populi ascenderunt post Saul obuiam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Benjamin. Et recēsuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo, quasi sexcentos viros. 16. Et Saul & Ionathas filius eius, populusque qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin: porro Philisthiim confederant in Machmas. 17. Et egressi sunt ad prædandum de castris Philisthinorum tres cunei. Vnus cuneus pergebat contra viam Ephra ad Terram Sual. 18. porro alius ingrediebatur per viam Beth horon. tertius autem verterat se ad iter termini imminētis valli Seboim contra desertum. 19. Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni Terra Israël. cauerant enim Philisthiim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. 20. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, vt exacueret vnusquisque vomerem suum & ligonem, & securim & farculum, 21. Retulæ itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tridentum, & securium, vsque ad stimulum corrigendum. 22. Cumque venisset dies prælij, non est inuentus ensis & lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius. 23. Egressa est autem statio Philisthiim, vt transcenderet in Machmas.

COMMENTARIVS.

Secundum gestum. Sibi Saul Rex trium millium hominum satellitium delegit, v. 1. 2. Sed quando dicitur textus, filium vnus anni cum fuisse. Canus l. 11. c. 5. ad 12. vult legendum esse filium viginti vnus & anni erat. Verum non libri tantum omnes Hebr. Græci, Cald. &c. reclamant, sed nulla etiam causa id postulat, quin etiam reclamat cap. sequenti Ionathan. Quomodo enim si Saul vnus & viginti annorum in regni sui principio fuisset, tam robustus ille iuuenis extitisset? Multo credibilius illi, quos supra dicebam, filium vnus anni Sauli tribuere, Isboseth nimirum, affirmarent vnâ hoc loco literâ, Lamed, quæ datini nota sit, deesse, sed legendum, vt l. 2. c. 3. v. 7. c. 4. v. 4. præsertim cum idcirco videatur Isboseth. c. seq. v. 4. omitti, quasi eius iam mentio hic facta esset, Alias tamen expositiones supra e. 9. attuli, quarum eam quæ dicit, instar vnus anni puerni, fuisse Saulem innocentem, sequitur Procop Theodor. Angelomus S. Gregor. l. 5. c. 3. Rupertus e. 2. Apocal. Petrus Damianus l. 2. ep. 20. illa vero textui cõgruentior videtur, quam hebraei quidam & Vatablus sequuntur & Genebrardus, fuisse vnus anni filium ab eo tempore quo Rex vnctus est, vsque ad regni inuolutionem, vel vt alij, de quibus sequitur, vsque ad hoc tempus, quo milites delegit.

Quod verò additur, duobus annis regnasse super Israel, qui vnum annum vsque ad hoc satellitium numerant, intelligunt, vel quod præcise duos tantum annos regnum tenuerit Saul, vel quod diutius quidem tenuerit, sed duos tantum perseverando incepta bonitate. Rupert. c. 2. Apoc. f. 21. duobus annis (ait) eadẽ humilitate regnavit. ab hac excidit, quando contra legem holocaustum obtulit, cum non esset sacerdos de stirpe Aaron, percit Agag, &c. Qui vero duos annos vsque ad hoc satellitij tempus ponunt, ij dicunt fuisse filium fvnus anni ab vnctione vsque ad inuolutionem, rursus alterum ab hac vsque ad hoc satellitium, sicque duos annos regnasse, quando elegit sibi 3000. &c. De his tamen in chronologia alibi.

Tertium gestum Bellum Palæstinum, hoc cap. decimotertio & seq. rursus felicissime conficit: sed hic describitur primo eius occasio, exdes videlicet præsidij Philistinorum per Ionathan facta, v. 3. Põsuerant enim isti olim, dum victores essent, certa militum præsidia in inuentionibus quibusdam Iudæa locis, vt in officio Israelitas continerent, eisdemque profus eandem ob causam exarmarant, & ne arma pararent, fabris ferrariis omnibus spoliarant, v. 19. Id quando factum sit queritur. Abul. iam ante Sathsonem cepisse putat. Alij bellis posterioribus: sed & hoc e. chronologia pendet.

Secundo. eiusdem magnitudo v. 5. propter hostium multitudinem & apparatus e. contrario verò Israelitarum paucitatem & armorum inopiam. ita vt diffugeret, seque abderet populus, v. 6. Rex ipse timore percussus contra mandatum e. 10. v. 8. grauius peccaret. v. 8. & seq. diem enim septimum non expectauit, quod intelligit Andreas, de die septimo vero qui scilicet esse debebat, numerando à die quo significasset Saul Samuel suum in Gulgalam aduentum: sicque hunc diem fuisse quidẽ octauum ab aduentu Saulis, sed septimum à nullo nuncio. Venit igitur Samuel à nuncio missio die sexto. Verus tamen fuisse tantum dies septem expectandum ab aduentu Saulis & principio missi nunciij. Sed integri esse debebat, id est, vsque ad vesperam: siue vsque ad tempus sacrificij vespertini numerari debebat septimus. Saul verò præ metu præproper: sacrificauit, matutino scilicet tempore diei huius septimi, quod dum facit interuenit Samuel, & eum grauius obiurgat, v. 11. quod totum istum diem septimum non expectarit, hocque peccatum esse principium ruinæ regni ipsius, maxime quo ad posterum. Ita Lyran. Abul. q. 7. antea S. Gregor. l. c. idcirco ait per inobedienciã cecidit, quia integris septem diebus hosti iussus fuerat, non expectauit. & postea: Ecce septem diebus prophetam sustinuit, sed dum præstolari eum in fine diei desit, gloriam tantæ dignitatis amisit. Armorum verò inopia intelligi potest ex fabricorum absentia, & ex eo quod duo tantum enses & lanceam haberent. Rex & filius eius, v. 22. in sexcentis scilicet viris, qui cum ipsis erant, licet forte alicubi arma quedam Israelitarum nonnulli haberent. Ita hostes cauerant, sicut & in prophana historia, in federe quod Regibus expulsis populo Romano Persena dedit nominatim comprehensum fuit: ne ferro, nisi in agricultura viderentur Phil. 14. cap. 4.

Dices. Quomodo igitur & Ionathan Palæstinorum stationem interficere potuit, &

isti bellum gerere? Respondet Rab David Camius, eos vsos fundis, arcubus, telis, quod postremum negat Abul. quod tela ferrata sint. sed interdum tela rudes trunci, ait l. 7. Stadius, & huiusmodi adesse potuerunt, id est, sudas, baculi, fustes quorum etiam in Domini passione vsus videmus. Ad extremum pugnis etiam rem agebant, à quibus pugna ducitur. Inter ipsos aduersarios, inquit Cassiodorus l. i. c. 30. non erant prius armata certamina, sed pugnis se, quamuis feruida, lacefsebat intentio. vnde & pugna nomen accepit, Lucret. l. 5. p. 188.

Arma antiqua, manus, unguis, &c.

Postea Belus ferreum gladium primus produxit, à quo & bellum placuit nominari. Legatur pulcherrimum & verissimum Tibulli carmen. l. i. elegiarum.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

Ferrens, & verè ferrens ille fuit.

Tunc cades hominum generi, tunc praelia (pugnæ cum olim essent) nata.

Tunc breuior dira mortis aperta vita est.

Huius verò belli exitu à fugientibus & morientibus Palæsthinis armorum satis reliquum est. Notat verò S. Gregor. fabros in Ecclesia ferriarios deesse, cum desunt Doctores, etiam sæcularium litterarum. Harum enim eruditio, ait, etsi per semetipsam ad spiritalem sanctorum conflictum non prodest, si diuinæ scripturæ coniungitur, eiusdem scripturæ scientia subtilius eruditur: ad hoc quidem tantum liberales artes discendæ sunt, vt per instructionem illarum diuina eloquia subtilius intelligantur. aperte dæmones sciunt, quia dum secularibus litteris instruimur, in spiritualibus adiuuamur. Pergit tam ipse quam Angelomus idipsum explicare. Vnde Iulianus apostata olim huiusmodi magistros Christianis eripere voluit: quemadmodum nobis hodie hæretici antiquos patres, scholasticos, philosophos, &c. D. August. l. 18. ciuit. c. 52. An, inquit, Iulianus non est Ecclesiam persecutus, qui Christianos liberales litteras docere ac discere vetuit? Certè Mostellaria sua Plautus Magistros & Pædagogos, fabros vocat. Vide orationem in sacræ Apostolorum ædis, quæ Herbi poli magnifica visitur encæniis, Encæsticam.

Sed quæritur; An per semetipsum sacrificarit Saul? Ait Lyran. negat Abul. q. 10. Ab illo stat Iosephus; ab hoc ratio & scriptura. Si enim per semetipsum sacrificasset ille, id ei maximè tanquam maximum peccatum obiecisset Samuel: at tantum obiecit, non expectasse dies septem, cum tamen illud alterum esset multo grauius, quemadmodum indicat & Iosephus; dum hoc, quod fingit, Samuelem facit obiectentem, illud verò quod scriptura ponit, reticentem. Deinde hoc in bello secum Sacerdotes habebat Saul, c. seq. v. 3. & 18. & patet ex Num. 10. Deuter. 20.

CAPVT. XIV.

1. T accidit quadam die vt diceret Ionathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum: Veni, & transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum. Patri autem suo hoc ipsum non indicauit. 2. Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa sub malogranato, quæ erat in Magron: & erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum. 3. Et Achias filius Achitob fratris Ichabod filij Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo, portabat ephod. Sed & populus ignorabat quo isset Ionathas. 4. Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philisthinorum, eminentes petræ ex vtraque parte, & quasi in modum dentium scopuli hinc & inde prærupti, nomen vni Boses, & nomen alteri Sene: 5. vnus scopulus promi-

nens

nens ad Aquilonem ex aduerso Machmas, & alter ad Meridiē contra Gabaa. 6. Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum: Veni, transeamus ad stationem incircumcisorum horum, si forte faciat Dominus pro nobis: quia non est Domino difficile saluare vel in multis, vel in paucis. 7. Dixitque ei armiger suus: Fac omnia, quæ placent animo tuo: perge quo cupis, & ero tecum vbicumque volueris. 8. Et ait Ionathas: Ecce nos transimus ad viros istos. Cumque apparuerimus eis, 9. si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec veniamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos. 10. Si autem dixerint: Ascendite ad nos: ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris, hoc erit nobis signum. 11. Apparuit igitur vterque stationi Philisthinorum: dixeruntque Philisthiim: En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant. 12. Et locuti sunt viri de statione ad Ionatham, & ad armigerum eius, dixeruntque: Ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armigerum suum: Ascendamus, sequere me: tradidit enim Dominus eos in manus Israel. 13. Ascendit autem Ionathas manibus & pedibus reptans, & armiger eius post eum. Itaque alij cadebant ante Ionatham, alios armiger eius interficiebat sequens eum. 14. Et facta est plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius, quasi viginti virorum in media parte iugeri, quam par boum in die arare consuevit. 15. Et factum est miraculum in castris, per agros: sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad prædandum, obstupuit, & conturbata est terra: & accidit quasi miraculum à Deo. 16. Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Benjamin, & ecce multitudo prostrata, & huc illucque diffugiens. 17. Et ait Saul populo, qui erat cum eo: Requirit, & videte quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est non adesse Ionatham, & armigerum eius. 18. Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam Dei. (Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel.) 19. Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum: crescebatque paulatim, & clarius resonabat. Et ait Saul ad sacerdotem: Contrahe manum tuam. 20. Conclamauit ergo Saul, & omnis populus, qui erat cum eo, & venerunt vsque ad locum certaminis: & ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum, & cædes magna nimis. 21. Sed & Hebræi qui fuerant cum Philisthiim heri & nudiustertius, ascenderantque cum eis in castris, reuersi sunt vt essent cū Israel.

qui erant cum Saul & Ionatha. 22. Omnes quoque Israelitæ, qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthæi, sociauerunt se cum suis in prælio. Et erant cum Saul, quasi decem millia virorum. 23. Et saluauit Dominus in die illa Israel. pugna autem peruenit vsque ad Bethauen. 24. Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa: adiurauit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperam, donec vlciscar de inimicis meis. Et non manducauit vniversus populus panem: 25. omneque terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri. 26. Ingressus est itaque populus saltum, & apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum. timebat enim populus iuramentum. 27. Porro Ionathas non audierat cum adiuraret pater eius populum: extenditque summitatem virgæ, quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis: & conuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius. 28. Respondensque vnus de populo ait: Iureiurando constrinxit pater tuus populum: dicens: Maledictus vir, qui comederit panem hodie. (defecerat autem populus.) 29. Dixitque Ionathas: Turbauit pater meus terram: vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerim paululum de melle isto: 30. quanto magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit? nonne maior plaga facta fuisset in Philisthim? 31. Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machimis vsque in Aialon. Defatigatus est autem populus nimis: 32. & versus ad prædam tulit oues, & boues, & vitulos, & mactauerunt in terra: comeditque populus cum sanguine. 33. Nunciauerunt autem Sauli dicentes quod populus peccasset Domino, comedens cum sanguine. Qui ait: Præuaricati estis: voluite ad me iam nunc saxum grande. 34. Et dixit Saul: Dispergimini in vulgus, & dicite eis vt adducat ad me vnusquisque bouem suum & arietem, & occidite super istud, & vescimini, & non peccabitis Domino comedentes cum sanguine. Adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua vsque ad noctem: & occiderunt ibi. 35. Ædificauit autem Saul altare Domino; tuncque primum cœpit ædificare altare Domino. 36. Et dixit Saul: Irruamus super Philisthæos nocte, & vastemus eos vsquedum illucescat manè, nec relinquamus ex eis virum, Dixitque populus: Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos: Accedamus huc ad Deum. 37. Et consuluit Saul Dominum: Num persequar Philisthim? si trades eos in manus Israel? Et non respondit ei in die illa. 38. Dixitque Saul: Applicate huc

vniuersos angulos populi: & scitote, & videte per quem accide-
 rit peccatum hoc hodie. 39. Viuit Dominus saluator Israel, quia
 si per Ionathan filium meum factum est, absque retractatione
 morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo: 40.
 Et ait ad vniuersum Israel: Sepa amini vos in partem vnam, &
 ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Responditque po-
 pulus ad Saul: Quod bonū videtur in oculis tuis, fac. 41. Et dixit
 Saul ad Dominū Deū Israel, Domine Deus Israel da iudiciū: quid
 est quod nō responderis seruo tuo hodie? si in me, aut in Ionatha
 filio meo est iniquitas hæc, da ostensionem: aut si hæc iniquitas
 est in populo tuo, da sanctitatem. Et deprehensus est Ionathas &
 Saul, populus autem exiuit. 42. Et ait Saul: Mittite sortem inter
 me, & inter Ionatham filium meum. Et captus est Ionathas. 43.
 Dixit autem saul ad Ionatham: indica mihi quid feceris. Et in-
 dicauit ei Ionathas, & ait: Gustans gustavi in summitate virgæ,
 quæ erat in manu mea, paululum mellis, & ecce ego morior.
 44. Et ait saul: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia mor-
 te morieris Ionatha. 45. Dixitque populus ad Saul: Ergone Io-
 nathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc
 nefas est: viuit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in
 terram, quia cum Deo operatus est hodie. Liberauit ergo popu-
 lus Ionatham, vt non moreretur. 46. Recessitque Saul, nec
 persecutus est Philisthiim: porro Philisthiim abierunt in loca
 sua. 47. Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per
 circuitum aduersum omnes inimicos eius, contra Moab, & fi-
 lios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthæos: & quo-
 cumque se verterat, superabat. 48. Congregatoque exerci-
 tū, percussit Amalec, & eruit Israel de manu vastatorum eius.
 49. Fuerunt autem filij Saul, Ionathas & Iessui, & Melchi-
 sua: & nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ
 Merob, & nomen minoris Michol. 50. Et nomen vxoris Saul,
 Achinoam filia Achimaas: & nomen principis militiæ eius
 Abner, filius Ner, patruelis Saul. 51. Porro Cis fuit pa-
 ter Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel. 52. Erat
 autem bellum potens aduersum Philisthæos
 omnibus diebus Saul. Nam quemcum-
 que viderat Saul virum fortem,
 & aptum ad prælium, so-
 ciabat eum sibi.

BEl li huius Palæsthini exitus hic describitur, partim lætus, partim subtristis. Lætus quidem victoria, quam Ionathas à Deo excitatus, vt solus cum argimero Palæsthinos inuaderet, comparauit. Fuisse verò à Deo excitatum colligunt Theodor. q. 31. Procopius, Abulen. q. 2. ex v. 6. & 9. quia tamen contingit nostram interdum à Deo voluntatem ad quippiam agendum moueri, neque tamen quo ad intellectum huius rei certi satis sumus, voluit Ionathas diuini huius motus certior effici, & vt verisimile ipsius bonitas efficit, non Iosephus, falso à Lyrano citatus, Deum orauit; sicque *omne* captato v. 9. 11. 12. hostes aggressus est, sicuti ad Isaaci nuptias omnem ceperat Eliezer Genes. 24. De omine isto Delrius l. 3. p. 2. q. 4. f. 4. simile oraculum à Pæonibus acceptum contra Perinthios; V. apud Herod. l. 4. prin. Vide S. Tho. secunda secundæ, q. 95. art. 7. Palæsthini ergo loci firmitate præfidentes, ideoque custodiam negligentes, Ionathan euocarunt: sed statim eorum viginti perexiguo in spatio velut attoniti stantes, cæsi sunt, alij fugere cœperunt, primo quidem aliquantulum vsque ad Bethauen resistendo, tunc effusè fugiendo, diuino quodam terrore in ipsos immisso, vt Iudic. 7.

Saul verò ver. 18. vt sciret quis è suis abesset, quoquo modo se iam gerere deberet, Dominum voluit per *Vrim & Thumin*, seu vt cum Iosepho ait Theodoretus, per hieraticam stolam, id est, ephod interrogare. Nam è Cariathiarim allata erat Arca, quod ipsius sibi præsentiam quam vtilissimam sperarent; licet ob quorundam peccata c. 4. non profuisse meminissent. Aderat & Achaias sacerdos v. 3. quem Iosephus c. 7. vocat summum sacerdotem. & c. seq. vel eundem vocat Anchitobum, vel eius patrem simul cum illo Pontificem fuisse significat. Sed vt ait Abulen. an sacerdos summus fuerit, an idem sit, qui cap. 26. 21. Amalec vocatur, dubium est. præsertim cum Samuel Pontifex adhuc superesset, de quo supra, & iterum infra. Contrahere manum vers. 19. Vatablo est retrahere, q. d. noli accipere Ephod: mihi ocium non est, sicque etiam Lyran. & Abulen. Sed Chaldæo est accipere seu asferre Ephod, quod probat Iosephus, c. 8. cum sacerdoti Dominum respondisse ait.

Subtristis verò fuit ista victoria rebus duabus. Primò, peccato populi, v. 32. 33. quia cum sanguine carnes edissent. Quidam putant idolis eum sacrificasse; Auth. Traditionum dicit, peccasse comedendo contra leges antequam sacrificium vespertinum offerretur, & quidem pro ipsis ob eadem factam, deinde non offerendo sanctuarium sacerdotibus adipem & sanguinem: cum sanctuarium secum haberent, & ex hostiis comedere vellent. Sed aliud nihil egerunt, quam quod præ fame & festinatione carnes à sanguine minus deputarunt, vt lapis à Saule positus, v. 34. satis indicat, & clare Iosephus c. 8. Non magnum tamen ob famis necessitatem peccatum fuit, vt q. 26. ait Abul.

Dicitur verò v. 35. primum altare ædificasse Domino Saulem, quod (primum) non est in hebræo, ait Auth. Trad. quia tamen antea inobedienter altare ædificarat c. 13. non Domino ædificasse intelligitur: hic autem quia obedienter, & reuè illud ædificauit, Domino ædificasse perhibetur. ita ille. Latinus tamen textus, Iosephus, & alij satis demonstrant primum hoc altare fuisse; idque non ad memoriam tantum, sed ad sacrificia etiam, prout antea dixi, hoc tempore fieri potuisse.

Altera res, Ionathæ discrimen, cuius causa pater legem ferens v. 24. & Ionathas ipse illam, licet ignoranter, violans, v. 29. Denique Deus ipsum indicans, primo silentio v. 37. deinde sortitione, v. 41. Sunt verò in Saule spectanda primo. lex illa v. 24. Secundo. iurandum v. 39. Tertio. eius perfectio, v. 44. Lyranus in primo illo peccasse vult Saulè, quod male iuravit. Secundo in vltimo, quod ipsum explere voluerit. Male iurasse, quod nulla hostis insequendi necessitas esset, ipsum in iuramento necessitatis casum non excepisse, vt si cibum sumere quis cogeretur. Tertio. quod plus damni res hæc attulisset v. 30. & peccati occasionem famelico exercitui præbuisset, v. 33. Abulensis illum arguit, quod primum illud iuramenti nomine appelleret, cum sit potius adiuratio vel imprecatio. Sed pro hac ipsa iuramenti nomen accepisse videtur Lyranus, quemadmodum & noster interpres, v. 26. 28. & 70. Est enim hic quædam lex cum imprecatione; ne quis ante vesperam quid comedat: qui contra faxit, maledictus esto, & vtrumque istud populi adiuratio dicitur à Theodor. q. 32. à Procop. anathematismus,

Sed hi cum Lyrano Saulem peccasse videntur existimare, itémque D. Chrysof. ho. 14. ad populum, D. Gregor. hic. Negat verò Abul. Nam primo potuit ille Rex cum magna rei bene gerendæ, hostiumque delendorum esset opportunitas, istiusmodi lege in ferre. Primo. ne vlla intericeretur cibi capiendi mora. deinde, vt isto ieiunio Dei fauor magis conciliaretur, vt indicat Ambros. ser. 25. de quadrag. Secundo. Si peccasset Saul, debuisset cum fors indicare, quia v. 41. quaritur, an in ipso, an in filio peccatum hæreat. Tertio. laudat cum valde l. c. Ambr. Bonus, ait, plane Rex, qui hostes suos, non tam armis, quem deuotione vincebat, & plus dimicabat religione, quam telis, &c. De isto ieiunio D. Hier. l. 2. ad In. p. 80. qui locus notatu dignissimus est.

Dices. Ante v. vigesimum quartum 70. dicunt, Saulem ignorasse ignorantiam magnam. Respondeo. Ignorantiam qua ignorabat futurum, vt ista lege in tantum periculum charissimus filius adduceretur. In iureiurando verò postea faciendo, eiusque perfectione molienda, non etiam peccauit, quia æquissimum videbatur, vt propter quem Deus tantopere iratus esset, moreretur. deinde quia Iosephus vehementer in Saule dilaudat, quod iurifurandi religionem, & stirpi, & naturæ, & omnibus amoris inuitamentis anteposuerit, & Ambr. l. c. Videte, ait, quanta apud Saul Regem fuerit religionis obseruantia, qui offensum Deum optauit etiam parricidio mitigare, & parricidio tanto iustiori, quam fuit illud Manlianum, de quo l. 8. Linius, quanto hic res maior, Dei scilicet cultus, & imprecationum vis agebatur quam illic.

Ionathan verò prorsus à peccato excusat Abul. sed etsi propter ignorantiam leuius, v. 27. peccasse tamen probatur. Primo. quia fors ista cum diuina esset, v. 41. quemadmodum Iudic. 6. Act. 1. August. in Psal. 30. non superstitiosa; mentita fuisset. Secundo. male Deus respondere noluisse, v. 37. Dicit Theodor. & Procop. respondere noluisse, Primo. vt argueretur Saul. Secundo. addit Lyran. vt Ionathæ innocentia declararetur. Sed sortis, vt iam dixi indicium contrarium prorsus est, illud tamen verum, quod ait Theodoretus, his declarari, quantopere anathemata extimescenda sint. Tertio. licet nescierit Ionathas patris legem, scire tamen aliquo modo potuit, cum enim videret tam multos, quos secum habebat, nihil omnino, etsi valde fementes & fatigatos, obuui mellis gustasse, facile suspicari potuit, causam aliquam subesse, quam interrogando facillime intellexisset, v. 27. 28. Indicat enim textus ipsius ordo populum ante ipsum iuisse, & in Psal. 50. D. Chrysof. deinde patris legem cum audiisset, ab esu quidem abstinuit, vt ait Iosephus; illam tamen reprehendit, vers. 46. Addit Iosephus, pro ipsius peccato populum Deo supplicasse, vt absolueret eum. S. Amb. l. c. vnius culpa, ait, cunctis conferunt ignauia; vnius delicto, cunctis generatur infirmitas. Non dissimilia Gregorius l. 5. Angelom. hoc loco, Prudentius Psychomachia. Quin & ipse Ionathas culpam fatetur, vers. 43. vbi pro illis verbis: Ecce ego morior, vertit Chald. morti obnoxius sum. In Orthodoxorum Archimandritarum Libello Syn. Constant. apud Bar. t. 7. an. 536. legitur; communicant anathemati habentes in medio anathema: sicut ostendit nobis antiqua scriptura in Achan, & Ionathan, qui scienter & ignoranter inciderunt in anathema, &c.

Ex his porrò colliges, quanta hereticorum sit prauitas, qui Ecclesiæ matris leges cum sciant, non modò non seruant: sed etiam irrident: cum populo isti tam lasso, v. 28. & 31. tanta fuerit religio; vt ne obuuium quidem mel gustarit; & quidem etiam cum eius vim & efficacitatem deprædicaret Ionathas, vers. 29. nam illuminatos esse oculos, non est, prout Genes. 3. licet ita Bedæ videatur; sed vires restitutas esse, vt ait D. Gregor. Angelomus, & res ipsa monstrat. Vide Constantinopolitani populi præclarum in Nicephoro l. 17. cap. 32. exemplum. Si, ait S. Ambros. l. c. ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium quia resoluerit, morti addicitur: qui sciens indictum à Christo ieiunium soluerit, quid meretur? Ergo fratres statutum nobis custodiamus obseruatione ieiunium, vt hostes nostros spirituales carnalésque vincamus, non declinemus ad fauam, qui est voluptas, &c. Saulem imitatus S. Hilarion, cum apud sanctum Hieronymum diceret; Maledictus qui prius refectionem corporis, quam animæ quæserit.

Populus verò Ionathan liberauit. Cum enim pater summo in illum iure vti veller, adhibuit iste *ἐπιμέλειαν*, seu vt appellat Gregor. magnæ discretionis virtutem: non quia ille Regis filius esset; sed quia magnam in Israel salutem fecerat, v. 25. Prudentius l. cit. non parum ad liberationem istam momenti attulisse Ionathæ ipsius pœnitentiam ostendit.

--- Si (ait) panitet, haud nocet error:
 Panituit Ionathan ieiunia sobria dulci
 Conuolasse fauo summo, mellisq. sapore,
 Heu, male gustato, regni dum blanda voluptas
 Oblectat iuuenem, iurataq. sacra resoluit.
 Sed quia panituit, nec fors lachrymabilis illa est,
 Nec tingit patrias sententia saua secures.

Vocat verò regni voluptatem eam quam sua è virga perceperat. Ea enim à 70. & Iosepho sceptum, ab ipso regnum dicitur. In quibusdam exemplaribus, quæ sequitur S. Gregor. & correctio latina, ad illa, Da indicium, versic. 41. adduntur, de ostensione & sanctitate nonnulla, quæ in hebr. & Chald. Græcis latinisque regis desunt, in 70. tamen inveniuntur. Sed videntur interpretationes congestæ rei alioqui eiusdem, vt etiam notat Franc. Brugensis.

De melle quod interdum hinc inde in Iudææ agris inueniebatur, agunt Conimbrienses, tract. 7. c. 9. meteorol. Et hodie in Arabia inueniri docet Bernardus Rauuolffius parte secunda navigationis, vbi eo melle vsus D. Ioannem Baptistam nugatur hæreticus, cum ad mellis huius esum aliquot butyri globulos requirat. quos vnde D. Ioannes accipiebat? fatetur tamen, etiam cum butyro isto, cibum esse pertenuem.

Quartum gestum. Varia Saulis bella simul & vniuersè proponuntur, v. 47. quæ potissimum sunt contra sex gentes, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, Sobæos, Palestinos, Amalecitas. Soba verò quæ & à Iosepho Oba, alibi Sobal est, quæ etiam dicitur Sophe-na, de qua l. 5. c. 12. l. 6. c. 9. Plinius. Contra Palestinos bella plura extiterunt: quorum vnum supra cap. 13. reliqua deinceps, cap. 17. 18. 19. 23. 28. Sed septimam gentem ante Sobæos, posuerunt 70. scilicet Bethæor seu domum Æor. & videntur esse, qui cum Obarenis à Stephano iunguntur Otheni, & i. Paralipomen. cap. 5. dicuntur Agareni vel Agarei.

Subditur deinde v. 49. Saulis genealogia, cuius filij duplices fuerunt, alij ex vxore principali, & numerantur hoc loco tres, Ionathas, Iessui, qui c. 31. & i. Paral. 8. dicitur Aminadab, Iosepho Iesus. tertius Melchisua. sed i. Paral. 8. quartus additur Hisbaal, seu vt l. 2. c. 2. vocatur Isboseth. Cur verò hic o mittatur, iam supra tactum est, & fortassis causa est, quia ij numerantur filij, qui cum Saule ceciderunt. Ex vxore verò minus principali seu concubina Respha, duo, l. 2. c. 21. Armoni & Mephiboseth, qui cum altero, qui Ionathæ filius l. 2. c. 4. non confundendus.

Quintum gestum. Corporis custodes, vt Iosephus vocat, seu milites deligebat viros fortes, & ad bellandū aptos, v. 52. Tales scilicet quales l. 1. c. 5. & seq. describit Vegetius. Notat S. Gregor. quales ad ecclesiasticam militiam deligi oporteat, qui sint operum bonitate fortes, & scientia idonei, &c.

CAPVT XV.

1. T dixit Samuel ad Saul: Me misit Dominus, vt vngerē te in regem super populū eius Israel: nunc ergo audi vocem Domini: 2. Hæc dicit Dominus exercituum: Recensui quæcumque fecit Amalech Israeli, quomodo restitit ei in via cum ascenderet de Ægypto. 3. Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid: sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum. 4. Præcepit itaque Saul populo, & recensuit eos quasi agnos: ducenta millia peditum, & decem millia virorum iuda. 5. Cumque venisset

venisset Saul vsque ad ciuitatem Amalec, tetēdit insidias in torrente. 6. Dixitque Saul Cinæo: Abite, recedite, atque descendite ab Amalec: ne forte inuoluam te cum eo, tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de Ægypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. 7. Percussitque Saul Amalec ab Heuila, donec venias ad Sur, quæ est è regione Ægypti. 8. Et apprehendit Agag regem Amalec viuum: omne autem vulgus interfecit in ore gladij. 9. Et pepercit Saul, & populus Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, & vestibus & arietibus, & vniuersis, quæ pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea: quidquid verò vile fuit & reprobum, hoc demoliti sunt. 10. Factum est autem verbum Domini ad samuel, dicens: 11. Pœnitet me quod constituerim saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Contristatusque est samuel, & clamauit ad Dominum in tota nocte. 12. Cumque de nocte surrexisset Samuel, vt iret ad Saul manē, nunciatum est Samueli, eo quod venisset Saul in Carmelum, & erexisset sibi fornitem triumphalem, & reuersus transfisset, descendissetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocaustum Domino de inijs prædarum, quæ attulerat ex Amalec. 13. Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu Domino, impleui verbum Domini. 14. Dixitque Samuel: Et quæ est hæc vox gregum, quæ resonat in auribus meis, & armentorum, quæ ego audio? 15. Et ait Saul: De Amalec adduxerunt ea: pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis vt immolarentur Domino Deo tuo, reliqua vero occidimus. 16. Ait autem Samuel ad Saul: Sine me, & indicabo tibi quæ locutus sit Dominus ad me nocte. Dixitque ei: Loquere. 17. Et ait Samuel: Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vnxitque te Dominus in regem super Israel, 18. & misit te Dominus in viam, & ait: Vade, & interfice peccatores Amalec, & pugnabis contra eos vsque ad internecionem eorum. 19. Quare ergo non audisti vocem Domini: sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis Domini? 20. Et ait Saul ad Samuelem: Immo audiui vocem Domini, & ambulavi in via per quam misit me Dominus, & adduxit Agag regem Amalec, & Amalec interfeci, 21. Tulit autem de præda populus oues & boues, primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet Domino Deo suo in Galgalis. 22. Et ait Samuel: Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ: & auscultare magis quam

quàm offerre adipem arietum. 23. quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare: & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiecasti sermonem Domini, abiecit te Dominus ne sis rex. 24. Dixitque Saul ad Samuelem: Peccaui, quia præuaricatus sum sermonem Domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum. 25. Sed nunc porta, quæso, peccatum meum, & reuerte mecum, vt adorem Dominum. 26. Et ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum, quia proiecasti sermonem Domini, & proiecit te Dominus ne sis rex super Israel. 27. Et conuersus est Samuel vt abiret: ille autem apprehendit summitatem pallij eius, quæ & scissa est. 28. Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. 29. Porro triumphator in Israel non parcat, & pœnitidine non flectetur: neque enim homo est vt agat pœnitentiam. 30. At ille ait: Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel, & reuerte mecum, vt adorem Dominum Deum tuum. 31. Reuersus ergo Samuel secutus est Saulem: & adorauit Saul Dominum. 32. Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatum est ei Agag pinguis, & tremens. Et dixit Agag: Siccine separat amara mors? 33. Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. 34. Abiit autem Samuel in Ramatha: Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa. 35. Et non vidit Samuel vltra Saul vsque ad diem mortis suæ: verumtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat quod constitueret eum regem super Israel.

COMMENTARIUS.

Sextum gestum. Saul bellum Amaleciticum iussu Dei suscipit, quod Exod. 17. Num. 14. Deuter. 25. & 19. communatus erat Dominus. sed non eo modo, quo iussum fuerat confecit. Nam cum Dominus omnia esse voluisset anathema, vt est in 70. & Iosepho, ipse nonnulla ex anathemate referuauit, immemor, vt ait, Procop. & Theod. ipsius Achan, Iosue 7. Vnde hic est secundum & magnum illud inobedienciæ peccatum, propter quod non merito tantum à regno deiici posset Rex, vt supra c. 13. Sed re ipsa deiicitur, vt Num. 24. v. 7. dicebatur. Licet in eius iure ac possessione, ad mortem vsque postmodum adhuc toleratus fuerit: prout semper Dauid professus est, cum eum Regem agnosceret, atque vt talem coleret. ipse verò non nisi post eius mortem ad regnandum, ius haberet. Ideoque Chrysof. hom. de Dauid cum Goliath, dum dicit, Saulem Regem putari, Dauidem verò esse, intelligendus est Regem firmum & stabilem, cuius scilicet posteritas maneret ac regnaret.

Alia deinceps peccata successerunt, quæ iustam Dei sententiam confirmarunt. 1. Paralipomen. 10. Non potuit hæc inobediencia, falsa & arrogante Saulis apologia, v. 20. & excusatione vers. 21. quæ vt norant Procop. & Theodor. q. 33. Adamiticæ similis fuit, Genes.

Genes. 3. v. 12. deleri, neque simulata eiusdem pœnitentia, v. 24. prout explicat S. Greg. l. 6. c. 2. neque Domini adoratione & sacrificiis, etiam Samuele simul adorante v. 31. neque Samuelis ipsius ratione, v. 11. & lacrymis, v. ult. quin Saulis pœnitentia vera si fuisset; culpam quidem deleuisset, pœnam tamen hanc non auertisset, cum temporalis esset, & ita iam constituta, vt David Rex suscitaretur. Rupertus in Apoc. 2. fol. 21. humilitatem primam reliquit Saul, neque pœnitentiam egit. dixit quidem: peccavi. sed non humiliter dixit, aut sensit. Addit enim: sed nunc honora me. honorem ergo vel gloriam, non Dei, sed suam ista confessione mercari voluit, dicendo peccavi. pulchre de ista ficta pœnitentia S. Bernardus serm. 16. ait: nunquid profuit Saul, quod se ad increpationem Samuelis peccasse confessus est? culpabilis procul dubio fuit illa confessio, quæ culpam non diluit, &c.

Agag Regi pepercit Saul ex superbia, vt triumpharet: vel ex auaritia, vt thesauros expiscaretur, inquit Lyran. vel potius, ex intempestiua quadam misericordia & pietate, ait Abul. q. 17. Ob corporis eius præstantiam, ait Iosephus, & ob fortunæ regis similitudinem. Dicitur vers. 32. pinguisimus, id est, omnibus delitiis saginatus: quod alij vertunt, ipsum cum delitiis oblatum esse, id est, incessu regio, superbo: Alij gaudentem, quod mortem seruituti præferret. vel vt ait Rab. Camius, quod à Samuele trophæa vitam speraret. Alij cum vinculis, 70. tremementem, quod vna cum priori latinis quibusdam insertum est, vt apud D. Greg. loc. cit. & in bibliis correctis. Eius oratio v. 33. sicine separat amara mors, scilicet, animam à corpore, vel me Regem à viuorum numero à dignitate, voluptatibus, &c. Alij vertunt: verè venit, seu declinauit, scilicet, ad me amaritudo mortis, id est, de me actum est. Rab. Camius, recessit à me, id est, periculum mortis euasi, cum scilicet Samuelem videret.

Ex huius stirpe c. 3. Hester dicitur fuisse Haman, vti clarius ibid. exponit Chal. & R. Phinees apud R. Eliczerem c. 49. vnde per contractionem quandam videtur à 70: ibid. & à Latino c. 12. vocari Bugæus, quasi Benagagæus, præsertim cum Num. 24. ab iisdem 70. & Symmacho Agag nominetur Gog, vt sit quasi Bengogæus. At c. 9. & 10. 16. Macedo pro Amalec, quasi per apheresin Malac dicitur, sed de hoc lib. Nunc vides non omnes Amalecitas deletos, sed omnes, quos scilicet bellum inuoluere, & à fuga impedire potuit, qui tamen postea rursus excreuerant, infra, c. 29. & 30.

Samuel porro Saulem increpat, v. 22. bonum omissum, cum bonis aliis comparando, & malum admissum, malis aliis grauissimis æquiparando, v. 23. vbi verbotenus hebraicè dicitur, peccatum ariolationis, aut diuinationis rebellio, scelus, iniquitas, & Teraphim repugnare. De Teraphim dixi Genes. 31. Noster interpres accuratè sententiam reddidit.

Sed quaeritur, Quomodo diuinationi vel idololatriæ hoc inobedienciæ peccatum adæquetur? Quidam aiunt de pœna intelligendum: vt tam grauis ipsi rebellionis, quam diuinationi constituta sit. Sed & hoc culpæ ipsius æqualitatem demonstrat. Abulens. q. 25. duplicem inobedienciam, sicuti & iniusticiam esse monet, legalem & particularem. illa omne peccati genus complectitur; hæc specialis alicuius præcepti violationem. & hoc vel vniuersè omnibus propositum est, & communi modo; vel speciatiim vni alicui, & speciali modo, v.g. per Angelum, prophetam, &c. Et hoc posteriore modo, inobediencia idololatriæ propemodum æqualis est, cuius causam explicat S. Gregor. l. 6. quia diuino iussui anteponebat quis suum aliquod humanum inuentum aut consilium, quasi Deo idolum. Idem verò S. Gregor. l. 35. moral. c. 10. per victimas, inquit, aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. D. Hieron. Is. 43. non exegi à te oblationes, nec thura quaesui, &c. sed obedientiam, quæ est sacrificium, de quo David Ps. 50. sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. Quæ, inquit D. Bernard. serm. 3. de resurr. maior superbia, quæ vt vnus homo toti congregationi (quanto magis toti Ecclesiæ Catholicæ, vt Lutherus, Calvinus, alij) iudicium suum præferat, tanquam ipse solus habeat spiritum Dei? Idololatriæ scelus est, &c. D. Bernard. lib. de ord. vitæ. vir bonus cum bonis suis omnibus habere obedientiam studeat. scriptum quippe est: melior est obedientia, &c. Cernis, quantum & quale sit inobedienciæ malum, quod idololatriæ, magicisque comparatur actibus. adolescentes, qui tali repleti sunt malo, subdi senioribus dedignantur, &c. hoc autem vult Deus, vt homo per hominem doceatur, & minor maiori subdat. si enim Angelus Angelo imperat, & inter iubentem & obedientem summa manet semper

semper concordia videatillo quam grauius peccet, qui debitam exhibere reuerentiam suis Maioribus non curat.

Regni ablationem ipsi prædicat, quo ad posteritatem scilicet quamuis in eius possessione iusta ipse, vt dixi, toleretur. Fit autem prædictio ista non verbo tantum, sed facta etiam. ver. 27. 28. Vbi non sui ipsius vestem scidit Samuel, aut Saulis; vt Rabbino- rum quidam volunt; sed ipse Saul, quemadmodum præter interpretem nostrum, & græcos, docet Iosephus. Quemadmodum igitur vestis partem à Samuele abstulit Saul: ita à sua posteritate, vel à seipso, quo ad illam abstulit regnum. Vide August. 17 ciuit. c. 7.

Dixit Deum non poenitere, v. 29. videlicet quo ad seipsum. rursus dixit poenitere, v. 11. & vlt. quo ad effectorem scilicet immutationem, prout Genes. 6. dictum. Nam vt aiunt Theodor. q. 33. Procop. Gregor. l. 6. c. 2. cum hominibus, hominum more loquitur. D. Hieron. in Ez. electio Iudæ, & Saulis vndio, non arguunt Deum ignorantia futurorum; sed præsentium monstrant esse iudicem.

Et initio statuerat quidem Samuel statim à Saule abire, vers. 26. eius tamen precibus inflexus, cum eo reuersus est, v. 31. proicit, ait Gregor. l. c. eum, & cum eo reuertitur, quia in potentibus huius sæculi, sic est damnanda iniquitas; vt bonum quod habent, exasperati, non perdant, &c.

Agag verò Regem in frustra concidit, per alios, vt vult Iosephus: per seipsum, vt textus indicare videtur; non animi truculentia, & feritate; sed zelo vt Phinees & Elias 3. Reg. 18. Prudentius Psychomachia;

*Excitet S' amiel, spoliū qui diuite ab hoste
Attredare vetat. nec victum viuere Regem
Incircumcisum patitur; ne prada superstes
Victorem placidum recidua in pralia poscat.
Parcere iam capto crimen putat ille Tyranno.*

Nobis indicatur, ait Beda c. 7. vt pugnantes aduersus vitia nullum penitus ex his relinquare debeamus, sed omnia interimere.

Cum reuerteretur cum Saule, putant honoris causa, primum eundo locum Regi fuisse, apud Auth. Trad. Rabini; sed vt Iosephus ostendit, in eo tantum fuit honor, quod ipsum non deseruerat, &c. Non vidit porrò amplius Saulem, vers. 35. eo scilicet modo, vt quemadmodum hætenus cum eo ageret, eum mōneret, dirigeret, &c. alioquin cap. 19. eum vidit, & luxit eum, non ex sola compassione, vt vult Lyran. sed etiam pro ipso Deum orauit, vt ibid. patet, de quo Chrysof. hom. 5. de poenitentia, Gregor. l. 6. c. 3. Videatur S. Basilius hom. de ira.

Ad extremum Nota, legi à 70. vers. 4. triginta millia virorum Iuda, & à Iosepho. De Cinæis v. 6. dictum, Iudic. 1.

SECUNDA

SECUNDA PARS GESTO-
RVM SAUL, QUÆ EST PRIMA
GESTORVM DAVIDIS.

CAPVT XVI.

Dixitque Dominus ad Samuelem: Usquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? Imple cornu tuum oleo: & veni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi regem. 2. Et ait Samuel: Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait Dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum Domino veni. 3. Et vocabis Isai ad victimam, & ego ostendam tibi quid facias, & unges quemcumque monstrauero tibi. 4. Fecit ergo Samuel, sicut locutus est ei Dominus. Venitque in Bethlehem, & admirati sunt seniores ciuitatis, occurrentes ei, dixeruntque: Pacificusne est ingressus tuus? 5. Et ait: Pacificus: ad immolandum Domino veni, sanctificamini, & venite mecum ut immolem. Sanctificauit ergo Isai & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium. 6. Cumque ingressi essent, vidit Eliab, & ait: Num coram Domino est Christus eius? 7. Et dixit Dominus ad Samuelem: Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 8. Et vocauit Isai Abinadab, & adduxit eum coram samuele. Qui dixit: Nec hunc elegit Dominus. 9. Adduxit autem Isai Satuma, de quo ait: Etiam hunc non elegit Dominus. 10. Adduxit itaque Isai septem filios suos coram samuele: & ait Samuel ad Isai: Non elegit Dominus ex istis. 11. Dixitque Samuel ad Isai: Numquid iam completi sunt filij? Qui respondit: Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Et ait Samuel ad Isai: Mitte, & adduc eum: nec enim discumbemus prius quam huc ille veniat. 12. Misit ergo, & adduxit eum. Erat autem rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie. & ait Dominus: Surge, unge eum, ipse est enim. 13. Tulit ergo Samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum eius: & directus est Spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps: surgensque Samuel abiit in Ramatha. 14. Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam, à Domino. 15. Dixeruntque serui Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te. 16. Iubeat Dominus noster, & ser-

ui tui, qui coram te sunt, quærent hominem scientem psallere cithara, vt quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, & leuius feras. 17. Et ait Saul ad seruos suos: Prouidete ergo mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me. 18. Et respondens vnus de pueris, ait: Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum: & Dominus est cum eo. 19. Misit ergo Saul nuncios ad Isai, dicens: Mitte ad me David filium tuum, qui est in pascuis. 20. Tulit itaque Isai asinum plenum panibus, & lagenam vini, & hædum de capris vnum, & misit per manum David filij sui Sauli. 21. Et venit David ad Saul, & stetit coram eo: at ille dilexit eum nimis, & factus est eius armiger. 22. Misitque Saul ad Isai dicens: Stet David in conspectu meo: inuenit enim gratiam in oculis meis. 23. Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. recedebat enim ab eo spiritus malus.

COMMENTARIVS.

Quæ deinceps gessit Saul, ita cum Davidis rebus implexa sunt; vt secunda illorum pars sit harum pars prior. Alia enim Davidis gesta sunt ante regnum re ipsa susceptum, alia post.

Primum. Reptobato, & regia dignitate abdicato Saule, vt ei mortuo succedat, vngitur per Samuelem David. Timuit aliquantulum initio Samuel v. 2. tanquam homo, ait Theod. q. 35. conterriti eius aduentu Bethleemita sunt, v. 5. quia nouum quiddam & inusitatum videbatur, tantum prophetam ita solum, & præter opinionem aduenire: & fore timebant, ne mali quidpiam prænunciatum venisset, vel Saulem iratum fugeret. Electi doctores, ait Greg. vix aliquando videri in publico debent, esse frequentes in secreto, negotiis ciuilibus vacui, spiritualibus pleni.

Vnam verò earum rerum, quarum causa venerat, iis indicauit, & alteram, quæ occultè fieri debebat reticuit, v. 2. 5. Sanctificauit porro ipsos Bethleemitas, id est, iussit eos ad sacrificium præparari; sed alios ei tantum vt adessent; Isai verò & filios vt ex eo ederent. etsi enim prioribus illis non erat sanctificatio præscripta, nisi sanctuarium ingredi vellent, Leui. 15. quod hic non erat, quo tamen sanctiores & paratiores erant, eo Deo gratius. Vnde & apud gentiles, teste lib. 2. de legibus, Cicerone, illa lex, ad Deos castè aduenire, & *Casta placent superis. pura cum veste venire.* Si, ait S. Greg. l. 6. c. 3. interesse sacrificiis non audent, nisi sanctificati: quid de sacrificantibus censendum? sanctificare enim purgare est. sanctificatio corporis pudicitia est, mentis charitas & humilitas. Sed qui ex sacrificio edere volebant, omninò sanctificari debebant, Leui. 22. aqua scilicet lustrationis, vel aqua viua, & secubitu.

Quemadmodum verò in Saule factum viderat, formæ rationem habendam putabat Samuel. negauit tamen Deus v. 7. vnde in psal. 50. monet Chrysof. quanto maior animi pulchritudinis haberi ratio debeat, quam corporis. & de hoc multa l. 3. Pæd. c. 2. Clemens Alex. vbi addit: prophetæ Samueli, cum mitteretur vt vngeret David in regem &c. scribit Cedrenus f. 254. Valentinianum Imperatorem creditum Davidi similem: quod ruber esset, rufo crine, oculis pulchris, & aliquantum cæcis. D. Ambros. serm. 18. in Pl. 118. Patris, ait, oues pascebat, vili ablegatus obsequio, non oblatu est sacerdoti, quasi indignus, qui vngeretur in regnum. Ante prandium Davidem e pascuis adesse voluit, v. 11. nã pleni zelo Dei homines ipsius præcepta vrgent, nec differrivoluunt, magna et à negotia solent ante cibū honestius confici. In obseruatione ieiunij celebranda sunt sacramenta vnctionis, ait Greg.

David

Dauid ab amore nomen accepit, id est, dilectus dicitur, licet 70. scholiastes in Psalm. 26. hoc nomen interpretetur contemptionem, D. Aug. l. 2. 2. contra Faust. c. 87. & in Ps. 34. manu fortem siue desiderabilem. Patrem habuit Hui seu Iesse, de quo Ruth. 4. Huius erant filij septem, vt est c. 2. l. 1. Paral. & apud Iosephum. Hoc tamen c. v. 10. & c. seq. v. 12. numerantur octo. id putant fieri Lyran. & Carthusianus, quod tertij filij filius Natha aut Ionathan ab Hui adoptatus fuerit, sicque cum alijs septem hic recensetur. Sed adoptionis huius nulla coniectura est. ideoque quemadmodum cap. 14. e Saulis filius vnus omittitur, ita & in Paral. ex Hui filiis vnus. Sed scripturæ locus vnus ex altero perfici debet. Forma erat perelegante v. 12. & c. seq. v. 42. de qua mysticè S. Gregor. l. 6. c. vii. Et quia hebr. dicitur Admoni, id est, ruffus, dicit Theodoretus esse alterum Adam, vt Christum significet. Mores describuntur, v. 18.

Ætas verò cum vngeretur, ab hebrais in Seder c. 13. dicitur fuisse 29. annorum, quia videlicet falsè illi opinioni, quæ duos tantum Sauli & vitæ & regni annos tribuit, inheret. Abul. q. 1. & c. 17. q. 2. & Carthusianus 20. annum attigisse putant. Sed minorem fuisse, & textus hic vers. 11. & 14. indicat, & c. seq. v. 33. 42. 58. vbi verba hebr. græcæ & Chald. id magis adhuc exprimunt. Cum verò illa post vñctionem dicantur (vnde & tunc adolescentiam vertit interpres) multo nunc magis in vñctione, minor erat. Vnde parvulum & puerulum ætate fuisse, ait Iosephus & Chrysofost in Psalm. 50. & hom. 46. in Gen.

Dices: Quomodo igitur hoc c. vers. 18. dicitur fortissimus vir, vir bellicosus? Respondet Auth. Trad. & Lyran. hoc esse Doëgi mendacium, qui hostiliter illum laudabat, vt ei dum ante furentem Saulem staret, vitæ periculum crearet. Sed vnde hoc tempore, Doëgi in Dauidem odium? quasi verò quisquis Sauli astaret, vitæ periculum adiret. Carthusianus dicit, iuuenes etiam viros appellari. Abulen. ob roboris spiritum acceptum. Sed significatur futurus talis vir, quod dicimus, optimæ indolis esse, vel intelligitur particula, sicut, quemadmodum c. 13. v. 1. dicebatur, vt fuerit Dauid, quasi vir robustus, i. in illa etiam ætate.

Fuit verò ter vñctus, hic, & 2. Reg. 2. & 5. Psalmum vigesimum sextum Dominus illuminatio mea: notant in inscriptione 70. eum antequam vngeretur fecisse. Sed de secunda vel tertia vñctione intelligendum, cum ante primam nondum psalmorum faciendorum gratiam habuerit, vt dicitur: est à Græcis adiunctus in Psal. sine psal. qui de hac electione agit. parvus eram: ipse Angelum suum misit, vñctionis suæ oleo inunxit fratres mei pulcri quidem & magni, sed non in eis sibi placuit Dominus &c. Vñctus est hoc loco v. 13. in medio fratrum, non, vt ait Iosephus, quasi in ipsius aurem insularit Samuel: sed vt fratres omnes vñctionem viderent & intelligerent; idque vt pluris ipsum deinceps facerent, minoræque inuidia laborarent, cum sibi eum præfetti viderent, ait Theod. q. 37.

Spiritus Domini insiluit in eum, & quidem constanter mansit, vt ait Gregor. & verba illa indicant, A die illa & deinceps. Hunc spiritum, ait Lyranus, esse spiritum fortitudinis ad liberandum populum, & roboris ad leones etiam & vrsos lacerandos, vti approbat Abul. q. 29. Alij spiritum prophetiæ, vt Auth. Trad. & Iosephus. Si enim antea prophetiæ dono excellisset, non sic à patre & fratribus contemptè habitus fuisset, inquit Abul. qui addit poëticiæ & musicæ peritiam eum tunc diuinitus accepisse. quemadmodum accepit ille apud V. Bedam l. 4. histor. cap. 24. Rectè tamen Carthusian. art. 31. Spiritus sancti gratiam quæ gratum efficit fuisse, sed variis gratiæ gratiæ charismatibus ornatam, vt corporis robore, animi magnitudine, musica, poëtica, prophetia. Chryf. l. 4. in Acta: Dauid per oleum gratiam accepit. Vnde S. Greg. foris, ait, sacramenta percipimus, vt intus Spiritus sancti gratia repleamur. fuit verò Gnosticorum, & Manichæorum apud Philastrium Hæc. 77. hæresis, docentium, Dauidem humanæ tantum cantationis, & secularis rei conscriptorem fuisse, non prophetam &c. ab eo autem Poëtas gentiles didicisse, & sententias mutuatos tradit.

Contra verò e Saule spiritus bonus recessit, v. 14. malus accessit, eumque vexauit, ibid. & 15. 16. 23. Philastrius post Apost. hæc. 50. Inspiratio, ait, quæ non est anima, sed gratia dignitatis de diuino &c.

Nota primo. Spiritus malus tot videtur modis appellari, quot bonus. at hic aliquando, substantiam quandam significat, Angelum scilicet bonum: aliquando verò qualitatem vel motum quempiam diuinum, vt fortitudinem, timorem, &c. vt supra dictum. ergo & spiritus malus vel substantia est, ipse scilicet dæmon; vel qualitas aut vexatio quæpiam ab eo excitata.

Nota secundo. Potest verò vel istiusmodi vexatio esse à dæmone, vel extra corpus manente, vel in ipsum subintrante, idque obsidente, cuius rei testis Euangelium, & curiosi etiam medici nonnulli, vt Fernelius l. 2. de abditis naturæ, Langius epistolarum parte secunda. vide Cass. coll. 7. c. 12. Dæmonis verò præsentis cum alia signa plurima; tum verò rerum arcanarum enunciatio, & variarum linguarum antea prorsus ignotarum vsurpatio, maxima sunt. Ineptè siquidem Leuinus Lemnius, l. 2. de occultis naturæ c. 2. putat melancholicos, phreneticos, ex feruentissima humorum ebullitione, vehementi spirituum agitatione, posse variis linguis loqui, etiamsi antea earum nullam norint. Vnde verò in ore, quod in mente non est: aut vnde in mente, quod in nullo antea sensu fuit: nimirum fatetur ibid. se Platonicum illud probare, scientiam nostram meram esse recordationem, & contra eum à veritate stat l. cit. Fernelius, & D. Hieron. in vita S. Hilariionis, vbi de Francone quodam (Talem enim fuisse posita ibidem totographia ostendit) narrationem instituit.

Nota tertio. Saulis spiritus malus, dicitur à Iosepho perturbatio, & morbus à dæmoniis illatus, qui suffocationes & strangulationes misero illi afferrent. non explicat tamè, an morbus iste ab illis extrinsecus tantum illatus sit. deinde non perpetuo istis suffocationibus vel strangulationibus vexatum fuisse, patet ex c. 18. 19. vbi hastam tenet, consilia de eo, quem oderat, interficiendo coquit, &c. Apud Genebr. chronol. dicunt Hebræi melancholico tantum spiritu correptum. Delrio l. 3. p. 1. q. 4. 5. 6. ait: Saulem per atram bilem dæmon vexabat. Et mihi videtur, istam vexationem à dæmone qui Saule occupasset, effectam esse; ita vt verè dæmoniacus & energumenus fuerit. primò, quia cū aliud nihil impedit, proprie textus accipiendus est. At iste hoc significat locis citatis. secundo, quia eodem alioqui modo dici posset, spiritum malum fuisse in Iob, sancto Paulo, aliisque ab illo extrinsecus vexatis. tertio, ita docent Theod. q. 38. 39. 45. Gregor. Lyran. Abul. Leuinus Lemnius l. cit. c. 1. Vallesius c. 30. lib. de sacra Philosophia, cuius hęc disputationem laudat Posseuinus lib. 14. Bibl. c. 7. Quin & ipsius Iosephi hæc videtur sententia, qui cap. 13. dicit, è Saule Dauidem dæmonia eiecisse. Neque si morbus fuit, idcirco vera dæmonis energia non fuit, vt ex Chrysoft. hom. 41. in Acta intelligitur. & ex D. Basilio in psal. 14. dum ait vsurarios esse menstruos exactores, iis dæmonibus similes, qui τὰς ἐπιληψίας ποιεῖσι. eiusmodi dæmonem adolescentulo nobili plerisque non ignoto adesse interdum, cui nomen sit Boas, dixisse narratur Tettelbacensis ille nescio quis. sane ob liuorem & inuidiam à dæmone corripit nonnullos, testis illa est historia, quam de religioso quodam Thoma refert Alex. ab Alex. lib. 4. c. 19.

Nota quarto. An verò citharam pulsante Dauide prorsus excesserit dæmon, dubitari potest, cum post plures etiam annos, cum Regis iam filiam haberet Dauid, ille adhuc à spiritu agigaretur. c. 19. & quidem quotidie cap. 18. v. 10. alioqui perpetuus dæmonis egressus & regressus esse debuisset.

Dicenda breuiter quatuor. primum, initio aliquot diebus tantum à vexatione dæmonem destitisse, non autem statim recessisse. Id enim significant verba, v. 23. refocillabatur, leuius habebat. secundum, postea penitus recessisse, quia id verbi sequentis proprietatis indicat, recedebat, seu vt hebr. & græc. est, recessit. & idcirco videtur à Saule iam sano remissus ad patrem Dauid. tertium, rursus tamen, cum triumphantem Dauidem odio & inuidia exardescere cœpisset; à dæmone inuasus est. vt significant c. 18. v. 10. verba illa: post diem alteram, &c. quartum, postea verò nunquam liberatus videtur. Iam enim Dauidis citharam non admittebat, vt c. 19. & seq. patet, neque alius liberationis modus proditus est.

Quinto nota. Quomodo citharæ cantus dæmonem vel compescere, vel eiicere potuerit? Si dæmones corporei essent, eo præsertim corpore, quod elementare foret, vt Platonici olim censuerunt, & nostro sæculo Caietanus in c. 2. Ephes. Eugubinus l. 8. de perenni philosophia c. 26. Niphus l. 3. de dæmonibus c. 4. 5. 6. facilius explicari posset, quemadmodum id genus naturalibus reb. expelli possent. Nunc verò cum meros spiritus esse communior sententia doceat, nulla res naturalis est, quæ ipsos inuitos prorsus impedire aut eiicere possit: cum actio naturalis, non nisi per qualitates elementares accidat; quarum nulla spiritum, vt spiritus est, afficit.

Supernaturaliter verò bifariam vel comprimi, vel abigi posset. primò, si naturalis eius potestas diuinitus restringeretur, rebusque nonnullis naturalibus subiiceretur v. g. melodiz,

Iodix, fumo iecoris, Tobix 6. hyperico, rosmarino, & aliis, de quibus c. 58. Exhortationis Leuinus, Lemnius, & Vallesius l. cit. secundò, si eadem naturalis eiusdem potestas vincatur verbis aut rebus quibusdam, diuino quodam & supernaturali modo affectis, ob diuinitus scilicet concessam potestatem: v. g. exorcistarum, ob gratiam sanationum, miraculorum, ob viri fidem, meritum, sanctitatem, precationem ad Ecclesiæ bonum & Dei gloriam: ita vt verba illa, vel res, habeant rationem, vel diuinæ potentix instrumentorū, vel obiectorū, quæ à dæmonibus percepta, eos cōpescant vel profligent. Tā naturaliter verò quàm supernaturaliter fieri posset, si dæmoniæ vexationi naturalia quædā medicamēta adhiberentur, & supernaturaliter interim dæmonum potestas impediretur, aut vinceretur.

Quidam igitur merè naturaliter Dauidicā cithara Saulum adiutum purant, quòd ea rebus naturalibus vis insit, & maximè musicorum cantui, vt ostendit Pythagoras apud Senecam l. 3. de ira c. 9. & docet Erici Daniæ Regis exemplum, de quo lib. 5. Daniæ c. 3. Krantzius. quin Aesclepiades medicus, morbos animi quos appellant *trabn*, musica lenire ac sedare consuevit: prout scribit c. 12. Cels. legitur Timotheus nobilissimus fidicen, cū caneret *τὸν ὄρθρον ῥοπαῖον*, Alexandrū Macedonem versibus vsque eo impulsisse, cōcitasseque, vt ad arma procurreret. erat autem cātus ille concitator, & sonora voce prolatus: vt ostendit l. 3. an. in Iu. vide Alex. ab Alex. l. 2. gen. dierum c. 17. de iis, qui à phalangio morfi, saltatione, vel musicorum instrumentorum concentu curantur, & Del. l. 1. c. 3. vt opinor, & Strabonem l. 10. de Bacchi cantu ex Æschylo, & Canum Auleten apud Phil. l. 5. c. 7. & Alphonsum Mendozen q. 3. lege & Ælianum l. 14. de iis qui musica iram reprimēbant. Gellius quoque testatur, tiliarum intentiones Ischiacis mederi. Græcorum ciuitates Marriano Capella teste sanxerunt, vt animorum corporumque morbi ad lyx̄a modulos curarentur. Vnde qui ægris remedia præstabant, olim dicebantur præcinere, inquit Macrobius. & Xenocrates Lymphatos carminum modulis à dementia liberauit. Paracelsus ait Ischiaticorum dolores, lenibus tiliarum Phrygiæ modulis sedari, tibicinemque modulatè canentem, viperarum morsibus mederi. accipisne inquit Lan quam atroces corporis morbos musica expurget: sic Sauli &c. Guil. Menneus l. 1. aurei Vel. c. 14. p. 113. Sed id quo ad dæmonem iam refutatum: neque Rex iste Krantziij dæmoniacus erat; licet alioquin formā Sauli non absimilis.

Alij merè supernaturaliter, vt in principio Lyran. Alij vtroque modo, vt Lyran. Abul. Leuinus, Vallesius & alij. Sed horum nonnulli aiunt, ipsam ex cantu voluptatem, Saulis animum à tristi doloris sensu seuocasse, & sic quælibet oblectatio vehemētior, quisquis tandem morbus esset, idem faciet. Alij statuunt corporis humores & succos, hilaritate quadam nonnihil purgatos, & à melancholiæ affusione liberatos. hac enim melancholica dispositione gaudet dæmon: eaque sublata, per accidens & indirectè, vel abigitur vel impeditur. Præter istud naturale, accedebat Dauidis gratia, & meritum; vt indicat Theod. q. 39. Lyran. Abul. & Iosephus, dum Dauidem non cithara tantum canentem, sed psalmos etiam recitantem efficit.

Ex his collige primo. nobis cum Dauidē psal. 50. orandum, ne proicias me, &c. Nam vt ait Theod. q. 38. cum Apostolica gratia Iudam reliquisset in eum ingressus est diabolus: secundo, ab aliis etiam dæmonas nobis eiiciendos vel impediendos esse, qui sunt maxime peccata, vt ait Chryf. h. 28. Romanæ. 30. ad populum, 34. in Acta 37. in Matth. 17. ex variis, Areopag. c. 3. eccles. Cypr. ep. 76. Cassian. coll. 7. c. 25. Fieri hoc poterit spiritali cithara, quæ est pia & erudita eloquentia in sermonibus, concionibus, &c. precatio & psalmi; suauis etiam & mollis interdum oratio, apud iratos, superbos, & diuites, inquit Angelomus.

Tandē rediit è Regis aula Dauid ad oues, vt ex c. seq. patet, & c. 18. v. 2. & 11. vbi hebr. discessit, seu reuersus est duabus vicibus; non quia bellum instabat, vt aiunt Ioseph. & Abul. sed quia sanatus, vt dixi, Saul erat, & caulam ipse magis quam aulam diligebat. Tunc verò inquit Chryf. h. in ps. 50. Dauid adolescens ciuitates quidem ac turbas aufugiens, per eremum verò philosophatus, nihil commune secularium habens, non negociationes, non fænerationes, non aliquid difficile mundi huius, sed & parua ætate in deserto silentij habitabat: & sicut in portu tranquillo, in eremo sedens, & ouium curam habens, regnum cœleste meditabatur. Et faciebat diuinam virtute, seu ait Chryf. l. cit. non robore corporis, sed virtute fidei, quæ infra c. 17. & Eccles. 47. de vrsis & leonib. traditur.

TERTIUM FATUM DAVIDIS.
Eiusdem cum Goliath monomachia.

CAPVT XVII.

Gongregantes autem Philisthiim agmina sua in prælium, conuenerunt in Socho Iudæ: & castrametati sunt inter Socho & Azeca in finibus Dommin. 2. Porro Saul & filij Israel congregati venerunt in Vallem terebinthi, & direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthiim. 3. Et Philisthiim stabant super montem ex parte hac, & Israel stabat supra montem ex altera parte: vallisque erat inter eos. 4. Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi: 5. & cassis ærea super caput eius, & lorica squamata induebatur. porro pondus lorice eius, quinque millia siclorum æris erat: 6. & ocreas æreas habebat in curribus: & clypeus æreus tegebat humeros eius. 7. hastile autem haste eius erat quasi liciatorium texentium. ipsum autem ferrum haste eius sexcentos siclos habebat ferri: & armiger eius antecedebat eum. 8. Stansque clamabat aduersum phalangas Israel, & dicebat eis: Quare venistis parati ad prælium? Numquid ego non sum Philisthæus, & vos serui Saul? Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen. 9. si quiuerit pugnare mecum, & percusserit me, erimus vobis serui: si autem ego præualuero, & percussero eum, vos serui eritis, & seruietis nobis. 10. Et aiebat Philisthæus: Ego exprobraui agminibus Israel hodie: Date mihi virum, & ineat mecum singulare certamen. 11. Audiens autem Saul, & omnes Israelitæ sermones Philisthæi huiuscemodi, stupebant, & metuebant nimis. 12. David autem erat filius viri Ephrathæi, de quo supra dictum est, de Bethleem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios, & erat vir in diebus Saul senex, & grandæus inter viros. 13. Abierunt autem tres filij eius maiores post Saul in prælium: & nomina trium filiorum eius, qui perrexerunt ab bellum, Eliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertiusque Samma. 14. David autem erat minimus. Tribus ergo maioribus secutis Saulem, 15. abiit David, & reuersus est à Saul, vt pasceret gregem patris sui in Bethleem. 16. Procedebat vero Philisthæus manè & vesperè, & stabat quadraginta diebus. 17. Dixit autem Isai ad David filium suum: Accipe fratribus

tuis ephi polentæ, & decem panes istos, & curre in castra ad fratres tuos, 18. & decem formellas casei has deferes ad tribunum: & fratres tuos visitabis, si rectè agant: & cum quibus ordinati sunt, disce. 19. Saul autem, & illi, & omnes filii Israel in Valle terebinthi pugnabant aduersum Philisthiim. 20. Surrexit itaque Dauid mane, & commendauit gregem custodi: & onustus abiit, sicut præceperat ei Isai. Et venit ad locum Magala, & ad exercitum, qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine. 21. Direxerat enim aciem Israel, sed & Philisthiim ex aduerso fuerant præparati. 22. Derelinquens ergo Dauid vasa quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, & interrogabat si omnia rectè agerentur erga fratres suos. 23. Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius ascendens, Goliath nomine, Philisthæus, de Geth, de castris Philisthinorum: & loquente eo hæc eadem verba audiuit Dauid. 24. Omnes autem Israelitæ, cum vidissent virum, fugerunt à facie eius, timentes eum valdè. 25. Et dixit vnus quispiam de Israel: Num vidistis virum hunc, qui ascendit? ad exprobrandum enim Israeli ascendit. Virum ergo, qui percusserit eum, dabit rex diuitiis magnis, & filiis suam dabit ei, & domum patris eius faciet absque tributo in Israel. 26. Et ait Dauid ad viros, qui stabant secum, dicens: Quid dabitur viro, qui percusserit Philisthæum hunc, & tulerit opprobrium de Israel? quis enim est hic Philisthæus incircumcisus, qui exprobrauit acies Dei viuentis? 27. Referebat autem ei populus eundem sermonem, dicens: Hæc dabuntur viro, qui percusserit eum. 28. Quod cum audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum aliis, iratus est contra Dauid, & ait: Quare venisti, & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui: quia vt videres prælium, descendisti. 29. Et dixit Dauid: Quid feci? nunquid non verbum est? 30. Et declinauit paululum ab eo ad alium: dixitque eundem sermonem. Et respondit ei populus verbum sicut prius. 31. Audita sunt autem verba, quæ locutus est Dauid, & annunciata in conspectu Saul. 32. Ad quem cum fuisset adductus, locutus est ei: Non concidat cor cuiusquam in eo: ego seruus tuus vadam, & pugnabo aduersus Philisthæum. 33. Et ait Saul ad Dauid: Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum: quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua. 34. Dixitque Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel ursus, & tollebat arietem de medio

gregis: 35. & persequere eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum: & illi confurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. 36. Nam & leonem, & vrsu interfeci ego seruus tuus: erit igitur & Philisthæus hic incircumciscus, quasi vnus ex eis. Nunc vadam, & auferam opprobrium populi: quoniam quis est iste Philisthæus incircumciscus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis? 37. Et ait Dauid: Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius. Dixit autem Saul ad Dauid: Vade, & Dominus tecum sit. 38. Et induit Saul Dauid vestimentis suis, & imposuit galeam aream super caput eius, & vestiuit eum lorica. 39. Accinctus ergo Dauid gladio eius super vestem suam, cœpit tentare si armatus posset incedere: non enim habebat consuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul: non possum sic incedere, quia non vrsu habeo. Et deposuit ea, 40. & tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus: & elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem, quã habebat secum, & fundam manu tulit: & processit aduersum Philisthæum. 41. Ibat autem Philisthæus incedens, & appropinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum. 42. Cumque inspexisset Philisthæus, & vidisset Dauid, despexit eum. Erat enim adolescens: rufus, & pulcher aspectu. 43. Et dixit Philisthæus ad Dauid: Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philisthæus Dauid in diis suis. 44. dixitque ad Dauid: Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cœli & bestiis terræ. 45. Dixit autem Dauid ad Philisthæum: Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti hodie, 46. & dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te: & dabo cadavera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cœli, & bestiis terræ: vt sciat omnis terra quia est Deus in Israel. 47. Et nouerit vniuersa Ecclesia hæc, quia nõ in gladio, nec in hasta saluat Dominus: ipsius enim est bellu, & tradet vos in manus nostras. 48. Cũ ergo surrexisset Philisthæus, & veniret, & appropinquaret contra Dauid, festinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerso Philisthæi. 49. Et misit manum suam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & circumducens percussit Philisthæum in fronte: & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram. 50. Præualuitque
Dauid

Dauid aduersum Philisthæum in funda & lapide, percussum-
que Philisthæum interfecit. Cumque gladium non haberet in
manu Dauid, 51. cucurrit & stetit super Philisthæum, & tulit
gladium eius, & eduxit eum de vagina sua: & interfecit eum,
præciditque caput eius. Videntes autem Philisthiim, quod
mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt. 52. Et confurgentes
viri Israel & Iuda vociferati sunt, & persecuti sunt Philisthæos
vsque dum venirent in vallem, & vsque ad portas Accaron, ce-
cideruntque vulnerati de Philisthiim in via Saraim, & vsque
ad Geth, & vsque ad Accaron. 53. Et reuertentes filii Israel post-
quam persecuti fuerant Philisthæos, inuaserunt castra eorum.
54. Assumens autem Dauid caput Philisthæi, attulit illud in Ie-
rusalem: arma vero eius posuit in tabernaculo suo. 55. Eo autem
tempore, quo viderat Saul Dauid egredientem contra Philis-
thæum, ait ad Abner principem militiæ: De qua stirpe descen-
dit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner: Viuit anima tua,
rex, si noui. 56. Et ait rex: Interroga tu, cuius filius sit iste puer.
57. Cumque regressus esset Dauid, percusso Philisthæo, tulit
eum Abner, & introduxit coram Saule, caput Philisthæi ha-
bentem in manu. 58. Et ait ad eum Saul: De qua progenie es ô
adolescens? Dixitque Dauid: Filius serui tui Isai Bethlehemi-
tæ ego sum.

COMMENTARIVS.

DVo notanda. Vnum de isto Goliath. De ipsius matre, dixi Ruth. 1. Eum nos-
ter interpretes v. 4. & postea, *spurius* vocat. Sed hebræum nomen isch benaiim, tripliciter
exponi potest primò, vt sit intermedius inter duas, inquit Rabini, acies, (sed potius
inter duos patres seu plures, vulgo conceptus, qui olim sine patre dicebatur) deinde
filiorum vel plurium, vt Rabini quidam, vel duorum instar, idque aut magnitudine, cū
sex cubitorum & amplius esset, vel robore, vnde à 70. vertitur *duar* S. Naziâzenus,
orat. 30. è gigantum genere fuisse ait. & Philast. her. 39. quæ est de gigantibus: vbi quod
additur; cuius & aliorum talium carra inquit instructionem portabat armorum, non
intelligo: nisi forte sic legamus. Goliath deiecit solus in pugna beatissimus Rex & Pro-
pheta Dauid. cuius (scil. Goliathi) & aliorum talium carra, &c. Sed lib. 1. Paral. c. 20. eius
quidam frater ponitur, & à 70. vocatur Lachmi, vel Leemites idem tamen lib. 2. Reg.
2 1. c. videtur significari ipsemet Goliath. Vnde Rabanus, Glossa, Lyran. Thalmudicique
Rabini eundem prorsus esse statuunt, & qui eum interfecit Adeodatū aiunt esse Da-
uidem, sicuti & Chald. vertit. Iosephus verò lib. 7. & Abul. q. 39. lib. 2. Reg. 2 1. esse diuer-
sum à Goliath. potest tamen vocari Goliath vel molis vel roboris similitudine, fastus-
que & audaciæ, prout alter Hercules dici solet: sic alter Goliath: vel nominis tantum
communione. Eius statura dicitur à Iosepho & 70. fuisse 4. cubitorum & palmi, sed ex-
presso textus sexcubitos ponit v. 4. De ipsius fastu Eccles. 47. August. & Prudentius lo-
cis citandis.

Secundum, De Dauid. Missus à patre ad fratres, prout libri emendatiores hebr. latini,
Chald. habent, licet in 70. desideretur, vt cognosceret v. 18. quibus cum ordinari essent;
licet hoc ipsum quidam interpretentur, vt quid agerent disceret, quemadmodum Iose-
phus

phus & Chald. Alij pignus eorum tolleret, i. redimeret, & vt græci habent, si qua re indigerent cognosceret, ita vt à patre pecunia aliqua ei data fuisset. At v. 20. magala nomen commune est, castrorum scilicet vallum, à circulari forma ita vocatum, & quidam quasi plaustrorum ambitus.

Frater cum obiurgabat, v. 28. vel inuidiola eccitatus, quemadmodum censet Theod. vel quadam veluti prudentia, quod Dauidem iuuenili superbia & temeritate monomachiam quærere putaret. Respondet Dauid, v. 29. nunquid non verbum est, id est, merus sermo est? quæro tantum, nihil feci, nondum pugno. vel vt habet Stapletonus, ser. quinquagesima, nunquid non rumor est, non res peruulgata, res publicè proposita est? Videtur enim Abulensi hic & c. 18. q. 23. Saulis edictum fuisse de filia victori danda. Quidam tamen, sic, est mi frater, vt dicis, quasi modestè culpam, quæ nulla erat, agnosceret. D. Chrysof. h. 46. in Gen. Vide, ait, huius prudentiam & mansuetudinem. Nihil temerarium vel asperum iis loquitur, sed reprimens eorum flammam, & demulcens inuidiam inquit. Nunquid non verbum est? Nunquid, inquit, vidistis me arma arripere? Nunquid vidistis me ad ordinari ceteris in acie? Tantum videre volui & interrogare, vnde tantum huic insanix. Peram pastorem, v. 40. 70. *addit* vertunt, Chrysof. interpres situlam. D. Aug. hom. 3. 1. vas pastoris, quo lac mulgeri solet.

Deiecit verò Goliathum non tribus lapidibus impactis, vt glossa quædam habet, Matt. 4. sed vnico, vt textus indicat, & Iosephus, & Aug. h. 31. & orat. de quinque hæresib. S. Brigitta l. 6. c. 11. nunquid non pastor Dauid vicit gigantem? sed quomodo? nunquid potentia & sapientia? & cecidit Goliath non supinus, sed pronus; quia vt ait Pantaleon de S. Michaële, iste Archangelus percussit illum pone t. 5. f. 415. Fundarum genera lege apud Strabonem, qui l. 3. de B. tria ponit f. 116. de lapidib. verò sua leuitate ad fundam aptissimis consule Pagn. sed verissimè S. Macarius h. 50. non (ait) Dauid *addit* *potuisset* potuisset gigantem prostertere, sed, Deus fecit.

Goliathi caput statim victor in castra intulit, postea verò per vrbes circumtulit, & maximè in vrbiem præcipuam Hierosolymam, vers. 54. & c. seq. v. 6. Hæc enim ex parte in Israelitarum potestate iam erat, vt dixi Iudic. 1. fortè quia erat vrbs & Iudæ tribui & Beniaminæ communis. ex illa enim erat Dauid: ex hac Saul. Et isto spectaculo magnus Iebusæis eius arcem adhuc tenentibus terror iniiciebatur. Gladium illius primo suo in tabernaculo posuit, v. 54. deinde Domino dedicauit, inquit Iosephus, illum in sacro tabernaculo consecrans, infra c. 2. v. 8. Et de hoc gladio ait Dauid, ps. 144. v. 11. de gladio maligno eripe me, vt indicat 70. inscriptio, quæ est, psalmus contra Goliath, & Chald. versio à gladio Goliath eripe me.

Dicitur verò v. 58. Sauli ignotus, idque vt ex Aug. citant Lyran. & Abul. (penes quos sit fides) quia barbula ipsi iam creuerat: vel quia Principes obliuiosi sunt, vel vt ait Procop. & Theod. quia demoniaca perturbatione & inuidia exccatus erat. Alij dicunt, non simpliciter ignotum ipsum fuisse, sed eius tantum patrem & tribum, de quibus solis roget Saul. hoc modo: an sit viri fortis & bello probati filius? atque hoc solum nescire se dixit, qui interrogabatur Abner; vt exponunt R. Dauid & eius pater R. Ioseph, citatq; ipsos Pagninus. Videtur tamen vnus. vel alterius anni spatium fieri potuisse, vt quod in adolescentibus fieri solet; valde Dauid immutaretur, sicque à Saule non agnosceretur; multo etiam minus ab Abnero, qui minus frequenter Dauidem viderat, quod rebus bellicis aliò & aliò vocaretur.

Superest quæstio: An monomachiam istam ineundo peccauit Dauid? Duobus ex capitibus oriri peccatum posset; vnum est, si monomachia mala semper esset. de quo magna inter doctos dissensio est; quidam enim omninò malam affirmant, vt Abul. q. 45. Hostiensis, Burgenfis: Alij casus quosdam excipiunt, vt Lyran. Caiet. secunda secunda q. 95. ar. 8. Et in summa. Nauar. man. c. 11. & 15. Et hi omnes volunt Dauidem vel desperatione, vel reuelatione diuina duellum istud suscepisse, Caietano excepto, qui iustum fuisse censet.

Dico breuiter duo. primò, Omnis priuata monomachia, in causa scilicet priuata nullo modo iusta aut bona est: ita vt neque peti, neque suscipi; neque à principe tribui, aut imperari possit. probatur dupliciter. primò, ex Nicolao Pontifice, cau. monomachiam secunda q. 5. ex Cælestino tertio c. eura suscepti, extra de vulgari purgatione, Ex Innocentio tertio c. significantibus. ibid. Pio quarto, Greg. 13. S. Tho. l. cit. ad tertium. Trident. sess. 25. c. 19.

Probatum secundo ratione. prima, Priuata huius monomachia vel finis malus est, ut si ad virum ostentationem tantum fiat: vel si finis bonus, ipsa medium est non bonum. v.g. ad veritatis occultae indagacionem, purati cuiusdam dedecoris vitacionem, ciuili aut criminalis litis terminationem. secunda, Qui ad monomachiam prouocat, vel eam admittit, si nocens est, alterius innocentis morte sese purgare vult: Si innocens, seipsum & famam suam temere mortis periculo exponit; cum non teneatur Deus facere miraculum: sicque interdum etiam innocentes succumbant, prout experientia ostendit, capit. significantibus. Qui Princeps aut Iudex concedit, is vel eum qui accusatur, comperit esse innocentem, & absoluedus est; aut nocentem, & damnandus est: Vel non comperit, sed dubitat, & pronuncianum; *Non liquere*; neque innocentia in discrimen conicienda. Permittere tamen interdum quemadmodum lupanaria posse, docent supra citati. Vnde qui olim boni Principes monomachias probarunt, ij vel tantum permiserunt vel ex ignorantia quadam laudarunt; loquor semper de monomachia ex condito, non, ea qua vis repellitur.

Dico secundo. In causa publica ea bellantium pars quae iustum bellum gerit, potest monomachias & suscipere & poscere, quia ipsa tum iusti belli rationem induit, vel quia est ipsius quasi belli pars, dum ad victoriae scilicet finem refertur: quemadmodum si initio robustissimi quique hostium tollantur, eorum animi terreatur, vel quia tota belli moles ad vnus vel paucorum periculum reuocatur; & huiusmodi fuit ista Dauidica, & illa S. Venceslai apud Aeneam Syluium c. 15. Bohemiae. Sed vide si placet Ant. Bernardi Mirandulani disputationem de singulari certamine editam Basileae an. 1562. in fol. de duello vide etiam Cent. 2. c. 19. 20. 21. Camer.

Alterum caput est, si per imprudentiam & temeritatem tantulus cum tanto, inermis cum armato, certamen iniret. Sed cum hoc ipsum Saul obieceret, v. 33. respondit David, v. 34. Non ut vanam gloriam aucuparetur, inquit Chryl. h. 46. in Gen. sed necessitate coactus, demonstrauit primo virium suarum magnitudinem, qua viris & leonibus praeda exculperat, eosque lacerarat, & quidem tanta facilitate, ut Eccles. 47. cum iis luisse dicatur, potuissetque si expediisset, a Deo se vires istas consecutum dicere. deinde causam se ad certamen mouentem, v. 36. suapte sponte, ait Chryl. h. de David & Saule, diuino accensus zelo, patriae charitate &c. ad barbaros cucurrit. Tertio. Certam. spem de diuino auxilio v. 37. quam explicat Iosephus & Theodoretus q. 40. ausus est puer iste David, ait Aug. h. 31. non praesumens de viribus suis, sed in nomine Dei sui procedere, &c. quam enim ab ambitione, vanaque gloria fuerit alienus, patet ex eo, quod in nomine Domini, leonem & vrsu discerpebat: uti obseruat Chryl. initio h. 9. Act.

Intellexit Rex aliquid in eo diuinitatis esse, nec illum tenera aetate, sine diuino instinctu, talia posse praesumere, sic & ser. 4. de verbis Apostoli, & in ps. 141. David, inquit, erat statura paruus, sed fide magnus, multo se. Homero Tydeo laudator.

Arma vero respuit, quia ipsum potius impediissent quam iuuissent, cum iis assuetus non esset. haec enim arma per aetatem & paruam staturam corporis, ait Aug. l. cit. portare non poterat. ea & vestes e suo armamentario & vestiario, quemadmodum l. odie apud Moscovitas, promi iusserat Saul. Ridicula vero Rabinorum fabula de vestibus diuinitus ad Dauidis corpus accommodatis. Deinde noluit Deus armis victoriam istam tribui, ait Chryl. h. 46. in Gen. S. Ambr. l. 1. offic. c. 35.

Videatur, & ser. 88. & in psal. 118. ser. 19. vbi mystice per Goliath diabolus nobis reuelatum intelligit, sicuti & Theod. q. 40. S. Aug. ser. 197. de manu, ait, spiritualis Golia, id est, de Diaboli potestate, per crucis baculum nos liberauit Christus, leonem & vrsu strangulauit, quando ad inferna descendens, omnes de eorum faucibus liberauit. 40. dies stant Israelitae contra Palaestinos, propter quatuor tempora & quatuor partes orbis terrae, dum illi (dies) vitam praesentem significant, in qua contra Goliath, vel eius exercitum, i. contra diabolus & angelos eius, Christianorum populus pugnare non desinit.

In fronte eum percussit, vbi crucis signaculum non habebat: & quia, inquit hom. 31. omnis superbia habet impudentiam frontis; in ipsa fronte lapide veniente deiectus est. Vicit frons, quae habebat humilitatem crucis Christi: propterea & nos signum ipsum crucis in fronte portamus, &c. Sanctus Maxim. ser. 28. cum lapide Goliath petitur, Christi virtute prosternitur, &c. pag. 315. Videatur citatus Aug. in Ps. 134. serm. 4. de verbis

Apostoli: in psal. 33. 143. Nazianz. orat. 40. Cyril. h. 3. contra Ioannem Nestorianum. D. Hier. inter S. Aug. epist. II. cum ex c. 6. Ephes. galeam salutis, gladiumque spiritus attulisset: his cum ait quondam telis armatus Rex David procedebat ad prælium, & quinque lapides de torrente &c. Prudentius psychomachia, ait.

*Peruulgata viget nostri sententia Christi:
Scandere celsa humiles, & ad ima redire feroces.
Vidimus horrendum membris animisque Golian
Inualida cecidisse manus, puerilis in illum
Dextera fundali torfit stridore lapillum,
Traiectumque cauo penetrauit vulnere frontem.
Ille minax, rigidus, iactans, truculentus, amarus.
Dum tumet indomitum, dum formidabile feruet,
Dum sese ostentat clypeo, dum territat auras,
Expertus pueri quid possint ludicra parui,
Succubuit, teneris bellator turbidus annis.*

Dignissima etiam lectu relatúque D. Chrysoft. verba in psalm. 50. & S. Paulini metra natali 5.

*Vana salus hominum, virtus mea, non mihi virtus
Si caream virtute Dei. quo vasta gigantum
Robora? quo Pharij Reges? ubi magna Hiericus?
Omnibus exitio sua gloria, quã tumuerunt,
Cassa fuit, neque vero suis virtutibus ista;
Sed magis infirmis diuina potentia fregit.
Ille Gigas pueri fundã pastoris obiuit
Ut canis-----*

QVARTVM FACTVM DAVIDIS.

CAPVT XVIII.

Factum est cum compleisset loqui ad Saul: anima Ionathæ conglutinata est animæ David, & dilexit eum Ionathas quasi animam suam. 2. Tulitque eum Saul in die illa, & non concessit ei vt reuerteretur in domum patris sui. 3. Inierunt autem David & Ionathas foedus: diligebat enim eum quasi animam suam. 4. Nam expoliauit se Ionathas tunica, qua erat indutus, & dedit eam David, & reliqua vestimenta sua vsque ad gladium & arcum suum, & vsque ad balteum. 5. Egrediebatur quoque David ad omnia quæcumque misisset eum Saul, & prudenter se agebat; posuitque eum Saul super

super viros belli, & acceptus erat in oculis vniuersi populi, maximéque in conspectu famulorum Saul. 6. Porro cum reuerteretur percusso Philisthæo David, egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israel, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis lætitiæ, & in fistris. 7. Et præcinebant mulieres ludentes, atque dicentes: Percussit Saul mille, & David decem millia. 8. Iratus est autem Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste: dixitque: Dederunt David decem millia, & mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi solum regnum? 9. Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David à die illa, & deinceps, 10. Post diem autem alteram, inuasit spiritus Dei malus Saul, & prophetabat in medio domus suæ: David autem psallebat manu sua, sicut per singulos dies. tenebatque Saul lanceam, 11. & misit eam, putans quod cõfigere posset David cum pariete: & declinavit David à facie eius secundo. 12. Et timuit Saul David, eo quod Dominus esset cum eo, & à se recessisset. 13. Amouit ergo eum Saul à se, & fecit eum tribunum super mille viros: & egrediebatur, & intrabat in conspectu populi. 14. In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat, & Dominus erat cum eo. 15. Vidit itaque Saul quod prudens esset nimis, & cœpit cauere eum. 16. Omnis autem Israel & Iuda diligebat David: ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos. 17. Dixitque Saul ad David: Ecce filia mea maior Merob. ipsam dabo tibi vxorem: tantummodo esto vir fortis, & præliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens: non sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philisthinorum. 18. Ait autem David ad Saul: Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, vt fiam gener regis. 19. Factum est autem tempus cum deberet dari Merob filia Saul David, data est Hadrieli Molathitæ vxor. 20. Dilexit autem David Michol filia Saul altera. Et nunciatum est Saul, & placuit ei. 21. Dixitque Saul: Dabo eam illi, vt fiat ei in scādalum, & sit super eum manus Philisthinorum. Dixitque Saul ad David: In duabus rebus gener meus eris hodie. 22. Et mandauit Saul seruis suis: Loquimini ad David clam me, dicentes: Ecce places regi, & omnes serui eius diligunt te. Nunc ergo esto gener regis. 23. Et locuti sunt serui Saul in auribus David omnia verba hæc. Et ait David: Num parum videtur vobis, generum esse regis? Ego autem sum vir pauper & tenuis. 24. Et renuncianerunt serui Saul, dicentes: Huiuscemodi verba locutus est David. 25. Dixit autem Saul: Sic loquimi-

ni ad *Dauid*: Non habet rex spōsalia necesse, nisi tātum centum præputia Philisthinorum, vt fiat vltio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere *Dauid* in manus Philisthinorum. 26. Cūque renunciaissent serui eius *Dauid* verba, quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis *Dauid*, vt fieret gener regis. 27. Et post paucos dies surgens *Dauid*, abiit cum viris, qui sub eo erant. Et percussit ex Philisthiim ducētos viros, & attulit eorum præputia, & annumerauit ea regi, vt esset gener eius. Dedit itaq; Saul ei Michol filiam suā vxorem. 28. Et vidit Saul, & intellexit quod Dominus esset cum *Dauid*. Michol autem filia Saul diligebat eum. 29. Et Saul magis cœpit timere *Dauid*: factusque est saul inimicus *Dauid* cūctis diebus. 30. Et egressi sunt principes Philisthinorum. à principio autem egressionis eorum, prudentius se gerebat *Dauid* quam omnes serui saul, & celebre factum est nomen eius nimis.

COMMENTARIVS.

Dvo hic valdè contrariarum rerum initia ponuntur, summi scilicet amoris Ionathæ in *Dauidem*, & summæ patris eius in eundem inuidiæ, odiique funestissimi. Ex illo natum inter ipsos honestissimæ amicitæ fœdus, v. 3. vt ea etiam in posteros constans permaneret. Vult *Abul.* fuisse cæsis animalibus nonnullis confirmatum, vt *Genes.* 15. *Ierem.* 34. solis tamen mutuis iuramentiss, vel aliis etiam modis fieri potuit, & fuit postea bis renouatum, c. 20. & 23.

Ex inuidia verò & odio natum interimendi *Dauidis* consilium, quod exequi voluit *Saul* dupliciter, primo per seipsum, hic & c. 19. v. 9. deinde per alios dupliciter. Primo, clam per *Palæsthinos* scilicet v. 17. 21. 25. deinde aperte, capitibus seq. clam enim duplici velamento vsus est ad eadem. Primo honoris, præfecturam *Dauidi* militarem Chiliarthicam (tribunatum mille hominum) dando, vt sic bellum gerens aliquando caderet, deinde matrimonij regij, dum primo ei filiam primogenitam sponndit, sed fidem fallendo alteri dedit, deinde alteram natu minorem, quæ & *Dauidem* diligebat, & ab eo diligebatur. Vt igitur quæsitæ sanguine dotes in priore illa non obtinuit *Dauid*, sic alteram istam duxit vxorem.

Meminisse verò hic oportet eius quod alias notauimus, solita fieri matrimonia per coëmptionem: ita vt vir aliquid pro vxore dare deberet, sicuti & illa pro viro. & vocatur huiusmodi pretium dos, vel dona spōsalia, vt hic, & donationes ante vel propter nuptias, vt est *Leg. Cum multa*, *Cod. de donationibus ante nuptias*. huiusmodi ergo dona, quæ pro Regis filia danda videbantur amplissima, sibi pauperi esse negauit *Dauid*, v. 23. & eorum loco petebat *Saul* 100. præputia, vt vel sic contra *Palæsthinos* pugnans interficeretur. Sed *Dauid* 200. attulit, v. 27. non autem 600. capita, vt apud *Iosephum* est, c. 11. & l. 7. c. 1. Volebat autem præputia potius quam capita *Saul*, ne *Israëliitarum* fortè capita quædam afferret *Dauid*, inquit *Theodor. q. 47* & *Procop.* Qui monent hæc nuptias infidiatum non benevolentia fuisse; hinc ostendunt *PP. Ambros. serm. 18. in Psal. 118.* *August. in Psal. 33.* *Chrysof. hom. 46. in Genes.* & *hom. de Dauid & Saule*, quam terribile inuidia vitium sit, cum saluatorem suum (sic eum etiam vocat *Iosephus*) ita nefariè tollere studuerit *Saul*.

Obseruandum

Obferuandum porro v. 10. verbum prophetare, sumi pro furere, insanire, & arrepti-
tiorū more bacchari, absurda & loqui & agere: vti monet A. T. Theodor. q. 45. & Pro-
cop. sicuti vaticinari & insanire dixit in Sextiana Tullius. Nam & enthusiastæ vocati
etiam apud Ethnicos sunt prophete, vt apud Strabonem l. 11. Plutarch. de oraculis, Pla-
tonem in Tymæo.

Lancea verò Sauli semper præsto videtur fuisse; vel quia eo armorum genere valde
oblectabatur; vel quia regie potestatis insigne tunc erat, vt alicubi ensis, sceptrum, &c.
Aderat enim domi hic & c. 19. ad mensam c. 20. in filua 22. ad cubile 26.

CAPVT XIX.

1. **L**ocutus est autem Saul ad Ionathan filium suum, &
ad omnes seruos suos, vt occiderent David. Porro
Ionathas filius Saul diligebat David valde. 2. Et in-
dicauit Ionathas David, dicens: Quærit saul pater
meus occidere te: quapropter obserua te, quæso, mane, & ma-
nebis clam, & absconderis. 3. Ego autē egrediens stabo iuxta
patrem meum, in agro vbicumque fueris: & ego loquar de te
ad patrem meum: & quodcumque videro, nunciabo tibi. 4. Lo-
cutus est ergo Ionathas de David bona ad saul patrem suum:
dixitque ad eum: Ne pecces rex in seruū tuum David, quia non
peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde. 5. Et posuit
animam suam in manu sua, & percussit Philisthæum, & fecit
Dominus salutem magnam vniuerso Israeli: vidisti, & lætatus
es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiēs David,
qui est absque culpa? 6. Quod cū audisset saul, placatus voce
Ionathæ, iurauit: Viuit Dominus, quia nō occidetur. 7. Vocauit
itaque Ionathas David, & indicauit ei omnia verba hæc: & in-
troduxit Ionathas David ad saul, & fuit ante eum, sicut fuerat
heri & nudius tertius. 8. Motum est autem rursus bellum: &
egressus David, pugnavit aduersum Philisthiim: percussitque
eos plaga magna, & fugerunt à facie eius. 9. Et factus est spiri-
tus Domini malus in saul. sedebat autē in domo sua, & tene-
bat lanceā: porro David psallebat manu sua. 10. Nisusque est
saul cōfigere David lancea in pariete, & declinauit David à fa-
cie saul: lancea autē casso vulnere perlata est in parietē, & Da-
uid fugit, & saluatus est nocte illa. 11. Misit ergo saul satellites
suos in domū David, vt custodirent eū, & interficeretur mane.
Quod cum annunciaisset David Michol vxor sua, dicens: Nisi
saluaueris te nocte hac, cras morieris: 12. deposuit eū per fene-
strā. porro ille abiit & aufugit, atq; saluatus est. 13. Tulit autem
Michol statuam, & posuit eam super lectum, & pellem pilo-
sam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eā vestimentis.
14. Misit autē saul apparitores, qui raperent David: & respon-
sum est quod ægrotaret. 15. Rursusque misit saul nuncios

vt viderent Dauid, dicens: Afferte eum ad me in lecto, vt occidatur. 16. Cumque venissent nuncij, inuentum est simulacrum super lectum, & pellis caprarum ad caput eius. 17. Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mihi, & dimisisti inimicum meum vt fugeret? Et respondit Michol ad Saul: Quia ipse locutus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te. 18. Dauid autē fugiens, saluatus est, & venit ad Samuel in Ramatha, & nunciavit ei omnia quæ fecerat sibi Saul: & abierūt ipse & Samuel, & morati sunt in Naioth. 19. Nunciatum est autem Sauli à dicētib: Ecce Dauid in Naioth in Ramatha. 20. Misit ergo Saul liatores, vt raperēt Dauid: qui cum vidissent cuneū prophetarum vaticinātium, & Samuelem stantem super eos, factus est etiam spiritus Domini in illis, & prophetare cœperunt etiam ipsi. 21. Quod cum nunciatum esset sauli, misit & alios nuncios: prophetauerunt autem & illi. Et rursum misit Saul tertios nuncios: qui & ipsi prophetauerunt. Et iratus iracundia Saul, 22. abiit etiam ipse in Ramatha, & venit vsque ad cisternam magnam, quæ est in socho, & interrogauit, & dixit: In quo loco sunt Samuel & Dauid? Dictumq; est ei: Ecce in Naioth sunt in Ramatha. 23. Et abiit in Naioth in Ramatha, & factus est etiam super eum spiritus Domini, & ambulabat ingrediens, & propheta- bat vsquedum veniret in Naioth in Ramatha. 24. Et expoliauit etiam ipse se vestimentis suis, & prophetauit cum ceteris coram samuele, & cecidit nudus tota die illa & nocte. Vnde & exiuit prouerbiū: Num & saul inter prophetas?

COMMENTARIVS.

IAm per alios necem Dauidi apertè molitur, & primo per Ionathan filium, & seruos omnes, v. i. fidissimos scilicet, vt ait Iosephus, sed Ionathæ indicio & suafu tantisper ille iauit. Monet Ambr. c. 32. l. i. offic. beneuolentiæ hic argumentum, sed non videtur rectè ab eo dici Dauidem esse Ionathæ seniozem, cum ante Goliathæam pugnam Chiliarchus iam hic esset, & tot Palæsthis clades intulisset, c. 13. 14.

Secundo, per Iudices, vt vult Iosephus c. 14. sed textus noster, v. 10. tantum ait Saulem hastam vespere vibrasse, statimque eadem nocte satellites misisse, qui Dauid domus iannas custodirent, vt manè interficeretur: sed an per istos eosdem, an per Iudices aliquos, aut per ipsummet Saulem, non exprimit.

Dauidem verò ipsum seruauit eius vxor, indicio, consilio, & opera v. 11. & seq. vbi statua vel simulachrum, non est astrolabium, vel quæ cælestes influxus exciperet statua, vt est apud Abenez. non impium idolum; vel vt ait Abul. q. 14. lignum informe, rotundum; sed hominis statua, vt fatentur hic Caluinistarum biblia Gallica, & Vatabl. imò apud Theodor. q. 48. & Procop. docent quidam fuisse Dauidis ipsius statuam.

Pellis verò pilosa à Chaldæo vter, à Vatablo cervical vertitur, à 70. & Iosepho, hepar capræ, quod soleat hoc diutius viuere, seque motitare, inquiunt Theodor. & Procop. si que sub stragulis positū ostēderet quasi Dauidem respirantē; at pellis ista vel ad capillos significandos aptè circum caput statuæ posita erat, vt vult Abul. & Theodor. vel quasi ad ægroti caput confouendum. Hebræi bonam igitur in partem hic nomine teraphim,

teraphim, de quibus supra c. 15. vtuntur. quod 70. verterunt *κευτάφια*, quod quemadmodum mane sepulchrum videtur habere mortuum & non habet; sic iam videbatur Dauid quasi agens animam, & tamen nō aderat, vt ait Theodor. loc. cit. licet paulo aliter Ribera Hofeæ 3. v. 20.

Porrò vt Micholis in maritum fides, & claritas, simulque solertia, seu, vt vocat Iosephus, *sophisma*, id est, sapiens inuentum laudatur, ita à mendacio non excusatur, v. 14. & 17. sed officiosum mendaciū fuit, inquit Abul. q. 21. & 28. Huc pertinet Psalmus 3. 8.

Tertio. per satellites alios atque alios adduci & interfici voluit: tandemque per seipsum, cum ad Samuelem Ramatham fugisset: hic erat prophetarum, de quibus c. 10. ecclesia, vt appellant 70. & Iosephus, seu multitudo & collegium. Locus vbi cum Samuele congregabantur, erat ad urbem, & à Chaldæo hic & c. 20. v. 1. vertitur domus doctrinæ pro Naioth.

Prophetauit cum ipsis Saul, sed nudus, & quidem ab omnibus vestibus, vt quidam existimant, quia, inquit Abenezra, spiritu diuino correpti quid agant nesciunt, aut, inquit Vatablus, quia Dei spiritus omnem adimit pudorem, vt liberè Dei laudes deprædicentur. Theodor. verò, quia indignus, ait, gratia erat, & significabatur regni ablatio, similia Iosephus. Alij regium tantum cultum & vestes exuisse volunt, vt auth. Trad. Lyrano. & Abul. Sed hic vult assumpsisse ipsum vestes religiosas, seu diuinis laudibus accommodatas. Abul. verò interiores tantum retinuisse. Cadebat etiam in terram tota die & nocte, quia viribus & sensibus destitutus erat, vt Num. 24. inquit Abenezra & Vatablus, vel potius, quia Deum assidue cum prophetis illis adorabat, vt 1. Corinth. 14. Hinc prouerbum exiit, non nunc primo, vt c. 10. dictum, sed iam renouabatur, & iterum confirmabatur, q. d. vnde meritò dicent homines illud, quod iam olim dictum erat, num Saul inter prophetas? non quia parum deuotus esset, vt Lyrano videtur, aut quia ipse magis conspicuus, vt Abul. sed quia hoc admirabile, cum propheta non esset, imo prophetam infectaretur. Auctor mirabilium Script. l. 2. c. 10. vult Saulem famulos stricto arcu infecutum. D. Augustinus enarrat. in Psal. 103. ostendit hinc malis etiam prophetiz munus dari: neque inde gloriandum. prophetauit, ait, Saul malus Rex; & tunc prophetauit, cum Dauid sanctum persequeretur, &c.

CAPVT XX.

1. **H**vgit autem Dauid de Naioth, quæ est in Ramatha, veniensque locutus est coram Ionatha: Quid feci? quæ est iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrem tuum, quia quærit animam meam? 2. Qui dixit ei: Absit, non morieris: neque enim faciet pater meus quidquam græde vel paruum, nisi prius indicauerit mihi: hûc ergo celauit me pater meus sermonē tantummodo? nequaquam erit istud. 3. Et iurauit rursus Dauidi. Et ille ait: Scit profecto pater tuus quia inueni gratiam in oculis tuis, & dicet. Nesciat hoc Ionathas, ne fortè tristetur. Quinimo viuunt Dominus, & viuunt anima tua, quia vno tantū (vt ita dicā) gradu, ego morsq; diuidimur. 4. Et ait Ionathas ad Dauid: Quodcūq; dixerit mihi anima tua, faciā tibi. 5. Dixit autē Dauid ad Ionathan: Ecce calēdæ sunt crastino, & ego ex more sedere soleo iuxta regē ad vespēdū: dimitte ergo me vt abscondar in agro vsq; ad vespēra diei tertie. 6. Si respiciēs requisierit me pater tuus, respōdebis ei: Rogauit me Dauid, vt iret celeriter in Bethlehem ciuitatem suam: quia victimæ solemnes ibi sunt vniuersis contribulibus suis. 7. Si dixerit, Bene:

pax erit seruo tuo. si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia eius. 8. Fac ergo misericordiam in seruum tuum: quia foedus Domini me famulum tuum tecum inire fecisti. si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me. 9. At ait Ionathas: absit hoc à te: neque enim fieri potest, vt si certe cognouero completam esse patris mei malitiam contra te, non annunciem tibi. 10. Responditque Dauid ad Ionathan: Quis renunciabit mihi, si quid forte responderit tibi pater tuus dure de me? 11. Et ait Ionathas ad Dauid: Veni, & egrediamur foras in agrum. Cumque exissent ambo in agrum, 12. ait Ionathas ad Dauid: Domine Deus Israel, si inuestigauero sententiam patris mei crastino vel perendie: & aliquid boni fuerit super Dauid, & non statim misero ad te, & notum tibi fecero, 13. hæc faciat Dominus Ionathæ, & hæc addat. Si aurem perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo autem tuam, & dimittam te, vt vadas in pace, & sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo. 14. Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini: si vero mortuus fuero. 15. non auferes misericordiam tuam à domo mea vsque in sempiternum, quando eradicauerit Dominus inimicos Dauid vnumquemque de terra: auferat Ionathan de domo sua, & requirat Dominus de manu inimicorum Dauid. 16. Pepigit ergo Ionathas foedus cum domo Dauid: & requisit Dominus de manu inimicorum Dauid. 17. Et addidit Ionathas deierare Dauid, eo quod diligeret: illum sicut enim animam suam, ita diligebat eum. 18. Dixitque ad eum Ionathas: Cras calendæ sunt, & requireris: 19. requiretur enim sessio tua vsque perendie. Descendes ergo festinus, & venies in locum vbi celandus es in die qua operari licet, & sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Ezel. 20. Et ego tres sagittas mittam iuxta eum, & iaciam quasi exercens me ad signum. 21. Mittam quoque & puerum, dicens ei: Vade, & affer mihi sagittas. 22. Si dixerò puero: Ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas: tu veni ad me, quia pax tibi est, & nihil est mali, viuit Dominus. Si autem sic locutus fuero puero: Ecce sagittæ ultra te sunt: vade in pace, quia dimisit te Dominus. 23. De verbo autem quod locuti sumus ego & tu, sit Dominus inter me & te vsque in sempiternum. 24. Absconditus est ergo Dauid in agro, & venerunt calendæ, & sedit rex ad comedendum panem. 25. Cumque sedisset rex super cathedram suam (secundum consuetudinem) quæ erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, & sedit Abner ex latere Saul, vacuusque apparuit locus Dauid

Dauid 26. Et non est locutus Saul quidquam in die illa: cogita-
 bat enim quod forte euenisset ei, vt non esset mundus, nec pu-
 rificatus. 27. Cumque illuxisset dies secunda post calendas, rur-
 sus apparuit vacuus locus Dauid. Dixitque Saul ad Ionathan
 filiū suum: Cur non venit filius Isai nec heri, nec hodie ad ves-
 cendum? 28. Responditque Ionathas Sauli: Rogauit me obni-
 xè, vt iret in Bethlehem. 29. & ait: Dimitte me, quoniam sacri-
 ficium solemne est in ciuitate, vnus de fratribus meis accersi-
 uit me: nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, vadam cito,
 & videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam
 regis. 30. Iratus autē Saul aduersum Ionathan, dixit ei: Fili mu-
 lieris yirum vltro rapiens, nunquid ignoro quia diligis filium
 Isai in confusionem tuam, & in confusionem ignominiosę ma-
 tris tuę? 31. Omnibus enim diebus, quibus filius Isai vixerit su-
 per terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum. Itaque iam
 nunc mitte, & adduc eū ad me: quia filius mortis est. 32. Respō-
 dens autem Ionathas Sauli patri suo, ait: Quare morietur? quid
 fecit? 33. Et arripuit saul lanceam vt percuteret eum. Et intelle-
 xit Ionathas quod definitū esset à patre suo, vt interficeret Da-
 uid. 34. Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris, & non co-
 medit in die calēdarum secunda panem. Contristatus est enim
 super Dauid, eo quod confudisset eum pater suus. 35. Cumque
 illuxisset mane, venit Ionathas in agrum iuxta placitū Dauid,
 & puer paruulus cum eo, 36. & ait ad puerum suum: Vade, &
 affer mihi sagittas, quas ego iacio. Cumque puer cucurrisset, ic-
 cit aliam sagittā trans puerum. 37. Venit itaque puer ad locum,
 iaculi, quod miserat Ionathas: & clamauit Ionathas post tergū
 pueri, & ait: Ecce ibi est sagitta porro vltra te. 38. Clamauitque
 iterum Ionathas post tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne
 steteris. Collegit autem puer Ionathę sagittas, & attulit ad do-
 minum suum: 39. & quid ageretur, penitus ignorabat: tantum-
 modo enim Ionathas & Dauid rem nouerant. 40. Dedit ergo
 Ionathas arma sua puero, & dixit ei: Vade, & defer in ciuitatē.
 41. Cumque abiisset puer, surrexit Dauid de loco, qui vergebat
 ad Austrum, & cadens pronus in terram, adorauit tertio: & of-
 culantes se alterutrum, fleuerunt pariter, Dauid autē amplius.
 42. Dixit ergo Ionathas ad Dauid: Vade in pace: quęcumque
 iurauimus ambo in nomine Domini, dicentes: Dominus sit in-
 ter me & te, & inter semen meum & semē tuum vsque in sem-
 piternum. 43. Et surrexit Dauid, & abiit: sed & Ionathas in-
 gressus est ciuitatem.

Redit clam David sine gladio vlllo vel hasta, vt ex c. 21. colligitur. & vestitu immutatus ne agnosceretur, ad urbem, vbi Saul & Ionathas: & foris in agro latuit, totam pridie Calendarum noctem, ipsas Calendas, & postridianum, secutamque noctem: donec tertio die surrexit, & abiit, versic. 43. & vel ieiunus mansit; vel exiguo quem secum extulerat, cibo contentus.

Chaldaeus ait, fuisse mensem secundum, id est, Aprilem, & embolismi diem. pulcher sepulturæ & resurrectionis Domini typus. Neomeniæ festæ erant & conuiuus agitantur. vnde & apud gentiles erant festa *επιμηνια* de quibus Turneb. adu. l. 3. c. l. 5. 4. c. 19. vbi notat, Iudaicas calendas ab Horatio tricesima sabbata vocari. postridie vero etiam celebrabat Saul, vel maioris religionis ergo, vel vt reliquiæ confunderentur iuxta Leu. 7. consule L. 1. antiq. conui. fol. 115.

Solebat David tanquam Regis gener, vel quotidie vel festis minimum diebus cum Rege ad mensam sedere, sed tertio loco, vt aiunt 70. & Iosephus, cum Ionathas à dextris Regi esset, Abner à sinistris. Chryf. h. 7. ad pop. Saul nullam quidem iniuriam passus, &c. nec ipsum Dauidem proprio nomine appellare volebat. nam non dixit, vbi est David? sed filius Isai. vt Iudæi Io. 5. vbi est ille? est v. 20. & seq. similitudo sensus in scriptura litterarij & mystici: cum ille sit propior; hic remotior, & tamen principalior, vt notat Ribera, præludio primo, in prophetas. Neuter ab officioso mendacio excusatur, versic. 6. 28. 29. sed vide Chrysoft. hom. 21. in Genesim.

CAPVT XXI.

1. Enit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem: & obstupuit Achimelech, eo quod venisset David. Et dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum? **2.** Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rem præcepit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es à me, & cuiusmodi præcepta tibi dederim: nam & pueris condixi in illum & illum locum. **3.** Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inuenieris. **4.** Et respondens sacerdos ad David, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum: si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus? **5.** Et respondit David sacerdoti, & dixit ei: Equidem, si de mulieribus agitur: continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. porro via hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. **6.** Dedit ergo ei sacerdos sanctificationum panem: neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublatis fuerant à facie Domini, vt ponerentur panes calidi. **7.** Erat autè ibi vir quidam de seruis Saul, in die illa, intus in tabernaculo Domini: & nomè eius Doëg Idumæus, potentissimus pastorum Saul. **8.** Dixit autem David ad Achimelech: Si habes hic ad manum hastam, aut gladium? quia gladium meum, & arma mea non tuli mecum: sermo enim regis urgebat. **9.**

Et

Et dixit sacerdos: Ecce hic gladius Goliath Philisthæi, quem percussisti in Valle terebinthi, est inuolutus pallio post ephod: si istum vis tollere, tolle: neque enim hic est alius absque eo. Et ait Dauid: Non est huic alter similis, da mihi eū. 10. Surrexit itaque Dauid, & fuit in die illa à facie Saul: & venit ad Achis regem Geth: 11. dixeruntque serui Achis ad eum cum vidissent Dauid: Numquid non iste est Dauid rex terræ? nonne huic cantabant per choros, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia? 12. Posuit autem Dauid sermones istos in corde suo, & extimuit valde à facie Achis regis Geth. 13. Et immutauit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebantque saluæ eius in barbam. 14. Et ait Achis ad seruos suos: Vidistis hominem insanum: quare adduxistis eum ad me? 15. An desunt nobis furiosi, quod introduxistis istum, vt fureret me præsentem: hiccine ingreditur domum meam?

COMMENTARIVS.

FVga Dauidis ad duplex genus reuocari potest. Vnum in quod reditus ad Saulem fuit, & ista triplex, Prima, c. 18. v. 11. Secunda, c. 19. v. 2. Tertia, ibid. v. 10. Alterum genus, in quo reditus nullus, & hæc ibidem v. 12. incipit & deinceps vsque ad Saulis mortem permanet: & explicatur deinceps per varia loca, in quæ sese contulit Dauid, vt ad Samuelem c. 19. iam hoc c. 21. ad sacerdotes, in eorum urbem trans Iordanem c. 22. v. 19. quæ in Manassæa tribu vel Gaditica Nobe dicebatur, Iudic. 8. Num. 32. vlt. Est alia Nob Isaïæ 10. quæ etiam dicitur Anab, Ios. 11. vt ibi ostendit Masius: eam tamen hic non intelligi, vel inde intelligitur, quod Gabæ Saulis peruicina erat, Dauid verò hoc c. 21. v. 5. se illinc non eodem die, sed ab heri & nudius tertius egressum ait.

Dices; Nobe ista Transiordanina, imo nec Cisiordanina, in sacerdotalibus urbibus numeratur, Ios. 21. Respondendum plures postea vrbes quàm 48. ibi recensitas à sacerdotibus & Leuitis vel possessas vel habitatas fuisse, vt patet 1. Par. 6. & ostendit Adrichomius in suo Leui num. 7. qui tamen inconstanter modo in hac, modo in illa Nobe hoc vnum idemque factum collocat; vt in eiusdem Gad videre est, num. 34. in Benjamin num. 93. in Leui l. c. Vocatur porrò à 70. Nomba, à Iosepho Naba.

Deinceps fugit ad alia, partim Iudææ loca, partim Palæsthinæ & Moabitidis, quæ ferè duodecim ordine hic proponuntur, præter illa quæ tanguntur c. 30. v. 31.

Achimelec sacerdos ab Auth. Trad. dicitur idem cum Achia, de quo c. 14. S. Marcus c. 2. videtur eundem vocare Abiathar & ita censet Iansenius c. 37. concordæ, ex 2. Reg. 8. 1. Paral. 18. Ita vt ista nomina pro eodem accipiantur. Negant alij, & primo Abul. l. 2. q. 24. vult filium Abiatharis functum sacerdotio, propter patris non senectutem, sed occupationes. Alij esse transpositionem figuratam, vt Abimelechi filius sit Abiathar, non Abiatharis Abimelec, & in S. Marco nominatur Abiathar, quia is tum aderat, & paulò post summus sacerdos fuit.

Panes verò erant vel sancti, vel profani seu laici, vt ab interpretibus Græcis vocantur. Sacri erant duplices, aut libamentorum, aut propositionis: & neutros nisi sacerdotibus edere licebat, Leuit. 2. 6. 7. 22. nisi in necessitate, vt hinc probauit Dominus, Matt. 12. Luc. 6. Marc. 2. mundi tamen & casti etiam laici esse debebant, qui ius viscerentur, quod ad Eucharistiæ mysterium transfert Theodor. q. 51. Abul. quæst. 13. Et Leuit. 21. q. 10. ac 24. q. 6. vbi ait feria sexta coqui à sacerdotibus istos panes, & die sabbati proponi, at die sabbati non fuissent illi calidi, vt hic dicitur. & q. 7. post longam disputationem concludit,

concludit, non licuisse hos edere nisi sacerdotibus, eorumque filiis, paruis & magnis in sanctuario, siue atrio: non verò sacerdotum filiabus ceteraque familiae, etsi munda esset. Ex hoc loco disputant DD. apud de Graphiis, an qui vxorem iniit, possit eodem die communicare.

Mendaciolo vti putatur, dum v. 2. quosdam se alicubi expectare ait. Locum istum incertum Hebraica significant, Chald. occultum, 70. vocant Dei fidem, & nihilominus Hebraica quodammodo retinent.

Via hæc polluta est v. 5. variè exponitur. Primò, Varablus legi vellet, non via hæc, sed hic panis pollutus est, seu more profani se habet, cum è conspectu Domini remotus est. Secundo, alij, via, id est, hic edendi modus per se quidem pollutus est, ob necessitatem tamen concessus. Tertio, Rabini, Etiam si hodie panis in vase, quod est super Domini mensam sanctificatus esset, eo tamen ob necessitatem vesci liceret. Quarto, via polluta est, aliis quibusdam immunditiis, sed propter munditiam à mulieribus excusabitur. Quinto, licet via hæc polluta & laica sit, id est, laici negotij causa suscepta, propter tamen vestium corporumque sanctitatem sanctificabitur, id est, in necessitate ista instat sanctæ habebitur, panis iste quasi à mundis comedetur.

Erant verò in ædibus Laici panes, sed ne vel proderetur vel tardaretur, quæri volebat Dauid. Vide similem historiã apud Sozomen. l. 1. c. 11. de qua Bellarm. l. 2. de bonis operibus c. 9. Euangelistæ verò l. c. plures cum Dauide fuisse dicunt, & ita censet Lyranus, quos tamè adeò paucos fuisse ait, vt quasi nulli censeantur. Abulen. verò vult nullos fuisse iam præsetes, aliquos tamè in vicinia latuisse, qui cū Dauide panes istos ederint. Sed cum textus versic. 1. & ipsa fugæ ratio indicet, nullum omninò cum Dauide fuisse, potius dicendum existimat Iansenius l. c. ab Euangelistis eos nominari, quos secum paulo post futuros dicebat Dauid, v. 2. sed mendacio officioso. Vti Hannibal Carthagine fugiens, se Legatum Tyrum aiebat, apud Liuium l. 33. at Christus Dominus ait Dauidem non solum edisse, sed & iis qui cum ipso erant dedisse Mar. 2. v. 26. Luc. 6. v. 4. ita vt pene officiosum etiam mendacium Domino per summam iniuriam impingi videatur. ideoque in Matth. 12. Maldonatus præclare ait: eorum probo sententiam, qui existimant, neminem cum eo fuisse cum panes accepit: sed alios alio loco socios habuisse, quibus ex panibus dedit.

Dedit Sacerdos ipsi gladium Goliath, qui consecratus, id est, Domino datus erat, vt ex Leuit. 27. contra Lyranum supra dixi, & monet Abul. q. 21. Dicitur post ephod fuisse, id est, inquit Varablus, post locum, vbi vestes sacerdotales, vel potius, postquam Dominum interrogarat per ephod, vt asserit Chald. contra Lyranum; & colligitur ex c. 22. v. 10. 13. 15. Hinc verò colligas, Abulensi monitore, posse ad diuinorum beneficiorum memoriam in templis constitui gladios, arma, vexilla, morborum symbola, de quibus in patrum historia Theodoretus.

Notat August. in Psalm. 51. non regis tantum, sed sacerdotis etiam personam hic figurare Dauid, dum propositionis panes edit.

Doëg verò v. 7. dicitur Idumæus, à 70. & Iosepho Syrus, sed cum dicitur fuisse intus in tabernaculo, videtur legendum, tentus in tabernaculo, vt Heb. Græc. & Chaldæa indicant, & interpretes, è quibus author Traditionum sic interpretatur. Obligatus erat voto, quia se obligauerat aliquot diebus in tabernaculo Domini immoraturum, & orationi vacaturum. Theodor. q. 53. tenebatur in tabernaculo, quia vexabatur ab aliquo demone, aut tenebatur aliquo inorbo, & ea de causa assidebat tabernaculo. Fuit, vt aiunt 70. & Iosephus, Saulis mulio, & secundum Rabinos apud Auth. Trad. armiger ille, qui se infra c. vltim. interfecit. Huc pertinet Psalm. 51. vbi Augustinus Doëgum istum Iudæ proditoti comparat.

Ad Gethæum Regem, vnde Goliath fuerat, profugit, v. 10. sed iam solus, postea comitatus, c. 27. Is in Psalm. 33. titulo scribitur Abimelech, quod Regibus illis commune nomen esset, vt ex Genes. 26. inquit Abul. & in illum Psalm. Genebrardus. vel ob mysterium, vt vult ibidem August. 3. Sed legi potest, imò auctore Procopio, debet, Achimelech, id est, Achis Rex, vt in Psalm. 51. fieri posse agnoscit Augustinus, & sic vocatur isto capit. v. 10. & 12. & ita venterunt Theodot. & Symmachus, Psalm. 51. Eusebius tamen in comment. Psal. 33. dicit eò in Psalmo intelligi Achimelech sacerdotem, & dici Dauidem eoram eo immutasse faciem suam, quia alia pro aliis dixit, cum Saulem fugeret,

geret, egit quasi ab eo mitteretur, ita etiam Basil. & Turr. in l. 8. const. c. 13.

Hic verò insaniam simulavit David v. 12. & seq. quæ quadrupliciter in Hebr. exponitur. Primo, transformabat os, id est, vultum & sermonem maximè, quoad pronunciationem & accentum, qui hoc loco græce & hebr. Psalm. 33. vocatur gustus, prout de ista re librum scripsit Elias Leuita, quasi ne Iudæus videretur, alia dialecto & pronunciatione vteretur. An vultus mutatio fuerit tantum doloris dissimulatio, &c. videtur sentire Pineda in Job. 9. v. 27. num. 3. & c. 14. v. 20. num. 3.

Secundo. Collabebatur inter manus eorum, quod explicandum ex Hebræo, & Chald. & Græco, de lapsione mentis. Nam hebraicè, insanum se faciebat. Chald. stupidus factus est in manu eorum, Græcè *παρεφρέλο* est, à *ἄφρεδαι*, delirare, mentis impotem esse, & *ἄφροε* est mentis error seu deliratio, apud Nyssen. l. de homine, Galenum, Euthymium, Suidam, qui *ἄφροον* vocat etiam dæmoniacum. Vnde duplex D. Augustino interpretanti psalmum trigesimum tertium Conc. 1. lapsus contigit, dum legisset, ferebatur in manibus suis, licet de Christo seipsum in cæna vltima ferente pulcherrime interpretetur. Idem tamen in enarrati. dicit: Psalmus ostendit sanam insaniam, & sobriam ebrietatem Davidis, &c. cum loco supra citato de eo dixisset, quod affectabat, tympanizabat ad ostia ciuitatis, &c. & procidebat ad ostia portæ, &c. allegoriam verò à sanctissimo viro Augustino allatam, ineptè carpit Ben. Aretius to. 1. probl. Theol. lo. 52. p. 392.

Tertiò, impingebat in ostia, sic Græci, sed Hebræus & Chald. lineabat, quod interpretantur aliqui, describebat seu pingebat ad ostia, vel quasi recta linea in ostia ruens ferebatur. Addiderunt 70. *ετυμπαλίζε*, vel quia tam sæpè & tam durè impingebat, vt tympanum pulsare videretur; vel etiam tympana, aliâque id genus ludibria pingebat.

Quartò. Saliua in barbam defluebat, Iosephus spumasse ait, quod signum epilepsie tradunt Medici, vt Vallesius, c. 28. Vnde 70. pro infano & furioso dicunt *ἄπληστον*, vt eum scilicet morbum cum insaniam simularet. Et certe S. Petrus Alex. diserte epilepticum vocat in Can. de lapsis apud Bar. tom. 2. an. 205. generalius loquitur V. Beda l. 3. in Mer. stultorum & languentum, atque habetum est, spumas saliuarum ex ore dimittere, &c.

Neque idcirco peccauit, quia vt apud Plutarchum Solon fecit, & ait Aufonius, lib. 2. distichorum,

Stultitiam simulare loco, prudentia summa est.

Vocatus est Rex David, v. 11. non quia iam vnctio ipsius peruulgata, sed quia summæ potestatis erat. Versu vltimo, An desunt nobis furiosi? id est, num ego infans? an iis opus est? non quia ipsius vxor & filia insanirent, vt fingunt Rabini. Videatur Psalm. 33. 55. & in vtrumque Augustinus.

CAPUT XXII.

1. **A**Biit ergo David inde, & fugit in speluncam Odollam. Quod cum audisset fratres eius, & omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illuc. 2. Et conuenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi a re alieno, & amaro animo: & factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quasi quadringenti viri. 3. Et profectus est David inde in Maspha, quæ est Moab: & dixit ad regem Moab: Maneat, oro, pater meus & mater mea vobiscum, donec sciam quid faciat mihi Deus. 4. Et reliquit eos ante faciem regis Moab: manseruntque apud eum cunctis diebus, quibus David fuit in presidio. 5. Dixitque Gad propheta ad David: Noli manere

manere in præsidio, proficiscere, & vade in Terrã Iuda. Et profectus est Dauid, & venit in saltum Haret. 6. Et audiuit Saul quod apparuisset Dauid, & viri qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, & esset in nemore, quod est in Rama, hastam manu tenens, cunctique serui eius circumstarent eum. 7. ait ad seruos suos qui assisteabant ei: Audite nunc filij Iemini: numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos, & centuriones: 8. quoniam cõiurastis omnes aduersũ me, & non est qui mihi renunciaret, maxime cum & filius meus foedus inierit cum filio Isai: Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annunciet mihi: eo quod suscitauerit filius meus seruum meum aduersum me, insidiantem mihi vsque hodie. 9. Respondens autem Doëg Idumæus, qui assisteabat, & erat primus inter seruos Saul, Vidi, inquit, filium Isai in Nobe apud Achimelech filium Achitob sacerdotem. 10. Qui consuluit pro eo Dominum, & cibaria dedit ei: sed & gladium Goliath Philisthæi dedit illi. 11. Misit ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius, sacerdotum, qui erant in Nobe, qui vniuersi venerunt ad regem. 12. Et ait Saul ad Achimelech: Audi fili Achitob. Qui respondit: Præsto sum Domine. 13. Dixitque ad eum Saul: Quare coniurastis aduersum me, tu & filius Isai, & dedisti ei panes & gladium, & cõsuluisti pro eo Deum, vt confurgeret aduersum me, insidiator vsque hodie permansens? 14. Respondenque Achimelech regi, ait: Et quis in omnibus seruis tuis, sicut Dauid fidelis, & gener regis, & pergens ad imperium tuum, & gloriosus in domo tua? 15. Num hodie cœpi pro eo consulere Deum? absit hoc à me: ne suspicetur rex aduersus seruum suũ rem huiuscemodi, in vniuersa domo patris mei: nõ enim sciuit seruus tuus quidquã super hoc negotio, vel modicũ vel grande. 16. Dixitque rex: Morte morieris Achimelech, tu, & omnis domus patris tui. 17. Et ait rex emissariis, qui circumstabant eum: Conuertimini, & interficite sacerdotes Domini: nam manus eorũ cum Dauid est: scientes quod fugisset, & non indicauerunt mihi. Noluerunt autem serui regis extendere manus suas in sacerdotes Domini. 18. Et ait rex ad Doëg: Conuertere tu, & irruere in sacerdotes. Conuersusque Doëg Idumæus, irruit in sacerdotes, & trucidauit in die illa octogintaquinque viros vestitos ephod lineo. 19. Nobe autem ciuitatem sacerdotum percussit in ore gladij, viros & mulieres, & paruulos, & lactentes, bouemque & asinum, & ouem

in ore gladij. 20. Euadens autem vnus filius Achimelech, filij Achitob, cuius nomē erat Abiathar, fugit ad Dauid, 21. & annunciauit ei quod occidisset Saul sacerdotes Domini. 22. Et ait Dauid ad Abiathar: Sciebā in die illa, quod cum ibi esset Doëg Idumæus, proculdubio annuntiaret Saul: ego sum reus omnium animarum patris tui. 13. Mane mecum, ne timeas: si quis quæsierit animam meam, quæret & animam tuam, mecumque seruaberis.

COMMENTARIUS.

Fugit ē Palæsthina in speluncam, quæ ad urbem Odollam erat, inquit Iosephus, eoque quibus periculi à Saule aliquid erat, concurrerunt. Primo, pater & mater, v. 3. Secūdo, fratres & propinqui alij. Tertio, Obærat: non vt à creditoribus eos defenderet Dauid, sed vt eorum opera vteretur, ipsosque suo tempore inuaret 2. Reg. 2. & 15. Omnes fuere 400. quibus 200. postmodum accesserunt, c. 23. v. 13. vt ex 1. Paral. c. 12. patet. Huc verò Psalmus 62. pertinet. Hinc porro fugit Maspham, non illam, de qua cap. 7. Moabiticā, v. 3. Inde in Iudææ siluā rediit, Hareth nomine, v. 5. Atq; hic refertur nefaria Sacerdotum cædes, vers. 6. qui numero erant 85. hebr. Chald. Latine. non vt apud 70. 305. apud Theodor. q. 53. 350. multo minus 70. apud Granatensem cōcione secunda, de S. Matthia. Vestiti seu humeros tecti ephode fuerunt, non pontificali, sed lineo, de quo supra cap. 2. Vnus tamē fuga elapsus est, Achimelechi filius Abiathar, v. 20. qui princeps Sacerdotum apud Dauidem deinceps fuit, & quidem l. 2. vnā cum Sadoc, sed l. 3. capit. 2. Pontificatu deiectus fuit. hic expleta eorum magna pars, quæ heli prædicta fuerant, cap. 3. hi enim omnes ex Ithamare fuerāt Sacerdotes. Alij ex Eleazaro superstites manserunt. S. Bachiarius tom. 1. Biblioth. sacr. non dubitat in martyrum eos numerum referre, qui ab impio Rege pro innocenti Dauide occisi sunt.

Detestandus verò Saulis ipsius in eos, eorū urbem, vxores, & liberos etiam paruulos & lactentes, armenta & greges omnes, furor, quasi anathema forent, qui Agago tamen execrabili pepercerat, cap. 15. Hæc inquit Theodor. q. 53. & Cedrenus, Saulis cædes, fuit omnibus alijs eius peccatis magis impia. Vnde & Iosephus lib. 6. c. vlt. inter Saulis mortis causas hæc etiam reponit & copiose Auth. Trad. l. 2. Reg. c. 1. & Isid. Pelusiot. ep. 388.

Contra verò admiranda seruorum ipsius virtus, qui v. 17. noluerunt extendere manus suas in Sacerdotes Domini, etiamsi Regi, vt sit, alias placere omnes vellent, ab eoque iamiam contra Dauidem incensū essent, & ipse præfens valdè serid instaret. Angelomus in l. 2. cap. 21. tradit duos Saulis filios paruulos Armoni, & Miphiboseh ex Respha concubina cum Doëgo manus illis attulisse, ideoque etiam propterea à Gabonitis crucifixos.

Dauid verò v. 22. sciebat Doëgum Sauli annunciatum, id est, suspicabatur, nec tamen sciebat, an irasciturus esset Saul, & quidem sacerdotibus. Ipsorum tamen animarum vocat se reum, seu Græcè causam, quia propter ipsum occisi erant.

CAPUT XXIII.

F annunciauerunt Dauid, dicētes: Ecce Philisthūm oppugnant Ceilam, & diripiunt areas. 2. Consuluit ergo Dauid Dominum, dicens: Num vadam, & percutiam Philisthæos istos? Et ait Dominus ad Dauid: Vade, & percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis. 3. Et dixerunt viri, qui erant cum Dauid, ad eum: Ecce nos hīc in Iudæa consistentes timemus: quāto magis si ierimus in Ceilā aduersum agmina

Philisthinorum? 4. Rursum ergo David consuluit Dominum. Qui respondens, ait ei: Surge, & vade in Ceilam: ego enim tradam Philisthæos in manu tua. 5. Abiit ergo David & viri eius in Ceilam, & pugnavit aduersum Philisthæos, & abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna: & saluauit David habitatores Ceilæ. 6. Porro eo tempore, quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad David in Ceilam, ephod secum habes descenderat. 7. Nunciatum est autem Sauli quod venisset David in Ceilam: & ait Saul: Tradidit eum Deus in manus meas, conclususque est introgressus urbem in qua portæ & seræ sunt. 8. Et præcepit Saul omni populo vt ad pugnam descenderet in Ceilam: & obsideret David, & viros eius. 9. Quod cum David rescisset, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem: Applica ephod. 10. Et ait David: Domine Deus Israël, audiuit famam seruus tuus, quod disponat Saul venire in Ceilam, vt euertat urbem propter me: 11. Si tradent me viri Ceilæ in manus eius? & si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus: Domine Deus Israël indica seruo tuo. & ait Dominus. 12. Descendet. Dixitque David: Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent. 13. Surrexit ergo David & viri eius quasi sexcenti, & egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti: nunciatumque est Sauli quod fugisset David de Ceila, & saluatus esset: quam ob rem dissimulauit exire. 14. Morabatur autem David in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph, in monte opaco: quærebat eum tamen Saul cunctis diebus: & non tradidit eum Deus in manus eius. 15. Et vidit David quod egressus esset Saul vt quæreretur animam eius. Porro David erat in deserto Ziph in silua. 16. Et surrexit Ionathas filius Saul, & abiit ad David in siluam, & confortauit manus eius in Deo: dixitque ei: 17. Ne timeas: neque enim inueniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis super Israël, & ego ero tibi secundus, sed & Saul pater meus scit hoc. 18. Percussit ergo vterque fœdus coram Domino: mansitque David in silua: Ionathas autem reuersus est in domum suam. 19. Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Nonne ecce David latitat apud nos in locis tutissimis siluæ, in Coll Hachila, quæ est ad dexteram deserti? 20. Nunc ergo, sicut desiderauit anima tua vt descenderes, descende: nostrum autem erit vt tradamus eum in manus regis. 21. Dixitque Saul: Benedicti vos à Domino, quia doluistis vicem meam. 22.

Abite ergo, oro, & diligentius præparate, & curiosius agite, & considerate locum vbi sit pes eius, vel quis viderit eum ibi, recogitat enim de me, quod callidè insidiet ei. 23. Considerate & videte omnia latibula eius, in quibus absconditur: & reuertimini ad me ad rem certam, vt vadam vobiscum. quod si etiam in terram se abstruserit, perscrutabor eum in cunctis millibus Iuda. 24. At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul: David autem & viri eius erant in deserto Maon, in campestribus ad dexteram Iesimon. 25. Iuit ergo Saul & socij eius ad quærendum eum: & nunciatum est David: statimque descendit ad petram, & versabatur in deserto Maon. quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon. 26. Et ibat Saul ad latus montis ex parte vna: David autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera: porro David desperabat se posse euadere à facie Saul: itaque Saul & viri eius in modum coronę cingebant David, & viros eius, vt caperent eos. 27. Et nuncius venit ad Saul, dicens: Festina, & veni, quoniam infuderunt se Philisthiim super terram. 28. Reuersus est ergo Saul desistens persequi David, & perrexit in occursum Philisthinorum. propter hoc vocauerunt locum illum, Petram diidentem,

CAPUT XXIV.

1. Scendit ergo David inde: & habitauit in locis tutissimis Engaddi. 2. Cumque reuersus esset Saul, postquam persecutus est Philisthæos, nunciauerunt ei, dicentes: Ecce David in deserto est Engaddi. 3. Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israël, perrexit ad inuestigandum David & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. 4. Et venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti. eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul, vt purgaret ventrem: porro David & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. 5. Et dixerunt serui David ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David, & præcidit oram chlamydis Saul silenter. 6. Post hæc percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul. 7. Dixitque ad viros suos; Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, vt mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est. 8. Et confregit David viros suos sermonibus, & non permisit eos vt consurgerent in

Saul: porro Saul exurgens de spelunca, pergebat cœpto itinere. 9. Surrexit autem & Dauid post eum: & egressus de spelcua, clamauit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se: & inclinans se Dauid pronus in terram, adorauit, 10. dixitque ad Saul: Quare audis verba hominum loquētium, Dauid quærit malum aduersum te? 11. Ecce hodie viderūt oculi tui quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca: & cogitavi vt occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. dixi enim: Non extendam manum meam in Dominum meum, quia Christus Domini est. 12. Quin potius pater mi, vide, & cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea: quoniã cum præscinderem summitatē chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te. animaduerte, & vide, quoniã non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccaui in te: tu autem insidiaris animæ meæ, vt auferas eam. 13. Iudicet Dominus inter me & te, & vlcifcatur me Dominus ex te: manus autem mea non sit in te. 14. Sicut & in prouerbio antiquo dicitur: Ab impiis egredietur impietas: manus ergo mea non sit in te. 15. Quem persequeris, rex Israël quem persequeris? canem mortuum persequeris, & pulicem vnum. 16. Sit Dominus iudex, & iudicet inter me & te, & videat, & iudicet causam meam, & eruat me de manu tua. 17. Cùm autem compleisset Dauid loquens sermones huiuscemodi ad Saul, dixit Saul: Numquid vox hæc tua est fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocem suam, & fleuit: 18. dixitque ad Dauid: Iustior tu es quam ego: tu enim tribuisti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala. 19. Et tu indicaisti hodie quæ feceris mihi bona: quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, & non occideris me. 20. Quis enim cùm inuenerit inimicū suum, dimittet eum in via bona? Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc pro eo quod hodie operatus es in me. 21. Et nunc quia scio quod certissimè regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israël: 22. iura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei. 23. Et iurauit Dauid Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam: & Dauid, & viri eius ascenderunt ad tutiora loca.

CAPVT XXV.

1. **M**Ortuus est autem samuel, & cōgregatus est vniuersus Israël, & planxerunt eum, & sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. Confurgensque Dauid descendit in desertum Pharan. 2. Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, & possessio eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis: erantque ei

oves tria millia, & mille caprę: & accidit vt tōderetur grex eius
 in Carmelo. 3. Nomen autē viri illius erat Nabal: & nomē vxor-
 ris eius Abigail. eratque mulier illa prudentissima & speciosa:
 porro vir eius durus, & pessimus, & malitiosus: erat autē de ge-
 nere Caleb. 4. Cū ergo audisset Dauid in deserto quod tōde-
 ret Nabal gregē suū, 5. misit decem iuuenes, & dixit eis: Ascen-
 dite in Carmelū, & venietis ad Nabal, & salutabitis eum ex no-
 mine meo pacificè. 6. Et dicetis: sit fratribus meis, & tibi pax, &
 domui tuę pax, & omnibus, quęcūque habes, sit pax. 7. Audiui
 quod tōderent pastores tui, qui erāt nobiscum in deserto: num-
 quam eis molesti fuimus, nec aliquādo defuit quisquam eis de
 grege, omni tempore quo fuerunt nobiscū in Carmelo. 8. Inter-
 roga pueros tuos, & indicabunt tibi. Nunc ergo inueniāt pueri
 tui gratiam in oculis tuis: in die enim bona venimus quodcum-
 que inuenerit manus tua, da seruis tuis, & filio tuo Dauid. 9.
 Cūque venissent pueri Dauid, locuti sunt ad Nabal omnia
 verba hęc ex nomine Dauid: & siluerunt. 10. Respōdens autem
 Nabal pueris Dauid, ait: Quis est Dauid? & quis est filius Isai?
 hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos. 11. Tollant
 ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quę occidi
 tōsoribus meis, & dabo vris quos nescio vnde sint? 12. Regressi
 sunt itaq; pueri Dauid per viā suā, & reuersi venerunt, & nun-
 ciauerunt ei omnia verba quę dixerat. 13. Tunc ait Dauid pue-
 ris suis: Accingatur vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt
 singuli gladiis suis, accinctusq; est & Dauid ense suo: & secuti
 sunt Dauid quasi quadringenti viri: porro ducenti remāserunt
 ad sarcinas. 14. Abigail autem vxori Nabal nunciauit vnus de
 pueris suis, dicens: Ecce Dauid misit nuncios de deserto, vt be-
 nedicerent Domino nostro: & aduersatus est eos. 15. homines
 isti, boni satisfuerunt nobis, & non molesti: nec quidquam ali-
 quando periit omni tempore, quo fuimus conuersati cum eis in
 deserto: 16. pro muro erant nobis tam in nocte quā in die, om-
 nibus diebus quib. pauimus apud eos greges. 17. Quā ob rē cō-
 sidera, & recogita quid facias: quoniā cōpleta est malitia aduer-
 sum virū tuū, & aduersū domū tuā, & ipse est filius Belial, ita vt
 nemo possit ei loqui. 18. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducē-
 tos panes, & duos vtres vini, & quinq; arietes coctos, & quinq;
 fata polentę, & centum ligaturas vix passę, & ducetas massas
 caricarum, & posuit super asinos: 19. dixitque pueris suis: prę-
 cedite me: ecce, ego post tergum sequar vos: viro autem suo
 Nabal non indicauit. 20. Cū ergo ascendisset asinum, & de-

scenderet ad radices montis, David & viri eius descendebant in occursum eius: quibus & illa occurrit. 21. Et ait David: Verè frustra seruavi omnia quæ huius erant in deserto, & non perit quidquam de cunctis quæ ad eum pertinebāt: & reddidit mihi malum pro bono. 22. Hæc faciat Deus inimicis David, & hæc addat, si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent vsque mane, mingentem ad parietem. 23. Cùm autem vidisset Abigail David, festinauit, & descendit de asino, & procidit coram David super faciẽ suam, & adorauit super terram, 24. & cecidit ad pedes eius, & dixit: In me sit, Domine mi, hæc iniquitas: loquatur, obsecro, ancilla tua in auribus tuis: & audi verba famulæ tuæ. 25. Ne ponat, oro, Dominus meus rex cor suũ super virũ istum iniquum Nabal: quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est cum eo, ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, Domine mi quos misisti. 26. Nunc ergo Domine mi, viuit Dominus, & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & saluauit animam tuam tibi: & nunc fiant sicut Nabal inimici tui, & qui quærunt Domino meo malum. 27. Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi Domino meo: & da pueris qui sequuntur te Dominum meum. 28. Aufer iniquitatem famulæ tuę: faciens enim faciet Dominus tibi Domino meo domum fidelẽ, quia prælia Domini, Domine mi, tu præliaris: malitia ergo nõ inueniatur in te omnibus dieb. vitæ tuæ. 29. Si n. surrexerit aliquãdo homo persequens te, & quæres animã tuã, erit anima Domini mei custodita quasi in fasciculo viuentiũ, apud Dominũ Deũ tuũ: porro inimicorũ tuorũ anima rotabitur, quasi in impetu & circulo fundæ. 30. Cũ ergo fecerit Dominus tibi Domino meo omnia quæ locutus est bona de te, & constituerit te ducem super Israël, 31. non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis Domino meo, quod effuderis sanguinẽ innoxium, aut ipse te vltus fueris: & cũ benefecerit Dominus Domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. 32. Et ait David ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israël, qui misit hodie te in occursum meũ, & benedictũ eloquiũ tuũ, 33. & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irẽ ad sanguinẽ, & vlciscerer me manu mea. 34. Alioquin viuit Dominus Deus Israël qui prohibuit me ne malum facerem tibi: nisi cito venisses in occursum mihi, non remãssisset Nabal vsque ad lucẽ matutinã, mingens ad parietem. 35. Suscepit ergo David de manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitq; ei: Vade pacificè in domũ tuam, ecce audiui vocem tuam, & honorauit faciem tuam.

36. Venit autem Abigail ad Nabal: & ecce erat ei conuiuium in domo eius, quasi conuiuium regis, & cor Nabal iucundū: erat enim ebrius nimis: & non indicauit ei verbum pusillum aut grande vsque mane. 37. Diluculo autem cū digessisset vinum Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc, & emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis. 38. Cumque pertransissent decem dies, percussit Dominus Nabal, & mortuus est. 39. Quod cū audisset Dauid mortuum Nabal, ait: Benedictus Dominus, qui iudicauit causam opprobrij mei de manu Nabal, & seruum suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit Dominus in caput eius. Misit ergo Dauid, & locutus est ad Abigail, vt sumeret eam sibi in vxorem. 40. Et venerunt pueri Dauid ad Abigail in Carmelum, & locuti sunt ad eam, dicentes: Dauid misit nos ad te, vt accipiat te sibi in vxorem. 41. Quæ consurgens adorauit prona in terram, & ait: Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorū Domini mei. 42. Et festinauit, & surrexit Abigail, & ascendit super asinū, & quinque puellę ierunt cū ea, pedisseque eius, & secuta est nūcios Dauid: & facta est illi vxor. 43. Sed & Achinoā accepit Dauid de Iezrael: & fuit vtraq; vxor eius. 44. Saul autem dedit Michol filiam suam vxorem Dauid Phalti, filio Lais, qui erat de Gallim.

COMMENTARIUS.

Interrogato bis per Sacerdotem Domino, Ceilam liberatum iuit, & bis rursus eodē interrogato, ex ea liberata propter Saul aufugit in varia Iudææ deserta & montes, de quibus D. Ambros. lib. de Isaac cap. 3. primò, in Ziph, quo spectat Psal. 53. deinde in Maonem, v. 24. tertio, Engaddi, c. 24. v. 1. psal. 57. tit. de Dauide in spelunca, & ibid. v. 4. ait Chaldaeus Deus præcepit araneæ, vt conficeret in ore speluncæ telam, ad defensionem meam scilicet vt in vita S. Felicis V. Bedæ, & S. Paulinus, è quo ille versus illos citat: *fiet aranea muru*, &c.

Hic verò Saulis ventrem exonerantis occidendi summa occasio fuit, v. 4. Ei tamen pepercit Dauid, cum alij sermonem Domini v. 5. vrgerent quem dixisset Nathan Propheta, vt putat Abul. vel potius Samuel c. 19. aut Gad c. 22. Seposuerat Saul chlamydem, & strepitum gressu non faciente incedebat Dauid, licet diuinitus ipsi leuitatem, Sauli furditatem inditam velit Abulensis, & Rabini nescio quid de insanis & muscis & araneis nugentur. Hinc multa valde vtilia notant D. Gregor. p. 3. pastor. adm. 5. & l. 12. Epist. c. 31. Ambros. serm. 14. in psal. 118. Theod. q. 56. S. Chrysoft. hom. de Dauide & Saule; & quod Antigono suus, vt ipse apud Plutarchum aiebat; Lasanophorus inculcabat, hoc principibus omnibus ista Saulis spelunca ingerit. Videatur psal. 56. & si libeat Herodianus p. 310. t. 2. hist. Aug. vbi istud ad opus in via etiã secessisse narrat Antoninum Imper. & in eo ipso scdē misereque à Martiale quodam obruncatū. quarto, fugit in Pharan, cap. 25. vers. 2. vbi tamen 70. Maon legunt. an in Arabiam fugerit, ibique habitavit Dauid? asseri videtur psalmo 119. Hei mihi quia incolatus meus &c. habitavi (peregrinatus sum) cum habitantibus Cedar &c. sed Iunius illic vult illud cum esse pro sicut. peregrinatus sum sicut scenitæ Kedareni, vti hos vocat Lampridius, aut Kedreæ vt Plinius in Arab. Petra. sumi verò interdum cum pro sicut, probat ex Iob 3. v. 13. psal. 142. v. 7. & 14.

Hoc tempore mortuus est Samuel, cuius ossa Cōstantinopolim translata sunt, anno 406. de qua re cōtra Vigilatiū, quasi cōtra nostros hereticos, ita D Hieronymus; sacrilegus dicēdus est nūc Augustus Arcadius, qui ossa B. Samuelis lōgo post tēpore de Iudaea trāstulit Thraciā: omnes Episcopi nō solū sacrilegi, sed & fatui iudicādi, qui rē vilissimā & dissolutos cineres in serico & vase aureo portauerūt. Stulti omniū Ecclesiarū populi, qui occurrerūt sanctis reliquiis, & tāta lētitia sunt iocūdati, quasi presentē viuētēque prophetā cernerent atque susciperent, vt de Falæsthina vsque ad Chalcedonē, iungerentur populorum examina, & in Christi laude vna voce resonarent: Hæc ille.

Ei tēplū in *Silo fuisse* olim narrat Benjamin, eū antea in synagoga Iudæorū Ramathę corpus eius quieuisset. Fuit & postea aliud Cōstātinopoli, de quo Procop. l. 2. de ædificiis Iustiniani. Theodorus Lector l. 2. ait: tēpore Arcadij allatę sunt Cōstātinopolim reliquię S. Samuelis, & in prophetico ipsius loco iuxta hebdomā collocatę. hūc locum a Balduino Hierosolymorum Rege sibi donatum, sed eum se vltro Præmonstratensibus cessisse narrat D. Bernardus ep. 2 52. de primo eius sepulcro habes mentionē apud D. Radziuiliū f. 127. Hæc mors repetitur infra, c. 28. quia subiungēda erat eius excitatio, vt notat Theod. q. 61. A. T. De causā, quam ibidē attexit glossa germanicā, dicitur ibid.

Quinto, Redit in Maon cap. 2 5. vers. 2. cui vicina vrbs Carmelus, non mōs, vt notat Hier. Hic habitabat Nabal qui a stultitia nomē accepit, & eū nō propter ingratitudinē, sed propter indignissima cōuitia & cōtumelias instē voluit Dauid interficere, vt Theodor. q. 57. licet paulo vehementius exarsisse videatur, quā res omninō postularēt, ita vt peccati reus fuisset Dauid, si interemisset, vt significatur, v. 31. quē explicat A. T. ne lacrymis cędē illā expiare deberet Dauid. Theod. q. 58. ne cōsciētia stimulus ipsum pūgeret. sed Arboreus l. 4. The. c. 17. ait Dauidē peccasse quod temere iuravit. ex Magistro sent. 3. d. 39. vide D. Aug. s. 2. in decoll. S. Baptistę, & l. contra mend. c. 9. de veterum iuramentis & execrationibus lege Briffoniū l. 4. & 8. Formul. & quę in c. 2. Iosue notauit.

Fasciculus viuētū, v. 2 9. est cœtus & quasi cōcilium beatorū, seu Dei amicorū, de quo Amos 9. Sed notat hīc Munsterus hæreticus, sicuti & Deutero. 14. aliquid, quod perantiquū pro defunctis precum vsus ostendit. Per fasciculum, inquit, viuētū intelligunt Hebræi solium maiestatis, sub quo aiunt iustorum animas in sæculo alio quiescere. Hinc etiam est, vt in tumbis suis passim insculpant hanc sententiam; Anima eius sit in fasciculo viuētū; sicuti, requiescat anima eius, & c. de quib. liber qui inscribitur Preces Iudæorum pro defunctis dicitur, quem vertit Genebrardus. vide plura de historiis istis apud Ambr. de iracundia reprimenda. c. 2 1. l. 1. offic. & c. 5. l. 3. officiorum, in ps. 118 serm. 14. Pineda Iob c. 14. v. 13. n. 1. fasc. viii. in quo Deus, quorum vitam conseruat, & protegit, colligatos habet, ne quis pereat, & c.

CAPVT XXVI.

1. **T** venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce, David absconditus est in colle Hachila, quæ est ex aduerso solitudinis. 2. Et surrexit Saul, & descēdit in desertum Ziph, & cum eo tria millia virorum de electis Israēl, vt quæreret David in deserto Ziph. 3. Et castrametatus est Saul in Gabaa Hachila, quæ erat ex aduerso solitudinis in via: David autē habitabat in deserto. Videns autē quod venisset saul post se in desertum, 4. misit exploratores, & didicit quod illuc venisset certissimē. 5. Et surrexit David clam, & venit ad locum vbi erat Saul: cumq; vidisset locum, in quo dormiebat saul, & Abner filius Ner, princeps militiæ eius, & saulem dormientem in tentorio, & reliquum vulgus per circuitū eius, 6. ait David ad Achimelech Hethæum, & Abisai filium saruiæ, fratrem Ioab, dicēs: Quis descēdet mecū ad Saul in castra? Dixi tq; Abisai: Ego descendam

descendam tecum. 7. Venerunt ergo *Dauid*, & *Abisai* ad populum nocte, & inuenerunt *Saul* iacentē & dormientē in tētorio, & hastā fixā in terra ad caput eius: *Abner* autē & populū dormientes in circuitu eius. 8. Dixitque *Abisai* ad *Dauid*: Cōclu sit *Deus* inimicum tuū hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiā eum lancea in terra, semel, & secundò opus non erit. 9. Et dixit *Dauid* ad *Abisai*: Ne interficias eum: quis enim extēdet manū suā in *Christum Domini*, & innocēs erit? 10. Et dixit *Dauid*: Viuit *Dominus*, quia nisi *Dominus* percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descendens perierit: 11. propitius sit mihi *Dominus* ne extēdā manū meā in *Christum Domini*. nunc igitur tolle hastam, quæ est ad caput eius, & scyphū aquæ, & abeamus. 12. Tulit igitur *Dauid* hastam, & scyphum aquæ, qui erat ad caput *Saul*, & abierunt: & nō erat quisquam, qui videret, & intelligeret, & euigilaret, sed oēs dormiebant, quia sopor *Domini* irruerat super eos. 13. Cumq; transisset *Dauid* ex aduerso, & steterit in vertice mōtis de lōgè, & esset grāde interuallum inter eos, 14. clamauit *Dauid* ad populum, & ad *Abner* filium *Ner*, dicens: Nōne respōdebis *Abner*? Et respondēs *Abner*, ait: Quis es tu, qui clamas, & inquietas regem? 15. Et ait *Dauid* ad *Abner*: nūquid nō vir tu es? & quis alius similis tuī in *Israël*? quare ergo nō custodisti *Dominum* tuum regē? ingressus est n. vnus de turba vt interficeret regē, *Dominum* tuū. 16. Nō est bonum hoc, quod fecisti: viuit *Dominus*, quoniam filij mortis estis vos, qui nō custodistis *Dominum* vestrū, *Christum Domini*. nunc ergo vide vbi sit hasta regis, & vbi sit scyphus aquæ, qui erat ad caput eius. 17. Cognouit autē *Saul* vocē *Dauid*, & dixit: Numquid vox hæc tua, fili mi *Dauid*? & ait *Dauid*: Vox mea, *Domine* mi rex. 18. Et ait: Quam ob causam *Dominus* meus persequitur seruum suum? Quid feci? aut quod est malum in manu mea? 19. Nunc ergo audi, oro, *Domine* mi rex, verba serui tui: Si *Dominus* incitat te aduersum me, odoretur sacrificium: si autem filij hominum, maledicti sunt in cōspectu *Domini*: qui eiecerūt me hodie, vt nō habitē in hereditate *Domini*, dicētes: Vade, serui diis alienis. 20. Et nunc nō effundatur sanguis meus in terram corā *Domino*: quia egressus est rex *Israël* vt quærat pulicē vnum, sicut persequitur perdix in montibus. 21. Et ait *Saul*: Peccaui, reuerte fili mi *Dauid*: nequaquā enim vltra tibi malefaciam, eo quòd pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quod stulte egerim, & ignorauerim multa nimis. 22. Et respondens *Dauid*, ait: Ecce hasta

regis: transeat vnus de pueris regis, & tollat eam. 23. Dominus autē retribuet vnicuique secundū iustitiam suam, & fidem: tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, & nolui extendere manum meam in Christū Domini. 24. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni angustia. 25. Ait ergo Saul ad Dauid: Benedictus tu fili mi Dauid: & quidem faciens facies, & potens poteris. Abiit autem Dauid in viam suam, & Saul reuersus est in locum suum.

C O M M E N T A R I V S.

Saul filiam suam Michol à Dauide inuito inuitam abstraxit, & viro alteri dedit, de quo 2. Reg. cap. 3. Sed Dauid duas alias duxit, de quibus epist. 13. Ambros.

Sopor Domini, cap. 26. vocatur somnus admodum profundus, vt Genes. 2. Verba illa vers. 19. eiecerunt me dicentes, Vade; non verbis, sed factis dicta esse, aiunt Procop. & Theodor. q. 60.

Aquæ scyphus qui hic vers. 12. erat, videtur Sebastiano Castellioni in dial. fuisse ad vrinam. ideoque matellam vocat, & ferè Calvinorum Gallica Biblia. aqua pro vrina honeste dicitur, ait, Mart. de Roa. lib. 6. sing. cap. 7. & probat in Tib. lib. 4. fol. 221. Scaliger. ab Hebræis quoque dicitur aqua pedum. vnde & Ouidius:

*Scilicet obstabit custos ne scribere possis:
Sumenda detur cum tibi potus aqua.*

Sed an ad caput matulæ ponuntur? cur non ad faciei elutionem? vel etiam ad potum? Stuckius lib. 1. antiq. conuiui. verisimile (ait) Iudæorum potum in militia fuisse aquam, non vinum. vnde 1. Sam. scyphus aquæ ad caput Saulis stetit dicitur, non vini. vt hodie sæpenumero magni viri, noctu quoque ad lectum solent habere vini cantharos atque pocula ad potandum, & inexplebili illi suæ siti, quam sibi assidua, immoderataque vini ingurgitatione compararunt, satisfaciendum. An fortè aqua præsto erat ad lotionem, si qua pollutio incidisset? Clemens Alex. ext. ad Gent. semper (ait) à cubili lauantur hebræi. & lib. Strom. 4. cap. 7. scribitur, Iudæos etiam in lecto purgari, neque lectos cibarios accipit, de quibus Eu. de purgatione quæ aqua fit V. Lipsium Elect. 5. Potius ad noctis vigiliis indicandas valuisse dixerim: cum apud Cæsarem & Vegetium l. 3. eum ad finem in castris clepsydras legamus.

C A P V T X X V I I.

1. **E**T ait Dauid in corde suo: Aliquando incidam vna die in manus Saul: nonne melius est vt fugiam, & saluer in terra Philisthinorum, vt desperet Saul, cefsetq; me quærere in cunctis finibus Israël? fugiam ergo manus eius. 2. Et surrexit Dauid, & abiit ipse, & sexcenti viri cū eo, ad Achis filium Maoch regē Geth. 3. Et habitauit Dauid cū Achis in Geth, ipse & viri eius; vir & domus eius; & Dauid, & duæ vxores eius, Achinoã Iezrahelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli. 4. Et nunciatum est Sauli quòd fugisset Dauid in Geth, & nō addidit vltra quærere eū. 5. Dixit autem Dauid ad Achis: Si inueni gratiā in oculis tuis, detur mihi locus in vna vrbium regionis huius, vt habitem ibi: cur n. manet seruus tuus in ciuitate
regis

regis tecum? 6. Dedit itaq; ei Achis in die illa Siceleg: propter quã causam facta est Siceleg regũ Iuda, vsque in diem hanc. 7. Fuit autẽ numerus dierũ, quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorũ, quatuor mensiũ. 8. Et ascẽdit Dauid, & viri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Gerzi, & de Amalecitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur vsq; ad Terram Ægypti. 9. Et percutiebat Dauid omnẽ tetram, nec relinquebat viuentem virũ & mulierem: tollensq; oues, & boues, & asinos, & camelos, & vestes, reuertebatur, & veniebat ad Achis. 10. Dicebat autem ei Achis: In quẽ irruisti hodie? Respondebat Dauid cõtra meridiem Iudæ, & cõtra meridiem Ierameel, & contra meridiem Ceni. 11. Virum & mulierem non viuificabat Dauid, nec adducebat in Geth, dicens: Ne forte loquantur aduersum nos: Hæc fecit Dauid: & hoc erat decretum illi omnibus dieb. quibus habitauit in regione Philisthinorum. 12. Credidit ergo Achis Dauid, dicens: Multa mala operatus est contra populum suum Israël: erit igitur mihi seruus sempiternus.

COMMENTARIUS.

VLtimò ad Gethæorum Regem, de quo cap. 21. refugit, & ab eo dono accepit Siceleg, ita vt deinceps fuerit proprietatis Regum Iudææ, vers. 6. licet abiens Dauid, lib. 2. cap. 1. eam Palæsthinis possidendam reliquerit: Non excusatur porro Dauid vers. 10. & seq. à mendacio, sicuti neque supra cap. 20. ipse & Ionathas, & cap. 21. & infra 28. 29. Mansit hic menses quatuor: sed Hebræi dicunt: dies & menses quatuor, id est, vt ait Rab. Salomon quatuor menses & dies aliquot. Existimat enim nõ nisi duos annos satillis regnum durasse. At cap. 29. vers. 3. dicitur multis diebus vel annis, id est, inquit Vatabl. iam diebus, imò iam annis, quod tamen ad cognitionem ipse & Rab. Salomon referri volunt, quasi dicat, à multis eum annis cognosco, vel tam noui, quam si multos annos mecum fuisset. Græci tamen simpliciter duos annos ibi fuisse tradunt; *ἔξω, ἔξω, πρὸς ἑμὲ ἦν δέυτερον ἔτ.*

PARS ULTIMA GESTORUM SAULIS.

De morte ipsius.

CAPUT XXVIII.

I. Actum est autem in diebus illis, cõgregauerũt Philisthiim agmina sua, vt prepararentur ad bellũ contra Israël: dixitq; Achis ad Dauid: sciens nunc scito, quoniam mecum egredieris in castris tu, & viri tui. 2. Dixitque Dauid ad Achis: Nunc scies quæ facturus est seruus tuus. Et ait Achis ad Dauid: Et ego custodem capitis mei ponam te cõtis diebus. 3. samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israël, & sepelierunt eum in Ramatha vrbe sua. Et saul abstulit magos, & hariolos de terra. 4. Congregatique sunt Philisthiim,

sthim, & venerunt, & castrametati sunt in Sunam: congregauit autem & Saul vniuersum Israël, & venit in Gelboe. 5. Et vidit Saul castra Philisthim, & timuit, & expauit cor eius nimis. 6. Consuluitque Dominum, & non respōdit ei neq; per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas. 7. Dixitque Saul seruis suis: *Quærite mihi mulierem habentem pythone, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam.* Et dixerunt serui eius ad eum: *Est mulier pythone habēs in Endor.* 8. Mutauit ergo habitum suum: vestitusq; est aliis vestimentis, & abiit ipse, & duo viri cum eo, veneruntq; ad mulierē nocte, & ait illi: *Diuina mihi in pythone, & suscita mihi quem dixerō tibi.* 9. Et ait mulier ad eum: *Ecce, tu nosti quanta fecerit saul, & quo modo eraserit magos & hariolos de terra: quare ergo infidiaris animæ meæ, vt occidar?* 10. Et iurauit ei saul in Domino, dicens: *Viuit Dominus, quia nō eueniet tibi quidquā mali propter hanc rem.* 11. Dixitque ei mulier: *Quem suscitabo tibi?* Qui ait: *samuelem mihi suscita.* 12. Cū autem vidisset mulier samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad saul: *Quare imposuisti mihi? Tu es enim saul.* 13. Dixitque ei rex: *Noli timere: quid vidisti?* Et ait mulier ad Saul: *Deos vidi ascendentes de terra.* 14. Dixitque ei: *Qualis est forma eius?* Quæ ait: *Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio.* Et intellexit Saul quod samuel esset, & inclinauit se super faciem suā in terra, & adorauit. 15. Dixit autem samuel ad saul: *Quare inquietasti me vt suscitarem?* Et ait Saul: *Coarctor nimis: siquidem Philisthim pugnant aduersum me, & Deus recessit à me, & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia: vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciā.* 16. Et ait Samuel: *Quid interrogas me, cū Dominus recesserit à te, & transferit ad æmulū tuum?* 17. Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuū de manu tua, & dabit illud proximo tuo David: 18. quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec. idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie. 19. Et dabit Dominus etiam Israël tecū in manus Philisthim: cras autē tu & filij tui mecum eritis: sed & castra Israel tradet Dominus in manus Philisthim. 20. Statimque Saul cecidit prostratus in terram: extimuerat enim verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa. 21. Ingressa est itaque mulier illa ad saul, (conturbatus enim erat valde) dixitque ad eū: *Ecce obediuit ancilla tua voci tuæ, & posui animam meam in manu mea: & audiui sermones tuos, quos locu-*

rus es ad me. 22. Nunc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ, & ponam coram te buccellā panis, vt comedens conualescas, & possis iter agere. 23. Qui renuit, & ait: Non comedā. Coëgerunt autem eum serui sui & mulier, & tandē audita voce eorū surrexit de terra, & sedit super lectum. 24. Mulier autē illa habebat vitulum pascualem in domo, & festinauit, & occidit eum: tollensque farinam, miscuit eam, & coxit azyma, 25. & posuit ante Saul & ante seruos eius. Qui cū comedissent, surrexerunt, & ambulauerunt per totam noctam illam.

CAPVT XXIX.

1. **C**ongregata sunt ergo Philisthiim vniuersa agmina in Aphec: sed & Israel castrametatus est super fontem, qui erat in Iezrael. 2. Et satrapæ quidem Philisthiim incedebāt in centuriis & millibus: David autem & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis. 3. Dixeruntq; principes Philisthiim ad Achis: Quid sibi volunt Hebræi isti? Et ait Achis ad principes Philisthiim: Num ignoratis David, qui fuit seruus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus, vel annis, & non inueni in eo quidquā ex die qua trās fugit ad me, vsque ad diē hanc? 4. Irati sunt autē aduersus eum principes Philisthiim, & dixerūt ei: Reuertatur vir iste, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eū, & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius, cum præliari cœperimus: quomodo enim aliter poterit placare Dominū suū, nisi in capitibus nostris? 5. Nonne iste est David, cui cantabant in choris. dicentes: Percussit saul in millibus suis, & David in decē millibus suis. 6. Vocauit ergo Achis David, & ait ei: Viuit Dominus, quia reatus es tu, & bonus in conspectu meo: & exitus tuus, & introitus tuus mecum est in castris: & non inueni in te quidquā mali ex die qua venisti ad me, vsq; in diē hanc: sed satrapis non places. 7. Reuertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos satraparū Philisthiim. 8. Dixitque David ad Achis: Quid enim feci, & quid inuenisti in me seruo tuo à die qua fui in cōspectu tuo vsq; in diē hāc, vt non veniā, & pugnē cōtra inimicos Domini mei regis? 9. Respōdens autē Achis, locutus est ad David: Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei: sed principes Philisthinorū dixerūt: Non ascēdet nobiscū in præliū. 10. Igitur cōfurge mane tu, & serui Domini tui, qui venerūt tecū: & cū de nocte surrexeritis, & cœperit dilucescere, pergite. 11. Surrexit itaque de nocte David ipse & viri eius, vt pro-

ficiscerentur mane, & reuerterentur ad terram Philisthiim: Philisthiim autem ascenderunt in Jezrahel.

CAPVT XXX.

1. Vmque venisset David & viri eius in siceleg die tertia, Amalecitarum impetum fecerunt ex parte australi in Siceleg, & percusserunt Siceleg, & succederant eam igni. 2. Et captiuas duxerant mulieres ex ea, a minimo usque ad magnam: & non interfecerunt quemquam, sed secum duxerunt, & pergebant itinere suo. 3. Cum ergo venisset David & viri eius ad civitatem, & inuenisset eam succensam igni, & uxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captiuas, 4. leuauerunt David & populus qui erat cum eo voces suas, & plauerunt donec deficeret in eis lacrymaz. 5. siquidem & duae uxores David captivae ductae fuerant, Achinoa Jezrahelites, & Abigail uxor Nabal Carmeli. 6. Et contristatus est David valde: volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima uniuscuiusque viri super filiis suis, & filiabus: confortatus est autem David in Domino Deo suo. 7. Et ait ad Abiathar sacerdotem filium Achimelech: applica ad me ephod. Et applicauit Abiathar ephod ad David, 8. & consuluit David Dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non? Dixitque ei Dominus: Persequere: absque dubio enim comprehendes eos, & excuties praedam. 9. Abiit ergo David ipse, & sexcenti viri qui erant cum eo, & venerunt usque ad torrentem Besor: & lassissimi quidam substiterunt. 10. persecutus est autem David ipse, & quadringenti viri: substiterunt enim ducenti, qui lassissimi transire non poterant torrentem Besor. 11. Et inuenerunt virum Aegyptium in agro, & adduxerunt eum ad David: dederuntque ei panem, ut comederet, & biberet aquam, 12. sed & fragmen massae caricarum, & duas ligaturas vuae passae. Quae cum comedisset, reuersus est spiritus eius, & refocillatus est: non enim comederat panem, neque biberat aquam, tribus diebus & tribus noctibus. 13. Dixit itaque ei David: Cuius es tu? vel unde? & quo pergis? Qui ait: Puer Aegyptius ego sum, seruus viri Amalecitarum: dereliquit autem me dominus meus, quia aegrotare coepi nudius tertius. 14. Siquidem nos erupimus ad australem plagam Cerethi, & contra Iudam, & ad Meridiem Caleb, & Siceleg succendimus igni. 15. Dixitque ei David: Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait: Iura mihi per Deum, quod non occidas me, & non tradas me in manus Domini mei, & ego ducam

te ad

re ad cuneum istum. Et iuravit ei David. 16. Qui cum duxisset eum, ecce illi discumbebant super faciē vniuersæ terræ comedentes & bibentes, & quasi festum celebrātes diem, pro cuncta præda, & spoliis quæ ceperāt de Terra Philisthiim, & de Terra Iuda. 17. Et percussit eos David à vespere vsq; ad vesperam alterius diei, & non euasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant. 18. Eruit ergo David omnia, quæ tulerant Amalecitæ, & duas vxores suas eruit. 19. Nec defuit quidquā à paruo, vsq; ad magnū, tam de filiis quam de filiabus, & de spoliis, & quæcumq; rapuerant omnia reduxit David. 20. Et tulit vniuersos greges & armēta, & minauit ante faciē suam: dixerūtque, Hæc est præda David. 21. Venit autem David ad ducentos viros, qui lassī substiterāt, nec sequi potuerant David, & residere eos iusserat in torrente Besor: qui egressi sunt obuiam David, & populo qui erat cū eo. Accedens autem David ad populum, salutauit eos pacificè. 22. Respondensque omnis vir pessimus, & iniquus de viris, qui ierant cum David, dixit: Quia non venerunt nobiscum, nō dabitur eis quidquam de præda, quam eruimus: sed sufficiat vnicuique vxor sua & filij: quos cum acceperint, recedāt. 23. Dixit autem David: Non sic facietis fratres mei de his, quæ tradidit nobis Dominus, & custodiuit nos, & dedit latrūculos, qui eruperāt aduersum nos, in manus nostras: 24. nec audiet vos quisquam super sermone hoc. æqua enim pars erit descendētis ad prælium, & remanētis ad sarcinas, & similiter diuident. 25. Et factum est hoc ex die illa, & deinceps cōstitutum & præfinitū, & quasi lex in Israēl vsque in diem hanc. 26. Venit ergo David in Siceleg, & misit donā de præda senioribus Iuda proximis suis, dicens: Accipite benedictionem de præda hostium Domini: 27. His, qui erant in Bethel, & qui in Ramoth ad Merediam, & qui in Iether, 28. & qui in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Esthamo, 29. & qui in Rachal, & qui in vrbibus Ierameel, & qui in vrbibus Ceni, 30. & qui in Arama, & qui in lacu Asan, & qui in Athach, 31. & qui in Hebron, & reliquis qui erant in his locis, in quibus commoratus fuerat David ipse, & viri eius.

COMMENTARIUS.

PRIMO. Palæsthinorum Reges suas quique copias collegerunt, sed Gethæorum Rex in suis Davidem esse voluit, quem contra Lyranum negat Abulensis, q. 5. pro Palæsthinis pugnare voluisse, licet, vt superiori capite dixi, simularet; vnde à Ducibus aliis, quemadmodum contra Lacedæmonios apud Plutarchum Cimon, quasi parū fidus reiectus est. c. 29. Tertio igitur die bene mane redire cœpit Sicelegam

v. 10. & 11. eamque die quinto, qui erat à discessu è castris tertius direptam inuenit, cap. 30. sed Domino interrogato v. 7. cum suis 600. quorum 200. non iussi, vt A. T. legi vult, sed lassus, v. 9. & 21. ad farcinas substituerunt, hostes insecutus est, & comestantes afsecutus, v. 16. 17. A quibus relictus puer Ægyptius, quod de Cerethi ait v. 14. explicabitur lib. 2.

Eodem die tertio quo reuerti cœpit Dauid Sicelegam, progressus est Palæsthorum exercitus, & Saul cum eum vidisset, ita percussus est, vt die eodem tertio & quarto Dominum per somnia, Vrim, & Prophetas interrogarit, sed eo respondere dedignante, die quinto, cum præ occupationibus, metu, & festinatione cibi nihil sumpsisset v. 20. vesperi venit Endoram ad necromanticam, quæ Pythia, vel Pythonem habens dicitur. hinc sub crepusculum, vt ait Theodor. q. 62. sua ad castra rediit. Sexto die pugnatum est, & ipse, ipsiusque propter eum filij tres ceciderunt, totusque Israel partim cæsus, partim fugatus est. Dauid verò interim hostes Amalecitas cædebat, v. 17. vsq; ad vesperum. refert Polybius l. 10. & ex eo Valtrinus l. 6. c. 2. Romanus (quod hic de Dauide legimus) prædam bello acquisitam non iis solum diuisisse, qui rei gerendæ interfuisent, sed etiam iis, qui castrorum præsidio relictis essent, qui ægrofi, qui ministeria publica obirent, &c. V. Senecam l. de tri. c. 3. eodemque die Dauid rediit Sicelegam, vbi die septimo & octauo manens munera amicis è spoliis mittebat, v. 26. Tandè nono die de Saulis morte nuncius aduenit, c. 1. l. 2. Sunt verò in his quæstiones aliquot

QVÆSTIO I.

Quid mulier pythionem habens? c. 28. v. 7.

HEBR. vocatur hæc femina vel domina Ob vel Oph, quod nomen Iob quidem 32. v. 2. vas aut virem significat, vnde & latina Obba; sed Leuit. 19. v. 31. c. 20. v. 6 & f. 27. Deuter. 18. v. 11. quid propriè sit, non exprimitur. 70. & græci alij eos qui Ob habet, vertunt ferè semper *εγασε, μύδης*, id est, vt apud Hesychium est, Leuit. 19. v. 33. ventri loquos, & c. 20. v. 27. qui à priore notione possent etiam vtriloqui appellari, maximè eum *γασε* sit etiam vas. semel tamen scholiastes græcus Leuit. 19. monet *Δελία* vocari. Chald. paraphrasis proximè ad pythionis nomen accedendo vertit phidin vel pidin.

Sciendum verò primò. serpentis genus, basiliscum præsertim, ab Ægyptiis *βασιον* vocari, vti c. 1. l. 1. Horapollinis correcti patet. Similiter apud Græcos *πυθίων* serpentem significat, non ab interrogatione, vt Straboni aliisque videtur, sed vt primæ syllabæ quantitas demonstrat, à putredine, quod ex putrilaginosa materia serpentes maximè nascantur. Ab eodem hebræo nomine fluxit *ὄφης* & *φίλις*. huius enim etymologia alia nulla quæ probetur, afferri potest.

Secundo. Pythonis nomen à græcis, ei maximè serpenti accommodatur, quem fabulæ, quas ipsimet Ethnici confutarunt, Plutarchus de defectu oraculorum, Strabo l. 1. ab Apolline interfectum tradunt. Vnde & Apollo dictus est Pythius. isque cum oracula edere putaretur, eius ministri quod ab eo afflari censerentur, Pythij vel Pythiæ seu Pythonissæ nominatæ sunt. Interdum etiam Pythones, vel Eurycles aut Euryclidæ à quodam istiusmodi fatidico, vt author Suidas & Plutarchus, loc. cit.

Tertio. Afflabat verò istos Apollo, vt quidem tradunt Plutarchus, Strabo, l. c. & Cicero de diuinat. dum aura quædam ex antro per angustissimum os prodiret, ipsorumque ventres, tanquam vasa & vtres quosdam impleret vnde tripodi cuidam instabant, & vt ait in Actor. decimum sextum Oecumenius, cruribus diuaticatis auram illam excipiebant citatur ab Eug. l. 8. ca. 37. Chrysost. vnde demonis obscenitatem facile colligimus. Origenes l. 3. cont. Cell. f. 449. A. scribit: ori Pythij specus insidens, quam vocabant prophetidem, per muliebria recipit spiritum Apollinis fatidicum, nullo conuestitum terreno corpore. & l. 7. f. 506. certe de pythia, quo non aliud manteum est celebrius, narratur, vatem illam Apollinis desiderare super feramen specus Castalij, & ascendentem inde spiritum per muliebre gremium recipere.

quo

quo repleta, profert ista præclara, & diuina, vt putant, oracula. considera nunc, an non hoc ipso intelligatur spiritus illius impuritas, qui, &c.

Re autem vera fuit serpens ille antiquus, qui eorum interiora subibat, & ex eorum quasi ventre loquebatur: Vnde Aristophanes in Vespis, sese ait in alienos ventres ingressum, dum videlicet, quæ ipse faciebat carmina, poëtæ alij recitarent, & actu secundo Oedipi Seneca, *Incipit*, ait, *pasi commota Phæbum*. Sic igitur ἐγγασπίμοδοι dicti sunt, quibus in ventre sermo, vt ἐγχερογασσορες, quibus in manu venter. Similiter dicti etiam apud Sophoclem sunt σερνομάντες, apud Theodor. q. 29. in Leuit. & Glycam parte secundæ ἐσπερομάντης quasi ex ipsorum pectore ac intestinis loqueretur dæmon. & huc alludere videtur Eliu Iob c. 32. v. 18. 19 coarctat me (G. inflammat) spiritus vteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo. V. Chrysof. super 1. Cor. c. 12. v. 2. Orig. l. 7. co. Cel. principio. Ludouicus in c. vlt. l. 7. de ciuit. Et Rhodiginus l. 8. c. 10. refert vidisse se Pythonissam, è cuius pudendis vox, &c.

Quarto. Quia verò apud græcos erat hoc diuinationis genus præcipuum, idèd eius etiam nomine alia interdum genera significantur, vt hoc loco νεκρομαντεία, quæ tamen Deut. 18. distinguitur. videatur Cicero l. c. Lucanus l. 4. Tibullus l. 2. eleg. 3. Plinius l. 2. c. 95. Diodorus l. 16. Iustinus l. 24. Totam verò impiam istam diuinorum gentem, ex Leuitici præscripto, c. 19. & 20. sustulerat zelo bono Saul, idque vel regni sui principio, vt ait q. 8 cap. 28. Abul. vel potius post peccatum suum. Fecit enim quod postea videtur apud Senecam imitatus Oedipus; vt oraculis aliis tentatis, νεκρομαντείας tandem captaret.

QVÆSTIO II.

Quanam ista mulier fuerit?

Rabini Chamij, R. Eliezer c. 33. aliorumque apud A. I. fabula est, Abneri matrem fuisse, cui ob sanguinis propinquitatem Saul pepercisset. At ista saulem nonne quam facillimè cognouisset? non ipse Saul eam adhuc superesse sciouisset? An famulos de istiusmodi fœmina interrogare opus fuisse? habitabat Abneri mater in Beniamitide: incantatrix verò ista in Isacharitide, ipsamque Iosephus infimæ conditionis operariam fuisse indicat, cum propter filij dignitatem & Saulis cognationem illa magnæ dignitatis matrona esset. postremò sibi Rabini isti repugnant: quia, licet falso, dicunt Abnerum cum Saule ad mulierem istam iam venisse. quomodo verò ipsum mater non agnouisset? Præstat obscuram ignotamque mulierem, tenebrarum scilicet filiam, fateri.

QVÆSTIO III.

An verè Samuel excitatus fuerit?

Illud, omnium primò, apud nos omnes fixum esse debet, non posse vllas mortuorum animas, vllis Necromanticorum excantationibus, iis è locis vbi sunt, educi. Vel enim efficientia id physica fieri deberet, quam in puros spiritus nullam esse constat, vel morali, quæ imperando, rogando, inuitando, aliisque id genus modis perficiatur. sed neque huic ista in re locum esse vel inde intelligitur, quod vt suis è sedibus hunc in mundum animi reueniant, neque in ipsorum sit potestate, neque dæmonum, sed solius Dei, qui suo iis imperio & voluntate certos mundi alterius limites & cancellos circumscripsit; extra quos, non nisi eius concessu & priuilegio, egredi possint. Quis verò ad execranda hominum improborum carmina, impiasque preces & incantationes, suæ istius legis ordinem Deum infringere censeat?

Ne Gentilium quidem Philosophi adèd insanierunt, vt mortuos verè ab inferis excitari arbitrentur sed eorum inanes tantum vmbas, & fallacia simulachra, quæ ipsi, quos in lucis Angelos sese transformare à D. Paulo didicimus, diaboli fingerent. Sic Illuserunt Pausaniæ Lacedæmoniorum duci animam Cleonicæ euocanti; sic Zaclæ Ægyptio, qui se animas ab inferis reuocare existimabat; sic Iamblichò, Neroni, Simoni Mago, &c. Lege Ciceronem Tusculana prima, Senecam Oedip. & quæ de necyomanteis Auerno, Tarentino, Thespronio & Heracleo prodita sunt.

Ideoque si quaeretur, an vi Magiarum mulieris huius obrestationum & cautionum verè iam Samuel prodiiisset: prorsus negandum foret, secusque sentire impium esset, uti locis infra notandis docent Anastasius Nicenus, Philastrius, Cyrillus, Theodoretus, Procop. & Tertull.

Sed quia vniuersè an verè Samuel hoc loco apparuerit, quaritur: sententias enumerabo. Quidam prorsus dubitant, ut S. Aug. l. 2. ad Simplicium q. 3. l. qq. ad Dulcitium, q. 6. quem sequuntur V. Beda & Angel hic, Pamelius in Tertull. de anima. Alij verò aliquid opinantur, sed dupliciter. Primo: nihil omninò hic apparuisse, sed totum à muliere fictum esse, ita Rab. Camius, & alij Rabini. Alij fuisse aliquid, sed rursus dupliciter. Quidam fuisse tantum Samuelis quoddam simulachrum seu imaginem, ut S. Aug. l. 2. doct. Christianæ c. 23. & habetur can. illud, 26. q. 2. S. Hieron. Matth. 6. Phantasma vocat, & Isai. 7. dum ait: plerique putant Saulem signum accepisse de terra, quādo Samuelem per incantationes, & artes Magicas visus est suscitasse. Rupertus l. 2. de operibus Trinit. c. 17. Sed quidam hoc simulachrum à dæmone volunt excitatum, ut Tertull. l. de anima, c. 57. Anastasius Nicenus q. 37. Author Quæstionum, apud Iustinum, q. 52. quæstionum veteris Testamenti, apud August. q. 27. Author mirabilium l. 2. c. 11. Author Quæstionum ex utroque Testamento, q. 27. & quidem ridiculis rationibus inquit eius libri censura. Isidorus lib. 8. c. 9. Cyril. l. 6. de SS. seu de charitate in Deum, copiosè & pulcherrimè. Eucherius, alij apud Theodor. q. 62. Philastrius hæresi 26. Rab. Abenezra in Psal. 78. & decol. 2. v. 4. & hoc loco annotatio Dittenbergij. Quidam verò idem simulachrum à Deo ipso vel Angelo diuino præbitum aiunt, ut Procop. Theod. q. 62. Glycas parte secunda.

Alij verò ipsūmet Samuelem fuisse docēt, & probatur primo regula generali, quādo nihil impedit, sēper scripturę proprietates, in historia præsertim, retinēda est. At sēper hic vocatur Samuel, dicitur visus, cognitus, & dicit v. 17. in manu mea, id est, per me, & v. 20. à verbis eius. Secūdo. Ecclesiast. 46. v. 23. clarè idē Samuel qui mortuus erat. dicitur post mortē suā prophetasse, &c. qui locus ita Augustinū mouit ut superiorē dubitationē correxerit loco citando. Tertio. hic futura prædicuntur, quæ à Samuele ita definitè prædicta nūquā ante fuerāt, de filiis, de crastino die, &c. Quarto. ita cēsant ex Hebræis Rab. Saabias, Rab. Alias, R. Eleazar l. Hagida. Midras c. 20. Leu. R. Salomō hic. Iosephus l. 6. c. 15. E Christianis veteribus, Iustinus dial. cū Tryphone. qui etiā hinc probat, iustorū, & Prophetarū animas, sub taliū Virtutū potestate cecidisse f. 104. 105. v. 15. August. de cura pro mortuis c. 15. & 16. Basilius epist. 80. Nazianz. orat. tertia. vbi verbum, videtur, refertur ad dubitationem de tractione, non de Samuele. Ambros. c. 1. D. Lucae, Hieron. septimo Esaia, & Ezech. 13. licet hæc possent alium in sensum torqueri. Quidam apud Theod. q. 62. & ipse tandem Procopius hoc loco & in 1. Paral. Suidas verbo *εγγασπίμυθ*. S. Tho. prima parte, q. 89. ar. 8. ad 2. E recētoribus Lyan. Abul. Carthuf. Caiet. Soto quarto, d. 45. q. 1. ar. 4. Alphonfus de Castro l. 1. de punitione, Soarez tom. 2. disputat 42. sect. 2. Bellarm. quem vide l. 4. de Christo c. 11. l. 2. de purgatorio, c. 6. & 8. Probatur eadem opinio copiosè à Coccio in Thes. l. 5. a. 10. a. f. 25. ex Tertull. l. 3. car. cōtra Mar. Zenone Veron. S. de re. Iuliano Tol. l. 2. Prog. c. 30. Ioanne Capistrano de Papæ & Conc. autoritate f. 67. P. Galat. l. 6. cap. 8.

Non est tamen, ut dixi, credendum, Necromantiæ vi ipsum excitatum, sed diuina voluntate, ut Num. 22. de Balaam dixi, idque antequam nefaris suis ritibus & imprecationibus venefica ista vteretur. Hinc enim tantæ rei nouitate & miraculo perculsa exclamauit, licet ob sui timorem eam exclamare putaret Saul. cum ipsius tamen verbis & iureiurando erecta eum iam nihil timeret. P. Fronto in præfat. ad D. Alphonf. de Ornano, dicit istam miratam: quia solebant porrectis in calum pedibus ascendere mortui: Samuel verò capite ascenderit. haufit ex Rabbini.

Respondere autem ipsi per Samuelem voluit Dominus, non per prophetas, sacerdotes, & somnia; ut tanto ille magis commoueretur & percelleretur, inquit Cyrillus & Abul. dum eum cuius præcepta contempsisset, prædictiones de regno amittendo hætenus non maximi fecisset; sibi iam extrema minicantem audiret. Dicit verò Samuel; Cras mecum eris, id est, in altero sæculo vniuersè, licet non in eadem prorsus sede. D. Hieron. Matth. 6. ait per cras in scripturis futurū tempus intelligitur. 1. Reg. 28. Dicit se inquietatum, seu commotum, ratione scilicet peccati, & modi huius detestabilis, quo ipsam interrogare conatus est.

CAPVT XXXI.

CAPVT X.

1. **P**hilisthiim autē pugnant aduersum Israël: & fugerunt viri Israël ante faciē Philisthiim, & ceciderunt interfecti in monte Gelboe. 2. Irrueruntque Philisthiim in Saul, & in filios eius, & percusserunt Ionathan, & Aminadab, & Melchisua filios Saul, 3. totūque pondus praelij versum est in Saul: & consecuti sunt eum viri sagittarij, & vulneratus est vehementer à sagittariis. 4. Dixitque Saul ad armigerum suum: Euagina gladiū tuum, & percute me: ne forte veniant incircumcisi isti, & interficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus: arripuit itaque Saul gladium, & irruit super eum. 5. Quod cū vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo. 6. Mortuus est ergo Saul, & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter. 7. Vidētes autē viri Israël, qui erāt trās vallē, & trās Iordanē, quod fugissent viri Israël, & quod mortuus esset Saul, & filij eius, reliquerunt ciuitates suas, & fugerunt: veneruntque Philisthiim, & habitauerunt ibi. 8. Facta autem die altera, venerunt

1. **P**hilisthiim autem pugnant cōtra Israël, fugeruntque viri Israël Palæstinos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. 2. Cūque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul, & filios eius, percusserunt Ionathan, & Abinadab, & Melchisua filios Saul. 3. Et aggrauatum est praelium cōtra Saul, inueneruntque eum sagittarij, & vulnerauerunt iaculis. 4. Et dixit Saul ad armigerū suum: Euagina gladium tuum, & interfice me: ne forte veniant incircumcisi isti, & illudent mihi. Noluit autē armiger eius hoc facere, timore perterritus: arripuit ergo Saul ensē, & irruit in eum. 5. Quod cū vidisset armiger eius, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiā ipse in gladium suum, & mortuus est. 6. Interiit ergo Saul, & tres filij eius, & omnis domus illius pariter concidit. 7. Quod cum vidissent viri Israël, qui habitabant in campestribus, fugerunt: & Saul ac filii eius mortuis, dereliquerunt vrbes suas, & huc illucque dispersi sunt: veneruntque Philisthiim, & habitauerunt in eis. 8. Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæforum, inuenerunt Saul, & filios eius iacentes in monte Gelboe. 9. Cūque spoliassent eum, &

Philisthiim, vt spoliarent interfectos, & inuenerunt Saul & tres filios eius iacentes in monte Gelboe. 9. Et præciderunt caput Saul, & spoliauerunt eum armis: & miserunt in Terram Philisthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templo idolorum, & in populis. 10. Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan. 11. Quod cum audissent habitatores Iabes Galaad, quæcumque fecerant Philisthiim Saul, 12. surrexerunt omnes viri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Bethsan: veneruntque Iabes Galaad, & combusserunt ea ibi: 13. & tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod præuaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, & non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam consuluerit, 14. nec sperauerit in Domino: propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad David filium Isai.

COMMENTARIUS.

QVÆSTIO IV.

An seipsum Saul occiderit?

Conatum esse & quidem conatu magno, aiunt Iosephus & Rab. Leui; non tamen perfecisse, sed ab Amalecita illo iuvene interfectum, de quo lib. seq. c. 1. sed agnoscunt Rabini alij, eum à seipso interfectum, idque plane affirmat capitulum huius ultimi versus quartus.

Nam primo dicitur irruisse in gladium suum. statimque additur vidisse armigerum, quia mortuus est. quasi in Saule idem fuerit, ipsum irruisse in gladium, & mortuum esse. quod ex ea nimirum causa iste ilico effectus secutus sit.

Secundò, ex ipsius imitatione armigeri, quid Rex fecerit, cognoscitur. At de isto scribitur; irruit etiam super gladium suum, & mortuus est cum eo. ergo & irruendo erat ille mortuus.

Tertio. Si postquam irruisset in gladium Saul, accessisset ille adolescens, iussusque fuisset lethalem plagam inferre; mora satis longa fuisset. At subita hic eius mors scribitur, eamque statim consecuta armigeri mors.

Quarto

Quartò, scriptura verbo id aliquo indicasset, ne de Saule malè adeò suspicari possemus.

Quintò, non consentiant inter se Iosephus & Rab. Leui, quidnam causæ fuerit, cur in ensem postquam incubuisset, mortem nondum Saul obierit. Ille dicit eum non satis firmasse gladium. quasi dum Saul incumberet; is abscesserit, vel in latus reciderit. Iste verò, impediisse lorica ait, ne ictus lethalis esset.

Sextò. Neutra tamen causa verisimilis. Nam Iosephus tradit eum sese in gladij sui mucronem proiecisse. Alia verò firmatione opus non erat, quam ut quoquo modo staret gladius, vel in mucronem ipse caderet. Quod multo ab eo facilius fieri potuit, quam quod idem ait, eum è vagina gladium eduxisse. Neque lorica impediit, quia ea se parte vulnerauit, quæ nudata erat, quaque sese sibi mortem afferre posse videbat: deinde cum tot iam ipse vulnera exceperit, cur & hoc vnum excipere non posset?

Septimò, dicitur ab adolescente c. seq. v. 6. super hastam suam incubuisse: ergo falsum est vel non potuisse in gladium suum ita irruere, ut lethiferum vulnus acciperet; vel iam antea magno impetu irruisse, neque concidisse: aut si resurgere potuerat, gladium firmare non potuisse.

Octauò. Potuisset ut Cato ille apud Senecam epistol. 24. nudas in vulnera sua manus agere, spiritumque non emittere, sed eiicere: præsertim cum, ut illic; medici, à quibus illa obligarentur, non adessent. Radak p. 46. in Psalm. 7. fodit puteum & incidit in eum, ait: propheta David, moriturum Saulem in gladio suo, &c.

Q V Æ S T I O V.

An damnatus Saul?

Eius in oppetenda morte constantiam, & animi magnitudinem valde prædicat Iosephus, & quidam Hebræi, etiamsi mortem eum sibi consciuisse fateantur; peccasse tamè negant. Hinc inter iustos numeratur à R. Isaac, apud R. Azen. l. 3. c. 35. fol. 110. b. dum ait: Saul, Dauid, & Salomon iusti regnarunt centum: cui numero more suo fecerunt RR. signum hoc: Reges pietatis, seu beneficentiæ his id est, pij, seu benefici. quibus ferè assentiri Lyranum dixeris. Sed, *hic rogo, non furor est, ne moriari mori*, ait Martialis? Est hæc illa stoica infania, quam nimium commedit Seneca epistol. 70. reicit verò lex diuina, & vera philosophia, prout in Samsone dixi.

Certe Festus in lit. C. carnificis loco habitum refert, qui se, ut moreretur, vulnerasset, eamque manum, quæ plagam intulisset: non vna cum reliquo corpore, sed separatim sepeliri, testis contra Ctesiphon. Æschines: imo id genus homines recepto quondam more vstos non fuisse, sed sepultos, memorat Philostratus, & ex eo Brodæus l. 1. epistol. Græc. cap. 5. videatur in Phædone Plato. Aristoteles 5. Ethi. cap. vltim. Lact. l. 6. cap. 11. in Charistiis, & Parentalibus carorum vita functorum nomina ciere solebant: at non eorum, qui sibi mortem intulerant. Artemid. l. 1. nec eis iusta faciebant, Cassius, & Scaliger in Fest. p. 39. Beza quoque in c. 10. He. scribit Saulem à Deo integrè defecisse, & in cap. 7. Cor. 1. v. 10. cum desperantibus Achitophèle, Iuda, Caino, ponit Saulem.

Neque dici potest, id Saulem fecisse, ne dedecore Deus afficeretur. Nam ait, ne interficiant me illudentes mihi: neque vllum in Deum dedecus redundare poterat, si diuinorum præceptorum contemptor à Deo puniretur, hostiumque ludibriis dederetur: ideòque cum tanta vi & celeritate mortem sibi consciuerit, ut pœnitentiæ tempus habuisse non videatur, damnatum censent, Abulen. q. 10. ex 1. Paralipomen. 10. S. Brigitta. l. 5. inter. 13. ad q. 1. sanctus Bernardus sermon. 26. in cantica Anastasius Nicenus l. c. & Commentarius in Rom. cap. 9. qui Ambrosio tribuitur, dicit Saulem, instar Iudæ, fuisse initio bonum, sed male finisse. D. Hieron. Ezech. 20. ait: Saul electus in Regem, & Iudas in Apostolum, suo postea vitio corruerunt. D. Thom. l. 3. de Reg. c. 8. Saulem dicit Dei sententia irrefragabili repulsum.

Iabesitæ tamen quantum licuit de ipso sperarunt, & quia certo aliud nesciebant, pro ipso ieiunarunt. Ab horum exemplo commendat R. Eliezer c. 17. beneficentiam in lugentes. Horum Iabesitarum ieiunium, c. vltim. v. vlt. non doloris tantum signum fuit, sed cuiusdam etiam in defuncti animam charitatis, ut ait Beda, c. vltim. dum ait: Hoc

etiam

etiam modo pium Christianorum genus deflet eos, qui repugnantes dæmonibus, labuntur in seculo, quod est lubricum: Gelboë enim montes interpretantur lubrici montes. Vide Bellarmin. l. 1. de purgat. cap. 3.

FINIS LIBRI PRIMI REGVM.

LIBER SECVNDVS REGVM

In Davidis regno totus consumitur. Is verò Saulis mortem capit. 1. audit, ulciscitur, & deplorat. deinde cap. sequent. regiam dignitatem capefit.

Pars Prima.

CAPVT I.

1. **H**Actum est autem, postquam mortuus est Saul, ut David reuerteretur à cæde Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. 2. In die autem tertia apparuit homo veniens de castris Saul veste conscissa, & puluere conspersus caput. & ut venit ad David, cecidit super faciem suam, & adoravit. 3. Dixitque ad eum David: Vnde venis? Qui ait ad eum: De castris Israël fugi. 4. Et dixit ad eum David: Quod est verbum quod factum est? indica mihi. Qui ait: Fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui sunt: sed & Saul & Ionathas filius eius interierunt. 5. Dixitque David ad adolescentem, qui nunciabat ei: Vnde scis quia mortuus est Saul, & Ionathas filius eius? 6. Et ait adolescens, qui nunciabat ei: Casu veni in montem Gelboë, & Saul incumbebat super hastam suam: porro currus & equites appropinquabant ei, 7. & conuersus post tergum suum, vidensque me vocauit. Cui cum respondissem: Adsum: 8. dixit mihi: Quisnam es tu? Et aio ad eum: Amalecites ego sum. 9. Et locutus est mihi: sta super me, & interfice me: quoniam tenent me angustia, & adhuc tota anima mea in me est. 10. Stansque super eum, occidi illum: sciebam enim quod viuere non poterat post ruinam: & tuli diademam quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. 11. Apprehendens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri, qui erant cum eo, 12. & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam

ram super Saul, & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, & super domum Israël, eo quod corruissent gladio. 13. Dixitque Dauid ad iuuenem qui nunciauerat ei: Vnde es tu? Qui respōdit: Filius hominis aduenæ Amalecitæ ego sum. 14. Et ait ad eum Dauid. Quare non timuisti mittere manum tuam vt occideres Christum Domini? 15. Vocansque Dauid vnum de pueris suis, ait: Accedens irruē in eum. Qui percussit illum, & mortuus est. 16. Et ait ad eum Dauid: Sanguis tuus super caput tuum: os enim tuum locutum est aduersum te, dicēs: Ego interfeci Christū Domini. 17. Planxit autem Dauid planctum huiuscemodi super Saul, & super Ionathan filium eius, (18. & præcepit vt docerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro iustorum.) Et ait: Considera Israël pro his, qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. 19. Inclyti, Israël, super montes tuos interfecti sunt: quomodo ceciderunt fortes? 20. Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis: ne forte lætentur filiæ Philisthiim, ne exultent filiæ incircumcisorū. 21. Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarū: quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo. 22. A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathæ nunquam rediit retrorsum. & gladius Saul nō est reuersus inanis. 23. Saul & Ionathas amabiles, & decori in vita sua, in morte quoque non sunt diuisi: aquilis velociores, leonibus fortiores. 24. Filiæ Israël super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui vestro. 25. Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Ionathas in excelsis tuis occisus est? 26. Doleo super te frater mi Ionatha decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam. 27. Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica?

COMMENTARIUS.

Qui mortem illam nunciauit, putatur apud Rab. Salom. à nonnullis esse Doëg, ab Hebræis apud A. T. à Lyrano & Abulen. ipsius Doëg filius. Sed nec ille venire audeat; neque si veniret, à Dauide quisnam esset, quasi ignotus interrogaretur: iste vero se apud Saulem non Amalecitam, v. 8. sed quo gratior foret, Doëgi filium prædicaret. Aduenæ tamen filius dicitur, v. 13. id est, peregrini alicuius, vt c. 4. v. 3. vel profelyti potius, vt aiunt Chald. Abul. Vatab.

Veterem is nunciorum morē ostendit, v. 2. qui in aduersis vestes lacerabant, & terra caput abstergebant, vt supra l. 1. c. 4. in latis vero & prosperis, lauro redimebantur, vt ait l. 2. Zonaras: laureatas litteras afferebant, apud Liuium l. 5. decad. quintæ: palmas & Niloum lorum gestabant, apud Heliodorum l. 10. Regia ornamenta duo attulit, v. 6. coronam & armillam, quæ arcos, quorum, vt ait Festus, brachij pars est, ornabat. Erant vtraque aurea, vt ait Iosephus c. vltim. l. 6. & c. 1. & 2. l. 7. Dum vero se Saulem occidisse refert

refert, v. 10. mentitur, vt ex super. cap. patet. licet ei, quam scripturæ, malint Iosephus & Rab. Leui credere.

Dux verò in ipsius narratione phrascs notandæ, v. 9. Prior. Tota anima in me est; è vulgo ea loquendi ratio petita est, quasi sensim & particulatim anima exiret quemadmodum & epist. 30. Seneca Senilis, ait, anima in primis labris est, nec magna vi distrahitur à corpore.

Secunda. Tenent me angustia: hebræum nomen à Rabi Iona vertitur consideratio, quasi hostium attentæ diligentia, & in vnum Saulem impetus ei periculum istud afferret. ab aliis omnibus, conclusio explicatur, sed aut hostium aut locorum, aut vestium, & harum quidem vel propriarum vel alienarum.

Propriæ vestes Saulem, inquit Rab. Leui tenebant, quia erant ocellatæ, ne videlicet seipsum gladio transfodere posset; Alienæ duplices, vel equitum, qui ocellatis armis vtuntur; vel sacerdotum, qui similiter, sed ad ornatum, ocellatis vestibus vtentur, Exod. 28. q. d. Saul, tenent me equites, vel terrent me iam ac tenent quos interfeci supra cap. 22. sacerdotes: hi à me pœnas repetunt, vt explicat Hebræorum Mitras: non quod eorum vmbra & spectra quædam videret, vt q. 5. censet Abul. sed quod ob tanti sceleris conscientiam se iam diuinitus puniri aduerteret. Optimè noster interpres, de cordis conclusione seu contractione, & angustia intellexit, quæ ex omnibus istis esse potuit. Vnde & 70. tenebras dixerunt, Chaldæus tremorem.

Secunda pars. Vlscitur mortem istam, licet falsò narratam; sanguis tuus, inquit v. 16. id est, sanguinis pœna seu mors, super caput tuum, vt Osee 12. Matth. 27. Interfici eum curauit, v. 15. quia dicebat se Regem interfecisse, qui à Domino vnctus, ideoque sacrosanctus & inuiolatus erat, vt dictum l. 1. c. cap. 9. Neque verò vlli hominum, etiam calamitosissimo roganti aut imperanti vitam eripere fas, cum ea in potestate nostra non sit, ita vt meritò sub finem l. 2. historiae, misericordia hæc à Iouio crudelis appelleretur.

Secundò Amalecita, inquit Iosephus, erat, idque licet neget Rab. Camius, profiteretur v. 8. & 13. in omnes verò Amalecitas mortis sententia, vt notant Procop. & Theod. q. 1. pronunciata erat, supra, c. 15.

Tertiò. Reipublicæ interest, ne opinio hæc vigeat, posse cuipiã ad eius preces aut imperium mortem afferri. D. Thom. 3. p. q. 47. a. 6. ad 3. qui occidit, ait, hominem, iniuriam facit non solum homini occiso, sed etiam Deo & reipublicæ; vnde & Dauid damnauit illum ad mortem, qui non timuerat mittere manum vt occideret Christum Domini, quamuis eo petente.

Quartò. Regi tuenda maximè Regum salus, inquit apud Senecam Oedipus. Rectè igitur Dauid, cum in eum, tanquam Rex & Iudex iam à Domino constitutus potestatem haberet.

Gerit verò nuncius iste veram imaginem concionatorum hæreticorum, vel catholicorum quidem, sed ambitiosorum, & opum gloriæque nimis appetentium. Quid enim non dicunt, faciunt, simulant? Sed iste longe aliam, quam putabat, mercedem accepit, seu, vt Græci dicunt infra v. 10. c. 4. alia Euangelia quam sperabat: eo scilicet loquendi modo, quo l. 2. ad Atticum, epistol. 3. 8. vtitur Cicero & Odyss. 5. Homerus: quemadmodum & infra c. 18. 20. 22. εὐαγγελισμός, & εὐαγγέλιον. Plutarc. in apoph. Regum dicit Antiochum M. sacrificasse τὰ εὐαγγέλια. idem narrat de Antigono contra Ptolemaum in Demetrio.

Tertia pars. Deplorat eandem mortem dupliciter. Primo, factis v. 11. 12. quæ licet doloris symbola sint, nihil tamen impedit, quo minus etiam humilitatis, pœnitentiæ, & misericordiæ in mortuos opera cœseantur, vt significat Theod. q. 3. & Procop. licet q. 9. neget Abul. Secundo, verbis, v. 17. & seq. quæ epitaphia & threni à 70. & Iosepho vocantur; poetica scilicet illa facultate, quam sup. l. 1. Dauid accepit, fusa. & videntur appellari arcus, v. 18. Primo, quia expresse de arcu isto dicitur in Hebræo, ecce scriptus est; sicut eodem quidem sensu, sed minus apto, dicit noster, sicut scriptum est. Secundo, quia in 70. correctis, aliisque Græcis scribitur, Dauidē edidisse non simpliciter threnum, sed threnum hunc; seu vt noster, huiusmodi. deinde in iisdē nullum aliud nomen quod arcui respondeat, præter threnum. postremò subiungitur Dauid ideò dixisse, vt doceret filios Iuda, quam rem ipsum scilicet quem solum nominarunt threnum. Ter-

rio. tradit Iosephus, Iudæos ita diligenter threnos istos didicisse, ut ad sua usque tempora hæserint. neque dici potest, id factum, quod hoc bibliorum loco perscripti essent, quia de psalmis omnibus idem aliqui scriberet. Quarto. moris olim fuit variis istiusmodi nominibus carmina insigniri, ut est ouum, ala, securis, apud Simmiam Rhodium. fistula, & scutum, apud Theocritum. Moris rursus fuit, carmina huiusmodi edisci. Deut. 2. 1. 2. Paral. 3. 5. versic. 2. 5. qui locus, si cum isto Græce & Hebr. conferatur, lucem non exiguam adfert. huiusmodi fuerunt quæ in symposiis de præclarorum virorum laudibus canebantur *ουολια*, ut Admerium, Harmodium, alia, de quibus I. 3. anim. cap. 7. Iun. & Eustathius l. 4. Iliad. Threnus verò iste non ponitur hic totus, sed eius multo maxima pars fuit v. 18. in libro Iustorum, de quo Iosue 10.

Aliter tamen arcum istum positum volunt alij. Primo, pro duritie & fortitudine, ut A. T. Angelomus. Secundo, pro tota re militari, ut Abul. & Vatab. quod verisimilius appareret, si per arcus relique bellicæ imperitiam victi essent Israëlites. at non sunt, uti tot alias victoriæ cum Saule declarant & 1. Paral. 12.

In threno verò sunt hæc notanda. Primo, ex versu 18. & 19. *Considera, & Inclyti*, sunt eorundem hebræorum verborum duæ versiones: quarum prior in Procopio, & regius, est Aquilæ; posterior latinorum, apud A. T. tertiam addunt aliqui, O decus Israël, in excelsis tuis vulneratus est, quomodo ceciderunt potentes?

Not. Secundo. Versu 20. pathos est hominis de publica strage dolentis, q. d. vtinam fieri posset, ne hostes calamitatem hanc nostram resciscerent, ut Amos 3. audite. Michæ primo. in Geth.

Tertio. Montes Gelboe, v. 2. 1. execratio est, quæ rationis expertibus rebus fieri numquam debet, nisi ad homines respectu habito, ut explicat S. Thom. secunda secunda q. 76. art. 2. Vnde D. Ambr. l. 2. de Cain c. 8. Natura, inquit, ex innocentis soli damnatione, ostendit futura supplicia noxiorum, propter igitur hominum peccata, & ipsa elementa damnantur. Denique David montibus Gerboe perpetuæ sterilitatis poenam optavit. D. Gregor. l. 4. moral. c. 36. ait, per montium sterilitatem homines puniri.

Quarto. Agri primitiarum sunt, ex quibus primitiæ colligi possent, quod in iis fruges nascerentur, vel, in quibus optima quæque & lectissima orientur. D. Bernar. 8. 54. in Cant. per montes Gelboe significari ait 1. Dæmones. 2. tepidos & irreligiosos.

Quæritur. An execratio ista vim habuerit? Afferunt nonnulli, sed dupliciter. Primo, numquã fuisse feraces, ajunt. alij ut Rabanus & glossa ordinaria, fuisse antea optimos, postea maximè steriles, idque opinari videtur D. Ambros. l. 3. offic. capit. 9. Sed & hanc sterilitatem ab Eliæ temporibus quidam incipiunt, ut scholastica historia, & Andreas. Negat verò Abulens. q. 16. quod non eo consilio iis imprecatus sit David, ut reuera ita fieret; sed ut animi dolorem significaret, seque ait homines nosse super quos eo in monte pluvia ceciderit.

Quarto. v. 22. istud à sanguine, plerique ad sagittam seu arcum Ionathæ referunt, q. sanguinis semper aliquid eliceret, semper fortes & robustos feriret alij ad imprecationis causam, q. propter sanguinem & adipem fortium inibi effusum res descendere non debeat.

Sextò, sunt hyperbolicæ, v. 23. spoliolum ex hostibus, v. 24. commemorationes.

Denique dicitur v. 26. amabilis super amorem mulierum, qui amor vel actiue sumi potest, vel passiuè: actiue quantum amant mulieres natos, ut Græca versio addidit, & quædam Latina & Germanica; vel quantum viros: passiuè quantum amantur à natis aut viris, ut explicat Theodor. ex Genes. 3. 1. Reg. 1.

CAPUT II.

1. Gitur post hæc consuluit David Dominum, dicens: Num ascendam in vnam de ciuitatibus Iudæ? Et ait Dominus ad eum: Ascende. Dixitque David: Quo ascendam? Et respondit ei: In Hebron. 2. Ascendit ergo David, & duæ vxores eius, Achinoã Iezraelites, & Abigail vxor Nabal

Carmeli:3. sed & viros, qui erāt cū eo, dixit Dauid singulos cum domo sua: & manserunt in oppidis Hebrō. 4. Veneruntque viri Iuda, & vnixerunt ibi Dauid, vt regnaret super domum Iuda. Et nunciatum est Dauid, quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul. 5. Misit ergo Dauid nuncios ad viros Iabes Galaad, dixitque ad eos: Benedicti vos Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelistis eum. 6. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus misericordiam & veritatem: sed & ego reddam gratiam, eo quod fecistis verbum istud. 7. Confortentur manus vestræ, & estote filij fortitudinis: licet enim mortuus sit Dominus vester Saul, tamen me vnxit domus Iuda in regem sibi. 8. Abner autē filius Ner princeps exercitus Saul tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eum per castra, 9. regemque constituit super Galaad, & super Gessuri, & super Iezrael, & super Ephraim, & super Benjamin, & super Israël vniuersum. 10. Quadraginta annorum erat Isboseth filius Saul cum regnare cœpisset super Israël, & duobus annis regnavit: sola autem domus Iuda sequebatur Dauid. 11. Et fuit numerus dierum, quos commoratus est Dauid, imperans in Hebron super domum Iuda, septem annorum, & sex mensium. 12. Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filij Saul de castris in Gabaō. 13. Porro Ioab filius Saruiæ, & pueri Dauid egressi sunt, & occurrerunt eis iuxta piscinam Gabaon. Et cum in vnum conuenissent, è regione sederunt: hi ex vna parte piscine, & illi ex altera. 14. Dixitque Abner ad Ioab: Surgant pueri, & ludant coram nobis. Et respondit Ioab: Surgant. 15. Surrexerunt ergo, & transierunt numero duodecim de Benjamin, ex parte Isboseth filij Saul, & duodecim de pueris Dauid. 16. Apprehensoque vnusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus cōtrarij, & ceciderunt simul: vocatumque est nomen loci illius: Ager robustorum in Gabaon. 17. Et ortum est bellum durum satis in die illa: fugatusque est Abner, & viri Israël à pueris Dauid. 18. Erant autē hi tres filij Saruiæ, Ioab, & Abifai, & Asael: porro Asael cursor velocissimus fuit, quasi vnus de capreis, quæ moratur in siluis. 19. Persequebatur autem Asael Abner, & nō declinauit ad dexterā neq; ad sinistrā omit- tens persequi Abner. 20. Respexit itaque Abner post tergū suū, & ait: Tūne es Asael? Qui respondit: Ego sum. 21. Dixitq; ei Abner: Vade ad dextram, siue ad sinistram, & apprehende vnum de adolescentibus, & tolle tibi spolia eius. Noluit autem Asael omittere quin vrgeret eum 22. Rursumque locutus est Abner
ad

ad *Afael*: recede, noli me sequi, ne compellar confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad *Ioab* fratrem tuum. 23. Qui audire contempsit, & noluit declinare: percussit ergo eum *Abner* auersa hasta in inguine, & transfodit, & mortuus est in eodem loco: omnesque qui transibant per locum illum, in quo ceciderat *Afael*, & mortuus erat, subsistebat. 24. Persequentibus autem *Ioab*, & *Abisai* fugientem *Abner*, sol occubuit: & venerunt vsque ad Collem aquæ ductus, qui est ex aduerso vallis itineris deserti in *Gabaon*. 25. Congregatique sunt filij *Benjamin* ad *Abner*: & cōglobati in vnū cuneum, steterunt in summitate tumuli vnus. 26. Et exclamauit *Abner* ad *Ioab*, & ait: Num vsque ad internecionem tuus mucro desæuiet? an ignoras quod periculosa sit desperatio? vsquequo non dicis populo vt omittat persequi fratres suos? 27. & ait *Ioab*: Viuit Dominus, si locutus fuisses, mane recessisset populus persequens fratrem suum. 28. Insonuit ergo *Ioab* buccina, & stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt vltra *Israël*, neq; iniere certamen. 29. *Abner* autem & viri eius abierunt per campestria tota nocte illa: & transierunt *Iordanem*, & lustrata omni *Bethoron*, venerunt ad castra. 30. Porro *Ioab* reuersus, omisso *Abner*, congregauit omnem populum: & defuerunt de pueris *Dauid* decem & nouem viri, excepto *Afaele*. 31. Serui autem *Dauid* percusserunt de *Benjamin*, & de viris, qui erant cum *Abner* trecentos sexaginta, qui & mortui sunt. 32. Tuleruntque *Afael*, & sepelierunt eum in sepulchro patris sui in *Bethlehem*: & ambulauerunt tota nocte *Ioab* & viri qui erant cum eo, & in ipso crepusculo peruenerunt in *Hebron*.

COMMENTARIVS.

De regia Dauidis dignitate.

SAule mortuo duas in partes *Hebræorum* regnum sectum fuit, vnâ efficiebat tribus *Iuda*, reliquæ vndecim alteram. *Dauid* verò prioris illius primo Rex fuit, deinde posterioris. sicque diuisas rursus partes coagmentauit, vnumque vti antea regnum effecit. Iam igitur vsque capit. 5. quæ ad *Dauidis* regnum *Iudæum* spectant proponuntur, deinceps quæ ad totum *Israëliticum*.

Ascendit igitur interrogato per *Vrim* Domino *Hebronem*, quia, inquit *Procopius*, ibi vixerant & sepulti erant patriarchæ, eratque tum *Iudæ* metropolis. Hoc regnum tenuit annos 7. menses 6. capit. 5. v. 4. & hic v. 11. Reliquarum vndecim tribuum regnum *Saulis* filius quartus *Isboseth* suscepit, nam v. 8. per castra seu in castra, id est, urbem quæ à castris videtur *Mahanaim* *Genes.* 23. *Ios.* 13. duxit *Abner*: ibique regiam sedem constituit, inquit *Ios.* vtrumque 70. coniungunt, ex castris videtur iuisse in *manahen*. mendose v. 9. legitur *Iessuri* pro *Assuri*, seu *Azer*, vti *Græca*, & *A. T.* monet. annorum erat tunc *Isboseth* 40. v. 10. tenuitque regnum vt *Rab. Salomon* & *Seder* cap. 13. voluit annos duos tantum, ita vt anni quinque, & menses sex absque rege vlllo in vndecim tribubus secuti sint; ad eos tamen potius accedo qui interregnum domini non ponunt, & regnasse aiunt *Isboseth* annos 7. & ferè menses sex. nam scriptura cap. 4. & *Iosephus* indicat statim post *Isbosethi* cædem à tribubus illis *Dauidem* regem factum esse, & cap. 3. v. 1. longa inter *Dauidis* & *Saulis* familias concertatio recensetur.

Obiicies, duobus annis v. 10. regnasse dicitur Isboseth. Resp. regnasse tranquille & quiete, antequam bello, quod v. 12. incipit, Dauidem lacesseret.

Sed quaeritur an cum Rex diuinitus constitutus esset, recte regnum accipere potuerit Isbosethus? Affirmant omnes, sed Rab. Salomon lepidam more suo fabulam affert, cum populus Dauidem vellet, ipsum ex Genes. 35 Abnerum probasse Isbosetho regnum deberi. Sed Abul. q. 13. recte ait, nondum clare de diuina Dauidis electione & vnctione Isbosetho constituisse, ideoque obligatum non fuisse, vt in se regem populi consensum repudiaret, aut non quaereret, cum regum aliorum more patri successurum se putaret.

Quæ verò suo isto in regno gessit Dauid, sunt potissimum hæc quinque. Primum Iabesitarum in mortuum Saulem laudauit v. 5. pietatem, quæ multo præclarior, quam illa cuiusdam apud Herodotum l. 2. in fratrem. causam verò dat S. August. l. de cura pro mortuis.

Secundum, Bello se aduersus Isbosethum defendit v. 13. idque à monomachia inchoatum, v. 14. de qua ex iam dictis & l. 1. cap. 17. iudicabis, nisi quod Abner eam ad ludum potius, quam victoriam retulisse videatur, vt ipsius verbum indicat v. 4. Delrius l. 4. dist. mag. c. 4. quæst. 4. f. 2. vox ludere significat prolusionem pugnae. instituebatur hoc enim, vt arbitror, quasi diuinatum quoddam victoriæ indicium, quo Germanos olim vti solitos Tacitus testatur libr. de moribus Germanorum. vbi nota iuuenes & bellicosos homines pueros appellari. Est hoc bellum victoria Dauidicorum finitum, & morte Azaëlis, qui dicitur in inguine percussus, hebraice in quinta, scilicet costa, vbi iecoris & fellis sedes. de Azaële vide S. Paulinum ep. 5. ad Amandum.

CAPVT III.

1. **A**cta est ergo longa concertatio inter domum Saul, & inter domum Dauid: Dauid proficiscens, & semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie. 2. Natique sunt filij Dauid in Hebron: fuitque primogenitus eius Amnon de Achinoam Iezraëlitide. 3. Et post eum Cheleab de Abigail vxore Nabal Carmeli: porro tertius Absalon filius Maacha filia Tholmai regis Gessur. 4. Quartus autem Adonias, filius Haggith: & quintus Saphatia, filius Abital. 5. Sextus quoque Iethraa de Egla vxore Dauid. hi nati sunt Dauid in Hebron. 6. Cùm ergo esset prælium inter domum Saul & domum Dauid, Abner filius Ner regebat domum Saul. 7. Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia. Dixitque Isboseth ad Abner: 8. Quare ingressus es ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait: Numquid caput canis ego sum aduersum Iudam hodie, qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres & proximos eius, & nõ tradidite in manus Dauid, & tu requisisti in me quod argueres pro muliere hodie? 9. Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, nisi quomodo iurauit Dominus Dauid, sic faciam cum eo, 10. vt transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israël, & super Iudam, à Dan vsque Bersabee. 11. Et non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat illum. 12. Misit ergo Abner nuncios ad Dauid
pro

pro se dicentes: Cuius est terra? Et vt loquerentur: Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te vniuersum Israel. 13. Qui ait: Optimè: ego faciam tecum amicitias: sed vnã rem peto à te, dicens: Non videbis faciem meam antequam adduxeris Michol filiã Saul: & sic venies, & videbis me. 14. Misit autem Dauid nuncios ad Isboseth filium Saul, dicens: Redde vxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputiis Philisthiim. 15. Misit ergo Isboseth, & tulit eam à viro suo Phaltiel, filio Lais. 16. Sequebaturque eam vir suus, plorans vsque Bahurim: & dixit ad eum Abner: Vade, & reuerte. Qui reuersus est. 17. Sermonem quoque intulit Abner ad seniores Israël, dicens: Tam heri quam nudiustertius quærebatis Dauid vt regnaret super vos. 18. Nunc ergo facite: quoniam Dominus locutus est ad Dauid, dicens: In manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israël de manu Philisthiim, & omnium inimicorum eius. 19. Locutus est autem Abner etiam ad Benjamin. Et abiit vt loqueretur ad Dauid in Hebron omnia quæ placuerant Israëli, & vniuerso Benjamin. 20. Venitque ad Dauid in Hebron cum viginti viris: & fecit Dauid Abner, & viris eius qui venerant cum eo, conuiuium. 21. Et dixit Abner ad Dauid: Surgam, vt congregem ad te Dominum meum regem omnem Israel, & ineam tecum fœdus, & imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Cùm ergo deduxisset Dauid Abner, & ille isser in pace, 22. statim pueri Dauid, & Ioab venerunt, cæsis latronibus, cum præda magna nimis: Abner autem non erat cum Dauid in Hebron, quia iam dimiserat eum, & profectus fuerat in pace. 25. Et Ioab, & omnis exercitus, qui erat cum eo, postea venerunt: nunciatum est itaque Ioab à narratibus: Venit Abner filius Ner ad regem, & dimisit eum, & abiit in pace. 24. Et ingressus est Ioab ad regem, & ait: Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te: quare dimisisti eum, & abiit & recessit? 25. ignoras Abner filium Ner, quoniã ad hoc venit ad te vt deciperet te, & sciret exitum tuum, & introitum tuum, & nosset omnia quæ agis? 26. Egressus itaque Ioab à Dauid, misit nuncios post Abner, & reduxit eum à cisterna Sira, ignorante Dauid. 27. Cumque redisset Abner in Hebrō, seorsum adduxit eum Ioab ad mediũ portæ, vt loqueretur ei, in dolo. & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in vltionem sanguinis Asae I fratris eius. 28. Quod cum audisset Dauid rem iam gestam, ait: Mundus ego sum, & regnũ meum apud Dominũ vsque in sempiternum à sanguine Abner fili Ner, 29. & veniat super caput Ioab, & super omnem

domum patris eius: nec deficiat de domo Ioab fluxum feminis sustinens, & leprofus, & tenens fufum, & cadens gladio, & indigens pane. 30. Igitur Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eo quod occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon in prælio. 31. Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum, qui erat cum eo: Scindite vestimenta vestra, & accingimini faccis, & plangite ante exequias Abner. porro rex Dauid sequebatur feretrum. 32. Cumque sepelissent Abner in Hebron, leuauit rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autem & omnis populus. 33. Plangensque rex & lugens Abner, ait: Nequaquam vt mori solent ignaui, mortuus est Abner. 34. Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt compedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansque omnis populus fleuit super eum. 35. Cumque venisset vniuersa multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die iurauit Dauid, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem vel aliud quidquam. 36. Omnisque populus audiuit, & placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu totius populi. 37. & cognouit omne vulgus, & vniuersus Israël in die illa quoniam non actum fuisset à rege vt occideretur Abner filius Ner. 38. Dixit quoque rex ad seruos suos: Num ignoratis quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel? 39. Ego autem adhuc delicatus, & vnctus rex: porro viri isti filij Saruiæ duri sunt mihi: retribuatur Dominus facienti malum iuxta malitiam suam.

COMMENTARIJS.

Tertium. Ad priores duas vxores adiunxit Dauid hic quatuor alias, quarum vnâ dicitur filia regis Gessur. Est autem Gessur regio ad Manasse transiordanicæ terminum septentrionalem. fuit hæc mulier vel bello capta, vel vt apud A. T. tradunt Hebræi ad Iudaismum conuersa, ductaque in vxorem prout Deut. 21. præscribitur. Ex ea natus est Absalon & Thamar, ideoque ille postea 2. Regum 13. ad eundem Gessur regem, auum scilicet suum maternum fugit.

Vltimam vxorem Eglam, putant A. T. & Rabbini in c. 2. Sanhedrin. idque probat ex Iudic. 14. vbi in vitula arare dicitur, quia erat obnoxia Dauidi, vt solet esse vitula Domino. iudem docent c. 2. ex c. 12. quod etiã Saulis vxores duxerit. Sed putant Iudæi esse Michol. quæ ideo præ ceteris vxor Dauid hic dicitur: sed Michol sterilis fuisse putatur infra c. 6. Eglam non deinde, etiã si sterilis non fuisset, non fuit tamè reducta, nisi paulo ante Isboethi mortem, ideoque filium Hebrone parere non potuit. At hic v. 5. tantum filij numerantur, qui Hebrone nati sunt. Verum sic cõcludo, Eglam filium Hebrone peperit: Michol non peperit. ergo Michol non est Eglam. fuerunt ei filij tot, quot vxores illæ secundæ, sex videlicet. Eorum secundus Geliab dicitur. 1. Paral. 3. & à Iosepho, Daniel, porro Michol ad 0 fuit sterilis, vt ab ea etiã adoptati tanquam piacula interfecti fuerunt. 2. Reg. 21.

Quartum. Foras cum Abneto inuit dupliciter. primo, cum absente per legatos, v. 12. deinde cum præsentem, v. 20. huius occasio v. 7. describitur. Sauli cõcubina seu vxor minus principalis fuerat, quam vel per coniugium, vel absque coniugio infimulabatur cognouisse Abner: per coniugium, vt sic ad regnum perueniret; absque coniugio, Abidinis causa. Hoc nomine reprehensus ab Isboeth nimium indigne tulit, seque ad Dauidem

dem contulit. Innocentem tamen eum fuisse indicant Græca Iosephi & Vatablus.

Dixit verò v. 8. nunquid caput canis ego sum? quod interpretantur nonnulli q. diceret; nunquid dux sum hominis abiecti, qui quasi canis est i vel hominum stultorum & canum instar, aduersus Dauidem latrantium? vel nunquid adeo vilis sum, aut rixosus, vt Abul. A. T. Vatablus. Sed memineris apud veteres cum libidinem, tum impudentiam canum prouerbio vsurpatam fuisse. Vnde apud Aristophanem quidam dicitur *κυνονεφalus*, apud Homerum *κυνόπις*, & canum oculos habens, aliaque huiusmodi; de quibus Pierius in hieroglyphicis. sic igitur legendum, nunquid canis ego sum? vt hic interrogationis finis sit.

Quod sequitur verò *aduersus Iudam hodie* ad sequentia pertineat, prout indicant 70. q. d. nunquid tam impudens & falax sum, vt patruelis mei regis Saulis vxorem cognouerim, cum omnibus modis eius honorem & regnum tueri coner?

Additur v. 13. conditio de Michol reducenda, quam non repudiarat Dauid, sed Saulis iniquitate amiserat. Eam redeuntem sequebatur vir plorans v. 16. non præ gaudio, vt ait Lyr. sed præ dolore, quem ex eo capiebat, quod regis filiam, eamque formosissimam & prudentissimam amitteret: non autem quod perderet perfectæ castitatis opinionem, vt ait Rab. Sal. de gladio inter ipsam & ipsum noctu posito fabulam texens, de qua multa garrit Tr. Sanhedrim c. 2. f. 19. b.

Quintum. Luget Dauid & vlciscitur duos suos olim hostes Abnerum & Isbosethum. de quo D. Ambr. l. 1. offic. c. 7. fuit Abner dolose contra gentium ius omne turpiter sine causa & potestate vlla interfectus, v. 27. præcipue quidem à Ioab, eius tamen fratre conscio & approbante, v. 30. fuit in inguine percussus prout Asaëiem percusserat, de quo S. Bicharius ad S. Ianuar. interfecit verò eum Ioab propter sanguinem fratris effusum, v. 30. & 27. maximè tamen propter inuidiam vt ait Ioseph. Procop. & Theodor. q. 12. quia verebatur ne ipsi à Dauide summum exercitus imperium committeretur.

Dauid tamen istum dupliciter punit. primò imprecatione, quæ v. 29. est posita; non tanquam mera prædictio, vt quidam volunt: sed imprecatio, vt ex v. 39. apparet, eo scilicet modo quem S. Thomas tradit artic. 1. secunda secundæ q. 77. fuit ea quintuplex v. 29. sed pro tenente fusum, id est, effœminatis & contemptis hominibus; vertunt 70. tenentem scytalam, id est, vel flagellum quasi bubsequæ vel agasones forent; vel saccum coriaceum quasi mendicis; vel denique baculum pro pedum scilicet morbo & infirmitate, aut pro excitate. vnde vertit hic Aquila cæcum, vt est apud Procopium & Scholiasten. voluitque pœnam istam Dauid late admodum patere in tota Ioabi familia, & in æternum manere, id est, quam diutissime fieri posset.

Secundò, Mortem verò in eum iam non constituit, quia vt ait v. 39. delicatus adhuc rex erat, id est tenellus, necdum satis in regno firmatus, ita vt Ioab eiusque frater plus ipso possent, inquit Ioseph. & Theod. q. 14. vel ipse clemens & benignus erat, cum ipse tamen, in eos quos oderant, admodum duri & crudeles essent. libro tamen tertio cap. 2. mortem in ipsum decreuit. v. 35. *τὸ ἀπὸ δαπνῆσιν*, id est, agitandi funebre conuiuium: de quo in Tobia dixi. interim vide Pollucem, Suidam, Athen. l. 7. & 8. Ioseph. l. 2. de bel. Eustath. Iliad ψ. Proclum in Hecio. 2. Lucian. l. de luctu in Helmico verò est hic diuersa lectio & expositio: ne vero longus sim, consuli potest R. Dauid, R. Iuda, R. Ionah, R. Ioseph. lib. captiuit. qui allegatis sententiis ait: rabinos ita exponere, vt populus initio quidem coegerit Dauidem parum quid edere tandem vero, non tantum lehaberoth; sed etiam lehaseroth, id est, ad liberalius edendum prius enim est parce edere, vt infra c. 13. v. 6. comedam de manu eius scil. parum, ægotantium more. posterius (substituto caph, in locum beth) est lautè, & opiparè conuiuari, vt scribit R. Ioseph Chimchi lib. Gaggalui.

CAPVT IV.

Vdiuit autem Isboseth filius Saul quod cecidisset Abner in Hebron: & dissolutæ sunt manus eius, omnisq; Israël perturbatus est. 2. Duo autem viri principes latronum erant filio saul, nomen vni Baana, & nomen

alteri Rechab, filij Remmon Berothitæ, de filiis Benjamin: si-
quidem & Beroth reputata est in Benjamin. 3. & fugerunt Be-
rothitæ in Gethaim, fueruntq; ibi aduenæ vsq; ad tēpus illud.
4. Erat autem Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus: quin-
quennis enim fuit, quando venit nuncius de Saul & Ionatha
ex Iezrahel. tollens itaque eum nutrix sua, fugit: cumque festi-
naret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuitq; voca-
bulum Miphiboseth. 5. Venientes igitur filij Rēmon Berothi-
tæ, Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domū Isboseth:
qui dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus
purgans triticū, obdormiuit. 6. Ingressi sunt autem domū late-
ter assumētes spicas tritici, & percusserunt eum in inguine Re-
chab & Baana frater eius, & fugerūt. 7. Cū autem ingressi fuif-
sent domū, ille dormiebat super lectū suū in cōclauī, & percu-
rientes interfecerūt eū: sublatoq; capite eius, abierūt per viam
deserti tota nocte, 8. & attulerunt caput Isboseth ad David in
Hebron: dixerūtq; ad regem: Ecce caput Isboseth filij Saul ini-
mici tui, qui quærebat animam tuam: & dedit Dominus domi-
no meo regi vltionem hodie de Saul, & de semine eius. 9. Re-
spondens autē David Rechab, & Baana fratri eius, filiis Rem-
mon Berothitæ, dixit ad eos: Viuit dominus, qui eruit animam
meam de omni angustia, 10. quoniam eum, qui annunciauerat
mihi, & dixerat: Mortuus est Saul: qui putabat se prospera nū-
ciare, tenui, & occidi eum in Siceleg, cui oportebat mercedem
dare pro nuncio. 11. Quanto magis nūc cū homines impij in-
terfecerunt virum innoxium in domo sua, super lectum suum,
non quæram sanguinem eius de manu vestra, & auferam vos
de terra? 12. Præcepit itaque David pueris suis, & interfecerunt
eos: præcidentesque manus & pedes eorum, suspenderunt eos
super piscinam in Hebron: caput autem Isboseth tulerunt, &
sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

COMMENTARIUS.

Isboseth interfectus fuit à duobus latronum principibus, id est, militum, qui huc illuc
prædatum excurrere solebant, ideoque 70. Ioseph. Chald. vocant duces copiarū seu
capitaneos, prout noster Interpres 2. Paral. 12. v. 18. vertit principes turmæ. fugerant isti
in Palæsthinorū urbem Gethaim. v. 3. non Palæsthinorum metu, cum esset Saul mor-
tuus; heque ob regni translationem, ad Miphibosetham vastatam & perditam: sed ob
quodcumque facinus, quod punire volebat Isboseth, vt aiunt Rabanus, Andreas,
Abul.

Rex verò v. 5. meridiabatur, seu somnum dormiebat, quem Chald. vocat somnum
regum, forte quia ceteris noctu dormientibus eos merito vigilare oportet: vt Epari-
nondas & Homericus ille dicebat; vel potius quia mollium & delicatiorum videtur
somnus meridianus. Ioseph. l. 15. c. 11. de Herode. Sophronius c. 77. Prati de philosopho
Eulogio.

Eulogio. Thraſybulus in Tol. ſua. Alioqui fures vocat Heſiodus *ἡμεροκότους*. quia cum vt iugulent homines ſurgunt de nocte latrones, ij interdum dormire ſolent. Ingreſſi ſunt illi v. 6. quaſi tritici ſpicas afferrent, regi ſcilicet oblaturi munera & primitias, inquit A. T. vel vt ſeipſos ſpicas tegerent; vel quaſi tritici emptores eſſent, vt habet Chald. Rab. Salomon, & ſignificat l. citando Gregorius: pro hiſ tamen verbis vertunt 70. & alij græci ſic & ecce oſtiaria domus purgabat triticum, & dormitauit & dormiebat, quæ non tam verſio quam adiectio quædam videtur, qua illorum ingreſſionis modus oſtenditur. Cum enim ancilla illa tritico purgando laboraſſet, præ labore & æſtu, obdormiit; vt enim tradit Ioseph. & S. Gregor. i. mor. c. 36. Oſtiaria, inquit, triticum purgat, cum mentis cuſtodia virtutes à vitiis ſeparat, quæ ſi obdormierit &c. ad interficiendum animum malignis ſpiritibus iter pandit. vide ibidem pulcherrima. Sed vbi regij corporis cuſtodes? Ipsi etiam ob æſtum meridiationem captabant, vel abierant, inquit Ioseph. & Abul. q. 6.

Cur verò Miphiboſethi v. 4. mentio? Reſp. A. T. Andreas, Rabanus, propter regni tranſlationis conſilium, de quo paulo ante. Sed cum Abulenſi q. 5. dicas, id factum, vt ſignificetur merito ad Dauidem regnum illud transferri, cum ex Saulis ſtirpe ad quæra regnum ſpectaret directe ſuperreſſet nemo.

CAPVT V.

1. **E**T venerunt vniuerſæ tribus Iſraël ad Dauid in Hebron, dicentes: Ecce nos, os tuum, & caro tua ſumus. 2. Sed & heri & nudiuſtertius cum eſſet Saul rex ſuper nos, tu eras educens & reducens Iſraël: dixit autem Dominus ad te: Tu paſces populum meum Iſraël, & tu eris dux ſuper Iſraël. 3. Venerunt quoque & ſeniores Iſraël ad regē in Hebron, & percuffit cum eis rex Dauid foedus in Hebron coram Domino: vnixeruntq; Dauid in regem ſuper Iſraël. 4. Filius triginta annorum erat Dauid, cum regnare coepiſſet, & quadraginta annis regnauit. 5. In Hebron regnauit ſuper Iudam ſeptē annis & ſex menſibus: In Ieruſalem autem regnauit triginta tribus annis ſuper omnem Iſrael & Iudā. 6. Et abiit rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ieruſalem, ad Iebuſæum habitatorem terræ. dictumq; eſt Dauid ab eis: Non ingredieris huc, niſi abſtuleris cæcos & claudos dicentes: Non ingreditur Dauid huc. 7. Cepit autem Dauid arcem Siō, hæc eſt ciuitas Dauid. 8. Propoſuerat enim Dauid in die illa præmium, qui percuffiſſet Iebuſæum, & tetigiſſet domatum fiſtulas, & abſtuliffet cæcos & claudos odientes animam Dauid. idcirco dicitur in proverbio. Cæcus & claudus non intrabunt in templum. 9. Habitauit autem Dauid in arce, & vocauit eam, Ciuitatem Dauid: & ædificauit per gyrum à Mello & intrinſecus. 10. Et ingrediebatur proficiens atque ſucceſcens, & Dominus Deus exercituū erat cum eo. 11. Miſit quoque Hiram rex Tyri nuncios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes: & ædificauerunt domum Dauid. 12. Et cognouit Dauid

uid quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populū suum Israel. 13. Accepit ergo David adhuc concubinas & vxores de Ierusalem, postquam venerat de Hebron: natiq; sunt David & alij filij & filia: 14. & hæc nomina eorum, qui nati sunt ei in Ierusalem, Samua, & Sobab, & Nathan, & Salomon, 15. & Jebahar, & Elisua, & Nepheg, 16. & Iaphia, & Elisama, & Elioda, & Eliphaleth. 17. Audierunt ergo Philisthim quod vnixissent David in regem super Israel: & ascenderunt vniuersi vt quærerēt David: quod cum audisset David, descendit in præsidium. 18. Philisthim autem veniētes diffusi sunt in Valle Raphaim. 19. & cōsuluit David Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthim? & si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David: Ascende, quia tradens dabo Philisthim in manu tua. 20. Venit ergo David in Baal Pharasim, & percussit eos ibi, & dixit: Diuisit Dominus inimicos meos corā me, sicut diuiduntur aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal Pharasim. 21. Et reliquerunt ibi sculptilia sua: quæ tulit David, & viri eius. 22. Et addiderunt adhuc Philisthim vt ascenderent, & diffusi sunt in Valle Raphaim. 23. Consuluit autem David Dominum: Si ascendam contra Philisthæos, & tradas eos in manus meas? Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed gyra post tergum eorū, & venies ad eos ex aduerso pyrorum. 24. Et cum audieris sonitum gradiētis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthim. 25. Fecit itaque David sicut præceperat ei Dominus, & percussit Philisthim de Gabaa, vsque dum venias Gezer.

COMMENTARIUS.

Davidis regnum Iudæum seu totius Israelis.

¶ Sbofetho perempto ad Davidem tribus omnes maximo consensu & numero conuenerunt, prout hic describitur, & copiosius, 1. Paral. 12. v. 23. c. 11. v. 1. & 10. & seq. de quibus in cap. 23. Tria verò quibus ipsum regem esse vellent argumenta proposuerūt. primum à sanguinis propinquitate, à Iacob ipso repetita. secundum à principatu Saulis temporibus bene feliciterque gesto. tertium à Domini verbis, quibus per Samuelē, vt habetur 1. Paral. 11. v. 3. & in Iosepho eum Dominus esse populi pastorem iubebat, vt Psal. 77. v. 71 prout vocat etiam Homerus ποιμὴν λαῶν.

Vnctus fuit tertia iam vnctione, vt quæ non simplex electio fuit, vti quæst. 14. censet Theodor. annus ætatis ipsius agebatur 38. quoad sex mēses inchoatus. Regnavit deinceptus annos 30. & dimidium, vsque ad mortem scilicet suam, anno ætatis 70. & sic regnavit in vtroque regno annos 40. Hebræi apud A. T. quia v. 5. hic, 33. annos integros accipiunt, putant regnasse annos 40. & 6. menses. horum tamen nullam fieri mensuram mentionem

mentionem putant, quod sex mensibus Absalonem fugerit, vel corporis aliqua infirmitate laborarit.

Gestum I. Hierosolymam regni deinceps & templi sedē futuram, diuino, vt ex psalms colligitur, instinctu, Iebusæis de quib. Iud. 1. totam extorquere statuit. Sed cum deditiōnem peteret, respōderunt illi v. 6. non ingredieris huc nisi abstuleris cecos & claudos. hos existimant aliqui imagines & statuas tantum fuisse; alij veros homines. imagines quidem quadrupliciter: primò, vt per eas super muris positas significarentur otiosi, quasi dicerent etiā nobis nihil agentibus, intrare non potes; tā scilicet munita vrbs nostra est. secundò, vt per eas significarentur ædium fastigia, in quibus illæ affixæ essent, quasi dicerent: nisi transcensis ædium nostrarum fastigiis, non ingredieris: Ita Eras. in adagiis. tertio, Rabi Eliezer c. 36. copiose de hac vrbe scribens imagines nominat. nimirum Iebus vocitatur vrbs, & inde Iebusæi, cum essent alioquin Hethæi. pepigit cum iis, ait, Abrahā, de nō occupanda vrbe ab suo semine absque voluntate illorū. fecerūt ergo statuas æreas in platea ciuitatis, & inscripserunt **IVRAMENTVM ABRAHAM.** hæ sunt cæci & claudi, quia oculos habent, & non vident &c. hi inimici Dauidis, quia hic oderit idololatriam. quartò, Rab. verò Sal. Abnezra, ceteriq; Rabini, duas fuisse aiunt imagunculas, vnā Isaaci cæci, alterā Iacobi claudi; vt per eas admonerentur Hebræi fœderum quæ ipsi cū Abimelech olim percussissent Gen. 26. quinto. idola, quæ præsidij causa in muris collocata: Ita Burg. sed Luther. ineptè cū sanctor. imagin. confert.

Veros vero homines quidā statuunt. primò, metaphorice, qui animo scil. cæcutirent & claudicarent, i. peccatores & flagitiosos. ita Chald. 2. verè cecos & claudos, sed dupliciter; 1. quod huiusmodi miseris hominib. arcē tutādā Iebusæi cōmiserunt q. d. eā vel à solis cæcis & claudis defendi posse, ita Iose. ca. 2. l. 7. Proc. Theod. q. 16. 17. glossa interl. Abul. q. 7. Villalp. l. 2. Appar. c. 1. p. 74. 2. vt seipsos Iebusæi intelligāt quasi cōuitio quopiā militari sic à Dauidicis vocati esēt; vel à Dauide se pro talib. haberi cēserent, ita A. T. Historia schol. gloss. ordin. sed ex authorib. sub finē Ægyptiaci exitus citatis, nominatim ex Ioseph. Notādū, idololatrias Moysi dixisse q. cecos & claudos eduxerit. Ita enim apud eū nugatur Apio. Iebusæi ergo isti ipsos cū Dauide Iudæos eodē cōuitio petulāter afficiūt, dicendo, nisi abstuleris, seu discedere hinc feceris claudos & cecos tuos, nō ingredieris huc, sed remoueas cecos & claudos, seu cū iis abscede hinc, vt seq. c. v. 10. heb.

Tū Dauid hoc in ipsos cōuitiū retorquendo, præmiū proposuit ei qui cecos & claudos, nō ipsos Iudæos qui tales nō erāt, sed Iebusæos, qui dicūtur eod. v. 8. odiētes animā Dauid, seu vt Chald. habet, quos abiiciebat vel oderat anima Dauid, quia nimirū dixerant, cæcus & claudus nō intrabunt in domū istā, vnde prouerbiū postea factū: cæci & claudi, qui scil. verè tales sunt vt Iebusæi, non intrabunt in arcē illā amplius, seu vt 70. & noster, non intrabunt in tēplū Domini, quod male quidā de fidelibus, qui solo corpore cæci & claudi, intelligunt. neque n. id genus hominibus, vnquam antea vel postea templi aditus præclusus fuit, sed tantum iis laicis qui immundi essent, Leuit. 11. 15. vel Leuitis corpore vitiatis, ne officio fungerentur. Leuit. 29. præmiū ei qui primus Hierosolymitanæ arcis mcenia subiisset apertius proponitur. 1. Par. 11. v. 6. idq; accepit Ioab. Iebusæi verò interfecti omnes præter vnum Iudæis amicissimum, inquit Ioseph. Areunam scil. de quo in c. 24.

Gestum secundum. Ædificauit eam Hierosolymorum partem, quam Iud. 1. dixi superiorem urbem vocari. per Mello alij voraginem intelligunt, vt dixi Iudic. 9. alij comitiorum plateam. de Mello Villalp. c. 2. l. 2. app. Thargū Cant. 7. v. 4. ædificauit arcem Sion, quæ vocatur Migdala delibnan. i. turris Libani. quia omnis qui steterit in ea, potest numerare omnes turres quæ sunt in Damasco. & ipsam Hierusalem dixerat vocari Libanum c. 4. v. 15. Præfectus ædificationis fuit Ioab. 1. Par. 11. licet eum locum A. T. explicet, quasi Ioab eam urbem exstruxerit parcendo Iudæis, qui Iebusæis permixti erāt. hic pars ista Hierosolymorum dicta est ciuitas Dauid, v. 7. 9. De tota vero Hierosolyma videatur Arias, & Adrichomius.

Gestum tertium. Ad septem de quibus supra c. 3. alias vxores adiunxit principales & minus principales; quarum istæ, vt sæpius dixi, vocantur pallacæ, nostro interp. concubinæ. Ex illis principalibus natos ait Ioseph. nouem filios, & ex istis alijs duos. Sed 1. Par. 3. v. 9. filij concubinarum omittuntur, & principalium vxorum filij numerantur, cum

eum vna sãp̃ Thamar. c. 14. duodecim. hic vero tantum ij. sicque quod vno loco scriptura omisum est, in altero suppletur. Sed 70. varia repetitione. 24. posuerunt. hic sciendum tamen in Paral. duo nomina bis poni c. 3. & vnum c. 14. vel quia duo fratres idem nomen habebant, cum aliqua cognationis distinctione: vel quia vt vult Vatablus, vno filio mortuo, filiorum posterius natorum alicui nomen impositum est. Græci tamen ista nomina sic vertunt, & eadem non videantur. Qui vero c. 11. l. 2. Pa nominatur, traditur ab A. T. filius concubinæ, de filiabus dicitur in c. 13.

Gestum quartum. duo bella quibus eum oppugnatum venerant Palæsthini felicissime confecit ita vt in priore, hac illac dispersi sint instar aquarum vase rupto, vel torrente, eorumque dij, quos auxiliij causa, quemadmodum Israelitæ olim arcam, attulerant, accepti sint, & vt habet hic Chald. v. 21. combusti. v. 1. Par. 14. v. 12. ex lege Deut. 7. de valle ista diuisionis, & hac victoria Isai. c. 28. v. 21.

In posteriori bello cum v. 22. Dominum interrogasset Dauid per Sacerdotem, iussus est, non aduersa frôte aduersus Palæsthinos procedere, sed occulto itinere in posteriorem eorum partem venire, sicque inter ipsos & multitudinem arborum interiecti erant Palæsthini. hæc arbores, quidam vocant moros, sed noster interp. & Aquila pyros. 70. vero vocant lucum vel nemus, gemitus seu fletus. nomen n. hebræum à lacrymâdo ductum videtur, vnde A. T. intelligit idola Palæsthinorum quæ dicantur idola fletus, quod iis non nisi lacrymis sacrificari oporteret. alij occultam quandam arborum istarum & lacrymarum sympathiam putant.

Dixit ergo Dominus, cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium. Hunc gressum intelligit Ioseph. & Theo. q. 19. ipsarum arborum in cacuminibus citra ventum vllum agitationem. A. T. compactionem & deletionem idolorum iam dictorum per angelicas potestates. alij ipsius Dei, seu diuini exercitus & angelici progressionem, & quendam veluti fragorem, quo Palæsthini tenerentur, cum à fronte tot & tantos hostes adesse sentirent, & à tergo instantem Dauidem aduerteret. Vnde Chald. vocem clamoris vertit, & exire, ait, Angelum Domini ad secundandum prælium, vt Philisthorum castra occideret. Sunt vero isti occisi ex Gabaam, seu vt habetur 1. Par. 14. ex Gabaon. quia vtroque nomine idem locus appellabatur: vel quia loca vicina erant. Ios. 18. Vsque in Gaseram, quæ Palæsthinorum vrbs erat, inquit Ios. & patet 3. Reg. 9. Ios. 16.

CAPVT VI.

ongregauit autem rursus Dauid omnes electos ex Israël triginta millia. 2. Surrexitque Dauid, & abiit, & vniuersus populus, qui erat cum eo de viris Iuda, vt adducerent arcam Dei, super quam inuocatum est nomen Domini exercituum, sedentis in Cherubim super eam. 3. Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum nouum: tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa: Oza autem, & Ahio filij Abinadab, minabant plaustrum nouum. 4. Cumque eulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Ahio præcedebat arcam. 5. Dauid autem, & omnis Israël ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis & lyris & tympanis & sistris & cymbalis. 6. Postquam autem venerunt ad Arcam Nachon, extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam. 7. Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum super temeritate: qui mor-

tuus est ibi iuxta arcam Dei. 8. Contristatus est autem Dauid, eo quod percussisset Dominus Ozam, & vocatum est nomen loci illius: Percussio Ozæ vsque in diem hanc. 9. Et extimuit Dauid Dominum in die illa, dicens: Quomodo ingredietur ad me arca Domini? 10. Et noluit diuerrere ad se arcam Domini in ciuitatem Dauid: sed diuertit eam in domum Obededom Gethæi. 11. Et habitauit arca Domini in domo Obededom Gethæi tribus mensibus: & benedixit Dominus Obededom, & omnem domum eius. 12. Nunciatumque est regi Dauid quod benedixisset Dominus Obededom, & omnia eius propter arcam Dei. Abiit ergo Dauid, & adduxit arcam Dei de domo Obededom in ciuitatem Dauid cum gaudio: & erant cum Dauid septem chori, & victima vituli. 13. Cumque transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabat bouem & arietem, 14. & Dauid saltabat totis viribus ante Dominum. porro Dauid erat accinctus ephod lineo. 15. Et Dauid, & omnis domus Israël ducebant arcam testamenti Domini, in iubilo, & in clangore buccinæ. 16. Cumque intrasset arca Domini in ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem Dauid subsilientem, atque saltantem coram Domino: & despexit eum in corde suo. 17. Et introduxerunt arcam Domini, & imposuerunt eam in loco suo in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid holocausta, & pacifica coram Domino. 18. Cumque compleisset offerens holocausta & pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum. 19. Et partitus est vniuersæ multitudini Israël tam viro quam mulieri singulis collyridam panis vnã, & assaturam bubulæ carnis vnã, & simillam frixam oleo: & abiit omnis populus, vnusquisque in domum suam. 20. Reuersusque est Dauid vt benediceret domui suæ: & egressa Michol filia Saul in occursum Dauid, ait: Quam gloriosus fuit hodie rex Israël discooperiens se ante ancillas seruatorum suorum, & nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris. 21. Dixitque Dauid ad Michol: Ante Dominum, qui elegit me potius quàm patrem tuum, & quàm omnem domum eius, & præcepit mihi vt essem dux super populum Domini in Israël, 22. & Judam, & vilior fiam plus quàm factus sum: & ero humilis in oculis meis: & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. 23. Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ.

Gestum quintum. Eximia Dauidis in Deum religio factis duobus explicatur. vnum est, arca in Hierosolymitanam urbem deductio, isto cap. 6. & 1. par. 13. 15. Alterum templi ædificandi serua cogitatio c. 7.

Deductio ex Cariathiarim vbi l. 1. cap. 7. eam reliqueramus facta est. sed bifariam. primò, imperfecte, quando scilicet ad destinatum terminum, qui erat domus Dauid, peruentum non est: deinde perfecte. prior illa describitur à v. 1. vsque ad 12. De hac re cepit Dauid consilium cum principibus tribunis. 1. Par. 13. populumque cohortatus est, cum argumentis aliis, tum eo: quod quia hæc arca deductio Saulis tempore facta non esset, magnæ calamitates acceptæ viderentur, vti contra Abulensem q. 3. docet Ioseph. maxima multitudo congregata fuit, & vt ibidem dicitur à Sihor Ægypti. i. à Nilo, non illo magno, de quo in Exodo sæpius: sed illo ad Rhinocoluram, qui vt ait A. T. ex illo deriuatus est, vnde Græci vertunt à terminis Ægypti.

Statuuntur verò hic tantum 30000. qui tum in processionem venerint cum tota tribu Iuda: sed intelliguntur millia electorum seu iuuenum, vt Græci habent & Ioseph. in isto v. 1. aderant etiam Sacerdotes & Leuitæ ex eodem cap. 13. v. 2. non tantum eorum principes cap. 15. v. 13. magna omnium erat pietas, & festa maxime lataque religio. sed eam interturbauit Oza mors: hic arcam plastro nouo impositam ducebat, & cum eo ipse Ahio, pro quo noster interpretes 1. par. 3. v. 7. vertit frater eius. græci semper fratres reddunt: ob puncta scilicet alia & alia. Eorum pater erat ille de quo 1. Reg. 7. Aminadab. qui, vt ex loci huius silentio, temporisque longitudine (licet aliud A. T. innuat) colligit Abulensis, iam mortuus erat, ipsiusque natu maximus filius, de quo ibidem Eleazarus, & quia hunc istum Leuitam fuisse diximus, non est cum Merario & Soro quarto. d. 13. ar. 3. negandum fuisse Leuitam Ozam: neque asserendum eum Angelomo & glossa ordin. esse sacerdotem, sed tantummodo Leuitam, prout docet S. Hieron. epl. ad Sebrianum S. Gregor. l. 5. moral. c. 9. Author mirabilium l. 2. c. 12. Iosephus.

Ventum tadem est ad aream Nacon, vt habent latina cor. licet 70. correcti Nachor legant. sed Aquila & veteres, Angelomus, alij, Nacon legerunt. hæc eadem 1. Par. 13. v. 9. dicitur arca Chidon, quod vt ait A. T. ibi Iosue clypeum erexit. Iosue c. 8. vt ibi tactum q. 6. vel quod hominis alicuius esset vtroque nomine appellati. Boues qui arcam ferebāt calcitrarunt, vt habet noster textus, seu vt Rab. Sal. & Chaldaeus vertunt, arcam mouerunt & impulerunt, quod in correctis etiam Latinis significatur v. 6. perdeclinauerunt eam. quæ verba rem explicat, sicut & in 70. non autem quasi parum latina cum Brugensi reiicienda sint. in suis tamen commentariis & radicibus Rab. Camius patrem suum & Rab. Iona citat dicentes: hic bouum membra & iuncturas diuisas & dissolutas fuisse præ arca sanctitate, quam ipsi non portare, sed Leuitæ debebant. Voluit Oza nutantem arcam sustentare & à Domino interemptus est, seu vt hebr. dicitur diuisus est, scilicet à viuentium numero, non autem vt A. T. à loco in quo esset: vel quod eius brachium aruerit, & ab humeris quibus arcam ferre debuerit diuisum sit. Author mirab. suffocatum putat.

sed cum Leuita esset, cur sic occisus est? Respondet versus 7. ob temeritatem suam. & hæc 1. Par. 13. explicatur, quod manum suam ad arcam extenderit, eamque tetigerit, duæque aliæ causæ ibid. c. 15. indicantur, quod plastro scilicet imposita fuerit, non Leuitis, quod horum & sacerdotum principes absuerint, cum tamen religionis fuisse videatur arcam ne caderet sustentare.

Varia sententiæ de huius mortis causa sunt. Prima, fuisse illum occisum ob alienum peccatum Dauidis, qui eam plastro imposuerit, non Leuitarum humeris. ita Rab. Sal. parum probabiliter Ezech. 18. Exod. 34. Secunda ob proprium peccatum, quod apud Theodoretum, quidam incertum putant, & iam antea patratum, idque vel solum, vel cum peccato iam admissio copulatum, eoque maius, vt author mirab. l. c. 12.

Alij certum statuunt. Primo, quod arcam non portarit. D. Hiero. l. c. Oza Leuites arcam Dei, quam portare ipse debuerat quasi ruentem sustentare voluit, & percussus est V. B. Simone tt. Cisterti; Ab. ep. 22. Const. Apost. l. 2. c. 10. qui peccarit, si per contemptum ecclesiam

ecclesiam ingrediatur & c. pœnas dabit, vt Ozan cum arcam tetigit, vt eam firmaret: & Achan cum furatus est, & c. S. Ephrem de sacerdot. t. 1. non dico tibi ô homo, non solum non sacerdotium temerarie assumendum, sed neque ceterorum quippiam ex vasis venerandi cultus diuini contingendum. si quidem legisti quid passus sit Oza, eo quod arcam Dei tetigisset, vide D. Gregorium 5. Moral. 10. D. Chrysof. Act. c. 5. h. 12. Oecum. Act. 5. Ioachim Abb. sub finem c. 2. Hi. f. 57. Saluianus l. 6. de pro. ait, Oza ille Leuites Dei, ipso in officio inofficiosus fuit, qui iniussa præsumpsit. A. T. Secundo. quod author imponendi arcam plastro fuerit vitiosa Palæsthorum imitatione. i. Reg. 6. Theodor. Procop. Lyran. Rabini apud ipsum, & quodammodo A. T. Tertio. quod rei vxoria nocte illa operam dedisset, sicque immundus esset. Nam etiam apud Gentiles, qui Deorum fercula ferebant, & mundi & longo tempore casti esse debebant auctore Macrobio l. 1. Sat. cap. 23. Heliod. l. 10. Ita quidam apud Abul. q. 10. Quarto. quod arcam tetigerit non explorata conscientia. Patianus in paranesi. Quinto. quod irreuerenter eam tetigerit, idque ait Abul. l. c. dupliciter. Primo. non necessario quia leuis erat calcitratio, non autem vt Rabini fingunt, quod ipsa potius portaret, quam portaretur. Secundo. quod non cum magna reuerentia. Sexto. quod etsi Leuita erat, non tamen ex Caathitis, quibus solis arcæ portandæ munus impositum erat Num. 4. Septimo. quod etsi Caathita fuerit, non tamen nisi vestibis arcam tangere liceret. Octauo. quod nudam tetigerit, quod Leuitis fas non erat. Num. 4. 7.

Sed obiciunt Lyra & Abul. cum arca ferretur, tectam semper & velatam fuisse. ibid. Dicendum tamen veram hanc causam videri, quia dum i. Par. dicitur arcam tetigisse, intelligitur eo modo quo Num. 4. v. 15. 18. 19. vetantur Leuitæ non tangere, scilicet apertam & non inuolutam. inuoluta verò tunc non erat, non quod plane nuda esset. vt l. 1. c. 6. Sed quod velata esset velis quæ colligata non essent: sed ita superposita, vt huc illuc vento aut plastrum agitatione agerentur & ventilarentur. Cum igitur calcitrarunt boues, inclinarunt in vnam partem velamina, sicque accurrens Oza, per imprudentiam & incautum zelum arcæ partem nudam tetigit. atque hoc significat Chrysof. Gal. 1. Jonas l. 2. sub finem, Glossa ord. & Angel. dum præsumptuose & incaute tetigisse aiunt, & D. Areopagita Ephes. 8. Id verò non contigisset si ei ferendæ non plastrum: sed humeros supposuissent. Supposuissent vero si sacerdotum Leuitarumque principes qui cæremoniarum peritissimi erant adfuissent. adfuissent vero si vel vocati fuissent, vel aliis certe negotiis quæ necessaria magis putabant, retenti non fuissent: vnde c. 15. v. 13. hebr. & græc. non in iudicio, inquit Dauid, id est, non satis prudenter, considerate & religiose arcam fuisse nunc deductam. monet Ang. Ozam istum. temporali morte pœnas futuras euasisse.

Patres verò multa hic notant. scilicet, non oportere Laicos sacris sese ministeriis ingerere D. Areopag. l. 1. totus, ait, A mirab. populus, quia caute in diuinis rebus se agere deberet, admonetur. D. Hieronym. epl. ad Eustoch. ne virgines, quæ sunt arca spiritualis tangantur. D. Chrysof. oratione in Priscillam & Aquilam. D. Greg. quinto moral. c. 10. Jonas l. c. & Angelomus, ne à subditis superiorum facta temerè carpantur. D. Chrysof. in 1. Gal. ne fidei dogmata temere tractentur & violentur. S. Patianus l. c. ne Eucharistia indignè adeatur: vos, inquit, appello qui criminibus admissis pœnitentiam recusatis, vos inquam post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui cum mala conscientia Dei sancta contingitis & altare Domini non timetis, qui ad manus sacerdotis in conspectu Angelorum sub fiducia innocentia acceditis, & c. tanta infuit cura diuinæ prouidentia, vt audaces manus nec ob auxilium sustineret.

Mentem iusti esse arcam testamenti, patet in S. Antonio de Padua, vt est in eius lectionibus, quemadmodum & Gennadius in catal. sine vocat Honorati Massiliensis episcopi os, armarium scripturarum. Nesteros apud Cassian. coll. 1. 4. c. 10. continua, ait, meditatio scripturarum, mentem facit arcam Testamenti, & c. p. 918. D. Hier. in c. 2. Ephes. p. 215. A. scribit: cum fuerimus & c. condatur in nobis arca testamenti, dicamurque debet, id est, *λαλιθήριον*, locutorium, & c.

Hinc ergo timore percussus Dauid, arcam reliquit in domo Obededom, quæ vel in agello Hierosolymus vicina erat, vt vult Iosephus: vel certe in inferiore Hierosolyma. Dicitur vir iste à Iosepho pauper initio fuisse, sed iustus, & ab eod. A. T. gloss. ordin.

dicitur Leuita, idque probatur ex 1. Par. 16. & 26. Sed quomodo hoc loco v. 10. & 11. Par. 13. v. 14. vocatur Gethæus, i. Philisthæus, seu vt aiunt in Paralip. Theodoretus & Procop. Allophylus? sed quia eius pater in Geth habitauit, quemadmodum scilicet Elimelech. Ruth. 1. Gethæum appellatum fuisse arbitror.

Apud eum totos tres menses arca mansit, & eum eiusque domum benedixit Dominus. Existimat A. T. hanc benedictionem fuisse, quod omnes eius scæminæ, vxores, ancillæ, nurus, masculos parerent, bestiarum verò geminos. Sed cum Iosepho sentiendum, eum diuino beneficio magnis subito opibus auctum fuisse, ita vt clarè Dei benedictio perspiceretur. vide 1. Par. 26. v. 5.

Altera deductio. c. 6. v. 12. & 1. Par. 15. & 16. explicatur cum è domo ipsius Obededom in superiorem Hierosolymam in domum David deducta fuit. hic enim nouum tabernaculum excitauit David. v. 17. & 1. Par. 16. v. 1. non quo iam Moysis tabernaculum operiret, vt existimat A. T. sed tamen vt in eo arcam honorificentissime poneret, ideoque duo deinceps tabernacula esse cœperunt. Vnum Mosaicum, quod in Gabaon, quoad templum ædificatum esset, mansit 3. Reg. 8. alterum Dauidicum istud, de quo 1. Par. 21. 2. Par. 1. 3. Reg. 1. Quemadmodum verò, Ozæ periculum Dauidem terruerat, ita Obededomis benedictio & felicitas eum excitauit.

Sunt verò in ista deductione spectanda hæc. Primo. Gaaditarum humeris iam impositam fuisse, multoque maiorem omnibus in rebus cautionem & reuerentiam adhibitam, maiorem etiam frequentiam. aderant enim sacerdotum & Leuitarum etiam principes, viri & scæminæ, vt ex v. 20. 22. hic patet, etiam pueri, vt ait Iosephus. Incessus erat grauis, vt hebræorum nomen indicat, & ex eo constat, quod singuli passus numerarentur. nam post sextum quemque passum sacrificia fiebant, bouum & præpinguium arietum, vt hebræum nomen indicat, quod hic singulare pro plurali ponitur. nam 1. Par. 15. dicuntur ad senos quosque passus immolati septem tauri & 7. arietes, quatuordecim scilicet animalia. adiicit q. 15. Abul. septem oues, sed in hebr. græ. & Latinis corr. eæ non sunt.

Nunc ex spatio quod inter domum Obededom & arcam David fuit colligere est, quanta hostiarum multitudo fuerit, quantumque in ista grauissima processione horarum positum fuit. 70. alique Græci & Latina corr. monent fuisse septem choros, in quos non cantores tantum, sed populus vniuersus distributus esset.

Fuit vero harmonia plane mirabilis, vt instrumentorum multitudo & musicorum declarat. nam in paralipomenis enumerantur, Primo. qui adfuerint, nepotes filiorum Leui v. 5. 6. 7. deinde nepotes filiorum Gaadi v. 8. 9. 10. Sed cum Elisaphan, qui v. 8. ponitur Vzietis filius fuerit Exod. 6. v. 22. sciendum alios nepotes, quam per Elisapham numerari v. 10. Armigata organa, quæ in quibusdam libris leguntur, omittuntur in correctis. Musicorum vero ordines septem indicantur c. 15. Paral. primus v. 17. secundus 18. tertius 19. quartus 20. quintus 21. sextus 22. & 23. septimus 24. Sed eadem interdum nomina diuersi habent, vt c. 16. v. 5. vel iidem ex vno interdum choro in alium cõmeant, eorum quidam ianitores vocantur, quia dum arca ducitur, ipsi eam antecedunt, v. 18. 24. & consequuntur v. 23. & quia ianitorum munere postea functi sunt, de quibus in 26. c. Par. Quid vero sit ibidem ad audiendum canere, & arcana, & epinicion pro octaua v. 21. licet hic tradat A. T. opportunius differtur in psal. 6. & 45. vbi hi tituli.

Iam David dicitur hoc c. 6. v. 14. accinctus Ephod lineo, de quo l. i. c. 2. Græci vertunt stolam exallon, quam Theodor. & Procopius explicant, variam, siue coloribus, siue gemmis, vt horum ipsorum interpretes censent, possemus etiam vocare peregrinam & inusitatam, quia propter vilitatem ea vti Reges non solebant; ideoque & illi arcam appellatam Putat Abul. Paral. v. 27. vocari stolam byssinam, seu lineam, sed distingu. videtur, cum hæc ipsa stola Leuitis ibid. tribuatur, & postea subiiciatur quasi de re distincta, David autem indutus erat ephod. qui stolam putarunt vestem tantum muliebrem, inepte hallucinati sunt, vt c. 1. de re vestiaria probat Lazarus.

Sabat verò totis viribus & subliebat, non quod posterius istud diminutiuum sit, vt Abulensi visum, sed potius intensiuum, vt hebræa coniugatio indicat & Rabini. Vbi arcam collocauit, sacrificia varia obtulit, populo benedixit, munificeque distribuit triplicis generis edulia. Primo. panem. Secundo. affam carnem bubulam, vt correctæ Latina habent, non gubabam, componitur enim ab interprete modo hebræum nomen

nomen ex igne & boue, licet alij non ab eodem diuerse vertant fructu carnis pulchrū, vel amplam portionem. Rabini quidam dicunt, partem vnam ex sex in boue. Tertio. simillam frixam oleo vel in farragine, vt etiam 70. Iosephus & Rab. Ioseph. cū alij quidam vertant pultem, alij lagenam, scilicet vini vt Ose. 3.

Tunc domum rediit vt benediceret, non per antiphrafim vt A. T. habet, neq; vt simpliciter epularetur, sed vt quam vniuerso populo benedictionem dederat, eandem domesticis suis, qui custodię causa in palatio remanserant, vel alia de causa, etiam daret. Munera illa ex pacificis victimis videri possunt. Iosephus tamen quasi distinctam ab iis partem sacrificij adiungit.

Michol, nescio ob quam causam domi cum remansisset, primo Dauidem in corde suo despexit. v. 6. deinde muliebri lingua irrisit & obiurgauit v. 20. vbi nudatum ait, nō quoad vestes omnes, vt supra patuit; sed quoad splendas & regales. Vnde eundem comparat scurris, seu vt hebr. dicitur, hominibus vanis, & vel rei vel mentis inanibus & v. 22. idem nudationis verbum retinet 70. noster cum hebræo & Aquila, vilior fiam.

Dauidis responsio admirabilis est, sed notandum saltationem quandam esse vitiosam, vt fuit illa Herodiadis, & quælibet lasciuia, de qua pro Muræna Cicero. D. Ambros. l. 2. de pœnitentia cap. 6. aliam vero modestam neque ab officio alienam esse, eiusmodi maxime est hæc, quæ ad Dei gloriam refertur. D. Ambr. 2. de pœn. cap. 6. & num. 5. l. 7. ait Dauid saltauit ante Arcam Domini: totum enim decet, quod religioni defertur, &c. D. Bernar. sub finem ep. 87. valde pulchra habet. Saltauit & in Dei laudem, ille à S. Petro curatus claudus Act. 3. P. Mar. cap. 21. sub finem f. 206. ait: qui hodie ad nos veniunt è Syria, testantur Christianos, qui degunt in illis regionibus, die Resurrectionis Domini, nec non aliis celebribus festis, venire in templum cum lyris & citharis, & Psalmos inter se cantare, ac vna saltare. sobriè tamen, & modeste saltare illos aiunt, seorsim viros, & seorsim mulieres. sic in Lusitania, & India pueri ante V. Sacramentum. Ego, inquit Angelomus, Dauidem plus saltantem stupeo, quam pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit: saltando autem semetipsum. B. Ambros. l. c. conuincit: totum decet quidquid defertur religioni, vt nullum obsequium, quod proficiat ad cultum & obsequium Christi erubescamus. hoc in obsequio valet illud: *si vox est, canta, si mollia brachia, salta; & quæcumque potes arte placere place.* non illa inquit deliciarum comes, atque luxurię saltatio prædicatur. sed qua vnusquisque corpus atrolat impigrum, nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis, de qua saltatione Luc. 7. cecinimus, &c. sic in processionibus venerabilis sacramenti varia, vt ostendit in concione de ipsa P. Schererus, adhibentur. Sed gentiles huiusmodi, saltationes ad suas postmodum superstitiones traduxerunt, vt ostendit lib. de saltatione Lucianus, Athenæus l. 4. Rhodiginus l. 5. & Salij præfulesque Romani.

Michol vero diuinitus punita fuit v. 23. Sed cum infra cap. 21. v. 8. ipsius quinque filij dicantur, quomodo dicitur hoc loco ei filium natum non esse? Respon. Citato c. 21. A. T. & ibidem, atque hic q. 25. Ab illis filios fuisse ex ipsius sorore Merob, sed ab ipsa adoptatos: Iosephus vero non ex Dauid; sed ex altero viro susceptos vult. Si enim aiunt Theodor. & Procopius ex Dauid & ipsa filij nati fuissent, facilius in Reges postea fuissent adscripti, quia & Patrem regem, & matrem regis filiam habuissent. Iudæi illo tantum tempore sterilem dicunt, quo in Dauidem illufit, eamque Ierimothi matrem volunt. At vno forte die, vel hora sterilis fuisset. quæ ista pœnæ non iocularis?

Gerēbat Michol personam Synagogæ, & hæreticorum, & eorum qui Ecclesię ceremonias, piorumque hominum facta irrident, & calumniantur, vt ostendit c. 25. l. de aduentu Messię Rab. Samuel. Angelomus, Gloss. ord. D. Ambros. apologiæ Dauid c. 6. & l. 6. ep. 16. Ideo, inquit, amplius placuit Dauid, quia ita se humiliabat Deo, vt regale post haberet fastigium, & vltimum exhiberet Deo, q. seruulus, ministerium: V. D. Greg. h. 7. Eu. p. 341. C. de hac humilitate Dauid. Denique illa quæ saltationem huiusmodi reprehendit sterilitatis damnata, non dedit sobolem regiam, ne superbos crearet, &c. nesciebat ipsa, inquit Theodor. q. 21. & Procop. diuini amoris stimulos, qui magnos etiã ad parua excitat, &c. legit vero epist. citata D. Ambros. ero nugax, &c.

Porro David constituit stata quædam sacrificia, præter illa, quæ ad Mosaicum tabernaculum in Gabaon fiebant, variosque homines ad canendum, arcamque custodiendum, in quibus fuit v. 22. Chonenias, qui dicitur princeps prophetiæ, vel græce princeps in sublatione, seu vt aliqui volunt in exaltatione vocis, alij in præscribendis quæ canenda essent. Spiritu prophetiæ, inquit A. T. melodias & verba ad memoriam reuocabat. alij denique in onere fuisse ipsum aiunt, quod ipsi munus incumberet, erudiendi arcæ baiulos, quemadmodum progredi deberent, interquiescere, commutari, &c. Constituit etiam psalmos hoc in principio, cum arcam in tabernaculo posuit, & nominatim vnum. c. 16. i. Par. positum qui ex Psal. 104. & 95. constat.

CAPVT VII.

Actum est autem cum sedisset rex in domo sua, & Dominus dedisset ei requiem vndique ab vniuersis inimicis suis, 2. dixit ad Nathan prophetam: Vidēsne quod ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium? 3. Dixitque Nathā ad regem: Omne quod est in corde tuo, vade fac: quia Dominus tecum est. 4. Factū est autem in illa nocte: & ecce sermo Domini ad Nathan, dicens: 5. Vade, & loquere ad seruum meum David: Hæc dicit Dominus: Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? 6. Neque enim habitauit in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de Terra Ægypti, vsque in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio. 7. Per cuncta loca, quæ transiui cum omnibus filiis Israel, nunquid loquens locutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui præcepi, vt pasceret populum meum Israel, dicens: Quare non ædificastis mihi domo

CAPVT XVII.

Vm autem habitaret David in domo sua, dixit ad Nathan Prophetam: ecce ego habito in domo cedrina: arca autem fœderis Domini sub pellibus est. 2. Et ait Nathan ad David: Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac: Deus enim tecum est. 3. Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan, dicens: 4. Vade & loquere David seruo meo: Hæc dicit Dominus: Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum. 5. Neque enim mansi in domo ex eo tempore, quo eduxi Israel, vsque ad diem hanc: sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio 6. manens cum omni Israel. Numquid locutus sum saltem vni ludicū Israel, quibus præceperam, vt pascerennt populum meum, & dixi: Quare non ædificastis mihi domū cedrinam? 7. Nunc itaque sic loqueris ad seruū meum David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te, cum in pascuis sequereris gregem, vt esses dux populi mei Israel.

8. Et

domum cedrinam? 8. Et nunc hæc dices seruo meo David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses dux super populum meum Israël: 9. & fui tecum in omnibus vbicumque ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua: fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magarum, qui sunt in terra. 10. Et ponam locum populo meo Israël, & plantabo eum, & habitabit sub eo, & non turbabitur amplius: nec addent filij iniquitatis vt affligant eum sicut prius, 11. ex die qua constitui iudices super populum meum Israël: & requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. prædicatque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus. 12. Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. 13. ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. 14. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. 15. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea. 16. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum vsque

8. Et fui tecum quocumque perrexisti: & interfeci omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen quasi vnus magnorum, qui celebrantur in terra. 9. Et dedi locum populo meo Israël: plantabitur, & habitabit in eo, & ultra non commouebitur: nec filij iniquitatis atterent eos, sicut à principio, 10. ex diebus quibus dedi iudices populo meo Israël, & humiliavi vniuersos inimicos tuos. Annuncio ergo tibi, quod ædificaturus sit tibi Dominus domum. 11. Cumque impleueris dies tuos vt vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis: & stabiliam regnum eius. 12. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsque in æternum. 13. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: & misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit. 14. Et statuam eum in domo mea, & in regno meo vsque in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. 15. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem illam, sic locutus est Nathan ad David. 16. Cumque venisset rex David, & sedisset coram Domino, dixit: Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, vt prestares mihi talia? 17. Sed & hoc paruum visum est in conspectu tuo, ideoque locu-

in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. 17. Secundum omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David. 18. Ingressus est autem rex David, & sedit coram Domino, & dixit: Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? 19. Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiã de domo serui tui in longinquum: ista est enim lex Adam, Domine Deus. 20. Quid ergo addere poterit adhuc David, vt loquatur ad te? tu enim scis seruum tuum Domine Deus. 21. Propter verbum tuum, & secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita vt notũ faceres seruo tuo. 22. Idcirco magnificatus es Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te, in omnibus quæ audiuius auribus nostris. 23. Quæ est autem, vt populus tuus Israël, gens in terra, propter quã iuit Deus, vt redimeret eam sibi in populum, & poneret sibi nomen, faceretque eis magnalia, & horribilia super terram, à facie populi tui, quem redemisti tibi ex Ægypto, gentem, & Deum eius. 24. Firmasti enim tibi populum tuum Israël in populum sempiternum: & tu Domine Deus factus es eis in Deum. 25. Nunc ergo Do-

tus es super domum serui tui etiam in futurum: & fecisti me spectabilem super omnes homines Domine Deus. 18. Quid ultra addere potest David, cū ita glorificaueris seruũ tuum, & cognoueris cum? 19. Domine propter famulum tuũ iuxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc, & nota esse voluisti vniuersa magnalia. 20. Domine, non est similis tui: & non est alius Deus absque te, ex omnibus, quos audiuius auribus nostris. 21. Quis enim est alius vt populus tuus Israël, gens vna in terra, ad quam perrexit Deus, vt liberaret, & faceret populum sibi, & magnitudine sua atque terroribus eiiceret nationes à facie eius, quem de Ægypto liberarat? 22. Et posuisti populum tuum Israël tibi in populum vsque in æternum, & tu Domine factus es Deus eius. 23. Nunc igitur Domine, sermo, quem locutus es famulo tuo, & super domum eius, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es. 24. Permaneatque & magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum: & dicatur: Dominus exercituum Deus Israël, & domus David serui eius permanens coram eo. 25. Tu enim Domine Deus meus reuelasti articulum serui tui, vt ædificares ei domum: & idcirco inuenit seruus tuus fiduciam, vt orer

coram

mine Deus verbum, quod locutus es super seruum tuum, & super domum eius, suscita in sempiternum: & fac sicut locutus es. 26. vt magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, atque dicatur: Dominus exercituum, Deus super Israël. Et domus serui tui Dauid erit stabilita coram Domino, 27. quia tu Domine exercituum Deus Israël reuelasti aurem serui tui, dicens: Domum ædificabo tibi: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret te oratione hac. 28. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hæc. 29. Incipe ergo, & benedic domui serui tui, vt sit in sempiternum coram te: quia tu Domine Deus locutus es, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.

COMMENTARIUS.

Seria templi ædificandi cogitatio iam proponitur hic, & i. Par. 17 & 28. Ea votum habuit cõiunctum Psalm. 131. v. 2. 3. 4. 5. & nata fuit ex mero profususque voluntario religionis studio non autem ex aliquo Dei præcepto, vt putare videtur Ioseph. Si quod enim fuisset, maxime foret Deut. 12. cum tamen ibi nihil de templo præcipiatur, sed tantum de vno certo sacrificiorum loco, qui esse poterat, etiamsi solum ex pellibus tabernaculum fuisset.

Sui verò huius desiderij causam affert Dauid, quod rationi consentaneum videatur, vt Dei quam hominum ædes augustiores existant, sicuti Aggai. 1. eaque ratio ad quamlibet aliam sacram supellectilem piis à maioribus nostris translata est, vt ex aureis argenteisque vasis patet, quæ in Christianorum templis iam antiquitus fuisse docent annales Ecclesiastici & Prudent. in martyrio S. Laurentij.

Rem verò totam valde probauit Nathan, sed multo magis ipse Dominus, vt indicat suauissimum serui Dei nomen v. 5. 8. iteratum, totque & tam magnifica promissa v. 10. & seq. nisi quod aliam ædi. huic ædificandæ personam maluerit, in eoque tam Dauidis quam Nathanis prophetarum iudicia correxerit, qua ex re colligit in capit. 1. Ezech. D. Gregor. Theodor. q. 2. 2. prophetas neque omnia, neque semper diuino spiritu effari, sed humano interdum modo aliquid proferte, quod tamē ipsi per Spiritum S. correcti, quam citissime corrigunt. vide S. Thom. secunda secunda, q. 171. art. 5 & ibidem Caiet.

Causa verò cur templum ædificare Dauidi negatum sit, non est, quod templo Deus non indigeat, id enim licet verissimum, tamen ipsum etiam Salomonem impedire debuisset, sed quia, vt i. Paralip. 28. dicitur, bellator erat, humanumque sanguinem in bellis fuderat, idque vt significaretur quam Deo displiceant hominum cædes, quatenus cædes sunt, etiamsi iustæ. contra verò placeat mansuetudo & innocentia & vt significaretur à vero pacis authore Christo. D. Ecclesiam ædificandam, sicuti à Salomone, id est, pacifico templum ædificari debuit. itémque vt mundities & sanctitas notaretur, quæ in Christianæ Ecclesiæ spiritualibus ædificatoribus esse debet, vt ait Angel. & Gloss. ord. Sic S. Stephani Hungariæ regis patri alioqui Christiano in visione dictum scribit Caucius. Non fiet per te quod meditaris, habes enim manus sanguine pollutas, &c.

Amplissimam tamen variæ pretiosæque materiæ vim ad templum comparauit Dauid.

Dauid, eiusdemque & vasorum, & ministeriorum omnium formam, seu ideam nobilissimam diuinitus accepit 1. Par. 28. v. 19. & filio reliquit. ibid.

In Dei oratione v. 5. nonnulla omittuntur quæ alibi posita sunt, tanquam hoc tempore & loco dicta, vt 3. Reg. cap. 8. v. 16. 18. 25. 1. Par. 22. v. 8. 9. c. 28. v. 6. Secundo. l. c. v. 4. 7.

Hic verò tria potissimum proponuntur. Primum, cogitati templi obnunciatio. Hæc enim interrogatio, numquid, & c. negare accipienda est, vt ostenditur. 1. Paral. 17. & 22. quia licet res ipsa & voluntaria regis religio Deo valde placeret, vt ante dictum, & clare in l. 3. cap. 8. v. 18. ostenditur: vna tamen Dauidis qualitas, de qua supra & 1. Par. 22. impediēbat, contrariāque personæ alterius, Salomonis nimirum, expectāda erat, eaque temporis opportunitas quam Deus volebat, vt firma scilicet vndique pax & quies foret, has enim ob causas nulli hæctenus de huiusmodi templi ædificatione præceperat, vel cogitationem iniecerat, idque subiectæ rationes volunt. ver. 6. 7. neque enim, & c. & confirm. ex l. 3. capit. 5. ver. 3. 4. licet sint qui existiment, hæc significari domo Deum non egere, vt Theodor. & Procop. Alij Moysen, Iosue & alios sanguine commaculatos fuisse vt A. T.

Secundum, Præteritorum beneficiorum commemoratio v. 8. 9. vt eius animi de templo extruendo gratitudinem probet, aliisque in rebus augeat.

Tertium, futurorum beneficiorum quæ 12. vel 13. sunt promissio. v. 10. vsque 17. Sed de eorum expositione quadruplex sententia est, prima eorum, qui ex iis quæ dicuntur, aliqua in Christum D. aliqua in Salomonem conferunt, vt Theodor. q. 22. & Procop.

Secunda, quidam omnia in Christum D. vel quoad hanc vitam, vt de Ecclesiæ ædificatione, vel quoad futurā, vt de tanta quiete & securitate; vel quoad vtramque, vt de regni æternitate referunt: ita Angelomus. Gloss. ord. Vestrapellius in Hebr. 1 & videtur D. August. l. 17. ciuit. cap. 8. 9. 12. 13. nam Salomoni non videntur ista congruere de regni æternitate, tam beata securitate, & c. & quæ dicuntur de fidei domo, cum in eius domo idololatria vigerit, & de suscitatione filij post mortem Dauidis, quia ante huius mortem, non modo natus Salomon, sed ad regnum etiam euectus. adde D. Paulum Hebr. 1.

Tertia, Rabinorum quidam omnia in Salomonem solum.

Quarto, alij vt Lyran. Abulen. & si recte spectetur Aug. l. c. in vtrumque: Hug. Bro. tamen in Dan. non de Salomone, sed de ipsius fratre Nathane omnia accipit. Sed in Salomonem omnia conueniunt prout Christi figura est, & quodammodo inchoate minusque perfecte: in Christum vero vt figuratum & veritatem perfectissime. idque recte dicitur, si pauca v. 11. excipiantur, quæ ad Dauidem proprie spectant, de quiete ipsi ab hostibus danda: de domo, id est, posteritate: vt Exod. 1. terigi; eadem excitanda.

Reliqua igitur ad Salomonem & Christum D. spectare probatur & primo de Salomone ex 3. Reg. 5. v. 5. cap. 8. ver. 20. & 24. 1. Par. 12. ver. 6. 9. 10. c. 26. ver. 6. deinde quia de templo, de quo Dauidis cogitatio erat, dicitur id ab ipso filio, ædificandum. dicitur idem filius posse peccare, vnde & castigandus esse virga virorum, & plagis hominum v. 14. id est, vt A. T. ait, gladio & corporum humanorum incommoditatibus, vt Iosue morbo & terræ sterilitate: vel generatim eo modo quo homines punire ac puniri solent, non vt profusus deleantur, sed ad ipsorum vtilitatem emendentur. Qui verò Christo D. hæc tribuunt eum aiunt non per semetipsum peccare, sed in suis membris, sicque interdum castigari. Sed ipse contextus indicat eundem peccare posse in seipso, qui in seipso templum illud ædificaturus esset: dicitur porro Salomon suscitandus post mortem Dauid, non simpliciter ad vitam, vel regnum, sed ad summam regni & gratiæ amplitudinem, domus fidelis dicitur futura, id est, firma & stabilis, vnde Græcis est *πισθησεται*.

De Christo D. probatur ex Hebr. 1. deinde ex eo quod perfecte ista Salomoni tribui nequeunt, sed inchoate tantum vt dixi. Tertio, ex Iudæorum quorundam confessione apud D. Aug. l. c. Denique ex similitudine Psalm. 71. & 88. vide Lactant. l. 4. c. 13.

His auditis, gaudio & religione totus plenus, suum in tabernaculum ad arcam sese contulit Dauid, ibique coram ea sedit, & cum Deo locutus est. aiunt Rabini contra orantium morem sedit, quod Angelorum instar, illi coram Deo stare, vel etiam genua flectere, vt recte probat Maldonatus, solerent, & vero sessionem istam miratus videtur.

detur Simplicianus, sed ei respondit D. August. l. 2. q. 4. non esse prescriptum, quo modo corpus constituatur ad orandum. dummodo animus Deo presens peragat intentionem suam. ideoque posse nos orare, & stantes & genuculantes, & sedentes & iacentes. Sed hebraicum verbum accipi potest pro habitare vel manere. prout idem verbum ab interprete nostro vertitur 1. Paralip. 17. v. 1. hic v. 2. pro quo habitare dicitur hic v. 1. sedere unde Ioseph. ait Dauidem in faciem suam corruisse.

In Dauidis verbis Nota tria hæc. Primo. v. 18. suis suis cognitionem & contemptio- nem, de qua D. Chrysostomus ex libr. 2. cap. 7. hom. r. f. 53. edit Paris 19.

Secundo. legem filiorum Adam vocari, quod viri magni & nobiles magna pollicean- tur & dent, vt vult Vatab. nec quod in simplicitate Deo seruiatur, vt A. T. sed quod gaudeant sibi posteritatem dari, eique bene futurum esse.

Tertio. dicitur v. 23. ex Ægypto gentem & Deum, id est, Moysen & alios principes populi, qui Dij vocantur Ioannis 10. alij verti mallent ex Ægypto gente, & Diis eius, & videtur ex v. 24. colligi, indicat Chald. & A. T.

CAPVT VIII.

CAPVT XVIII.

1. **F**actum est autem post hæc percussit Dauid Philisthim, & humiliavit eos, & tulit Dauid Frenum tributi de manu Philisthim. 2. Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo, coæquans terræ: mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum: factusque est Moab Dauid seruiens sub tributo. 3. Et percussit Dauid Adarezer filium Rohob regem Soba, quando profectus est vt dominaretur super flumen Euphraten. 4. Et captis Dauid ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditum, subneruauit omnes iugales currum: dereliquit autem ex eis centum currus. 5. Venit quoque Syria Damasci, vt presidium ferret Adarezer regi Soba: & percussit Dauid de Syria viginti duo millia virorum. 6. Et posuit Dauid presidium in Syria Damasci: fa-

1. **F**actum est autem post hæc, vt percuteret Dauid Philisthim, & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias eius de manu Philisthim, 2. percuteretq; Moab, & fierent Moabitæ serui Dauid, offerentes ei munera. 3. Eo tempore percussit Dauid etiam Adarezer regem Soba regionis Hemath, quando perrexit vt dilataret imperium suum vsque ad flumen Euphraten. 4. Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum, subneruauitque omnes equos currum, exceptis centum quadrigis, quas reseruauit sibi. 5. Superuenit autem & Syrus Damascenus, vt auxiliū præberet Adarezer regi Soba: sed & huius percussit Dauid viginti duo millia virorum. 6. Et posuit milites in Damasco, vt Syria quoque seruiret sibi, & offerret munera. Adiuuauitque eum

Et tunc est Syria David seruiens sub tributo: seruauitque Dominus David in omnibus ad quaecumque profectus est. 7. Et tulit David arma aurea, quae habebant serui Adarezer, & detulit ea in Ierusalem. 8. Et de Bere, & de Beroth ciuitatibus Adarezer tulit rex David aes multum nimis. 9. Audiuit autem Thou rex Emath, quod percussisset David omne robur Adarezer, 10. & misit Thou Ioram filium suum ad regem David, vt saluaret eum congratulans, & gratias ageret: eo quod expugnasset Adarezer, & percussisset eum. Hostis quippe erat Thou Adarezer, & in manu eius erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa aenea: 11. quae & ipsa sanctificauit rex David Domino cum argento & auro, quae sanctificauerat de vniuersis gentibus, quas subegerat. 12. de Syria, & Moab, & filiis Ammon, & Philisthim, & Amalec, & de manibus Adarezer filij Rohob regis Soba. 13. Fecit quoque sibi David nomen cum reuerteretur capta Syria in Valle Salinarum, caesis decem & octo millibus: 14. & posuit in Idumaea custodes, statuítque praesidium: & facta est vniuersa Idumaea seruiens David. & seruauit Dominus David in omnibus ad quaecumque profectus est. 15. Et regnauit David super omnem Israél: faciebat

eum Dominus in cunctis, ad quae perrexerat. 7. Tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant serui Adarezer, & attulit eas in Ierusalem. 8. Necnon de Thebath, & Chun vrbibus Adarezer aëris plurimum, de quo fecit Salomon mare aëneum, & columnas, & vasa aenea. 9. Quod cum audisset Thou Rex Emath, percussisse videlicet David omnem exercitum Adarezer regis Soba, 10. misit Adoram filium suum ad regem David, vt postularer ab eo pacem, & congratularetur ei quod percussisset, & expugnasset Adarezer: aduersarius quippe erat Thou Adarezer. 11. Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & aenea consecrauit David rex Domino, cum argento & auro, quod tulerat ex vniuersis gentibus, tam de Idumaea, & Moab, & filiis Ammon, quam de Philisthim & Amalech. 12. Abisai vero filius Saruiae percussit Edom in Valle Salinarum, decem & octo millia. 13. & constituit in Edom praesidium, vt seruiret Idumaea David: seruauitque Dominus David in cunctis, ad quae perrexerat. 14. Regnauit ergo David super vniuersum Israél, & faciebat iudicium atque iustitiam cuncto populo suo. 15. Porro Ioab filius Saruiae erat super exercitum, & Iosaphat filius Ahilud à commen-

quoque Dauid iudicium & iu- tarius. 16. Sadoc autem filius
stiriam omni populo suo. 16. Achitob, & Achimelec, filius
Ioab autem filius Saruix erat Abiathar, sacerdotes: & Susa,
super exercitum: porro Iosa- scriba. 17. Banaias quoque fi-
phat filius Ahilud erat à com- lius Ioiadæ super legiones Ce-
mentariis: 17. & Sadoc filius rethi, & Phelethi: porro filij
Achitob, & Achimelech filius David, primi ad manum regis.
Abiathar, erant sacerdotes: & Saraias, scriba: 18. Banaias au-
tem filius Ioiadæ super cerethi & pheleti: filij autem Dauid
sacerdotes erant,

COMMENTARIUS.

Gestum 6. Confirmatio eius quod dictum erat, non ædificandum ab eo templum,
quod vir sanguinum esset, &c. Bella iam antea gesserat Dauid, quietemque ma-
gnam compararat cap. 7. v. 1. ea tamen, inquit Iosep. vt quam firmissima sit, hostes ipsos
aggreditur, vel bellum instaurantes compescit, eorumque bellorum narratio hic su-
perioribus capitibus adiungitur, vt non pace tantum, sed bello etiam præstantissima
Dauidis in Deum, eiusque sacra & cultum religio perspiciatur, inquit Rab. Salomon.
nam prædæ ingentis & manubiarum partem multò maximam Deo consecrauit, v. 8. ii.
non vt ex iis tantum vasa, columnæ, altaria, cæteraque id genus fierent, sed vt in tem-
plo etiam sacra donaria, seu anathemata remanerent gladij, hastæ, &c. 4. Reg. 11. vt
Num. 21. & supra l. 1. cap. 21. v. 8.

Fuerunt bella verò ista plura, sed hoc cap. septem tanguntur de quibus etiam Eupo-
lemus apud Euseb. l. 9. præp. Primum, ad occidentem contra Palæsthinos v. 1. vbi fra-
num tributum, quibusdam est nomen vrbis proprium, aliis epithetum ipsius Geth. quæ
1. part. 18. suis cum oppidis & pagis capta iam fuit, & fræni cuiusdam instar habe-
bat, ad Palæsthinos coërcendos, tributumque ab iis exigendum. Chaldæo est dispo-
sitiõ seu commoditas riuu. Aquilæ frænum aquæ ductus quod per eam vibem riuus
quispiam duceretur. Sed noster frænum tributum maluit, non quod hactenus id Palæ-
sthinis Israëlita pependissent, tandemque sustulerit Dauid, vt vult Abul. Sed quod iis
imposuerit, nam heb. dicitur accepisse frænum, quod etsi aliquando significat subiici vt
Æneid. 12. hic tamen vt res ipsa ostendit, est subiicere & frænare. vnde 70 dicunt acce-
pisse Dauidem partem determinatam, id est, tributum iniunctum. vide Psalm. 59. Eccle-
siastici 47. vnde & apud veteres aurigari, est regere, gubernare.

Secundum bellum, ad orientem contra Moabitas, quos humi dicitur strauisse, id est,
penitus deuicisse, licet aliqui propter captiuorù multitudinẽ velint eos in terram deie-
ctos, & funibus ad eadẽ mensuratos esse. verum metiri funiculo est metaphorice à
funiculis Geometricis, quibus agri diuiduntur quidlibet diuidere aut partiri noster verò
textus Moabitarum duas tantum partes facit, sed heb. Chald. 60. Ioseph. Theodor.
Procop. tres partes; quarum duas interfecerit Dauid, tertiam eamque plenam confetua-
rit. & cum iis textus noster conueniat, si quod irrepsisset priore loco vnum tolleretur,
mallet Abulensis hebræo paulo aliter dispungi, semper tamen à Græcis iam cit. dissen-
sio foret. hinc vero Psalm. Moab. olla spei Dauidis, id est, mancipium vilissimum, q. ad
res tantum culinarias & ollares aptum.

Tertium. Ad septentrionem contra Syros: sed quia Syria quædam cis Euphra-
tem, quædam trans est, vt ostendit l. 16. Strabo, hic de priore agitur. & ea rursus vel
Sophena est, de qua l. 1. cap. 14. dixi: vel quædam Damascena; de vtraque iam dicitur.
nam primo contra Sophenes regem bellum gestum est, cuius hic mille septingenti
equites v. 4. capti dicuntur, scilicet præcipui vt ait q. 13. Abul. alioqui 1. Paral. 18. dicitur
currus mille & equitum 7000 capta. I. T. dicit hic esse vstaram numeri ellipsin, vt
apud Lat. quinquages HS &c. ergo 700. Equites, id est equitum decuriæ, sunt 7000. sic

infra cap. 10. v. 18. De equorum subnervatione quæ & subpernatio, & suffraginatio, dicitur Ios. 11. q. 7. In istum regem duo alij reges animo contratio fuerunt, vnus amico, Damascenæ scilicet Syriæ rex, quem Iosephus capit. 6. ex Nicolao Damasceno monet, Adadam vocatum fuisse.

Ideoque contra istum est bellum. Quartum v. 5. tuncque capta Damasco, Rex alter inimico animo fuit, qui hic hebr. Thoi vocatur 1. Paral. 8. Theu à Iosepho 1. 7. capit. 6. dicitur Theenus, rex scilicet Emath, cuius filius Ioramus, seu vt 1. Paral. 18. Adotanus. Emath verò aliquando regio tota est, vt 3. Reg. 8. Ierem. 48. aliquando vrbs, eaque vel Antiochia, vel Epiphania Syriæ, prout hic apud Procopium vertit Aquila. Vtraque siquidem Amatho dicitur, ex Amatho Genes. 10. estque maior quam Antiochia, & minor quam Epiphania, vt ait in Amos c. 6. D. Hier. Ioseph. 1. 1.

Quintum, ad orientem contra Ammonitas, de quibus cap. 10.

Sextum contra Amalecitas.

Septimum. Ad meridiem contra Idumæos vbi v. 13. dicitur sibi nomen fecisse Dauid, non q. arcum triumphalem excitavit, vt ait q. 16. Abul. & A. T. licet hoc peccatum non foret, vti Lyrano videtur: neque quod Idumæos sepulture mandasset, vt ait Rab. Sal. sed simpliciter quod gloriam & nomen ob tantam victoriam sibi comparavit, quam per Abisai consecutus est 1. Paral. 18. vide Psalm. cit. Monent Procop. & Theod. q. 24. hic expletam benedictionem quam Genes. 27. dedit Iacobo Isaacus v. 29.

Ex hisce verò bellis manubias & spolia aurea, argentea, ærea plurima & purissima Deo, in ipsius templum consecrauit v. 11. prout de eo aliisque narratur 1. Par. 26. 28. 29. 3. Reg. 15. v. 15. videatur D. Ambros. epist. 39.

Gestum septimum. Rempubl. iustissime administrat v. 15. & magistratus instituit in quibus Nota tria. primo, duos pontifices numerari ver. 17. at si diuina institutio dum pontificem primum creauit, mortuoque alium substituit Exod. 29. Leuit. 6. 8. 31. consideretur, si vestes quæ vnæ tamen Exod. 29. Si nomen ipsum, si redditus, Numer. 18. officium, Leuit. 16. in vrbe refugij vsque ad eius mortem immunitas. Numer. 35. Ios. 20. non nisi vnum pontificem esse debuisse intelligemus. fuerunt tamen aliquando plures, sed interdum successiue, dum alij alijs anno vertente per ambitionem successerunt, vt sub ipsa Christi Domini passione. aliquando & simul, idque semel hoc tempore per diuinam dispensationem, quemadmodum enim diuinitus Dauidi vel inspiratum, vel concessum, vt tabernaculum, alterum excitaret; ita vt alterum etiam pontificem cum enim ad ipsum fugisset Abiathar 1. Reg. 22. residui sacerdotes Eleazaræi è suorum numero pontificem Sadoc crearunt, Saule annuente. Dauid vero Abiatharem pontificem Sacerdotem designauit; præcipuus tamen semper fuisse videtur Sadoc. ita vt postea eius q. authoritate & concessu sacerdotium obtineret Abiathar, essetque illius q. vicarius, vel pontifex. nam apud legitimum tabernaculum & verus holocaustorum altare mansit Sadoc. 1. Paral. 16. v. 39. & ipse in scriptura semper Abiathari præponitur, vt hic, & in cap. 15. 16. 17. 20. 1. Par. 15. & 24.

Dices: forte natu maior erat? sed 1. Par. 12. v. 28. non multo ante hoc tempus dicitur puer egregie indolis, seu vt Hebræi & Græci dicunt, iuuenis robustus viribus.

Secundo nota Quinam Cerethi & Pheleti v. 18. sint, variæ occurrunt sententiæ prima, esse Palæsthinos, vel quosdam ex 1. Reg. 30. v. 14. vel omnes, ex Sophon. v. 5. vbi noster, gens proditorum: quasi essent proditores. Ezech. 25. Hebraice. Et sic Rabini quidam cum R. Salom. in c. 30. l. 1. Reg. & in l. 2. c. 15. Tharg. secunda, esse Israelitas à duabus familijs ita nominatos. tertia, esse lictores, qui nocentes occidunt, innocentes seruent. quarta, esse Vrim & Thumim. quinta, esse 70. Sanedrin. ita A. T. sexta, esse saltarios & funditores, ita Chald. Procop. Theodor. q. 24.

Dico primo, esse milites & bellatores ex c. 16. v. 6. c. 20. v. 7. 3. Reg. 2. v. 4. vnde interpret noster aliquando legiones vocat, quod eorum tantus numerus esset, vt vel minimam legionem, quæ 3000. erant olim, explerent.

Secundo, non erant cuiuscumque modi milites, quia sub Ioabi potestate alioqui fuissent, sed erant regis custodes & stipatores, quia Ioseph. hoc loco. cap. 6 & 11. semper vocat somatophylacas, vel hoplitas aulicos.

Tertio, neque quicumque stipatores, sed ex eorum tamen numero q. libro 1. c. 22. 1. Par. 12. sese ad Dauidem fugientem aggregarant primo, quia in c. 15. v. 17. generatim omnes Davidis

Dauidis serui ponuntur; ex iis deinde speciatim isti nominantur, & Gethæi omnes 600. id est, reliquique omnes qui cum ipso Gethæi fuerant, l. 1. c. 27. vt ait ibi Ioseph. qui eo ipso quod 600. tantum illos nominat, in eo ipso numero nostros istos contineri significat. deinde, quia licet aliis regibus corporis custodes fuerint; numquam tamen horum nostrorum præterquam in Dauidis regno mentio. & si enim propter similitudinem 4. Reg. 1. i. in latino inueniantur, non tamen in hebr. Chald. vel Græc.

Quartò, neque omnes isti Gethæi hoc nomine comprehenduntur, sed eorum tantum fortissimi, honoratissimi, regique deditissimi. primo, qui in cap. 15. v. cit. cum in 70. tres fere versiones inueniantur, in earum vna vocantur isti *ἀθροί*. secundo, l. 3. c. 1. v. 8. vbi horum mentio fit, dicuntur hebr. & q. fortes, robusti. tertio cap. 6. Ioseph. dicit seniores ipsius Dauidis fuisse, qui ipsum stiparent eiusque in custodia versarentur. quarto, dum historiam cap. 15. explicat, eos amicorum Dauidis intimos appellat c. 8. Erant videlicet sicut apud Romanos olim euocati, cohors prætoria, cohors amicorum apud Macedones, & alios cohors regia.

Quintò, dicti sunt forte initio à locis Palæsthinæ, vbi cum Dauide fuerant: sed multo magis à re ipsa postea, quod ad hostes cædendos, regemque liberandum, & conseruandum essent exercitatissimi & propensissimi. nam Hebræis Corath est scindere, ferire, occidere, vnde Ezech. 25. & Sophon. 2. proditores & interfectores isto nomine norantur, quod 70. fere ibidem retinendo vertunt Cretas. Et apud Persas quasi à Corad vocantur fortissimi quique Cardaces, inquit libr. 15. Strabo. *Κέρδα γὰρ τὸ εὐδριώδες, καὶ τὸ πολεμικὸν λέγεται*. Palath vero est seruare, liberare, sed accedit vñitata mutatio literæ thet in thau. licet ea opus ne sit, alij à pala deducant, q. essent factis egregij, spectati, & admirabiles.

Sextò, fieri interim potuit, vt sagittis fundisque valerent, 1. Paral. 12. & in regis concilio saltem bellico versarentur, feriendisque fœderibus adessent.

Tertio, nota Filij Dauid hic vocantur Sacerdotes, sed 1. Paral. exponitur fuisse principes, aut primarios, quòd palatina scilicet officia & dignitates gererent. vnde ipsos 70. hic vertunt aularchas *Hoffmeister*. tamen D. Hieron. in Isa. 61. videtur proprie sacerdotum nomen accipere, & tamen de his ait, esse filios Dauid. Pineda Iob. 12. v. 19. nu. 1. ait: Rex est quidam Deus. qui ergo Regi familiares, ij quidam eius sacerdotes. Glossa legis, Sacra loca, ff. de dist. 1. l. 1. 8. dicit Regem Dauid fuisse sacerdotem.

CAPVT IX.

HT dixit Dauid: Putasne est aliquis per remanserit de domo Saul, vt faciã cum eo misericordiam propter Ionatham? 2. Erat autem de domo Saul, seruus nomine Siba: quem cum vocasset rex ad se, dixit ei. Tune es Siba? & ille respondit: Ego sum seruus tuus. 3. Et ait rex: Numquid superest aliquis de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam Dei? Dixitque Siba regi: Superest filius Ionathæ, debilis pedibus. 4. Vbi, inquit, est? Et Siba ad regem, Ecce, ait, in domo est Machir filij Ammiel in Lodabar. 5. Misit ergo rex Dauid, & tulit eum de domo Machir filij Ammiel de Lodabar. 6. Cum autem venisset Miphiboseth filius Ionathæ filij Saul ad Dauid, corruit in faciem suam, & adorauit. Dixitque Dauid: Miphiboseth? Qui respondit: Adsum seruus tuus. 7. Et ait ei Dauid: Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Ionathan patrem tuum, & restituum tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper. 8. Qui ado-

rans eum, dixit: Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei? 9. Vocauit itaque rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quaecumque fuerunt Saul, & vniuersam domum eius, dedi filio domini tui. 10. Operare igitur ei terram tu, & filij tui, & serui tui: & inferes filio domini tui cibos vt alatur: Miphiboseth autem filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Sibæ quindecim filij, & viginti serui. 11. Dixitque Siba ad regem: Sicut iussisti domine mi rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus: & Miphiboseth comedet super mensam meam, quasi vnus de filiis regis. 12. Habebat autem Miphiboseth filium paruulum nomine Micha: omnis vero cognatio domus Sibæ seruebat Miphiboseth. 13. Porro Miphiboseth habitabat in Ierusalem: quia de mensa regis iugiter vescebatur: & erat claudus vtroque pede.

COMMENTARIVS.

Gestum octauum. Davidis in mortuum Ionathan pietas & amicitia fides, de qua l. 1. cap. 20. proponitur: qui enim ait Theodor. q. 24. in hostes benignus erat, amicorum numquam obliuiscitur, & vt ait Iosephus, eorum qui bene ipsi vmquam fecissent, memor erat maxime.

Subaudiendum verò v. 11. & dixit Dauid, Miphiboseth comedet super mensam meam, q. vnus de filiis regis vt monet A. T. Miphiboseth in Lexico Thal. est omnis discipulus, qui vita, dictis, moribusque suis pūdefacit præceptorem suum.

CAPVT X.

Hactum est autē post hæc, vt moreretur rex filiorum Ammon, & regnauit Hanon filius eius pro eo. 2. Dixitque Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam. Misit ergo Dauid, consolans eum per seruos suos super patris interitu. Cum autem venissent serui Dauid in terrā filiorum Ammon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: Putas quod propter honorem patris tui miserit Dauid ad te conso-

CAPVT XIX.

Ccidit autē vt moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret filius eius pro eo. 2. Dixitque Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas: præstitit enim mihi pater eius gratiam. Misitque Dauid nuncios ad cōsolandum eum super morte patris sui. Qui cū peruenissent in terram filiorū Ammon, vt cōsolarentur Hanon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon: Tu forsitan putas, quod Dauid honoris causa in patrem tuum miserit qui consolentur

latores, & non ideo vt inuestigaret, & exploraret ciuitatē, & euerteret eā, misit Dauid seruos suos ad te: 4. Tulit itaque Hanon seruos Dauid, rasitque dimidiā partem barbæ eorum, & præcidit vestes eorum medias vsque ad nates, & dimisit eos. 5. Quod cum nunciatum esset Dauid, misit in occursum eorum: erant enim viri confusiturbiter valde, & mandauit eis Dauid: Manete in Iericho, donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini. 6. Videntes autem filij Ammō quod iniuriam fecissent Dauid, miserūt, & conduxerunt mercede Syrū Rohob, & Syrū Soba, viginti millia peditum, & à rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim millia virorum. 7. Quod cum audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum bellatorum. 8. Egressi sunt ergo filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ: Syrus autem Soba, & Rohob, & Istob, & Maacha seorsum erant in campo. 9. Videns igitur Ioab quod præparatū esset aduersum se præliū, & ex aduerso & post tergū, elegit ex omnibus electis Israël, & instruxit aciem cōtra Syrum: 10. reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem aduersus filios Ammō. 11. Et ait Ioab: Si præualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium: si autem filij Am-

te: nec animaduertis quod vt explorent, & inuestigent, & scrutentur terram tuam, venerint ad te serui eius. 4. Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit, & rasit, & præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes, & dimisit eos. 5. Qui cum abiissent, & hoc mandassent Dauid, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) & præcepit vt manerent in Iericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reuerterentur. 6. Videntes autem filij Ammon, quod iniuriam fecissent Dauid, tam Hanon, quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, vt conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Sobacurru & equites. 7. Cōduxeruntque triginta duo millia currum, & regem Maacha cum populo eius. Qui cum venissent, castrametati sunt è regione Medaba. Filij quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellum. 8. Quod cum audisset Dauid, misit Ioab, & omnem exercitum virorum fortium: 9. egressique filij Ammon, direxerunt aciem iuxta portam ciuitatis: reges autem, qui ad auxilium eius venerant, separatim in agro steterunt. 10. Igitur Ioab intelligens bellum ex aduerso, & post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israël, & perrexit

mon præualuerint aduersum te, auxiliabor tibi. 12. Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri: Dominus autem faciet quod bonum est in cōspectu suo. 13. Iniit itaq; Ioab & populus qui erat cum eo, certamen contra Syros: qui statim fugerunt à facie eius. 14. Filij autē Ammon videntes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi à facie Abisai, & ingressi sunt ciuitatē: reuersusque est Ioab à filiis Ammō, & venit Ierusalem. 15. Videntes igitur Syri quoniā corruissent coram Israël congregati sunt pariter. 16. Misitque Adarezer, & eduxit Syros, qui erāt trans fluuium, & adduxit eorū exercitum: Sobach autem, magister militiæ Adarezer, erat princeps eorū. 17. Quod cum nūciatum esset Dauid, contraxit omnem Israël, & trāsīuit Iordanem, venitque in Helam, & direxerunt aciē Syri ex aduerso Dauid, & pugnauerūt cōtra eum. 18. Fugeruntq; Syri à facie Israël, & occidit Dauid de Syris septingētos currus, & quadraginta millia equitū: & Sobach principē militiæ percussit: qui statim mortuus est. 19. Vidētes autem vniuersi reges, qui erāt in præsidio Adarezer, se victos esse ab Israël, expanerunt & fugerunt quinquaginta & octo millia coram Israël. Et fecerunt pacem cum Israël: & seruiēruunt eis, timueruntque syri auxilium præbere vltra filiis Ammon.

contra Syrum. 11. Reliquā autē partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui; & perrexerunt contra filios Ammon. 12. Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autē superauerint te filij Ammon, ero tibi in præsidium. 13. Confortare, & agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus Dei nostri: Dominus autem quod in conspectu suo bonū, est faciet. 14. Perrexit ergo Ioab, & populus qui cum eo erat, contra Syrū ad præliū: & fugauit eos. 15. Porro filij Ammō vidētes quod fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius, & ingressi sunt ciuitatē: reuersusque est etiā Ioab in Ierusalem. 16. Videns autem Syrus quod cecidisset coram Israël, misit nuncios, & adduxit Syrum, qui erat trans fluuiū: Sophach autē princeps militiæ Adarezer, erat dux eorum. 17. Quod cum nūciatum esset Dauid, cōgregauit vniuersum Israël, & trāsīuit Iordanem, irruitq; in eos, & direxit ex aduerso aciē, illis contra pugnantibus. 18. Fugit autem Syrus Israël: & interfecit Dauid de Syris septem millia currum, & quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principē. 19. Videntes autem serui Adarezer se ab Israël esse superatos, transfugerunt ad Dauid, & seruiēruunt ei: noluitque vltra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

ergo rex, & requisivit quæ esset mulier. Nunciatumque est ei quod ipsa esset Bethsabee filia Eliã, vxor Vriæ Hethæi. 4. Misit itaque David nunciis, tulit eam, quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea: statimque sanctificata est ab immunditia sua: 5. & reuerla est in domũ suam concepto foetu. Mittensque nũciauit David, & ait: Concepi. 6. Misit autem David ad Ioab, dicens: Mitte ad me Vriam Hethæum. Misitque Ioab Vriam ad David. 7. Et venit Vrias ad David. Quæsiuitque David quàm rectè ageret Ioab, & populus, & quomodo administraretur bellum. 8. & dixit David ad Vriam: vade in domum tuam, & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias de domo regis, secutusque est cum cibus regius. 9. Dormiuit autem Vrias ante portam domus regię cum aliis seruis domini sui, & non descendit ad domũ suam. 10. Nunciatũque est David à dicentibus: Non iuit Vrias in domũ suã. Et ait David ad Vriam: Numquid non de via venisti, quare nõ descendisti in domũ tuã? 11. Et ait Vrias ad David: Arca Dei & Israel & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & serui domini mei super faciẽ terræ manent: & ego ingrediar domũ meã, & comedã, & bibã, & dormiã cũ vxore mea: per salutẽ tuã, & per salutẽ animæ tuæ nõ faciã rẽ hanc. 12. Ait ergo David ad Vriã: Mane hĩc etiã hodie, & cras dimittã te. Mãsit Vrias in Ierusalẽ in die illa & altera: 13. & vocauit eũ David vt comederet corã se & biberet, & inebriauit eũ: qui egressus vespere, dormiuit in strato suo cũ seruis domini sui, & in domũ suã nõ descẽdit. 14. Factum est ergo mane, & scripsit David epistolã ad Ioab: misitque per manũ Vriæ. 15. scribẽs in epistola: Ponite Vriã ex aduerso belli, vbi fortissimũ est præliũ: & derelinquitẽ eũ, vt percussus intereat. 16. Igitur cũ Ioab obsideret vrbe, posuit Vriam in loco vbi sciebat viros esse fortissimos. 17. Egressique viri de ciuitate, bellabant aduersum Ioab, & ceciderunt de populo seruatorum David, & mortuus est etiam Vrias Hethæus. 18. Misit itaq; Ioab, & nunciauit David omnia verba prælij: 19. præcepitq; nuncio, dicens: Cũ cõpleueris vniuersos sermones belli ad regẽ, 20. si eũ videris indignari, & dixerit: Quare accessistis in murũ, vt præliaremini? an ignorabatis quòd multa desuper ex muro telã mittantur? 21. Quis percussit Abimelech filium Ierobaal? nõne mulier misit super eũ fragmen molẽ de muro, & interfecit eũ in Thebes? quare iuxta murũ accessistis? dices: Etiã seruus tuus Vrias Hethæus occubuit: 22. Abiit ergo nũcius, & venit, & narrauit David oĩa quę ei præceperat Ioab. 23. Et dixit nũcius ad David:

Præua

Præualuerunt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum: nos autē factō impetu persecuti eos sumus vsque ad portam ciuitatis. 24. Et dirōxerunt iacula sagittarij ad seruos tuos ex muro de super: mortuique sunt de seruis regis, quinetiā seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est. 25. Et dixit Dauid adnūcium: Hæc dices Ioab: Non te frangat ista res: varius enim euentus est belli, nunc hunc, & nunc illum consumit gladius: conforta bellatores tuos aduersus urbem, vt destruas eam, & exhortare eos. 26. Audiuit autem vxor Vriæ, quōd mortuus esset Vrias vir suus, & planxit eum. 27. Transactō autem luctu misit Dauid, & introduxit eam in domum suam, & facta est ei vxor, peperitque ei filium: & displicuit verbum hoc, quod fecerat Dauid coram Domino.

COMMENTARIVS.

Tertium bellum. Sub anni finem post hyernam, seu vt ait Ioseph. ineunte vere ceptum est, à Martio siquidem annum; vt alias dixi, ordiebantur Israelitæ, & quōd eo tempore ex hybernis educi milites soleant, merito Martius dicitur.

Sunt verò cum aliæ vrbes omnes captæ & vastatæ, c. 12. v. vlt. tum verò in primis ea, quæ à magnitudine nomē accepit, Rabba vrbs regia & metropolis, vt ait Ioseph à quo dicitur etiam Aramatha & Rabatha, olim Ammana, inquit S. Hier. de loc. hebr. & Astarte, inquit Stephanus; tandem Philadelphia. Videtur etiam vocari vrbs aquarum c. 12. v. 27. eo quod torrens Iabok eam circumflueret, sed ita vocata est ab eius quadam parte seu vrbecula, quæ sic proprie vocabatur, vt Strigonij. Vnde ibid. hebr. dicit Ioab, iam cepi urbem aquarum: vnde recte colligitur tota Rabba paulo post capienda, quam v. 26. cepisse dicebatur propter partem seil. captam.

Fuit menses aliquot per Ioabum obsessa, sed per Dauidem tandem capta, cap. 12. v. 29. vbi quod de regis eorum corona dicitur v. 30. vertitur, 1. Par. 20. Melchon, idolum scil. Ammonitarum, de quo alibi.

Clades & supplicia hisce iuris gentium violatoribus illata maxima fuerunt, v. 31. vbi carpenta seu plaustra ferrata erant, quæ rotis ferreis & dentatis ad frumentum excutiendum instructa erant, vt ait D. Hier. Amos 1. & Esai. 28. Typus laterum à Chaldeo vertitur in plateis: sed fornax erat, vbi lateres formabantur & coquebantur. Monet Theod. q. 28. Dauidem crudelitatis minime accusandum, quia iam præter dictū Ammonitarum scelus, ipsi grauiter & crudeliter Israelitas quandoque tractarant, vel tractare conati erant, vt cum I. r. c. 11. dextros iis oculos eruere vellent.

Demum nota hominis militaris Ioabi miram in regem obseruantiam & fidem: cum huiusmodi hominibus, effrenatissima inesse plerunque soleat gloriæ cupiditas.

Dauidis lapsus.

Davidis peccatum cum dolore quidem dicimus & tremore; sed tamen Deus noluit taceri, quod voluit scribi. Dicam ergo non quod volo, sed quod cogor, dicam non exhortans ad imitationem, sed instruens ad timorem, inquit Augus. h. 2. r. S. Chrysof. hom. 77. ad pop. ostendit quosdam lapsum hunc abscondere: quorum consilium improbat; eo quod eius poenitentiam eadem opera supprimant.

Est vero peccatum hic duplex admissum. primum, alterius vxorem per adulterium cognoscendo. alterum, hoc ipsum crimen scelerato modo perterege conando.

De primo. Vrias erat ciuis Hierosolymitanus magna ob fortitudinem tam apud regem quam contribules gloria, vt ait Iosephus. Dicebatur Hethæus, vel quia ex Hethæis progenitus, profelytus erat, teste Theodor. q. 25. & Proc. vel ob similem causam, ob quam sup. c. 6. quidam Gethæus; vel denique quia ipse, aut ipsius pater contra Hethæos præclari quidpiā gessisset, quæadmodū Archias dictus est Samius apud Herodotum

dotum l. 3. cum esset alioqui Lacedæmonius.

Eius vxor, dicitur hic Bethsabe, & à Iosepho: sed l. Par. 3. Bethsua, à Græcis & D. Greg. l. 3. mor. cap. 21. Bersabee, & dicitur illic, filia Amiel, qui hic videtur Eliam, eumque purat A. T. & Abul. cum esse qui infra cap. 23. v. 34. statuitur filius Achitophelis.

Vria igitur in castris ad Rabbam versante, ista sub vesperam, vt hebr. & græca indicant, versic. 2. sese lauabat. vel vt Rabinis videtur ob menstruum purificationem. Leuit. 15. vel aliam quamcunque causam non malam, vti Susanna. idque vel in horto, vel aliqua domus parte, quæ fenestra quapiam aperta, alioue modo fortuito conspicua Dauidi esse potuit, nam quod in solario, de quo Ios. 2. eam suo se lauuisse vult Abul. q. 5. id ex v. 2. probari non potest, cum hebraica & græca clare significant verba hæc; ex aduerso super solarium suum; referri ad Dauidem videntem. Post meridiationem siquidem, de qua supra cap. 4. è suo solario.

Rex videt hanc, visamque cupit, positurque supita.

Misit enim certos perductores, qui explorarent non an soluta esset, vti cū Rabinis quibusdam censet Lyranus: sed quod esset opportunitas eam ad se perducendi, ipsiq; aduentum ad regem persuadendi, vti factum, verba illa indicant, ingressa ad regem, licet Græci vertant, ingressus rex ad eum, sed latinis consentiunt hebræa & Chald.

Atque hoc primum peccatum est, in quo vides quam vere ille, *vritque videndo feminas*, non in se tantum spectata, sed in imagine etiam, vel coloribus vel phantasmatis expressa. Cyrus apud Xenoph. l. 5. pæd. ait, ignis tangentes vrit. pulchri verò eos etiam qui procul aspiciunt, incendunt, vt amore ardeant. cum quasdam aquam fundentes, panem ferentes vidisset Alexander, captus est de quo Cæsar. Rhod. l. 15. c. 15. vbi ex C. de Epicleris concubinis. D. Chryso. in psal. 50. Aperuit in vano oculos, & suscepit sagittæ ictum, audiant curiosi qui pulchritudines alienas considerant, &c. D. August. l. cit. boni viri Ecclesiæ filij & in Christi amore perfecti, audientes tam sancti viri ruinam, abstinent oculos, non eos desigunt in pulchritudine carnis alienæ, &c. de longe vidit illam Dauid, de qua captus; mulier longe, libido prope. nunquid tu fortior Dauid, Salomone sapientior? si illos tam sanctos viros incauta familiaritas mulierum, & pernitioua blandimenta vicerunt: quid de se cogitant illi, qui cum extraneis mulieribus, non solum conuersari, sed in eadem domo manere nec metuunt, nec erubescunt, &c. vide D. Hieron. epist. 22.

Notat etiam Theodor. l. cit. tum Dauidem peccasse, cum summa ei rerum omnium esset prosperitas. periculosior, inquit August. l. cit. est res prospera animo, quam aduersa corpori: aduersus felicitatem acrius vigilandum est. S. Columbanum adolecentem hoc exemplo ad castitatis custodiam incitat religiosa fœmina vitæ illius c. 2. non reminisceris (ait) suasu Euzæ Adam dilapsam, Samsonem à Dalila seductum, Dauid à pristina iustitia, pulchritudine Bersabee corruptum, sapientiss. Salomonem &c. perge ô iuuenis, perge, euade ruinam, per quã multos comperis corruisse, declina viam, quæ inferi ducit ad valuas. honeste l. 2. de bel. c. 12. Ioseph. dicit antequam vxores ducant Egeni, eos non prius solemnes nuptias celebrare, quàm ter purificatæ fuerint, ad experiendum, an parere valeant.

De 2. Post vnum hoc peccatum ipsa sese mulier statim ab immunditia sua sanctificauit, v. 4. corpus videlicet eluendo, ex lege Leuit. 15. domum rediit, seq; concepisse, non ipsamet veniens, vt Chry. l. cit. videtur, sed mittens, v. 5. vel ancillulam, vel famulum forte cum literulis, regi significauit. adulterij siquidem, cuius proditor fœtus, vir vltor, pœnam Leuit. 20. timebat, regisque famæ consultum optabat: is vero crimen tegere dupliciter tentauit.

Primo, efficiendo vt proles videretur ipsius viri, dum eum ad vxorem cognoscendam sollicitauit primo, honesta occasione, v. 6. deinde vino largiori, v. 13. quòd & ipsum peccatum fuit, vt alias ostendi, 2. 2. q. 150. qui, ait D. Aug. ser. 2, 1. & 232. alterum cogit vt se plus quam opus est bibendo inebriet, minus malum ei erat, si carnem eius vulneraret gladio, quam animam eius per ebrietatem necaret.

Secundo, rantando vt sibi quidem tanquam patri proles tribueretur. sed quam legitima

tima Venere citra culpam genuisset. idque bifariam: primo, mortem Vriæ ipsi per Iobabum iustas aliquas iracundiæ regis causas suspicantem inferendo, v. 14. vnde quæ olim Bellerophonis apud Plautum & Lucianum, hodie literæ Vriæ dicuntur, sed ex vitio vitium, vt ait Isid. gignitur. sicut Dauid, qui dum non euitauit adulterium, perpetravit & homicidium.

Sicque tertium peccatum fuit homicidium, propter quod, cum esset posterius, non videtur à templi ædificatione Dauid prohibitus, vt, quandoque visum D. Hieron. l. 1. contra Iouin. secundo, ducendo illam vxorem, post vlratum luctum quam citissime. is vero apud varias gentes varius. Nam de decem mensibus agens, l. 3. Fastorum Ouidius subdidit: *Hoc læget spatio fœmina mœsta virum*; apud Iudæos tamen, septem dierum luctus. Eccl. 22. suffecisse videtur, vt fere in Abigaro. l. 1. c. 25.

Et hoc quartum peccatum, dum eam ducit vxorem, cuius virum adulter occiderat: quemadmodum indicant verba c. seq. v. 9. & 10. vbi ceu distincta peccata numerantur, *caedes & nuptiæ*: ita vt vel hinc in synagoga iã olim id genus matrimonia vetita fuisse colligatur; licet si contraherentur, non omnino nulla essent, quemadmodum Ecclesiastica lege hodie fit, ext. de eo qui dux. vxorem, quam pollue. per adult. vide Bellarm. l. 1. de matrim. c. 22.

Est verò admiranda Vriæ oratio & factum insigne, v. 17. quemadmodum egregie ostendit Abul. c. seq. q. 5. vt vel sic Christi D. & Sanctor. passionis, & exempla imitemur.

Sunt verò hic quæstiunculæ.

Prima. An vera hæc Dauidis peccata fuerint? Thalmudici putant primum nullum fuisse, quod qui ad bellum irent, vxoribus repudij libellum darent, sicque repudiata & coniugij lege iam solutam Bethsabeam fuisse. sed ridicula fabula est, cum seq. c. & isto semper Vriæ vxor vocetur, neque viri à bello redeuntes ad vxores redire potuissent. Beza verò in Monpelgardensi colloquio, disput. de Baptismo Iudæorum fabulam hanc longe superat: dum neque Saulem Dei vnquam gratiam accepisse, neque Dauidem vnquã amisisse docet. sic enim nulla Dauidis mortalia peccata fuissent; alioquin posita causa ponerentur effectus, in quibus est gratiæ amissio, animæ mors. vide psal. 50. Ezech. 33. D. Chrysof. in psal. 50. ista valde auget: vt medici videlicet peritia & efficacitas intelligeretur. Aug. hom. 21. lethale vulnus appellat.

Secunda. Cur interdum Sancti labi sinuntur, eorumque lapsus produntur? videtur vt Dei iustitia, misericordia, gratia, & similia noscantur.

Primo, dum sic efficitur, vt sancti diuina se gratia indigere sciant. D. Aug. l. 3. doctrinæ Christianæ, cap. 23. vt à peccati occasionibus caueant. & ad priores, ad bene currendum resurgant. D. Ambros. cap. 2. apol. Dauid. August. l. 22. contra Faustum c. 68. & interdum etiam vt figura quædam sint. D. Ambros. ibid. cap. 3. & D. Greg. l. 3. mor. cap. 21.

Secundo, vt nos eos esse homines intelligamus, ideoque non existimemus eos in virtutum via imitari non posse. D. Ambros. ibid. cap. 2. deinde vt timeamus; non sit, inquit D. Aug. homil. 21. delectatio minorum, lapsus maiorum, sed sit casus maiorum, tremor minorum.

Tertio, ne desperemus. Hieron. ad Salu. si Dauid amicus Domini, & Salomon amabilis eius victi sunt, &c. D. Chrysof. in psal. 50. & hom. 77. D. August. hom. 21. audiant qui non ceciderant, ne cadant: audiant qui ceciderant vt surgant. Peccatum cum desperatione, certa mors, &c.

Quarto, vt bonis operibus pluribus, mala nostra operiamus. Ambr. ibid. c. 6. August. l. 22. contra Faustum, c. 66.

Deniq; vt eorum penitentiam imitemur. multi, ait Aug. hom. cit. cadere volunt cū Dauid, & nolunt surgere cum Dauid. Sic & Ambr. c. 5. apol. at præf. in psal. 37. etiam vt ostenderetur nobis modus penitentiae agenda.

Mysterium etiam significatum tradit Rupert. l. 11. de diuinis off. c. 1. Tulit Dauid vxorem, inquit, Vriæ Ethæi, ipsumque Vriam fecit occidi, ferentem in manu sua, scriptam mortis suæ sententiam. graue quidem committens piaculum secundum rem gestam, sed grande præsignans mysterium per Christum Regem vitæ, manu fortem atque desiderabilem, suo tempore peragendum &c. D. Th. præfat. in ep. Canon. Literas mortis suæ

ſuz portant viri literati, qui ſciunt & docent & non faciunt. Iſtæ ſunt literæ ſine ſigillo, id eſt ſcientia, ſine vita, & ideo non creditur eis. De hoc myſterio etiam Pineda Iob. 3. fol. 153.

POENITENTIA DAVIDIS.

CAPVT XII.

1. **M**ſit ergo Dominus Nathan ad Dauid: qui cum veniſſet ad eum, dixit ei: Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. 2. Diues habebat oues, & boues plurimos valde. 3. Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem vnã paruulã, quam emerat & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filiis eius ſimul, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in ſinu illius dormiens: eratque illi ſicut filia. 4. Cùm autem peregrinus quidam veniſſet ad diuitem, parcens ille ſumere de ouibus & de bobus ſuis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, qui venerat ad ſe, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini qui venerat ad ſe. 5. Iratus autem indignatione Dauid aduerſus hominem illum nimis, dixit ad Nathan: viuit Dominus, quoniam filius mortis eſt vir qui fecit hoc. 6. Ouem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum iſtud, & non pepercerit. 7. Dixit autem Nathan ad Dauid: Tu es ille vir: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ego vnxi te in regem ſuper Iſrael, & ego erui te de manu Saul, 8. & dedi tibi domum Domini tui, & vxores Domini tui in ſinu tuo, dediq; tibi domum Iſrael & Iuda: & ſi parua ſunt iſta, adiiciam tibi multo maiora. 9. Quare ergo contempſiſti verbum Domini vt faceres malum in conſpectu meo? Vriam Hethæum percuffiſti gladio, & vxorem illius accepſti in vxorem tibi, & interfeciſti eum gladio filiorum Ammon. 10. Quam ob rem non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternum, eo quòd deſpexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Hethæi, vt eſſet vxor tua. 11. Itaque hæc dicit Dominus: Ecce, ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis Solis huius. 12. Tu enim feciſti abſconditè: ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſrael, & in conſpectu Solis. 13. Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui Domino. Dixitq; Nathan ad Dauid: Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum: non morieris. 14. Verumtamen, quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus eſt tibi

tibi, morte morietur. 15. Et reuersus est Nathan in domum suā. Percussit quoque Dominus paruulum, quem pepererat vxor Vriæ David, & desperatus est. 16. Deprecatusque est David Dominum pro paruulo: & ieiunauit David ieiunio, & ingressus seorsum, iacuit super terram. 17. Venerunt autem seniores domus eius, cogentes eum vt surgeret de terra: qui noluit, nec comedit cum eis cibum. 18. Accidit autem die septima vt moreretur infans: timueruntq; serui David nunciare ei quod mortuus esset paruulus. dixerunt enim. Ecce cum paruulus adhuc viueret, loquebamur ad eum, & non audiebat vocem nostram: quanto magis si dixerimus, Mortuus est puer, se affliget? 19. Cū ergo David vidisset seruos suos mussitantes, intellexit quod mortuus esset infantulus: dixitque ad seruos suos: Num mortuus est puer? Qui responderunt ei: Mortuus est. 20. Surrexit ergo David de terra: & lotus vinctusque est: cumque mutasset vestem, ingressus est domum Domini: & adorauit, & venit in domum suam, petiuitque vt ponerent ei panem, & comedit. 21. Dixerunt autem ei serui sui: Quis est sermo, quem fecisti? propter infantem, cū adhuc viueret, ieiunasti & flebas: mortuo autem puero, surrexisti, & comedisti panem. 22. Qui ait: propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunauit & fleui: dicebam enim: Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans? 23. Nunc autem quia mortuus est, quare ieiunem? Numquid potero reuocare eū amplius? ego vadā magis ad eum: ille vero nō reuertetur ad me. 24. Et cōsolatus est David Bethsabee vxorē suā, ingressusq; ad eā, dormiuit cū ea: quæ genuit filiū, & vocauit nomē eius Salomō, & Dominus dilexit eū. 25. Misitq; in manu Nathan prophetæ, & vocauit nomē eius, Amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus. 26. Igitur pugnabat Ioab cōtra Rabbath filiorū Ammō, & expugnabat urbē regiā. 27. Misitque Ioab nūcios ad David, dicēs: Dimicauit aduersum Rabbath, & capiēda est Vrbs aquarū. 28. Nunc igitur cōgrega reliquā partē populi, & obside ciuitatē, & cape eā: ne, cū à me vastata fuerit vrbs, nomini meo ascribatur victoria. 29. Cōgregauit itaq; David omnē populū, & profectus est aduersū Rabbath: cūq; dimicasset, cepit eā. 30. Et tulit diadema regis eorū de capite eius, pōdo auri talētū, habēs gemmas pretiosissimas, & impositū est super caput David. Sed & prædā ciuitatis asportauit multā valde: 31. populū quoq; eius adducēs ferrauit, & circūegit super eos ferrata carpēta: diuisitq; cultris, & traduxit in typo laterum: sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon:

& reuersus est Dauid, & omnis exercitus in Ierusalem.

COMMENTARIUS.

AD pœnitentiam commotus fuit Dauid, interius quidē diuina gratia: exterius verò Nathanis prophetae admonitu. licet enim Dauid propheta esset, à propheta tamen iuuari iam debebat, sicut ait Chrysof. in Psal. 50. medici quando ægrotant, medicorum aliorum consilio egent. Erat ille Dauidi adeo gratus, vt eius nomine filiorum suorum vnum insignari voluerit supra cap. 5. vti monet contra Lyran. Matth. 1. Genebrardus.

Refert ex Epiphanio historia Scholast. eo vespere, quo peccatum moliebatur Dauid, Nathan à Deo certior factum, voluisse illud impedire, sed homine mortuo in via inuento impeditum fuisse, idque approbat c. sup. & hoc q. 1. Abulens. sed quomodo vel postero saltem die ipsum non monuisset? hæc verò monitio primum post nuptias facta est. v. 9. imo post proles natiuitatem, v. 14. sed accipi videtur natiuitas, pro ea, quæ in vtero sit: prout Hebræum verbum permittit, & græca quædam significant, dum in præsentem filium aiunt *τεκτόρον*.

Vsus est Nathan parabola, vt suo seipsum iudicio Rex damnaret, neque ipsum irritaret. ad secandum & sanandum vulnus cordis eius, ferramentum fecit Deus de lingua eius, inquit August. hom. 21. Sed velut prudens medicus ferrum tegebat, parabolico scilicet velamento.

In eo quod dicitur, Saulis vxores Dauidi traditas, significatur earum aliquas de quibus 3. & 5. c. fuisse Saulis, vt Rabini de Egla docent, vel saltem in ipsius potestate fuisse, vt ex iis quas vellet sumeret.

Duplices ei pœnas minatur. Primo. gladium ipsius in domo sempiternum. v. 10. Secundo. mala domestica, plura & aperta, propter quæsitam criminis celationem. v. 12.

Pœnitentia verò hisce duobus verbis indicatur, peccavi Domino, vers. 13. de quibus S. August. l. 2. 2. contra Faustum c. 66. hic est, ait, pœnitentiæ sacrificium, & c. c. 67. Cordis eius profunda cernebat Spiritus Dei, quando correptus per prophetam, dixit: peccavi, continuoque ad hoc verbum, audire meruit, quod acceperit veniam: ad quam tē, nisi ad sempiternam salutem? neque enim prætermissa est in illo secundum comminationem flagelli paterni disciplina, vt & confessus in æternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur. D. Ambrosius legi poterit in Psal. 37. in orat. de fun. Theodos. l. 2. de pœn. c. 10. & l. adhort. ad pœn. peccavi in tribus syllabis, flamma sacrificij ad cœlum ascendit, & c.

In hisce verò duabus oculis considerandū & quid dicatur, & quomodo. Primum, Nulla peccatorum excusatio vel inficiatio est, sed agnitio & confessio eorum, quæ obiecta erant, omnium, seque dicit peccasse Domino, seu contra Dominum. quia etiam quæ in proprium corpus admittuntur, in Dominum Deum ipsum qui ea vetuit, redundant. D. Ambros. Apol. c. 2. vnusquisque de plebe peccatum suum confitendum nō putat, ille rex tantus ac potens, ne exiguo quidem momento (scilicet postquam monitus est) manere penes se delicti passus est conscientiam; sed præmatura confessione, atque immenso dolore, reddidit peccatum suum Domino, confessus ingemuit culpæ dolore, Dominum dolor intimi mouet affectus. Maturitas itaque veniæ profundam regis fuisse pœnitentiam declarauit. Et cap. 4. Confessus est culpam, obsecrauit indulgentiam, humistratus deplorauit ærumnam, ieiunauit, orauitque: quod erubescunt facere priuatum, rex non erubuit confiteri. Vide & epistolam eiusdem vigesimam octauam.

Modus verò quo hæc vocalæ prolatae sunt, fuit in animo quidem dolor immensus, vt ex Ambrosio, & August. iam dictum: In corpore verò è modestissimo animo suspiria, gemitus, lacrymæ, aliaque pœnitentiæ effecta, quæ Psal. 50. eam ad rem quemadmodum titulus indicat compositus, perspicuum facit, & iam dicti patres. Audi, ait Augustinus, homil. 22. Dauidem clamantem, & simul clama. audi gementem, & eongemisce. audi flentem, & collacrymare. D. Chrysof. hom. 77. ad populum: ne consideres quod cecidit, aut torpeas: sed quantum postea lacrymarum fuderit, quantum pœnitentiæ, noctes iungens diebus, fontes emittens lacrymarum, lectum lacrymis abluens, saccum indutus, & c. hic & in Psal. sextum, Saluamini libro secundo. Agnoscit Dauid reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, iuget, pœnitet, gemmas

gemmis regias abdicat, crepātia auro textili indumenta deponit, purpura exiit, diademate exoneratur, corde & cultu mutatur, totum regem cum ornatibus suis abiicit, ieiunio exugitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur. sic & libro quarto pulcherrime, & Pacianus Parānesi ad pœnitentiam. Iacuit Dauid in cinere sordenti, faceo insuper horrenti deformis, &c.

Atque hæc causa, cur cum etiam dixisset Saul lib. primo. cap. 15. peccati, veniam tamen consequutus non sit, multo minus Iudas Matth. 27. In simili ait August. cap. 67. lib. 22. contra Faustum in simili voce, quam sensus humanus audiebat, dissimile peccatum erat, quod diuinus oculus discernēbat. Vide Bellarm. lib. 2. de Pœnitent. cap. 7. Neque vero isto tantum tempore ista fecit Dauid, sed tota etiam vita reliqua, vt ait in Psal. 6. & homil. 3. ad Hebr. Chrysof. D. Ambros. Apologiz cap. 4. D. Hilarius in Psal. 118. V. Exitus aquarum.

Peccati Dauidis venia.

Propitiatum esse Dominum indicat statim propheta v. 14. vnde Ambros. Epistola 28. & Apolog. cap. 2. Quoniam pœnituit te, &c. transferre vero peccatū, seu vt hebraice dicitur facere transire, non est id ipsum quidē relinquere; vel quasi abesse, non imputare: cum verborum ipsorum notio repugnet. Neque etiam in posteros transferre, vt vult Abul. q. 12. & 13. (id enim de pœna tantum diceretur, cum tamen propter Dauidem conseruati potius quam puniti sint posteri. 4. Reg. 20.) Sed est peccatum ipsum amouere, seu auferre: prout idem verbum vertitur Zach. 3. v. 4. Psal. 118. v. 39. & Abantius. interpres infra cap. 24. v. 10. apud Ambros. epistola 28.

Fit verò hæc ablatio primario quidem quoad culpam; cum ea ipso peccati nomine proprie significetur. Deinde verò quo ad pœnam, quæ peccati effectum & comes, ac æterna quidem semper vnâ cum culpa dimittitur: non autem semper ea, quæ certo definitoque tempore, prout diuinæ iustitiæ visum, luenda est. quemadmodum ex hoc ipso loco clare perspicitur. Relege citatum paulò ante D. Aug. cap. illo 67. vbi cum dixisset magnum in Dauidem fidei robur esse oportuisse, quod cum audiisset peccatum suum translatum, nihilominus tamen pœnæ adhuc aliquæ sustinendæ essent. Intelligebat, inquit, nisi Dominus confitenti pœnitentique propitius quantum pœnarum æternarum eius essent digna peccata, pro quibus cum tēporalibus emendationibus verberaretur, videbat erga se & manere veniam, & non negligi disciplinam. Grandis ait l. c. Saluianus, fructus pœnitentiæ est, quod æternis quidem piaculis non addit iter, in præsentem tamen veniam non meretur. Et in exp. in ch. ep. ad Rom. iustitiæ diuinæ tanta constantia est; vt cum pœna spiritualis, & sempiterna pœnitenti fuerit relaxata, presuræ tamen, cruciatuque corporales quibus etiam Martyres exercitatos nouimus; postremo mors ipsa, quam peccando meruit nostra natura, nulli relaxetur & c. vnde mihi videtur etiam illa, quæ per Nathan prophetam comminatus est Deus, cui statim ignouerat pœnitenti, propterea tamen accidisse omnia; vt demonstraret illam viam spiritualiter datam, propter futurum vitium pœnarum, quod expectat eos, qui hoc tempore corrigi nolunt, &c. Sic & D. Gregor. lib. nono Moralium cap. 27. delinquenti, ait, Dominus nequaquam parcat, quia delictum sine vltione non deserit. Aut enim ipse hoc loco in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. vide Bellarm. de pœnit. lib. 4. cap. 2. 3. 4.

Peccati pœna temporaria.

Eduobus ante denuntiatis pœnarum generibus ea indulgentia facta est. Primo vt cum in iis Dauidis etiam cædes, vt ex v. 14. colligitur, contineretur, eaque fortassis à proprio filio: ipse tamen non occideretur.

Secundo. Neque esset in sempiternum eius in domo gladius, cū vt supra dixi, propter ipsum etiam, ab iis, quibus istiusmodi pœnæ deberentur, ablata sint: vt non sit necesse vocem, sempiternum pro longo tempore interpretari, vel cum Abul. quæst. 7. quam diu Dauidis domus fuisset.

Tertio. Moreretur iam eius filiulus ex adulterio.

Quarto reliqua verò mala etsi grauiissima fuerint, minus tamen quam fuissent, gra-
uia essent, cum & ad regnum statim redierit, neque à quoquam peremptus sit.

Pœnarum istarum causa fuit, quemadmodum textus indicat, peccatum admissum:
præcipue tamen, quæ Dei hostibus data est, occasio blasphemæ, v. 14. seu vt ait Chal-
dæus aperiendi os suum: videlicet ad licentius de Deo, eiusque donis & seruis loqui-
tandum, ad Israelitas vincendum, dum diuina iam gratia seipsum orbasset Dauid, vt
ait Procop. & A. T.

Emanarant vero Dauidis scelera. Primo. Coniecturis ex nuptiarum acceleratio-
ne. Secundo. subita vteri tumefactione. Tertio. seruulorum etiam consciorum ser-
munculis.

Sunt verò pœnæ potissimum septem ab hoc 12. c. vsque ad 21.

Prima filioli ex adulterio nati, per ægritudinem mors, postquam lugere statim desti-
tit Dauid: quia cum nullo ille peccato præterquam originis astrictus esset, neque ordi-
naria iam via reuiuiscere posset, nullumque Dauid miraculum quod antea nec vide-
rat, nec legerat, posceret; non erat, cur in precibus & humilitatibus aliis persisteret. Vi-
de Cyrillum lib. 7. cap. 20. Ambros. orat. de Resurrect. D. Hieron. ep. 25. ait: Dauid legi-
tur iuste fleuisse filium parricidam, qui alium paruulum, postquam vt viueret impetra-
re non potuit, quia sciebat non peccasse, non fleuit. Sic & hodie pro mortuis infanti-
bus, vel nondum, vel iam iam baptizatis preces nominatim fieri non oportet, Abul-
q. 24.

Fuit in ista pœna misericordiz non parum, dum enim Deus, hunc filium, qui perpe-
tuum Dauidi dedecus fuisset, sustulit, pro eo alium dedit, qui dupliciter vocatus est. A
patre quidem, vt Hebræum verbum contra Abulensem indicat, Salomon: quia videli-
cet cum Deo iam pax erat, reconciliatus cum esset, simulque prophetia futuræ pacis in
ipso & Christo Domino dabitur. 1. Paralip. 22. à Deo per Nathanem.

Ledia quod Græci retinent & fere septuaginta, variè vertunt apud Procop Aquila
& Symmachus; sed noster aliis scripturis conuenienter, Amabilis Domino. Sed cum
supra cap. 5. & 1. Paralip. 3. inter 4. Bethsabee filios ponatur vltimus, putant Rabini pri-
mos tres fuisse Vriæ, sed Dauid adoptatos: cum tamen in Ierusalem nati dicantur. ve-
rius eos post Salomonem natos, sed vltimo loco istum numerari, quod præcipuus es-
set, de quo multa, & magna dicenda forent sicque Cedrenus f. 75. secundo loco è Ber-
saba genitum ait.

CAPVT XIII.

1. **A**ctum est autem post hæc, vt Absalom filij Dauid
sororem speciosissimam, vocabulo Thamar, ada-
maret Amnon filius Dauid, 2. & deperiret eam val-
de, ita vt propter amorem eius ægrotaret: quia cum esset vir-
go, difficile ei videbatur vt quippiam inhoneste ageret cum
eâ. 3. Erat autem Amnon amicus, nomine Ionadab filius Sè-
maa fratris Dauid, vir prudens valde. 4. Quid dixit ad eum:
Quare sic attenuaris macie fili regis per singulos dies? cur nõ
indicas mihi? Dixitque ei Amnon: Thamar sororem fratris
mei Absalom amo. 5. Cui respondit Ionadab: Cuba super le-
ctum tuum, & languorem simula: cumque venerit pater tuus
vt visitet te; dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, vt det mihi
cibum, & faciat pulmentum vt comedam de manu eius. 6. Ac-
cubuit itaque Amnon, & quasi ægrotare coepit: cumque ve-
nisset rex ad visitandum eum, Ait Amnon ad regem: Veniat,
obsecro, Thamar soror mea, vt faciat in oculis meis duas

solibi

sorbitiunculas, & cibum capiam de manu eius. 7. Misit ergo
 Dauid ad Thamar domum, dicens: Veni in domū Amnon fra-
 tris tui, & fac ei pulmentum. 8. Venitque Thamar in domum
 Amnon fratris sui: ille autem iacebat: quæ tollens farinam cō-
 miscuit: & liquefaciens, in oculis eius coxit sorbitiunculas. 9.
 Tollenſque quod coxerat, effudit, & posuit coram eo, & noluit
 comedere: dixitque Amnon: Eiecite vniuersos à me. Cumque
 eiecissent omnes, 10. dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in
 conclaue, vt vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiun-
 culas, quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in cōcla-
 ue. 11. Cumque obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait: Ve-
 ni, cuba mecum soror mea. 12. Quæ respōdit ei: Noli frater mi,
 noli opprimere me, neq; enim hoc fas est in Israel: noli facere
 stultitiā hanc. 13. Ego enim ferre non potero opprobrium meū,
 & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israël: quin potius lo-
 quere ad regē, & nō negabit me tibi. 14. Noluit autē acquiesce-
 re precibus eius, sed præualēs viribus oppressit eam, & cubauit
 cū ea. 15. Et exosam eā habuit Amnon odio magno nimis: ita vt
 maius esset odiū, quo oderat eā, amore quo ante dilexerat. Di-
 xitque ei Amnon: Surge, & vade. 16. Quæ respōdit ei: Maius est
 hoc malū, quod nunc agis aduersum me, quā quod ante fecisti,
 expellēs me. Et noluit audire eā: 17. sed vocato puero, qui mini-
 strabat ei, dixit: Eiece hāc à me foras, & claude ostium post eā.
 18. Quæ induta erat talari tunica: huiuscemodi enim filix regis
 virgines vestibus vtebātur. Eiecit itaq; eā minister illius foras:
 clausitq; fores post eā. 19. Quæ aspergēs cinerē capiti suo, scif-
 fa talari tunica, impositisque manibus super caput suū, ibat in-
 grediens, & clamans. 20. Dixit autem ei Absalom frater suus:
 Numquid Amnon frater tuus concubuit tecum? sed nunc soror
 tace, frater tuus est: neque affligas cor tuum pro hac re. Mansit
 itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui. 21.
 Cum autē audisset rex Dauid verba hæc, contristatus est val-
 de, & noluit contristare spiritū Amnon filii sui, quoniam dili-
 gebat eū, quia primogenitus erat ei. 22. Porro non est locutus
 Absalō ad Amnon nec malū, nec bonū: oderat enim Absalō Am-
 non, eo quod violasset Thamar sororē suā. 23. Factū est autē post
 tēpus biēnij, vt tonderentur oves Absalō in Baalhasor, quæ est
 iuxta Ephraim: & vocauit Absalō oēs filios regis, 24. venitq; ad
 regē, & ait ad eū: Ecce tondentur oves serui tui: veniat, oro, rex
 cum seruis suis ad seruū suū. 25. Dixitque rex ad Absalom: Noli
 fili mi, noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te.

Cum autem cogeret eum, & nolisset ire, benedixit ei. 26. Et ait Absalom: Si non vis venire, veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex: Non est necesse, ut vadat tecum. 27. Coëgit itaque absalom eum, & dimisit eum eo Amnon & vniuersos filios regis. Feceratque Absalom conuiuium quasi conuiuium regis. 28. Præceperat autem Absalom pueris suis, dicens: Obseruate cum temulentus fuerit Amnon, & dixero vobis: Percutite eum, & interficite, nolite timere: ego enim sum qui præcipio vobis: roboramini, & estote viri fortes. 29. Fecerunt ergo pueri Absalom aduersum Amnon, sicut præceperat eis Absalom. Surgentesque omnes filij regis ascenderunt singuli mulas suas, & fugerunt. 30. Cumque adhuc pergerent in itinere, fama peruenit ad David, dicens: Percussit Absalom omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem vnus. 31. Surrexit itaque rex, & scidit vestimenta sua: & cecidit super terram, & omnes serui illius, qui assisteabant ei, sciderunt vestimenta sua. 32. Respondens autem Ionadab filius Semmaa fratris David, dixit: Ne æstimet Dominus meus rex, quod omnes pueri filij regis occisi sint: Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus ex die qua oppressit Thamar sorore eius. 33. Nunc ergo ne ponat Dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens: Omnes filij regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est. 34. Fugit autem Absalom: & eleuauit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus multus veniebat per iter deuium ex latere montis. 35. Dixit autem Ionadab ad regem: Ecce filij regis adsunt: iuxta verbum serui tui sic factum est. 36. Cumque cessasset loqui, apparuerunt & filij regis: & intrantes leuauerunt vocem suam, & fleuerunt: sed & rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis. 37. Porro Absalom fugiens, abiit ad Tholomai filium Ammiud regem Gessur. Luxit ergo David filium suum cunctis diebus. 38. Absalom autem cum fugisset, & venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis. 39. Cessauitque rex David persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.

COMMENTARIUS.

Secunda poena filij primogeniti Amnonis cum sorore Thamar incestus. cap. 13. Vbi nota infani amoris proprietates aliquot, de quibus libr. 9. Meta. Ouid. & quest. 29. Abulensis, ut corporis ægritudinem, partim veram, partim simulatam, quæ vtraque ab Erasistrato de quo in Syriaci Appianus, & in Syria Dea Lucianus deprehendi potuisset. Et verò exstat Galeni libellus, quomodo simulati morbi deprehendi queant. Deinde post expletam libidinem, odium quod ex Genes. 34. colligit quest. 5. Abulensis fuisse supernaturale. sed similia capite de Delphino libro 27. colligit Picrius. Catullus canit.

Nulla viro iuranti femina credat.

Nulla viri speret sermones esse fideles.

Sed simul ac cupida mentis satiata libido est

Dicta nihil &c. nihil periuria curant.

Erat verò Amnon supplicio dignus vti contra Lyranum probat Abul. quæst. 9. Licet enim ex alia matre sororem ducere aliquando licuisset, vt in Genes. dixi a tate tertia, non tamen post legem Leuit. 20. Multo minus vi eam opprimere. Vide Parallelo 53. Plutarchum.

Hæc verò dicebat v. 13. se ipsi posse matrimonio copulari, non quod alterius etiam patris filia esset vt apud Lyranū, inquit R. Salomon, neque quasi legem nesciret, vt vult Abul. quæst. 4. sed quod furentem adolescentis impetum isto modo sese tunc auersuram speraret, vt innuit Iosephus.

Sorbitiunculæ v. 8. à Græcis Collyrides vertuntur, à Iosepho etiam panes in sarragine frixi, de quibus libro 4. cap. primo Turnebus. Cur autem adolescentes quas amant, tantopere postea oderint, Aristoteles l. 4. prob. 11. causam dat.

CAPVT XIV.

1. **I**ntelligens autem Ioab filius Saruiz, quod cor regis versum esset ad Absalom, 2. misit Thecuam, & tulit inde mulierem sapientem: dixitque ad eam: Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum: 3. & ingredieris ad regē, & loqueris ad eum sermones huiuscemodi. Posuit autem Ioab verba in ore eius. 4. Itaque cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, & adorauit, & dixit: Serua me rex. 5. Et ait ad eam rex. Quid causæ habes? Quæ respondit; Heu, mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus. 6. Et ancillæ tuæ erant duo filij: qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat, qui eos prohibere posset: & percussit alter alterum, & interfecit eum. 7. Et ecce confurgens vniuersa cognatio aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percussit fratrem suum, vt occidamus eum pro anima fratris sui, quem interfecit, & deleamus heredem: & quærunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, vt non supersit viro meo nomen, & reliquæ super terram. 8. Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. 9. Dixitque mulier Thecuitis ad regem: In me, domine mi rex, sit iniquitas, & in domum patris mei: rex autem & thronus eius sit innocens. 10. Et ait rex: Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltra non addet vt tangat te. 11. Quæ ait: Recorderetur rex Domini Dei sui, vt non multiplicentur proximi sanguinis ad vlciscendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Viuit Dominus, qui non cadet de capillis filij tui super terrā. 12. Dixit ergo mulier: Loquatur an-

cilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere. 13. Dixitque mulier: Quare cogitasti huiuscemodi rem contra populum Dei, & locutus est rex verbum istud, vt peccet, & non reducat eiectum suum? 14. Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, quæ non reuertuntur: nec vult Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abiectus est. 15. Nunc igitur veni, vt loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præfente populo. Et dixit ancilla tua: Loquar ad regem, si quo modo faciat rex verbum ancillæ suæ. 16. Et audiuit rex, vt liberaret ancillam suam de manu omnium, qui volebant de hæreditate Dei delere me, & filium meum simul. 17. Dicat ergo ancilla tua, vt fiat verbum domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Dei, sic est dominus meus rex, vt nec benedictione, nec maledictione moueatur: vnde & Dominus Deus tuus est tecum. 18. Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas à me verbum, quod te interrogo. Dixitque ei mulier: Loquere domine mi rex. 19. Et ait rex: Numquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier & ait: Per salutem animæ tuæ, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex omnibus his, quæ locutus est dominus meus rex: seruus enim tuus Ioab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. 20. Vt verterem figuram sermonis huius, seruus tuus Ioab præcepit istud: tu autem domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, vt intelligas omnia super terram. 21. Et ait rex ad Ioab: Ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo, & reuoca puerum Absalom. 22. Cadensque Ioab super faciem tuam in terram, adorauit & benedixit regi: & dixit Ioab: Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, domine mi rex: fecisti enim sermonem serui tui. 23. Surrexit ergo Ioab & abiit in Gessur, & adduxit Absalom in Ierusalem. 24. Dixit autem rex: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reuersus est itaque Absalom in domum suam, & faciem regis non vidit. 25. Porro sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israël, & decorus nimis: à vestigio pedis vsque ad verticem non erat in eo vlla macula. 26. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum cæsaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis, pondere publico. 27. Nati sunt autem Absalom filij tres: & filia vna nomine Thamar, elegantis formæ. 28. Mansitque Absalom in Ierusalem duobus annis, & faciem regis non vidit.

29. Misit

29. Misit itaque ad Ioab, vt mitteret eum ad regem: qui noluit venire ad eum. Cúmque secundo misisset, & ille noluisset venire ad eum, 30. dixit seruis suis: Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem messem hordei: ite igitur, & succendite eum igni. Succenderunt ergo serui Absalom segetem igni. Et venientes serui Ioab, scissis vestibibus suis, dixerunt: Succenderunt serui Absalom partem agri igni. 31. Surrexitque Ioab, & venit ad Absalom in domum eius, & dixit: Quare succenderunt serui tui segetem meam igni? 32. Et respondit Absalom ad Ioab: Misit ad te obsecrans vt venires ad me, & mitterem te ad regem, & diceres ei: Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse: obsecro ergo vt videam faciem regis: quod si memor est iniquitatis meæ, interficiat me. 33. Ingressus itaque Ioab ad regem, nunciauit ei omnia: vocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit super faciem terræ coram eo: osculatusque est Absalom.

COMMENTARIUS.

Tertia poena. Eiusdem primogeniti cædes per Absalonem, qui triennium apud Auum latuit, & tandem Thecuitidis opera reductus est c. 14. quæ vt à Periandro filia Herod. l. 3. sic à Ioab ipsa missa est, & ab Hebræis apud A. T. traditur auia Hamos Prophetæ. Et hyperbolice regis prudentiam laudauit v. 17. & 20. aquarumque similitudine v. 14. significat vel Absalonis mortem non accelerandam, cum cito aquarum instar omnes morte dilabamur vel non posse ad vitam reuocari Amnonem mortuum, sicuti neque aqua effusa rursus cogitur, inquit Procopius.

Capilli eius pondus v. 26. quoties tondebatur, erat, vt 70. Iosephus, Chald. Hebræus aiunt, siclorum 200. & quidem pondere Regio seu Publico, id est, Minarum 5. ait Iosephus, cum hominum aliorum capilli annui vix sint 60. vel 50. siclorum inquit Abulens. quæst. 18. 19.

Tondebatur verò non singulis mensibus, vt A. T. non octauo quoque mense, vt Nouus Iosephi interpret ait, & ex eo quoque Ribera Hamos 4. sed vt noster Interpres; anno quolibet, seu à fine dierum ad dies vt Hebraice dicitur, quemadmodum Exod. 13. 1. Regum primo. Leuit. 25. Dicit Chaldeus, ab opportunitate ad opportunitatē tondendi.

Capillum libenter non totondisset, non quod Nazareus esset vt Rabinis videtur. in cap. 2. Sanhedrin f. 46. sed propter pulchritudinem, cuius ipse perstudiosus, vnde & postea cap. 18. capillis pependit.

Liberos accepit 4. in quibus vna sororis nomine filia Thamar, quæ à Iosepho notatur, Salomonis filio Roboamo postea nupsisse. Sed de ea l. 3. capit. 12. Filij verò mortui statim sunt, vt ait Theodoretus q. 35. Vnde cap. 18. v. 18. sine filiis esse dicitur, licet apud A. Tradit. eum è quercu depositum, dicant Hebræi superstites filios reliquisse, sed quos & regno & vita indignos sciret.

CAPUT XV.

1. **I**gitur post hæc fecit sibi Absalom currus, & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum. 2. Et mane confurgens Absalom, stabat iuxta introitum portæ, & omnem virum, qui habebat negotium vt veniret ad

ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex vna tribu Israël ego sum seruus tuus. 3. Respondebatque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni & iusti. Sed non est qui te audiat constitutus à rege, dicebatque Absalom: 4. Quis me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes, qui habent negotiũ, & iuste iudicem? 5. Sed & cum accederet ad eũ homo vt saluaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, oculabatur eum. 6. Faciebatque hoc omni Israël venienti ad iudicium, vt audiretur à rege, & sollicitabat corda virorum Israël. 7. Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem Dauid: Vadam, & reddam vota mea quæ voui Domino in Hebron. 8. Vouens enim vouit seruus tuus, cum esset in Gessur Syriæ, dicens: Si reduxerit me Dominus in Ierusalem, sacrificabo Domino. 9. Dixitque ei rex Dauid: Vade in pace. Et surrexit, & abiit in Hebron. 10. Misit autem Absalom exploratores in vniuersas tribus Israël, dicens: Statim vt audieritis clangorem buccinæ, dicite: Regnavit Absalom in Hebron. 11. Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes. 12. Accersuit quoque Absalom Achitophel Gilonitem consiliarium Dauid, de ciuitate sua Gilo. Cumque immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom. 13. Venit igitur nuncius ad Dauid, dicens: Toto corde vniuersus Israël sequitur Absalom. 14. Et ait Dauid seruis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium à facie Absalom: festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij. 15. Dixeruntque serui regis ad eum: omnia quæcumque præceperit Dominus noster rex, libenter exequemur serui tui. 16. Egressus est ergo rex, & vniuersa domus eius pedibus suis: & de reliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. 17. Egressusque rex & omnis Israël pedibus suis, stetit procul à domo. 18. & vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & legiones Cerethi, & Pheleti, & omnes Gethæi, pugnatore validi, sexcenti viri, qui secuti cum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem. 19. Dixit autem rex ad Ethai Gethæum: Cur venis nobiscum? reuertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, & egressus es de loco tuo. 20. Hæri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi? ego autem vadã quo iturus sum? reuertere, & reduc tecum fratres tuos, &

Dominus

Dominus faciet tecum misericordiam, & veritatē, quia ostendisti gratiam & fidem. 21. Et respondit Ethai regi, dicens: Viuit Dominus, & viuit Dominus meus rex: quoniam in quocumque loco fueris domine mi rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus. 22. Et ait Dauid Ethai: Veni, & transi. Et transiit Ethai Gethæus, & omnes viri, qui cum eo erāt, & reliqua multitudo. 23. Omnesque flebant voce magna, & vniuersus populus transibat: rex quoque transgrediebatur Torrētem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam, quæ respicit ad desertum. 24. Venit autem & Sadoc sacerdos, & vniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & deposuerunt arcam Dei: & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de ciuitate. 25. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem: si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & ostēdet mihi eam, & tabernaculum suum. 26. Si autem dixerit mihi: Non places: præsto sum, faciat quod bonum est coram se. 27. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: Quidens reuertere in ciuitatem in pace: & Achimaas filius tuus, & Ionathas filius Abiathar duo filij vestri, sint vobiscum. 28. Ecce ego abscondar in campestribus desertis, donec veniat sermo à vobis indicans mihi. 29. Reportauerunt ergo Sadoc, & Abiathar arcam Dei in Ierusalem: & manserunt ibi. 30. Porro Dauid ascendebat Cliuum oliuarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans. 31. Nunciatum est autem Dauid quod & Achitophel esset in cōiuratione cum Absalom, dixitque Dauid: Infatua, quæso, Domine consilium Achitophel. 32. Cumque ascenderet Dauid summitatem montis, in quo adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissaveste, & terra pleno capite. 33. Et dixit ei Dauid. Si veneris mecum, eris mihi oneri: 34. si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom: Seruus tuus sum, rex: sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus: dissipabis consilium Achitophel. 35. Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar sacerdotes: & omne verbum quodcūq; audieris de domo regis, indicabis Sadoc, & Abiathar sacerdotibus. 36. Sunt autem cum eis duo filij eorum Achimaas filius Sadoc, & Ionathas filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. 37. Veniente ergo Chusai amico Dauid in ciuitatem, Absalom quoque ingressus est Hierusalem.

CAPVT XVI.

1. **C**umque Dauid transisset paululum montis verticem, apparuit Siba Miphiboseth in occursum eius, cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus & centum alligaturis vuae passae, & centum massis palatharum, & vtere vini. 2. Et dixit rex Sibae: Quid sibi volunt haec? Responditque Siba: Asini, domesticis regis vt sedeant: panes & palathae ad vescendum pueris tuis: vinum. a. vt bibat si quis defecerit in deserto. 3. Et ait rex: Vbi est filius domini tui? Responditque Siba regi: Remansit in Ierusalem, dicens: Hodie restituet mihi domus Israël regnum patris mei. 4. Et ait rex Sibae: Tua sint omnia, quae fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba: Oro, vt inueniam gratiam coram te, domine mi rex. 5. Venit ergo rex Dauid vsque Bahurim: & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebatque egrediens, & maledicebat, 6. mittebatque lapides contra Dauid, & contra vniuersos seruos regis Dauid: omnis autem populus, & vniuersi bellatores à dextro, & à sinistro latere regis incedebat. 7. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi: Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. 8. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul: quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absalom filij tui, & ecce premunt te mala tua: quoniam vir sanguinum es. 9. Dixit autem Abisai filius Saruiae, regi: Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo regi? vadam, & amputabo caput eius. 10. Et ait rex: Quid mihi & vobis est filij Saruiae? dimittite eum, vt maledicat: Dominus enim praecipit ei vt malediceret Dauid: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? 11. Et ait rex Abisai, & vniuersis seruis suis: Ecce filius meus, qui egressus est de vtero meo, quærit animam meam: quanto magis nunc filius Iemini? dimittite eum vt maledicat iuxta praecipitum Domini: 12. si forte respiciat Dominus afflictionem meam: & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. 13. Ambulabat itaque Dauid & focij eius per viam cum eo: Semei autem per iugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens, & mittens lapides adsum cum, terramque spargens. 14. Venit itaque rex, & vniuersus populus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi. 15. Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalem, sed & Achito

Achitophel cum eo. 16. Cùm autem venisset Chusai Arachites amicus Dauid ad Absalom, locutus est ad eum: Salue rex, salue rex. 17. Ad quem Absalom, Hæc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non iuisti cum amico tuo? 18. Responditque Chusai ad Absalom: Nequaquam: quia illius ero, quem elegit Dominus, & omnis hic populus, & vniuersus Israël, & cum eo manebo. 19. Sed vt & hoc inferam, cur ego seruiturus sum? nõne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi. 20. Dixit autem Absalom ad Achitophel: Inite cõsiliu quid agere debeamus. 21. Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: vt cum audierit omnis Israël quod foedaueris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. 22. Tetenderunt ergo Absalom tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israël. 23. Consiliu autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum: sic erat omne consiliu Achitophel, & cum esset cum Dauid, & cum esset cum Absalom.

COMMENTARIVS.

Quarta Pœna. Huius filij reducti perduellio & Tyrannis, de qua D. Ambros. libr. 2. off. cap. 22. Chrys. homil. de Absalome Tomo primo. Rex enim exturbatus est cap. 15. & 16. vbi v. 7. cap. 15. legunt aliqui annum quartum; scilicet à reconciliatione & reditu Asalonis, & Iosephus, Theodor. quæst. 29. Sed quadragesimum habent Hebræi, 70. Græci & alij de quibus Franciscus Brugensis, eorumque annorum principium ducunt Hebræi à rege petito: A. T. à fuga Dauidis ad sacerdotem; Abulensis, ab vntione eiusdem per Samuëlem libr. primo cap. 16.

Iam caput 16. v. 10. præcipere Domini, est eius diuini consilij dispositio, siue ea fiat imperio, siue motione interna, vel externa, siue permissione, prout hoc loco: vt ostendit Theodoretus quæst. 32. Laudatur Augustus, quod eum quispiam iniuste iudicasse cum dixisset, responderit, non verba, sed eorum sententiam spectandam, vt de lapsu inter salut. refert Lucianus; quanto magis Dauid Rex laudandus?

Vir iste maledicens non erat ex tribu Ephraim vt A. T. tradit, sed vt ex hoc cap. patet Beniamita. Se tamen cap. 19. ex domo Ioseph esse significat, vel quia per eam totus Israël intelligitur; vel quia sub Ephraim vexillo olim pergebat Benjamin.

Hic verò neque Dauid, neque Chusai ab officioso mendacio excusatur. Quam pro sit occultus apud hostem amicus docet l. 5. Cyrus Xenoph. & l. 6.

Quinta Pœna, Vxoribus violatio publica, quæ infr. cap. 20. v. 3. instar pœnitentium reclusæ sunt, vt in Iephtæ filia ex quorundam sententia dicebam, & explicat Theodoretus quæst. 39. & fere R. Tham, quam citauit Iud. 18.

Sed Beza l. de repud. f. 66. contra Dauidem argumentatur, vel vxores istæ in incestum consenserant, vel non. Si consenserant, dupliciter peccauit Dauid. Primò, quod eas viuere siverit. Secundò, quod eas libidinosa vltionis periculo exposuerit. Si non consenserant, eas debuit aut in vxorum numero retinere, aut plane repudiare, ne eodem libidinis igne vrerentur. Respondeo, Dauidem in foro exteriori, recte iudicasse ipsas non consensisse. Sed ab Absalome vim passas: neque propterea vel in vxoribus retinere, vel omnino repudiare debuisse: quia longe aliter de ista libidinis vltione sentiebat, quam nostri hæretici: cum non tentatio, sed consensus in libidinem vltio sit. Addit Deum ira voluisse fieri. Recte tuncque diuino isto exemplo, tam Dauid, quam Alexander tertius, quem Beza iste allatrat, defenditur.

CAPVT XVII.

1. **I**xit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia virorum, & confurgens persequar David hac nocte. 2. Et irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) percutiam eum: cumque fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatam. 3. Et reducam vniuersum populum, quomodo vnus homo reuerti solet: vnum enim virum tu quæris: & omnis populus erit in pace. 4. Placuitque eius sermo Absalom, & cunctis maioribus natu Israël. 5. Ait autem Absalom: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus quid etiam ipse dicat. 6. Cùmque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Huiuscemodi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium? 7. Et dixit Chusai ad Absalom: Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice. 8. Et rursum intulit Chusai: Tu nosti patrem tuum, & viros, qui cum eo sunt, esse fortissimos & amaro animo, veluti si vrsa raptis calculis in saltu sæuiat: sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo. 9. Forsitan nunc latitat in foueis, aut in vno, quo voluerit, loco: & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicumque audierit, & dicet: Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. 10. Et fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur: scit enim omnis populus Israël fortem esse patrem tuum, & robustos omnes qui cum eo sunt. 11. Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium: Congregetur ad te vniuersus Israël, à Dan vsque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum. 12. Et irruemus super eum in quocumque loco inuentus fuerit: & operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram: & non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne vnum quidem. 13. Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israël ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt non reperiatur ne calculus quidem ex ea. 14. Dixitque Absalom, & omnes viri Israël: Melius est consilium Chusai Arachitæ, consilio Achitophel: Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Absalom malum. 15. Et ait Chusai Sadoc, & Abiathar sacerdotibus: Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom, & senioribus Israël: & ego tale & tale dedi consilium. 16. Nunc ergo mittere cito, & nunciate David, dicentes: ne moreris nocte hac in campestris

campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere: ne forte absorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est. 17. Ionathas autem & Achimaas stabant iuxta Fontem Rogel: abiit ancilla & nunciauit eis & illi profecti sunt, vt referrent ad regem Dauid nuncium: non enim poterant videri, aut introire ciuitatem. 18. Vidit autem eos quidam puer, & indicauit Absalō: illi vero concito gradu ingressi sunt domū cuiusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. 19. Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas: & sic latuit res. 20. Cumque venissent serui Absalom in domum, ad mulierem dixerunt: Vbi est Achimaas & Ionathas? Et respondit eis mulier: Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi qui quærebant, cum non reperissent, reuersi sunt in Ierusalem. 21. Cumque abiissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nunciauerunt regi Dauid, & dixerunt: Surgite, & transite citò fluuium: quoniam huiuscemodi dedit consilium contra vos Achitophel. 22. Surrexit ergo Dauid, & omnis populus qui cum eo erat, & transierunt Iordanem, donec dilucesceret: & ne vnus quidem residuus fuit, qui non transisset fluuium. 23. Porro Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque & abiit in domum suam & in ciuitatem suam: & disposita domo sua, suspendio interiit, & sepultus est in sepulchro patris sui. 24. Dauid autem venit in Castra, & Absalom transiuit Iordanem, ipse & omnes viri Israël cum eo. 25. Amasam verò constituit Absalom pro Ioab super exercitum: Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Ietra de Israëli, qui ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Saruiæ, quæ fuit mater Ioab. 16. Et castrametatus est Israël cum Absalom in Terra Galaad. 17. Cumque venisset Dauid in Castra, Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, & Machir filius Ammihel de Lodabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim, 18. obtulerunt ei stratoria, & tapetia, & vasa fictilia, frumentum & hordeum, & farinam, & polentam, & fabam, & lentem, & frixum cicer. 19. & mel, & butyrum, oues, & pingues vitulos. dederuntque Dauid, & populo, qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt, populum fame, & siti fatigari in deserto.

1. **M**igitur considerato *Dauid* populo suo constituit super eos tribunos & centuriones, 2. & dedit populi tertiam partem sub manu *Ioab*, & tertiam partem sub manu *Abisai* filij *Saruix* fratris *Ioab*, & tertiam partem sub manu *Ethai*, qui erat de *Geth*, dixitque rex ad populum: *Egrediar & ego vobiscum*. 3. Et respondit populus: *Non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu vnus pro decem millibus computaris: melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio*. 4. Ad quos rex ait: *Quod vobis videtur rectum, hoc faciam*. Stetit ergo rex iuxta portam: egrediebaturque populus per turmas suas centeni, & milleni. 5. Et præcepit rex *Ioab*, & *Abisai*, & *Ehai*, dicens: *Seruare mihi puerum Absalom*. Et omnis populus audiebat præcipientem regem eunctis principibus pro *Absalom*. 6. Itaque egressus est populus in campum contra *Israël*, & factum est prælium in saltu *Ephraim*. 7. Et cæsus est ibi populus *Israël* ab exercitu *Dauid*, factaque est plaga magna in die illa, viginti millium. 8. Fuit autem ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, & multo plures erant, quos saltus consumpserat de populo, quàm hi, quos vorauerat gladius in die illa. 9. Accidit autem vt occurreret *Absalom* seruis *Dauid*, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum & magnam, adhæsit caput eius quercui: & illo suspenso inter cœlum & terram, mulus, cui insederat, pertransiuit. 10. Vidit autem hoc quispiam, & nunciauit *Ioab*, dicens: *Vidi Absalom pendere de quercu*. 11. Et ait *Ioab* viro, qui nunciauerat ei: *Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & vnum balteum?* 12. Qui dixit ad *Ioab*: *Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis: audientibus enim nobis præcepit rex tibi, & *Abisai*, & *Ethai*, dicens: Custodite mihi puerum *Absalom**. 13. Sed & si fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex aduerso. 14. Et ait *Ioab*: *Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te*. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, & infixit eas in corde *Absalom*: cumque adhuc palpitaret hærens in quercu, 15. cucurrerunt decem iuvenes armigeri *Ioab*, & percutientes interfecerunt eum. 16. Cecinit autem *Ioab* buccina, & retinuit

 populum

populum, ne persequeretur fugientem Israël, volens parcere multitudini. 17. Et tulerunt Absalom, & proiecerunt eum in saltu, in foueam grandem, & comportauerunt super eum aceruum lapidum magnum nimis: omnis autem Israël fugit in tabernacula sua. 18. Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viueret, titulum qui est in Valle regis: dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei. Vocauitque titulum nomine suo, & appellatur manus Absalom, vsque ad hanc diem. 19. Achimaas autem filius Sadoc, ait: curram, & nunciabo regi, quia iudicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum eius. 20. Ad quem Ioab dixit: Non eris nuncius in hac die, sed nunciabis in alia: hodie nolo te nunciare, filius enim regis est mortuus. 21. Et ait Ioab Chusi: Vade, & nuncia regi quæ vidisti. Adorauit Chusi Ioab, & cucurrit. 22. Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab: Quid impedit si etiam ego curram post Chusim? Dixitque ei Ioab: Quid vis currere fili mi? non eris boni nuncij baiulus. 23. Qui respondit: Quid enim si cucurrero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendij, trāsiiit Chusi. 24. Dauid autem sedebat inter duas portas: speculator verò, qui erat in fastigio portæ super murum, eleuans oculos, vidit hominem currentem solum. 25. Et exclamans indicauit regi: dixitque rex: Si solus est, bonus est nuncius in ore eius. Properante autem illo, & accedente propius, 26. vidit speculator hominem alterum currentem, & vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex: & iste bonus est nuncius. 27. Speculator autem, Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filij Sadoc. Et ait rex: Vir bonus est, & nuncium portans bonum, venit. 28. Clamans autem Achimaas, dixit ad regem: Salue rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerunt manus suas contra dominum meum regem. 29. Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum, cum mitteret Ioab seruus tuus, ô rex, me seruum tuum: nescio aliud. 30. Ad quem rex: Transi, ait, & sta hîc. Cumque ille transisset, & staret, 31. apparuit Chusi: & veniens ait: Bonum apporto nuncium, Domine mi rex: iudicauit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. 32. Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi, Fiant, inquit, sicut puer, inimici domini mei regis, & vniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum.

33. Cōtristatus itaque rex, ascendit coenaculū portæ, & fleuit. Et sic loquebatur, vadens: 34. Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat vt ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?

COMMENTARIUS.

Sexta Pœna. Bellum contra filium hoc capit. 17. & 18. sed illic incipitur, vbi Davidis Pater vocatur, v. 25. Naas, Græce Iesse.

Achitophel seipsum suspendit, vt ex Hebræo noster, 70. & Iosephus: non autem suffocatus est morbo, vt Thisbi refert: Hic verò perficitur, prout apud Turonensem libr. 4. capit. 20.

Sed Absalom perit magna cum regis lamentatione, non solum quia clemens erat ille filius, siue pœnitentiæ aliquid antequam moreretur, conceperit. quod aliqua forte temporis mora concesserit; siue quod magis asserunt Patres, nihil cōceperit, & in æternum damnatus sit, vt ait Saluianus libr. 20. D. Bern. serm. 26. in Cant. Theod. q. 46. Procopius, D. August. libro 3. de Doctr. c. 21. libro 22. contra Faustam cap. 66. contra Epistolam Gaudentij cap. 14. videatur & Chrysof. homil. ad populum. 69. & 70.

CAPUT XIX.

1. Vnciatum est autem Ioab quod rex fleret & lugeret filium suum: 2. Et versa est victoria in luctum in die illa omni populo: audiuit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo. 3. Et declinavit populus in die illa ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus & fugiens de prælio. 4. Porro rex operuit caput suum, & clamabat voce magna: Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi. 5. Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dixit: Confudisti hodie vultus omnium seruorum tuorum, qui saluam fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam vxorū tuarum, & animam concubinarum tuarū. 6. Diligis odientes te, & odio habes diligētes te: & ostendisti hodie quia non curas de ducibus tuis, & de seruis tuis: & verè cognoui modò, quia si Absalom viueret, & omnes nos occubuissēmus, tūc placeret tibi. 7. Nunc igitur surge, & procede, & alloquens satisfac seruis tuis: iuro enim tibi per Dominum, quod si non exieris, ne vnus quidem remēsurus sit tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi, quàm omnia mala, quæ venerunt super te ab adolescētia tua vsq; in præsens. 8. Surrexit ergo rex & sedit in porta: & omni populo nunciatum est, quod rex sederet in porta: venitque vniuersa multitudo coram rege: Israēl autem fugit in tabernacula sua. 9. Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israēl, dicens: Rex liberauit nos de manu inimicorū nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philistinorū, & nunc fugit de terra propter Absalom. 10. Absalom autem, quem vnxi super nos, mortuus est in bello: vsquequo siletis, & nō reducitis regem? 11. Rex verò Dauid misit ad Sadoc, & Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes: Cur venitis nouissimi ad reducendū regē in domum suā? (Ser-

mo autem omnis Israel peruenierat ad regem in domo eius.) 12. Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos, quare nouissimi reducit is regem? 13. Et Amasæ dicite: Nōne os meum, & caro mea es? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si non magister militia fueris corā me omni tēpore pro Ioab. 14. Et inclinauit cor omnium virorum Iuda, quasi viri vnus: miseruntq; ad regē, dicētes: Reuere te tu, & omnes seruitui. 15. Et reuersus est rex: & venit vsq; ad Iordanem, & omnis Iuda venit vsq; in Galgalā, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem. 16. Festinauit autem Semei filius Gera filij Iemini de Bahurim, & descendit cū viris Iuda in occursum regis Dauid 17. cum mille viris de Benjamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filij eius, ac viginti serui erant cum eo: & irrumpentes Iordanem, ante regem 18. transierunt vada, vt traducerent domū regis, & facerēt iuxta iussionem eius: Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cū iam transisset Iordanem, 19. dixit ad eum: Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, neq; memineris iniuriarum serui tui in die qua egressus es domine mi rex de Ierusalem, neq; ponas rex in corde tuo. 20. Agnosco enim seruus tuus peccatum meū: & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendiq; in occursum domini mei regis. 21. Respondens vero Abisai filius Saruix, dixit: Numquid pro his verbis nō occidetur Semei, quia maledixit Christo Domini? 22. Et ait Dauid: Quid mihi & vobis filij Saruix? cur efficimini mihi hodie in satā? ergone hodie interficietur vir in Israel? an ignoro hodie me factū regem super Israel? 23. Et ait rex Semei: Nō morieris. Iurauitque ei. 24. Miphiboseth quoq; filius Saul descendit in occursum regis illotis pedibus, & intonsa barba: vestesq; suas non lauerat à die qua egressus fuerat rex, vsq; ad diē reuersionis eius in pace. 25. Cumque Ierusalem occurrisset regi, dixit ei rex: Quare non venisti mecum Miphiboseth? 26. Et respondens ait: Domine mi rex, seruus meus contempfit me: dixiq; ei ego famulus tuus vt sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum rege: claudus enim sum seruus tuus. 27. Insuper & accusauit me seruū tuum ad te dominum meum regem: tu autē domine mi rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi. 28. Neq; enim fuit dominus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me seruum tuū inter cōuiuas mēsx tuæ: quid ergo habeo iustæ querelæ? aut quid possum vltra vociferari ad regem? 29. Ait ergo ei rex: Quid vltra loqueris? fixum est quod locutus sum: tu, & Siba diuidite possessiones. 30. Responditq; Miphiboseth regi: Etiam cuncta accipiat, postquā reuersus est dominus

meus rex pacificè in domū suā. 31. Berzellai quoq; Galaadites, descēdēs de Rogelim, traduxit regē Iordanē, paratus etiā vltra fluuiū prosequi eū. 32. Erat autē Berzellai Galaadites senex valde, id est octogenarius, & ipse prębuit alimēta regi, cum moraretur in Castris: fuit quippe vir diues nimis. 33. Dixit itaq; rex ad Berzellai: Veni mecum, vt quiescas securus mecum in Ierusalē. 34. Et ait Berzellai ad regē: Quot sunt dies annorum vitę meę, vt ascēdā cum rege in Ierusalē? 35. Octogenarius sum hodie: nūquid vigent sensus mei ad discernēdum suauē, aut amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus & potus? vel audire possum vltra vocē cātorum, atq; cātaticum? quare seruus tuus sit oneri domino meo regi? 36. Paululum procedā famulus tuus ab Iordane tecum: nō indigeo hac vicissitudine, 37. sed obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meę. Est autem seruus tuus Chamaā, ipse vadat tecum, domine mi rex, & fac ei quidquid tibi bonum videtur. 38. Dixit itaq; ei rex: Mecum trāseat Chamaam, & ego faciā ei quidquid tibi placuerit, & omne, quod petieris à me, impetrabis. 39. Cumq; transisset vniuersus populus & rex Iordanē, osculatus est rex Berzellai, & benedixit ei: & ille reuersus est in locum suum. 40. Transiit ergo rex in Galgalam, & Chamaam cum eo, omnis autē populus Iuda traduxerat regē, & media tantū pars affuerat de populo Israel. 41. Itaq; omnes viri Israel cōcurrentes ad regē dixerunt ei: Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerunt regem & domum eius Iordanem, omnesq; viros David cum eo? 42. Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel: Quia mihi propior est rex: cur irasceris super hac re? nūquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt. 43. Et respōdit vir Israel ad viros Iuda, & ait: Decem partibus maior ego sum apud regē, magisq; ad me pertinet David quā ad te: cur fecisti mihi iniuriam, & nō mihi nunciatum est priori, vt reducerem regem meum? Durius autem responderunt viri Iuda viris Israel.

CAPVT XX.

1. Ccidit quoq; vt ibi esset vir Belial, nomine Seba, filii Bochri, vir Iemineus: & cecinit buccina, & ait: Nō est nobis pars in David, neq; hęreditas in filio Isai: reuertere in tabernacula tua Israel. 2. Et separatus est omnis Israel à David, secutusque est Seba filium Bochri: viri autem Iuda adhęserunt regi suo à Iordane vsque Ierusalem. 3. Cumque venisset rex in domum suam in Ierusalem, tulit decem mulieres cōcubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in

custodia, alimenta eis præbens: & nō est ingressus ad eas, sederant clausæ usque in diē mortis suæ in viduitate viuentes. 4. Dixit autē rex Amasæ: Cōuoca mihi omnes viros Iuda in diē tertium, & tu adesto præsens. 5. Abiit ergo Amasa vt cōuocaret Iudam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex. 6. Ait autē Dauid ad Abisai: Nunc magis afflicurus est nos Seba filius Bochri quàm Absalom: tolle igitur seruos Domini tui, & persequere eū, ne fortē inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos. 7. Egressi sunt ergo cum eo viri Ioab, Cerethi quoque & Phelethi: & omnes robusti exierunt de Ierusalē ad persequēdū Seba filium Bochri. 8. Cumque illi essent iuxta lapidē grandē, qui est in Gabaō, Amasa veniens occurrit eis. Porro Ioab vestitus erat tunica stricta ad mensurā habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente usque ad ilia, in vagina, qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere. 9. Dixit itaque Ioab ad Amasam: Salue mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculās eum. 10. Porro Amasa nō obseruauit gladium, quē habebat Ioab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram, nec secundum vulnus apposuit, & mortuus est. Ioab autē, & Abisai frater eius persecuti sunt Seba filiū Bochri. 11. Interea quidam viri, cūm stetissent iuxta cadauer Amasæ, de sociis Ioab, dixerunt: Ecce qui esse voluit pro Ioab comes Dauid. 12. Amasa autem cōsperfus sanguine, iacebat in media via. Vidit hoc quidā vir quod subsisteret omnis populus ad vidēdū eum, & amouit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimēto, ne subsisterēt trāscentes propter eum. 13. Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequēs Ioab ad persequendum Seba filium Bochri. 14. Porro ille transierat per oēs tribus Israël in Abela, & Bethmaacha: omnesque viri electi cōgregati fuerūt ad eum. 15. Venerunt itaque & oppugnabāt eū in Abela, & in Bethmaacha, & circumdederunt munitionibus ciuitatē, & obsessa est vrbs: omnis autē turba, quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere muros. 16. Et exclamauit mulier sapiens de ciuitate: Audite, audite, dicite Ioab: Appropinqua huc, & loquar tecum. 17. Qui cūm accessisset ad eū, ait illi: Tu es Ioab? Et ille respōdit: Ego. Ad quem sic locuta est: Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respōdit: Audio. 18. Rursumque illa, Sermo, inquit, dicebatur in veteri prouerbio: Qui interrogant, interrogēt in Abela: & sic perficiebāt. 19. Nōne ego sum quæ respōdeo veritatē in Israël, & tu queris subuertere ciuitatē, & euertere matrem in Israël? Quare præcipitas hereditatē Domini? 20. Respōdensque Ioab, ait: Absit, absit hoc à me: nō præcipito, neque demolior. 21. Non sic se habet

res, sed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochri cognomine, leuauit manum suam contra regem Dauid: tradite illum solū, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab: Ecce caput eius mittetur ad te per murum. 22. Ingressa est ergo ad omnem populum, & locuta est eis sapienter: qui abscissum caput Seba filij Bochri proiecerunt ad Ioab. & ille cecinit tuba, & recesserunt ab vrbe, vnusquisque in tabernacula sua: Ioab autem reuersus est Ierusalem ad regem. 23. Fuit ergo Ioab super omnem exercitum Israel: Banaias autē filius Ioiadæ super Cerethæos & Phelthæos. 24. Adurā vero super tributa: porro Iosaphat filius Ahilud, à cōmentariis. 25. Siua autem, scriba: Sadoc vero & Abiatha, sacerdotes. 26. Ira autem Iairites erat sacerdos Dauid.

COMMENTARIUS.

Septima Poena. Noua contra restitutum regem seditio, c. 19. & 20. vbi Abneri homicida Ioab Amasam interficit. Decem vero partibus, seu manibus dicit vir Israël, v. 43. se maiorem Iuda, quia decem tribus complectebatur Israël, dando Iudæ Beniaminæam, vt ait A. T. Theodor. q. 8.

Quod verò mulier Abelana v. 18. cap. 20. dicit. Sermo &c. Dupliciter exponitur: primo, vt significet sermonem, seu morem, & ritum esse Deut. 20. vt primo pax offeratur vrbi oppugnandæ, & sic Chaldæus, A. T. R. R. Theodor. q. 40. secundò, vt vetus prouerbium significetur, quo vrbis huius præstantia significetur, in qua grauitatis & sapientiæ studia viguerint, vt v. 16. sitque metropolitana

CAPVT XXI.

1. **A**cta est quoque fames in diebus Dauid tribus annis iugiter: & consuluit Dauid oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, & domū eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas. 2. Vocatis ergo Gabaonitis rex, dixit ad eos. (Porro Gabaonitæ non erāt de filiis Israel, sed reliquie Amorrhæorum: filij quippe Israel iurauerant eis, & voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filijs Israel & Iuda.) 3. Dixit ergo Dauid ad Gabaonitas: Quid faciā vobis? & quod erit vestri piaculum, vt benedicatis hæreditati Domini? 4. Dixerūtque ei Gabaonitæ: Non est nobis super argēto & auro quæstio, sed contra Saul, & contra domū eius: neq; volumus vt interficiatur homo de Israel. Ad quos rex ait: Quid ergo vultis vt faciā vobis? 5. Qui dixerūt regi: Virū, qui attriuit nos & oppressit iniquè, ita delere debemus, vt ne vnusquidē residuus sit de stirpe eius in cūctis finibus Israel. 6. Dētur nobis septē viri de filiis eius, vt crucifigamus eos Domino in Gābaa Saul, quōdā electi Domini. Et ait rex: Ego dabo. 7. Pepercitq; rex Miphiboseth filio Ionathæ filij Saul, propter iusiurandū Domini, quod fuerat inter Dauid & inter Ionathā filiū Saul. 8. Tulit itaq; rex duos filios Respha filix Aia, quos peperit Sauli, Armoni, & Miphiboseth: & quinque filios Michol filix Saul, quos genuerat Hadrieli filio

filio Berzellai, qui fuit de Molathi, 9. & dedit eos in manus Gabaonitarum: qui crucifixerunt eos in monte coram Domino: & ceciderunt hi septem simul occisi in diebus messis primis, incipiente messione hordei. 10. Tollens autē Respha filia Aia, cilicium substravit sibi supra portā ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cælo: & nō dimisit aues lacerare eos per diē, neque bestias per noctem. 11. Et nunciata sunt David quæ fecerat Respha, filia Aia, concubina Saul. 12. Et abiit David, & tulit ossa Saul, & ossa Ionathæ filij eius à viris Iabes Galaad, qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philisthiim cum interfecissent Saul in Gelboe: 13. & asportavit inde ossa saul, & ossa Ionathæ filij eius: & colligentes ossa eorū, qui affixi fuerant, 14. sepelierunt ea cū ossibus Saul & Ionathæ filij eius in Terra Benjamin, in latere, in sepulchro Cis patris eius: fecerūtque omnia, quæ præceperat rex, & repropitiatus est Deus terræ post hæc. 15. Factum est autem rursus prælium Philisthinorum aduersum Israel, & descendit David, & serui eius cū eo, & pugnabant contra Philisthiim. Deficiente autem David, 16. Iesbibenob, qui fuit de genere arapha, cuius ferrum hastæ trecentas vncias appendebat, & accinctus erat ense nouo, nisus est percutere David. 17. Præsidioque ei fuit Abisai filius Saruix, & percussum Philisthæum interfecit. Tunc iurauerunt viri David, dicentes: Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernā Israel. 18. Secundū quoque bellum fuit in Gob contra Philisthæos: tunc percussit Sobachi de Husati, Saph de stirpe arapha de genere gigantum. 19. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum, cuius hastile hastæ erat quasi liciatorium textentiū. 20. Quartū bellum fuit in Geth; in quo vir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est viginti quatuor, & erat de origine arapha. 21. Et blasphemauit Israël: percussit autē eū Ionathā filius Samaa fratris David. 22. Hi quatuor nati sunt de arapha in Geth, & ceciderunt in manu David, & seruorū eius.

COMMENTARIVS.

Gestum i 4. Placat David Dominum, non iam pro suo aliquo peccato, vti putant R. Salomon, & Kamius, sed pro Saulis: quod stulto zelo, vt Israelitis totā ex asse Gabaonitarum possessionem daret eos omni studio tollere quæsierit, v. 1. & 5. Cum tamē federe iam in amicitiam sempiternam recepti essent.

Interrogat David oraculū, i. sacerdotes, seu Vrim, quos Ioseph. hic prophetas vocat: quemadmodum frequentissime eos isto oraculi modo prophetasse ante scriptum.

Petierunt illi ad crucifigendum ē Saulis stirpe quotquot residuos putabant, cum Dauidem tamen Ionathæ filio parcere velle intelligerent, illorum 7. sibi futuros satis dixerunt,

dixerunt, qui fuerunt Saulis Domini filij & 5. nepotes, de quibus supra cap. 6.

Sed notabis omnes Hebræos hic censere, positam Michol pro Merob. sicque dicantur filij Michol, quia vt ait Chaldæus eos educaui; siue adoptando, vt A. T. & Abul. siue conferuando, & necessaria suppeditando. Caietanus vult mendose positam Michol pro Merob. quia additur, quos genuit &c.

Placatus horum supplicio fuit Dominus, quod ab ipsorum suspendio, quod in horde accam messem incidit, id est, in Martium vsque ad Septembrem; Respha orauerat, vt aiunt Rabini, cum sibi è sacco seu cilicio contra solis æstus tentorium tetendisset. Nota. miram matris pietatem.

Gestum 15. Hos, horumque patris, & aui ossa, piè sepeliri curauit Dauid, v. 14.

Gestum 16. Bella contra Palæstinos post remotam famem gessit quatuor, v. 15. & sequentibus: in quibus interfecti gigantes quatuor fratres Gethæi ex Harapha matre scil. vel vt quidam volunt, ex viro quopiam, qui per Antonomasiã Gigas diceretur. Horum tertius dicitur hic Goliath, id est, vt primo libro dixi, alter Goliath. quemadmodum alter Hercules. vnde pro eo dixit Iosephus Palæsthinorum robustissimum. Horum Bellorum tria posteriora tantum ponuntur 1. Paral. 20.

CAPVT XXII.

Locutus est autem Dauid Domino verba carminis huius, in die qua liberauit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul. 2.

& ait:

Dominus petra mea, & robur meum, & saluator meus.

3. Deus fortis meus sperabo in eum: scutum meum, & cornu salutis meæ: eleuator meus, & refugium meum: saluator meus, de iniquitate liberabis me.

4. Laudabilem inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

5. Quia circumdederunt me contritiones mortis: torrentes Belial terruerunt me.

6. Funes inferni circumdederunt me: præuenerunt me laquei mortis.

7. In tribulatione mea inuocabo Dominum, & ad Deum meum clamabo: & exaudiet de templo suo vocem meam, & clamor meus veniet ad aures eius.

8. Commota est & contremuit terra: fundamenta montium concussa sunt, & conquassata, quoniam iratus est eis.

9. Ascendit fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorabit: carbones succensi sunt ab eo.

10. Inclinauit cœlos, & descendit: & caligo sub pedibus eius.

11. Et ascendit super Cherubim, & volauit: & lapsus est super pennas venti.

12. Posuit tenebras in circuitu suo latibulum: cribrans aquas de nubibus cœlorum.

13. Præ fulgore in cōspectu eius, succensi sunt carbones ignis.

14. Tonabit de cœlo Dominus: & excelsus dabit vocem suam.

15. Misit sagittas & dissipauit eos: fulgur, & consumpsit eos.
16. Et apparuerunt effusiones maris, & reuelata sunt fundamenta orbis ab increpatione Domini, ab inspiratione spiritus furoris eius.
17. Misit de excelso, & assumpsit me: & extraxit me de aquis multis.
18. Liberauit me ab inimico meo potentissimo, & ab his qui oderant me: quoniam robustiores me erant.
19. Præuenit me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus firmamentum meum.
20. Et eduxit me in latitudinē: liberauit me, quia cōplacui ei.
21. Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam: & secundum munditiam manuum mearum reddet mihi.
22. Quia custodiui vias Domini, & nō egi impiè, à Deo meo.
23. Omnia enim iudicia eius in conspectu meo: & præcepta eius non amoui à me.
24. Et ero perfectus cū eo: & custodiā me ab iniquitate mea.
25. Et restituet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum munditiam manuum mearum, in conspectu oculorum suorum.
26. Cum sancto sanctus eris: & cum robusto perfectus.
27. Cum electo electus eris: & cum peruerso peruerteris.
28. Et populum pauperem saluum facies: oculisque tuis excelsos humiliabis.
29. Quia tu lucerna mea Domine: & tu Domine illuminabis tenebras meas.
30. In te enim currā accinctus: in Deo meo transfiliā murum.
31. Deus, immaculata via eius, eloquium Domini igne examinatum: scutum est omnium sperantium in se.
32. Quis est Deus præter Dominum: & quis fortis præter Deum nostrum?
33. Deus qui accinxit me fortitudine: & complanauit perfectam viam meam.
34. Coæquans pedes meos ceruis, & super excelsa mea stans tuens me.
35. Docens manus meas ad prælium, & componens quasi arcum æreum brachia mea.
36. Dedisti mihi clypeum salutis tuæ: & mansuetudo tua multiplicauit me.
37. Dilatabis gressus meos subtus me: & nō deficiēt tali me.
38. Persequar inimicos meos, & conteram: & non conuertar donec consumam eos.

39. Consumam eos & confringam, vt non confurgant: cadent sub pedibus meis.

40. Accinxisti me fortitudine ad prælium: incuruasti resistentes mihi subtus me.

41. Inimicos meos dedisti mihi dorsum: odientes me, & disperdam eos.

42. Clamabunt, & non erit qui saluet, ad Dominum, & non exaudiet eos.

43. Delebo eos vt puluerem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam.

44. Saluabis me à contradictionibus populi mei: custodies me in caput Gentium: populus, quem ignoro, seruiet mihi.

45. Filij alieni resistent mihi, auditu auris obedient mihi.

46. Filij alieni defluerunt, & contrahentur in angustiis suis.

47. Viuit Dominus, & benedictus Deus meus: & exaltabitur Deus fortis salutis meæ.

48. Deus qui das vindictas mihi, & delicias populos sub me.

49. Qui educis me ab inimicis meis, & a resistentibus mihi eleuas me: à viro iniquo liberabis me.

50. Propterea confitebor tibi Domine in gentibus, & nomini tuo cantabo.

51. Magnificans salutes regis sui, & faciens misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius in sempiternum.

CAPVT XXIII.

CAPVT XI.

1. **H**ec autē sūt verba Dauid nouissima. Dixit Dauid filius Isai: Dixit vir cui constitutū est de Christo Dei Iacob, egregius psalter Israel: 2. Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguā meam. 3. Dixit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, Dominator hominū, iustus dominator in timore Dei. 4. Sicut lux auroræ, oriente sole, manē absq; nubibus rutilat, & sicut pluuiis germinat herbade terra. 5. Ne cōtata est domus mea apud Deū, vt pactū æternū iniret mecum firmū in omnibus atq; munitū. Cūctan. salus mea,

10. **H**i principes virorū fortium Dauid, qui adiuuerūt eū vt rex fieret super omnē Israel iuxta verbū Domini, quod locutus est ad Israel. 11. Et iste numerus robustorū Dauid: Iesbaā filius Hachamoni princeps inter triginta: iste leuauit hastam suam super trecentos vulneratos vna vice. 12. Et post eū Eleazar filius patruī eius Ahohites, qui erat inter tres potentes. 13. Iste fuit cum Dauid in Phesdomim, quādo Philisthūm cōgregati sūt ad locū illū in præliū: & erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratq; populus à facie Philistinorū. 14. Hi steterunt

& omnis volútas: nec est quid- in medio agri, & defenderunt
 quã ex ea quod nõ germinet. 6. eũ: cũq; percussissent Philisthe-
 Præuaricatores autẽ quasi spi- os, dedit Dominus salutẽ ma-
 nã euellẽtur vniuersi quæ non gnã populo suo. 15. Descende-
 tolluntur manibus. 7. Et si quis rant autẽ tres de triginta prin-
 tãgere voluerit eas, armabitur cipibus ad petram, in qua erat
 ferro & ligno læccato, igneque Dauid, ad speluncam Odollã,
 succẽsã cõburẽtur, vsq; ad ni- quãdo philisthiim fuerant ca-
 hilũ. 8. Hæc nomina fortiũ Da- strametati in Valleraphaim. 16.
 uid. Sedẽs in cathedra sapiẽtis- Porro Dauid erat in præsidio,
 simus princeps inter tres, ipse & statio Philisthinorũ in Beth-
 est quasi tenerrimus ligni ver- lehẽ. 17. Desiderauit igitur Da-
 miculus, qui octingẽtos inter- uid, & dixit. O si quis daret mi-
 fecit impetu vno. 9. Post hunc, hi aquã de cisterna Bethlehẽ,
 Eleazar filius patris eius Aho- quæ est in porta. 18. Tres ergo
 hites inter tres fortes, qui erant isti per media castra Philisthi-
 cum Dauid quando exprobra- norũ perrexerunt, & hauserũt
 nerunt Philisthiim, & congregati sunt illuc in præliũ. 10. Cũ- aquã de cisterna Bethlehem,
 que ascẽdissent viri Israel, ipse que erat in porta, & attulerunt
 stetit & percussit Philisthæos ad Dauid vt biberet: qui no-
 donec deficeret manus eius, & luit, sed magis libauit illã Do-
 obrigesceret eũ gladio: fecitq; mino, 19. dicens: Absit vt in cõ-
 Dominus salutẽ magnã in die spectu Dei mei hoc faciam, &
 illa: & populus, qui fugerat, re- sanguinẽ istorum virorum bi-
 uersus est ad cæsorũ spolia de- bã: quia in periculo animarum
 trahenda. 11. Et post hunc, Sẽ- suarũ attulerunt mihi aquã. Et
 ma filius Age de Arari. & con- ob hanc causam noluit bibere.
 gregati sunt Philisthiim in sta- hæc fecerunt tres robustissimi.
 tione: erat quippe ibi ager len- 20. Abisai quoque frater Ioab
 te plenus. Cumq; fugisset po- ipse erat princeps triũ, & ipse
 pulus à facie Philisthiim, 12. leuauit hastã suam contra tre-
 stetit ille in medio agri, & tui- centos vulneratos, & ipse erat
 tus est eum, percussitque Phil- inter tres nominatissimus, 21.
 isthæos: & fecit Dominus salu- & inter tres secundos inclytus,
 tem magnam. 13. Nec nõ & ante vsque ad tres primos non per-
 te descenderant tres qui erant uenerat. 22. Banaias filius Io-
 principes inter triginta, & ve- iadã viri robustissimi, qui mul-
 nerant tempore messis ad Da- ta opera perpetrarat, de Cab-
 uid in speluncam Odollam: seel: ipse percussit duos ariel
 castra Philisthinorum erant Moab: & ipse descendit, &
 posita in Valle gigantum. interfecit leonem in media ci-

14. Et David erat in præsidio: porro statio Philisthinorū tūc erat in Bethlehem. 15. Desideravit ergo David, & ait: O si quis mihi daret porū aquæ de cisterna, quæ est in Bethlehē iuxta portā! 16. Irruperūt ergo tres fortes castra Philisthinorū, & hauserūt aquā de cisterna Bethlehem, quæ erat iuxta portā, & attulerunt ad David: at ille noluit bibere, sed libauit eā Domino, 17. dicēs: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: nū sanguinē hominū istorū, qui profecti sunt, & animarū periculū bibā? Noluit ergo bibere. hæc fecerūt tres robustissimi. 18. Abisai quoq; frater Ioab filius Saruix, princeps erat de tribus: ipse est qui leuauit hastā suam cōtra trecētos, quos interfecit, nominatus in tribus. 19. & inter tres nobilior, eratq; eorū princeps, sed vsq; ad tres primos nō peruenerat. 20. Et Banaias filius Ioiadæ viri fortissimi, magnorū operū, de Cabseel. ipse percussit duos leones Moab, & ipse descēdit, & percussit leonē in media cisterna in diebus niuis. 21. Ipse quoq; interfecit virum Ægyptiū, virū dignū spectaculo, habētē in manu hastā: itaq; cum descēdisset ad eum in virga, vi extorsit hastā de manu Ægyptij, & interfecit eū hasta sua. 22. hæc fecit Banaias filius Ioiadæ. 23. Et ipse nominatus inter tres robustos. qui erāt inter triginta nobiliores: verūtamen vsq;

sterna tēpore niuis. 23. Et ipse percussit virū Ægyptiū, cuius statura erat quinq; cubitorū, & habebat laccā vt liciaroriū: descēdit igitur ad eū cū virga, & rapuit hastā, quā tenebat manu. & interfecit eū hasta sua. 24. Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, 25. inter triginta primus, veruntamen ad tres vsq; nō peruenerat: posuit autē eum David ad auriculā suā. 26. porro fortissimi viri in exercitu, Afahel frater Ioab, & Elchanan filius patruī eius de Bethlehē, 27. Sāmoth Arorites, Helles Phalonites, 28. Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites, 29. Sobbochai Husathites, Ilai Ahobites, 30. Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, 31. Ethai filius Ribai de Gabaat filiorum Bēiamin, Banaias Pharatonites, 32. Hurai de Torrēte Gaas, Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. 33. Filij Afsē Gezonites, Jonathan filius Sage Ararites, 34. Ahiā filius Sachar Ararites, 35. Eliphai filius Vr, 36. Hopher Mecherathites, Ahia Phelonites, 37. Hefro Carmelites, Naarai filius Asbai, 38. Ioel frater Nathā, Mibahar filius Agarai. 39. Selec Ammonites, Naarai Berothites armiger Ioab filij Saruix. 40. Ira Iethræus, Gareb Iethræus, 41. Vrias Hertheus, Zabab filius Oholi, 42. Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarū, &

ad tres non peruenerat: fecit-
que eum sibi David auricula-
rium, à secreto. 24. Afael fra-
ter Ioab inter triginta, Eleha-
nan filius patru eius de Beth-
lehem, 25. Semma de Harodi,
Elica de Harodi, 26. Heles de
Phalti, Hira filius Acces de
Thecua, 27. Abiezer de Ana-
thoth, Mobonnai de Hufati,
28. Selmon Ahohites, Maha-
rai Netophathites, 29. Heled filius Baana, & ipse Netophathi-
tes, Jthai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, 30. Ba-
naia Pharathonites, Heddai de Torrente Gaas. 31. Abialbon
Arbathites, Azmaueth de Beromi, 32. Eliaba de Salaboni. Filij
Jassen, Jonathan, 33. Semma de Orori, Aiam filius Satar Aro-
rites, 34. Eliphelet filius Aasbai filij Machati, Eliam filius A-
chitophel Gelonites, 35. Hefrai de Carmelo, Pharai de Arbi,
36. Jgaal filius Nathan de soba, Bonni de Gadi, 37. selec de
Ammoni, Naharai Berothites armiger Joab filij saruiæ, 38. Fra
Iethrites Gareb & ipse Iethrites, 39. Vrias Hethæus. Omnes
triginta septem.

C O M M E N T A R I U S.

Gestum 17. Pro beneficiis gratias ode quadam, quæ cum psalmo 17. congruit, agit
David. D. Hieron. præf. in 17. Iſa. ait: quod difficile in aliis reperitur, hic Psal. 17. in
samuelis, seu Regum historia continetur. & post psalmos alios omnes iam composi-
tos, vnum hic cap. 23. pronunciat, eui v. primo, dicitur verba nouissima: quia, vt Lyrano
videtur, memoriæ commendanda maxime viderentur, vt verò aliis, quia de rebus no-
uissimis, id est; de Messia temporibus agerent. vt Gen. 49. vel potius propter causam
iam dictam, quod post psalmos alios dicta sint, vt ait R. David & Abul. quæst. 3.

Eorum expositio triplex est. Prima. post titulum, vult bonorum & malorum com-
parationem hic institui, quorum illi sint instar solis matutini. de quo Iudicum quin-
to. Hi spinarum instar, quæ vel initio teneræ cum essent, rescindi poterant facile: po-
stea non nisi ferro & igne, vt ait Chaldæus. vel simpliciter, quæ manibus nudis tangi
nequeunt, R. Kamius.

Secunda expositio, agi partim de Dauide, partim de Christo Domino: & explicat de
isto maxime Chaldæa paraphrasis & Lyranus.

Tertia: primo esse titulum à v. 1. ad 4. Sed dum dicitur: cui constitutum est de Chri-
sto Dei, exponitur qui est constitutus rex, seu vnctus Dei: vt etiam 70. vertunt seu qui
est electus ad vnctionem regalem. Galenus tamen V. vestc. in 1. Heb. ait: vir cui reucla-
tum est de Messia.

Deinde à v. 4. est comparatio ipsius Dauidicæ domus cum luce auroræ. Et postre-
mo improborum cum spinis comparatio. v. 6. vt eorum in hoc seculo & in futuro exi-
tium intelligatur.

Huic prophetiæ subiungitur v. 8. Catalogus præstantium fortitudine virorum, qui
cum Dauide fuerunt; non quidem omnium (multo enim plures 1. Paral. 11. nume-
rantur & 12.) sed valde insignium, qui ceterorū veluti robur & flos, quemadmodum

lle apud Lucanum lib. sexto Scæua, & apud alium. qui acies umbone repellunt. statuuntur vero huius cap. 23. v. ultimo, numero 37. à Iosepho 38. à Lyrano 39. adiungendo scilicet Dauidem & Ioabum.

Caietanus hoc loco dicit poni duas trinitates: quarum prior sit potissima, de qua pe-
stea: ad tres primos non peruenit. in posteriore tertius non nominetur, & eadem etiam
primum inter gigantium istorum interfectores ait esse Dauidem. quia nisi lassitudo im-
pedisset, etiam ante ipsius Abisai adiutorium occidisset. deinde quia feruorum suorum,
qui gigantes alios occiderant instructor fuit.

Eorum est ordo Quadruplex. In quorum primo, sunt tres omnium leuissimi. In se-
cundo itidem tres, sed iam superioribus inferiores. In tertio sunt 30. qui superioribus
omnibus item cedunt. in quarto vnus. In primo ternario primus vocatur 1. Paralip. 11.
v. 11. Iesbaan filius Hatzamoni, à Iosepho Issæus, non vt apud Abulensem Eusebius,
sed hoc loco hebraice Ioseb. Baschebed Thacomoni, quod nomen proprium noster
vt eius vim ostenderet, vertit: sedens in cathedra sapientissimus: quæ idcirco aliqui Da-
uidæ, aliqui Ioabû esse putauerunt, cû verius Hacomoni alicuius filius fuerit. Hic vero
pater alio nomine dicitur Adino vel Adina. de quo noster interpret ipse, inquit, est
quasi tenerrimus ligni vermiculus, proprium scilicet nomen itidem interpretando.
Hic primus à Iosepho dicitur interfecisse nongentos vno prælio, sed textus hic ait, o-
ctingentos, 1. Paralip. trecentos: quos illis addendo, erunt mille & centum.

Secundus fuit Eleazarus Dodi filius: seu vt noster vertit, cum 70. patrum, cuius ma-
nus sanguine concrecente gladio adhærebant, vt ait Iosephus, vel spasmo obriguit,
vt Vatablus.

Tertius fuit Semna, de quo iam supra cap. 21. Hitres primi ternarij in primo post ex-
pugnatam Ierosolimam cap. 5. bello Palæstino, vt ait Iosephus, & castrorum situs indi-
cat, quæ prope Bethlehem erant, aquam attulerunt, quam Dauid effusam obtulit Do-
mino, quasi libamentum; de quo R. Samuel. lib. de aduentu Messia.

In secundo Ternario primus Abisai v. 18. secundus Banaias v. 20. quem R. Kamius
& Iosephus sacerdotem fuisse purant: sed Ioadas, cuius iste filius est, non est ille Sacer-
dos, qui multo post vixit. l. 4. cap. 11. & 12. Erat vt dictum cap. 8. Ceretheorum præfe-
ctus, qui idem videtur hic v. 23. vocari auricularius, à secreto, seu hebraice ad audien-
dum eum: quia scilicet regis custodibus arcanas tesseras dare solebat. Tertius hic no-
minari non videtur, ideoque aliqui volunt esse Ionathan, de quo cap. 21. vel Sobocai
ibidem. Abulensis q. 26. Afaelem. videtur tamen esse Banaia pater Ioathas, qui idcirco
hic v. 20. dicitur vir fortissimus, & 1. Paralip. 11. v. 24. qui scilicet Ioathas, erat inter tres
istius, scilicet, ternarij secundi robustissimus.

In tertio ordine primus fuit Afael, cui adiunguntur vsque ad finem capituli vnus &
30. non vt apud Abulensem 32. cum ex filiis Iessen vnus fuerit Ionathã v. 32. Sic enim
intelligendum illud filij, id est, ex filiis.

In quarto loco quasi supernumerarius ponitur vnus, isque videtur esse Adino: de
quo supra. Nam 1. Paralip. vndecimo v. 41. nominatur, & cum eo, id est, vt Hebræus tex-
tus indicat, supra eum 30. Et videtur esse qui hic v. 28. dicitur Selmon Ahehites. Nam
Ahoi licet à quibusdam Iudæ oppidum statuatur, hominem tamen fuisse ex cap. 27.
infra, & hic v. 9. constat.

Sed nota in istorum comparatione particulam, *inter*, cum variis hebræis particulis
respondeat; aliquando significare à, vel ab, præ seu ante, vt dum dicitur primi ordinis
primus esse inter 30. quemadmodum Lucæ 18. Iustificatus ab illo, id est, præ. Secun-
do. significat à, vel ab, id est, post, vt dum secundi ordinis primus dicitur inter
primos, in secundis nominatus v. 29. cap. 11. Paralip. id est, post illos. Ter-

tio. proprie vt Afael inter 30. seu in triginta. In his enim fere acci-
dit, sicuti etiam 1. Paralip. cap. 27. vt in Romana militia olim,

cum diceretur aliquis primi vel secundi ordinis pri-
mus secundus, vel primus tertius, nonus de-
cimus, primus hastatus, decimus prin-
ceps &c. de quibus de re milit.

Lipsius.

CAPVT XXIV.

1. **E**T addidit furor Domini irasci contra Israël, commouitque Dauid in eis dicentem: Vade, numera Israël & Iudam. 2. Dixitque rex ad Ioab principem exercitus sui: perambulala omnes tribus Israël à Dan vsque Bersabee, & numera te populum: vt sciam numerum eius. 3. Dixitque Ioab regi: Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum, quantum nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis: sed quid sibi dominus meus rex vult in re huiuscemodi? 4. Obtinuit autem sermo regis verba Ioab, & principum exercitus: egressusque est Ioab, & principes militum à facie regis, vt numerarent populum Israël. 5. Cumque pertransissent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexteram vrbis, quæ est in Valle Gad: 6. & per Iazer transierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hodsi, & venerunt in Dan siluestria. Circumeuntésque iuxta Sidonem, 7. transierunt prope mœnia Tyri, & omnem terram Heuæi & Chananæi, veneruntque ad meridiem Iuda in Bersabee: 8. & lustrata vniuersa terra, affuerunt post nouem menses & viginti dies in Ierusalem. 9. Dedit ergo

CAPVT XXI.

1. **C**onsurrexit autem Satan contra Israël: & concitauit Dauid vt numeraret Israël. 2. Dixitque Dauid ad Ioab, & ad principes populi: Ite, & numera Israël à Bersabee vsque Dan. & afferte mihi numerum vt sciam. 3. Responditque Ioab: Augeat Dominus populum suum centuplum, quam sunt: nonne domine mi rex, omnes serui tui sunt? quare hoc querit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israëli? 4. Sed sermo regis magis præualuit: egressusque est Ioab, & circuiuit vniuersum Israël: & reuersus est Ierusalem: 5. Deditque Dauidi numerum eorum, quos circuierat: & inuentus est omnis numerus Israël, mille millia & centum millia virorum educentiũ gladium: de Iuda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum. 6. Nam Leui, & Benjamin non numerauit. eo quod Ioab inuitus exequeretur regis imperium. 7. Displacuit autem Deo quod iussum erat; & percussit Israël. 8. Dixitque Dauid ad Deum: Peccavi nimis vt hoc facerem: obsecro aufer iniquitatem serui tui, qui insipienter egi. 9. Et locutus est Dominus ad Gad Videntem Dauidis, dicens: 10.

Ioab numerum descriptionis populi regi, & inuenta sunt de Israël octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium: & de Iuda quingenta millia pugnatorum. 10. Percussit autem cor Dauid cum, postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto: sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis. 11. Surrexit itaque Dauid mane, & sermo Domini factus est ad Gad prophetam & Videntem Dauid, dicens: 12. Vade, & loquere ad Dauid: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his, vt faciam tibi. 13. Cumque venisset Gad ad Dauid, nunciavit ei, dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua: aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem respondeam ei, qui me misit, sermonem. 14. Dixit autem Dauid ad Gad: Coartor nimis: sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius sunt) quam in manus hominum. 15. Immisitque Dominus pestilentiam in Israël, de mane vsque ad tempus constitutum, & mortui sunt ex populo à Dan vsque ad Bersabee

Vade, & loquere ad Dauid, & dic ei: Hæc dicit Dominus: Trium tibi optione do; vnum, quod volueris, elige, & faciam tibi. 11. Cumque venisset Gad ad Dauid, dixit ei: Hæc dicit Dominus: Elige quod volueris: 12. aut tribus annis famem: aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, & gladium eorum non posse euadere: aut tribus diebus gladium Domini, & pestilentiam versari in terra, & Angelum Domini interficere in vniuersis finibus Israël: nunc igitur vide quid respondeam ei, qui misit me. 13. Et dixit Dauid ad Gad: 13. Ex omni parte me angustia premunt: sed melius mihi est, vt incidam in manus Domini, quia multæ sunt miserationes eius, quam in manus hominum. 14. Misit ergo Dominus pestilentiam in Israël: & ceciderunt de Israël septuaginta millia virorum. 15. Misit quoque Angelum in Ierusalem, vt percuteret eam: cumque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali: & imperauit Angelo, qui percutiebat: Sufficit, iam cesset manus tua. Porro Angelus Domini stabat iuxta arcam Ornan Iebusæi. 16. Leuansque Dauid oculos suos, vidit Angelum Domini stantem inter cælum & terram, & euaginatam gladium in manu eius, & versum contra Ierusalem: & cecide

septuaginta millia virorum. 16. Cumque extendisset manum suam Angelus Domini super Ierusalem ut disperderet eam, misertus est Dominus super afflictione, & ait Angelo percutienti populum: Sufficit nunc contine manum tuam. erat autem Angelus Domini iuxta aream Areuna Iebusæi. 17. Dixitque David ad Dominum cum vidisset Angelum cedentem populum: Ego sum qui peccaui, ego inique egi: isti qui oves sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei. 18. Venit autem Gad ad David in die illa, & dixit ei: Ascende, & constitue altare Domino in area Areuna Iebusæi. 19. Et ascendit David iuxta sermonem Gad, quem præceperat ei Dominus. 20. Conspiciensque Areuna, animaduertit regem & seruos eius transire ad se: 21. & egressus adorauit regem prono vultu in terram, & ait: Quid causæ est ut veniat dominus meus rex ad seruum suum? Cui David ait: Ut emam à te aream, & ædificem altare Domino, & cesset interfectio quæ grassatur in populo. 22. Et ait Areuna ad David: Accipiat, & offerat dominus meus rex, sicut placet ei, habes boues in holocaustum, & plaustrum, & iuga bouum in vsum lignorum. 23. Omnia dedit Areuna rex re-

ceiderunt tam ipse, quam maiores natu vestiti ciliciis, proni in terram. 17. Dixitque David ad Deum: Nonne ego sum, qui iussi ut numeraretur populus? Ego, qui peccaui: ego, qui malum feci: iste grex quid comeruit? Domine Deus meus vertatur obsecro manus tua in me, & in domum patris mei: populus autem tuus non percuriatur. 18. Angelus autem Domini præcepit Gad ut diceret Dauidi ut ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Iebusæi. 19. Ascendit ergo David iuxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini. 20. Porro Ornan cum suspexisset, & vidisset Angelum, quatuorque filij eius cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum. 21. Igitur cum veniret David ad Ornan, conspexit eum Ornan, & processit ei obuiam de area, & adorauit eum pronus in terram. 22. Dixitque ei David: Da mihi locum areæ tuæ, ut ædificem in ea altare Domino: ita ut quantum valet argenti accipias, & cesset plaga à populo. 23. Dixit autem Ornan ad David: Tolle, & faciat dominus meus rex quodcumque ei placet: sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium: Omnia libens præbebo. 24. Dixitque ei rex David:

David:

gi: Dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum. 24. Cui respondens rex, ait: Nequaquam vt vis, sed emam pretio à te, & non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid aream, & boues, argenti siclis quinquaginta. 25. & ædificauit ibi Dauid altare Domino, & obtulit holocausta & pacifica: & propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israël. Protinus ergo Dauid, videns quod exaudisset eum Dominus in area Ornan Iebusæi, immolauit ibi victimas. 29. Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon. 30. Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum: nimio enim fuerat in timore perterritus, videns gladium Angeli Domini.

COMMENTARIUS.

Gestum 18. Peccat iterum Dauid iubendo populum numerari: non quod id nunquam liceret, si causa quæpiam honesta subesset, vt census, aut delectus; sed quod ex arrogantia numerum istum scire voluerit, vt ait D. August. lib. 22. contra Faustum cap. 66 & pater ex v. 2. Vt sciam, &c. quemadmodum apud Herodot. l. 4. Ariantus Scytharum Rex. Dicit etiam Theodoretus quæst. vltim. videri contra promissionem Gen. 15. & 26. Quia pauperis est numerare pecus. Addit Iosephus causam aliam, sed omnino aduentitiam, quod in ea numeratione siclum dimidium dari non iusserit, vt præcipitur Exodi 30.

Sed cum discrepantia summarum sit hic, & 1. Paralip 21. multa Lyranus & R. Salomon offerunt. Dic breuiter cum Abul. quæst. 14. fuisse quidem in Paralipomenis plures numeratos, verum nondum omnes in principales tabulas fuisse relatos, dum plaga inciperet; sicque minorem summam hic expressam Dauidi oblatam fuisse. In Iudæ tribus summa verò maior hic noueruntur, quia hic omnes bellatores numerantur, illic tantum lectiores.

Peccati verò huius occasio & causa in principio statim ponitur: vbi per Domini furorẽ intelligit Abulensis Satanam ex Paral. l. c.

Sed Nota tria hic esse. Primum. Est suasio & incitatio ad peccatum. Secundum. Assensus. Tertium. Ira Domini. Primum illud in Paralipomenis dicitur factum à Satana, hic verò à Deo irato: videlicet à Diabolo efficienter & directe; à Domino Deo non nisi permissiue & indirecte, vt diligenter docet Theodoretus quæst. vltima, idque fecit Deus propter antegressa quædam populi peccata, non ea quæ notat A. T. vel Abulens. sed quia contra Dauidem à parricida filio steterat, qui tamen impium Saulem nunquam deseruerat, vt ait Theodoretus.

Addunt Eucherius & Angelomus ob populi peccata permitti principum, & pastorum

rati culpas nonnullas. Sed in Angel. Rom. citatur Gregorius pro Enchirio, cum verba huius sint: que pulcherrima sunt, & merito legenda. idem l. 6. ep. 7. vindictam populus, ait, David peccate suscipit. cur hoc? quia videlicet secundam meritis plebium, disponuntur corda regentium.

Gestum 19. Pœnitentia verò duplex fuit. Vna in principio vers. 10. qua peccatum remissum, sed cum pœna temporali infligenda, cuius optio facta est, de qua D. Gregor. l. 8. epistola 41. Et ponuntur in Paralipomenis, & hic à 70. tantum tres anni famis, sed Hebraice & Latine hic, etiam à Iosepho 7. anni: quod videlicet initio septem quidem annos propheta proposuerit, postea tamen ad tres tantum descenderit, vt Genes. 18. non autem quod iam famis anni præterierint cap. 21. vt ait R. David & Hebræi.

Elegit David pestem vt adiicitur in LXX. dicens: melius esse incidere in manus Dei, quam hominum: quando scilicet de temporali pœna agitur, secus quando de æterna, vt Danielis 13. sed post verba illa, elegitque sibi David pestem, hæc etiam adiiciunt iudem LXX. *ἡμερας θειου τῶν πυρῶν*: id est, erant dies messis frumentorum, siue tritici: non vt in S. Ephrem t. 1. de gentiliū erroribus interpres vertit, dies messis ignium. Pestis verò tam ipsi, quam reliquis communis erat, cum famis & bellum à rege declinari facilius potuissent, vt notant Iosephus, Theodoretus, & videndus Ambrosius capit. 7. Apologia, & de obitu Theodosij f. 50.

Pestem verò istam durasse vult Abulensis: quæst. 20. tres dies, sed ne vnum quidem integrum durasse ait Origènes homil. 14. in Numeros. Caietanus vult durasse vsque ad tempus Holocausti à Dauide oblato, tunc enim dixit Deus Angelo, multum & cap. Lipsius l. 2. de Cōstantia c. 23. ait: pestis sub Dauide rege 70000. absorpsit die non toto. Theodoretus l. c. A. T. Iosephus & ipsi 70. hic, sed iudem isti dicunt à matutino tempore vsque ad prandij tempus durasse, itémque Iosephus & Theodoretus sex horas A. T. vsque ad sacrificium vespertinum. R. Eliezer horas 3. Rabinorum quidam vnam tantum horam tribuunt. Nam fecit iam secundo David pœnitentiam v. 16. & quidem suis etiam cum principibus, in ciliciis, & super terram 1. Paralipom. 21. versic. 16.

Angelus iste videtur bonus fuisse. Quia in Paralip iubet altare fieri, ipsiūque oratio dicitur Domini oratio. vers. 29. sicut ille qui Sodoma euertit. perexiguo verò temporis momento ei ad Israël regionem percurrendam opus fuit. Rhegino anno 605. ait: bonus & malus Angeli visi per ciuitatem ambulare: & ex iussu boni Angeli, malus venabulo ostium domus feriebat: & quoties percutiebat, tot de ea domo presenti die moriebantur. vide & apud Baronium tom. 7. quomodo Angeli mali pestem Treueris inferre sint vetiti.

Gestum 20. Placatus est Dominus, & ipsius iussu ei altare excitauit David, in area quam emit siclis 600. vt habetur in Paralip. l. c. eius verò Boues 50. vt hic exprimitur. Dixit Iosephus istum fuisse magnum regis amicum, sed D. August. serm. 198. & RR. quidam dicunt olim fuisse Iebuzorum regem: sed iam profelytum, & in amicitiam receptum: quod colligitur ex Hebraico textu, v. 23. vbi Melech dicitur. hoc sacrificium quod David obtulit, vt populo parceretur, umbra erat futuri, qua significatum est, quod per vnum sacrificium, cuius illa figura erat, saluti populi spiritualiter parceretur.

Hic fuit olim Mons vbi sacrificari debuit Isaac, Genes. 22. vt ibidem monui. Nunc 1. Paralip. 22. v. 1. vocatur domus Dei, & altare: quia videlicet capit. 21. v. 26. igne cœlesti approbauit Dominus, & vt monet Iosephus, Gad propheta docuit, hic postea templum à Salomone construendum esse, vt factum 2. Paralip. 3. Et ad istam constructionem relinquit David operarios & materiam, simulque Principes adiutores 1. Paralip. 22. 28. 29.

LIBER

LIBER TERTIVS REGVM.

Duas hic liber partes habet. In priore sunt residua Davidis usque ad mortem gesta. In posteriore incipiunt alij reges.

Pars Prima.

Prior pars cap. 1. & 2. continetur, suntque in ea hæc.

CAPVT I.

1. Rex David senuerat, habebátque ætatis plurimos dies: cumque operiretur vestibus, non calefiebat. **2.** Dixerunt ergo ei serui sui: Quæramus Domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiátque in sinu suo, & calefaciat dominum nostrum regem. **3.** Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israël, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. **4.** Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei, rex verò non cognouit eam. **5.** Adonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens. Ego regnabo. Fecitque sibi currus & equites, & quinquaginta viros, qui currerent ante eum. **6.** Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens: Quare hoc fecisti? Erat autem & ipse pulcher valde, secundus natu post Absalom. **7.** Et sermo ei cum Ioab filio Saruiz, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniz. **8.** Sadoc verò sacerdos, & Banaias filius Ioiadz, & Nathan propheta, & Semei, & Rei, & robur exercitus David non erat cum Adonia. **9.** Immolatis ergo Adonias arjetibus & vitulis, & vniuersis pinguibus iuxta Lapidem zoheleth, qui erat vicinus Fonti rogel, vocauit vniuersos fratres suos filios regis, & omnes viros Iuda seruos regis. **10.** Nathan autem prophetam, & Banaiam, & robustos quosque, & salomonem fratrem suum non vocauit. **11.** Dixit itaque Nathan ad Bethsabee matrem Salomonis: Num audisti, quod regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster David hoc ignorat? **12.** Nunc ergo veni, accipe consilium à me, & salua animam tuam, filiique tui Salomonis. **13.** Vade, & ingredere
ad

ad regem *Dauid*, & dic ei: Nōne tu domine mi rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicens: *Salomon* filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in folio meo? quare ergo regnat *Adonias*? 14. Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos. 15. Ingressa est itaque *Bethsabee* ad Regem in cubiculum: rex autem senuerat nimis, & *Abisag* *Sunamitis* ministrabat ei. 16. inclinauit se *Bethsabee*, & adorauit regem. Ad quam rex. Quid tibi, inquit, vis? 17. Quæ respondens, ait: Domine mi, tu iurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, *Salomon* filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in folio meo. 18. Et ecce nunc *Adonias* regnat, te, domine mi rex, ignorante. 19. Mactauit boues, & pingua quæque, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis, *Abiathar* quoque sacerdotem, & *Ioab* principem militiæ: *Salomonem* autem seruum tuum non vocauit. 20. Verumtamen domine mi rex, in te oculi respiciunt totius *Israël*, vt indices eis, quis sedere debeat in folio tuo domine mi rex post te. 21. Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus *Salomon* peccatores. 22. Adhuc illa loquente cū rege *Nathan* propheta venit. 23. Et nunciauerunt regi, dicētes: Adest *Nathan* propheta. Cumque introisset in conspectu regis, & adorasset eum pronus in terram. 24. dixit *Nathan*: Domine mi rex, tu dixisti: *Adonias* regnet post me, & ipse sedeat super thronum meum? 25. Quia descendit hodie: & immolauit boues, & pingua, & arietes plurimos, & vocauit vniuersos filios regis & principes exercitus, *Abiathar* quoque sacerdotem: illisque vescentibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus: *Viuat rex Adonias*: 26. Me seruum tuum, & *Sadoc* sacerdotem, & *Benaïam* filium *Ioiadæ*, & *Salomonem* famulum tuum non vocauit. 27. Numquid à domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum? 28. Et respondit rex *Dauid*, dicens, Vocate ad me *Bethsabee*. Quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum, 29. iurauit rex, & ait: *Viuit Dominus*, qui eruit animam meam de omni angustia, 30. quia sicut iuraui tibi per Dominum Deum *Israël*, dicens, *Salomon* filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me: sic faciam hodie. 31. Summissoque *Bethsabee* in terram vultu, adorauit regem, dicēs: *Viuat Dominus meus Dauid in æternum*. 32. Dixit quoque rex *Dauid*: Vocate mihi *Sadoc* sacerdotem, & *Nathan* prophetam, & *Banaïam* filium *Ioiadæ*. Qui cum ingressi fuissent coram re-

ge, dixit ad eos: Tollite vobiscum seruos domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam: & ducite eum in Gihon. 34. & vngat eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan propheta in regem super Israël: & canetis buccina, atque dicetis: Viuat rex Salomon. 35. Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me: illique præcipiam vt sit dux super Israël, & super Iudam, 36. Et respondit Banaias filius Ioiadæ, regi, dicens: Amen: sic loquatur Dominus Deus Domini mei regis. 37. Quomodo fuit Dominus cum Domino meo rege, sic sit cum Salomone, & sublimius faciat solium eius à folio domini mei regis David. 38. Descendit ergo Sadoc sacerdos, & Nathan propheta, & Banaias filius Ioiadæ, & Cerethi, & Phelethi: & imposuerunt Salomonem super mulam regis David, & adduxerunt eum in Gihon. 39. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem: & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus: Viuat rex Salomon. 40. Et ascendit vniuersa multitudo post eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno, & insonuit terra à clamore eorum. 41. Audiuit. a. Adonias, & omnes, qui inuitati fuerant ab eo, iamque conuiuium finitum erat: sed & Ioab, audita voce tubæ, ait: Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis? 42. Adhuc illo loquente, Ionathas filius Abiathar sacerdotis venit: cui dixit Adonias: Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuncians. 43. Responditque Ionathas Adoniæ: Nequaquam: Dominus enim noster rex David regem constituit Salomonem: 44. misitque cum eo Sadoc Sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ, & Cerethi, & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam regis. 45. Vnixeruntque eum Sadoc Sacerdos, & Nathan propheta regem in Gihon: & ascenderunt inde lætantes, & insonuit ciuitas: hæc est vox, quam audistis. 46. Sed & Salomon sedet super solium regni. 47. Et ingressi serui regis benedixerunt domino nostro regi David, dicentes: Amplificet Deus nomen salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum. Et adorauit rex in lectulo suo: 48. & locutus est: Benedictus Dominus Deus Israël, qui dedit hodie sedentem in folio meo, videntibus oculis meis. 49. Territi sunt ergo, & surrexerunt omnes, qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnusquisque in viam suam. 50. Adonias autem timens Salomonem, surrexit, & abiit, tenuitque cornu altaris. 51. Et nunciauerunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem

regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Iuret mihi rex Salomon hodie, quod non interficiat seruum suum gladio. 52. Dixitque Salomon: si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram: sin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur. 53. Misit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari: & ingressus adorauit regem Salomonem: dixitque ei Salomon: Vade in domum tuam.

COMMENTARIVS.

Primo. Annorum 70. cum esset Dauid, adeo frigidus erat, vt vestibus quæ frigus alioquin arcere solent, calefcere non posset, non ob Saulis vestem resectam. 1. Regum 24 neque parentum senectam, quando natus est. Sed vel ob nimiam ætatem, vel effusum in bello sanguinem, vel ob morbum aliquem, vt Abulensis.

Quæsitæ ei fuit virguncula, cuius nomen & historiam mystice interpretatur D. Hieronymus epistola secunda, idque factum multo antequam simile quippiam suaderet libr. secundo Methodi Galeni, consilio medicorum. Sic Rudolphus Habsburg. Imp. teste Cuspin. solebat filiolas nobilium, & principum etiam vxores, ipsis præsentibus, caste osculari: quod senio & hectica febre confectus diceret, se suaueolentes spiritus ex earum ore haurire. In vxorem Dauidi eam non fuisse, probabilius existimat, R. Aben melech. dicens tum fuisse vxores 18. Dauid, nec licuisse plures habere, idem probabilius existimat Abulensis capit. 2. quæst. 25. Lyranus tamen contra; & ita significari isto capit. 2. videtur, dum eius pulchritudo, & cum rege pernoctatio, virginitasque, tam studiose illibata notatur. Suadetque idem ipsa Regem calfaciendi functio, & tam abrupta Salomonis in fratrem procum seueritas & responsum. Plautus Stichus p. 697.

Secundò. Cum tres primi Dauidis filij libr. 2. capit. 3. mortui iam essent, erat quartus veluti iam primogenitus, vti hic significatur. ideo regnum ambire, seseque regem vngi fecit; impeditus tamen fuit opera Nathalis.

Tertiò. Est igitur in regem vinctus Salomon, & quidem bis. 1. Paralip. 29. Semel hic & 1. Paralip. 23. Deinde post gesta nonnulla quæ ab illo 23. capit. describuntur, suntque potissimum duplicia, aut enim ad Domini Dei cultum, aut ad rempubl. spectant. Nam primo tam Politicorum quam Ecclesiasticorum concilium congregauit, vbi Leuitarum 38000. intuenit, numerando primo ab anno 30. vt habetur v. 3. Hebraice, Græce, & apud Iosephum, sed 1. ostia, v. 24. & 27. ab anno 20. Demum omnes istos ab officio distinguit. Primo vt essent certo cuidam officio dicati, eamque veluti dignitatem gererent. Secundo vt eius functionem actu exercerent.

Priori modo Leuitarum alij essent sacerdotes Aaronici, alij simpliciter Leuitæ, & horum 4. genera sunt.

Primi dicuntur Ministri templi: vt videlicet eius ædificationi præessent, eamque vrgerent, quemadmodum ait Iosephus; postmodum in templo sacerdotibus ministrarent, ea causa. & eo modo quem explicat hic Dauid v. 25. & 26. ad finem. Et enim v. 29. sacerdotum fiat mentio in Latino, quia ea primaria sunt sacerdotum munia, hebraice tamen & Græce omittuntur sacerdotes, omniaque Leuitis tribuitur, quod in iis subseruare sacerdotibus debeant.

Secundo, alij sunt Præfecti 12. Iudices, quos apud Lyrantum quidam eisdem putant, ipsius videlicet populi Doctores, alij distinguunt: vti illi sint thesaurorum præpositi, hi populi Doctores tantum: sed hebraice illi appellantur schotherim, Græce *γραμμάτιαι*. Iosephus libr. 4. cap. vltim. cuiuslibet in qualibet vrbe Magistratui duos ministros Leuitas, quasi accessores tribuit, magistratus verò illos semper ponit.

Tertiò, sunt Cantores, de quibus 2. Paralipom. cap. 7.

Quartum genus Ianitores, ad quos reuocantur Thesaurorum & vasorum custodes 1. Paralip. 26 v. 20.

Posteriore modo factæ sunt singulorum generum 24. classes, quæ vicissim in orbem ministrarent, singulæ vna hebdomade, à Sabbato in Sabbatum, inquit Iosephus. Et hæ classes à nostro interprete interdum vocantur Turmæ, diuisiones, sortes, quia sortitione factæ sunt, vel vices, vt Lucæ 1. Græcè autem *ἡμερησίας* vel *ἡμερησίδες*. Erant igitur 24. classes sacerdotum capit. 24. à quibus nominantur itidem plures Sacerdotum principes: licet Pontifices non essent, vt Efdrà 8. Act. 4. 19. quarum singulorum classium vnus princeps. Erant 24. classes Cantorum, cap. 25. qui prophetæ vocantur, eo modo, quo 1. Regum exposui, licet eorum principes & præcipuos, veros fuisse prophetas non absone dicat Theodoretus. Rursus 24. classes Ianitorum cap. 26. ad quatuor mundi plagarum portas. His adiunxit Dauid Nathinæos Efdrà 8. 1. Paralip. 9. de quibus dictum Iosue 9.

Commentarius apud Ambros. 1. Tit. 3. ait: veteribus idcirco concessum est Leuitis aut Sacerdotibus, vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio aut sacerdotio. multitudo enim erat sacerdotum, & magna copia Leuitarum, & vnusquisque certo tempore seruebat diuinis ceremoniis secundum institutum David &c. ita vt tempore, quo non illos contingebat seruire altari, domorum suarum agerent curam &c.

Ad Rempubl. verò spectant cap. 27. diuisiones, Primò principum, variarumque turmarum, quæ secundum 12. anni menses 12. erant, & complectebantur singulæ 24000. vt singulæ suis mensibus Regi adessent, inquit Iosephus. Secundò Phylarchorum. v. 15. Denique aliorum, qui regis thesauros, rem rusticam, aliâque curabant.

Hicce absolutis, concilium congregauit secundum politicorum, cap. 28. vbi post ipsorum, ipsius filij Salomonis, totiusque multitudinis, quæ Ecclesia ibi vocatur, adhortationem, Deum pulcherrime laudat. Et primo, Orat pro populo v. 18. pro Salomone v. 19. tandemque post 1000. holocausta vngitur secundò Salomon, ipseque etiam pontifex Sadoc. Secundò, Rursus verò eundem Salomonem hic cap. 2. hortatur 1. ad religionem in Deum. Dein ad iustitiam in omnes, sed maxime in maleficos, quos clementer hætenus viuere concesserat: nunc verò iustitiæ satisfaceret, quæ in sua indulgenti permissione intelligebatur.

Postremo ad gratitudinem in Beneficos. Mors eius ponitur v. 10. & sepultura. Ierolymis sepulchrum ait suo tempore fuisse D. Petrus Act. 2. Et suo Iosephus libr. 7. cap. vltimo. vnde auri plurimum acceptum sit. Et suo Benjamin, in itinerario.

PARS LIBRI SECVNDA.

TERTIVS REX SALOMON, SEU FRIDERICVS, & apud Turcas Selyman.

CAPVT II.

1. Propinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur, præcepitque Salomoni filio suo, dicens: 2. Ego ingredior viam vniuersæ terræ: confortare, & esto vir. 3. Et obserua custodias Domini Dei tui, vt ambules in viis eius, vt custodias ceremonias eius, & præcepta eius, & iudicia, & testimonia, sicut scriptum est in lege Moyfi: vt intelligas vniuersa quæ facis, & quocumque te verteris: 4. vt confirmet Dominus sermones suos, quos locutus es de me, dicens: Si custodierint filij tui vias suas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua,

non

non auferetur tibi vir de folio Israël. 5. Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israël, Abner filio Ner, & Amasæ filio Iether: quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem prælij in balteo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo, quod erat in pedibus eius. 6. Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos. 7. Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in mensa tua: occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalom fratris tui. 8. Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Iemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad Castra: sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Iordanem, & iuravi ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio: 9. tu noli pati eum esse innoxium. Vir autem sapiens es, vt scias quæ facies ei, deducésque canos eius cum sanguine ad inferos. 10. Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid. 11. Dies autem, quibus regnauit Dauid super Israël, quadraginta anni sunt: in Hebron regnauit septem annis: in Ierusalem, triginta tribus. Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis. 12. Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabee matrem Salomonis. 13. Quæ dixit ei: Pacificusne est ingressus tuus? Qui respondit: Pacificus. 14. Addiditque sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere. Et ille: 15. Tu, inquit, nosti, quia meum erat regnum, & me præposuerat omnis Israël sibi in regem: sed translatum est regnum, & factum est fratris mei: à Domino enim constitutum est ei. 16. Nunc ergo petitionem vnā precor à te; ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. 17. Et ille ait: Precor vt dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quidquam potest) vt det mihi Abisag Sunamitidem vxorem. 18. Et ait Bethsabee: Bene, ego loquar pro te regi. 19. Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, vt loqueretur ei pro Adonia: & surrexit rex in occursum eius, adorauitque eam, & sedit super thronum suum: positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius. 20. Dixitque ei: Petitionem vnā paruulā ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea: neque enim fas est vt auertam faciem tuam. 21. Quæ ait: Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor. 22. Responditque rex Salomon; & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? postula ei & regnum: ipse est enim pater meus maior

me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruiz. 23. Iurauit itaque rex Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. 24. Et nunc viuit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me super solium David patris mei, & qui fecit mihi domum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. 25. Misitque rex Salomon per manum Banaiaz filij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est. 26. Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, & sustinisti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus. 27. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo. 28. Venit autem nuncius ad Ioab, quod Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset: fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris. 29. Nunciatumque est regi Salomoni quod fuisset Ioab in tabernaculum Domini, & esset iuxta altare: misitque Salomon Banaiam filium Ioiadæ, dicens: Vade, interfice eum. 30. Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, & dixit ei: Hæc dixit rex: Egredere. Qui ait: Non egrediar, sed hic moriar. Renunciavit Banaias regi sermonem, dicens: Hæc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi. 31. Dixitque ei rex: Fac sicut locutus est: & interfice eum, & sepeli, & amoue bis sanguinem innocentem, qui effusus est à Ioab, à me, & à domo patris mei. 32. Et reddet Dominus sanguinem eius super caput eius, quia interfecit duos viros iustos, melioresque se: & occidit eos gladio, patre meo David ignorante, Abner filium Ner principem militiæ Israël, & Amasam filium Iether principem exercitus Iuda: 33. & reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput feminis eius in sempiternum. David autem & semini eius, & domui, & throno illius sit pax vsque in æternum à Domino. 34. Ascendit itaque Banaias filius Ioiadæ, & aggressus eum interfecit: sepultusque est in domo sua in deserto. 35. Et constituit rex Banaia filium Ioiadæ pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. 36. Misit quoque rex & vocauit Semei, dixitque ei: Edifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi: & nō egredieris inde huc atque illuc. 37. Quacūque autē die egressus fueris, & transferis Torrētem Cedron, scito te interficiendū: sanguis tuus erit super caput tuum. 38. Dixitque

Semei

Semei regi: Bonus sermo sicut locutus est dominus meus rex, sic faciet seruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis. 39. Factum est autem post annos tres ut fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nunciatumque est Semei quod serui eius essent in Geth. 40. Et surrexit Semei, & strauit asinum suum: iuitque ad Achis in Geth ad requiring seruos suos, & adduxit eos de Geth. 41. Nunciatum est autem Salomoni quod esset Semei in Geth de Ierusalem, & rediisset. 42. Et mittens vocauit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, & prædixi tibi: Quacumque die egressus, ieris huc & illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo, quem audiui. 43. Quare ergo non custodisti iuramentum Domini, & præceptum quod præceperam tibi? 44. Dixitque rex ad Semei: Tu nosti omne malum, cuius tibi conscius est cor tuum, quod fecisti David patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum. 45. Et rex Salomon benedictus, & thronus David erit stabilis coram Domino usque in sempiternum. 46. Iussit itaque rex Banaia filio Ioia: qui egressus, percussit eum, & mortuus est.

COMMENTARIVS.

Regnauit annos 40. cap. 11. & 2. Paralip. 9. non ut Iosephus lib. 8. cap. 3. 80. Sed quæ ætate regnum adeptus sit, non vna est sententia apud Munst. f. 17. dicitur regnasse, cum esset filius trium annorum. Plurimi dicunt eius annum 12. fuisse, ut Hebræi in Seder c. 14. & 16. S. Ignatius Epistola 3. Eupolemus apud Euseb. lib. 9. præpar. S. Hieron. Epistola 1; 2. & in Il. 3. D. Clemens l. 2. const. c. 1.

Sed obiicitur: futurum, ut Salomon Roboamum genuerit anno ætatis 12. Quia cum moreretur Salomon, erat hic annorum 41. infra c. 14.

Responsio triplex est. Prima Abulensis quæst. 22. cap. 14. Salomonem vna cum Pharaonis filia, Roboami matrem duxisse, vel etiam antea. sed saltem anno 12. genuisset. Secunda Sulpitij, Roboamum fuisse tantum annorum 16. cum moreretur Salomon. sed repugnat textui citato. Tertia D. Hieron. lib. cit. diuino miraculo factum esse, ut tam cito gigneret Salomon, quemadmodum se audisse de quadam refert, quæ ex infante 10. annorum conceperit: Verum ut ipse ait. dispensatione Dei factum est, ut quæ contra naturam simplicitate paruuli in contemptum Dei abutebatur, à naturæ Domino prodere, impleto sermone quo dicitur, nihil tam occultum esse, quod non reueletur.

Hic verò in tam præpropere generatione quidnam Dominus Deus indicasset, cum Salomon puer optimus Deoque dilectissimus esset? secundò, Illa ex qua genuisset Salomon, vel eius fuisset vxor, vel meretrix. Si vxor, quis credat 10. vel 12. annorum puero à sapientissimo Dauide vxorem datam? Si scortum, spurius fuisset Roboam, & ex spurio posterus Davidis. tertio, vixisset Salomon annos tantum 52. quomodo igitur cap. 11. v. 4. dum 50. forte annorum esset, senex diceretur?

Alij ergo dicunt Salomonem anno ætatis decimoquarto, regnū cepisse, ut Ioseph. cap. 3. alij vicesimo, ut Benedictus in cap. 4. infra. idque forte sensit D. Ambros. cap. 1. Libri de Salomone. Transactis (ait) infantia rudimentis, annos iuuentutis ingressus est. Sed cum, quæ inter infantiam & iuuentutem est, pueritiæ adolescentiæque mentionem nullam faciat, videtur iuuentutis nomen latius pädere, pro tota ætate iuniore, siue pueritia sit, siue adolescentia, & quæ proprie dici solet iuuentus. Ideoque ab usitata illa pri-

ma Patrum, Hebræorumque sententia non abeo.

Sed dico primo quandoque fieri posse naturaliter, ob certam caloris aliarumque rerum in corpore temperationem, ut gignat quis anno 10. 11. 12. uti fatetur Abulens. Salomonem vero ut animo sic & corpore præstantissimum fuisse, diuinoque nutu factum esse, ut tam cito & uxorem ei Pater daret, & ipsa conciperet: ut nimirum viuens adhuc Dauid semen suum propagatum, & ex filio rege nepotem regem itidem futurum videret. Dicitur tamen esse anno ætatis 46. senex Salomon, comparando eam ætatem ad priorem; quæ uti dixi, tota fere iuuentus vocata est, cui senectus, prout ea interdum etiam ætatem constantem complectitur, opponitur.

Gesta Salomonis.

Primum Interfici curauit tres maleficij damnatos: de quibus supra præceptum erat. Primus, frater suus Adonias, promissioni cap. 2. conuenienter, quia uti docent Iosephus & Theodoretus quæst. 7. & habetur ex versu 22. ambitioso & versuto ingenio cum esset, nouo rursus modo regnum prehensabat, dum Dauidis patris uxorem petebat. Petere vero illam ausus est, quia cum à patre virgo relicta esset, nihil in leges Leuit. 18. & 20. peccabatur, ut indicat Iosephus.

Caietanus verò dicit se à peccato Salomonem non excusare; quod unico indicio fratrem læsæ maiestatis damnarit, nisi si moris tum fuerit. at vel unicum, si certum id sit, hodie sufficit. imprudenter Gregorius Thol. lib. 1. de republ. cap. 23. Adoniam tribuit, quod Ioabo accidit: dum ait: Adonias reus maiestatis, ab ara & cornu altaris eiectus, necatus fuit.

Nota verò summum honorem, quem matri pius filius habuit vers. 19. & 20. dum ei venienti procedit obuiam, thronum apponit, ut habet textus Hebræus, & Chaldæus, vel per seipsum, vel forte per astantes, ut Iosephus significat. Vide disputationem apud Gellium l. 2. Persarum institutum fuit: quo in matris conspectu sedere, nefas erat, nisi illa permisisset. adeo ut Alexander apud Curtium lib. 5. Darij matrem Sisygābim, quam filij pietate prosequeretur, alloqueretur: quoties ad te veni, donec ut considerem annueres, restiti. Denique dum omnia quæ petisset, pollicetur: intelligendo, si rationi consentanea, & usque ad aras essent. nam ut habetur in 6. Iuris regula: In generali Iuris cōcessione, non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter concessurus.

Pulchrum Alexandri responsum, quo matrem, ut quendam occideret per nouem mensium gestationem deprecantem reiecit. Vide apud Amm. lib. 14. Atque hæc causa fuit cur quæ petebat, non impetrabat: quia per simplicitatem quandam, impia & callida Adoniam consilia minus aduertebat.

Vnde etiam vides, non male à quibusdam Dei matri apud filium hoc exemplum accommodari, ut summa illius in hanc pietas significetur: præsertim, quia contra filij dignitatem ipsa nihil iam petere potest. consulatur D. Bernard. & B. Iustinianus serm. In nat. B. virginis.

Secundus fuit Ioabus, licet altaris cornu teneret. Etsi enim ut Iosue 20. dixi, magna sacrorum locorum immunitas est, & apud ipsos etiam Gentiles, ut ex Thucydide libro primo, Strabone lib. 8. Herodoto lib. 4. petat; homicidis tamen voluntariis, nulla loci vel aræ ullius religio proderat Exodi 31. sicut & in aliis quibusdam iam sceleribus. Cap. inter alia, de Immunitate Ecclesiarum, Authentica, de mādato principis, neque autem Sed monet Burgenfis corrigendum, v. 28. textum ex Hebræo & Chaldæo sic: venit nūtius ad Ioab.

Tertius fuit Semei, anno regni tertio; quia conditionem in veniæ formula positam violauit, simulque iururandum, quo se obstrinxerat Ierosolymis non egressurum, Iosephus & Theodor. q. 8.

Secundum Gestum. Abiathari sacerdoti Adoniam consiliorum participi, vitam donauit, patriam, & fortunas, ob præterita in patrem beneficia; libertatem tamen quo vellet eundi ademit, officiumque, maxime sacerdotium: ut sic non Iustitiæ tantum vindex esset rex, sed diuinæ etiam prophetiæ minister, 1. Reg. 2. eiecit enim illum non ut Rex: sed ut Propheta, diuinæque iustitiæ executor: ut demonstrat Bellarm. lib. 2. de Pont. c. 29 & contra 8. propos. Venetam; Gretser. l. 2. ad Theol. Venetos.

Quæres: Quomodo infra cap. 4. Sacerdos adhuc vocetur? Respon. vt quidam, alium Abiatharem esse. Abulen. quæst. 4. ait, illic recenseri, quæ ante illud caput etiam facta essent. Theodoretus quæst. 15. & Procopius, fuisse adhuc sacerdotem, sed non summum. Addi potest honoris causa sic vocatum, quasi qui vitam retinuisset, priorem etiam titulum retineret, licet eius functione, reditu, & dignitate deiectus esset.

CAPVT III.

1. **C**onfirmatū est igitur regnum in manu salomonis, & amnitate coniunctus est Pharaoni regi Ægypti: accepit namque filiam eius, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum suam, & domum Domini, & murum Ierusalem per circuitum. 2. Attamen populus immolabat in excelsis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini vsque in diem illum. 3. Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis Dauid patris sui, excepto quod in excelsis immolabat, & accendebat thymiana. 4. Abiit itaque in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. 5. Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis vt dem tibi. 6. Et ait Salomon: tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam, sicut ambulauit in conspectu tuo in veritate, & iustitia, & recto corde tecum: custodisti ei misericordiam tuam gran-

CAPVT I.

1. **C**onfortatus est ergo Salomon filius Dauid in regno suo, & Dominus Deus eius erat cū eo, & magnificauit eum in excelsum. 2. Præcepitque Salomō vniuerso Israeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israël, & principibus familiarum: 3. & abiit cum vniuersa multitudine in Excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum foederis Dei, quod fecit Moyses famulus in solitudine. 4. Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locum, quem præpararat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est, in Ierusalem. 5. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini: quod & requisit Salomō, & omnis Ecclesia. 6. Ascenditq; Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo foederis Domini, & obtulit in eo mille hostias. 7. Ecce autē in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, vt dem tibi. 8. Dixitque Salomon Deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam: constituisti

dem, & dedisti ei filium sedē-
dem super thronum eius, sicut
est hodie. 7. Et nunc Domine
Deus, tu regnare fecisti seruū
tuū pro Dauid patre meo: ego
autem sum puer paruulus, &
ignorans egressum, & introitū
meum. 8. Et seruus tuus in me-
dio est populi, quem elegisti,
populi infiniti, qui numerari
& supputari non potest præ
multitudine. 9. Dabis ergo ser-
uo tuo cor docile, vt populum
tuum iudicare possit, & dis-
cernere inter bonū & malum.
quis enim poterit iudicare po-
pulum istum, populum tuum
hunc multum? 10. Placuit er-
go sermo corā Domino, quod
Salomon postulasset huiusce-
modi rem. 11. Et dixit Domi-
nus Salomoni: Qui postulasti
verbum hoc, & non petisti tibi
dies multos, nec diuitias, aut
animas inimicorum tuorū, sed
postulasti tibi sapientiam ad
discernendum iudicium: 12. ec-
ce feci tibi secundum sermo-
nes tuos, & dedi tibi cor sa-
piens & intelligens, in tantum
vt nullus ante te similis tui fue-
rit, nec post te surrecturus sit.
13. Sed & hæc, quæ non postu-
lasti, dedi tibi: diuitias scilicet,
& gloriam, vt nemo fuerit si-
milis tui in regibus cūctis re-
tro diebus. 14. Si autem am-
bulaueris in viis meis, & cu-
stodieris præcepta mea, & mā-
data mea, sicut ambulauit pa-
ter tuus, longos faciam dies

stituisti me regem pro eo. 9.
Nunc ergo Domine Deus im-
pleatur sermo tuus, quem pol-
licitus es Dauid patri meo: tu
enim me fecisti regem super
populum tuum multum, qui
tam innumerabilis est, quam
pulis terræ. 10. Da mihi sa-
pientiam & intelligentiam, vt
ingrediar & egrediar coram
populo tuo: quis enim potest
hunc populum tuū dignè, qui
tam grandis est, iudicare? 11.
Dixit autem Deus ad Salomo-
nem: Quia hoc magis placuit
cordi tuo, & non postulasti di-
uitias, & substantiam, & glo-
riam, neque animas eorum qui
te oderant, sed nec dies vitæ
plurimos: petisti autē sapien-
tiam & scientiam, vt iudicare
possis populum meum, super
quem constitui te regem. 12.
Sapientia & scientia data sunt
tibi: diuitias autē & substan-
tiam & gloriam dabo tibi, ita
vt nullus in regibus nec ante
nec post te fuerit similis tui. 13.
Venit ergo Salomō ab Excel-
so Gabaon in Ierusalē coram
tabernaculo fœderis, & re-
gnauit super Israel. 14. Con-
gregauitque sibi currus & e-
quites, & facti sunt ei mille
quadringenti currus, & duo-
decim millia equitum: & fecit
eos esse in vibibus quadriga-
rum, & cū rege in Ierusalem.
15. Præbuitque rex argentū &
aurum in Ierusalē quasi lapi-
des, & cedros quasi sycomo-

tuos. 15. Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium: cumque venisset Ierusalem, stetit coram arca fœderis Domini, & obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas, & grande conuiuium vniuersis famulis suis. 16. Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steteruntque coram eò, 17. quarum vna ait: Obsecro, mi Domine: ego & mulier hæc habitabamus in domo vna, & peperit apud eam in cubiculo. 18. Tertia autem die postquam ego peperit, peperit & hæc: & eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. 19. Mortuus est autem filius mulier huius nocte: dormiens quippe oppressit eum. 20. Et consurgens intempestæ noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocavit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. 21. Cumque surrexissem mane ut darem lac filio meo; apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genuerã. 22. Responditque altera mulier: Non est ita ut dicis, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. Econtrario illa dicebat: Mentiris: filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. 23. Tunc Rex ait: Hæc dicit, Filius meus viuit, & filius tuus mortuus est. Et ista respondit, Non, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. 24. Dixit ergo Rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege, 25. Diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes, & date dimidiã partem vni, & dimidiam partem alteri. 26. Dixit autem mulier, cuius filius erat viuus, ad regem: (commota sunt quippe viscera eius super filio suo) Obsecro Domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum. Econtrario illa dicebat: Nec mihi: nec tibi sit, sed diuidatur. 27. Respondit Rex, & ait: Date huic infantem viuum, & non occidatur: hæc est enim mater eius. 28. Audiuit itaque omnis Israël iudicium quod iudicasset Rex, & timuerunt regem, videntes sapientiã Dei esse in eo ad faciendum iudicium.

GESTUM TERTIUM. Ducit regis Ægyptiorum filiam uxorem, qui ut à scriptura, ita etiam à Iosepho communi nomine Pharaotes dicitur, proprium verò regis nomen videtur esse Vaphres, cuius ad Salomonem, huiusque ad illum recitat epistolas Eusebius libro nono Præparationis Evangelicæ. videturque hoc coniugium in primum Salomonis annum incidisse, ut & sequentia, quæ ipso principio contigerunt, declarant, & significat Iosephus: licet Abulensis in annum 3. reiiciat, & Ceder. cap. 15.

Existimant verò Salomonem hac alienigena ducenda uxore, contra Exo. 34. Deut. 7. peccasse hebræi: l. cit. in Zeder, Theodor. & Procopius: cum tamen hic scriptura v. 3. dicat Salomonem in Domini præceptis ambulasse.

Dicendum, maxime Chananæas uxores veritas fuisse; Deinde alias exteras, nisi ad veri Dei cultum accederent, ut Raab, Ruth. ita ut verisimile sit istam Iudaismo iniciatã.

Gestum quartum. Statim regni sui principio, ad Dei cultum populi principes, tribunos, multitudinemque maximam è toto Israël populo vocavit 2. Paralipom. en. 1. seque Gabaonem cum iis, non ut in Iosepho est, Hebronem contulit: ut in excelso, quod ibi erat religiosissimum, à Deo felix regni auspiciis, & quæ ad regnandum necessaria erant, expolceret. obtulitque holocausta mille, non pacificas hostias, ut contra Abulensem quæst. 3. ostendit textus Hebræus, Græcus, & Latinus v. 4. & Ioseph. potuisset enim scriptura distinguere holocausta, & pacificas hostias, si aliquæ fuissent, quemadmodum infra v. 15.

Excelsa porro erant altiora quæpiam loca, ut montes, vel in ipsis excitatæ aræ, templum ubi numen coleretur; idque vel falsum erat, cuiusmodi Excelsa semper verita & damnata sunt Deut. 12. Ieremiæ 3. 48. Osee 4. Infra hic cap. 11. 12. lib. 4. Regum cap. 17. 23. vel verum numen seu Deus erat, ut lib. 1. cap. 9. 10. 11. hic & 2. Paralip. 1.

Erant verò ista Excelsa veri Dei, ratione cultus maioris aut minoris, maiora & minora, quemadmodum hic propter tabernaculum Mosaicum, priscumque altare, maximus erat Gabaonem concursum, maximumque excelsum hic vocatur vers. 4.

Alia verò alibi erant & considerari ea possunt, vel ante templum ædificatum, vel post. Ante templum ædificatum Theodoretus quæst. 11. Procopius, Abulens. quæst. 2. hic, & infra cap. 6. quæst. 5. Riberà lib. 1. de templo cap. 2. negant licita fuisse, quia hic vituperatus Salomon, quod in Excelsis immolârit, vers. 3. & populus, vers. 2. Hebræi tamen & Lyranus licitum fuisse docent. idque ita videtur, si dicamus fuisse licita, non tãquam simpliciter bona, & Deo valde grata, sed tanquam concessa & permessa, quoad usque templum ædificaretur, quemadmodum dixi Iudicum 6. & supra lib. 1. cap. 7. quæst. 2. Et D. Augustinus quæst. 36. in Iudices. Deus, ait, consuetudinem populi sui, qua præter eius tabernaculum tamen non Diis alienis offerebant, sed Domino Deo suo, sustinebat potius quam vetabat, etiam sic exaudiens offerentes. Vnde Procopius & Theodoretus addunt, huic factò tanquam culpæ non magnæ veniam tunc fuisse, idemque apud Genebrardum docent Hebræi & Deuteron. 12.

Post templum verò ædificatum magis & magis improbata sunt.

Hæc excelsorum ratio valde Gentilibus probata etiam fuit, & recepta: ut docet libro 1. de Persis Herodotus, Xenophon libro 8. sacrificavit Cyrus *ἐπ' ἀκρον, ἀς πηγας ἰδούσι*. Apollonius libro 2. Comes Natalis cap. 10. lib. 1. mythologiæ. Hinc etiam ab altitudine dictum fuit altare, & ut Græci volunt *βωμοί* & *βωβὸς* ab hebræo Bamah, videatur.

Gestum quintum. Sapientiam à Deo rogavit. Is enim tantã ipsius pietate & religiosa sacrificiorum magnificentia delectatus, ei quod vellet petendi optionem dedit.

Ipse vero Salomon hæc facit.

Primo, Summa Domini Dei in patrem & se beneficia memoravit.

Secundo, Seipsum suamque vilitatem aspexit: Ego, inquit, puer paruulus, ratione scilicet, ut dixi, vel ætatis & sapientiæ, vel virium, quæ ad tantum munus requirerentur, sicuti David Psalmo 118.

Tertio, alijs omnibus, de quibus infra, & Sapientiæ 7. versic. 8. & sequentibus posthabitis, sapientiam petit: non oranem, sed officio tantum suo congruentem; ut se suosque populos, ad verum legis naturæ diuinæ finem dirigeret, quæ sapientia non solam naturalem & politicam continet, sed Ethicam etiam, Et Theologiam: quatenus Dei
diuina

diuinarumque legum, quibus populus ille regebatur; cognitionem continet.

Sicque cor petit docile, id est, vt Hebraicè dicitur, cor audiens, vt scilicet libenter & doceretur seu audiret, & recte doceret seu audiretur: audiret inquam Spiritum sanctum, sacerdotes, prophetas, consiliarios, actores, & reos; vnde postea dicitur sapientia, seu intelligentia ad audiendum iudicium. Cor vero pro mente ponitur, vt Ierem. 5. Osea 7. & Tusculana prima. vnde excordes dicuntur, & vecordes: licet alias pro voluntate ponatur, vt 2. Paralipo. 10. Actor. 13. 1. Regum 13.

Deus verò ei promisit non tantum quod petiit, sed id ipsum maximo cum auctario. Dupliciter: primò, sapientiam, non certis illis officij terminis astrictam, sed multo latius patentem, & maiorem aliorum sapientiã. Deinde alia etiam quæ non petierat, diuitias, gloriam amplissimam, & vitæ diurnitatem, sed cum conditione, v. 14. hic vero vnus ac alter nodus dissoluendus.

QVÆSTIO PRIMA.

Cum in somnio ista contigerint, queritur verène orarit Salomon?

DEbet enim oratio esse actus humanus, cuius principiũ est ratio libera. an vero habent & somnia pondus? nec, ait D. Hieronymus Apologia aduersus Rufinum, adulterium somnij ducit me ad tartarum, nec corona martyrij in cœlum leuat. Mouit ista res Abulensem quæstione 12. & 13. vt negarit sapientiam à Salomone petitam, sed nihil petenti datam fuisse.

Verissimum tamen vere ipsum orasse, non quidem simpliciter in somnio, sed ante & post. Ante quidem: quia dum sacrificijs vacaret, vnam maxime sapientiam concupiscebat, & presabatur, Sapientiæ 70. 2. 1. & toto cap. 8. sequenti. Post vero: quia euigilans è cubili statim exsiluit, Deumque adorauit, inquit Iosephus, sicque re ipsa, quam somnians fuderat orationem, magno animi sensu iterauit. & hoc verba illa versu 15. significant, intellexit quod esset somnium, diuinum scilicet, ad cuius normam precandum esset. Hebraicè, Chaldaicè, & Græcè, euigilauit, & ecce somnium, id est, somnij veritas, vt vere iam quod somnium erat fieret.

Aliquo etiam modo vere orauit somnians: quia vehemens illud sapientiæ desiderium, & precatio, quæ antecesserat, effecit, vt ipsa somniantis precatio, actus quodammodo humanus foret, ratione scilicet causæ, è qua istiusmodi somniantis precatio, quam D. Thomas 2. 2. quæst. 95. art. 6. vocat causam interiorem. Nam

Omnia qua sensu voluntur sensu diurno,

Tempore nocturno reddit amica quies.

vt ante Claudianum istum, docet Aristoteles lib. de somniis. & sic adulterij somnium potest ad Tartarum ducere, & testis adest somno (Deus) si qua est imitata voluptas.

QVÆSTIO SECVNDA.

An qua promissa fuerunt, accepit?

SVNT hæc primo simpliciter, tum comparatè spectanda. Simpliciter. Accepit igitur primo sapientiam quam petebat. Deinde alias præterea scientias, Physicam totam, Medicinam, Geometriam, Arithmetica, ceterasque mathematicas, etiam Practicas, vt Architectonicam, aliasque artes liberaliores, quæ manu alioqui fiunt. Nam & hæc in scriptura vocantur sapientia, Exo. 31. 35. hic infra c. 7. v. 14. Addit Iosephus eum à Deo summam habuisse peritiã dæmonum expellendorum & alia. De istis Salomonis adiurationibus loquitur Orig. in Matth. 35. Iustianus dial. de verit. Christ. relig. Baron. t. 1. an. 56.

Probantur verò hæc Sapientiæ 7. v. 17. vbi additur etiam de Logica, Rhetorica, Poëtica, & Eccl. 47. hic c. 4. v. 29. Et ex comparatione cum orientalibus & Ægyptiis, qui

hiscē disciplinā excellebant, vt in Abrahamā & Moyse dixi. Postremo ex effectis hoc c. 3. v. 17. & seq. c. 4. v. 32. c. 10.

Tertio accepit istas disciplinas gradu valde intenso, vt significat similitudo fluminis & verba impletionis, Eccl. 47. secundo, Quantitate maxima, respectu scilicet obiectorum plurimorum, vt cap. 4. vers. 29. exprimit latitudo cordis data, itanta mentis capacitas, vt quæ scientia comprehendisset, instar arenarum maris forent. tertio, Modo admodum perfecto, vt habitus scilicet haberet, non actus tantum, vt in prophetia. deinde per infusionem non per studium & laborem. quarto, Nō tantum quoad vniuersalem cognitionem, sed rectam etiam ad singularium praxēs applicationem. Encyclopædiarum comprehendisse, probat lib. 5. de Assē Budæus. Mahometes vero c. 120. Alcorani, more suo nugæ refert: cum auium garritus didicisse. suis cum exercitibus dæmonū, hominum, auium ipsum glorificantium, peruenisse ad locum vsque formicatum. quinto, subito, licet studio & exercitatione maiora adhuc postea consequeretur, Ecclesiastæ 1. & 2.

Postremo vt longa cessatione non obliuisceretur. Quia studio non comparat, neque actu contrario abolebantur. nihilominus tamē amittere ipsas potuit, si organa ipsa interiora læderentur, licet & hoc neget Abulensis quæst. 11. Deinde etiam diuina voluntate, non quod ordinarie gratuita id genus charismata per peccatum tollantur, sed si ad aliquam vtilitatem, vel ipsius Salomonis, vel aliorum adimere Deus voluisset, vt de Alberto magno narrat l. cit. Abulensis.

Comparatē etiam aliquando cum Ierosolymitanis principibus tantum confertur, vt Ecclesiastæ 1. hic tamen cum omnibus hominibus, vt ait Iosephus, & clare textus hoc cap. v. 12. cap. seq. v. 30. vbi nulla Græcorum sapientum mentio est, quia ij nondum erant, & pro Orientalibus dixerunt 70. & Iosephus ἀρχαῖς, id est, eos qui ad principium lucis seu orientem habitabant v. 34. cum Hebræorum 4. sapientissimis illius temporis, qui erant 4. Leuitæ Cantores 1. Paralipom. 25.

Sed an Adamo, Moyse, B. Virgine, & Apostolis sapientior fuerit: duplex opinio est.

Vna asserit. Hebræorum & Abul. quæst. 6. vbi Christum Dominum tantum excipit, & B. Virginem non in rerum naturalium scientia, quāquā id probabile dicat, sed in diuinitatis cognitione. D. Hier. in c. 3. Ephes. scribit: Salomonē Apostolis omnibus sapientiorē fuisse, vt retro Patriarchis, vox diuina pollicita est. qui de se quoque ipse loquitur confidenter. Deus docuit me sapientiam, & intellectum Sanctorum cognoui.

Altera negat. Lyrani, Vivaldi cap. 2. de Salomone. fr. Geor. t. 6. f. 9. & 399. Carthusiani, Pererij lib. 5. Gen. quæst. 3. Atque ita respondent, dici hoc loco sapientiorē omnibus; modo pauci aliqui excipiantur: ita enim in plerisque comparationibus fieri.

Videtur tamen comparatio cum iis tantum hominibus instituta, qui humano modo, studio, & industria doctrinas comparant, easque naturales, sicque neque cum Adamo, neque cum B. Virgine, vel Apostolis ita conferendus, vt eos necessario superet; licet eorum forte aliquos superarit, quia illi omnes supernaturali modo doctrinam acquisuerunt. Forte tamen non omnem naturalem, vt de Apostolis significauimus numero 48. & asserit S. Chrysost. hom. 3. in 1. Corinth. Augustin. Disput. cum Felice. De B. Virgine dubitat Suarez tomo 2. Disput. 18. Sect. 5. Orig. lib. 3. c. a. cap. 3. ait: hi qui docebantur à saluatore, plus aliquid docebantur, quam sciuerat Salomon &c.

Certe D. Hieron. loco citato tandem subiungit: quomodo non sunt similes facies facibus: sic nec corda sunt cordibus, & iuxta Apostolū 1. Corinth. 12. diuisa sunt charismata aliis habet prophetiam, & ille sapiens est, hic fidelis: iste pollet scientia secretorum, ille simplici tantum fide est contentus. neque enim omnes in exemplum Salomonis de naturis bestiarum, & volucrum, & herbarum similiter sunt lecuti. è contrario, Salomon non ita forte viderit, vt Moyse, omnes species victimarum, & culturæ Dei, nec ei facie ad faciem sit locurus Dominus &c.

De opibus & gloria simpliciter cap. 4. 5. 9. 10. Eccles. 1. & 2. Eccl. 47. v. 20. Comparatē verò putat Abulensis Salomonem hic v. 13. tantum cum præteritis regibus comparandum, non cum futuris, Alexandro, Augusto.

Dico tamen cum omnibus omnino comparari posse. Quia comparatio ista maxime quoad gloriam instituitur, quæ oriebatur ex opibus quidē, & potentia, sed omnium maxime

maxime è sapientia, vt patet cap. 4. vers. 32. 34. Eccli. 47. Et hic vers. 13. sicuti & 2. Paral. 1. vbi nos habemus vt nemo fuerit, ex hebræo verti potest, gloriam quæ non fuit sic regibus ante te, & post te non erit sic.

Ex istis verò discimus verissimum illud Matthæi 4. Quærite primum &c. secundò, Quam Domino Deo placeat sapientiæ studium. tertio, Quomodo precibus acquiratur, Iacobi 1. D. Augustin. libro 3. de doctr. Christ. cap. 37. vnde plures etiam Theodidasti leguntur, vt Samuel, & Dauid supra. Ruperrus de seipso libro 12. in Matthæum, S. Bernardus Epist. 106. & serm. 3. Pentecostes. S. Hor. S. Antonius apud Athanasium, & Augustinum præfatione lib. 1. de doctr. vbi etiam refert: seruum Barbarum qui literas nullo docente homine triduanis precibus perfectissime didicerit, sicuti & apud Ven. Bedam lib. 4. hist. cap. 24. puer quidam. Sic Dauid Psalmo 118. cuius exemplum dicit imitatum Salomonem S. Ambrosius serm. 8. in illum Psalmum. Et cap. 1. de Salomone, commendat quod in iuuentute hoc ipsum præscierit.

Sextum Gestum. E. Mosaico ad paternum tabernaculum redit ver. 15. Et nobile inter 2. meretrices ver. 16. iudicium exercet. in quo, vt ostēdit S. Ambrosius 2. officiorum cap. 8. maxima eius & sapientia & iustitia elucet. Nam Patris illius instar 2. Metamorphoseos, earum altera

-----dat pignora certa timendo,

Maternoque metu mater vera esse probatur.

Chariclea Theageni suo apud Heliod. lib. 9. ait. notio cui contradici non potest, materna natura est: qua fit, vt quod genuit, erga sobolem, primo congressu, amoris, & commiserationis affectum induat, arcana quadam naturæ conuenientia permotum.

Sic & apud Panorm. lib. 2. Alphonsus rex verum patrem deprehendit. Apud Diodorum lib. 20. verum filium Rex Thraciæ apud Herodianum verò mater Antonini Caracallæ & Getæ Cæsarem, cum discordes, iamque imperium diidentes, concordia deuincire, & simul retinere vellet, se ab illis diuidi petebat: vt eorum vterque partem vnam suo in imperio secum haberet. magnum sane & insigne ad eorum permouendos animos argumentum. sed filiorum in iis pietas non erat. sensum omnem si multas & ambitio pessum dederant. Huiusmodi verò cum infantulis somnus vetatur 2. quæstione 5. Can. Consuluit: & altera meretrix non occisa traditur, Capit. Quia verisimiliter, ff. de præsumptionibus. matrem inuenit Claudius Imperator, ei cum iuvene matrimonium imponendo, quem illa filium negabat, Suet. cap. 15. Claud. Carolus Magnus patrem homicidam. vide Molanum c. 8. l. 1. de fide her. seru. apud Manlium quoque leges pag. 290. iudicem Hispanum ex cordis palpitatione homicidam deprehendisse.

Mystice verò dicunt his meretricibus significari, D. Hieronymus epistola 131. Synagogam & Ecclesiam D. August. sermone 200. Ecclesiam Catholicam, & Hæresim quæ diuisionem semper optat. vtramque interpretationem habet Origenes h. 3. in Iosue f. 179. D. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 8. Magistros vel Præpositos bonos & malos. Quorum illi discipulorum vitam conseruant, integramque volunt, hi non item; sed per exemplum, & torporis somnum occidunt.

CAPVT I V.

1. Rat autem rex Salomon regnans super omnem Israël: 2. & hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdotis: 3. Elihoreph, & Ahia filij Sifascribæ: Iosaphat filius Ahilud à commentariis: 4. Banaias filius Ioiadæ super exercitum: Sadoc autem, & Abiathar sacerdotes 5. Azarias filius Nathan super eos qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis: 6. & Ahisar præpositus domus: & Adoniram filius Abda super tributa. 7. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israël, qui præbebant annonam regi & domui eius: per singulos

enim menses in anno, singuli necessaria ministrabāt. 8. Et hæc nomina eorum: *Benhur*, in monte *Ephraim*. 9. *Bendecar*, in *Macces*, & in *Salebim*, & *Bethfames*, & in *Elon*, & in *Bethanan*. 10. *Benhesed* in *Aruboth*: ipse erat *Socho*, & omnis terra *Epher*. 11. *Benabinadab*, cuius omnis *Nephath dor*, *Tapheth* filiam *Salomonis* habebat uxorem. 12. *Bana* filius *Ahilud* regebat *Thanac* & *Mageddo*, & vniuersam *Bethsan*, quæ est iuxta *Sarthana* subter *Iezrael*, à *Bethsan* vsque *Abelmehula* è regione *Iecmaan*. 13. *Bengaber* in *Ramoth Galaad*: habebat *Auothiair* filij *Manasse* in *Galaad*, ipse præerat in omni regione *Argob*, quæ est in *Basan*, sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis, quæ habebant feras æreas. 14. *Ahinadab* filius *Addo* præerat in *Manaim*. 15. *Achimaas* in *Nephthali*: sed & ipse habebat *Basemath* filiam *Salomonis* in coniugio. 16. *Baana* filius *Husi*, in *Afer*, & in *Baloth*. 17. *Iosaphat* filius *Pharue*, in *Issachar*. 18. *Semei* filius *Ela*, in *Beniamin*. 19. *Gaber* filius *Vri*, in terra *Galaad*, in terra *Sehon* regis *Amorrhæi* & *Og* regis *Basan*, super omnia quæ erant in illa terra. 20. *Iuda* & *Israël* innumerabiles, sicut arena maris in multitudine: comedentes, & bibentes, atque lætantes. 21. *Salomon* autem erat in ditione sua, habens omnia regna à flumine terræ *Philisthiim* vsque ad terminum *Aegypti*: offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius. 22. Erat autem cibus *Salomonis* per dies singulos triginta cori *Similæ*, & sexaginta cori farinæ, 23. decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearū, atque bubalorum, & auium altilium. 24. Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à *Thaphsa* vsque ad *Gazan*, & cunctos reges illarum regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu. 25. Habitabatque *Iuda*, & *Israël* absque timore vlllo, vnusquisq; sub vite sua, & sub ficu sua, à *Dan* vsque *Bersabee* cunctis diebus *Salomonis*. 26. Et habebat *Salomon* quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium. 27. Nutriebantque eos supradicti regis præfecti: sed & necessaria mensæ regis *Salomonis* cum ingenti cura præbebant in tempore suo. 28. Hordeum quoque & paleas equorum, & iumentorum deferebant in locum vbi erat rex, iuxta constitutum sibi. 29. Dedit quoque *Deus* sapientiam *Salomoni* & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis quasi arenam, quæ est in litore maris. 30. Et præcedebat sapientia *Salomonis* sapientiam omnium *Orientalium* & *Aegyptiorum*, 31. & erat sapientior cunctis hominibus.

sapientior Ethan Ezrahitā, & Heman, & Chalcol, & Dorda filiis Mahol: & erat nominatus in vniuersis gentibus per circuitum. 32. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque & mille. 33. Et disputauit super lignis à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopū, quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis, & volucris, & reptilibus, & piscibus. 34. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ, qui audiebant sapientiam eius.

COMMENTARIUS.

Gestum septimum. Est hic variorum, quæ deinceps facta sunt, congeries. Primo. Quinam dignitates gesserint. Secundo. Qui 12. principes, qui singulis anni mensibus suppeditarent necessaria, in quibus anticipatio est, eorum duorum qui duas Salomonis filias duxerunt. Tertio. Quæ tranquillitas, & regni amplitudo, quæ quotidianæ impensæ, quæ opes & sapientia, quæ gloria, & qui libri, v. 22. Existimat Abulensis simpliciter tantum illa quæ hic ponuntur loquutum Salomonem; sed potius loquutus est scribendo, quemadmodum sequenti cap. 5. l. 4. cap. 19. Paralip. 2. & saepe accipitur ipsum dicere vel loqui, sic Iosephus συνείδηται inquit βιβλία. Sunt vero scriptiones hæ triplices.

Primæ dicuntur Parabolæ, quæ vt Hebræum nomen indicat, sunt omnia illa, quæ in oratione dignitatem, & quendam veluti principatum obtinent, vt sententiæ, prouerbia, & omnia scito dicta, quæ Iosephus εἰκόνας etiam appellat: quod veluti imagines, rem valde illustrent & exprimant.

Secundo. Est canticum seu Poësis.

Tertio. Philosophica de plantis omnibus, à maximis ad minimas, vt est hyssopus parietaria, quam apud Abulensem, quidam vertunt origanum, vel spartum, Latinius Lænius cap. 26. de herbis Adianthum, Tremellius satureiam. sed vide dicta in cap. 5. Iosue de Paschate q. 23. Sed ipsummet Hyssopi nomen hoc loco Hebræum est, vt mutari non debeat. licet intelligi possit, quod in hyssoporum genere minimū est, scilicet satureia: quæ idcirco Arabice tzatar dicitur. Deinde de animalibus terrenis, aëreis, aquaticis, ita vt quemadmodum ait Theodoretus quæst. 17. ex iis libris omnia medici mutuati potuisse videantur.

Parabolarum porro dum 3000. dicuntur, significantur authore Iosepho, de huiusmodi sententiis & prouerbiis tria millia librorum, ex quibus tanquam particula, & hac illac sparsæ sententiæ, videtur liber Proverbiorum, Ecclesiastes, & siue à Salomone, siue ab alio Ecclesiasticus, & sapientia, de quibus suis locis, Domino propitio.

Canticorum vero ponit Iosephus 1005. libros, sed noster interpres & Græci hebraicam summam exprimunt per 5000. Ex his vnum superest ceterorum tanquam princeps, canticum canticorum. Hisce libris vt dixi addi solent sapientia & Ecclesiasticus, sed à Iosepho etiam ars contra Dæmones, quæ completeretur certas quasdam incantationes & exorcismos, quorum vtilitatem & formam ad sua vsque tempora mansisse testatur, & ad sua Origenes Hom. 35. in D. Matthæum. Vnde illi Exorcistæ Matth. 12. v. 27. Act. 9. tt. dist. 21. in Iure Canonio.

Additur à Psello libri de Gēmis, & Geniis, vel Dæmoniis euocandis, certo loco affigēdis, & ad opera cogēdis. Quin Magi quidā proferunt Salomonis incantationes, & clauiculā, & annulū. Sed sunt isti Salomone indignissimi, maximeq; impij: licet clauicula ita incipiat. Initiū & finis libri huius est timere Deū, vt notat Genebrardus in Chronico. Boni vero illi libri Salomonis pene omnes interciderunt per Chaldaeos, vt vult Glossa, per Ezechiam, vt ex Eusebio notat Glycas: vel quod curiosa nimium continerent, vt censet Abulensis: aut quod tanta, tamque accurata scientiarum luce indigni essemus, cum per infusionem illas ipse accepisset, inquit idem Abulensis.

1. **M**isit quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonē: audiuit enim quod ipsum vn-xissent regem pro patre eius: quia amicus fuerat Hirā Dauid omni tempore. 2. Misit autem Salomon ad Hiram, dicēs: 3. Tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini Domini Dei sui propter bella imminētia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum eius. 4. Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum: & non est satā, neque occurus malus. 5. Quamobrē cogito ædificare templum nomini Domini Dei mei, sicut locutus est Dominus Dauid patri meo, dicens: Filius tuus, quē dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo. 6. Præcipe igitur vt præcidant mihi serui tui cedros de Libano, & serui mei sint cū seruis tuis: mercedem autem seruorum tuorum dabo tibi quācumque petieris: scis enim quomodo non est in populo meo vir qui nouerit ligna cædere sicut Sidonij. 7. Cum ergo audisset Hirā verba Salomonis, lætatus est valde, & ait: Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit Dauid filium sapientissimum super populum hunc plurimum. 8.

1. **D**ecreuit autem Salomō ædificare domum nomini Domini, & palatium sibi. 2. Et numerauit septuaginta millia virorum portantiū humeris, & octoginta millia qui cæderēt lapides in montibus, præpositosque eorū tria millia sexcentos. 3. Misit quoque ad Hiram regem Tyri, dicens: Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina vt ædificaret sibi domum, in qua & habitauit: 4. sic fac mecum vt ædificē domū nomini Domini Dei mei, vt consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumigāda aromata, & ad propositionem panum sempiternā, & ad holocaustomata mane, & vespere, sabbatis quoque, & neomeniis, & solennitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israëli. 5. Domus enim, quam ædificare cupio, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes deos. 6. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? si cælum, & cæli cælorū capere eū nequeunt: quātus ego sum, vt possim ædificare ei domū? sed ad hoc tantum, vt adoleatur incensum coram illo. 7. Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro, purpura, coccino,

Et misit Hiram ad Salomonē, dicens : Audiui quæcumque mandasti mihi : ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis. 9. Serui mei deponent ea de Libano ad mare : & ego componam ea in ratibus in mari usque ad locum, quem significaueris mihi, & applicabo ea ibi, & tu tolles ea : præbebisq; necessaria mihi, ut detur cibus domui meæ. 10. Itaq; Hirā dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna, iuxta omnē voluntatem eius. 11. Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia, in cibum domui eius, & viginti coros purissimi olei : hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos. 12. Dedit quoque Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei : & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo foedus. 13. Elegitque rex Salomon operarios de omni Israël, & erat indictio triginta millia virorum. 14. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis : & Adoniram erat super huiuscemodi indictione. 15. Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, & octoginta millia Latomorum in monte : 16. absque præpositis qui præerant singulis operibus,

coccino, & hyacintho, & qui sciat sculpere cælaturas cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudæa, & Ierusalem, quos præparauit David pater meus. 8. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano : scio enim quod serui tui nouerint cadere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis, 9. ut parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis, & inclyta. 10. Præterea operarius, qui cæsuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque fata viginti millia. 11. Dixit autem Hiram rex Tyrj per litteras, quas miserat Salomoni : Quia dilexit Dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum. 12. Et addidit, dicens : Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit cælum & terram, qui dedit David regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, & palatium sibi. 13. Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum Hiram, patrem meum, 14. filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui nouit operari in auro, & argento, ære, & ferro, & marmore, & lignis, in purpura

numero trium millium, & trecentorum præcipientium populo et his qui faciebant opus. 17. Præcipitque rex, vt tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos: 18. quos dolauerunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiram: porro Giblij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum. quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppe: tuum autem erit transferre ea in Ierusalem. 17. Numerauit igitur Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Iſraël, post dinumerationem, quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenti. 18. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent: tria autem millia & sexcentos præpositos operû populi.

COMMENTARIVS.

Gestum octauum. Præparatio materiæ & operariorum ad templi ædificationem indicatur. Nam initio regni dedit ad Salomonem litteras Tyriorum rex, vt ei de vitione gratularetur, quod 70. hic v. primo dicunt, misisse ipsum Legatos ad Salomonem (cuius pater materiam & operarios ad templum petierat) hic v. 2. & 2. Paralip. 2. v. 3. Literarum summa utrobique ponitur, easque ponit Iosephus eo modo, quo in ipsis Tyriorum Gramatophylacijs suo tempore custoditas fuisse profiteretur. Adfert & Eupolemus apud Euseb. lib. 9. præpar. sed quæ à Iosephinis paulum dissident. Rex iste in iis vocatur Suron, qui hic dicitur Hiran, quasi Chirom, vel Tyrom, id est, Tyriorum, à Tatiano & Zonara Chiramus dicitur, à Theophilo Antioch. Hieromus & Hieromenus, cuius filiam Tatianus probat Salomoni nupsisse. vt videatur Sidonia esse 3. R. 11. cū pater Sidonem etiam tenuerit.

CAPVT VI.

Actū est ergo quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Iſraël de Terra Aegypti, in anno quarto, mense Zio, (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Iſraël, ædificari cœpit domus Domino. 2. Domus autem, quæ ædificabat rex Salomon Do-

CAPVT III.

Tcœpit Salomō ædificare domū Domini in Ierusalē in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco, quē parauerat Dauid in area Ornan Iebusæi. 2. Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui. 3. Et hæc sunt fundamēta, quæ iecit Salo

mino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. 3. & porticus erat ante templū viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. 4. Fecitque in templo fenestras obliquas. 5. Et ædificauit super pariete templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. 6. Tabulatū, quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septē habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitū forinsecus, vt non hærent muris templi. 7. Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentū non sunt audita in domo cum ædificaretur. 8. Ostium lateris medij in parte erat domus dextræ: & per cochleā ascēdebāt in medium cœnaculū, & à medio in tertiū. 9. Et ædificauit domum, & cōsummavit eam: texit quoque domum laquearibus cedrinis. 10. Et ædificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domū lignis cedrinis. 11. Et factus est sermo Domini ad Salo-

Salomon, vt edificaret domū Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti. 4. Porticum vero ante frontem, quæ tendebatur in longū iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti: porro altitudo centum viginti cubitorum erat: & deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo. 5. Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi amixit per totum: sculpsitque in ea palmas, & quasi catenulas se inuicē complectentes. 6. Strauit quoque pauimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo. 7. Porro aurū erat probatissimum, de cuius laminis texit domū, & trabes eius, & postes, & parietes, & ostia: & cælauit cherubim in parietibus. 8. Fecit quoque domum Sancti Sanctorum: longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti: & latitudinem similiter viginti cubitorum: & laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis. 9. Sed & clauos fecit aureos, ita vt singuli clauis siclos quinquagenos appenderent: cœnacula quoque texit auro. 10. Fecit etiam in domo Sancti sanctorum cherubim duos, opere statuaria: & texit eos auro. 11. Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque,

& tan

monē, dicens: 12. Domus hæc, quam ædificas, si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea, gradiens per ea: firmabo sermonē meū tibi, quem loquutus sum ad Dauid patrem tuum. 13. Et habitabo in medio filiorum Israël, & non derelinquam populum meum Israël. 14. Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam. 15. Et ædificauit parietes domus intrinsecus, tabularis cedrinis, à pauimento domus vsque ad summitatē parietū, & vsq; ad laquearia, operuit lignis cedrinis intrinsecus: & textit pauimentum domus tabulis abiegnis. 16. Ædificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, à pauimento vsque ad superiora: & fecit interiorem domum oraculi in Sanctū sanctorum. 17. Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. 18. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas, & iuncturas suas fabrefactas & cælaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis vestiebantur: nec omnino lapis apparere poterat in pariete. 19. Oraculum autem in medio domus, in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcam fœderis Domini. 20. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: & operuit illud atque vestiuit auro purissimo: sed & altare vestiuit cedro. 21. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis aureis. 22. Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur:

& tangeret parietem domus: & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub. 12. Similiter cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebatur parietem: & ala eius altera quinque cubitorum, alam cherub alterius contingebat. 13. Igitur alæ vtriusque cherubim expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti: ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorē domum. 14. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, sacco, & bysso: & intexuit ei cherubim. 15. Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis: porrò capita earum, quinque cubitorum. 16. Nec non & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum: malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. 17. Ipsas quoque columnas posuit vestibulo tēpli, vnā à dextris, & alterā à sinistris: eā, quæ à dextris erat, vocauit Iachin: & quæ ad læuā, Booz.

sed

sed & totum altare oraculi texit auro. 23. Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis. 24. Quinque cubitorum ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera: id est, decem cubitos habentes, à summitate alæ vnus vsque ad alæ alterius summitatem. 25. Decem quoque cubitorum erat cherub secundus: in mensura pari, & opus vnum erat in duobus cherubim, 26. id est, altitudinem habebat vnus cherub decem cubitorum, & similiter cherub secundus. 27. Posuitque cherubim in medio templi interioris: extendebant autem alas suas cherubim, & tangebant ala vna parietem, & ala cherub secundi tangebant parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi se inuicem contingebant. 28. Texit quoque cherubim auro. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis & torno: & fecit in his cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. 30. Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus. 31. Et ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, postesque angulorum quinque. 32. Et duo ostia de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam cherubim, & palmarum species & anaglypha valde proctinentia: & texit ea auro: & operuit tam cherubim quàm palmas, & cetera auro. 33. Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos: 34. & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus: & vtrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. 35. Et sculpsit cherubim, & palmas, & cælaturas valde eminentes: operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam. 36. Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri. 37. Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio: & in anno vndecimo, mense Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in omni opere suo, & in vniuersis vtensilibus suis: ædificauitque eam annis septem.

COMMENTARIUS.

Gestum. 9. De templo Salomonis. Hoc descriperunt V. Beda, Victorius, Arias Montanus, Ribeta libro. 1. de templo.

Primo eius causam breuiter hic attingam. Secundo. Quæ in ipso & circa ipsum.

P R I M V M.

De causis Templi.

Finis est Dei gloria, per magnificam ipsius arcæ conseruationem, sacrificia, oblationes, preces, sacerdotum populique frequentiam, totumque cultum diuinum 1. Regum 7. hic cap. 8. & 9. Paralip. 2. 6. 7.

Efficiens

Efficiens. Primaria est Salomon, & per eum ipse pater eius David: secundaria serui & ministri omnes, qui aut ciues aut exteri fuerunt, vt Tyrij, & Sidonij, hic capit. 5. (sane Homer. Ili. ↓ Sidonij sunt πολυδαίδαλοι; id est, inquit Eustathius καλλιτεχνοι, καὶ πολύτεχνοι; ipsiusque Sidonis πολυχάλκω meminit idem Homer. Odyf. a.) & 2. Paral. 22. quibus Ægyptios addit parum certo, etsi vtiliter tamen. 1. Euseb. lib. 9. præp.

In iis verò vnus artifex peritissimus nominatur 2. Paralip. 2. v. 13. Regum 7. qui tamen habitatione tantum Tyrius nominari videtur. Eius mater dicitur cap. 2. Paralip. 2. ex tribu Dan, non vt apud Eusebium l. cap. ex tribu Dauid. Ipse vero hic cap. 7. ver. 14. Hebraicè dicitur ex tribu Nephthali: licet hinc eius matrem dicat Iosephus. Eum rex Tyri 2. Paral. 2. vocat patrem suum, ob sapientiam videlicet, quam in eo reuerbatur: licet aliqui vertere mallent, Hiram patris mei: quod eius scilicet seruus fuisset. Et verò licet in 17. correctis sit nomen patris, in vetustis tamen Græcis legitur παῖδά μὲ, id est, seruum meum.

Pro his dedit necessaria in tritico & oleo Salomon capit. 5. v. 11. Quia tunc temporis adhuc insula erat Tyrus, vt ait Iosephus, quæ importato frumento & oleo sustentari debebat.

Adduntur eodem capit. 5. v. 18. Giblij, quos quasi appellatiuum nomen vertunt, quidam à lapidibus terminandis & poliendis, lapidas, alij Biblios, vt Benedictus. Alij ciues vrbs Gebal, quæ Psalm. 82. vrbs Phœnicæ fuit, apud Eusebium l. c. numerantur etiam 80000. Ægyptiorum.

Ex Israëlitis verò fuerunt tributis instar seu indictionis, delecta 30000. lignatorum: quia tamen erant Israëlita; non voluit eos omnes simul ligna semper cedere, sed singulis mensibus 10000. tantum, capit. 5. v. 13. 14.

Reliqui erant ex Cananæorum reliquiis, qui Gabaonitarum instar, ad templi ædificationem adhibiti sunt, 153600. 2. Paralip. 2. Ex quibus latomorum erant 80000. Eorum verò qui onera ferrent ex monte in currus, vel ex nauibus 70000. Præfectorum verò 3600. Hoc tamen cap. 5. v. 16. dicuntur tantum 3300. quia, vt ait Lyranus, tantum hic nominantur: qui immediate opera vrgebant. In Paralipomenis vero etiam qui mediate. Vatablus vero duos fuisse præfectorum ordines, profelytorum, Israëlitarum, &c.

Materia Remota: sunt lapides præstantes admodum, & vt ait Iosephus albi, vt Arias marmorei cap. 5. v. 17. Deinde ligna præstâtissimã, (de quibus in arca Noë, & Tabernaculo dixi) Cedrina, Abiegna, Pinea, Arceutina, 2. Paralip. 8. id est, Iuniperina. (de istis lignis tropologicè Cass. l. 9. cap. 3.) Aurum, ferrum, æs, electrum, hyacinthus, purpura, cocceus, byssus, & quæ supra à Dauide & aliis dedicata dixi.

Proxima verò materia sunt partes ipsius templi, quod dupliciter sumitur. Primò latè, pro tota illa sacra ædificatione. Secundò pressè, pro certa eius parte, de qua infra.

Tota verò ædificatio duas potissimum partes habet, Domum & altaria.

Domus dupliciter spectatur. 1. sola. 2. cum adiunctis, vestibulo & cellis. Domus sola vel est inferior, de qua potissimum cap. 6. scriptura loquitur, quia in ea sacra omnia fiebant, vel superior.

Inferior domus quadrangulum erat ædificium, longitudinis cubitorum 60. latitudinis 20. altitudinis 30. non 60. vt in Iosepho. Diuiditur in 2. partes. Quarum vna & præcipua versus occasum quadrata est, habens 20. cubita longitudinis, latitudinis, altitudinis, & vocatur Debir, oraculum, sanctum sanctorum, sancta, sanctuarium, secundum Tabernaculum, Adytum, domus interior. Et v. 19. dicitur in medio domus, id est, in domo.

Alter pars est residuorum 40. Cubitorum longitudinis versus ortum, & vocatur proprie templum, vel templum pro foribus oraculi v. 17. sanctum palatium, exterior ædes, item sanctum templum, sanctum palatium, domus exterior, domus ante oraculum, ædes, secundum tabernaculum. Diuidebatur à sanctis sanctorum vno pariete, & velo, 2. Paralip. 3. Erant in eo fenestræ exterius angustiores, interius latiores, omnes parietes & pauimentum tegebantur cedro, & aureis laminis, v. 30.

Domus superior incipiebat exterius à 30. altitudinis cubito, & ascendebat adhuc per 90. ita vt tota altitudo esset 120. cubitorum, vt explicant Theodoretus, Ribera, & verba illa capit. 3. libr. 2. paralip.

Porro, altitudo cum non ad solam porticum, sed templum etiam referatur; Tectum erat

erat quemadmodum aliis in ædificiis, planum; ita vt in eo stare potuerit Dominus, & tentator, Matth. 4. Erant in eo tabulata: sed quot, & quomodo disposita, non liquet; & videntur incepisse interius à 20. altitudinis cubito, in usque reponebatur varia templi supellex, maximè antiquum Moyses tabernaculum, veteres cherubini, altare Thymiamatis, cortinæ, &c.

Ad istas superioris domus contignationes ascendebar per cochleam, quæ in ipsa murorum crassitie fabricata erat, & ianuas ad latera, quibus è superiore loco, in mediam, & supremam contignationem ascenderetur, ver. 8. cap. 6.

Iam adiuncta domui erant vestibulum & cellæ.

Vestibulum quod oulam vel porticus ante templum dicitur: est quadrangulum ædificium ante templi iam expositi portam, cuius longitudo templi latitudini respondens est 20. cubitorum, latitudo 10. altitudo 120. diuiditur à templo, pariete & velo, quod oraculi velo simile est, vt ait Iosephus; licet hoc 2. velum neget Arias.

Cellæ vocantur tabulata, cœnacula, apothecæ, promptuaria, cellaria exteriora, ob earum, quæ in superiore domo, distinctione. Suntq; circa templi latera tria, meridionale, occidentale, septentrionale constructæ: ita vt in quolibet latere, tres earum sint ordines, & superior ordo semper inferiore latior vno cubito: idque vel quia templi muri post 10 cubitos semper reducuntur, & in reductionibus istis cellæ superædificatæ sunt, vt vult Arias, & Theodoretus: vel propter montis angustiam, super lapidibus vel trabibus è muro extantibus, qui canes vocantur, vt vult Ribera.

Putauit quidem Beda, Lyranus, Abulésis, esse circa superiorem domus partem deambulacra, sed negat Iosephus: sicque ab imo muri templi surgunt ad 30. altitudinis cubitum, & singuli ordines 10 cubitorum sunt, singulæ cellæ 5. cubitorum altitudinis, vt recte in 1. de templo Ribera.

Erant in vno latere Meridionali 12. cellæ, occidentali 8. septentrionali 12. quoad vnum semper ordinem; ita, vt omnes essent 96. Licet à Iosepho in ordine vno tantum 30. ponantur, postea tamen Ezech. 41. triginta tres. Licet enim templi, vel domus ambitus totus, & oraculi interior ambitus sit tantum 140. cubitorum, ea tamen trium istorum murorum meridionalis, septentrionalis, occidentalis erat latitudo seu crassities, vt cubita plura accesserint, sicque tot cellæ circumædificari potuerint. Nam crassities ista ponitur à quibusdam cubitorum 10 aut 9. vt totus ambitus fuerit 180. vel 176. cubitorum ab aliis 6. cubitorum crassities, à nonnullis 10. cubitorum, murus septentrionalis & meridionalis, sed murus occidentalis 2. & dimidij. Earum vsus erat vt reponerentur templi supellestilia, vel thesauri, in easque se sacerdotes reciperent: ad eas ascendebar per meridionalis muri crassitiam, & ex vna in aliam introitus erat, Iosephus.

Secunda pars templi. Atria: sunt ampla quædam loca, seu Areæ: partim sub dio aperta & patentes: partim ædificiis contactæ, quæ etiam porticus & aulæ nominantur. Erant istiusmodi 2. interius & exterius v. 36.

Illud interius dicitur etiam sacerdotum 2. Paralip. 4. Quia, vt ait Iosephus, solis huc sacerdotibus introire licebat. Et quemadmodum à præcipua sacrificiorum parte; vt alias dixi, vocatur altare holocaustorum; sic à nobiliore ministrorum parte, hoc atrium, quia suas ad functiones huc etiam intrabant Leuitæ; vt ait Theodoretus quæst. 22. Angelomus cap. 1. Budinius lib. 2. de Gloria Christi cap. 5. Et fortassis etiam Nathinæ: quia cum sacrificia hic fierent, lignorum, aquarum, & operum hic plurimū esse oportebat.

D. Basilius de SS. c. 27. ait Moyses noluit populum intrare in atrium Leuitarum. Oec. in cap. 9. Hebr. tria tabernacula esse dicit. I. sanctum sanctorum. II. sanctum. III. quod à S. Paulo vocetur sanctum mundanum, vbi ait: erat altare holocaustorum æneum, & vniuerso populo licitum erat illud ingredi ac offerre victimas nomen scilicet illud, etiã ad atria cetera diffundit. Theod. in cap. 1. Thren. quatuor facit atria. I. sanctū sanctorum, in quod soli pontifices. II. sancta exteriora, in quibus soli sacerdotes. III. aula interior, in qua etiam Leuitæ. IV. aula exterior, in qua Israëlita, & omnes non circumcisi consistebant. Dicitur & aliquando Ariel, id est, Leo Dei; quia cum Leo sit pectore, quam tergo latior, erat hoc atrium ab occidentali parte latius quam orientali, ab illa 150. cubitorum, ab ista 163. vt censet Arias.

Exterius verò dicitur 2. Paralip. 4. Basilica grandis, alibi verò atrium 2. vel inferius, atrium laicorum & Israëlitis, quia huc intrabant Israëlita laici, & postea distinctum est accuratius in atrium virorum, & mulierum.

QVÆSTIO I.

An primum illud atrium fuerit circa domum totam: an verò ante vestibulum tantum? Ita cenfet Ribera. Sed circumcirca fuisse indicat Iosephus, vt Theodor. quaest. 2. r. dum ait, cellas illas templo circumiectas fuisse, ne id tangerent Leuitæ, non Laici, quod tamen multo magis dicendum fuisset.

QVÆSTIO II.

An duo tantum atria iam fuerint? Afferit idem Ribera, & placet ex 4. Regum 2. r. Nihilominus tamen exterius illud in duo diuidendum videtur, Sacrum, & Prophanum, quorum illud sit Israëlitarum tantum, hoc verò Gentilium, pro quibus tam serio orauit Salomon cap. 8. & monet Iosephus dum illi hoc in templo Deum verum precarentur, non extra. Sed volunt etiam quidam hoc prophanum atrium fuisse Israëlitarum non purificatorum, his tamen non patuisse aditum ad templum docet R. Moyse Ægyptius libr. 3. Directorij cap. 57. & 2. Paralip. c. 23. v. 19. Atriorum vero istorum ædificia vocantur, vt dixi, porticus, Aulæ, Exedra, Gazophylacia, licet hoc nomen arcis interdum tribuatur, & Pastophoria 1. Paralip. 28. 4. Reg. 23. Jerem. 35. 2. Machab. 4.

Vocabantur verò apud Gentiles Pastophori Sacerdotes, qui Veneris Paston, seu thalamum ferebant. Pastophora vero loca in quibus morabantur. Sed ex Horapolline libr. 1. cap. 41. Pastophoros dicitur custos domus, & templi: vnde Pastophoria, vbi id genus custodes morabantur: vel etiam vbi thesauri, & sacra supellex custodiebatur. Clemens Alexand. l. 6. Strom. videtur medicos *παστοφόρος* facere, quos posteriores de medicina libros Mercurij sex ediscere ait. Apul. l. 11. de asino ait: dicti pastophori à pasto pallio ferendo. alij à pastade. V. Ioan. Bap. in l. 5. ep. Sid. ad Au. fol. 249.

Atque Atrij huius exterioris est illa porticus Salomonis, de qua Ioannis 10. Act. 3 & 5. Et in atrio isto, eiusque porticu facta fere omnia, quæ in templo Christus Dominus dixisse ac fecisse memoratur. Varia vero Exedrarum quæ Liscoth dicuntur, genera collegit à Iudæorum traditionibus Arias.

Forma est species quæ ex apta partium coagmentatione oritur.

Sed mirum videtur, quod v. 7. dicitur, cum domus ædificaretur, malleum in ea nullum auditum. RR. more suo fabulantur, vermiculi, quem Ianni vocant, sanguine omnia secuisse, Salomoni dicitur etiam schamir; & tradit R. Mag. eum super lapides maximos transeuntem secuisse. eundemque tradit liber Pirke auoth. c. 5. creatum in vespero fabati cum aliis 9. rebus f. 101.

Theodoretus q. 21. 22. Procopius, Glycas, omnes lapides diuina prouidentia sic enatos, nullo vt ferro esset opus. Lyranus, Abul. qu. 12. Ribera lib. 1. c. 12. non fuisse auditum vllum malleum; scilicet ad dolandum lapides, quia iam antea in monte dolati erant, c. 5. v. 7. Orig. h. 2. Gen. ait: non semper in scripturis diuinis historialis consequentia stare potest; Sed interdum deficit: vt cum dicitur Prouerb. 26. spinæ &c. cum in templo &c. vox Mallei &c. mystice pulchra S. Paulinus ep. 11.

Dici tamen potest simpliciter nullum talem instrumentorum strepitum auditum, quia tam diligenter lapides, ligna, aureæ lamina, clau, eorumque foramina parata sint, vt nullo malleo foret opus. Sic enim legimus statuarios quosdam vnus statuae partes, diuersos diuersis in locis ita conformasse, vt cum ea postmodum iungerentur, propter mirabilem symmetriam ab vno eodemque factæ viderentur. Plin. l. 36. c. 15. Cyzici Buleuterium (ait) vocant ædificium amplum, sine ferreo clauo ita disposita consummatione, vt eximantur trabes sine fulturis; ac reponantur. quod idem Romæ in pōte sublicio religiosum est; posteaquam Horatio Cochite defendente ægrè reuulsus est.

Et probatur. Quia cum iam dictum esset lapides dolatos esse, aliud quiddam maius significare voluit scriptura. 2. quia dicit non tantum non auditum malleum; sed nec quidem securim. 3. Quia de multis alioquin ædificiis v. g. de elegantissimo SS. Apostolorum templo Herbipolitano idem dicere liceret, cum alio in loco quam vbi templum est; omnia dolata sint.

Situs erat pro vt Arist. & Plato. ille 7. Politic. 6. de legibus oprant. 2. in loco aptissimo & editissimo; in vertice scil. Sion montis, longissimeque videri potuit; vnde ascendebatur

debatur ad templum. Iosephus dicit, ad occidentem præcipua pars templi, & præda sita erat: oraculum scilicet, olim ad occidentem templa extructa fuisse docet Hyginus, postea tamen eò, vnde terra illuminatur, i. ad ortum extrui cœperunt: ut scribit Vitruvius lib. 4. c. 5. Et patet in Luciano de Syria Dea.

Nostra vero templa cur ad orientem antiquissimo iam ritu vertantur, docet Bellar. lib. 3. de sanctis, c. 6. Hinc fiebat, ut quia Deus quasi super Cherubim sedens considerabatur & aspiciens orantes, & sacrificantes, pars templi meridionalis vocaretur dextera, septentrionalis sinistra: quemadmodum propter Evangeliorum in synodis positionem, pars quæ alioquin est introeuntibus sinistra, vocaretur dextera, ut ostendit Baronius tomo 5. & 6.

De ipsius verò templi amplitudine dicit apud Iosephum lib. 1. contra Appionem Hecatæus fuisse quinque iugerum. Gissenius verò, & qui Iosephum Gallice sunt interpretati, lib. 15. c. ult. aiunt, 4. porticus fuisse 4. stadiorum. Ioannes Budinius lib. 1. de gloria Christi Domini c. 5. vnicum atrium sacerdotum fuisse vult. 4. stadiorum, ita ut nimirum totus templi ambitus 8. stadiorum fuerit. Adrichomius lib. de Ierusalem numero 101. dicit, atrium prophanum fuisse 4. stadiorum.

Sed sciendum, istos fere loqui de templo ut posterioribus temporibus fuit: cum Hecatæus loquatur de templo, quod suis temporibus erat. Vixit autem cum Alexandro Magno. Iosephus autem cum istis loquitur de templo, tempore Herodis. Hoc vnum certum, Salomonis tempore, amplissimum fuisse, quemadmodum colligitur ex tot milibus hominum, quæ solo Israël atrio capiebantur. 1. Paralip. 21. 3. Regum 8. 2. Paral. 5. & 6. 4. Regum 23. 2. Paral. 34. Psalmo 115. Iosepho lib. 6. de bello Iudaico c. 6. lib. 7. Antiquitatis. Adde eundem Iosephum lib. 8. c. 2. scribere, innumerabilem illam, quæ ad dedicationis tempus confluerat multitudinem, in templo, id est, atrio Israël, epulatam fuisse cum vxoribus & liberis. Rursum ex multitudine sacerdotum & Levitarum quotidie ministrantium, ex multitudine bouum, totque operibus mactandi, excoriandi, lauandi, concidendi, cremandi, facile potest colligi, quanta Atrij sacerdotum, in quo hæc omnia fiebant, magnitudo fuerit. Postremo etiam ex templis apud Gentiles maximis, de quibus Strabo l. 17. Diod. l. 13. Plato in Critia. Quanto enim istud maius? Vocabatur vero mons domus spatium, quod ab Atriis vsque ad montis externum murum continebatur. Hæc de loco seu situ, & amplitudine, seu capacitate: nunc de Templi portis agendum.

Portæ vero non eodem ab omnibus modo, & numero statuuntur. Abul. qu. 21. in parte Meridionali ponit 4. Septentrionali totidem. Orientali tres, quarum media sit illa, quæ Act. 3. speciosa dicitur. Alij in Meridionali, Septentrionali 3. Orientali vnam. Arias in atrijs alijs; septem istas portas concedit: sed in sacerdotum atrio quatuor tantum; vnam à meridie, vnam à septentrione, vnam ab ortu, quæ inferior dicatur, vnam ab occasu, quæ superior. Ad sacerdotum atrium ponit Abul. qu. 21. & ex R. Camio f. 6. Arias gradus 14. vel 15. à quibus Thalmudici quidam dictos putant psalmos graduales à Ps. 119. quos tamen à vocis ascensione vel ascensu è captiuitate nominatos potius alijs censent: nonnulli psalmos excellentiarum vertunt, id est, excellentissimos.

SECUNDVM.

Quenam in templo.

PRIMO, in oraculo arca Mosaica, quæ postea illata c. 8. ab ea vtriusque duo Cherubini noui stabant. v. 23. & 28. veteres vero Cherubini, si manserunt, ut vult Abul. q. 9. non versus orientem, & occidentem, sed sub nouorum, qui maiores erant alijs, stabant, ut idem insinuauit.

Secundo, in templo. Primo altare nouum aureum Thymiamatis, quod ante oraculum fuisse (prout in tabernaculo fuit dictum à me) docet hoc loco Iosephus, Theodor. q. 22. Procop. vetus altare alicubi aliquo in cœnaculo custoditum fuit.

Se cundo, mensa propositiois aurea noua, v. 48. sed 2. Paralip. 4. nouæ istiusmodi mensæ ponuntur 10. super quibus omnibus panes propositiois fuisse censet Arias, qui se in atriis exterioribus, 13. etiam mensas inuenisse in Rabinorum libris docet, stantes in atriis exterioribus. Et rursus in templo vnam auream ad propositiois panes recentes accipiendos, vnam marmoream ad auferendos veteres. De mensis aliis ex Iosepho paulo post. Candelabra aurea etiam 10.

Tertio, in vestibulo, æreæ 2. columnæ fuerunt, de quibus e. 7. v. 15. vsque ad 22. iisque à firmitate nomina imposita Lachin & Boos. sunt quædam Romæ, quæ Salomonis vocantur; sed istis minores, & olim singulis mensibus eas sudare dixerunt Hebræi, vti refert Beniamin.

Quarto, in atrio interiori fuit altare æneum nouum holocaustorum, longum & latum 20. cubitis, altum 10. Vetus vero, an etiam manserit in atrio, disputat I. c. Abulensis, sed concludit vortius non mansisse, 2. Mare æreum, i. Luter, seu labrum, aut vas quod hemisphæricum erat, & 2000. Batos, i. 82. Fuderæ, vel plaustra capiebat. At 2. Paralip. 4. 3000. Batos ei tribuuntur: videlicet si quis, vt hebraice ibi dicitur, fortificare velit, i. ad summum vsque implere, & sic Iosephus. Ab ista vastitate mare dictum est. 3. Fuerunt Luteres ærei minores, qui etiam labra, & Conchæ dicuntur 2. Paralip. 4. erantque superpositi sedibus, seu basib. operosissimis, de quibus v. 27. singuli capiunt Batos 40. i. sequiplaustrum. 4. Vasa fuerunt alia, quæ in Pastophoriis & ædiculis seruabantur complura: de quibus v. 45. 49. 2. Paralip. 4. v. 22.

Iosephus multa adiicit. 1. Mensarum aurearum super quibus instrumenta varia essent, numerum extendit ad 10000. 2. Phialarum & Spondiorum aureorum 20000. argentearum 40000. Candelabrorum 10000. Oenochoarum 80000. Phialarum aurearum 100000. Argentearum 200000. Lancium aurearum 80000. Argentearum 160000. Craterum aureorum 60000. argenteorum 120000. Metrorum seu mensurarum Moysis, Hin, & Assaron aurearum 20000. argentearum 400000. Thuribulorum quibus thus adoleretur aureorum 20000. argenteorum 40000. Quibus vero ab altari holocaustorum ignis auferretur aureorum 50000. Stolarum Hierarchiarum pro sacerdotum principibus 10000. pro sacerdotibus aliis 10000. Tubarum 2000. organorum musicorum, nablorum & cinyrarum ex electro. 30000.

Nabla vero, & Nablia sunt musica instrumenta duodecim phthongos, seu sonos habentia; quæ digitis percutiuntur, vt ait Iosephus l. 7. c. 10. cumque hoc nomen ab Hebrais mutuati sint, vertitur interdum à nostro Interp. Lyra, vt Amos, 5. de qua Plinius l. 9. cap. 10. sæpissime psalterium de quo Athenæus lib. 14. Plutarch. in Themist. vulgo harpa.

Cinyræ vero fere citharæ vertuntur, & habebant, eodem teste Iosepho, chordas decem, plectroque tangebantur. Cymbala vero vt ibidem ait Iosephus magna erant & ærea. Vnde intelligis, erratum ab iis videri, quibus psalterium decachordum cum clare 91. ps. distinguatur, & forte ps. sed *ἀὸλὴ δέ τας*.

Iudæi decem mira enumerant quæ in Sanctuarij domo edita.

- I. Nunquam abortiuit mulier propter carnis nidorem in Sanctuario.
- II. Nunquam fecerit caro Sanctuarij.
- III. Neque conspecta fuit musca in domo mactationis.
- IV. Non accidit casus nocturnus sacerdoti magno in die expiationis.
- V. Non extinxerunt pluuiz ignem, qui erat in strue lignorum.
- VI. Non vicit ventus columnam fumi.
- VII. Non repertum vllum vitium in Gomer, nec in duobus panibus, nec in panibus facierum.
- VIII. Stabant coarctati, & adorabant dilatati.
- IX. Nunquam læsit aliquem serpens & scorpio in Hierusalem.
- X. Nec dixit homo socio suo: angustior mihi est locus, quam vt possim pernoctare Hierosolymis.

1 OMVM autem suã ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectũ vsque perduxit. 2. Ædificauit quoque domũ saltus Libani centũ cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis: & quatuor deambulacra inter columnas cedrinas: ligna quippe cedrina exciderat in columnas. 3. Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quæ quadragintaquinque columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas quindecim 4. contra se inuicem positas, 5. è regione se respicientes, æquali spatio inter columnas, & super colũnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia. 6. Et porticum colũnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alterã porticum in facie maioris porticus: & columnas, & epistylia super columnas. 7. Porticum quoque solij, in qua tribunal est, fecit: & textit lignis cedrinis à pauimento vsque ad summitatem. 8. Et domuncula, in qua sedebatur ad iudicandum, erat in media porticu, simili opere. Domum quoque fecit filiæ Pharaonis (quam vxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum. 9. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quandam atque mensuram tam intrinsecus quam extrinsecus serrati erant: à fundamento vsque ad summitatem parietum, & extrinsecus vsque ad atrium maius. 10. Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem siue octo cubitorum. 11. Et de super lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant, similiterque de cedro. 12. Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus sectis, & vnius ordinis de dolato cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus. 13. Misit quoque rex Salomon, & tulit Hirã de Tyro, 14. filiũ mulieris viduæ de tribu Nephthali, patre Tyrio, artificem ærarium, & plenum sapientia: & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius. 15. Et finxit duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis columnã vnã: & linea duodecim cubitorum ambiebat columnã vtramque. 16. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum: 17. & quasi in modum retis, & cate-

narū sibi inuicem miro opere contextarum. Vtrumque capitellū columnarum fusile erat, septena versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero. 18. Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorū singulorum, vt tegerent capitella, quæ erant super summitatem, malogranatorū: eodē modo fecit & capitello secundo. 19. Capitella autem, quæ erant super capita columnarū, quasi opere libij fabricata erant in porticu quatuor cubitorū. 20. Et rursus alia capitella in summitate columnarum desuper iuxta mensurā colūnæ contra retiacula: malogranatorū autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. 21. Et statuit duas columnas in porticu templi: cūque statuisset colūnam dexteram, vocauit eam nomine Iachin: similiter erexit colūnam secundam: & vocauit nomē eius Booz. 22. Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit: perfectūmq; est opus colūnarum. 23. Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio vsque ad labium, rotundū in circuitu: quinque cubitorū altitudo eius, & resticula triginta cubitorū cingebant illud per circuitum. 24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarū striatarū erant fusiles. 25. Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem, & mare super eos desuper erat: quorū posteriora vniuersa intrinsecus latitabant. 26. Grossitudo autē luteris trium vnciarum erat: labiūque eius, quasi labium calicis, & folium repandi lilij: duo millia batos capiebat. 27. Et fecit decem bases æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis; & trium cubitorum altitudinis. 28. Et ipsum opus basium interrasile erat: & sculpturæ inter iuncturas. 29. Et inter coronulas & plectas, leones & boues & cherubim: & in iuncturis similiter desuper: & subter leones, & boues quasi lora ex ære dependentia. 30. Et quatuor rotæ per bases singulas, & axes erej: & per quatuor partes quasi humeruli subter luterē fusiles, contra se inuicē respectantes. 31. Os quoq; luteris intrinsecus erat in capitis sūmitate: & quod forinsecus apparebat, vnius cubiti erat totū rotundū, pariterq; habebat vnū cubitū & dimidium: in angulis autē columnarum variæ cælaturæ erant: & media intercolumnia, quadrata non rotunda. 32. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant, cohærebant sibi subter basim: vna rota habebat altitudinis cubitum & semis. 33. Tales autem rotæ erant

qua

quales solent in curru fieri: & axes earum, & radij, & canthi,
 & modioli, omnia fusilia. 34. Nam & humeruli illi quatuor
 per singulos angulos basis vnus, ex ipsa basi fusiles & con-
 iuncti erant. 35. In summitate autem basis erat quædam ro-
 tunditas dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter desuper posset
 imponi, habens cælaturas suas, variasque sculpturas ex se-
 metipsa. 36. Sculpfit quoque in tabulatis illis quæ erant ex æ-
 re, & in angulis, cherubim, & leones, & palmas, quasi in si-
 militudinem hominis stantis, vt non cælata, sed apposita per
 circuitum viderentur. 37. In hunc modum fecit decem bases,
 fusura vna, & mensura, sculpturaque consimili. 38. Fecit quo-
 que decem luteræ æneas: quadraginta batos capiebat luter v-
 nus, eratque quatuor cubitorum: singulos quoque luteræ per
 singulas, id est, decem bases, posuit. 39. Et constituit decem
 bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad si-
 nistram: mare autem posuit ad dexteram partem templi con-
 tra Orientem ad Meridiem. 40. Fecit ergo Hiram lebetes, &
 scutras, & hamulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in
 templo Domini. 41. columnas duas, & funiculos capitello-
 rum super capitella columnarum duos: & retiacula duo, vt o-
 perirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum.
 42. Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos
 versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos
 funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum.
 43. Et bases decem, & luteræ decem super bases. 44. Et mare
 vnum, & boues duodecim subter mare. 45. Et lebetes, & scu-
 tras, & hamulas omnia vasa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in
 domo Domini, de aurichalco erant. 46. In campestri regione
 Iordanis fudit ea rex in argillosa terra inter Sochoth & Sarthã.
 47. Et posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem au-
 tem nimiam non erat pondus æris. 48. Fecitque Salomon om-
 nia vasa in domo Domini: altare aureum, & mensam, super
 quam ponerentur panes propositionis, auream: 49. & cande-
 labra aurea, quinque ad dexteram, & quinque ad sinistra contra
 oraculum ex auro puro: & quasi lilij flores, & lucernas de-
 super aureas: & forcipes aureos, 50. & hydrias, & fuscinulas,
 & phialas, & mortariola, & thuribula, de auro purissimo: &
 cardines ostiorum domus interioris Sancti sanctorum, & ostio-
 rum domus templi, ex auro erant. 51. Et perfecit omne opus
 quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit quæ san-
 ctificauerat Dauid pater suus argentum & aurum, & vasa, re-
 posuitque in thesauris domus Domini.

Undecimum Gestum.

Post Domini domum ædificatam, circa eam sunt ædificia quædam spectanda, & circumstantiæ: Ædificia sunt Ierolymæ urbis muri noui, & Mello. de qua voce dixi Iudicum 9. eamque Chaldæus interpretatur quasi aggerem, alij comitium. Deinde annis 13. ædificauit tres domos regias. Primo suam, cuius tres partes fuerunt.

Prima Prætorium, seu Iudicij porticus, vbi mirabilis ille Thronus fuit, de quo cap. 10. v. 18. Fuerunt sub solis Throno apud Horapollinem lib. 1. cap. 17. Leones, & ad templorum ianuas: vt quia reges populorum custodes sunt, vt ait & Strabo lib. 17. summæ vigilantia: admonerentur, quia solent apertis oculis Leones dormire, vt ibidem dicitur, & a Plinio lib. 11. cap. 37. Et Æliano lib. 15. cap. 39. Plutarcho 4. Quæst. 5. Domus Salomonis 2. pars atrium. 3. Ædes capacissimæ. Hic fuisse postea excitatum à Christianis hospitale scribit Beniamin f. 42.

Secunda, regia vxoris, quæ Pharaonis filia.

Tertia saltus seu Siluæ Libani, quam aliqui in ipso Libano sitam volunt, alij vero prope Ierusalem; idque patere videtur ex eo, quod cum Scuta cap. 10. v. 16. hic posuerit Salomon, ea domus cap. 14. v. 26. significatur Ierolymis esse.

Dicitur vero saltus Libani secundum Abulensem, quod arboribus vmbrosissimis instar Libani cincta erat. Theodoretus quæ. 24. ob multitudinem columnarum Cedrinarum, quibus Libani Siluam imitabatur. Arias vero, quod ex ea Libanus prospici posset, æstatisque tempore auras & frigora è monte illo exciperet. Possunt omnia hæc coniungi, quemadmodum ostendit Iosephus & Chaldæus, qui refrigerij Regum domum appellat. Et addi potest, dici quasi ex saltu Libani domum, seu siluarum, quæ tota ex Libano aut Libani lignis constaret; prout describitur cap. 70. Solet enim Hebraice in materia sæpe intelligi res, vt cap. 6. v. 7.

Domus, cum ædificaretur, lapis erat perfectus, id est, ex lapide perfecto, seu vt noster, de lapidibus perfectis, seu dolatis. Et hoc 7. cap. v. 10. fundamenta de lapidibus, Hebraice, lapides. Beniamin tamen eius domus sub Libano partem suo tempore adhuc superfuisse tradit; cuius lapides æquarent Hispanicos p almos videnos longitudine, latitudine duodenos; ideoque ab Asmodæo dæmone factum ædificium, non ab hominibus vulgò iactatum fuisse.

Circumstantiæ vero sunt loci & temporis. De loco supra dictum est, de hoc, Domino propitio & illuminante, dicendum, quando scilicet cœptum templum, & quando finitum. Ex hac enim temporis epocha pendent quam plurima, vti hætenus auditum.

DE TEMPLI SALOMONIS INCOEPTÆ ædificationis tempore.

COEptum igitur est, vt ait sexti capituli initium, mense anni non 4. Salomonici, (cursiua videtur Chaldæo,) sed simpliciter anni (vt cap. 3. lib. 1. Paralip. ostenditur) mense secundo; qui cum Aprili, Maioque nostro respondeat, ædificiis inchoandis aptissimus est, & vocatur Chaldaice Zin, qui alias Hebraice Icha à Chaldæis mensis apparitionis dicitur, seu splendoris florum. Vult vero Scaliger lib. 8. de Emendat. temporum 30. huius mensis iacta fundamenta. Erat regni Salomonis annus quartus inchoatus, vt nonnullis placet, absolutus, vt aliis.

sed quotus ab egressu ex Ægypto fuerit, quæstio est, inuenioque hoc in loco aut lectiones, aut opinionēs 17. quæ facilitatis causa, à minoribus numeris inchoando, ita se habent.

Prima, in Glyca p. 2. esse.

ANNOS.

330.

Secunda in LXX. prout eos non tantum Germani ediderunt, sed Romani etiam correxerunt, & citat Sulpitius, eosque in Ad. 7. vbi de Salomone, sequitur Oecumenius, licet eum ipse Interpretès memoria lapsus in margine annotet.

440.

Tertia

Tertia, prout in nostro Hebræo, & Chaldæo, & plerisque Græcis.	480.
Quarta Ammonij lib. 4. de gestis Francor. c. 54. A Moyse, inquit, vsque ad Salomonem anni.	489.
Quinta V. Bedæ Retract. in Act. Apost. c. 13.	490.
Sexta Iosephi lib. 8. c. 5. in Rufini versione.	502.
Septima apud Sulpitium prout à Sigonio corrigitur.	510.
Octaua Tyrriorum apud S. Theophilum lib. 3.	560.
Nona Cani libro 11. cap. 5. ad 12.	574.
Decima Sulpitij in textu, vbi se minus potius, quam plus numerare ait.	588.
Vndecima Iosephi in Græco textu hic, & Gissenij versione.	592.
Duodecima S. Theophili l. c.	602.
Decimatertia Iosephi l. 20. c. vltimo, apud Abulensem lib. 3. c. 6. qu. 4.	612.
Decimaquarta S. Nicephori Constantinopolitani cap. 4.	634.
Decimaquinta Cedreni.	672.
Decimafexta Philastrij 3. parte hæresi 63.	713.
Decimafexta aliorum quorundam apud eundem S. Nicephorum.	757.

Nota Exitum ex Ægypto posse tripliciter spectari: vel in principio, vel in medio, vel in fine. De primo passim Exempla sunt. De 2. & 3. sunt hæc Iudicum ca. 11. 13. 16. Psalmo. 117. In exitu Israël de Ægypto. Nam quod statim sequitur: facta est Iudza, ad exitus terminum maxime spectat: sed mare vidit & fugit, ad principium: Iordanis conuersus, ad finem, Deut. v. 45. Hæc testimonia, quæ loquutus est ad filios Israël, quando egressi sunt de Ægypto trans Iordanem in Valle. Et Iosue vltimo dicunt L X X. Cum Iosue lapideos cultros sepultos fuisse, quibus circumciderat filios Israël, quando eduxit ipsos ex Ægypto.

Quia vero de singulis aut lectionibus aut opinionibus iam positis accurate differere longius foret, tria tantum fauente Domino, breuiter, & quia contra receptiorem sententiam: verecunde proponam.

POSITIO PRIMA.

Videtur hoc loco textus emendandus, vt 480. annis plures ponantur. Probo tripliciter.

Prima ratio, vel huius loci numerus deprauatus est, vel aliis Act. 13. Non ille, ergo hic hoc loco. Maior probatur dupliciter. 1. Act. 13. v. 19. Græce sic habetur: destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, & post hæc quasi annis 450. dedit Iudices, vsque ad Samuelem prophetam. Hinc argumentor. A distributione terræ vsque ad Samuelem, sunt 450. anni, his addantur 40. Saulis Act. 13. v. 22. siue sint eius solius, siue etiam Samuelis, addantur 40. Dauidis 3. Reg. 2. & tandem Salomonis 4. hic erunt 534. vnde alterutrum numerum vitiosum esse vides: multò magis, si ab exitu annos deserti 40. & alios vsque ad distributionem addas. Alteruter igitur corrigendus.

Dices Græco textui Latinum præferendum. Resp. 1. de hoc egi Bibliæcorum prolegomenorum cap. 4. 2. textus Latinus prout accipi solet, nō potest annis, qui elapsi sunt recte accommodari. Si enim 450. istos annos cum venerabili Beda in Acta Apostolorum inchoes ab Isaaci ortu, eos non inuenies: quia vt Exodi 13. cap. ostendi, ab Isaaco nato vsque ad egressum ex Ægypto: tantum sunt anni 400. Dico 3. Consentire textum Græcum & Latinum, si vnica tantum particula, & eo vbi ab Interprete posita videtur, loco reponatur, sic: Et quasi post 450. annos, post hæc dedit, Aut si malis, & post hæc, quasi post 450. annos dedit.

Secundo probatur maior, quia qui huius libri numerum retinent, nisi confutatam Bedæ iam expositionem retineant; illum Actorum 13. locum Græce & Latine corrigunt 100. annis detractis, vt Caietanus, Mercator, Anno mundi 2501.

Minor iam probatur. Quia scripturæ plures, vt ex 2. ratione patebit, huius loci correctionem euincunt, nullæ vero illius Actorum.

Secundo, Authorum veterum nonnulli, vt iam patuit, & tertia ratione Domino propitio, magis patebit, huius loci correctionem indicat. Illius vero in Actis correctionem nulli.

nulli. Quin vero lectionem ibidem Græcam retinent D. Chrysoft. hom. 15. Oecumenius, Theophylactus, Venerabilis Beda in Retractationibus, in quarum præfatione ait, vitiatum textum Græcum suspicari se non posse. De hoc vero 480. annorum loco, nullus dum quem viderim, ante 600. vel 700. Domini annum difficultatem ullam movit, licet Sulpitius de Lectione LXX. pronunciarit.

Tertio. minus verisimile est novum testamentum quam antiquum esse corruptum, si quæ per Librariorum negligentiam corruptio fatenda est.

Quarto. Quia corrigendo istum locum, plurimis difficultatibus occurrit, propter quas mira quædam nonnulli fingunt, ut quæ Samsonem è numero Iudicum reiciunt, & Abefan apud Eusebium, apud quem citantur Traditiones Iudæorum, nescio unde.

Quinto. Sic hæreticos magis declinamus; qui cum Actorum locum adeo audacter corrigunt, è quibus Clemens Schubertus l. 1. Scrup. Chron. c. 4. Indubitate, ait, credendum est, errorem vitio librariorum introductum esse in Actis, ideoque discrepantiam fere centum annorum incidisse. Et ante ipsum Lutherus textu ibi mutat, suamque in Germanicam versionem 350. annos reposuerat.

Secunda ratio, si iste 480. numerus annorum retineatur, non poterunt, ab ingressu in terram, hucusque aliæ scripturæ annos recte tradidisse. Sed de tot Scripturis id non asserendum, ergo. Maior probatur. Quia, ut sub finem libri Iudicum dixi, In eo libro tam Iudicum 12. quam servitutum sex, assignantur anni 410.

Iudices 12.

1. Othoniel. 2. Iud. cap. 3. b. 7.	7.
gubernavit annos 40.	40.
2. Aod ibidem v. 30.	80.
3. Barac. cap. 5. v. 31.	40.
4. Gedeon. c. 8. v. 28.	40.
5. Abimelech. c. 9. v. 22.	3.
6. Thola. c. 10. v. 2.	23.
7. Iair. ibid. v. 3.	22.
8. Iephte. c. 12. v. 7.	6.
9. Abefan ibid. v. 9.	7.
10. Elon. ibid. v. 11.	10.
11. Abdon. ibid. v. 14.	8.
12. Samson. c. 16. v. 31.	20.

*Omnes simul Iudices coniuncti
et conficiunt annos 299.*

Servitutes 6.

1. Ante Othonielem. Iudicum 3. vers. 9. duravit annos	8.
2. Inter Othonielem & Aod. Iudicum 3. vers. 14. ann.	18.
3. Inter Aod & Barac. Iudicum 4. v. 3. ann.	20.
4. Inter Barac & Gedeonem. Iudicum 6. vers. 1. ann.	7.
5. Inter Iair & Iephte. Iudicum 10. v. 8. ann.	18.
6. Inter Abdonem & Samsonem. Iudicum. 13. vers. 1. ann.	40.

*Omnes simul servitutes conficiunt
annos 111.*

Summa 5 Iudicum 5 Servitutum coniunctarum. 410.

His si adderentur anni Heli. 40. Saulis 40. Davidis 40. Salomonis 4. necessario loci huius summa superabitur, ut de prioribus Iosue annis nihil dicam.

Responderi solet, in Iudicum annis notatis includi annos alios antecedentes. V. G. in Othonielis 40. annis contineri annos ipsius Iosue & Seniorum, qui post eum, & servitutis 8. quæ post eos. Sed rixandi studio depositus, iudicavit quilibet hoc esse Scripturæ verbis vim asserre.

Nam. I. Iudicum cap. 1. v. 11. post Othonielis prælium subditur, quicuitque terra 40. annis, & mortuus est Othoniel. Certe quies hic respectu prioris laboris iam finiti dicitur. Ergo eius nomine comprehendendum non est prælium ipsum, multo minus antecedens servitus, & gravissima Iosue bella plurima. Sic in Aod, Barac, & Gedeone.

Secundo, non potest Iephte & Samsonis annis hoc ipsum accommodari, quia Iephte tantum præfuit 6. annos, quos antecedunt servitutis anni 18. Sic ante Samsonem sunt servitutis 40. cum ille tantum 20. ut isti volunt, præfuerit.

Tertio,

Tertio, veteres istam terræ quietem dum significant, idem plane quod in aliis Iudicibus dicunt, Othonielem scilicet gubernasse 40 annos, Aodem 80 videatur Iosephus lib. 5. cap. 4. & 5. lib. 10. cap. 11. lib. 11. ca. 4. Sulpitius, s. Theophilus, sed clarissime D. Aug. quæ. 19. & 24. in Iudices. Vbi Othonielis pacem, confert cum ea, quæ apud Romanos fuit sub Numa, & pacem affirmat, quæ vero sub Aod, duplicatam. At quomodo illa per hæc duplicata, si in ea seruitutum aut bellorum tempora contineantur: Ribera lib. 1. de Templo cap. 1. Tres alias solutiones excogitauit, sed ex iam dictis facile omnes confutantur, & ab ipsomet priores duæ reiciuntur, tertia vero in istam peruulgatam reuoluitur.

Cum igitur pateat Iosue annos Othonielis annis non inuoluendos, patet etiam illud, annorum summam, ante Iudicum annos, accipi posse aliquam, prout significatur Iosue 12. v. 18. cap. 13. v. 1. cap. 18. v. 3. cap. 22. & 23.

Tertia ratio ab autoritate Græcorum & Latinorum, quos supra ostendi ab istis 480. annis discessisse, & ita quidem, vt eorum aliqui clare contendunt, locum esse vitiosum. V. C. è recentioribus Canus l. c. Sigonius in Sulpitium & ante annos plus 1000. ipse Sulpitius ita scribit: A profectioe Hebræorum anno fere 88. & 500. licet libro regnorum 3. 440. fuisse referantur, quod nequaquam conuenit: Sed non dubito (inquit) libratorum potius negligentia, præsertim tot iam sæculis antecedentibus, veritatem fuisse corruptam, quam vt propheta errauerit. Et ante ipsum D. Hieronym. Epl. 132. ad Vitalem, D. August. 15. Ciuit. cap. 14. Simileque calculi vitium in Hebræo monstratum, Iudicum 20.

SECUNDA POSITIO.

Videntur ab exitu ex Ægypto numerandi anni 680. dum primo modo exitus accipitur. At dum tertio, quemadmodum in LXX. sumi videtur, 640. Probatur. Quia sic in textu Latino, Hebræo, Chaldæo, vna tantum vocula mutatur, quemadmodum ca. 17. l. 1. Regum, LXX. & Iosephus posuerunt quatuor pro sex; sicque temporum rationes congruunt optime. Nam à primo Iudice vsque ad Samsonem sunt anni 390. Samson autem gubernat liberum omnino populum Iud. 16. annos 20. Ante quos gubernat quidem alios 20. sed ij in ea, quæ progressa est seruitute includuntur, dum non omnino liber esset populus licet aliquantum iam respiraret, quemadmodum colligitur ex Iudicum 15. v. 11. & 20. vbi Samson dicitur iudicare non simpliciter annis 20. sed in diebus Philistiim, id est, cum isti adhuc quodammodo Israclitis imperarent.

Post Samsonem tempus Historiarum Iudicum 17. 18. sit annorum 8.

Postea Heli 1. Regum 4. præest annos 40. ex quibus efficitur summa, quæ est Act. 13. 450. annorum vsque ad Samuelem, non simpliciter, sed prophetam: quia scilicet paulo ante Heli mortem & deinceps post cap. 3. v. 21. libri 1. Regum prophetam agere cœpit, & fluxerunt postea 1. Reg. 7. vt ibi probatum, anni 20.

Samuelis vero solius ante Saulem gubernantis anni sunt minimum 28.

Saulis vero regnantis, post Samuelis solius principatum. Act. 13. anni 40.

Dauidis 3. Regum 2. itidem 40.

Salomonis 4.

Vnde summa existit 582. annorum.

Quibus si addas 40. annos deserti & 8. primæ seruitutis Iudicum 3. supersunt addendi adhuc 50. qui Iosue tempora, & status vtriusque ante Iudices continent; prout accommodabis ex dictis sub finem Iosue, & partis primæ Iudicum. Vnde summa vt dixi annorum fiet. 680.

Sed duo hic potissimum dubia.

Primum: an solus omnino ante Saulem regnum præfuerit Samuel, & quam diu?

Præfuisse demonstrat Liber 1. Reg. cap. 7. v. 6. 15. 16. 17. Caput 8. v. 13. vbi iudices dicitur constituisse filios cum senisset. Ergo sine illis solus antea Iudicabat. 2. Non esset commodum tempus, quo facta essent, quæ dicuntur cap. 7. v. 13. Præfuisse vero videretur annos, vt dixi minimum 28. vt patet ex dictis 1. Reg. cap. 8. licet aliud statuât Seder, Cedrenus, Abulensis, Iosephus, Arias, alij, omnes inter se dissentientes.

Posterius de Saule: an solus & quam diu regnauit? Variæ sunt iam citatorum authorum

rum opiniones, & Eupolemi apud Eusebium lib. 9. Præparat. Maximi apud Scalig. l. 7. vti Sauli, à quo 30. dantur.

Dico breuiter eum post proprium solius Samuelis principatum; regnasse annos 40. Probatur 1. Quia clare & expresse affirmat D. Paulus Act. 13. v. 22. hosque annos incipit post Regem postulatam: vt admittenda eorum Glossa non videatur, qui cum Samuelis annis confundunt, cum ij ante regis postulationem fuerint.

Secundo. Res Saulis tam multæ, tamque variæ sunt, vt cum Hebræis duorum annorum spatio, vel etiam paulo plurium includi nequeant, vt sunt bella cum Ammonitis, Palæstinis, aliisque gentibus, persecutio Dauidis.

Tertio. Non tam cito recrescere potuissent. 1. cap. 30. Ammonitæ, cum cap. 15. pene funditus deleti fuissent.

Quarto. Sicuti cum D. Paulus l. c. dicit, dedisse Deum iudices 450. annis, significat tempus quo illi regnarunt, ita cum dicit dedisse regem Saulem 40. annis.

Quinto. Ab autoritate D. Aug. lib. 17. Ciuit. cap. 7. l. 18. c. 20. A. T. cap. vlt. 1. Reg.

Sexto. Non potuissent Saulis filij post regni biennium vel paucorum annorum ita creuisse, vt 1. Regum. cap. 30. prælio interessent, cum solus Ionathas c. 13. arma ferret.

Denique, quæ de actorum annis 40. dicuntur, tam clara sunt, vt iis præstet simpliciter adherere, quam ea nescio quo modo interpretari. V. C. dicit in eum locum V. Beda D. Paulum vulgi opinionem sequutum. At in superioribus numeris tam accuratus fuit, quomodo non in isto? deinde in Synagoga disputabat. Tertio. Cur impij Saulis annis vulgus includeret optimi Samuelis annos? Quin vero Theodoretus quæst. 28. 1. Regum, & Procop. in cap. 13. libri 1. dicunt Samuelis annis, potius Saulis annos ob impietatem includendos fuisse.

TERTIA POSITIO.

Cœptum est Templum anno Mundi 3130. Quia vt dixi notation. 3. cap. 11. Exodi egressi sunt Israëlita anno 2449. absoluto, seu inchoato 2450.

Finitum vero est mense anni 8. qui cap. 6. dicitur Bul. quasi quo decidunt folia, vel quo pluuia redundant, respondetque Octobri nostro, & Nouembri, Chaldæus Mensem congregatarum frugum vocat. Finitum anno ab inceptioe 7. Anno regni Salomonis vndecimo, vt ibidem dicitur. Ab egressu 687. Anno mundi 3137. Domus regie anno post templum 13. finita, seu anno regni Salomonis 20. 3. Regum 8. & cap. 9. vers. 10. 2. Paralip. 8.

CAPVT VIII.

Hinc cōgregati sūt omnes maiores natu Israël cum principib. tribuum, & duces familiarum filiorum Israël ad regem Salomonem in Ierusalem: vt deferrent arcam fœderis Domini, de ciuitate Dauid, id est, de Sion. 2. Conuenitque ad regem Salomonem vniuersus Israel in mēse Ethanim, in solemni die, ipse est mensis septimus. 3. Veneruntque cuncti senes de Is-

CAPVT V.

Hntulit igitur Salomon omnia, quæ vouerat Dauid pater suus, argētum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Dei. 2. Post quæ congregauit maiores natu Israël, & cūctos principes tribuum, & capita familiarum de filiis Israël in Ierusalem, vt adducerent arcā fœderis Domini de Ciuitate Dauid, quæ est Sion. 3. Venerunt itaque ad regem omnes viri

Israël

dotes, 4. & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum foederis, & omnia vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea sacerdotes & Leuitæ. 5. Rex autem Salomõ, & omnis multitudo Israel, quæ cõuenerat ad eum, gradiebatur cū illo ante arcã, & immolabant oues & boues absq; æstimatione & numero. 6. Et intulerunt sacerdotes arcã foederis Domini in locum suum, in oraculum templi, in Sanctum sanctorum subter alas cherubim. 7. Siquidem cherubim expandebãt alas super locum arcæ, & protegebãt arcam, & vectes eius desuper. 8. Cumq; eminenter vectes, & apparerent summitates eorum foris Sanctuarium ante oraculum, non apparebant vltra extrinsecus, qui & fuerunt ibi vsque in præsentem diem. 9. In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus foedus cum filiis Israël, cum egrederentur de Terra Egypti. 10. Factum est autem, cum exissent sacerdotes de Sanctuario, nebula impleuit domum Domini, 11. & non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini domum Domini. 12. Tunc ait Salomon: Dominus dixit vt habitaret in nebula. 13. Aedificans aedificaui domum in habitaculum tuum, firmissimum solium

Israël in die soleni mēsis septimi. 4. Cūq; venisset cuncti seniorū Israel, portauerunt Leuitę arcam, 5. & intulerūt eam, & omnē paraturam tabernaculi. Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerūt sacerdotes cum Leuitis. 6. Rex autē Salomõ, & vniversus cœtus Israel, & omnes, qui fuerūt congregati ante arcã, immolabant arietes, & boues absq; vllō numero: tāta enim erat multitudo. 7. Et intulerunt Sacerdotes arcã foederis Domini in locum suum, id est, ad oraculum templi, in Sancta sanctorum subter alas cherubim: 8. ita vt cherubim expanderent alas suas super locum, in quo posita erat arca, & ipsã arcam tegerent eum vectibus suis. 9. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululū longiores erant, capita parebãt ante oraculū: si vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vsque in præsentem diem. 10. Nihilque erat aliud in arca, nisi duæ tabulæ, quas posuerat Moyses in Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Israel egredientibus ex Aegypto. 11. Egressis autē Sacerdotibus de sanctuario (omnes enim Sacerdotes, qui ibi potuerant inueniri, sanctificati sunt: nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat) 12. tam Leuitæ quam cãtores, id est, &

tuū in sēpiternū. 14. Cōuertitq; rex faciē suā, & benedixit omni ecclesiæ Israel: omnis enim ecclesia Israel stabat. 15. Et ait Salomō: Benedictus Dominus Deus Israel, qui locutus est ore suo ad Dauid patrē meū, & in manib. eius perfecit, dicens: 16. A die, qua eduxi populū meū Israel de Ægypto, nō elegi ciuitatem de vniuersis tribubus Israel, vt ædificaretur domus, & esset nomē meum ibi: ~~sed~~ ^{scio quo modo} elegi Dauid vt esset super meū Israel. 17. Voluitq; Dauid pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel: 18. & ait Dominus ad Dauid patrē meū: Quod cogitasti in corde tuo ædificare domū nomini meo, bene fecisti, hoc ipsū mēte tractās. 19. Verumtamē tu nō ædificabis mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de renibustuis, ipse ædificabit domū nomini meo. 20. Confirmauit Dominus sermonē suū, quē locutus est: stetitq; pro Dauid patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus: & ædificaui domū nomini Domini Dei Israel. 21. Et cōstitui ibi locū arcę, in qua fœdus Domini est, quod percussit cū patribus nostris, quādo egressi sunt de Terra Ægypti. 22. Stetit autē Salomō ante altare Domini in cōspectu ecclesiæ Israel, & expādit manus suas in cōlū, 23. & ait: Domine Deus Israel, nō est similis tui Deus in cælo desuper, & sup̄ terrā deorsū: qui custodis

qui sub Afaph erant, & qui sub Eman, & qui sub Idithun, filij, & fratres eorū vestiti byssinis, cymbalis, & psalteriis, & citharis concrepabant, stantes ad Orientalem plagam altaris, & cū eis Sacerdotes centum viginti canentes tubis. 13. Igitur cunctis pariter, & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diuersi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublime tollentibus; longe sonitus audiebatur, ita vt cum Dominū laudare cœpissent & dicere: Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius: impleretur domus Dei nube, 14. nec possent Sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. Cōpleuerat enim gloria Domini domum Dei.

CAPVT VI.

Vnc Salomon ait: Dominus pollicitus est vt habitaret in caligine: 2. ego autem ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum. 3. Et cōuertit rex faciē suā, & benedixit vniuersæ multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta) & ait 4. Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod locutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens: 5. A die, qua eduxi populum meum de Terra Ægypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: neq; elegi quemquam a-

lium

pactum & misericordiã seruis
 tuis, qui ambulabant coram te
 in toto corde suo. 24. Qui cu-
 stodisti seruo tuo Dauid patri
 meo quæ locutus es ei: ore locu-
 tus es, & manibus perfecisti, vt
 hæc dies probat. 25. Nunc igitur
 Domine Deus Israël, conserua
 famulo tuo Dauid patri meo
 quæ locutus es ei, dicēs: Nō au-
 feretur de te vir coram me, qui
 sedeat super thronū Israël: ita
 tamen si custodierint filij tui
 viam suam, vt ambulēt coram
 me sicut tu ambulasti in cōspe-
 ctu meo. 26. Et nunc Domine
 Deus Israël firmētur verba tua,
 quæ loquutus es seruo tuo Da-
 uid patri meo. 27. Ergone pu-
 tandum est quod vere Deus ha-
 bitet super terram? si enim cæ-
 lum, & cæli cælorum te capere
 nō possunt, quanto magis do-
 mus hæc, quā ædificauit? 28. Sed
 respice ad orationem serui tui,
 & ad preces eius Domine Deus
 meus: audi hymnum & oratio-
 nē, quam seruus tuus orat corā
 te hodie: 29. vt sint oculi tui a-
 perti super domum hæc nocte
 ac die: super domum, de qua di-
 xisti. Erit nomē meū ibi: vt ex-
 audias orationē, quā orat in lo-
 co isto ad te seruus tuus. 30. Vt
 exaudias deprecationem serui
 tui & populi tui Israel, quod-
 cunque orauerint in loco isto,
 & exaudies in loco habitaculi
 tui in cælo, & cum exaudieris,
 propitius eris. 31. Si peccauerit
 homo in proximum suum, &
 habuerit aliquod iuramētum,

liū virū, vt esset dux in populo
 meo Israel, 6. sed elegi Ierusalē,
 vt sit nomen meū in ea, & elegi
 Dauid, vt cōstituerem eū super
 populū meum Israel. 7. Cumq;
 fuisset voluntatis Dauid patris
 mei, vt ædificaret domum no-
 mini Domini Dei Israel, 8. dixit
 Dominus ad eū: Quia hæc fuit
 voluntas tua, vt ædificares do-
 mum nomini meo, bene quidē
 fecisti huiuscemodi habere vo-
 luntatem: 9. sed nō tu ædifica-
 bis domum; verum filius tuus,
 qui egredietur de lumbis tuis,
 ipse ædificabit domum nomi-
 ni meo. 10. Cōpleuit ergo Do-
 minus sermonem suum, quem
 locutus fuerat: & ego surrexi
 pro Dauid patre meo, & sedi
 super thronum Israel; sicut lo-
 cutus est Dominus: & ædifica-
 ui domū nomini Domini Dei
 Israel. 11. Et posui in ea arcam,
 in qua est pactū Domini, quod
 pepigit cum filiis Israel. 12. Ste-
 tit ergo coram altari Domini
 ex aduerso vniuersæ multitu-
 dinis Israel, & extendit manus
 suas. 13. Siquidem fecerat Salo-
 mō basim æneam, & posuerat
 eam in medio basilicæ, haben-
 tem quinque cubitos longitu-
 dinis, & quinque cubitos lati-
 tudinis, & tres cubitos altitudi-
 nis: stetitq; super eam: & dein-
 ceptis flexis genibus cōtra vni-
 uersam multitudinē Israel, &
 palmis in cælum leuatis. 14. ait:
 Domine Deus Israel, nō est simi-
 lis tui Deus in cælo & in terra:
 q; custodis pactū & misericor-

quo teneatur astrictus, & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam. 32. tu exaudies in caelo: & facies, & iudicabis seruos tuos, condennas impium, & reddes viam suam super caput eius, iustificansque iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suam. 33. Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agentes poenitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac; 34. exaudi in caelo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram, quam dedisti patribus eorum. 35. Si clausum fuerit caelum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto, poenitentiam egerint nomini tuo, & a peccatis suis conuersi fuerint propter afflictionem suam: 36. exaudi eos in caelo, & dimitte peccata seruatorum tuorum, & populi tui Israel: & ostende eis viam bonam per quam ambulent, & da pluuiam super terram tuam, quam dedisti populo tuo in possessionem. 37. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aer, aut aerugo, aut locusta, vel rubigo, & afflixerit eum inimicus eius portas obsidens, omnis plaga, & vniuersa infirmitas, 38. cuncta deuoratio, & imprecario, quam acciderit omni homini de populo tuo Israel: si quis cognouerit plagam cordis sui, & expandent manus suas in domo

diam cum seruis tuis, qui ambulat coram te in toto corde suo. 15. Qui praestitisti seruo tuo Dauid patri meo quaecumque locutus fueras ei: & quae ore promiseras, opere complesti, sicut & praesens tempus probat. 16. Nunc ergo Domine Deus Israel, imple seruo tuo patri meo Dauid quaecumque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui vias suas, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. 17. Et nunc Domine Deus Israel, firmetur sermo tuus, quem locutus es seruo tuo Dauid. 18. Ergone credibile est ut habitet Deus cum hominibus super terram? Si caelum & caeli caelorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam aedificaui? 19. Sed ad hoc tantum facta est, ut respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius Domine Deus meus: & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te: 20. ut aperiatis oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus, super locum, in quo pollicitus es ut inuocaretur nomen tuum, 21. & exaudires orationem, quam seruus tuus orat in eorum: & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel. Quicumque orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de caelis, & proprietate. 22. Si peccauerit quisquam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, sequae maledicto con-

fringerit

hac, 39. tu exaudies in caelo in lo-
 co cohabitationis tuæ, & repro-
 pitiaberis, & facies vt des vni-
 cuiq; secundū omnes vias suas,
 sicut videris cor eius (quia tu
 nosti solus cor omniū filiorum
 hominū) 40. vt timeant te cum-
 sis diebus, quibus vinūt super
 faciē terræ, quam dedisti patri-
 bus nostris. 41. Insuper & alic-
 nigena, qui non est de populo
 tuo Israel, cum venerit de terra
 lōginqua propter nomē tuum
 (audietur enim nomen tuū ma-
 gnum, & manus tua fortis, &
 brachium tuum. 42. extentum
 vbiq; cum venerit ergo, & ora-
 uerit in hoc loco. 43. tu exau-
 dies in caelo, in firmamēto ha-
 bitaculi tui, & facies omnia
 pro quibus inuocauerit te alic-
 nigena, vt discāt vniuersi popu-
 li terrarū nomē tuū timere, si-
 cut popul' tuus Israel, & probēt
 quia nomē tuum inuocatū est
 super domū hāc, quā ædificauī.
 44. Si egressus fuerit populus
 tuus ad bellum cōtra inimicos
 suos, per viā, quocunq; miseris
 eos, orabunt te cōtra viam ci-
 uitatis, quam elegisti, & cōtra
 domum, quam ædificauī no-
 mine tuo, 45. & exaudies in
 caelo orationes eorū, & preces
 eorum, & facies iudicium eo-
 rū. 46. Quod si peccauerint ti-
 bi (non est enim homo qui nō
 peccet) & iratus tradideris eos
 inimicis suis, & captiui ducti
 fuerint in terrā inimicorū lōge
 vel prope, 47. & egerint pœ-
 nitentiam in corde suo in loco

strinxerit corā altari in domo
 ista: 2. tu audies de caelo, & fa-
 cies iudiciū seruorū tuorū, ita
 vt reddas iniquo viam suam in
 caput propriū, & vlciscaris in-
 stum, retribuēs ei secundum iu-
 stitiā suā. 4. Si superatus fuerit
 populus tuus Israel ab inimicis
 (peccabūt enim tibi) & cōuersi
 egerint pœnitentiā, & obsecra-
 uerint nomē tuū, & fuerint de-
 precati in loco isto, 25. tu exau-
 dies de caelo, & propitiare pec-
 cato populi tui Israel, & reduc
 eos in terrā, quā dedisti eis, &
 patribus eorū. 26. Si clauso cæ-
 lo pluuia non fluxerit propter
 peccata populi, & deprecati te
 fuerint in loco isto, & confessi
 nomini tuo, & cōuersi à pecca-
 tis suis, cū eos afflixeris, 27. ex-
 audi de caelo Domine, & dimit-
 te peccata seruis tuis & populi
 tui Israel, & doce eos viam bo-
 nā, per quā ingrediamur: & da
 pluuiam terræ, quā dedisti po-
 pulo tuo ad possidendū. 28. Fa-
 mes si orta fuerit in terra & pe-
 stilentia, ærugo, & aurugo, &
 locusta, & bruchus, & hostes
 vastatis regionibus, portas ob-
 federint ciuitatis, omnisq; pla-
 ga & infirmitas presserit: 29. si
 quis de populo tuo Israel fue-
 rit deprecatus, cognoscēs pla-
 gam & infirmitatē suā, & ex-
 panderit manus suas in domo
 hac. 30. tu exaudies de caelo, de
 sublimi scili. habitaculo tuo, &
 propitiare, & redde vnicuique
 secūdū vias suas, quas nosti eū
 habere in corde suo: (tu enim

captiuitatis, & cōuersi deprecati fuerint in captiuitate sua, dicentes: Peccauimus, inique egimus, impie gessimus: 48. & reuersi fuerint ad te in uerso corde suo, & tota anima sua in terra inimicorum suorum, ad quā captiui ducti fuerint: & orauerint te contra viā terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & ciuitatis quam elegisti, & templi quod ædificauimus nomini tuo: 49. exaudies in caelo, in firmamento solij tui orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum: 50. & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorū, quibus præuaricati sunt in te: & dabis misericordiam coram eis, qui eos captiuos habuerint, ut misereatur eis. 51. Populus enim tuus est, & hereditas tua, quos eduxisti de terra Ægypti, de medio fornacis ferreæ. 52. Ut sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui, & populi tui Israël, & exaudias eos in uniuersis pro quibus inuocauerint te. 53. Tu enim separasti eos tibi in hereditatem de uniuersis populis terræ, sicut loquutus es per Moysen seruū tuū, quādo eduxisti patres nostros de Ægypto Domine Deus. 54. Factum est autē, cū cōpleisset Salomon orās Dominū omnē orationē, & deprecationē hanc, surrexit de cōspectu altaris Domini: utruq; enim genu in terrā fixe-

solus nosti corda filiorum hominū.) 31. ut timeāt te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus uiuunt super faciē terræ, quā dedisti patribus nostris. 32. Externum quoque, qui non est de populo tuo Israël, si uenerit de terra longinqua, propter nomē tuum magnū, & propter manū tuā robustam, & brachium tuum extētum, & adorauerit in loco isto, 33. tu exaudies de caelo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: ut sciant omnes populi terræ nomē tuum, & timeāt te sicut populus tuus Israël. & cognoscant, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc quam ædificauimus. 34. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum cōtra aduersarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te cōtra viam, in qua ciuitas hæc est, quam elegisti, & domus, quam ædificauimus nomini tuo. 35. tu exaudies de caelo preces eorū, & obsecrationē, & uisceris. 36. Si autē peccauerint tibi (neq; enim est homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terrā longinquā, vel certe quæ iuxta est, 37. & cōuersi in corde suo in terra, ad quā captiui ducti fuerint, egerint pœnitētiam, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ dicētes: Peccauimus, iniq; fecimus, iniuste egimus:

rat, & manus expanderat in
 coelum. 55. Stetit ergo, & be-
 nedixit omni ecclesie Israël
 voce magna dicens: 56. Bene-
 dictus Dominus, qui dedit re-
 quietem populo suo Israël, iuxta
 omnia quæ locutus est: non ce-
 cidit ne vnus quidem sermo
 ex omnibus bonis, quæ locu-
 tus est per Moysen seruum suum.
 57. Sit Dominus Deus noster
 nobiscum, sicut fuit cum pa-
 tribus nostris, non derelin-
 quens nos, neque proiciens.
 58. Sed inclinet corda nostra
 ad se, vt ambulemus in vni-
 uersis viis eius, & custodia-
 mus mandata eius, & ceremo-
 nias eius, & iudicia quæcūq;
 mandauit patribus nostris. 59.
 Et sint sermones mei isti, qui-
 bus deprecatus sum coram Do-
 mino, appropinquantes Do-
 mino Deo nostro die ac nocte,
 vt faciat iudicium seruo suo,
 & populo suo Israël per sin-
 gulos dies: 60. vt sciant omnes populi terræ, quia Dominus ipse
 est Deus, & non vltra absque eo. 61. Sit quoque cor nostrum
 perfectum cum Domino Deo nostro, vt ambulemus in decre-
 tis eius, & custodiamus mandata eius, sicut & hodie. 62. Igitur
 rex, & omnis Israël cum eo, immolabant victimas coram Do-
 mino. 63. Mactauitque Salomon hostias pacificas, quas immo-
 lauit Domino, bouum viginti duo millia, & ouium centum vi-
 ginti millia: & dedicauerunt templum Domini rex, & filij Is-
 raël. 64. In die illa sanctificauit rex mediū atrij, quod erat ante
 domum Domini: fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium,
 & adipem pacificorum: quoniam altare æreum, quod erat co-
 ram Domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum,
 & sacrificium, & adipem pacificorum. 65. Fecit ergo Salomon
 in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israël cum eo,
 multitudo magna ab introitu Emath vsque ad Riuum Ægy-

pii, coram Domino Deo nostro, septem diebus & septem diebus, id est, quatuordecim diebus. 66. Et in die octava dimisit populos: qui benedicentes regi; profecti sunt in tabernacula sua latantes, & alacri corde super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus David seruo suo, & Israël populo suo.

COMMENTARIUS.

Præponendus hoc loco è Chald. Paraphrasi
Cant. 3. vers. 11.

Gestum 12. In extructum iam templum infert Salomon vetus Mosaicum tabernaculum, eius vasa omnia, arcam ipsam eadem religionis pompa & processione, qua olim David lib. 2. c. 6. nisi quod maior hic extiterit e. 7. v. 47. c. 8. v. 5. 63. 65. 2. Paral. 5. & 7. Tum vero templum ipsum dedicatum mense qui septembri nostro respondet, & dicitur Ethaniam, id est, fortium, quod vel fructus tunc fortes, seu maturi sunt; vel festa complura sint, quibus à fortibus & piis Deus colitur.

Iudæi suo in calendario videntur dedicationem incipere post scenopegiarum octavam videtur tamen octiduo ante cœpisse, totosque 14. dies durasse, vt habet v. 65. vbi 8. die solennitatis, scil. posterioris, seu tabernaculorum, populus dimissus est. Ita Abul. Theod. & fere Iosephus, clare vero 2. Par. c. 7. v. 9. & 10. vbi dies dimissionis notatur mensis septimi dies 23.

Sed quo anno? Cum enim supra dictum sit anno Salomonis 11. mense 8. templum esse absolutum: quomodo mense 7. dicitur hic v. 2. facta dedicatio?

Resp. Abul. q. 2. cum 7. mense omnia fere absoluta essent, voluisse Salomonem propter tabernaculorum festi opportunitatem anticipare omnimodam illam perfectionem, quæ paulo post facta est. sed cum tam clare mense isto 7. iam perfecta dicantur omnia, c. 7. v. 48. 51. neque verisimile sit ita regem opera distribuisse, vt ante dedicationem perfici non possent, præstat in annum sequentem Encænia ista conferre; vt magis interim muri siccarentur, & suauius omnia compararentur. Pet. Dam. s. 2. de nat. B. V. cum templo Salomonis eam confert: fuit hoc templum etiam typus Ecclesiæ constituendæ. v. Bud. l. 5. de ass. p. 293. Tharg. Cant. 1. v. vlt. dixit Salomon Propheta. Quam pulchra est domus sanctuarij domini, quæ ædificata est per manus meas ex lignis cedrinis! sed pulchrior est domus sanctuarij, quæ ædificanda est in diebus Regis Messia, cuius trabes erunt ex cedris, quæ sunt in paradiso voluptatis, & tigna eius ex abietibus, & areuthis & pinis. Et Cant. 3. v. 7. de sacerdotibus. Quam pulchri in tempore, quo extendunt manus suas, & stant in suggesto suo, & benedicunt populo, &c.

Quomodo anima debeat parari vt Deo domicilium sit venienti, docet Philo de cherubim, & ex eo Pontanus ann. in progymn. 4. tom. 3. p. 1. S. Macar. h. 1. & 10. Nouatianus. de Trin. c. 6. tabernaculum populo erigere permittitur: nec tamen Deus intra tale inclusus continetur: sic & templum extruitur, nec tamen Deus intra templi angustias omnino sepitur. Non igitur mediocris est Deus: sed populus mediocris est sensus; nec angustus Deus: sed rationis populi angustus est intellectus habitus. Vide Dedicaciones anniuers. P. Mart. de Roa lib. de natali die c. 21. Venantius Fortunatus ad Felicem Episcopum de dedicatione Ecclesiæ suæ, ad huius imitationem sic canit.

*Cum Salomon coleret generosi encœnia templi,
Israheliticos fecit adesse viros.
Leuitas, proceres, pueros, iuuenesque senesque,
Undique certatim regia pompa trahit.
Maclamur vituli, tauri iugulantur ad aras,
Et populi in votis gaudia cadis erant.
Nunc vero erigitur rita placitura beato,
Tempore atcurso iustior ara Deo.*

*Prospera quæ populis Felix modo festa ministrans,
Exuperat rebus gæsta priora nouis.
Conuocat egregios sacra ad solennia Patres,
Quo stat vera salus, & fugit umbra vetus.
Docti clauæ Petri caelos aperire petenti,
Ac monitis Pauli noscere claustra poli.*

Idem l. 2. de Ecclesia Parisiaca : estque comparatio cuiuslibet Ecclesiæ Christianæ cum prisco illo templo.

*Si Salomoniaci memoratur machina templi,
Arte licet par sit, pulchrior ista fide.
Nam quæcumque illic veteris velamine legis
Clauis fuerit prius, hic reserata patent.
Floruit illa quidem vario intertextis metallo,
Clarius hæc Christi sanguine tincta nitet.
Illam aurum, lapides ornarunt, cedrina ligna,
Hic venerabilior de cruce fulget honor.
Constitit illa vetus ruituro structa talento.
Hæc pretio mundi stat solidata domus.*

In dedicatione ista Deum ipse Salomon utroque genu flexo, panisfque manibus, v. 54. in atrio quidem exteriore, sed ante altare orat, & bene populo precatur.

In oratione est proœmium & petitio. Illud laudationis Dei plenum estv. 23. Petitio primo generalis est, vt velit diuina bonitas domus huius curam habere, eosque qui in ea orarent, clementer exaudire. Sed quia curam istam expresserat per domum quam ædificarat, sibi ipsi obicit, v. 27. Deum domo capi non posse: quemadmodum & Act. 17. dicitur; videlicet ipsa diuinitas loco nullo circumscribi potest, & vbique est: eius tamen cura & beneficentia magis vno in loco, quam in altero declarari potest. Et hoc est, quod tantum petit Salomon, idque aliis verbis v. 29. metaphoricis exprimit: vt sint oculi tui aperti super domum hanc, quemadmodum notat Procopius.

Petitio deinde specialis duplex est. Vna pro iis qui in templo sacri quippiam agent: iurando scilicet aut precando, v. 31. & seq. Secunda pro iis qui in templo esse non possent ob bella, captiuitates, morbos; ad illud sese tamen conuerterent; idque aspicerent, iurando scilicet, aut precando, v. prout fecit Daniel, Ezech. Et hodie superstitione versus Mechem ad meridiem sese suis in Moscheis vertunt Turcæ.

De iurantibus verò petebat v. 31. vt qui falso iuraret aut inique iuramentum exigeret in templo, diuinitus statim puniretur, quemadmodum Num. 5. qui vere ac iuste liberaretur, idque in Israëlitis atrio, sed coram altari fiebat, cum Gentiles in id genus sacramentis, Deorum suorum aras tenerent; vt ex Gellio lib. 1. e. tertio, patet, sic apud Christianos ad sacra Euangelia, Eucharistiam, SS. sepulchra, & reliquias iuramenta interdum concipiuntur; quæ si propter maiorem reuerentiam fiunt, licita sunt & bona: si vt miraculum semper & nocentis aut innocentis declaratio certa adhibeatur, fiunt, illicita sunt, nisi ipsa Dei voluntas aliquo iudicio perspecta foret. Vide Turonensem lib. 8. c. 16. Abulens. quæst. 14. secunda quæst. 5. Can. Manam quendam. Can. quanto, Can. qui de Causa.

Qui vero ista facere possunt, & pro quibus orat Salomon, sunt primo Israëlita, tum exteri Gentiles, qui vnum scilicet Deum credebant, eiusque colendi gratia Ierosolyman ventitabant, v. 41. & Act. 8. Eunuchus. possuntque isti vel singuli, vel coniuncte accipi: siue bona quædam precantur, siue mala deprecantur, eaque vel aperta, vel occulta, quallacumque sint v. 37. 38. 39. 52. Eorum enumerantur hic aliquot genera.

Primum Dei restitucio per miraculum v. 31. 2. è bello liberatio v. 33. 3. nimia siccitas aeris 35. 4. Pestis aliæque calamitates, & quibus similia omnia vt dixi intelliguntur sed

Nota v. 38. deuotionem & imprecationem, pro oratione & prece, bonam in partem accipi: prout Hebræa verba, quibus toties hoc e. vitur, declarauit non autem pro anathematismo, vt habet Aug. q. 21.

Nata secundo, v. 40. Solus Deus *in seipso* statuitur, vt Act. 1. & 15. Quia solus cogitationes quæ per se ipsas præcise sumuntur; nulloque vel exteriori vel interiori signo etiam occultissimo declarantur, Deus cognoscit.

Tertio, v. 46. non est homo, qui non peccet, v. 1. Ioannis primo, Prou. 24. & lib. 3. de Ira c. 24. inquit Seneca. Nemo omnibus horis sapit. Monet Ambr. in 1. Luca. Hinc peccandi exultationem capiendam non esse: sed legatur Chryl. hom. de Anna & samuele. Hom. 6. in Matthæum, Aug. ad catechumenos, & lib. 18. ciuitatis, c. 47.

In benedictione v. 60. non est ultra absque eo, id est; ultra eum non est Deus.

Postremo sacrificia tot adhibuit; vt altaris loco, media pavimenti, quod in atrio sacerdotum est, pars sumenda & consecranda fuerit v. 64. Deinceps vero quotidie sacrificauit: sed valde solemniter in anno ter, Paschate, Pentecoste, Tabernaculis hic c. 9. v. 5. 2. Paralip. 8.

Sacerdotes vero & Leuitæ suis singuli officiis perfungi cœperunt 2. Paral. 5. v. 12. & seqq. Licet enim à Dauide certas in classes distributi fuissent & munia, cum tamen ordinem re ipsa nondum tenuerant 2. Paral. 5. & 8.

Miracula tamen contigerunt: non illa, quæ de templi portis sponte clausis, & cum Ps. 131. cantaretur, apertis, Rabini fabulantur: sed nebula gloriosa & densa, c. 8. v. 10. & 2. Paral. 5. cap. Ignis de cœlo, Par. c. 7. v. 1. Sicut in dedicatione splendorem visum refert Turonensis, c. 20. de gloria Martyrum.

CAPVT IX.

CAPVT VII.

Actum est autem cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium regis, & omne quod optauerat & voluerat facere, 2. apparuit ei Dominus secundo sicut apparuerat ei in Gabaon. 3. Dixitque Dominus ad eum: Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me: sanctificavi domum hanc, quam ædificasti, vt ponerem nomen meum ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. 4. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus, in simplicitate cordis, & in equitate: & feceris omnia, quæ præcepi tibi, & legitima mea & iudicia mea seruaueris, 5. ponam thronum regni tui super Israël in sempiternum, sicut

Ompleuitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo, vt faceret in domo Domini, & in domo sua, & prosperatus est. 12. Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij. 13. Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: 14. conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit poenitentiam à viis suis pessimis: & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. 15. Oculi quoque

locutus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de folio Israël. 6. Si autem auersione auerſi fueritis vos & filij veſtri, non ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea, & ceremonias meas, quas propoſui vobis, ſed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos: 7. auferam Israël de ſuperficie terræ, quam dedi eis: & templū, quod ſanctificaui nomini meo proiiciam à conſpectu meo, eritque Israël in prouerbiū, & in fabulam cunctis populis. 8. Et domus hæc erit in exemplum: omnis, qui tranſierit per eam, ſtupebit, & ſibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus ſic terræ huic, & domui huic? 9. Et reſpondebunt: Quia dereliquerunt Dominum Deum ſuum, qui eduxit patres eorum de Terra Ægypti, & ſecuti ſunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt eos: idcirco induxit Dominus ſuper eos omne malum hoc. 10. Expletis autem annis viginti poſtquam ædificauerat Salomon duas domos, id eſt, domū Domini, & domum regis, 11. (Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurū iuxta omne quod opus habuerat) tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in Terra Galilææ. 12. Et egreſſus eſt Hirā de Tyro, vt videret oppida, quæ dederat ei Salo-

que mei erunt aperti, & aures meæ rectæ ad orationem eius, qui in loco iſto orauerit. 16. Elegi enim, & ſanctificaui locum iſtum, vt ſit nomen meū ibi in ſempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. 17. Tu quoque ſi ambulaueris coram me, ſicut ambulauit David pater tuus, & feceris iuxta omnia, quæ præcepi tibi, & iuſtitias meas iudiciaq; ſeruaueris: ſuscitabo thronum regni tui, ſicut pollicitus ſum David patri tuo, dicens: 18. Nō auferetur de ſtirpe tua vir, qui ſit princeps in Israël. 19. Si autem auerſi fueritis, & dereliqueritis iuſtitias meas, & præcepta mea, quæ propoſui vobis, & abeūtes ſeruiertis diis alienis, & adoraueritis eos, 20. euellā vos de terra mea, quam dedi vobis: & domum hanc, quam ſanctificaui nomini meo, proiiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. 21. Et domus iſta erit in prouerbiū vniuerſis trāſeuntibus, & dicent ſtupentes: Quare fecit Dominus ſic terræ huic, & domui huic? 22. Reſpondebuntque: Quia dereliquerunt Dominum Deū patrum ſuorum, qui eduxit eos de Terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt: idcirco venerunt ſuper eos vniuerſa hæc mala.

mon, & non placuerunt ei, 13. & ait: Hæcine sunt ciuitates, quas dedisti mihi, frater? Et appellauit eas Terram chabul, vsque in diem hanc. 14. Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri. 15. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum Domini & domum suã, & Mello, & murum Ierusalẽ, & Hefer, & Mageddo & Gazer. 16. Pharaõ rex Ægypti ascendit, & cupit Gazer, succenditque eã igni: & Chananæũ, qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eam in dotem filix suæ vxori Salomonis. 17. Ædificauit ergo Salomon Gazer, & Bethoron interiorẽ, 18. & Baalath, & Palmirã in Terra solitudinis. 19. Et omnes vicinos, qui ad se pertinebant, & erat absque muro, muniuit, & ciuitates curruum & ciuitates equitum, & quodcumque ei placuit vt ædificaret in Ierusalem, & in Libano, & in omni terra potestatis suæ. 20. Vniuersum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non sunt de filiis Israël: 21. horum filios, qui remanserunt in terra, quos scilicet non potuerant filij Israël exterminare: fecit Salomõ tributarios, vsque in diem hanc. 22. De filiis autem Israël non cõstituit Salomon seruire quẽ-

1. **E**Xpletis autem viginti annis postquam ædificauit Salomon domum Domini & domum suam: 2. ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israël. 3. Abiit quoque in Emath Suba, & obtinuit eam. 4. Et ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. 5. Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorẽ, ciuitates mutatas habentes portas & vectes & seras: 6. Baalath etiã & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque vrbes quadrigarum, & vrbes equitarum. omnia quæcumque voluit Salomon atque disposuit, ædificauit in Ierusalem & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. 7. Omnẽ populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non erant de stirpe Israël, 8. de filiis eorũ: & de posteris, quos non interfecerant filij Israël, subiugauit Salomon in tributarios, vsque in diem hanc. 9. Porro de filiis Israël nõ posuit, vt seruirent operibus Regis: ipsi enim erant viri bellatores, & duces primi, & principes quadrigarum & equitum eius. 10. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt

quam, sed erant viri bellatores, & ministri eius, & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum. 23. Erant autem principes super omnia opera Salomonis præpositi quingenti quinquaginta, qui habebant subiectum populum, & statutis operibus imperabant. 24. Filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid in domum suam, quã ædificauerat ei Salomon: tunc ædificauit Mello. 25. Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare, quod ædificauerat Domino, & adolebat thymiama coram Domino: perfectumq; est templum. 26. Classem quoque fecit rex Salomō in Aflongaber, quæ est iuxta Ailath in littore Maris rubri, in terra Idumææ. 27. Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos & gnaros maris, cū seruis Salomonis. 28. Qui cum venissent in Ophir, sumptū inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.

& in custodiis thesaurorum. 16. Omnes impensas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundauit domum Domini, vsque in diem quo perfecit eam. 17. Tunc abiit Salomon in Aflongaber, & in Ailath ad oram Maris rubri, quæ est in Terra Edom. 18. Misit autem ei Hiram per manus seruorum suorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

runt ducēti quinquaginta, qui erudiebāt populum. 11. Filiam vero Pharaonis transtulit de Ciuitate Dauid in domū, quã ædificauerat ei. Dixit enim rex: Nō habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israël, eo quod sanctificata sit: quia ingressa est in eam arca Domini. 12. Tūc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticū, 13. vt per singulos dies offerretur in eo iuxta præceptū Moysi in sabbatis & in calendis, & in festis diebus, ter per annū, id est, in solemnitate azymorum, & in solemnitate hebdomadarum, & in solemnitate tabernaculorum. 14. Et constituit iuxta dispositionē Dauid patris sui officia Sacerdotum in ministris suis: & Leuitas in ordine suo, vt laudarent & ministrarent coram Sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusq; diei: & ianitores in diuisionib⁹ suis per portā & portā: sic. n. præceperat Dauid homo Dei. 15. Nec prætergressi sunt de mandatis regis tam Sacerdotes, quam Leuitæ ex omnibus, quæ præceperat, & in custodiis thesaurorum.

Gestum decimumtertium. Anno templi cœpti 20. apparet ei Dominus iterum, de quo Chrysoft. hom. 13. & 66. Deinde Tyriorum Regi, tanquã vsuario vel fructuario certum ad tempus vti quæst. 8. monet Abul. quoad scilicet sumptus quos fecerat, ipse colligeret; oppida 20. in Galilæa donat, quæ per contemptum Chabul vocauit, id est, idiomate Phœnicum, vt ait Iosephus, Non placens, alij vile, R. David Lutofam terram. R. Nahaman arenosam.

Quod additur v. 15. potest Hebraice hunc etiam sensum habere, causam ob quam Salomon tributum exegit, vel Chanaanis indixit. v. 20. est, &c. Disputant Iurisperiti; possitne princeps è suo principatu quicquam alienare, dicuntque vsufructuariam à Salomone factam Tyrium regem. Hotomannus quæst. ill. q. 1. an regibus ius sit ditio- nes suas arbitrato suo diminuere? cum Salomonis exemplum obiecisset, ita ait: de Salomonis donatione ita statuendum arbitror, cum non perpetui iuris, & proprietatis; ac dominij alienandi causa, oppida illa viginti regi extero tradidisse. I. propter rationem religionis, quæ sub extero rege mutari aut corrumpi potuisset. II. quia ne priuatorum quidem possessiones mutare regibus Israël licuit; vt de possessione Naboth dictum est. quid ergo est? nimirum cum Hiramus magnam Salomoni pecuniam ad templum ædificandum credidisset neque satisfacere illi Salomon per id tempus posset, de populi consilio, Salomon ei viginti oppida fruenta dedit; vt ex eorum vectigalibus & fructibus suum Hiramus seruaret: neque illa emptionis iure, & vt proprietarius possideret: sed tantum quasi ἀντιχρησίμους; aut certe eo iure, quod Longobardi precarium appellant, &c.

Gestum decimumquartum. Vrbes ædificauit, in quibus Gazer, quam, certam ob causam & occasionem, Pharaoni debellandam concessit; quam ipse non proprie in dotem, sed in quoddam quasi munus filix suæ, Salomonis vxori donauit, idque munus vocant id Græci ἀποδοχάς. Fuit deinde celeberrima illa Palmyra, de qua Plinius lib. 5. c. 35. hæc enim Thamor est, vt ait l. 5. Ptol. Geog. c. 15. Pirkam; quæ post Hadrianiopolis apud Stephanum.

Vxorem Pharaonis filiam è domo David eduxit, quod etsi licuisset; eam deinceps nullo conjugij vsu pollui vellet, quia in ea olim arca fuisset; quoad aliquam ipsius scilicet domus partem, c. 8. Par. v. 11.

Gestum decimumquintum. Classem instruit. v. 26. in Idumææ portum maris Suph, quem portum suis temporibus dicit Iosephus vocatum Berenicem, cum alioqui sit hæc in altero latere occidentali apud Ptolemæum & Plinium lib. 6. c. 23. & 29. Vocatur ista classis etiam Tyriorum regis nomine. c. 10. v. 22. Quia è subditis suis miserat Tyrios, & Sidonios, quod rei nauticæ peritissimi essent: prout hic, & passim apud Herodotum, Aratum, Plinium & alios celebrantur. sed naues eodem c. 10. bis appellantur Hebraice naues Tharsis, & Paral. c. 9. v. 21.

Sumitur vero Tharsis nomen. Primo pro eius nominis homine Gen. 10. Secundo, pro lapide Hebraice, Exodi 28. Tertio, pro vrbe Tharso vel Carthagine. ita Iosephus l. 1. antiq. c. 7. Græc. c. 11. Lat. Hier. ep. 133. &c. Quarto, pro regione Ciliciæ. Quinto, pro gente Indiæ, vt apud Theodoretum quæst. 35. D. Hier. Ierem. 10. & in quibusdam hodie globis Geographicis, & Maphæo lib. 10. Sexto, pro mari, & hæc primaria est significatio, & absoluta vt ait Ieremix c. 10. & in Isaïæ secundum D. Hieronymus, vbi etiam docet hoc esse verum maris nomen Hebraum, à quo videtur Græcorum Thalassa cũ sit potius Syriacum, & minoribus etiam aquarum collectionibus conueniat. Hinc naues Tharsis hic, & Psalm 47. Isaïæ 2. & 23. vocantur magnæ & robustæ naues, quæ pelagi fluctus & tempestates ferre queant: sicque pro Tharsis sæpe noster interpretes LXX. & Chaldaeus vertunt, mare, & Is. vlt. v. 19. vel aliquid quod cum mari affinitatē habet, vt dum Carthaginenses ponit, propter crebram in eo eorum nauigationem, maxime vero mare Indicum tunc Tharsis vocatum, an propter aliquam marmoris explorationem, aut similitudinem, de quo Plinius lib. 6. c. 22. lib. 36. vel contra, vel aliam ob causam, non liquet. Beroaldus l. 4. c. 6. omnia maria censet Tharsis vocari à Tharsensi mari; quemadmodum ab Euxino ponto vocatur quodlibet mare pontus.

Quoniam vero hæc naues nauigant, triplex est opinio.

Prima. Recentiorum plurimorum Ophir esse noui orbis partem occidentalem nu-

per inuentam, quæ Peru dicitur, ita Vatablus, Arias Montanus, Præfæ in Phalec Isai. 13. Genebrardus, Postellus in Cosmog. probatur. Quia ea regio auro abundat. Secundo. Quia per litterarum transpositionem ex Ophir fit Peru, & cum sit duplex Peru, maior & minor, ecce dualis numerus expresse ponitur 2. Paralip. 3. v. 6.

Refellitur. Primo. Parum prudenter & apte nauis construeretur in rubri maris litore, cum & facilius ipsis Tyriis, & Sidoniis, ipsique Salomoni fuisset constructio in mari mediterraneo, propter materiam copiam, & loci vicinitatem, facilius etiam Navigatio per mare mediterraneum in Peru. Nam quod Genebrardus ait per Moluccas Insulas, nimis magnas ambages habet, neque factum vult Maphæus lib. 1.

Secundo. Cum terram versus orientem coniunctam haberet, quæ cerni posset, iisque rebus, quas quæreret, abundaret, vt scribunt Strabo lib. 16. 17. & alij, quorsum ea relicta, in occidentem adeo procul vela fecisset.

Tertio. Nostri orbis homines occidentalem hanc navigationem hæcenus ignorasse patet. Primo. quia Gades habebantur extremus terre terminus & quidem ab ipsis etiam Tyriis, vt est apud Strabonem lib. 3. Diodorum lib. 5. Paterculum lib. 1. Vnde vetus Proverbiū. Ad Gades. apud Pe. Apianum I. antiq. exstat hoc Gadibus monumentum. Heliodorus insanus Carthaginensis ad extremum orbis, Sarcophago testamento me hic condi iussi, vt viderem, si quis me vnquam insanius ad me visendum, ad hæc vsque loca penetrauerit. Secundo. Eam navigationem quærere veluti prorsus ignotam conati sunt nonnulli apud Herodotum lib. 2. 3. & 4. Plinium lib. 2. c. 67. idque post tempora Salomonis.

Argumenta vero illa soluuntur. Primum quidem, quia regiones alie multo viciniores auro etiam abundant, vt Arabia felix, India, &c.

Secundum. Nominis & litterarum transpositio efficeret Rippo vel ripo. Deinde Peru nomen indigenis Peruanis prorsus ignotum est: quemadmodum qui ea in regione 15. annus versatus est, scribit Iosephus Acoſta c. 13. lib. 1. de natura noui orbis. sed à flumine quodam id ipsum nostri casu imposuerunt, vt etiam scribit libro primo & quarto de Indiis Dominus Fumæus. Possemus pari alioquin modo à Laban & Elisa Gen. 10. arcessere insulã Laban, & cãpos Elyſios, aut Latinum Pera, & Gallicum Psttacinomẽ.

Ad tertium quod etiam obiici posset. Dico aurum Peruaim esse quod duobus ignibus vel probationibus probatum est, vt infra patebit domino propitio, & versio Latina & Græca significat, quemadmodum Psal. 11.

Secunda opinio. esse Indiæ regionem, quæ à Ptolemæo aurea terra vocatur. Ita Iosephus, Theodoretus, D. Hier. epist. 140. ad Principiam, Procopius, Hesychius, & apud Euseb. lib. 9. Præpar. Eupolemus, qui fere Ophir nomen retinet, sed in mari rubro Insulam esse eum dicit, accipiendum mare rubrum pro Indico, vt proprie fieri docet Strabo. l. c. & fatetur Ab. Ortelius. Maphæus l. 1. & l. 16. de Iudæis exulibus à Salomone in Ophir missis. & quod ait (quam terram Ophir & Tarsis quidam haud absurdè coniecturis existimant) intelligere videtur Gasparem Verrerium Lusitanum, qui de Ophir libellum scripsit. est & prope Cataiam Regnum Tharsum. vnde Magi in Bethlhec ex opinione Lazari Sor. Ottom. c. 38. prodierunt.

Tertia opinio. Hanc secundam probat; sed ita; vt idem nomen latius pandatur, omnesque remotiores terras complectatur. Ita c. 14. Iosephus Acoſta. idque placet; modo, non quælibet remotiores terræ, sed feruentiores tantum versus meridiem accipiuntur, vt indicat navigationis ratio, Hebraica radix, & ab ea ductum Africæ nomen generale quidem, sed ad vnã tantum particulam restrictum, quasi Africa & ignis nomen græcumque πυρ, quod in Cratylo Barbaticum esse docet Plato, & Germanicum atque Gallicum. atque ita Sofala est Africæ regio, & Orig. in Iob. c. 22. vt habet annot. in I. XX. Σαφίρ, quæ interpretatur αὐτὸ χρυσός (alludit ad Syriac.) est ἀφρικὴ, vt interpretantur quidam.

Hinc veto D. Hier. l. cit. & alij putant, dici aurum obrizum quasiophirizum.

Quid vero naues inde attulerint, ostenditur hic, & c. 11. vbi ligna quæ allata sunt, vertunt LXX. modo securibus excisa, modo non, sed rudia & indolata. Quidam vero Coralia, alij Bresilium, alij Ebenum, de quo Plinius lib. 12. c. 4. noster Thyina, quæ valde præstantia esse, odorata, & immortalia docet Plinius lib. 13. c. 16. dixi vero in Gen. c. 6. sape ligni speciem vel pro alia specie vel genere poni.

Abiisse videntur naues ante templum absolutum ex c. 10. v. 11. 12. Rediisse vero post

tres annos, in e. s. Isaiæ docet S. Hieronymus. quod etiam fecit classis quam occidentalem terram exploratum misit apud Herodotum l. cit. Rex Necho. putat in Ionæ caput r. Ribera, duas Classes emissas; sed Iosephus vnã tantum, si recte spectetur, tradit: eam tamen ad aurum & alia referenda, vult commerciis vsam.

CAPVT X.

1. **S**aba & Regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus. 2. Et ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuitiis, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad regem Salomonem, & locuta est ei vniuersa quæ habebat in corde suo. 3. Et docuit eam Salomon omnia verba, quæ proposuerat: non fuit sermo, qui regem posset latere, & non responderet ei. 4. Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificauerat, 5. & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini: non habebat ultra spiritum. 6. dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audiui in terra mea 7. super sermonibus tuis, & super sapientia tua: & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit: maior est sapientia & opera tua, quàm rumor, quem audiui. 8. Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te semper, & au-

CAPVT IX.

1. **R**egina quoque Saba, cum audisset famam Salomonis, venit vt tentaret eum in ænigmatibus in Ierusalem, cum magnis opibus & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum gemmasque pretiosas. Cumque venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcunque erant in corde suo. 2. Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod non perspicuum ei fecerit. 3. Quæ postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domum quam ædificauerat, 4: necnon & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officia ministrorum eius, & vestimenta eorum, pincernas quoque & vestes eorum, & victimas quas immolabat in domo Domini: non erat præ stupore ultra in ea spiritus. 5. Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua. 6. Non credebam narrantibus donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: uicisti famam virtutibus tuis. 7. Beati viri tui, & beati serui tui, qui assistunt coram te omni tempore.

diunt sapientiam tuam. 9. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israël, eo quod dilexerit Dominus Israël in sempiternum, & constituit te regem, ut faceres iudicium & iustitiam. 10. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni (11. Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir; attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas pretiosas. 12. Fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus Domini, & domus regie, & citharas liræque cætoribus: non sunt allata huiusmodi ligna thyina, neque visa usque in præsentem diem.) 13. Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit, & petiuit ab eo: exceptis his, quæ ultro obtulerat ei munere regio. Quæ reuerfa est, & abiit in terram suam cum seruis suis. 14. Erat autem pondus auri, quod offerebatur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: 15. excepto eo, quod afferrebant viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersique scruta vendentes, & omnes reges Arabiæ, ducésque terræ. 16. Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro

pore, & audiunt sapientiam tuam. 8. Sit Dominus Deus tuus benedictus; qui voluit te ordinare super thronum suum, regem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Israël, & vult seruare eum in æternum, idcirco posuit te super eum regem, ut facias iudicia atque iustitiam. 9. Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosissimas: non fuerunt aromata talia ut hæc, quæ dedit regina Saba regi Salomoni. 10. Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thyina, & gemmas pretiosissimas: 11. de quibus fecit rex, de lignis scilicet thyinis, gradus in domo Domini, & in domo regia, citharas quoque, & psalteria cantoribus: nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia. 12. Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit, & quæ postulauit, & multo plura quam attulerat ad eum: quæ reuerfa, abiit in terram suam cum seruis suis. 13. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talenta auri: 14. excepta ea summa, quam legati diuersarum gentium, & negotiatores afferre consueuerat, omnesque reges Arabiæ, & satrapæ terrarum, qui comportabant aurum & argentum Salomoni. 15. Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcento-

purissimo, sexcētos auri siclos dedit in laminas scuti vnus. 17. trecentas peltas ex auro probato: trecentæ minæ auri vnā peltam vestiebant: posuitque eas rex in domo saltus Libani. 18. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grādem: & vestiuit eum auro fuluo nimis, 19. qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat in parte posteriori: & duæ manus hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones stabant iuxta manus singulas. 20. Et duodecim leuculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factū tale opus in vniuersis regnis. 21. Sed & omnia vasa, quibus potabat rex Salomon, erant aurea: & vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, 22. quia classis regis per mare cū classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pauos. 23. Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ diuitiis, & sapientia. 24. Et vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. 25. Et singuli deferebant ei munera, vasa argentea & aurea, vestes, & arma bellica, aro-

rum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: 16. trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta: posuitque ea rex in armamentario, quod erat confitum nemore. 17. Fecit quoque rex solium eburneum grande, & vestiuit illud auro mundissimo. 18. Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureum, & brachiola duo altrinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola, 19. sed & alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex vtraque parte: non fuit tale solium in vniuersis regnis. 20. Omnia quoque vasa conuiuij regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. 21. Siquidem naues regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram, semel in annis tribus: & deferebant inde aurum & argentum, & ebur, & simias, & pauos. 22. Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ prædiuitiis & gloria. 23. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde eius: 24. & deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes & arma, & aromata, equos, & mulos, per singulos annos. 25. Habuit

mata quoque, & equos & mulos per annos singulos. 26. Cōgregauitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringēti currus, & duodecim millia equitum: & disposuit eos per ciuitates munitas, & cum rege in Ierusalem. 27. Fecitque ut tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum: & cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus. 28. Et educebantur equi Salomoni de Ægypto, & de Coa. Negotiatores enim regis emebāt de Coa, & statuto pretio perducebant. 29. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum & Syriæ equos venundabant.

30. Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israël quadraginta annis. 31. Dormiuitque cum patribus suis, sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Roboam filius eius pro eo.

buit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & currum, equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Ierusalem. 26. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges à flumine Euphrate vsque ad terram Philistinorum, & vsque ad terminos Ægypti. 27. Tantamque copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum: & cedrorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gignuntur in campestribus. 28. Adducebantur autē ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus. 29. Reliqua autem operum Salomonis priorum & nouissimorū scripta sunt in verbis Nathā Prophetæ, & in libris Ahiz Silonitis, in visione quoque Addo Videntis, contra Ieroboam filium Nabat. 30. Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israël quadraginta annis. 31. Dormiuitque cum patribus suis, sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Roboam filius eius pro eo.

COMMENTARIUS.

ESTVM DECIMVMSEXTVM. Sabam reginam magnificentissime accipit. Hæc à Christo Domino Matth. 12. vocatur Regina Austri, à Iosepho Nicaule. in lib. Iuchasin p. 136. Nicolaa. In Æthiopica legatione apud Damianum Goënsen, Maqueda.

Quænam hæc regina, vide apud Pinedam cap. 1. Iob. vers. 14. D. Bernard. ep. 289. ad Hierosolym. reginam ait: regina Austri venit audire sapientiam Salomonis, ut regi disceret, & sic regeret. alioquin bene non regis, si bene non regeris. & ser. 22. in Cant. mystice Cassiod. ep. vlt. l. 10. Amaleuentham cum hac confert. D. Ambros. lib. 1. de fide ad Grat. in principio, ait: quæ fama eam excitauit. D. Hier. initio ep. ad Alg. scribit: ad questionum tuarum lectionem intellexi studium reginæ Sabæ in te esse completum, & eodemque modo S. Paulinus ep. 1. ad Seuer. qui ad ipsum venire voluerat.

De eius aromatibus vide Petrum Damianum serm. 30. pag. 82. de B. Magdalena, & S. Bern. loc. cit. conferentem cum hac regina Ecclesiam, Albinum in ep. ad Carol. Mag.

Lorinum in Acta c. 2. pag. 104.

Sed quænam Sabæ regio sit ista, duplex opinio.

Prior, esse Æthiopiã, eam quæ sub Aegypto; ubi vrbs quæ postea Meroë dicta est, olim Saba vocabatur, vt ait Strab. lib. 17. Ita Abul. quæst. 2. vel Æthiopiã, quæ hodie Abyssina. Ita sibi persuadent Æthiopes Abyssini hodie, vt patet ex Damiano citato.

Sed Iosephus cum ex Herodoto sententiam suam probat, fallitur primo in nomine. Apud illum enim regina dicitur Nictoris, secundo non fuit ipsa post 330. Aegypti reges, vt ipse putat, sed is quem Herodotus Mærim, Diodorus lib. 1. Meridiem vocat. tertio, Fallitur, dum post Pharaonem istum Salomonicum in scriptura nullum amplius Pharaonem vocari scribit cõtra lib. 4. c. 17. 18. 23. Isaia 19. 30. 36. Ieremiam & Ezechielem sæpe. quarto, Hæc regina fuisset Pharaonis, cuius filiam duxerat Salomõ, vel vxor, vel filia, vel propinqua, & tunc non tam admirationis quam propinquitatis causa venisse videretur, & ad nuptias forte olim venisset; vel in bello contra Gazer. at cap. 11. dum alia Pharaonis vxor hucusque soror traditur, hæc excluditur.

Posterior opinio: Sabam esse Arabiæ Felicis partem. Ita Eugubinus in Gen. lib. 16. v. 133. D. Hier. Is. 60. Madiam & Ephraim regiones (ait) sunt trans Arabiam, fertiles camelorum omnisque prouincia appellatur Saba, vnde fuit & Saba regina. Suarez tomo 2. sect. 3.

Probatum primo. Quia scribitur per Ψ , Tunc enim Arabiam significare solet, vt patet ex Gen. 10. v. 7. Job. 1. Isaia 43. 60. Psalm. 71. Secundo. Ex muneribus quæ attulit, quibus ea regio abundat Isaia 60. Psalm. 71. Diodorus Siculus lib. 3. cap. 9. Plinius 12. c. 14.

An eadem Arabia interdum etiam Æthiopia vocetur, alterius loci est. Itemque an rex Gaspar ibi sedem habuerit, vt ait Benedictus. Tantum iam obseruandum, monere Iosephum ab hac Regina, fuisse in Iudæam primũ allatam opobalsami radicem; quod ramen vetustissimè haud videri alibi dicitur.

Addit Glycas eam fuisse Sibyllam, & de dignoscendis puellorũ & puellarum facibus ænigma proposuisse. Hodierni Æthiopes se ab ea circumcisionem accepisse credunt, eamque ex Salomone filium cõcepisse, qui Meilech dictus sit, & post viginti annos, cum à matre ad Salomonem missum; vt sapientiam ab eo disceret: remissum cum Azaria filio Sadoc. hunc abstulisse tabulas ex arca &c. hinc se Dauid Rex Æthiopum in literis ad regem Lusitanæ aliquando vocat filium Salomonis &c.

Theodorus lector 2. Collect. ait: isto tempore Himerannos factos Gentiles, qui 25. Anno Anastasij Imper. ad Christi D. fidem accesserunt, vt est apud Baron. t. 6. anno Domini 515.

Venit auditã fama Salomonis in nomine Domini, v. 1. id est, Fama, quam in nomine seu virtute & fauore Dei collegerat Salomon. narrat hoc libr. 3. cap. 26. sch. hist. & Carth. in cap. 5. Ioannis, fabulam: prædixisse reginam istam, fore vt in Cedronis ponte suspenderetur, qui Salomone sapientior. vide Gretserum cap. 4. lib. 1. de cruce.

Gestum 17. Auri & argenti maxima ei copia suppetebat: idque variis modis, v. 14. sed v. 15. duplicis generis negotiatores ponuntur, maiores & minores, qui scruta vendentes dicuntur: id est, minutiores merces quas diligentissime scrutantur. Legerunt nonnulli scuta, quod Hebræa vox ferre potest, correctã tamen Biblia, scruta retinuerunt. quo nomine tanquam communi, merces omnes etiam pretiosissimas à Latinis exprimit, testis D. Hieronymus in cap. 27. Ieremias.

Dum vers. 17. Cum lapidum abundantia argentum confertur, refert Genebrardus ad ipsius Salomonis æstimationem: vt argentum scilicet non pluri, quam lapides faceret. Sed simpliciter accipi potest per Hyperbolen tamen, vt & Job 27. Eccl. 47.

Subditur v. 28. de Equis adductis ex Aegypto & Ecuæ vel Thecuæ, vt habet LXX. & Græci, noster de Coa. Chaldaicus vero, v. 29. ait: Collectio mercatorum regis emebant collectionem pretio.

Rabini David, & Salomon, Ioseph & Leui, varias admodum apud Pagninum expositiones afferunt, quarum summa. Mercatorum multitudinem ex Aegypto attulisse pretio vel byssum, seu telam, vel equorum aliarumue rerum multitudinem. At primo nesciunt an eodem modo accipiatur nomen קנין primo & secundo loco, quod noster Coam vertit. Secundo, an exitus pro egressu, an pro vestigali. Tertio fingunt à Pharaone,

ne, datum Salomoni, vt in Aegypto equos absque vectigali emere posset, imo omnium quæ emerent vectigal ad ipsum reuolueretur; item non potuisse quemquam Byssina veste indui absque licentia, quæ pretio, quod Salomoni donaretur, comparanda erat.

Ideoque nostra versio retinenda, quæ cum LXX. conuenit, & explicat primo, vnde equi emerentur: ex Aegypto scilicet, & Coa, per quam tanquam partem, intelligenda pars occidentalis, vbi equorum negotiatio maior erat, vel etiam Aegypti vrbs, de qua Stephanus Byzantius, vbi equorum mercatus celeberrimus secundo, Quomodo emerentur, v. 28. & 29. Postremo, sic etiam à Regibus Hethæorum & Syrorum egressos equos per manus eorum, id est, inquit Chaldæus, in voluntate eorum, i. dum ipsi equos vendere vellent. Quod breuiter & clare noster interpret.

CAPVT XI.

1. Ex autem salomon adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Hethæas: 2. de gentibus, super quibus dixit dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim auertent corda vestra vt sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore. 3. Fueruntque ei vxores quasi reginæ septingentæ, & cōcubinæ trecentæ: & auerterunt mulieres cor eius. 4. Cumque iam esset senex, deprauatū est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. 5. Sed colebat Salomon Astarthen deam Sidoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum. 6. Fecitque salomon quod non placuerat coram Domino, & non adimpleuit vt sequeretur Dominum, sicut Dauid pater eius. 7. Tunc ædificauit salomon fanum Chamos, idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon. 8. Atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant diis suis. 9. Igitur iratus est Dominus Salomoni, quòd auersa esset mens eius à Domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundo, 10. & præceperat de verbo hoc ne sequeretur deos alienos, & non custodiuit quæ mandauit ei Dominus. 11. Dixit itaque Dominus salomoni; Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandauit tibi, dirumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. 12. Verumtamen in diebus tuis nõ faciam propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui scindam illud, 13. nec totum regnum auferam, sed tribum vnā dabo filio tuo propter Dauid seruum meum, & Ierusalem quam elegi. 14. Suscitauit autem Dominus aduersarium Salomoni Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom.

Edom. 15. Cùm enim esset Dauid in Idumæa, & ascēdisset Ioab princeps militiæ sepeliendum eos, qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa (16. sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Iddumæa) 17. fugit Adad ipse, & viri dumai de seruis patris eius cum eo, vt ingrederetur Aegyptum: erat autem Adad puer paruulus. 18. Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan, & introierunt Aegyptum ad Pharaonem regem Aegypti: qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram delegauit. 19. Et inuenit gratiam coram Pharaone valde, in tantum vt daret ei vxorem, sororem vxoris suæ germanam Taphnes reginæ. 20. Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis: eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis eius. 21. Cumque audisset Adad in Aegypto, dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse Ioab principem militiæ, dixit Pharaoni: Dimitte me, vt vadam in terram meam. 22. Dixitque ei Pharao: Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam? At ille respondit: Nulla: sed obsecro te vt dimittas me. 23. Suscitauit quoque ei Deus aduersarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer regē Soba dominum suum: 24. & congregauit contra eum viros, & factus est princeps latronum cùm interficeret eos Dauid: abieruntque Damascum, & habitauerunt ibi, & constituerunt eum regem in Damasco, 25. eratque aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis: & hoc est malum Adad, & odium contra Israel, regnauitq; in Syria. 26. Ieroboam quoque filius Nabat, Ephrathæus, de Sareda, seruus Salomonis, cuius mater erat nomine Sarua, mulier vidua: leuauit manum contra regem. 27. Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui. 28. Erat autem Ieroboam vir fortis & potens: vidēque Salomon adolescentem bonæ indolis & industrium, constituerat eum præfectum super tributa vniuersę domus Ioseph. 29. Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem, & inueniret eum Ahias Selonites propheta in via, opertus pallio nouo: erant autem duo tantum in agro. 30. Apprehendensque Ahias pallium suum nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes. 31. Et ait ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras: hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.

bus. 32. Porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum David, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribus Israël: 33. eo quod dereliquerit me, & adorauerit Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon: & non ambulauerit in viis meis, vt faceret iustitiam coram me, & præcepta mea, & iudicia sicut David pater eius. 34. Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter David seruum meum, quem elegi, qui custodiuit mandata mea & præcepta mea. 35. Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus: 36. filio autem eius dabo tribum vnã, vt remaneat lucerna David seruo meo cunctis diebus coram me in Ierusalem ciuitate, quam elegi vt esset nomen meum ibi. 37. Te autem assumam, & regnabis super omnia, quæ desiderat anima tua, erisque rex super Israël. 38. Si igitur audieris omnia, quæ præcepero tibi, & ambulaueris in viis meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea & præcepta mea, sicut fecit David seruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificauit David domum, & tradam tibi Israël: 39. & affligam semen David super hoc; verumtamen non cunctis diebus. 40. Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam: qui surrexit, & aufugit in Ægyptum ad Sefac regem Ægypti, & fuit in Ægypto vsque ad mortem Salomonis. 41. Reliquum autem verborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia eius: ecce vniuersa scripta sunt in Libro verborum dierum Salomonis. 42. Dies autem, quos regnauit Salomon in Ierusalem super omnem Israël, quadraginta anni sunt. 43. Dormiuitque Salomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate David patris sui, regnauitque Roboam filius eius pro eo.

COMMENTARIUS.

GESTVM DECIMVM OCTAVVM. Hic Salomonis in peccatum ruina, & peccata explicatur. Peccatum est sextuplex.

Primò, vxores ducit alienigenas, contra legem Exodi 34.

Secundò, ducit nimis multas, tam alienigenas, quam Israeliticas, contra Deuteronom. 17. Cum enim sæpe dictum sit, concubinarum nomine vxores minus principales intelligi posse, omnes ipsius vxores 1000. fuerunt, quarum dicuntur 700. quasi Regina: quod & regio oscultu ac nomine vterentur, & regum principumque hominum filiz essent. Cantic. 6. pauciores numerantur. Quia & pauciores tunc habebat; sed adolescentulz, quarum ibi non esse dicitur numerus, etsi à D. Hieronymo epistola 132. sortiz vocantur, pedissequæ tamen fuisse videntur, aut ex illo virginum genere, quæ vxores fieri possent, vt Hester secundo.

Tertio, Mulierculis istis potestatem fecit Idola sua colendi, propriaque iis Phana in Oliueti

Oliueti monte construxit. De Astarte, & Camos dictum in Iudicibus. Moloch verò Deus erat apud Ammonitas omnium sanctissimus & maximus; & exponitur Rex: quod hominum Deorumque omnium rex haberetur, & à Regibus præcipue coleretur, quemadmodum moriens Cambyles inuocabat *θεὸς βασιλεύς*, & apud Xenoph. *θεὸς βασιλεύς*, sæpe rogatur. LXX. vel vocem Moloch retinent, vt S. Lucas Actorum 7 vel cum ea, aut sine ea vertunt Regem eorum. Quia Hebraicè dicitur etiam Melchom & Melech. Leuit. 19. v. 2. & cap. 20. v. 2. Molech; & Ieremiæ 32.

Quarto, Ipsemet tandem Idola cæcus & excors adorauit. Negat hoc loco Robertus Stephanus. Sed affirmant Irenæus libro 4. cap. 45. Tertullian. libro 5. contra Marcionem, Iustinus contra Tryphonem, Basilius epistola ad Cheldionem, Augustinus 14. ciuit. ca. 11. Lucifer Calaritanus libro de Regibus Apostaticis, alij. Estque res clara è scriptura hic, v. 4. & 5. Adorauit tamen: non quod diuinitatis aliquid Diis illis inesse putarit; sed tantum mulierculis, vt placeret, teste Augustino, l. cit. & lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 42.

Quinto, Multos Israelitas exemplo isto suo deprauauit, vt Hebraicè dicitur, v. 23.

Sexto, Pecunias hoc eodem tempore grauissimis exactionibus extorquebat, sicque durissimo iugo Israelitas vexabat, cap. 12. Nam ad tot mulierculas ornandas, comedas, delicatè & magnificè sustentandas, incredibili sumptu opus erat, porri folio, vt aiebant veteres, Cupidinis crumena vincita est.

Aliunt Suidas & Cedrenus à Salomone librum in templi vestibulo incisum, quem reuellerit Ezechias Rex. Nicetas lib. 4. magicum librum vocat Salomoniura.

Gestum decimum nonum. Pœna duplex fuit. Vna post ipsam mortem. Altera ipso adhuc superstite.

Illæ fuit vt tribus ab ipsius regno secessionem facerent, aliaque ex stirpe regem crearent. Dux reliquæ penes filium ipsius manerent: Iuda & Benjamin: quæ aliquando ambæ exprimentur, aliquando vna tantum.

Illi dari dicitur Benjamin, videlicet vt ait quæst. 35. Theodoretus, Procopius, Abulænen quasi Iudæ tribus, à qua David fuit, ipsius nepotum propria iam esset, quod ducè istè relinquuntur diuinæ fuit misericordiæ primo, propter David v. 13. 32. 34. Vbi obseruatur non propter Dei promissionem tantum, sed ipsius etiam Davidis merita, quia videlicet mandata custodiuit, hoc ipsum fieri, quemadmodum, c. 15. v. 4 & 5.

Davidis porro Lucerna v. 36. vocatur eius posteritas, non qualiscumque, sed splendida & gloriosa, secundo, Propter Ierusalem v. 36. vbi vides Deum certa quædam loca sibi deligere, in quibus, & propter quæ potius, quam propter alia benefaciat.

Alteræ pœna fuit bellum duplex: vnum ab Austro, ver. 14. Alterum ab Aquilone, per Sopheni regis ducem, qui cum David illos bello interimeret, à rege suo profugerat, latronumque princeps factus erat: vt cum nostro Interprete tradit Iosephus. hic aduersarij semper vocantur Sathana, vt Matth. 16.

Adiicitur à Iosepho Bellum tertium per Ieroboamum. Sed huius belli causa mirabilis à Rabinis fingitur: à Iosepho autem, quod regnum promissum, ambitiose statim accipere voluerit, sed Domini tunc præceptum violasset, v. 38. ideoque non pro premio aut regno, sed pœna postea affectus fuisset. Ideoque dum dicitur v. 25. manum contra Salomonem leuasse, intelligendum id factum, quia contra eius filium leuauit: quemadmodum & v. 31. Dum vero causa rebellionis v. 27. traditur, intelligenda est occasio & ratio tota per quam Ieroboam c. 12. ad regnum ascendit.

Davidis porro semen v. 39. dicitur affligendum, sed non cunctis diebus; quia, vt quibusdam videtur, Christi Domini tempore veram libertatem assequuntur. Hebræi tamen in Zeder c. 15. ad Asæ regis tempora referunt.

Queritur: an pœnitentiam fecerit Salomon? an vero æternum damnatus sit?

PRIMA opinio: Eum non egisse pœnitentiam, damnatumque censet D. Augustinus, vt videtur lib. 22. contra Faustum, c. 81. & 88. Libro 17. ciuit. c. 8. & 20. D. Cyprianus epistola 7. Et libro de vnitæ Ecclesiæ, Tertullianus lib. de præscript. cap. 2. libr. 2. contra Marcionem. Chrysostom. serm. de Pœnit. Rabanus 4. Regum 23. Beda 3. Regum 6. Isidorus de vita & morte c. 24. Iyra: hic, Cyrillus contra Iulianum, & ex eo Glycas p. 2.

Probat

Probatur primo. Quia nulla eius pœnitentia scripta est. secundo, Quia Iosephi tempore delubra eius adhuc extabant.

Secunda opinio: Egisse pœnitentiam, saluatumque esse.

Probatur primo. Ex scriptura tripliciter: primo, Prouerb 24. Posui in corde meo, &c. Hæc in corde positio, non est qualiscumque cogitatio, sed pœnitentiæ vt Isaia 38. Recogitabo tibi. Docent hoc LXX. qui verterunt; *ὕστερον ἢ γὰρ μετενόησα*, id est, vt in Ezech. 43. vertit D. hieronymus: Nouissime egi pœnitentiam, & respexi vt eligerem disciplinam secundo, Eccl. 47. tantum dicitur gloriam suam aliquantulum maculasse, statimque subditur. Deum misericordiam suam non derelicturum. tertio, Dixerat Dominus 2. Regum 7. Si peccaret Salomon; fore, vt virga virorum, & plagis hominum castigaretur; quibus ij videlicet ad meliorem frugem reuocantur, vt Apocal. 3. hebræor. 12.

Secundo, probatur autoritate D. Irenæi lib. 4. cap. 45. Thaumaturgi in 2. Ecclesiastæ, D. hieronymi l. cit. D. Ambrosij ter sanctum eum vocantis. S. Macarij Epistola ad Ianuarium. Ruperti lib. 7. Glorificationis Trinitatis cap 1. D. Antonini summa 3. Reg. 3. Vincentij in speculo histor. lib. 2. c. 84. omniumque Rabinorum, etiam vetustissimorum, vt ostendit D. hieronymus in c. 1. Ecclesiastæ: atque hinc eum eo afficiunt titulo, quo beatos consueverunt. & quidem excellentes; verbi causa, Moysen: dum dicunt: Salomon rex, super quem pax ita enim suos in Exodum commentarios orditur R. Bochai.

Tertio, Dominus Deus ei se futurum in patrem promiserat 2. Regum 7. nomen indiderat legdidga, id est, Dilectus Domino. Christi Domini nostri typus expressissimus fuit: canonicorum librorum est scriptor: In Dauidis sepulchro tumulatus est: pro ipso tam sæpe, tamque serio precatus est Dauid. An frustra hæc omnia? an talis probabiliter in infernorum Barathrum colloecetur?

Ad primum argumentum partis contrariæ respondeo: pœnitentiam eius licet non ex hoc, ex alio tamen asseri loco. quod nec tamen necessarium fuisset. vbi enim Adami, Loth, Samsonis, aliorum pœnitentiæ?

Ad secundum. Vel delubra illa obserata erant: alioquin enim Ezechias diruisset; vel eorum tantum rudera supererant, quæ quia impij reedificarent, Salomonis excelsa vocantur. sic Munc. lib. 1. de Aaron c. 15. pag. 193. non fuisse eadem numero idola, sed specie, &c. de hoc Salomonis lapsu legendus est Cyrillus lib. 7. contra Iulian.

Gestum vltimum. Obiit vt Lyra. & Abul. anno ætatis 60. vt patres citati sup. anno 52. libri qui hic & 7. paral. 4. numerantur, interierunt. narrat Zonaras & Cedrenus, eius monumentum sub hadriano dissiliisse, ac concessisse, eamque rem motus Iudaicos potestatis. explicat Dio in vita hadriani è quo illi: & quomodo Salomonem veneraretur Iudæi.

CAPVT XII.

1. **N**Enit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem. 2. At vero Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius, reuersus est de Aegypto. 3. Miseruntque & vocauerunt eum: venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4. Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis & fer

CAPVT X.

1. **P**rofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cum adus Israel conuenerat vt constituerent eum regem. 2. Quod cum audisset Ieroboam filius Nabat, qui erat in Aegypto (sugerat quippe illuc ante Salomonem) statim reuersus est. 3. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerso Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4. Pater tuus durissimo iugo nos pressit, tu leuiora impera patris tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululum de onere subleua, vt seruiamus tibi. 5. Qui ait: Post tres dies reuertimini ad me. Cumque

uiemus tibi. 5. Qui ait eis: Ite vsq; ad tertium diē. & reuertimini ad me. Cumque abiisset populus, 6. iniit consilium rex Roboam cum senioribus, qui assistebant corā Salomone patre eius, cū adhuc viueret, & ait: Quod datis mihi consiliū, vt respondeā populo huic? 7. Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, & seruiaris, & petitioni eorū cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. 8. Qui de reliquit consilium senum, quod dederāt ei, & adhibuit adolefcētes, qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi, 9. dixitque ad eos: Quod mihi datis cōsiliū, vt respondeā populo huic, qui dixerunt mihi: Leuius fac iugū quod imposuit pater tuus super nos? 10. Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt ad te, dicentes: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu releua nos. Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. 11. Et nunc pater meus posuit supervos iugum graue, ego autem addā super iugum vestrū: pater meus cecidit vos flagellis, ego autē cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex dicens: Reuertimini ad me die ter-

abiisset populus, 6. iniit consilium cum senibus, qui stet erāt corā patre eius Salomone dum adhuc viueret, dicēs: Quid datis consilij vt respondeam populo? 7. Qui dixerūt ei: Si placueris populo huic, & leniueris eos verbis clemētib. seruiēt tibi omni tēpore. 8. At ille reliquit consilium senum, & cum iuuenibus tractare cœpit, qui cū eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. 9. Dixitque ad eos. Quid vobis videtur? vel respōdere quid debeo populo huic, qui dixit mihi: Subleua iugū quod imposuit nobis pater tuus? 10. At illi respōderunt vt iuuenes, & nutriti cū eo in deliciis, atq; dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: Pater tuus aggrauauit iugum nostrū, tu subleua: & sic respōdebis ei: Minimus digitus me⁹ grossior est lumbis patris mei. 11. Pater meus imposuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponam: pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Ieroboam, & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis. 13. Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum: 14. locutusq; est iuxta iuuenum voluntatem: Pater meus graue vobis imposuit iugū, quod ego grauius faciā: pater meus cæcidit vos flagellis, ego vero cædā vos scorpionibus.

tia. 13. Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum, quod ei dederant: 14. & locutus est eis secundum consilium iuuenum, dicēs: Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addā iugo vestro: pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædā vos scorpionibus. 15. Et nō acquieuit rex populo: quoniam auersatus fuerat eum Dominus, vt suscitaret verbū suum, quōd locutus fuerat in manu Ahizæ Silonitæ, ad Ieroboam filium Nabat. 16. Videns itaque populus quod nolisset eos audire rex, respōdit ei dicens: Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hereditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israël, nunc vide domum tuam Dauid. Et abiit Israël in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israël, quicumque habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit Roboam. 18. Misit ergo rex Roboam Aduram, qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israël, & mortuus est. Porro rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem: 19. recessitque Israel à domo Dauid, vsque in præsentem diem. 20. Factū est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum congregato coetu, & constituerunt eum regem super omnē Israel, nec secut⁹ est

bus. 15. Et non acquieuit populi precibus: erat enim voluntatis Dei, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahizæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabat. 16. Populus autē vniuersus rege duriora dicente, sic locutus est ad eum: Nō est nobis pars in Dauid, neq; hereditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israël, tu autem pacse domum tuam Dauid. Et abiit Israël in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israël, qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. 18. Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidauerunt eum filij Israël, & mortuus est: porro rex Roboam currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem. 19. Recessitque Israel à domo Dauid, vsque ad diem hanc.

CAPVT XI.

1. **M**isit autem Roboam in Ierusalem, & cōuocauit vniuersam domum Iuda & Benjamin, ceterum octoginta millia electorum atque belantium, vt dimicaret cōtra Israel, & cōuerteret ad se regnū suū. 2. Factusq; est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: 3. Loquere ad Roboam filium Salomonis regē Iuda, & ad vniuersum Israël, qui est in Iuda & Benjamin: 4. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neq; pugnabitis cō-

quisquam domū Dauid præter tribum Iuda solam. 21. Venit autem Roboā Ierusalem, & congregauit vniuersam domum Iuda, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorū, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. 22. Factus est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens: 23. Loquere ad Roboā filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda, & Benjamin, & reliquos de populo, dicens: 24. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel: reuertatur vir in domum suam, à me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem Domini, & reuersi sunt de itinere sicut eis præceperat Dominus. 25. Aedificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egressus inde aedificauit phanuel. 26. Dixitque Ieroboam in corde suo: Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, 27. si ascenderit populus iste vt faciat sacrificia in domo Domini in Ierusalem: & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum. 28. Et excogitato consilio fecit duos vi-

tra fratres vestros: reuertatur vnusquisque in domum suā, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cum audissent sermonem Domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam. 5. Habitauit autem Roboam in Ierusalem, & aedificauit ciuitates muratas in Iuda. 6. Extruxitque Bethlehẽm, & Eram, & Thecue, 7. Bethsur quoque, & Socho, & Odollam, 8. necnon & Geth, & Marefa, & Ziph, 9. sed & Aduram, & Lachis, & Azeca, 10. Saraa quoque, & Aialon & Hebron, quæ erant in Iuda & Benjamin, ciuitates munitissimas. 11. Cūque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei, & vini. 12. Sed & in singulis vrbibus fecit armamentariū scutorū & hastarū, firmavitque eas summa diligētia, & imperauit super Iudam, & Benjamin. 13. Sacerdotes autem & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eū de cunctis sedibus suis, 14. relinquētes suburbana, & possessiones suas, & trāscentes ad Iudā, & Ierusalē: eo quod abiecisset eos Ieroboā, & posterius eius, ne sacerdotio Domini fungerētur. 15. Qui cōstituit sibi sacerdotes excelsorum, & dæmoniorū, vitulorūque quos fecerat. 16. Sed & de cūctis tribus Israel, quicūq; dederāt cor suū vt quærerent Dominū Deum

rulos aureos, & dixit eis: Nolite ultra ascendere in Ierusalem. Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Egypti. 29. Posuitque vnū in Bethel, & alterum in Dan: 30. & factum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan. 31. Et fecit fana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui. 32. Constituitque diem solemnem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solemnitatis, quæ celebrabatur in Iuda. Et ascendens altare, similiter fecit in Bethel, vt immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat: constituitq; in Bethel sacerdotes excelsorum, quæ fecerat. 33. Et ascendit super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octauo, quæ finxerat de corde suo: & fecit solemnitatem filiis Israël, & ascendit super altare, vt adoleret incensum.

23. quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda, & Benjamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petiuit vxores.

Deum Israël, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum. 17. Et roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filiū Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in viis Dauid & Salomonis, annis tantū tribus. 18. Duxit autem Roboam vxorem Mahalath filiā Ierimoth, filij Dauid: Abihail quoque filiam Eliab filij Isai, 19. quæ peperit ei filios Iehus, & Somoriā, & Zoom. 20. Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith. 21. Amavit autem Roboam Maacha filiam Absalom super omnes vxores suas, & concubinas: nam vxores decem & octo duxerat, concubinas autem sexaginta: & genuit viginti octo filios, & sexaginta filias. 22. Constituit vero in capite, Abiam filiū Maacha ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat.

23. quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda, & Benjamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petiuit vxores.

COMMENTARIUS.

Regni Hebræi diuisio.

POST Salomonem duas in partes Israeliticum regnum diuisum est. Vna vt explicat D. Augustinus 17. ciuit. 21. dicta est regnum Iudæ: quo continebantur duæ supra expositæ tribus, & qui ad eas sese sponte contulerunt Leuitæ, & ex aliis tribubus alij, de quibus 2. Paralip. c. 11. Altera vel regnum Israelis: à plurium scilicet Israelitarum tribuum multitudine, vt ait in Ezech. 37. D. Hier. vel regnum Ephraim: ab earum decem tribuum præcipua.

Hanc regni diuisionem sequuta est paulo post alia multo deterior, religionis scilicet, ut infra patebit merito proinde Chrysostr. ait hanc tribuum diuisionem causam fuisse multarum iniquitatum.

Hoc loco cōsuli possunt auctores multi, qui his tribubus decem à domo David scilicet, comparant Hæreticos ab ecclesia Petri auulsos. Gu. Postellus in Cosmog. f. 39. ait: tradunt decem tribus sua impietate, & excommunicatione, & Hæresi, Chusim fuisse, id est, nigros Æthiopes, &c. inter ceteros huius rei auctores citat Thalmud. Ierobaam Cyprianus vendentem sacerdotia cum apostatis locat.

Reges ergo Iudæ vsque ad templi euerisionem numerantur 20. Israelis 19.

R E X P R I M V S.

IUDÆ
ROBOAM

ISRAELIS
IEROBOAM

DE Roboam. E tot vxoribus, vnigena Salomoni filius extitit, ut ait Suidas, isque à Matre Ammonitide, quā verisimile est, valde, puellam bello Ammonitico 2. Regum 12. captam, & ex lege Deut. 21. à Salomone ductam, vel ante annum etatis 20. vel 11. ut supra dictum est.

Huius temeritas, diuisionis regni iam dictæ causa fuit: cum iuuenum dura & iuuenilia potius audire consilia voluerit quam senum.

Hæc causa ei pœnæ, quæ in Salomonem decreta erat, quasi subseruit, & cum eius peccato concurrat, non autem ut apud A. T. Rabini fingunt, cum eo Dauidis, quo Sibg & Miphiboseto possessiones diuisit 2. Regum. 19.

Notat D. Ambros. 2. off. c. 28. quam obsit iniquitas. hebræi vero quam obsint Iuuenum consilia, quemadmodum enim inquirunt, bona huiusmodi 4. sunt, opes, scientia, senum consilium, animus demissus, ita & mala 4. sunt iis contraria. Videatur de senectute Cicero, 4. Fastorum, Thucydides lib. 6. Plutarchus in Nicia. hæc, priuatum odium, proprium commodum, Iuuenile consilium, destruxerunt Romanum Imperium.

Annos cum ad regnum accederet Roboam natus erat 41. c. 14. v. 21. no. 16. ut in Sulpitio est, quem putat Sigonius per librarios deprauatum scribentes XVI. pro XLI. sed more suo secutus est Sulpitius LXX. in quorum etiam correctis libris vterque iste annorum numerus inuenitur, quemadmodum & Lucifer annos 16. ponit Regnavit vero non 20. ut idem Lucifer inquit, sed 17.

Tribus regni annis primis, suo cum populo Deum coluit: uti contra eundem Luciferum, qui semper eum Idolis seruiuisse ait, ostenditur 2. Paralip. c. 12. v. 17. Ad eum ex aliis tribubus nulla facultatū & possessionū habita ratione, quia Domini sacerdotio vero fungi iam non poterant, migrarunt omnes sacerdotes, & Leuitæ, 2. Paralip. 11. v. 13. Itaque alij omnes quibus Deus, & religio cordi erat. v. 16. & 2. Paralip. 15. ut sic ad templum venire, diuinisque rebus interesse possent. hinc vero magnum ipsius regno robur & accessio facta est.

Vxores duxit cōplures, & in his quasdam propinquas, ut ait Ioseph. & patet 2. Paralip. 11. v. 18. In his quæ dicitur Absolonis filia quibusdam est alterius cuiusdam, quæ eius qui Dauidis filius fuit, cum iste sapius hebraice hic vocetur Abissalō. licet v. 20. etiā Absalō. maxime cum 2. Paralip. 13. v. 2. dicatur Vriël de Gabaa. hebræi tamē eundē Absalonē putāt, sed Iosephus hanc eius neptem putat, ex ipsius filia Thamar. à seipso 1. 7. c. 8. discrepans.

Post annum porro tertium, diuinam legem suo cum populo deseruit, variasque Cynædorum impuritates concessit, hic c. 14. v. 22. & seqq. 2. Paralip. 11. eaque ob causam anno regni quinto, diuinitus ab Ægyptiorum rege punitus est, qui à scriptura vocatur Sefæ, ab herodoto apud Iosephum Sefostris, à Diodoro lib. 1. Sefosis, ubi quæ de columinis ab eo in Palæstina constitutis, quæ genitalia muliebria referrent traduntur, scdas illas, de quibus dixi, libidines arguunt.

Quia tamen ipse vna cum suis resipuit. 2. Paralip. 12. Et quia ut ibidem dicitur vers. 12. in Iudæa inuenti sunt opera bona: pœnitentiæ scilicet, religionis, precatōnis: non siliavit.

Nullam furor Domini super Ierusalem, i. non eam funditus perdidit, vt ibidem dicitur v. 12. Eam tamen capi fecit, sed deditioe, & expilari, ipsique Roboamo seruitutem impo-
posuit, vt sciant, inquit Dominus v. 8. distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni tor-
rarum.

Illud de bonis operibus recentiorum quidam interpretantur de rebus prosperis. Sed
hebraice dicitur: & etiam fuerunt verba bona. i. res bonæ fuerunt, seu facta bona. Quo-
rum enim illud, Et etiam?

DE IEROBOAM.

ANnos regnauit 22. diciturque ipsius mater à LXX. & Lucifero, non tantum vi-
dua, sed etiam Meretrix, ex quibus pro genere medio videtur in Sulpitio legen-
dum Meretricio.

Is vero verū nostri temporis Machiauellitarum exemplar suis in actionibus fuit. Sta-
tim regni sui principio humana quadam prudentia cogitans parta tueri, quam querere
virtutis non esse minoris, statuit, vt Regnum & vitam retineret, contraria omnia quam
Deus dixerat cap. 11. v. 37. 38. Nam veterem Dei cultum abiecit, nouumque instituit.

Primo. Excitando nouos Deos, qui vituli, aut Boues duo fuerunt aurei, prout exposui
Exodi 32. Mansionem 12. cum ex Ægypto recens aduenisset. Paralip. 15. vocantur etiam
Seyrim de quibus Isaia 34. à qua voce propter pilorum horrorem dicunt aliqui Hireu
& Satyrum nuncupatum. Vatablus putat hos non quasi deos iam erectos fuisse, sed tan-
quam Dei tantum simulachra. Repugnat tamen scriptura & maximè 2. Paralip. 13. v. 9.
vnde & Iosephus ait vitulos fuisse ipsi Deo Eponymos.

Secundo. Excitando nouas in editis locis aras & templa.

Tertio. Nouos veteribus eiectis 2. Paralipomen. 13. vers. 9. Sacerdotes eligendo, qui
Hebraice vocantur à nigrore non tam vestium, quàm sacrificiorum fuligine, licet Elias
Thisbi à claustris in quo simul continerentur vocatos dicat. Erant ij v. 31. de extremis
populi non tam diuitibus quàm pauperibus, vt ait Vatablus, & quidem ex vilissimis &
nequissimis quibusque, contra Aristotelis Polit. 7. c. 9. præceptum, censentis, propter ho-
norem, qui Deo & religioni debetur, viles homines ad sacerdotium non esse admitten-
dos. Id enim maiestati Dei indulgetur, vt ait Paulus Iureconsultus L. non distinguemus
ff. de Recept. Arbit. Cuius sacris vacare sacerdotes oportet. Qui volebat inquit versus
33. capituli sequentis 13. implebat manū suam. i. munus offerebat Deo, inquit Chaldæus
& Iosephus, seu suffitu, Theodoretus quæst. 43. vel quemadmodum Exodi 40. Implebat
manum suam iis rebus, quas qui eum consecrabat vel dabat, vel accipere iubebat.
Const. Apost. 1. 8. c. vlt. non quicumque volebat apud nos, manus implebat, vt in illo fal-
so, & adulterino sacerdotio vitularum, Rege Hieroboam. Chryf. h. 11. Eph. f. 1108. ait si
cui libet fas est implere manus suas, prout aiebant veteres, & fieri sacerdotem, accedant
omnes, frustra hoc altare fuit ædificatum, &c.

Quarto. Nouum Pontificem creando, seipsum scilicet vt ait Iosephus, & patet hic ex v.
33. cum ipsemet altare ascenderet ac offerret.

Quinto. Vetando ne quis Ierosolymitanum templum adiret, euntibusque insidias
poneret Osee 6. Tobia 1. & tamen rationes tam detestabilis rerum mutationis affere-
bat populo plausibiles. v. 28. & 2. Paralip. 12. Quasi hæcenus officio factum foret satis
via nimis longa esset, &c.

Hosce duos vitulos primo habuit in Bethel, alterum deinde posuit in Dan. Est au-
tem Bethel duplex vna in Benjamin, Iosue 18. Altera in Ephraim, de qua hic & Osee
5. vti monet ibidem D. Hieron. & hæc aliquando vocatur ab euentu isto Beth-auen. i.
domus iniquitatis, aut nihili. Et à 70. Bethon. Quia Idolum nihil est 1. Corinth. 8. li-
cet alia fuerit etiam Beth-auen 1. Regum 14. Iosue 18.

Fecit vitulos aut vaccas istas paulo ante scenopegiorum festum, vti monet Iosephus.
Hinc vero via illa, & peccatum Ieroboami, cuius tam tristis, & tam crebra deinceps re-
petitio. Hinc post regni diuisionem altera multo vt dixi, funestior, fidei scilicet ac reli-
gionis.

Cum vero duæ illis temporibus tantum essent infidelitatis species. Vna quæ verum
Dei cultum totum abijceret, diciturque Paganismus, altera quæ non totum, sed aliquam

eius partem admitteret Hæresis vocatur. (ait enim D. Hier. Ezech. c. 16. Samaria significat hæreses, Sodoma gentilismum : cum sint duæ sorores peccatrices Hierusalem) ex consequentibus satis intelligitur Ieroboam hærescos authorem Israëlitis fuisse, licet quemadmodum ex vna hodie hæresi in aliam, adeoque in Atheismum plerique labuntur; ita etiam tunc ex ista hæresi ad Ethnicismum, & perfectissimam Apostasiam prouebant non pauci D. Augustinus lib. de vnitae Ecclesie c. 12. nequaquam, ait, pars illa populi tanquam hæresis fuisset deputanda: Deus enim eandem tribus iusserat separari, non vt religio, sed vt regnum diuideretur; &c. loquitur scilicet Augustinus de Israëlitis habita tantum ratione prioris diuisionis, non huius posterioris, quæ religionem disseccuit, & immutauit.

Confer iam nostros hæreticos cum istis. Nam vt oratione 3. ex Tertulliano, Hieronymo, aliisque ostendit Lindanus, è suo cerebro noua nobis Idola fabricantur hæretici, noua templa veteribus cæremoniis, & altaribus abiectis, vt est in Epigrammate templi Thorogensis, de quo Lutheri Symposiacorum c. 46.

*Dis hauss auff's nevv ge bawt ist,
Zu lob des Herren Iesu Christ.
Des gleichen nie gewest biss her,
Das ungeschma' ist befunden vva'r.*

Sic noui prædicantes è vilissimis homunculis etiam, nouos ritus ecclesie obtrudunt, vt ostendit I. C. Lindanus, & nouos festos dies, dum veteres auferunt. Nam anno 74. Canone 53. Dordracena Calvinistarum Synodus festos omnes, etiam Domini natiuitatē, præter Dominicas tollit. Et nisi Pascha & Pentecoste in Dominicam inciderent, etiam sublati. Sic etiam Turcæ, qui Deum quidem vnum, sed non trinū colunt, Moschæas, i. templa sua sine altari vilo, imaginibus, &c. habent, & vilissimos non tam sacrificulos audiunt, quam clamorulos, pro Dominica die, feriam V I. colunt. Erigebantur vero Israëlitz in superbiam propter multitudinem & dicebant. Paruum est regnum Iuda, & nostri comparatione vilissimum, D. Hier. l. 4. Com. II. c. 9.

Notandum vero, quantus eorum qui Religionis causa patriam & patrimonia deseruerunt, zelus fuerit, quanta etiam duarum tribuum eos excipientium benignitas, dum non quærentur angustiorem esse regionem, pretia rerum augenda, sibi iam solis elendam esse totam tribum Leuiticam, quæ à 12. ante sustentabatur, &c.

CAPVT XIII.

Ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thus iacente. 2. Et exclamauit contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, altare: hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet. 3. Deditque in illa die signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est. 4. Cumque audisset rex sermonem hominis Dei, quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus eius, quam extenderat contra eum: nec valuit retrahere eam ad se. 5. Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta signum quod prædixerat vir Dei in sermone

mone Domini. 6. Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem
 Domini Dei tui, & ora pro me, vt restituatur manus mea mihi.
 Oravitque vir Dei faciem Domini & reuersa est manus regis
 ad eum, & facta est sicut prius fuerat. 7. Locutus est autem rex
 ad virum Dei: Veni mecum domum vt prandeas, & dabo tibi
 munera. 8. Responditque vir Dei ad regem: Si dederis mihi me-
 diam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam pa-
 nem, neque bibam aquam in loco isto: 9. sic enim mandatum
 est mihi in sermone Domini præcipientis: Non comedes panem,
 neque bibes aquam, nec reuerteris per viam, qua venisti. 10. Abiit
 ergo per aliam viam, & non est reuersus pariter, quo venerat
 in Bethel. 11. Prophetas autem quidam senex habitabat in Be-
 thel, ad quem venerunt filij sui, & narrauerunt ei omnia opera,
 quæ fecerat vir Dei illa die in Bethel: & verba quæ locutus fue-
 rat ad regem, narrauerunt patri suo. 12. Et dixit eis pater eorum:
 Per quam viam abiit? Ostenderunt ei filij sui viam, per quam
 abierat vir Dei, qui venerat de Iuda. 13. Et ait filiis suis: Sternite
 mihi asinum. Qui cum strauissent, ascendit. 14. & abiit post vi-
 rum Dei, & inuenit eum sedentem subtus terebinthum: & ait
 illi: Tunc es vir Dei qui venisti de Iuda? Respondit ille: Ego
 sum. 15. Dixitque ad eum: Veni mecum domum, vt comedas pa-
 nem. 16. Qui ait: Non possum reuerti, neque venire tecum, nec
 comedam panem, neque bibam aquam in loco isto: 17. quia lo-
 cutus est Dominus ad me in sermone Domini, dicens: non co-
 medes panem, & non bibes aquam ibi, nec reuerteris per viam,
 qua ieris. 18. Qui ait illi: Et ego propheta sum similis tui: & an-
 gelus locutus est mihi in sermone Domini, dicens: Reduc eum
 tecum in domum tuam, vt comedat panem, & bibat aquam. Fe-
 fellit eum, 19. & reduxit secum: comedit ergo panem in domo
 eius, & bibit aquam. 20. Cumque sederent ad mensam, factus
 est sermo Domini ad prophetam qui reduxerat eum. 21. Et ex-
 clamauit ad virum Dei, qui venerat de Iuda, dicens: Hæc dicit
 Dominus: Quia non obediens fuisti ori Domini, & non custo-
 disti mandatum, quod præcepit tibi Dominus Deus tuus, 22.
 & reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco in
 quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam,
 non inferetur cadaver tuum in sepulchrum patrum tuorum.
 23. Cumque comedisset & bibisset, strauit asinum suum pro-
 phetæ, quem reduxerat. 24. Qui cum abiisset, inuenit eum leo
 in via, & occidit, & erat cadaver eius proiectum in itinere: asi-
 nus autem stabat iuxta illum, & leo stabat iuxta cadaver. 25. Et

ecce,

ecce, viri transeuntes viderunt cadauer periectum in via, & leonem stantem iuxta cadauer. Et venerunt & diuulgauerunt in ciuitate, in qua propheta ille senex habitabat. 25. Quod cum audisset propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait: Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eum Dominus leoni, & confregit eum, occidit iuxta verbum Domini, quod locutus est ei. 27. Dixitque ad filios suos: Sternite mihi asinum: Qui cum strauissent, 28. & ille abiisset, inuenit cadauer eius proiectum in via, & asinum & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo de cadauere, nec læsit asinum. 29. Tulit ergo propheta cadauer viri Dei, & posuit illud super asinum, & reuersus intulit in ciuitatem prophetæ senis vt plangeret eum. 30. Et posuit cadauer eius in sepulchro suo: & plangerunt eum: Heu heu mi frater. 31. Cumque planxissent eum, dixit ad filios suos: Cū mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est; iuxta ossa eius ponite ossa mea. 32. Profecto enim veniet sermo, quē prædixit in sermone Domini contra altare quod est in Bethel, & contra omnia fana excelsorum, quę sunt in vrbibus Samariæ. 33. Post verba hæc non est reuersus Ieroboam de via sua pessima, sed e contrario fecit de nouissimis populi sacerdotes excelsorum: quicumque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorū. 34. Et propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euerfa est, deleta de superficie terræ.

COMMENTARIUS.

Ipso die octauis mensis festo primo, quo offerre volebat victimam & incensum nouus Hæresiarcha rex, admonitus est per prophetam à Iudæa venientem, qui ab Epiphano Ioan, à Theodoro & Glica Ioël, à Tertulliano contra Psychios Psamæas vocatur. Sed melius à Iosepho, Iaddo, vt patet ex 2. Paral. 9. v. 29. quem aliqui putant Zacharia prophetæ auum, ex ipsius c. 1. vti D. Hier. illic & glossa. sed inter Ado illum & Zachariam, plusquam 400. anni fluxerunt, vt ait cap. 1. Zach. Ribera. ideòque alius fuisse videtur.

Nō respicit tū Hæresiarcha, licet tria miracula viderit. primū, dum altare ruptum est. Secundū, dum ipsiusmet manus obrigescit. Tertium, dum ad Prophetæ preces sanatur.

Hic vero propheta in loci huius & idolorum detestationem, ipsorumque qui ea colebant, dedecus, nihil ibi ciborum capere iussus erat. Sed ab alio deceptus est, quem Iosephus pseudopphetam fuisse tradit. Theodoretus verò q. 42. procopius & Abul. q. 13. verum prophetam, sed qui Abulensi vir pessimus fuit. Theodoro & procopio bonus, sed tamen officioso mendacio in reducendo propheta vsus fuit, ver. 18. dum ait Locutus est mihi. & ob mandacium hoc, quodammodo pseudoppheta dici potest. alioquin vere ad eum sermo Domini factus est, v. 29. credidit prophetæ prædictioni, cum eo sepeliri voluit.

In prophetia vero notandum, proprium Regis, qui post tot annos nasciturus erat: nomen exprimi Iosæ, quemadmodum Isatæ 45. Cyri nomen, quod ipsi iam regnanti summa cum admiratione ostenderunt Iudæi, vt ait Iosephus libr. 11.

Notat vero apud Cassian. col. 7. c. 26. Serenus, Deum pro leuissimis delictis sanctos punire, cum ait in illis ne tenuissimum quidem nexum, aut maculam, in illo iudicij die paritæ inueniri diuina clementia; & probat sequenti capite ex hoc nostro propheta, qui pro culpa vnus, inquit, inobediens, quā tamē nō de industria, nec vitio proprie
volunta

voluntatis; sed alterius circumuentione contraxit confestim à Leone conteritur &c. apponit & alia duo exempla Pauli & Moysis, D. Cyprianus ep. 76. hinc probat; quod nulla esse debeat Catholicis cum hæreticis, & excommunicatis communio. & ex eo, aliisque Ribadeneira l. 1. contra Machiavellum, c. 23.

Notant etiam Procopius & Theodoretus, quanta sanctorum corporum cura Deo sit, qui etiam Leonem custodem hic apposuit. Quanta paruorum etiam peccatorum ut iam dixi fuga esse debeat. D. Gregorius 4. Dial. c. 24. ait: peccatum inobediencie ipsa morte fuit laxatum quia idem leo qui uiuentem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum, &c. simile exemplum pulcherrimum leges apud Anastasium Nic. de quodam sancto ob leue peccatum ab hyæna occiso.

CAPUT XIV.

IN tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam. 2. Dixitque Ieroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quod sis uxor Ieroboam: & vade in Silo, ubi est Ahias propheta, qui locutus est mihi, quod regnaturus essem super populum hunc. 3. Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim indicabit tibi quid euenturum sit puero huic. 4. Fecit ut dixerat, uxor Ieroboam: & consurgens abiit in Silo, & venit in domum Ahia: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ senectute. 5. Dixit autem Dominus ad Ahiam: Ecce uxor Ieroboam ingreditur ut consulat te super filio suo qui ægrotat. hæc & hæc loqueris ei. Cum ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat, 6. audiuit Ahias sonitum pedum eius introeuntis per ostium, & ait: Ingredere uxor Ieroboam: quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad te durus nuncius, 7. Vade, & dic Ieroboam: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Quia exaltavi te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israël: 8. & scidi regnū domus David, & dedi illud tibi, & non fuisti sicut seruus meus David, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo faciens, quod placitum esset in conspectu meo: 9. sed operatus es mala super omnes, qui fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti post corpus tuum: 10. idcirco ecce inducā mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingham ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israel: & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mūdari solet finis usque ad purum. 11. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes, qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cœli: quia Dominus loquutus est. 12. Tu igitur surge, & vade in domum tuam: & in ipso introitu pedum tuorū

in vr

in urbem, morietur puer, 13. & planget eum omnis Israël, & sepeliet: iste enim solus inferetur de Jeroboam in sepulchrum, quia inuentus est super eo sermo bonus à Domino Deo Israël, in domo Ieroboam. 14. Constituit autem sibi Dominus regem super Israël, qui percutiet domum Ieroboam in hac die, & in hoc tempore: 15. & percutiet Dominus Deus Israël, sicut moveri solet arundo in aqua: & euellet Israël de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos trans Flumen, quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent Dominum. 16. Et tradet Dominus Israël propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israël. 17. Surrexit itaque vxor Ieroboam, & abiit, & venit in Thersa: cumque illa ingrederetur limē domus, puer mortuus est, 18. & sepelierunt eum. Et planxit eū omnis Israël iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu serui sui Ahiaē prophetae. 19. Reliqua autem verborum Ieroboam, quomodo pugnaverit, & quomodo regnauerit, ecce scripta sunt in Libro verborum dierum Israël. 20. Dies autē, quibus regnauit Ieroboā, viginti duo anni sunt: & dormiuit cū patribus suis: regnauitq; Nadab filius eius pro eo. 21. Porro Roboā filius Salomonis regnauit in Iuda. Quadraginta & vnus annus erat Roboā, cū regnare cōpisset: decē & septem annos regnauit in Ierusalē ciuitate, quam elegit Dominus ut poneret nomen suum ibi; ex omnibus tribubus Israël. Nomen autem matris eius Naama Ammanitis. 22. Et fecit Iudas malum coram Domino, & irritauerunt eum super omnibus, quæ fecerant patres eorum in peccatis suis, quæ peccauerunt. 23. Aedificauerunt enim & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & super omnem arborem frondosam: 24. sed & effeminati fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit Dominus ante faciem filiorum Israël. 25. In quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sefac rex Ægypti in Ierusalem, 26. & tulit thesauros domus Domini, & thesauros regios, & vniuersa diripuit, scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon: 27. pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea, & tradidit ea in manum ducum scutariorum, & eorum qui excubabant ante ostiū domus regis. 28. Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præcundi habebant officium: & postea reportabant ad armamentarium scutariorum. 29. Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda, 30. Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus. 31. Dormiuitque Roboā

& Ieroboam cunctis diebus. 31. Dormiuitque Roboam cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid: nomen autem matris eius Naama Ammanitis: & regnauit Abiam filius eius pro eo.

COMMENTARIVS.

PVnitur Rex hæreticus filij morbo grauissimo, de quo vxorem ad Prophetam à quo penas pallij partes acceperat, consultum misit: veste mutata, & statu dissimulato; ne videlicet eam vel propheta responso non dignaretur, vel certe eam peracerbe oburgaret. Eam LXX. dicunt fuisse Ægypti Reginae sororem maiorem, eamque vocant Ano, Lucifer Annam.

At propheta v. 10. penas graues denunciat. Primo omnimodam stirpis illius exterminationem, ita vt ne mingens quidem ad parietem superesset. Vult Elias Thisbi phrasi hac significari virum nullum in viuis relinquendum, quod hi soli ad parietem vrinam reddant. Theodoretus tamen, & alij plerique significant, etiam pecudes delendas, quæ per canes ad parietem meientes designentur, alioquin nec Turcæ hodie ad parietem mingere solent.

Secundo, nulla sepultura illius posteros afficiendos, sed à canibus & feris lacerandos.

Tertio, filium ipsius moriturum, qui ex omnibus solus ipse sepeliendus sit, quia bonus sermo super ipsum inuentus est v. 13. id est, vt Hebræi aiunt, quia opera bona faciebat, euntibusque Hierosolymam fauebat.

Quarto, nouum regem creandum.

Quinto, in captiuitatem populum deducendum.

CAPVT XV.

Igitur octauo decimo anno regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abiam super Iudam. 2. Tribus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Maacha filia Abessalō. 3. Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. 4. Sed propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius post eum, & statueret Ierusalem: 5. eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Viræ Hethæi. 6. Attamen bellum fuit inter Roboam, & Ieroboam omni tempore vitæ eius. 7. Reliqua autem sermonum Abiam, & omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? Fuitque prælium inter Abiam & inter Ieroboam. 8. Et dormiuit Abiam cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Afa filius eius pro eo. 9. In anno ergo vigesimo Ieroboam regis Israel regnauit Afa rex Iuda, & 10. quadraginta & vno anno regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Maacha, filia Abessalom. 11. Et fecit Afa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pa-

ter eius: 12. & abstulit effeminatos de terra, purgavitq; vniuersas sordes idolorum, quæfecerant patres eius. 13. Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco eius, quem consecrauerat: subuertitque specum eius, & confregit simulachrum turpissimum, & combussit in Torrète Cedron: 14. excelsa autem non abstulit: Verumtamen cor Ase perfectum erat cum Domino cunctis diebus suis: 15. & intulit ea, quæ sanctificauerat pater suus, & vouerat, in domum Domini, argentum, & aurum, & vasa. 16. Bellum autem erat inter Ase, & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum. 17. Ascendit quoq; Baasa rex Israel in Iudam, & ædificauit Rama, vt non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Ase regis Iuda. 18. Tollens itaque Ase omne argentum, & aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, & in thesauris domus regiæ, & dedit illud in manus seruorum suorum: & misit ad Benadad filium Tabremõ filij Hezion, regẽ Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: 19. Fœdus est inter me & te, & inter patrẽ meũ, & patrẽ tuũ: ideo misi tibi munera, argentum & aurum: & peto vt venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Baasa rege Israel, & recedat à me. 20. Acquiescens Benadad regi Ase, misit principes exercitus sui in ciuitates Israel, & percusserunt Ahion, & Dan, & Abeldomum Maacha, & vniuersam Cenneroth, omnem scilicet Terram Nephthali. 21. Quod cum audisset Baasa, intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Thersa. 22. Rex autem Ase nuncium misit in omnem Iudam dicens: Nemo sit excusatus: & rulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quibus ædificauerat Baasa, & extruxit de eis rex Ase Gabaa Benjamin, & Maspha. 23. Reliqua autem omnium sermonum Ase, & vniuersæ fortitudines eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates, quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Verumtamen in tempore senectutis suæ doluit pedes. 24. Et dormiuit cū patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate David patris sui. Regnavitque Iosaphat filius eius pro eo. 25. Nadab vero filius Ieroboam regnavit super Israel anno secundo Ase regis Iuda: regnavitque super Israel duobus annis. 26. Et fecit quod malum est in conspectu Domini, & ambulauit in viis patris sui, & in peccatis eius, quibus peccare fecit Israel. 27. Insidiatus est autem ei Baasa filius Ahix de domo Isachar, & percussit eum in Gebbethon, quæ est vrbs Philistinorum: siquidem Nadab & omnis Israel obsidebant Gebbethon. 28. Interfecit

cit ergo illum *Baasa* in anno tertio *Afa* regis *Juda*, & regnauit pro eo. 29. Cumque regnasset, percussit omnem domum *Ieroboam*: non dimisit ne vnā quidem animam de semine eius, donec deleret eum iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu serui sui *Ahiæ Silonitis*, 30. propter peccata *Ieroboam*, quæ peccauerat, & quibus peccare fecerat *Israel*: & propter delictum, quo irritauerat Dominum Deum *Israel*. 31. Reliqua autem sermonum *Nadab*, & omnia quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum *Israel*? 32. Fuitque bellum intra *Afa*, & *Baasa* regem *Israel* cunctis diebus eorum. 33. Anno tertio *Afa* regis *Iuda* regnauit *Baasa* filius *Ahiæ*, super omnem *Israel* in *Thersa* viginti quatuor annis. 34. Et fecit malum coram Domino, ambulauitque in via *Ieroboam*, & in peccatis eius, quibus peccare fecit *Israel*.

CAPVT XVI.

1. **A**ctus est autem sermo Domini ad *Iehu* filium *Hanani* contra *Baasa*, dicens: 2. Pro eo quod exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populum meum *Israel*, tu autem ambulasti in via *Ieroboam*, & peccare fecisti populum meum *Israel*, vt me irritares in peccatis eorum: 3. ecce, ego demetam posteriora *Baasa*, & posteriora domus eius: & faciam domum tuam sicut domum *Ieroboam* filij *Nabat*. 4. Qui mortuus fuerit de *Baasa* in ciuitate, comedent eum canes: & qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cœli. 5. Reliqua autem sermonum *Baasa*, & quæcumque fecit, & prælia eius, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum *Israel*? 6. Dormiuit ergo *Baasa* cum patribus suis, sepultusque est in *Thersa*: & regnauit *Ela* filius eius pro eo. 7. Cum autem in manu *Iehu* filij *Hanani* prophetæ verbum Domini factum esset contra *Baasa*, & contra domum eius, & contra omne malum, quod fecerat coram Domino, ad irritandum eum in operibus manuum suarum, vt fieret sicut domus *Ieroboam*: ob hanc causam occidit eum, h. e. *Iehu* filiū *Hanani*, prophetam, 8. Anno vigesimosexto *Afa* regis *Iuda*, regnauit *Ela* filius *Baasa* super *Israel* in *Thersa* duobus annis. 9. Et rebellauit contra eū seruus suus *Zabri*, dux medię partis equitū: erat autē *Ela* in *Thersa* bibēs, & remulentus in domo *Arsa* præfecti *Thersa*. 10. Irruens ergo *Zabri*, percussit, & occidit eum

anno vigesimo septimo Afa regis Iuda, & regnavit pro eo. 11. Cūq; regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnē domū Baasa, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos & amicos eius. 12. Delevitq; Zambri omnem domum Baasa, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu prophetæ, 13. propter vniuersa peccata Baasa, & peccata Ela filij eius, qui peccauerunt, & peccare fecerūt Israel prouocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. 14. Reliqua autem sermonum Ela, & omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? 15. Anno vigesimo septimo Afa regis Iuda, regnavit Zambri septem diebus in Therfa: porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem Philisthinorum. 16. Cumque audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem, fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israël in die illa in Castris. 17. Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo de Gebbethon, & obsidebant Therfa. 18. Videns autem Zambri quod expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia: & mortuus est 19. in peccatis suis, quæ peccauerat faciens malum coram Domino, & ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius, quo fecit peccare Israël. 20. Reliqua autem sermonum Zambri, & insidiarum eius, & tyrannidis, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israël? 21. Tunc diuisus est populus Israël in duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, vt constitueret eum regem: & media pars Amri. 22. Præualuit autem populus, qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth: mortuusque est Thebni, & regnavit Amri. 23. Anno trigesimo primo Afa regis Iuda regnavit Amri super Israël, duodecim annis: in Therfa regnavit sex annis. 24. Emitque montem Samariæ à Somer duobus talentis argenti: & ædificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis, quam extruxerat, nomine Semer Domini montis Samariam. 25. Fecit autem Amri malum in conspectu Domini, & operatus est nequiter super omnes, qui fuerunt ante eum. 26. Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israël, vt irritaret Dominum Deum Israël in vanitatibus suis. 27. Reliqua autem sermonum Amri, & prælia eius quæ gessit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israël? 28. Dormiuitque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria: regnauitque Achab filius eius pro eo. 29. Achab vero filius Amri regnavit super

per Israël anno trigesimo octavo Afa regis Iuda. Et regnavit Achab filius Amri super Israël in Samaria viginti & duobus annis. 30. Et fecit Achab filius Amri malū in conspectu Domini super omnes, qui fuerunt ante eum. 31. Nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat: insuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, & seruit Baal, & adorauit eum. 32. Et posuit aram Baal in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, 33. & plantauit lucum: & addidit Achab in opere suo, irritans Dominum Deum Israël super omnes reges Israël, qui fuerunt ante eum. 34. In diebus eius ædificauit Hiel de Bethel, Iericho: in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius: iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.

CAPUT XVII.

ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: Viuit Dominus Deus Israël, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. 2. Et factum est verbum Domini ad eum, dicens: 3. recede hinc, & vade contra Orientem, & abscondere in Torrente carith, qui est contra Iordanem, 4. & ibi de torrente bibes: coruisque præcepi vt pascant te ibi. 5. Abiit ergo, & fecit iuxta verbum Domini: cumque abiisset, sedit in Torrente carith, qui est contra Iordanem. 6. Corui quoque deferebant ei panem & carnes mane, similiter panem & carnes vesperi, & bibebat de torrente. 7. Post dies autem siccatus est torrens: non enim pluerat super terram. 8. Factus est ergo sermo Domini ad eum, dicens: 9. surge, & vade in sarephtha Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te. 10. Surrexit, & abiit in Sarephtha. Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitque ei: Da mihi paululum aquæ in vase, vt bibam. 11. Cumque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tua. 12. Quæ respondit: Vult Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illum mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur. 13. Ad quam Elias ait:

Noli timere, sed vade, & fac sicut dixisti: verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcineritium panem paruulum, & affer ad me: tibi autem & filio tuo facies postea. 14. Hæc autem dicit Dominus Deus Israël: Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur vsque ad diem, in qua Dominus daturus est pluuiam super faciem terræ. 15. Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & illa, & domus eius: & ex illa die 16. hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non est imminutus, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. 17. Factum est autem post hæc, ægrotauit filius mulieris matrisfamilias, & erat languor fortissimus ita vt non remaneret in eo halitus. 18. Dixit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir Dei? ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? 19. Et ait ad eam Elias: Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu eius, & portauit in cænaculum vbi ipse manebat, & posuit super lectulum suum. 20. Et clamauit ad Dominum, & dixit: Domine Deus meus, etiam ne viduam, apud quam ego vtcumque sustentor, afflixisti vt interficeres filium eius? 21. Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominum, & ait: Domine Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. 22. Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ: & reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit. 23. Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cænaculo in inferiorem domum, & tradidit matri suæ, & ait illi: En viuit filius tuus. 24. Dixitque mulier ad Eliam: Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est.

CAPVT XVIII.

1. **P**ost dies multos factum est verbum Domini ad Eliam, in anno tertio dicens: Vade, & ostende te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ. 2. Iuit ergo Elias, vt ostenderet se Achab: erat autem fames vehemens in Samaria. 3. Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ: Abdias autem timebat Dominum valde. 4. Nam cum interficeret Iezabel prophetas Domini, tulit ille centum prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauit eos pane & aqua. 5. Dixit ergo Achab ad Abdiam: Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles, si forte possimus inuenire herbam, & saluare equos & mulos,

los, & non penitus iumenta intercant. 6. diuiseruntque sibi regiones, vt circuitent eas: Achab ibat per viam vnā, & Abdias per viam alteram seorsum. 7. Cūque esset Abdias in via, Elias occurrit ei: qui cum cognouisset eum, cecidit super faciem suā, & ait: Num tu es, domine mi, Elias? 8. Cui ille respondit: Ego, Vade, & dic domino tuo: Adest Elias. 9. Et ille, Quid peccauit, inquit, quoniam tradis me seruum tuum in manu Achab, vt interficiat me? 10. Viuit Dominus Deus tuus, quia non est gens aut regnum, quo non miserit dominus meus te requirens: & respondentibus cunctis: Non est hic: adiurauit regna singula & gētes, eo quod minime reperireris. 11. Et nunc tu dicis mihi: Vade, & dic domino tuo: Adest Elias. 12. Cumque recessero à te, Spiritus Domini asportabit te in locum, quem ego ignoro: & ingressus nunciabo Achab, & non inueniens te, interficiet me: seruus autem tuus timet Dominum ab infantia sua. 13. Nūquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Jezabel prophetas Domini, quod abscōderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauperim eos pane & aqua? 14. Et nunc tu dicis: Vade, & dic domino tuo: Adest Elias: vt interficiat me? 15. Et dixit Elias: Viuit Dominus exercituum, ante cuius vultum sto, quia hodie apparebo ei. 16. Abiit ergo Abdias in occursum Achab: & indicauit ei: venitq; Achab in occursum Eliæ. 17. Et cum vidisset eum, ait: Tūc es ille, qui conturbas Israhel? 18. Et ille ait: Non ego turbauit Israhel: sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, & secuti estis Baalim. 19. Verumtamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israhel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasq; lucorum quadringentos, qui comedunt de mensa Jezabel. 20. Misit Achab ad omnes filios Israhel, & cōgregauit prophetas in monte Carmeli. 21. accedens autem Elias ad omnem populum, ait: Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Et nō respondit ei populus verbum. 22. Et ait rursus Elias ad populum: Ego remansi propheta Domini solus: prophetae autem Baal quadringenti & quinquaginta viri sunt. 23. Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frustra cædentes ponāt super ligna, ignem autem non supponant: & ego faciā bouem alterū, & imponam super ligna, ignem autem nō supponam. 24. Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen Domini mei: & Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Re-

spondens omnis populus ait: Optima propositio. 25. Dixit ergo Elias prophetis Baal: Eligite vobis bouem vnum, & facite primi, quia vos plures estis: & inuocate nomina deorum vestrorum, ignemque non supponatis. 26. Qui cum tulissent bouem, quem dederat eis, fecerunt: & inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transiiebantque altare quod fecerant. 27. Cúmque esset iam meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce maiore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. 28. Clamabant ergo voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine. 29. Postquam autem transit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus, quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes: 30. dixit Elias omni populo: venite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare domini, quod destructum fuerat. 31. Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israël erit nomen tuum. 32. Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini: fecitque aquæductum, quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, 33. & composuit ligna: diuisitque per membra bouem, & posuit super ligna, 34. & ait: Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursúmque dixit: Etiam secundo facite. Qui cum fecissent secundo, ait: Etiam tertio idipsum facite. Feceruntque tertio, 35. & currebant aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta est. 36. Cúmque iam tempus esset vt offerretur holocaustum, accedens Elias propheta, ait: Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israël, ostende hodie quia tu es Deus Israël, & ego seruus tuus, & iuxta præceptum tuum feci omnia verba hæc. 37. Exaudi me Domine, exaudi me: vt discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, & tu conuertisti cor eorum iterum. 38. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, puluerem quoque, & aquam, quæ erat in aquæductu lambens. 39. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus. 40. Dixitque Elias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem cison, & interfecit eos ibi. 41. Et ait Elias ad Achab: Ascende, comede,

comede, & bibe: quia sonus multæ pluuiæ est. 42. Ascendit Achab vt comederet & biberet: Elias autem ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, 43. & dixit ad puerum suum: Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait: Non est quidquam. Et rursus ait illi: Reuertere septem vicibus. 44. In septima autem vice, Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Qui ait: Ascende, & dic Achab: Iunge currum tuum & descende, ne occupet te pluuiæ. 45. Cùmque se verteret huc atque illuc, ecce cæli contenebrati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluuiæ grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Iezrahel: & manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Iezrahel.

CAPVT XIX.

1. **N**unciavit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quo modo occidisset vniuersos prophetas gladio. 2. Misitque Iezabel nuncium ad Eliam, dicēs: Hæc mihi faciant dii, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis. 3. Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocumque eum ferebat voluntas: venitque in Bersabee Iuda, & dimisit ibi puerum suum, 4. & perrexit in desertum, viam vnius diei. Cùmque venisset, & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: neq; enim melior sum, quam patres mei. 5. Proiecitque se, & obdormiuit in vmbra iuniperi: & ecce Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi: Surge, & comede. 6. Respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & vas aquæ: comedit ergo, & bibit, & rursus obdormiuit. 7. Reuersusque est Angelus Domini secundo, & tetigit eum, dixitque illi: Surge, comede: grandis enim tibi restat via. 8. Qui cum surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, vsque ad montem Dei Horeb. 9. Cùmque venisset illuc, mansit in spelunca: & ecce sermo domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis Elia? 10. At ille respondit: zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & quærent animam

mam meã vt auferant eam. 11. Et ait ei: Egredere, & sta in monte coram Domino: & ecce Dominus transit, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominũ: non in spiritu Dominus, & post spiritum cõmotio: non in commotione Dominus, 12. & post cõmotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis. 13. Quod cum audisset Elias, operuit vultum suũ pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis Elia? 14. Et ille respõdit. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituũ: quia dereliquerũt pactũ tuum filij Israël: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & quærunt animã meã vt auferant eã. 15. Et ait Dominus ad eum: Vade, & reuere in viam tuam per desertum in Damascum: cũmque perueneris illuc, unges Hazael regẽ super Syriam. 16. & Iehu filium Namã unges regem super Israël: Eliseum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula, unges prophetã pro te. 17. Et erit, quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu: & quicumque fugerit gladiũ Iehu, interficiet eum Elizeus. 18. Et derelinquam mihi in Israël septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os, quod nõ adorauit eũ osculans manus. 19. Profectus ergo inde Elias, reperit Eliseum filium Saphat, arantem in duodecim iugis bouũ, & ipse in duodecim iugis bouum arantibus vnus erat: cũmque venisset Elias ad eũ, misit palliũ suũ super illum. 20. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliã, & ait: Osculer, oro, patrẽ meũ, & matrẽ meam, & sic sequar te. Dixitque ei: Vade, & reuere: quod enim meũ erat, feci tibi. 21. Reuersus autẽ ab eo, tulit par bouũ, & maçtauit illud & in aratro bouum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: consurgẽsque abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

CAPVT XX.

1. **P**orro Benadad rex Syriæ, congregauit omnem exercitum suum, & triginta duos reges secum, & equos, & currus: & ascendens pugnabat contra Samariam, & obsidebat eam. 2. Mittẽsque nuncios ad Achab regem Israel in ciuitatem, 3. ait: Hæc dicit Benadad: Argentum tuum, & aurum tuum meum est: & vxores tuæ, & filij tui optimi, mei sunt. 4. Responditque rex Israel: Iuxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, & omnia mea. 5. Reuertentẽsque nuncij, dixerunt: Hæc dicit Benadad, qui

qui misit nos ad te: *Argentum tuum, & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi.* 6. Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorum: & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent. 7. Vocauit autem rex *Israël* omnes seniores terræ, & ait: *Animaduertite, & videte, quoniam infidietur nobis, misit enim ad me pro vxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro: & non abnui.* 8. *Dixeruntque omnes maiores natu, & vniuersus populus ad eum: Non audias, neque acquiescas illi.* 9. Respondit itaque nunciis *Benedad*: *Dicite domino meo regi: Omnia propter quæ misisti ad me seruum tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum.* 10. Reuersique nuncij retulerunt ei. *Qui remisit, & ait: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, si suffecerit puluis Samaritæ pugillis omnis populi, qui sequitur me.* 11. Et respondens rex *Israël*, ait: *Dicite ei: Ne glorietur accinctus æque vt discinctus.* 12. Factum est autem, cum audisset *Benedad* verbum istud, bibebat ipse & reges in vmbraculis, & ait seruis suis: *Circumdate ciuitatem. Et circumdederunt eam.* 13. Et ecce propheta vnus accedens ad *Achab* regem *Israël*, ait ei: *Hæc dicit Dominus: Certe vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam in manu tua hodie: vt scias, quia ego sum Dominus.* 14. Et ait *Achab*: *Per quem?* Dixitque ei: *Hæc dicit Dominus: Per pedisequos principum prouinciarum. Et ait: Quis incipiet præliari?* Et ille dixit: *Tu.* 15. Recensuit ergo pueros principum prouinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum: & recensuit post eos populum, omnes filios *Israël*, septem millia. 16. & egressi sunt meridie. *Benedad* autem bibebat temulentus in vmbraculo suo, & reges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium eius venerant. 17. Egressi sunt autem pueri principum prouinciarum in prima fronte. Misit itaque *Benedad*. Qui nunciauerunt ei, dicentes: *Viri egressi sunt de Samaria.* 18. Et ille ait: *Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos: siue vt prælientur, viuos eos capite.* 19. Egressi sunt ergo pueri principum prouinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur: 20. & percussit vnusquisque virum, qui contra se veniebat: fugeruntque *Syri*, & persecutus est eos *Israël*. Fugit quoque *Benedad* Rex *Syriæ* in equo cum equitibus suis. 21. Nec non egressus rex *Israel* percussit equos & currus, & percussit

cussit Syriam plaga magna. 22. (Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei. Vade, & confortare, & scito, & vide quid facias: sequenti enim anno rex Syriæ ascendet contra te.) 23. Serui vero regis Syriæ dixerunt ei: Dij montium sunt dij eorum, ideo superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos. 24. Tu ergo verbum hoc fac: Amoue reges singulos ab exercitu suo, & pone principes pro eis: 25. & instaure numerum militum, qui ceciderunt de tuis, & equos secundum equos pristinos, & currus secundum currus, quos ante habuisti: & pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis quod obtinebimus eos. Credidit consilio eorum, & fecit ita. 26. Igitur postquam annus transierat, recensuit Benadad Syros, & ascendit in Aphec vt pugnaret contra Israel. 27. Porro filij Israel recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerso, castraque metati sunt contra eos, quasi duo parui greges caprarum: Syri autem repleuerunt terram. 28. Et accedens vnus vir Dei, dixit ad regem Israel: Hæc dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium: dabo omnem multitudinẽ grandem in manu tua, & scietis quia ego sum Dominus.) 29. Dirigebantque septem diebus ex aduerso hi, atque illi acies, septima autem die commissum est bellum: percusseruntque filij Israel de Syris centum millia peditum in die vna. 30. Fugerunt autẽ qui remanserunt in Aphec, in ciuitatem: & cecidit murus super viginti septem millia hominum, qui remanserant. Porro Benadad fugiens ingressus est ciuitatem, in cubiculum quod erat intra cubiculum, 31. dixeruntque ei serui sui: Ecce, audiimus quod reges domus Israel clementes sint: ponamus itaque faccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad regem Israel: forsitan saluabit animas nostras. 32. Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis, veneruntq; ad regem Israel, & dixerunt ei: Seruus tuus Benadad dicit: Viuat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc viuit, frater meus est. 33. Quod acceperunt viri pro nomine: & festinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt: Frater tuus Benadad. Et dixit eis: Ire, & adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Benadad, & leuauit eum in currum suum. 34. Qui dixit ei: Ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam: & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego foederatus recedam a te. Pepigit ergo foedus, & dimisit eum. 35. Tunc vir quidam de filiis prophetarum

phetarum dixit ad socium suum in sermone Domini: Percute me. At ille noluit percutere. 36. Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cùmque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit. 37. Sed & alterum inueniens virum, dixit ad eum: Percute me. Qui percussit eum, & vulnerauit. 38. Abiit ergo propheta, & occurrit regi in via, & mutauit aspersione pulueris os & oculos suos. 39. Cùmque rex transisset, clamauit ad regē, & ait Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus: cùmq; fugisset vir vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait: Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut talentū argenti appendes. 40. Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum: Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti. 41. At ille statim absterfit puluerem de facie sua, & cognouit eum rex Israel, quod esset de prophetis. 42. Qui ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Quia dimisisti virum digum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 43. Reuersus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.

COMMENTARIUS.

REX SECUNDVS

IUDÆ.

ABIA.

Hic cum Ieroboamo regnauit annos 3. ita vt sub annum 20. Ieroboami mortuus sit. Initio Deum coluit, vnde præclarissimam contra hæreticum regem victoriam consequutus est 2 Paralip. 13.

Vbi nota, fœdus salis vocari fœdus firmum & perpetuum. Nu. 18. ver. 19. Quia cum sacris inicum erat, quæ absque sale nunquam conficiebantur Leuit. 2. Plinius libr. 3 1. cap. 7.

Nota Secundo. Duas maxime res victoriæ spem attulisse: hostium videlicet impietatem, & ipsorum pietatem, Deique cultum per sacerdotes, sacrificia, &c.

Nota Tertio Machiauellicam in Ieroboamo calliditatem; dum enim pie rex Catholicus concionatur, ipse insidias molitur. Sic dum cum Christo versantur, & hortantem audiunt, hymnum cum eo dicunt Apostoli, prodicionem molitur Iudas.

Nota Quarto. Numeros quibusdam in exemplaribus corrigendos, ceciderunt enim vt Hebræa & Græci docent 50000. seu, vt Iosephus ait, Quinquaginta myriades.

Postea vero miser in Idololatriam lapsus est, vt dicitur. n. 3.

REX TERTIVS

IUDÆ.

ASA.

Clementi 1. 2. str. Athaman, Theophilo Antioch. Esa dictus, qui cum eodem Israelis Ieroboam, & 6. aliis, Nathat duos annos, Baasan & Ifachar 24. annos. Ela 2. annos

non integros. Zambri dies 7. Amri annos 12. Achab filio, qui 24. annos regnavit, ipse vero Afa 41. annos regno præfuit.

Præ ceteris hic rex valde commendatur.

Primo generatim v. 11. & 14. vbi cor perfectum videtur: non quod omnimodâ charitatis perfectionem habet, sed quod eam, quæ fidei aut religionis est; ut alios videlicet Deos non colat, licet alia nonnulla interdum peccata suscipiat, ut de Dauide, patet hic v. 4. & 5. vbi præcipuum eius peccatum nominatur.

Secundo speciatim. Primo. Quod Sodomiticæ sordes abstulerit & Deos stercurios, ut Hebræis vocantur. v. 22. suam etiam Matrem, vel principatum quem in Padēdi Dei cultu obtinebat amovit, ut noster interpres hic v. 13. & 2. Paralip. 15. & 16. LXX docet, vbi Augustum Imperium, interpretatur A. T. Sacerdotium Priapi, cuius ipsa hic dicitur idolū fecisse, & ei lucum consecrasse à quo ipsa & Sacerdos & Meretrix Augusta erat. Talibus enim Diis tales erant ministri, licet falsum putem, quod in Thalmudico lexi-co R. Nathan, ex R. Ioseph, & alij ex R. Salomone citant, eam membri virilis specie simulachrum fecisse, cum coque quotidie coisisset. Idem Deus turpissimus, voce ad Hebræam accedente Phallus vocatur & Mutinus, de quo Ovidius, Virgilius, Iuuenalis, Satyra 6. tamen Mun. l. 1. de Aaron ostendit potius fuisse Pana, seu Silvanum.

Hęc eadem, dum v. 10. & 13. Afa mater dicitur, intelligenda est Auia, sicut v. 3. David Afa pater; & quemadmodum Hebræi notant, maxima Afa huius laus cernitur, quod apud aded sceleratam auiam educatus, pius adeo fuerit, uti lib. 7. Epistola. 24. apud Plinium. Quadratus adolescens laudatur, quod in delicatæ auia contubernio viueret seuerissime, & seuerissime.

Præterea quæcunque vel ipse, vel Pater eius consecrauerat Domino Deo, neque tamen in templo adhuc posuerat argentea, aurea, ipse posuit. v. 15. Idola illa pudenda in torrente Cedron combussit, è quo dicunt apud A. T. Hebræi sponte ignem erupisse, omniaque in cinerem redegisse.

Ex tanta pietate hi fructus extiterunt. Primus. Pax longa & beata 2. Paralip. 14. v. 6. Secundus, plurimarum urbium ædificatio. Tertius anno 14. vertente, vel 15. ineunte nobilissima contra innumerabiles hostes victoria, quorū rex vertitur Zaza, LXX. Zare.

Sed per Æthiopiam quidam apud Genebrardum intelligunt Arabiam, quod tam longo itinere non videatur tantas duxisse copias. Sed potuit illas opportune, dum progreditur auxisse, videturque ex ipsa vera Æthiopia, quæ sub Ægypto est, venisse, simulque rex Ægypti fuisse. primo. Quia omnia, quæ abstulerat Sefac recuperata sunt. Secundo. Quia ex iisdem gentibus secum homines ducebat 2. paralip. 16. v. 8. ex quibus Sefac hic cap. 14. vnde & LXX. sub finem cap. 14. Alimazones, seu, ut alij volunt, Amazones posuerunt, quas ex Lybia esse docet hic Theodoretus, & Diodorus lib. 3.

Redeunti ex victoria obuiâ factus est paralip. 15. Obedi filius Azarias, qui de pietate cōseruanda monuit, simulq; de calamitatibus in captiuitate Babylonica futuris, & multo verius pro eorū ob Christi Domini nostri necē & cōtēptū, dispersionem prædixit. Obedum illū Hebræi dicunt esse eū, qui Iaddo dictus est, & in Bethel missus fuit c. 13.

Alia laudabilia de Afa subiunguntur 14. paralip. v. 8. & seqq. sed peccauit etiam. primo. Excelsa non auferendo, scilicet omnia, licet quædam abstulerit. secundo. Spem in Gentilium auxiliis ponēdo. 2. paralip. 16. vti ei propheta Hanaim dixit. v. 7. Tertio. Hūc prophetam in vincula coniiciendo. Quarto. Medicis fidendo, cum dolore pedum laboraret. v. 12. id est, podagra, ut ait A. Traditionum, & diserte Tractatus Sutat. c. 1. f. 10. retinens, hoc ipsum vocabulum podagra.

Notant Procopius, & Theodoretus quæst. 45. Medicos vel accipi hic pro incantatoribus, & magicis Impostoribus, vel pro veris medicis. Si priore modo, patet cur peccarit quemadmodum lib. 30. cap. 1. docet Plinius Magiam & Medicinam vna fere copulari, & lib. 29. cap. 1. quid ait, venenorum fertilius, aut vnde testamentorum plures infidia? iam vero & adulteria, &c. quam è medicina: sicque apud Latinos medicamēta pro venenis interdum sumuntur, ut apud Græcos pharmaca Nonio teste; videatur & idem Plinius lib. 26. cap. 4.

Si posteriore modo dupliciter peccare potuit. Primo. Nimiam spem in iis ponendo, prætermissa Domini Dei ope. Nam & ideo Salomonis de remedijs librum, de quo supra, reuulsū ab Ezechia referunt Cedrenus, & Suidas: quod populus Deo non inuo-

caro & neglecto, malorum inde sanationem peteret.

Secundo, praepostere ipsorum opem quaerendo, ante scilicet placationem, & auxiliū quaesitum, prout explicat Ecclesiasticus c. 38. v. 9. & seqq. Innocentius 3. de penitentiis & remissionibus cap. Cum infirmitas. De Monachis, qui nimium medice viuunt, cibosque seligunt, scribit S. Ephrem. t. 1. Ser. de fide, f. 85. D. Bernardus ser. 30. in Cant. vi. de & D. Ambrosium in Psal. 118. 148.

Tandem vero mortuus est Asa, & sepultus 2. Paralip. 16. multis cum aromatibus & vnguentis, quae in textu vocantur meretricia: forte ut habent Graeca, Myrepfica, licet nomen Hebraicum aliquam cum meretricis nomine similitudinem habeat, quae effecit, ut pro vnguentis Myrepficis, è margine irrepserit, Meretriciis, id est, variis: Monet A. T. haec aromata super vel ad tumulum ipsius combusta fuisse, imo & vestes, idque reuerentiae seu honoris causa: quemadmodum apud Vergilium 6. Aeneidos, *congesta cremantur, Thurea dona*, Plinium lib. 13. c. 1. Homerum. Sic in morte Aristobuli à se submersi, adhibet etiam vnguenta & aromata plurima Herodes, apud Iosephum, & in Herodis ipsius funere, Archelaus apud eundem, ipsum adhuc viuentem Asam impleisse sepulchrum suum vnguentis Azarias 1. 3. c. vlt. f. 183. ac Rabini quidam alij scribunt: quos sicut & Iosephum consulas, si plura de funebribus canticis, & exequiis velis.

In Israelis Regibus notandum. Primo, Baasan anno Asa 36. dici Rhamam aedificare voluisse, 2. Paralip. 16. Cum tamen Asa 26. iam interfectus esset. Genebrardus dicit 26. interfectum non regni, sed bellorum, quia si 26. annis addas 10. annos pacis, qui Asa tributi sunt, erit 6. Seder vero c. 16. vult esse 36. à morte scilicet Salomonis.

Zamri vero cepit aliquo modo regnare 27. anno Asa, vsq; ad 30. cum æmulo Theuini de regno contendit, eumque deuicit, sicque ab 36. isto regnare solus cepit.

Cum vero 2. Paralip. 15. v. vlt. dicitur bellum non fuisse vsque ad 35. Asa: intelligendum est de bello Aegyptiaco.

Monet Iosephus, quam breui tempore, quot cladibus Reges Israelis mutati, mactatiq; fuerint.

R E X Q U A R T V S

I V D Æ

I S R A E L I S

I O S A P H A T .

A C H A B .

Hic 5. annis regnavit, cum eodem Achab, & 2. eius filiis, Ochozia & Ioram. De isto Iosaphat in his regum libris pauca tantum cap. 22. sed multa 2. Par. à c. 17. ad 21. ubi eius in Deum Religio & in erudiendo populo per doctores, & principes huc illic amandatos ardor insignis, eiusdemque fructus v. 20. & 18. c. describitur.

Sed dupliciter peccatum est ab illo. Primo Achabi regis impij & haeretici filiam Athaliam vxorem filio suo Ioram accipiendo 2. Paral. 22. & 28. Secundo amice illi opem ferendo in bello Galaaditico, anno regni sui 17. 2. Paral. 18. prout ei exprobrauit 2. Paral. 10. Propheta Iehu, quem hinc vides à Baasa rege non esse interfectum, ut aliqui putarunt 3. Regum. 16. Sic etiam cum eiusdem Achabi filio Ochozia amicitiam iniit, vnde & à D. Deo classis, quam in Ophir cum illo parabat, naufragio punitus est, hic cap. vlt. v. 52. & 2. Paralip. 20.

Vbi Iosaphat sepultus sit, ambigi potest: nam 3. Reg. vlt. & 2. Par. 21. dicitur in ciuitate David sepultus: apud Bedam vero de locis ca. 6. in valle Iosaphat tumulatus scribitur: & forte vtrumque verum est, ut ex loco primo in secundum translatus fuerit, vide Riberam in c. 3. Ioel. n. 4.

Ipsius vero Achab gesta pluribus hoc libro explicantur à c. 16. ad finem.

Primo eius impietas. secundo vxoris ethnicæ Iezabelis matrimonium. v. 31. Tertio furor in prophetas, & poena siccitatis & famis, quæ Eliæ precibus impetrata fuit Iacobi 5. Eccl. 48. durauitq; non vnum tantum annum, ut ex Menandro ait Iosephus, sed triennio, c. 18. Sequuta est obsidio Samariae urbis, cap. 20. Sed ut Syriae regis superbia frangeretur, ipseque Achabus conuerteretur, c. 20. v. 13. præclaram dedit Deus victoriã, quam in montium Deos falso Syrii referabant, quemadmodum apud Aristophanem, Paec, Trygaeus vinitor Solem & Lunam id moliri ait, ut versa à quibus colorentur, Graecia ceterarumque gentium victores fierent & l. 1. Aeneid. Erant autem Iupiter, Diana, de quibus Melantides libro de Sacrificijs, Ouid. l. 1. Faator.

*Dij sumus agrestes, & qui dominamur in altis
Montibus, imperium est in sua tecta Ioui.*

Apollonius lib. 1. Turnebus lib. 5. cap. 4. lib. 6. cap. 2. D. August. 4. Ciuit. cap. 8. vbi de Iugatio & Vallonia.

Succellit pari euentu bellum Syriacum, quo sese Benadad v. 30. abdidit in cubiculū, quod erat in cubiculo, id est, in abstrusissimum & intimum cubiculum, sicuti cap. vlt. vers. 25.

propheta cuius hic mentio fit, traditur ab Iosepho Glyca & Hebræis cap. 20. Zeder Michæas. Sed obseruandum, non esse Michæam illum, qui in 12. prophetarum minorum numero est; cum Ezechie temporibus is vixerit, sed Hebræi eum esse volunt, qui cap. vltimo lib. huius Iemla vocatur. Et ita etiam sentit Iosephus qui ab Achabo in carcerem eum iam coniectum refert, vti etiam colligunt aliqui ex capitis illius v. 26. Hebraico: vbi noster Tollite, Hebraice: facite redire. Sed cum ille in Israël tribubus habitaret, iste vero non nominetur, alius esse videtur etiam ab eo, qui 2. Paralip. 17. inter Iudææ principes nominatur.

Hic vero recte seipsum percuti voluit, eumque recte alius percussit cū diuina ea esset voluntas, sufficienterque proponeretur: vnde & alius non percussus peccauit. R. Salomon & Lyranus voluit eius sanguinem pro populi Israëliti peccatis satis fecisse, ne cū Achabo periret cap. vltimo. Sed populus ille, victus est, & pro eo satisfacere istiusmodi plaga non potuit, nec voluit propheta.

CAPVT XXI.

Post verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Iezrahelitæ, qui erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab regis Samariæ. 2. Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est. 3. Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi. 4. Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites, dicens: Non dabo tibi hereditatem patrum meorum. Et proiciens se in lectulum suum, auertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem. 5. Ingressa est autem ad eum Iezabel vxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, vnde anima tua contristata est? & quare non comedis panem? 6. Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei: Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut, si tibi placet, dabo tibi vineam meliorem pro ea. Et ille ait: Non dabo tibi vineam meam. 7. Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius: Grandis auctoritatis es, & bene regis regnū Israël. Surge, & comede panem, & æquo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitæ. 8. Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit ad maiores natu, & optimates, qui erant in ciuitate eius, & habitabant

bant cum Naboth. 9. Literarum autem hæc erat sententia: Prædicate ieiunium, & sedere facite Naboth inter primos populi, 10. & submittite duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant: Benedixit Deum & regem: & educite eum, & lapidate, sicque moriatur. 11. Fecerunt ergo ciues eius maiores natu & optimates, qui habitabant cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel, & sicut scriptum erat in literis quas miserat ad eos: 12. prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi. 13. Et adductis duobus viris filiis diaboli, fecerunt eos sedere contra eum: at illi, scilicet vt viri diabolici, dixerunt contra eum testimonium coram multitudine: Benedixit Naboth Deum & regem: quam ob rem eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt. 14. Miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est. 15. Factum est autem, cum audisset Iezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta est ad Achab: Surge, & posside vineam Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi acquiescere, & dare eam accepta pecunia: non enim viuit Naboth, sed mortuus est. 16. Quod cum audisset Achab, mortuum videlicet Naboth, surrexit, & descende-
bat in vineam Naboth Iezrahelitæ vt possideret eam. 17. Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: 18. Surge & descende in occursum Achab regis Israël, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, vt possideat eam: 19. & loqueris ad eum, dicens. Hæc dicit Dominus: Occidisti, insuper & possedisti. Et post hæc addes: Hæc dicit Dominus: In hoc loco, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum. 20. Et ait Achab ad Eliam: Num inuenisti me inimicum tibi? Qui dixit: Inueni, eo quod venundatus sis, vt faceres malum in conspectu Domini. 21. Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum & vltimum in Israël. 22. Et dabo domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia: quia egisti, vt me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israël. 23. Sed & de Iezabel locutus est Dominus, dicens: Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel. 24. Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cæli. 25. Igitur non fuit alter talis sicut Achab, qui venundatus est vt faceret malum in conspectu Domini: concitauit

uit enim eum Iezabel vxor sua, 26. & abominabilis factus est, in tantum vt sequeretur idola, quæ fecerant Amorrhæi, quos consumpsit Dominus à facie filiorum Israel. 27. Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite 28. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: 29. Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius.

COMMENTARIUS.

DE Naboth vinea (cui simile quid refert Cæsarius lib. 6. c. 23. p. 477.) D. Ambrosius lib. 2. officiorum c. 5. lib. 3. c. 9. in Psalmum 37. Orat. contra Auxentium & libello vno, sic & Chrysoft. Leo Imp. Georg. Alex. Patriarcha & c. Nicephorus lib. 14. c. 43. Baron. tom. 5. agunt.

Nota Benedicendi verbum v. 10. accipi pro maledicere vel blasphemare, vti monet D. Hier. ep. 34. ad Iulianum.

Comminatur vero ei Elias v. 17. & eius posteriora v. 21. ait demetenda, id est, posttatem vniuersam funditus excidendam.

Pœnituit eum v. 27. veniamque consecutus est, v. 29. sicque ep. ad Sabin. adhortatur D. Hier. ad pœnitentiam. Sed quia pristina peccata rursus egit, pœna etiam illa rediit c. 22. vide Chrysoft. hom. 22. ad pop. Calvinus autem fictas eius lacrymas putat c. 4. Exodi: idque propterea, quia relapsus sit. Sed longe aliter is, quem citauit Chryf. ho. 5. ad pop. qui etiam ei applicat illud 2. Cor. 7. quæ secundum Deum tristitia est & c.

CAPVT XXII.

i. Ranserunt igitur tres anni absque bello inter Syriam & Israel. 2. in anno autem tertio, descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel. (3. Dixitque rex Israel ad seruos: Ignoratis quod nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ?) 4. Et ait ad Iosaphat: Veniesne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad? 5. Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita & tu: populus meus, & populus tuus vnum sunt: & equites mei, equites tui. Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Quære, oro te, hodie sermonem Domini. 6. Congregauit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? qui responderunt: Ascende, & dabit eam Dominus in manu regis. 7. Dixit autem Iosaphat: Non est hic propheta Domini quispiam, vt interrogemus per eum? 8. Et ait rex Israel ad Iosaphat: Remansit vir vnus, per

per quem possumus interrogare Dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Iemla. Cui Iosaphat ait: Ne loquaris ita rex. 9. Vocauit ergo rex Israel eunuchum quendam, & dixit ei: Festina adducere Michæam filium Iemla. 10. Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iuda sedebant vnusquisque in solio suo vestiti cultu regio, in area iuxta ostium portę Samarię, & vniuersi prophetę propheta-
bant in conspectu eorum. 11. Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait: Hęc dicit Dominus: His venti-
labis Syriam, donec deleas eam. 12. Omnesque prophetę simi-
liter prophetabant, dicentes: Ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere, & tradet Dominus in manus regis. 13. Nun-
cius vero, qui ierat vt vocaret Michæam, locutus est ad eum,
dicens: Ecce sermones prophetarum ore vno regi bona prædi-
cant: sit ergo sermo tuus similis eorum, & loquere bona. 14. Cui
Michæas ait: Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi
Dominus, hoc loquar. 15. Venit itaque ad regem, & ait illi rex:
Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an
cessare? Cui ille respondit: Ascende, & vade prospere, & tradet
eam Dominus in manus regis. 16. Dixit autem rex ad eum: Ite-
rum atque iterum adiuro te, vt non loquaris mihi nisi quod ve-
rum est, in nomine Domini. 17. Et ille ait: Vidi cunctum Israel
dispersum in montibus, quasi oues non habentes pastorem, &
ait Dominus: Non habent isti dominum: reuertatur vnusquisq;
in domum suam in pace. (18. Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat:
Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed
semper malum?) 19. ille vero addens, ait: propterea audi sermo-
nem Domini: Vidi Dominũ sedentem super solium suum, &
omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris, & à sinistris: 20.
& ait Dominus: Quis decipiet Achab regẽ Israel, vt ascendat,
& cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba huiuscemodi,
& alius aliter. 21. Egressus est autem spiritus, & stetit corã Do-
mino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In
quo? 22. Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omniũ
prophetarum eius. Et dixit Dominus: Decipies, & præualebis:
egredere, & fac ita. 23. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritũ
mendacij in ore omniũ prophetarum tuorum, qui hic sunt,
& Dominus locutus est contra te malum. 24. Accessit autem Se-
decias filius Chanaana, & percussit Michæam in maxillam, &
dixit: Mene ergo dimisit Spiritus Domini, & locutus est tibi? 25.
Et ait Michæas: Visurus es in die illa, quando ingredieris cubi-

culum, intra cubiculum vt abscōdaris. 26. Et ait rex Israel: Tolle Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amelech, 27. & dicite eis: Hæc dicit rex: Mittere virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustiae, donec reuertar in pace. 28. Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est locutus in me Dominus. Et ait: Audite populi omnes. 29. Ascēdit itaque rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. 30. Dixit itaque rex Israel ad Iosaphat: Sume arma, & ingrederere prælium, & induere vestibus tuis. porro rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum. 31. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem & maiorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. 32. Cum ergo vidissent principes curruum Iosaphat, suspicati sunt quod ipse esset rex Israel, & impetu facto pugnabant contra eum: & exclamauit Iosaphat. 33. Intellexeruntque principes curruum quod non esset rex Israel, & cessauerunt ab eo. 34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, & casu percussit regem Israel inter pulmonem & stomachum. At ille dixit aurigæ suo: Verte manum tuam, & eiice me de exercitu, quia grauiter vulneratus sum. 35. Commissum est ergo prælium in die illa, & rex Israel stabat in curru suo contra Syros, & mortuus est vespere: fluebat autem sanguis plagæ in finem currus, 36. & præco insonuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicens: Vnusquisque reuertatur in ciuitatem, & in terram suam. 37. Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam: sepelieruntque regem in Samaria, 38. & lauerunt currum eius in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinem eius, & habenas lauerunt, iuxta verbum Domini quod locutus fuerat. 39. Reliqua autem sermonum Achab, & vniuersa quæ fecit, & domus eburnea, quam ædificauit, cunctarumque urbium, quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 40. Dormiuit ergo Achab cum patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. 41. Iosaphat vero filius Afa regnare cœperat super Iudam anno quarto Achab regis Israel. 42. Triginta quinque annorum erat cum regnare cœpisset, & vinti quinque annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Azuba filia Salai. 43. Et ambulauit in omni via Afa patris sui, & non declinauit ex ea: fecitque quod rectum erat in conspectu Domini. 44. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus

lus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. 45. Pacemque habuit Iosaphat cum rege Israel. 46. Reliqua autem verborum Iosaphat, & opera eius, quæ gessit, & prælia, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 47. Sed & reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius, abstulit de terra. 48. Nec erat tunc rex constitutus in Edom. 49. Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum: & ire non potuerunt, quia contractæ sunt in Asiongaber. 50. Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat: Vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat. 51. Dormiuitque Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate David patris sui: regnauitque Ioram filius eius pro eo. 52. Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel in Samaria, anno septimodecimo Iosaphat regis Iuda regnauitque super Israel duobus annis. 53. Et fecit malum in conspectu Domini, & ambulauit in via patris sui & matris suæ, & in via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. 54. Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit Dominum Deum Israel, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

COMMENTARIUS.

ANno post superius bellum Syriacum, tertium Galaditicum contra Ramoth urbem, quæ à Iosepho Ramathon, & Aramatha vocatur, suscepit quæ à Rabba, de qua libri 2. c. 11. versus austrum non longe abest, docet vero in Ezechielem c. 25 D. Hier. Rabbath esse Philadelphiam, à Ptolemæo Philadelpho sic vocatam.

Atque hoc bello infelicissime periit Achabus, cui pseudopropheta quadringenti faustissima quæque falsò prænunciabant verbis & factis etiam; quemadmodum ille propheta cap. 20. Isaias 20. Ieremias 22. & 28. Ezechiel 3.

Sciendum vero antequam verus propheta Michæas vocaretur: vt Actuum 10. vel postquam vocatus est, & quidem vt Abulensi quæst. 12. videtur, dum ante reges staret, ipsique Achabo Ironice v. 15. respondisset: ei diuinitus obiectam visionem fuisse, in qua tanquam in picta tabula, vel hypotyposi Rhetorica seu Prosopopœia monstratus modus. 1. Israelitarum fuga, & Achabi mors ver. 17. 2. Modus quo ad mala ista rex inuitaretur, ver. 19. Is vero est diuina voluntas, volens Regis impietatem punire, ideoque nonnulla, quæ libere tamen fiunt, peccata permittens: vti diligenter monet Procopius, & Theodoretus quæst. vlt.

Primum peccatum. A rege interrogari Pseudopphetas.

Secundum. Ab his diabolum per auguria & gentilium diuinationum vanitatem consuli.

Tertium. illum mentiri & omnes istos fallere.

Quartum. Hosce iam falsos seu deceptos, fallere ipsum regem. Atque hæc Dei permissio exprimitur, v. 22. 1. Rei certo futuræ prænunciatione: deinde verbis, quæ etiam Imperatiui modi sunt: non tamen vere imperant, sed permittunt tantum, quemadmodum præter iam citatos, monet S. August. quæ. 44. Iudicium, idque apud prophanos etiam Authores vsitatum.

Non fuisse simpliciter eo rem gestam modo, quo hic describitur: sed picturam tantum ostensam, prout Æneidos 10. Metamorphos. 2. ostendit Abulensis quæst. 13. ex ipsa Concilij formula. Quis enim Dei consiliarius: Isaiæ 41. Romanæ 11. itemque ex angelorum bonorum dissensione & ignorantia, cumque eorum omnium sententijs Diaboli consiliu anteponatur, v. 22. Philast. vero hæresi 26. verba nonnulla, quæ in textu non sunt, legisse

legisse videtur. dicitur enim dixisse dæmon: faciam me quasi Angelum lucis, & verba similia eloquar, & ducam eum in prælium, & ibi eum deseram, & sic morietur. &c. S. Epiphanius. Hær. 25. Nicol spiritus, inquit, erroris est velut flatus in tibia, diuersis modis vnūquemque stolidum concitans aduersus veritatem: nam & ipsa tibia imitamentum est draconis, per quem locutus est diabolus, & decepit Euam, &c.

Monet vero Lucifer lib. 1. de Apostaticis Regibus, Principes hæreticos suis adherere pseudoprophetas, seu prædicantibus hæreticis, & execrari omnes Domini sacerdotes. V. 38.

Nota vbi noster dicit, habenas lotas fuisse, alios vertere arma. Sed LXX. & Iosephus, Meretrices, inquit, lauerunt, propter scilicet Hebræi nominis variam significationem, affertque Procopius & Theodor. l. c. causam. Quia ista noctem flumine purgant, dum sese mane lauant.

Ochozias Achabo patri successit Anno 17. Iosaphati, vsque ad 18. inchoatum, quo successit ei frater Ioramus: de quibus, & de Elia, Domino propitio, libro sequenti.

LIBER QVARTVS REGVM,

De Propheta Elia.

Lias (cuius nomen proprium dicitur in Beraschihth Rabba c. 72. Iaberschiiah) propter Hebraicam terminationem dicitur etiam à LXX. Eliu, vt c. 18. lib. Abdiu pro Abdias. Et Chrysof. interprete nom. de Elia 3. tom. 1. est Ἠλιός, id est, Sol; nimirum ad Græcam vocem alludit, sicut sedulius V. Beda L. Reg. qu. 28. Sed vt author est D. Hieronymus fortem Domini significat, ve ilvt dem ait in Michææ 5. interpretatur, Deus Dominus.

Fuit ex oppido Thisbe, quod est in terra Galaad, de quo libri 3. c. 17. de quo, sub sui Thisbi finera, nugatur R. Elias, dicens eum esse Phineen, qui in Iabes habitavit. imo putant eum quidam (ait in Iud. Pet. Mart. f. 195.) non ex tribu Leui, sed Benjamin fuisse.

Erât vt hoc c. 1. l. 4. dicitur vir pilosus, id est, vel capillo prolixo, vel vestitu hispido, & piloso, zona pellicea accinctus, id est, corio non apparato, sed adhuc piloso, & hoc ait R. Elizer c. 3. fuisse ex pelle illius arietis, quem pro Isaac immolauit Abraham: scilicet. lege Cassianum l. 1. c. 1. inst. Bedam c. 12. act. 1. D. Hier. Iere. 1. & Ezech. 76.

Virgo permansit teste D. Hieronymo libro primo, contra Iouinianum, & ad Eustochium de cust. Virg. D. Chrysof. de Virg. S. Ephrem tom. 1. fol. 4. & to. 3. ser. de transfig. fol. 188 D. Ambrosius lib. 1. de Virgin. Philast. hær. 61. Gnostici apud Epiphanium hær. 26. fabulam quandam fingunt ineptam: quomodo ascendenti cælum Eliæ occurrerit dæmonum vna dicens: quo vadis? habeo à te liberos, & non poteris eos dimittere, ille vero vnde habes à me liberos, cum ego in castitate vixerim? illa porro: certe quando somnians saepe in corporum defluxu euagatus es, ego eram, quæ assumpsi à te semina, & peperisti tibi filios &c. pulchre S. Ephrem paræn. 1. tom. 2. fol. 90. ait: donum optimum monachi est virginitas, curru ipsum ad cælos cum Elia vehens, & fol. 91. Elias te sua pelle caprina cooperiens, in cælos introducet.

Vt vero calamitatibus duras Israelitarum mentes frangeret, & ad saniora reuocaret, famem de qua supra cap. 13. petiit, vt ait Chrysof. tom. 1. de Elia. Eius famis tempore, quod triennij, & sex mensium fuit, Iacobi ultimo, licet cap. 18. menses isti breuitatis causa omittantur; sustentatus fuit dupliciter.

Primo per coruos, qui mane & vesperi, panem & carnes simul afferebant, vt recte noster interpretes ex Hebræo & Chaldæo, licet LXX. videantur dicere mane attulisse tantum panem, vesperi carnes. Sed intelligendum est hoc per tmesin, & coniugenda vtraque. D. Basilius h. 8. ait: Carmelus mons sublimis, ac desertus Eliam habuit, cui viaticum cibique fuit spes in Deo. & cum ita viueret fame tamen extinctus non est: sed auium rapacissimi ac voracissimi corui, cibum ei attulere; & qui alienas solebant escas inuadere, viro iustissimo ministri fuere: naturæ quoque oblitæ, in pane carneque ei afferendis, dominico præcepto paruerunt. S. Paulin. natal. 5. de muliere quæ S. Felicem pascebat sic canit.

*O mulier benedicta Deo, velut vna volucrum,
Quæ quondam mundo abductum pauere prophetam,
Tu quoque secreto pauidisti Martyra tecto:
Sicut auis domino parens, & nescia sancti
Conscia seruitij, gaudens illo sub tempore nosces.
Cum Deus ipse suo pro confessore coronam
Iustitia Christus reddet tibi tunc tua Felix.
Ipse tibi refert sub Iudice prandia Christo, &c.*

Secundo per pauperulam gentilem mulierem, viduam, in vnum tamen Deum religiosam & deuotam, vt ait Chrysostom. hom. 3. citata, & Abul. quæst. 2. 4.

Sed non tam ipse ab illa passus est, quam ab ipso ea, vt indicat continens pro contempto positum, ibidem vers. de 1. 4. quo Ambrosius libro de viduis. Et filium mortuum restituit, cum pro eo precatus esset, seseque super eum totum extendisset: non tam vt cadaueri calorem imprimeret, quam corporis sui contactu id ipsum Domino Deo committeret. Videatur sanctus Augustinus ad Simplicium quæst. 5. 2. Mirabilium script. cap. 17. idem in Ioannis cap. 3. r. 5. vt vidua religiosa, ait, benediceretur mittitur seruus Dei, &c. D. Chrys. h. 2. ad pop. quid, dic mihi, Elia pauperius? Sed propterea omnes diuites vincebat, quoniam pauper erat: ipsam vero paupertatem ex mentis opulentia elegit &c. rex pauperis indigebat, & verbis nihil plus quam melotem habentis inhiabat.

Hunc viduæ filium Hebræi apud D. Hieronym. præfat. in Ionam putant esse Ionam prophetam, sed non esse docet quæst. trigesima prima Abulensis.

Venit ad Achabum lib. 3. cap. 18. sed ei sese prius per Abdiam indicauit eius œconomum, quem Hebræi, Lyranus, Rupertus putant esse Prophetam minorem. Epiphanius vero lib. de prophetis esse quinquagenarium qui cap. 1. lib. 4. mortem effugit Sed Ribera præludio 2. in prophetas esse tertium quendam ostendit.

Hortatur deinde Israelitas ad vnam religionem ver. 21. de quo in Symbolo Athanasiano egi, & miraculo persuadet.

Nota ver. 27. cum subannare gentilium Deos, quemadmodum sub finem lib. 1. Iliados Iouem dum apud Ægyptios & Æthiops eum epulatem, facit Homerus cum aliis diis. sunt autem ait Philast. Her. 16. Baalite, qui Baal regis Tyrionum tenentes memoriam, atque ipsius idolum adorantes, eidem sacrificabant &c. in quo zelo ductus diuino B. Elias &c.

Nota ver. 23. gentilium sacrificulorum ritum sese cultris, & lanceolis ad sanguinem vsque concidentium, de quibus Propertius lib. 2. Seneca in Oedipo, Apuleius lib. 8. Lucianus de Syria Dea, & de sacrificiis, Plutarchus libro de superstitione & contra Colotem, vbi scuticas ait fuisse ἀσπεράδωτος siquid in sacris peccassent: talaria flagella vertit P. Gretferus l. 1. de cruce, D. Hieron. in ser. c. 16. ait: mos fuit apud veteres, & vsque hodie permanet Iudæorum; vt in luctibus ineidant lacertos, & caluitium faciant. quod etiam Iob fecisse legimus cap. 1. & 22. consule Ouidium lib. 4. Fastorum.

Huic ritui, flagellationem, quæ pœnitentiæ pietatisque causa suscipitur interdum, similem esse ait Christianus Franco, Dialogo contra Iesuitas, & Hafenmullerus lib. de Ieiunio, Iesuitico c. 4. & Christianus Simon Lithus in adulterina Ignatij vita l. 1. c. 2. & 3. f. 23. & 24. Demonactem citat, cum à Spartano hero seruum flagris cædi conspicaretur, dicentem: πᾶσαι ἰσότητι σου τὸν δῶλον ἀποφαίνας; & Plutarchum adducit.

Sed

Sed multa pœnitentiæ opera apud Gentiles vsitata, vt lacrymæ, ieiunia, cinis, &c. quæ ideo mala erant, quia ad finem malum, Deorumque falsorum honorem fiebant. Sed cum ex se adiaphora sint, sine bono constituto, bona sunt.

Deinde aliæ corporis molestiæ, vt fames, humicubatio, cilicia, &c. recte ad pœnitentiã & religionem suscipiuntur: quidni & hoc genus?

Tertio. Vetera sanctorum multa id genus voluntaria supplicia & acerbitates inueniuntur. Speciatim vero de flagris & funiculis, in historia S. Dominici Loricati apud S. Petrum Damianum, S. Elisabeth, alterius S. Dominici, & sancti Thomæ Cantuariensis.

Quarto. S. Paulus 1. Corinth. 9. Castigo, ait, corpus; vbi Græcum *ἵπωμα* significat etiam interprete Heinricho Stephano hæretico validis ictibus contundo, diuerbero. Irenæi interpres l. 4. D. Paulinus sæpe vt ep. 2. ad Amandum, & ad D. August. cum dubia proponit Chrysof. liuidum facio, Cypr. affligo, Hier. macero, alij suggillo, quod Athletarum & pugilum proprium esse docet l. 3. Agon. c. 14. Pe. Faber.

Sed quod dixi de fine & modo in gentilibus illis, obseruandum etiam in insanis Turcarum sacrificis, & Hæreticis flagellantibus, de quibus Gerson lib. contra flagellantes, Paralipomena Abbatis Ursperg. f. 381. Prateolus libro de hæreticis, littera F. cap. 8. Vide & epistolam Gersonis ad S. Vincentium, in cuius historia lib. 2. pia etiam flagrorum exempla inuenies.

Iidem v. 26. videntur altare quod Deo crexerat Elias diruisse, in illud quasi sibi aduersarium infiliendo. nam & Elias, & ipsi propria altaria excitasse ibi videntur: & cum non exaudirentur, iratos, in Eliæ aram vicinam, & super eam exiliisse, sicque destruxisse. nam vbi Græc. & Lat. est. transiliebant altare quod fecerant, heb. legitur: quod fecerat. vti videatur latine sic legendum, & græce pro *ἐπιείσεν* reponendum *ἐποίησεν* præsertim cum clare sequatur v. 30. curauit altare (non quodlibet, sed) domini (Iehouæ) quod destructum fuerat.

Duplicis porro generis in Carmeli monte Pseudoprophetæ adfuerunt. Baalis quidē 450. Lucorum, seu aliorum Deorum 400. cap. 18. v. 19. Sed omnes partim per se, partim per populum interfecit Elias, licet soli Baalis interdum tanquam præcipui nominentur, omnes tamen occisi referuntur cap. 19. v. 1.

Notat in Itiner. Beniaminus in Carmelo antrum Eliæ adhuc visi, altarisque diruti vestigia, cuius locus circularis fuerit diametro fere cubitorum 4. videatur & D. Hier. in ep. Paulæ.

Tunc in Australe Iudææ desertum fugit Elias, vbi primo mortem precatur, quia Deo frui optabat, seque iam Ecclesiæ nihil vtilem putabat. vide philip. primo, & D. Martini historiam.

Bis per angelum pascitur pane, qui eo modo cœlestis & angelicus ab A. T. vocatur, quo de manna dixi, sic & virtutem Eliam impastum tamdiu conseruandi habuit, quoad iter suum confecisset. Fuit autem spatium hoc certo quidem 40. dierum, fortassis etiam plurium, vt Abulensi quæst. 8. videtur, si nimirum totos 40. dies eundo ad montem Sinai seu Oreb consumpsit. Potuit enim tantum temporis consumere, si quemadmodum qui fugiunt, latebramque tutam quærunt, facere solent; rectum iter, & ad montem illū non tenebat: sed hac illac vagabatur, donec tandem ad montem illum peruenit, recto alioquin itinere 4. vel 5. diebus eo peruenire potuisset, vt ex dictis de mansionibus, & ex Gal. 4. patet: præsertim cum interdū & noctu ambulasse dicatur, eique timor adderet alas.

hic vero quemadmodum olim Moyfi, Exodi 3. sese Dominus ei monstrauit. Sed eius maiestas vt cognosceretur, quemadmodum Exodi 19. tria horrenda signa præcesserant, ventus validissimus: Terræ motus maximus: Ignis vastissimus. Quarto tandem loco Dominus, per angelum scilicet, affuit in auræ tenuis sibilo, id est, vocula quadam, veluti tacita & auditu suauissima, partim vt Eliæ quædam consolatio daretur; partim vt ostenderetur, Deum magis oblectari misericordia, & lenitate in homines, quam pœnarū fragoribus.

Dum vero Elias altaria destructa deplorat, non de ijs, quæ in Ierosolymitano templo essent, loquitur; sed quæ Deo vero variis in locis erecta erant: & si enim ea non esse Deus maluisset, eo tamen hæretico, & impio modo, quo ab Israëlitis euerfa erant, cuerti nolebat, vti monet Abulensis.

Tandem

Tandem præceptum trium vngendorum accepit. Sed quos partim per alios vngi curaret, vt duos priores, de quibus postea Domino propitio; partim per se, vt Elifzum, quem iam vocauit.

Notantur hic v. 19. duo modi adorationis Baal. Prior genuflexio: dein osculum: vel ipsius simulacri, vt accipi possunt Hebræa & Græca: vel manus, vt noster interpres exponit, veterem morem indicando, de quo Iob 31. Lucianus de sacrificiis, Plinius lib. 28. c. 2. lib. 2. c. 7. Apuleius Apologia prima. Minutius Felix in Octauio. Hierony. Osee 13. Ab ista consuetudine profectum autumat Drusus lib. 2. obseruationum, cap. 15. ritum Christi sanctorumque imagines osculandi. Sed pari ratione dicere potuisset, etiam ritum genu flectendi, de quo in scripturis sæpe: vel etiam ciuilitate amicum osculandi, prout Christus Dominus, Paulus, & primi Christiani osculabantur.

CAPUT I.

1. **R**æuaricatus est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Achab. 2. Ceciditque Ochozias per cancellos coenaculi sui, quod habebat in Samaria, & ægrotauit: misitque nuncios, dicens ad eos: Ite, consulite Beelzebub deum Accaron, vtrum viuere queam de infirmitate mea hac. 3. Angelus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, & ascende in occursum nunciorum regis Samariæ, & dices ad eos: Numquid non est Deus in Israel, vt eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? 4. Quam ob rem hæc dicit Dominus: De lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. 5. Reuersique sunt nuncij ad Ochoziam. Qui dixit eis: Quare reuersi estis? 6. At illi responderunt ei: Vir occurrit nobis, & dixit ad nos: Ite, & reuertimini ad regem, qui misit vos & dicetis ei: Hæc dicit Dominus: Numquid, quia non erat Deus in Israel, mittis vt consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 7. Qui dixit eis: Cuius figuræ & habitus est vir ille, qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? 8. At illi dixerunt: Vir pilosus, & zona pelliæ accinctus renibus. Qui ait: Elias Thesbites est. 9. Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum: sedentique in vertice montis, ait: Homo Dei, rex præcepit vt descendas. 10. Respondensque Elias, dixit quinquagenario: Si homo Dei sum, descendat ignis de coelo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de coelo, & deuorauit eum, & quinquaginta qui erant cum eo. 11. Rursusque misit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi: Homo Dei, hæc dicit Rex: Festina, de-

scende. 12. Respondens Elias ait: Si homo Dei ego sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cœlo, & deuorauit illum, & quinquaginta eius. 13. Iterum misit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta, qui erant cum eo. Qui cum venisset, curauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait: Homo Dei, noli despiciere animam meam, & animas seruorum tuorum qui mecum sunt. 14. Ecce descendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos, qui cum eis erant: sed nunc obsecro vt miserearis animæ meæ. 15. Locutus est autem Angelus Domini ad Eliam, dicens: Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem, 16. & locutus est ei: Hæc dicit Dominus: Quia amisti nuncios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 17. Mortuus est ergo iuxta sermonem Domini, quem locutus est Elias, & regnavit Ioram frater eius pro eo, anno secundo Ioram filij Iosaphat regis Iudæ: non enim habebat filium. 18. Reliqua autem verborum Ochoziæ, quæ operatus est, nõne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israël?

COMMENTARIUS.

REgi Ochoziæ, qui è cancellis cœnaculi ceciderat (quos Hebræi ad lucem inferius admittendam reticulatos fuisse aiunt) mortem denuntiat; quia Beelzebubi oraculum consulebat. Et de Baal quidem dixi Iudicum libro. Zebub vero muscam significat. Vnde Beelzebub dupliciter sumitur. Primo, vt sit Deus musca, prout hic eum LXX. & Iosephus lib. 9. c. 1. vocant, videturque ob impudentiam & libidinem quæ in muscis notatur, esse libidinis Deus, aut Dea quæpiam: præsertim cum tradat in muscæ encomio Lucianus, fuisse olim meretrices, quæ muscæ vocarentur. Huius simulacrum muscæ instar efformatum fuisse scribit Theodoretus quæ st. 3. & Nazianz. l. 2. contra Iul.

Secundo. Vt sit Deus muscæ aut muscarum. Quia videlicet ne molestæ essent muscæ, ipse vt eas abigeret rogaretur: isque traditur Iupiter à *πρωμυ* apud Pausaniam lib. 5. dicitur à Plinio lib. 79. cap. 6. Myodes lib. 10. cap. 28. 1. T. Achor, quadam scilicet ad Accaron allusione. Imo potius errore, vt quidam ostendunt.

Dij tamen omnes propter multitudine muscæ vocari possent; vel vt ait Libro de sacrificijs Lucianus, quia victimarum sanguini, muscarum instar, inhiarent. Adde in Gentilium vates muscæ instar Demones quandoque inuolasse, vt oracula ederent, quæ admodum sacerdotale Romanum tradit, eum interdum ad Inergumenos obsidendum accedere. Hinc igitur apud Iudæos, qui contemptus & detestabilis erat, vocatur Beelzebub. Matth. 10. Ipseque Dæmonum princeps Matth. 12. tanquam omnium salacissimus, impudentissimus, contemptissimus. Fortassis etiam dictus est Iupiter quasi Ζεὺς quasi Ζεὺς à fluxu feminis impuro numerat Hæresi 13. Philast. Myolarras siue Muscaccaronitas. Gregorius vero Turonensis de miraculis, quæ S. Iul. reliquæ magna ederent cum agit, apposite his verbis, v. 3. nunquid non est Deus in Israel, vtitur, vt ostendat, nõn veneficorum aut veneficarum, ad curandos morbos opem requiri.

Duos porro Pentacontarchos vna cum subditis militibus igne cœlesti perdidit Elias, ob peccata scilicet præterita, inquit Abulensis quæst. 19. vt idololatriam, &c. & præsentia, consensum videlicet in Regis impietatem, qui quasi vi Eliam ad se duci volebat.

Vnde & superbe inquit Rex præcepit vt descendas, virum Dei quasi per ironiam vocant, ac si dicerent. Tu qui te virum Dei iactas. Hanc igitur iniuriam, quæ in Deum redundabat, vlciscitur Elias, spiritu scilicet vehementi, & ab eo quem in nouo Testamento Christus D. mitem ac leuem esse voluit. Lucæ 9. diuerso. Sic Apocalyp. 11. ex ipsius ore dicitur ignis erupturus, id est, ad ipsius & enochi precem ac imperium, ecclesiastici 48.

D. Ambrosius cap. 9. de ijs qui myst. initiantur, cum ista cœlestis ignis deuoratione, confert eorum verborum efficaciam & vim, quibus sacrosancta eucharistiæ consecratio perficitur. Lanfrancus contra Bereng. si tantum valuit, ait, sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponeret; non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum?

CAPVT II.

1. **H**Actum est autem, cum leuare vellet Dominus Eliam per turbinem in cælum, ibat Elias & Eliseus de Galgalis. 2. Dixitque Elias ad Eliseum: Sede hic, quia Dominus misit me vsque in Bethel. Cui ait Eliseus: viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque descendissent Bethel, 3. egressi sunt filij prophetarum, qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei: Numquid nosti, quia hodie Dominus tollet Dominum tuum ad te? Qui respondit: Et ego noui: silete. 4. Dixit autem Elias ad Eliseum: Sede hic, quia Dominus misit me in Iericho. Et ille ait: viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque venissent Iericho, 5. accesserunt filij prophetarum, qui erant in Iericho, ad Eliseum, & dixerunt ei: Nunquid nosti quia Dominus hodie tollet dominum tuum à te? Et ait: Et ego noui: silete. 6. Dixit autem ei Elias: Sede hic, quia Dominus misit me vsque ad Iordanem. Qui ait: viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, & quinquaginta viri de filiis prophetarum secuti sunt eos, qui & steterunt e contra, longè: illi autem ambo stabant super Iordanem. 8. Tulitque Elias pallium suum, & inuoluit illud, & percussit aquas, quæ diuisæ sunt in vtramque partem, & transierunt ambo per siccum. 9. Cumque transissent. Elias dixit ad Eliseum: Postula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitque Eliseus: Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. 10. Qui respondit: Rem difficilem postulasti: attamen si videris me, quando tollar à te, erit tibi quod petisti: si autem non videris, non erit. 11. Cumque pergerent, & incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei di-

uiferunt vtrumque: & ascendit Elias per turbinem in cœlum. 12. Eliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius. Et non vidit eum amplius: apprehenditque vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. 13. Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei: reuersusque stetit super ripam Iordanis, & pallio Eliæ, quod ceciderat ei, percussit aquas, & non sunt diuisæ, & dixit. Vbi est Deus Eliæ etiam nunc? 14. Percussitque aquas, & diuisæ sunt huc, atque illuc, & transit Eliseus. 15. Videntes autem filij prophetarum, qui erant in Iericho e contra, dixerunt: Requieuit spiritus Eliæ super Eliseum. Et venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram, 16. dixeruntque illi: Ecce, cum seruis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quærere dominum tuum, ne forte tulerit eum spiritus Domini, & proiecerit eum in vnum montium, aut in vnam vallium. Qui ait: Nolite mittere. 17. Coegeruntque eum donec acquiesceret, & diceret: Mitte. Et miserunt quinquaginta viros: qui cum quæssissent tribus diebus, non inuenerunt. 18. Et reuersi sunt ad eum: at ille habitabat in Iericho, & dixit eis: Nunquid non dixi vobis: Nolite mittere? 19. Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eliseum: Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse domine perspicias: sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis. 20. At ille ait: Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal. Quod cum attulissent, 21. egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit Dominus: Sanauit aquas has, & non erit vltra in eis mors, neque sterilitas. 22. Sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hanc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est. 23. Ascendit autem inde in Bethel: cumque ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudébant ei, dicentes: Ascende calue, ascende calue. 24. Qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egressique sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros. 25. Abiit autem inde in montem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

COMMENTARIVS.

IN cœlum transfertur, sed Nota. Primo. Quomodo. Volebat modestiæ causa Eliseum abesse: idque non tam iubebat, quam hortabatur, quasi diceret: necesse non est, vt me comiteris. sed ab eius latere prudenter ille nunquam discessit, cum & ipsi, & prophetis alijs Eliæ raptum Dominus reuelasset.

hi vocantur filij Prophetarum i. Prophetæ, inquit Theodor. quæ. 6. seu Discipuli, quorum multa & frequentia collegia iam erant; præsertim in Beniaminia Tribu, & etiã in Israel cap. 2. 3. 4. 6. legatur hac de re Auctor Mirab. c. 22. Ambros. de Naba. c. 15.

Currus & equi videntur Abul. quæst. 17. ex aëre crassiore & splendidiore; corpora quædam ea specie conformata extitisse.

Pallium quod Eliæ ascendenti excidit, dicitur à LXX. hic & supra cap. 19. Melote. i. ex pilis ouium confectum. Elias ait D. Hier. epi. 34. ad Iulian. ad cælorum regna festinãs, non potest ire cum pallio, sed mundi in mundo vestimenta dimittit. Chryst. ad pop. h. 8. heliæ melote Iordanem diuisit, Elifæum duplicem Eliam fecit, &c. ô quanta sanctorum virtus! non tantum ipsorum verba, & corpora; sed & ipsa indumenta, creaturæ omni vndique sunt venerabilia, vt umbra Petri, calceamenta trium puerorum. Elifæi lignum, Pauli vestimenta, Moysis virga, & sanctorum fauilla Martyrum, malignos expellit demones.

Ex isto facto putat V. Beda. q. 37. de solis quadriga Poëtarum fabulas extitisse.

II. Quando. Ante 18. annum regni Iosaphat, seu ante Ioram regis Israelis principium, vt ait Genebrardus. & patet ex textus serie, præsertim cum sequenti cap. Ioramus iste bellum gerat, & iam absit Elias v. 11. vel certe eo ipso anno sub Iorami huius principiu, vt insinuat Iosephus. Ideoque falso Clemens Scubertus sub Iorami finem id factum tradit.

Vide ser. de as. in bibl. SS. PP. vbi Epiphanius notat eum non ascendisse in cælum simpliciter, sed quasi in cælum. quando longam & beatam alicui vitam precari volunt Syri, ei optant Eliæ vitam. vnde Ioan. filius Iob monachus, qui Syriacam apocalypsin quæ apud me est scripsit, cum scriptionis tempus poneret ait. in diebus S. patris fundamenti seu Antistitis ecclesiarum domini Gregorij XIII. Papæ Romæ, quæ ecclesiarum mater: det illi dominus vitam sicut Eliæ prophetæ.

III. Quo ierit, & vbi sit. In cælum ascendisse clare ait textus. Sed per hoc aërem quidam intelligunt; vt per eum alia in loca transferit, idque aiunt nonnulli esse Paradisum terrestrem. Irenæus lib. 5. cap. 5. Iustinus quæst. 85. Isidorus de obitu sanctorum cap. 3. D. Thomas 1. p. quæst. 102. art. 2. 3. p. quæst. 49. art. 5. & confirmatur ex Eccli. 48. Sed Græce non habetur Paradisus: & per Paradisum locus quilibet amœnus intelligi potest, vt in Genesi dictum est. Alij secretam aliquam terræ regionem, vt Gregorius hom. 29. Rupertus 3. Trinit. cap. 33. Alij cælestem locum, prout cælum ab aëre distinguitur, Dorotheus in Synopsi, Hieronymus Amos 9. Ambrosius de paradiso cap. 3. Alcimus libr. 4. Alij denique locum esse incertum Chryst. hom. 2. 1. in Genesin 22. in Hebræam, & cū eo Theophylactus & Oecumenius. August. 1. de gratia Christi cap. 2. & 3. Theodoretus quæst. 45. in Genesin, Cyprianus de montibus Sinai.

Dico primo. Istam quæstionem ad fidem non spectare vbi iam sit, teste Augustino 2. de gratia cap. 23. contra Sixtum lib. 1. Annotatione 36. adeo vt idcirco D. Chryst. hom. 22. in Heb. vocet quæstionem superuacuum.

Dico secundo, vel incertum esse locum, vel in superiore mundo, de quo Genesios primo dixi, esse collocandum. Primo. Quia vere in inferiore mundo locum nullum assignare possumus. Secundo. Quia scriptura ascendisse refert cælum versus, & non iterum descendisse. Tertio. Quia Patres tertio loco citati cælum proprium accipiunt, vt scilicet ab aëre distinguitur.

Quarto. Quid faciat ibi. Nondum Dei essentiam intuetur: sed vti de Enoch. cap. 5. Gen. dixi, fidem adhuc habet, & diuinis contemplationibus occupatur & orationibus. Fortassis etiam diuinis de rebus cum Enoch interdum agit, vt sentit Soarezus tomo 2. Disp. 55. Ab omni tentatione liberatus est, & nullo fortasse corporario cibo vitur, vt ait Augustin. de Peccat. Meritis lib. 1. cap. 3. lib. 1. contra aduersarium legis cap. 15.

Illinc verò literas ad Ioramum Regem Iudæ misit 2. Paral. cap. 21. & affirmat Iosephus lib. 9. cap. 2. Seder cap. 17. longe aliter quam impostores Hæretici in vita S. Bonifacii, Illinc etiam propria in persona Matth. 17. in Christi Domini transfiguratione apparuit, vt probaui 3. par. D. Thomæ.

Est glossa quædam in caput 9. Lucæ, quæ id negat, sicut & Hugo ibidem, dicitque angelos horum loco adfuisse, ipsorumque personam gessisse in corporibus assumptis. Ita etiam liber de prodigijs apparitionibus, nu. 101. & 163. & ante eum, liber de spiritu

apparitione, num. 244. & 445. vsque ad 448. Sed hanc sententiam dicit Soarezius *tomo 2. disp. 2. sect. 2.* erroneam esse. Ego dico minimum esse valde periculosam.

Prob. 1. Ex regula scripturæ interpretandæ, quam tradit S. Augustin. lib. 3. de Doctrina Christian. cap. 10. & 11. quamque serio probat Bellarm. lib. 1. de SS. Eucharistia cap. 11. Ribera in Aggæi 1. Soarez *tomo 1. quæst. de Christi satisfactione*: Quando nihil fidei vel principis aliis absurdi sequitur, scripturam non figurate, sed proprie intelligendam esse. At verò scriptura expresse dicit affuisse Moysen & Eliam. Ergo. Nam D. Matthæus: apparuerunt, inquit, Moyses & Elias cum eo loquentes cap. 17. D. Marcus, apparuit illis Elias cum Moysè, & erant loquentes cum Iesu, cap. 9. D. Lucas duo viri loquebantur cum illo; & ne dubites quinam isti viri fuerint, explicat: erant autem Moyses & Elias. non eorum imagines aut spectra. & addit eos in maiestate visos esse, non in aliena persona vel umbra.

Dices: Deus interdum apparet, & tamen per angelos. Respon. id ipsum etiam scripturam aperte significare, ideoque id ipsum non tam hominum interpretatio, quam ipsius scripturæ testimonium est.

Secundò, D. Petrus ipsos præsentés dicit esse Moysen & Eliam. Respond. Petrum nesciuisse quid diceret, ex Marci, & Lucæ 9. Sed contra 1. ipsimet Euangelistæ, & maxime D. Lucas nesciissent quid scriberent, quia antequam Petri verba recitent, ex sua ipsi sententia disertè narrant Moysen & Eliam adfuisse. Neque potest dici eos ex falsa Petri opinione loquutos; quia eodem modo antequam Iudæorum in Christum contumelias narrarent, potuissent dicere, erat autem Iesus impostor, vorax, patator. Secundò, nec D. Petri ignoratio clare ad præximam sententiam refertur, qua illis & Christo tabernacula extrui volebat, cum neque tempus, neque locus id ipsum faciendi iam esset: prout cum Patribus rectè interpretatur Iansenius ex Græco textu.

Tertiò, Ipsemet Christus Dominus eos esse dixit Eliam & Moysen, Prob. Quia inde habuit D. Petrus, vt eos ita nominaret. Cum enim eos hac in vita nunquam viderit, vel ipsos ex diuina reuelatione norat, vel ex eorum imaginibus, vel ex alicuius indicio & oratione. At primum nullo argumento probatur, & tamen si probaretur, certissimum adeoque diuinum contra istam opinionem testimonium haberetur. Non secundum, quia vel imaginum vsus tunc non erat, vti putat Tertullianus contra Marcionem cap. 22. vel certe non ita vulgaris, vt à piscatoribus, quæ fortassis apud honoratiores erant, vti hodie illustrium virorum veteres picturæ, videri potuerint. Ergo tertium; at alius nullus qui indicaret, præter Christum adfuit, ex cuius sermone illos nominatim appellantis intellexerunt apostoli eos esse Moysen & Eliam.

Quartò, Si verè & ἀπὸ προσώπου scriptura significare debuisset aliquem adfuisse, non elarius descripsisset. alioquin possemus etiam fingere Simeonem & Annam, Lucæ 1. Mariam in nuptiis, Ioan. 2. Nicodemum, cap. 3. & alios similes non vere adfuisse, sed per alienas personas, imo ipsummet Christum, & Apostolos in hac transformatione.

Quintò, Si illud Lucæ; erant Moyses & Elias, interpretari liceret, vt vere non fuerint, sed tropice tantum daretur nostri temporis Sacramentariis argumentum, vt in illis verbis: Hoc est corpus meum, Illud Est, tropice acciperetur, pro, significat, quod se diu quæsiuisse fatetur Zvinglius, libro, subsidium Eucharistia.

Sextò, In iudicio aliquo nullius ficti testis & alieno nomine appellati testimonium valeret: imò esset quædã veluti ficta comœdia, si vere Apostoli affuisset, alij vero nõ vere.

Septimò, Ex viso Elia dixerunt Apostoli, quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oportet primum venire. Ergo adhuc postea dum è monte descenderent se verum Eliam vidisse senserunt; neque id Dominus reprehendit.

Octauo, Authoritate D. Chrysoft in Matth. 17. D. Hieron. ibid. Tertullian. lib. 4. contra Marcionem. libro de Res. Moysen in imagine nondum receptæ carnis. Eliam in veritate nondum defunctæ. & libro aduersus Pſychicos. Orige. hom. 12. in Exod. & libr. 2. contra Celsum. fol. 442. G. Damasc. oratione de transfig. D. Epiphanius hæresi 42. & 64. vbi ex Proclo & Methodio ait: nihil Dominus mentitus est, ideoque non spectrum aut visum ostendit discipulis in monte Eliam & Moysen, quos ipsos deciperet; sed id quod erat ext. a falsitatem.

Fort: liceat etiam argumentari, prout argumentatus est de vero Lazaro. S. Chrysoft. p. 2. h. de diuite epulone. vbi dicitur: Abraham, & propheta, & Lazarus & Moyses, &c. si verus

si verus est Abraham, verus est Lazarus, &c. sic: si verus Christus, si verus Petrus, verus & Elias, &c.

Adde D. Thomam 3. p. q. 49. art. 3. ad 2. Abulensem quæst. 52. in 17. Matthæi. Cassian. coll. 10. c. 6. Abbatem Ioachim. I. introd. in Apoc. c. 13. & in c. 9. p. 3. f. 137. & in c. 12. fol. 146. Antonium de Gislandis in dubiis euang. S. Ephrem ser. de transfig. t. 3. f. 188 Rupertum in Deut. l. 2. c. 22. Origenem h. 6. in Leu. Metaphrast. die vigesimo Iulij, August. 16 contra Faustum c. 16. S. Bernardum serm. 76. in cant. Sixtum Senensem lib. 6. Anno 74 et 145. Iansenium cap. 67. Soarez & Medinam 3. parte, et ecclesiam in officio Transfigurationis die 6. Aug.

Nono, contraria opinio falso citat duos veteres. Hugo quidem Ambrosium ut patet ex Ambrosij lib. 7. in Lucam cap. 2. Glossa verò illa Aug. lib. 3. de Mirabilibus scriptura. Nam, ut ait S. Thomas, liber ille authenticus non est, sed pseudepigraphus. Adde verò, etiamsi esset authenticus, prorsus tamen contrarium docet cap. 10.

Denique dici posset transfiguratio tota phantastica, prout illa opinio de transfigurationis modo aiebat. & angeli testes illius gloriæ facti fuissent, cuius participes non sunt, ut ait D. Thomas.

Postremo hinc etiam, tempore Antichristi, cum enochi est rediturus, uti contra hæreticos probat Belarminus de Antichristo cap. 6. Schererus conc. de Antichristo, Soarezus l. cit. & patet ex Augustino lib. 1. de Peccatorum meritis cap. 3. lib. 9. ad Genesim c. 6. Ambrosio 4. de Fide lib. 2. in Lucam, Gregorio 9. & 20. Moralium, Hieronymo epistola 61. epiphania hæresi 64. & in Ancorato, Bernardo sermone 6. de Ascensione, Tertulliano de anima c. 35. & 50. contra Iudæos c. 2. Clemente lib. 5. cap. 80. Isidoro libr. de vita. f. 6. 35.

Hinc patet primo, contra Iudæos, quam inepte dicat R. Kimhi, in sphaera ignea eum consumptum.

Secundò. Quam inepte Iudæi diebus Sabbati ei mensam stratam relinquere se dicant, uti refert Antonius Margarita, olim Iudæus. rursus eum venturum, & gloriosum Messiam futurum, leges apud Io. Pfefferkorn, olim item Iudæum.

Tertio. Inepte ab iisdem dici patet, Eliam dixisse, Deum singulis diebus pro Iudæorum miseriis plorare, ut in Thalmud est.

Quarto, inepte Pocquium Libertinum apud Calvinum Instruct. aduersus Libert. fol. 271. & 285. Eliæ curru ad duplicem illum suum spiritum, quo extra terrestrem hunc mundum, ad fictas insanasque reuelationes euehitur, abuti. sicut & Nasas Iudæus sceleratissimus sub nomine B. Helix altare construxerat, & multos ad adorandum seduxerat teste Greg. ep. 76.

Denique, quam inepte iactet Lutherus Tomo 6. ad Archiepiscopum Moguntinum, se vocari & esse velle Eliam, uti eum etiam esse scribit Bibliander Chronici Tabula 14. Melanchthon apud Mathesium conc. 14 & lib. qui contra Staphyli *vortrab* inscribitur, & Bullinger ad Coelæi libellum f. 6. quid (ait) peccaui, quod Lutherum dixi Eliæ indutum spiritu, in reparanda religione magnanimum sese & excellentem præstitisse: verum Elias esse quia vult, esto. sed talis, qualis ille apud Sulpitium in historia 8. Martini. certe ille qui S. Nor volebat Eliam facere l. 1. vit. Pat. c. 10. Lutherum fecit Eliam. vide in concionibus P. Schereri pulchram comparationem Lutheri cum Elia.

DE ELISÆO.

DEi salus, aut Deus saluans elisæi nomen est. Ad propheticae vitæ institutum diues, & iuuenis vocatus, & vnctus ab Elia est, cap. 19. lib. 3. Regum.

Spiritum eius petiit & impetrauit duplicem. Pet. Damian. serm. 2. de natiuit. B. Ioan. Bapt. t. 2. pag. 70. dicit elisæum obiurgatum: addit deinde eum impetrasse. I. generatim spiritum, non tamen duplicem. II. duplicem, non in meritorum eumulo, sed exhibitione miraculorum: quia vigintiquatuor miracula fecit; Elias tantum duodecim. Aliqui volunt æqualem fuisse, quia duplex in elia spiritus erat, Prophetiæ & Miraculorum. Alij maiorem, duplum scilicet ut Theodor. quæst. 7. & 4. & Græci. Alij minorem, ut si videlicet tres in partes elia spiritus diuideretur, elisæus duas tantum haberet, tanquam primogenitus & primarius discipulus, idque phrasîs Hebræa hoc loco importat,

vt Deut. 2. 1. Zacharie 1. 3. & sic dici potest iste spiritus duplus, respectu scilicet tertiae partis residuae, non autem respectu spiritus totius, qui in Elia erat. ita Viretus l. de commun. pag. 126. vbi Libertini dicebant se duplices, & Eliae spiritum duplicem habere.

Miraculo Iordanem diuisit ver. 14. huius cap. 2. vbi pro Etiam Nunc, retinent Graeci Hebraeam vocem, quae Theodoretis significat Deum occultum. alius est, Etiam ipse, scilicet Elias, quasi diceret, cur non adiuuat? vbi eius iam auxiliu? Apud Varabulum, etiam ipsi, i. in ipsius gratiam.

Aquas deinde v. 19. sanauit sale, vt Exodi 15. ligno. Videntur enim aquae istae, si non falsae, certe putres & olidae fuisse, ideoque conuenienter salem adhibuit, licet miraculo, aquarum tantum perpurgarit, & perpurgatas tam diu conseruarit, vt ait cap. 34. Vallesius. Imitatur hoc Ecclesia in aquarum benedictione, de qua in Hydrologio suo Marfilius Episcopus, & hoc loco Abulensis. legendus hoc loco Iosephus l. 4. belli c. 27. apud Hierichunta (inquit) est fons abundans, & ad irrigationes yberimus, iuxta veterem illam urbem scatutiens, &c. hunc fontem fama est olim non terrae modo, & arborum fructus obrundere, sed & mulierum partus: vniuersè vero fuisse omnibus pestilentem & exitialem: postea vero ab Elifao propheta mansuefactum esse. redditumque e contratio saluberrimum, & foecundissimum. notus vero erat hic Eliae &c. ad longum.

Imprecatur tandem sub finem capituli huius 2. pueris. Primo, Quia dum serui Dei despiciuntur, Deus etiam ipse despicitur. D. Thomas 2. 2. q. 108. a. 1. ad 4. Secundo, vlciscitur parentum impietatem, & in filiorum educatione indulgentiam. Tertio, Ne impunitate deteriores euadant, efficit, inquit quæst. 1. 3. Theodoretus, forte & isti pueri idolis consecrati erant, inquit lib. 2. c. 22. Auctor Mirab. Per hos Iudei crucifixo Domino illudentes significantur, in quos Vespasianus & Titus tanquam Viri duo immisisti sunt, inquit Angelomus. Videatur serm. 204. August. & D. Hier. in psal. 46. tit. Elifaeus (ait) figuram Christi tenet: pueri Iudæorum, qui dixerunt aue Rex Iudæorum: viri proprie demones intelliguntur: quia deuorauerunt corda illorum. ideoque psal. ille inscribitur pro filiis Core, qui sunt filij Calui. porro caluitiem quasi probum haberi solitam ex Aliano, ex Ouidio, Suetonio, Dione, & Iunij commentario de coma discet. Origenes h. 4. in Ezechielem vult, per viros istos significari bestias, quae in animam peccatricem immittuntur.

CAPVT III.

1. **I**oram vero filius Achab regnavit super Israël in Samaria anno decimo octavo Iosaphat regis Iudæ. Regnavitque duodecim annis. 2. Et fecit malum coram Domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuas Baal, quas fecerat pater eius. 3. Verumtamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israël, adhæsit, nec recessit ab eis. 4. Porro Mesa rex Moab, nutrebat pecora multa, & soluebat regi Israël centum millia agnorum, & centum millia arietum cum velleribus suis. 5. Cūque mortuus fuisset Achab, præuaricatus est foedus, quod habebat cum rege Israël. 6. Egressus est igitur rex Ioram in die illa de Samaria, & recensuit vniuersum Israel. 7. Misitque ad Iosaphat regem Iuda, dicens: Rex Moab recessit à me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui respondit: Ascendam: qui meus est, tuus est: populus meus, populus tuus: & equi mei, equi tui. 8. Dixitque: Per quam viam ascendemus? At ille respondit: Per desertum Idumææ. 9. Perrexerunt igitur rex Israël, & rex Iuda,

Iuda, & rex Edom, & circuiuerunt per viam septem dierum, nec erat aqua exercitui, & iumentis, quæ sequebantur eos. 10. Dixitque rex Israël: Heu heu heu, congregauit nos Dominus tres reges, vt traderet in manus Moab. 11. Et ait Iosaphat: Estne hic propheta Domini, vt deprecemur Dominum per eum? Et respondit vnus de seruis regis Israël: Est hic Eliseus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliæ. 12. Et ait Iosaphat: Est apud eum sermo Domini. Descenditque ad eum rex Israël, & Iosaphat rex Iuda, & rex Edom. 13. Dixit autem Eliseus ad regem Israël: Quid mihi & tibi est? vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. Et ait illi rex Israël: Quare congregauit Dominus tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab? 14. Dixitque ad eum Eliseus: Viuit Dominus exercituum, in cuius conspectu sto, quod si non vultum Iosaphat regis Iudæ erubescerem, non attendissem quidem te, nec respexissem. 15. Nunc autem adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, & ait: 16. Hæc dicit Dominus: Facite alueum torrentis huius fossas, & fossas. 17. Hæc enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, neque pluuiam: & alueus iste replebitur aquis, & bibetis vos, & familiæ vestræ, & iumenta vestra. 18. Parumque est hoc in conspectu Domini: insuper tradet etiam Moab in manus vestras. 19. Et percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnem urbem electam, & vniuersum lignum fructiferum succidetes, cunctosque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus. 20. Factum est igitur manè, quando sacrificium offerri solet, & ecce, aquæ veniebant per viam Edom, & repleta est terra aquis. 21. Vniuersi autem Moabitæ audientes quod ascēdissent reges vt pugnarent aduersum eos, conuocauerunt omnes qui accincti erant balteo desuper, & steterunt in terminis. 22. Primoq; manè surgentes, & orto iam sole ex aduerso aquarum, viderunt Moabitæ ecōtrà aquas rubras quasi sanguinem, 23. dixeruntque: Sanguis gladij est: pugnaverunt reges contra se, & cæsi sunt mutuò: nunc perge ad prædam Moab. 24. Perrexeruntque in castra Israël: porro consurgens Israel, percussit Moab: at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percusserunt Moab, 25. & ciuitates destruxerunt: & omnem agrum optimum, mittentes singuli lapides, repleuerunt: & vniuersos fontes aquarum obturauerunt: & omnia ligna fructifera succiderunt, ita vt muri tantū fictiler ramanerent: & circumdata est ciuitas à fundibulariis, & magna ex parte percussa.

sa. 26. Quod cum vidisset rex Moab, præualuisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gladium, ut irrumperent ad regem Edom: & non potuerunt. 27. Arripiensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum: & facta est indignatio magna in Israël, statimque recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam.

COMMENTARIUS.

Hæreticum regem responso non dignatur. Ut vero ad prophetici spiritus acceptionem, mentem exsuscitet præparetque, psalmicinem euocari iubet, qui Theodoro quæst. 11. teste, è psallentiũ Leuitarum numero erat. D. Gregorius hom. 1. in Ezech. scribit: Psalterium fecit applicari, ut prophetiæ ad hunc spiritum per laudem psalmodiæ descenderet, &c. vox enim psalmodiæ cum per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Domino ad cor iter paratur. Sic S. Franciscus lyricine audito, in Deum excitabatur.

Tunc victoriam enuntiat; sed præ facinoris indignitate doluerunt & abierunt Israëlita, cum Rex Moab non filium regis Edom, sed suum immolaret, ut aiunt Iosephus, Theodoretus, Procopius. In fine capituli 4. tract. Sanhedrin duæ sunt Rabinorum opiniones. alij putant regem immolasse suum proprium filium, ad Dei veri gloriam: alij ad vanorum deorum: illi ex ira quæ secuta est: hi ex eo quod vetitum id ei facere, &c. sane Porphyrius è veteribus Phœnicum archiuis refert, moris fuisse, ut in magnis calamitatibus filiorum carissimum immolarent: quidam tamen putant, filium regis Idumæi captum à Moabitarum rege erumpente, neque perumpente; sicque indignatum Idumæum discessisse à Iosaphat, solutaque obsidione filium illum captum esse immolatũ, & tandem idcirco defecisse Idumæam à Iuda.

Hic quærit Abulensis quæst. 21. debeatne Religiosos in aulis versari? & concludit eo fere modo, quo Plutarchus in opusculo docet philosophis cum principibus agendum esse.

CAPVT IV.

1. **M**ulier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens Dominum: & ecce creditor venit ut tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. 2. Cui dixit Eliseus: Quid vis ut faciam tibi? Dic mihi, quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, nisi parum olei, quo vngar: 3. Cui ait: Vade, pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. 4. Et ingredere, & claude ostium tuum, cum intrinsecus fueris tu, & filij tui: & mitte inde in omnia vasa hæc: & cum plena fuerint, tolles. 5. Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se, & super filios suos: illi offerebant vasa, & illa infundebat. 6. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum. Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit: Non habeo. Stetitque oleum. 7. Venit autem illa, & indicauit homini Dei. Et ille, vade, inquit, vende oleum, & redde
creditori

creditori tuo: tu autem & filij tui viuite de reliquo. 8. Facta est autem quædam dies, & transibat Eliseus per Sunam: erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum vt comederet panem: cumque frequenter inde transfret, diuertebat ad eam vt comederet panem. 9. Quæ dixit ad virum suum: Animaduerto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. 10. Faciamus ergo ei coenaculum paruū, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrum, vt cum venerit ad nos, maneat ibi. 11. Facta est ergo dies quædam, & veniens diuertit in coenaculum, & requieuit ibi. 12. Dixitque ad Giezi puerum suum: Voca Sunamitidem istam: Qui cum vocasset eā, & illa stetit coram eo, 13. dixit ad puerum suum: Loquere ad eam: Ecce, sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? numquid habes negotium, & vis vt loquar regi, siue principi militiæ? Quæ respondit: In medio populi mei habito. 14. Et ait: Quid ergo vult vt faciam ei? Dixitque Giezi: Ne quæras: filium enim non habet, & vir eius senex est. 15. Precepit itaque vt vocaret eam: quæ cum vocata fuisset, & stetit ante ostium, 16. dixit ad eam: In tempore isto, & in hac eadem hora, si vita comes fuerit, habebis in vtero filium. At illa respondit: Noli quæso domine mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ. 17. Et concepit mulier, & peperit filium in tempore, & in hora eadē, qua dixerat Eliseus. 18. Creuit autem puer. Et cum esset quædam dies, & egressus isset ad patrē suū ad messorēs, 19. ait patri suo: Caput meū doleo, caput meum doleo. At ille dixit puero: Tolle, & duc eū ad matrē suā. 20. Qui cū tulisset, & duxisset eū ad matrē suā, posuit eum illa super genua sua vsq; ad meridiē, & mortuus est. 21. Ascendit autē, & collocauit cum super lectulū hominis Dei, & clausit hostiū: & egressa, 22. vocauit virū suū, & ait: Mitte mecū, obsecro, vnū de pueris, & asinā, vt excurram vsque ad hominē Dei, & reuertar. 23. Qui ait illi: Quam ob causam vadis ad eum? hodie nō sunt Calendæ, neq; Sabbathum. Quæ respondit: Vadā. 24. Strauitque asinam, & præcepit puero: Mina, & propera, ne mihi moram facias in eūdo: & hoc age quod præcipio tibi. 25. Profecta est igitur, & venit ad virum Dei in montem Carmeli: cumque vidisset eam vir Dei econtra, ait ad Giezi puerum suum: Ecce Sunamitis illa. 26. Vade ergo in occursum eius, & dic ei: Rectene agitur circa res, & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quæ respondit: Recte. 27. Cumque venisset ad virum Dei in montem apprehendit pedes eius: & accessit Giezi vt amoueret eam.

Et

Et ait homo Dei: Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi. 28. Quæ dixit illi: Nunquid petiui filium à Domino meo? numquid non dixi tibi: Ne illudas me? 29. Et ille ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Sic occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiã, non respondeas illi: & pones baculum meum super faciẽ pueri. 30. Porro mater pueri ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & secutus est eam. 31. Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculũ super faciẽ pueri, & non erat vox, neque sensus: reuersusq; est in occursum eius, & nunciauit ei, dicens: Non surrexit puer. 32. Ingressus est ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: 33. ingressusque clausit ostium super se, & super puerũ: & orauit ad Dominum. 34. Et ascendit, & incubuit super puerum: posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri. 35. At ille reuersus, deambulauit in domo, semel huc atque illuc: & ascendit, & incubuit super eum: & oscitauit puer septies, aperuitque oculos. 36. At ille vocauit Giezi, & dixit ei: Voca Sunamitidem hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum. 37. Venit illa, & corruit ad pedes eius, & adorauit super terram: tulitque filium suum, & egressa est, 38. & Eliseus reuersus est in Galgala. Erat autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant coram eo. dixitque vni de pueris suis: Pone ollam grandem, & coque pulmentum filiis prophetarum. 39. Et egressus est vnus in agrum vt colligeret herbas agrestes: inuenitque quasi vitem siluestre, & collegit ex ea colocynthidas agri, & impleuit pallium suum, & reuersus coneidit in ollam pulmenti: nesciebat enim quid esset. 40. Infuderunt ergo sociis, vt comederent: cũque gustassent de coctione, clamauerunt, dicentes: Mors in olla vir Dei. Et non potuerunt comedere. 41. At ille, Afferte, inquit, farinam. Cumque tulissent, misit in ollam, & ait: Infunde turbæ, vt comedant. Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla. 42. Vir autem quidam venit de Baalsalifa deferens viro Dei panes primitiarum, viginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit: Da populo, vt comedat. 43. Responditque ei minister eius: Quantum est hoc, vt apponam centum viris? Rursum ille ait: Da populo, vt comedat: hæc enim dicit Dominus: Comedent, & supererit. 44.

Posuit

Posuit itaque coram eis: qui comederunt, & superfuit iuxta verbum Domini.

COMMENTARIUS.

VXori Prophetæ, quem Iosephus & Hebræi Abdiam, de quo cap. 18. lib. 3. esse volunt, olei copiam, vt æs alienum dissoluat, concedit, simillimam de oleo historiam narrat Eugippius c. 28. de in Sunamitidi fœminæ piæ, diuiti, & munificæ, sed sterili filiû impetrat, eumque mortuum ad vitam reuocauit; non Syncope tantum aliqua laborantem, vt cap. 35. suspicatur Vallesius.

Nota I. ex Varablo & Abulensi quæst. 30. solitos Israelitas festis diebus sanctos prophetas inuisere, ab eis benedictionem, orationem, instructionem petere, vt patet hic v. 23. Cum vero mors in olla, i. res mortifera esse videretur, v. 40. propter colocynthidas agrestes, quæ ob amaritudinem solent terræ fel appellari; iussit farinam adhiberi. Hæc enim sicuti & amyllum triticeum, vim habet ad leniendum & conglutinandum; non tamen tantam, vt absque miraculo amaritudinem tantam auferre potuerit. Demum paucis panibus 100. homines saturauit.

Notat Theodoret. quæst. 17. voluisse Elisæum, vt ne Giezi quenquam obuium saluaret; ne ob inanem gloriâ quod ipsi faciendum erat, patefaceret, sicque in miraculo impediretur. Alij tamen significari volunt attentionem, & festinationem ad propositum opus, vt Matth. 10. Notat idem Theodor. quæst. 19. proprietarum possessionum nihil prophetarum istorum Collegia possedisse. Addit S. Hieronymus, Elisæum vxorem nunquam duxisse, lib. 1. contra Iouinianum. Cassian. prudenter monet nos his verbis: baculum manu circumferre, solitus erat S. Elisæus: quo monemur, nunquam debere nos inter tot oblatrantes vitiorum canes inermes incedere; sed irruentes retundere crucis signaculo. Rabi Eliezer c. 33. etiam hoc dicit: ridebat Giezi dicendo obuiis; credisne baculum istum vitam restituere?

CAPVT V.

1. **N**Aaman princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ: erant autem vir fortis & diues, sed leprofus. 2. Porro de Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israël puellam paruulam, quæ erat in obsequio vxoris Naaman, 3. quæ ait ad dominam suam: Vtinam iuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria: profecto curasset eum à lepra, quam habet. 4. Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nunciaui ei, dicens: Sic & sic locuta est puella de Terra Israel. 5. Dixitque ei rex Syriæ: Vade. & mittam literas ad regem Israel: Qui cû profectus esset, & tulisset secum decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum, 6. detulit literas ad regem Israel, in hæc verba: Cû acceperis epistolâ hæc, scito quod miserim ad te Naaman feruû meum, vt cures eum à lepra sua. 7. Cumque legisset rex Israel literas, scidit vestimenta sua, & ait: Numquid Deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare, quia iste misit ad me, vt curem hominẽ à lepra sua? animaduertite, & videte quod occasiones quærat aduersû me.

8. Quod cum audisset Eliseus vir Dei, scidisse videlicet regem Israël vestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israël.

9. Venit ergo Naaman cum equis, & curribus, & stetit ad ostiū domus Elisei: 10. misitque ad eum Eliseus nuncium, dicēs: Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. 11. Iratus Naaman recedebat, dicens: Putabam quod egrederetur ad me, & stans inuocaret nomē Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me.

12. Numquid non meliores sunt Abana, & Pharphar fluuij Damasci omnibus aquis Israël, vt lauer in eis, & munder? Cum ergo vertisset se, & abiret indignans, 13. accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: Pater, & si rem grandem dixisset tibi propheta, certè facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi: Lauare, & mundaberis? 14. Descendit, & lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei, & restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est. 15. Reuersusque ad virum Dei cum vniuerso comitatu suo, venit, & stetit corā eo, & ait: Vere scio quod non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israël. Obsecro itaque vt accipias benedictionem à seruo tuo. 16. At ille respondit: Viuit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquieuit. 17. Dixitque Naaman: Vt vis: sed, obsecro, concede mihi seruo tuo vt tollam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet vltra seruus tuus holocaustum, aut victimam diis alienis, nisi domino. 18. Hoc autem solū est, de quo depreceris Dominū pro seruo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, vt adoret: & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi Dominus seruo tuo pro hac re. 19. Qui dixit ei: Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terræ tempore. 20. Dixitque Giezi puer viri Dei: Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, vt non acciperet ab eo quæ attulit: viuit Dominus, quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid. 21. Et secutus est Giezi post tergum Naaman: quem cum vidisset ille currentem ad se, desiluit de curru in occursum eius, & ait: Rectene sunt omnia? 22. Et ille ait: Recte. Dominus meus misit me ad te, dicens: Modo venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis prophetarum; da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices. 23. Dixitque Naaman; Melius est vt accipias.

duo

duo talenta. Et coëgit eum, ligauitque duo talenta argenti in duobus faccis, & duplicia vestimēta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portauerunt coram eo. 24. Cumque venisset iam vesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt. 25. ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Eliseus: Vnde venis Giezi? Qui respondit: Nō iuit seruus tuus quoquam. 27. At ille ait: Nonne cor meum in præsenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, vt emas oliueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas. 27. Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo, vsque in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

COMMENTARIUS.

NAhamanem leprosum sanauit: Cui similis extitit Princeps ille, qui apud Nicephorum l. 8. cap. 23. Christianus est factus. Hic vero noster à lepra liberatus est, puellę captiue Prophetam indicantis opera. D. Ambr. per puellam istam significari ait libr. de iis qui myst. initiantur, c. 3. Iuniorē ex Gentibus congregationem, i. Ecclesiam, quę peccati captiuitate, eum gratię libertatem nondum haberet; depressa olim erat, & consilio suauis que suo effecit, vt Gentilium populus propheticum verbum audiret, audiēque ab omni vitiorum contagio ablueretur. Sane Constantino M. imperante, Iberos captiua mulier ad Christianam fidem traduxit, quę vt ait Niceph. l. 8. c. 34. diu noctūque pietatis exercitia exhibebat, ieiunio plurimum vacabat, continuęque precibus insistebat.

Itineri ergo sese ad prophetam accingit Naaman: sed ad eum ille domo egressus nō est. *Causam censent Procop. & Theod. q. 19. quod legis ad eō studiosius esset Eliseus, vt ne immundi quidem hominis aspectum; multo minus contactum ferre vellet: vt scilicet intelligeremus, quam eorum mores & consuetudinem defugere oporteat, quos grauiorum scelerum, infidelitatis ac hæreseos lepra inquinat.* Abulensi tamen q. 7. potius assentior, voluisse vatem miraculi futuri magnitudinem augere, dum per internuntium puerum id agit, lib. 2. c. 28. autor Mirab. ait, solo verbo rem agit: simulque ostēdit paruo apud sapientes diuinosque homines in pretio esse, quę tantopere mundus iste admiratur, honoratissimorum hominum præsentiā, famulorum phalanges, auri argentique aceros maximos, prout D. Iacob. c. 2. & D. Greg. l. 7. Moral. c. 22. monent.

Iratus Naaman recedebat dicens: Putabam &c. Vnum videl. supernaturalis curationis sibi modum animo finxerat: Alium præscribi dum videt, irascitur, & contra eum minus bene intellectum argumentatur. Is fere in SS. fidei mysteriis infidelium mos, Nunquid (aiunt) Baptismi aqua, Eucharistię panis, Cōfirmationis balsamum, Vnctionis oleū, cetera quę Pontificij consecrant, & benedicunt, aliis excellentiora? Nunquid ad fidei controuersias diiudicandas non meliores. Laici aliqui docti, omnibus Pontificibus, Conciliis, & Patribus: vt iis obsequamur & adhærescamus?

Abana vero, inquit Beniaminius Itin, Damascum influit, cuius aquę per trabes in omnes magnatum domos, atque etiam in fora & plateas diducuntur. Pharphar urbem ipsam præterfluit, & hortos Paradisofque omnes irrigat.

sed cur eum lauati, & in Iordane, & septies voluit Eliseus? habent, fateor, crebrę in fluuijalibus aquis lotiones ad scabię immunditiā auertendam momenti aliquid, vt ostendit cap. 38. Sacri. Vallesius: non in eo tamen, in quo pfora iam, & elephantiasis inueterauit, qui medicorum vim iam omnem expertus sit, pharmacis omnibus pertinacissime obstiterit. Quam facile in Iudæa elephantiaci omnes sanuissent, si ea in Iordanis vndis, septenarioque numero efficacitas?

Miraculi ergo huius vix alia mihi præter mysticam significationem causa occurrit. Lotio sacrum baptismum D. Amb. teste l. cit. c. 3. & 4. significat; non tamen qualẽcunq; sed eum qui in Iordane, id est, in Ecclesiæ Catholicæ aquis fit, non in Abana & Pharphar, i. in iis baptismatibus quæ Gẽtilium, Iudæorum, & Hæreticorum propria sunt. A septenario numero Theod. l. cit. & Procop. significari putant corporis animique simul ablutionem: nam constat illis elementis quatuor, quorum bona tẽperatio valetudinem efficit; hic vero in SS. Trinitatis nomine perpurgetur. Tertul. l. 4. contra Marcionem significari æmulationem nationũ in Christo lumine, quæ septem maculis capitaliũ delictorum inhererent, idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude. Addere liceat 7. nouæ legis Sacramenta significata, in quibus omnib. recte si fuscipiantur, est diuinæ gratiæ latex limpidissimus, estque mystica quædam sacri baptismatis iteratio, & spiritualis lepræ absterfio. Fuit ante annos aliquot Herbioli Iuris Doctor hæreticus Albada, ex eo se nonnulli, etiam Lutherani, audiisse referunt, cum in pacificatione Colonienfi diceret: Possẽ non minus sape baptismum, quã Euchariſtiam accipi: sed facessat infania, cuius in Bellar. Tomo 2. helleborum.

Mystica tamen ista, cum Naamano ignota essent, meram ab eo simplicemque obedientiam flagitabant, ad quam optimi eum famuli cohortati sunt. Pater aiũt si &c. Magnæ humanitatis homo iste fuit, qui seruis, non tam dominus, quam Pater. Et serui illi vere filij, qui de heri salute tam solliciti, tamque in monendo sapientes & obsequiosi. Audit eos Naaman. & cur sanctos Patres Ecclesiãque ipsam matrem non audimus? Descendit ille, & lauit, & mundatus est. En obedientiæ in abditis retrusisque fidei mysteriis vim admirabilem! En insigne ad veram Dei gloriam & potestatem celebrãdam miraculum! De Constantino M. cum baptismo lustraretur, idem accepimus. Non hæc tamen in aquis illis præcise spectatis efficientia: sed quia diuinæ voluntatis & prophetiæ iussione instrumentum fuerunt, vti loc. cit. docent Ambros. & Auctor Mirab. lib. 2. cap. 24.

Sic igitur à corporis lepra curatus ille: nec multo post à multo tetriore animi lepra. Corpus enim tanto miraculo sanatum cum videret, illico verũ cum esse Deum, quem Propheta coleret, cuius autoritate absens absentem curasset, cogitauit, & assensit: cogitanti, & assentienti sacra diuinitus fides immissa est: fidei vero bona hæc opera statim adiunxit.

Primò, cum Samaritano Euangelico, ad medicum rediit, eique gratias egit, Luc. 17. Deinde fidei professionem, coram Elisæo, edidit. Tertiò, munera Elisæo amplissima obtulit, & vt acciperet, valde rogauit, ac inslitit. Quartò, duo ab ea contra petiit: vnum, sibi vt liceret è terra illa burdonum duorum onus tollere; alterum, vt ignosceret Deus, si quandoque idolorum templa intraret, in eisque deinceps adoraret.

Quem vero ne aspectu quidem dignatus antea Elisæus fuerat, iam humanissime affatur, eiusque petitionibus annuens, & bono animo, quòd peccati nihil videretur; esse iubens, vade, inquit, in pace.

Fidei eius professio est. Vere scio quod non sit Deus in terra, nisi tantum sit in Israël. Non sunt Dij Remmon, Dagon, Beelzebub, Astaroth, Baalesue alij. Solus Deus est, qui in Israël colitur. ideoq; mera vanitudo & superstitio illorum omnium cultus, in huius vnus religione acquiescendum, idque corde credo, & ore iam confiteor. Nam sciendi verbum non raro pro fide ponitur, quatenus verissimam certissimãque, licet clarã minus & perspicuã cognitionem habet. Istiusmodi vero professio, sed pro ratione temporum explicatior, per se, vel per alios, veteri Ecclesiæ more, ante baptismum edẽda, idemque optimã Tridentinæ Synodi sanctiõne; ante beneficia & dignitates ecclesiasticas: Imo & in bene moratis rebus publicis, ante politicas & Academicas. Eicienda vero illa Truchsesiani Patroni temeritas, affirmantis, isto professionis vinculo neminẽ, nisi dum profiteretur, meliusq; nihil occurrit; teneri. Cum enim vera fide melius occurrere nihil vnquam possit, an in re omnium grauissima & religiosissima nugas agere & iudificari fas? Et si Tyranni Polycratis, veteratorisq; Lyfandri astragalos adeo gentilitas ipsa improbauit, iniuramque Euripidis mentem damnauit, quid Ecebolio isto faceret?

Terræ illius massam aliquam cur petat, causam ipsemet subdidit: Non enim faciet ultra seruis tuus holocaustum aut victimam Diis alienis, nisi Domino, quasi diceret: Ego

Ego iis qui Dij non sunt, holocausta & victimas, ipsorum in aris & fanis, usque obtuli; nunquam id deinceps facturum sum, sed ei tantum, qui vnus & solus Deus: Eius tamen cum apud nos in Syria templum & altare nullum sit, volo ipse vnum aliquod erigere, eamque ad rem de Israelitica terra ista peto aliquid, vt sit illius aut fundamentum, aut pars certe nobilissima. Forte ob viciniam cognorat, ex terra, Domini altare fieri. Et potuisset quidem ad hoc habilis & apta Syrię terra esse: Israeliticam tamen optauit, quod eam, vt i monet Theodoret. quęst. 19. Abul. q. 22. sanctam crederet, quam prę ceteris Deus elegisset, in qua populum templumque suum collocasset, quę tot sanctissimorum virorum domiciliis & virtutibus celebraretur.

Istam viri tanti pietatem, & religionem imitatur Catholici, dum sacrosanctam Domini cruceem, sanctorumque reliquias tantifaciunt, longinquis è terris aduehunt, suis in templis & altaribus condunt & obseruant. Longe alia nouatoribus hodiernis mens: superstitionem dixissent, errorem, delirationem. quę profecto si aliqua fuisset, vt in Epidauriis Atheniens. oleam poscētibus, Herod. l. 5. eam in homine optimo, & ad Prophetica imperia obsequētissimo hærere nequaquam sciuisset Elifæus. Quin vero, cum tota ei regio pateret, cur non sponte, quantum & vbi libuisset, accipiebat? Quid rem à Propheta tantulam petere opus?

Videtur & pietatis suę approbatorem habere illum voluisse, & aliquam terrę huius benedictionem impetrare.

Burdones vero aut Burdi, sunt iumenta & muli, qui & manni vocantur: Vfus vocem minus vsitata videtur Interpres, propter ipsam, cum Hebræo nomine, cui & Germanicum vetus congruit, similitudinem. Vide Lamb. l. 3. Hor. Oda 27.

Si dicas; potuisset è vicina Syria, & quidem multo quam Candaces eunuehus, aliue Gentiles, facilius, ad Hierosolymitanum templum venire, neque nouam in sua patria ædem construere. Act 8. 10. 12. Rom. 8.

Potuisset sane: neque non interdum venisse ausim affirmare; sed ea eximia in Deum religionis vis, vt non ad exiles adeo calculor, quid faciendum sit reuocet, multa, etsi ea pręcepta non sunt, molitur; quod ad maiorem Dei gloriara, maioremque animorum vtilitatem magis faciant, vt sunt quę supererogationis opera dicuntur. Angusta, inquit Sen. l. 2. de ira. c. 27. innocentia, ad legem bonum esse.

Sed Iudæus omnino fieret, circumcideretur, profelytum ageret. Non tenebantur iis legibus gentes: poterant ceremoniis aliis verum Dei numen venerari: neque necesse, si quis boni quippiã ad quod pręcepto nullo vrgetur; suscipit, vt quidlibet suscipiat. Sed cum Naamanem istum, contra fidei & baptismi necessitatem, obiceret Puccius Filidinus, hoc ipsum explicatum, Ios. 20 c. 2. l. 2. cont. Filid. c. 5. l. 1. c. 10.

In posteriore Naamanis illa petitione, quęstio existit subdifficilis; liceatne interdum fidem ipsam dissimulare, infideliumque delubra, & ritus quosdam obire. Hoc n. Naamani exemplum suis, ait Calvinus, Pseudoniconodemis per familiare: fuitque apud S. Augustin. ep. de vit. super. hær. 70. vetus Priscillianistarum versus

Iura, periura, secretum pandere noli.

Leouildi Regis legatus hæreticus blasphemum hoc diuerbiũ apud Tur. l. 5. c. 43. blatterabat. Non esse noxium, si inter gentilium aras, & Dei Ecclesias quis transiens, vtraque veneretur. Machiauellus l. 1. de Rep. c. 12. eas de religione pręceptiones dat, vt seu veram seu falsam, à Principibus, modo ad opes & potentiam vtile id videatur; diligenter coli velit. Vnde & capitales illi, qui, regnandi gratia, religionum laruas quasdam asciscere, non iniustum disserunt.

Breuibus ergo tota de re, deque Naamane nostro quid sentiendum, audi.

De Christianę Catholicęque fidei exteriori confessione ac iudicio, duæ sacro in tabulario leges sunt. Vna vetans: fidem exteriori signo nunquam inficiator. Altera iubēs: fidem exteriori signo interdum profitetor. Matth. 10. Luc. 9. 1. Timot. 2. Rom. 10. Exteriorius vero signum duplicis generis est. Vnum quod significandum tantummodo valet, vt verba, scripta, & si qua alia. Alterum, quod pręter significationem, alium etiam verum vsum habet, vt vestes, cibi, corporum gestus, & actiones nonnullę. Omnia vero significationem istam su æexercere possunt, vel eo ipso quod absunt, vel quod adsunt, seu, vt loquuntur, primatiue & positiue.

Hæc igitur statuo propositiones. I. Signis istis omnibus interdum abstinere licet,

fidemque suam non passim, & omnibus, tempore quolibet indicare; quia leges aientes non quolibet rerum articulo vim obligandi habent.

Secunda. Signis prioris generis, ut verbis apertis, negare se Christianum, aut Catholicum, vel fidei mysteria sibi certa omnino & indubitata esse, vel se affirmare gentilem, Iudæum, Turcam, Lutheranum, Calvinistam, aut quoquo modo hæreticum, nunquam vni licet: leges negantes, & semper, & quolibet rerum articulo vim obligandi habent.

Tertia. Si quis à Tyranno quopiam gentili, Turca, Iudæo; hæretico de fide interrogatus, verbis ambiguis, aut eo modo constructis, ut negata à se fidei opinionem excitet, respondeat, eandem verantem legem violare videtur.

Quarta. Quando posterioris generis signa primario, vel natura, vel communi gentium omnium, aut certe gentis vnius, apud quam agitur, sententia & instituto, ad religionis professionem & ceremoniam aliquam referuntur, iis non aliter quam aperitis verbis, uti oportet.

Quinta. Quando eiusdem generis signa secundo, siue ex instituto, siue casu tantum aliquo, ratione consuetudinis regionis, politici cuiusdam ordinis, fideles ab infidelibus distinguunt; iis uti & fidem occulere non nefas, cum cautiones tres adhibebuntur.

1. Ut necessitas aliqua postulet. 2. absit omnis, quæ in fidem redundare queat, iniuria. 3. nullum cuiquam scandalum detur.

In his, multæ, variis de rebus nostri temporis quæstiones includuntur, uti de carniū esu, religiosi habitus mutatione, nuptiarum ritibus, funerum pompis, ternis Indorum filis, Pontificis M. nomine, quo ad Gratianum vsque Imperatores Christiani gessere, aliisque similibus.

Sed ex iis perspicitur, quam sapienter Eleazarus & Machabæi vetitas carnes repudiarent: S. Sebastianus vsitatam chlamydem gesserit: Beneuolus Iustinæ Imperatricis Arianz scriba, latam in catholicos legem scribere noluerit: qui nescientes & dormientes ab Arianis rebaptizati erant, imposita linteamina consciderint, & cum Victore ut dicam; fidei manu, in latrinas proiecerint: quam præclare Valens & Valentinianus Iuliani apostatae congiarium respuerint, itémque Valentinianus eundem quidem Imperatorem ad Idolorum fanum comitatus sit, sed cum idololatra eum sacrificis roscidis quibusdam frondibus aspersisset, eum alapa percussum conuitiis prosciderit, vestisque partem, quam asperginis illius gutta tetigisset, resciderit & abiecerit: quæ denique fortiter & gloriose Anglorum hodie non pauci fortunarum vitæque iacturam libentius faciant, quam Calvinianarum cœnarum non templa, sed gurgustia ingrediantur.

Intelligitur etiam quam caute in Turcarum ditionibus Christianos versari, in hæreticorum urbibus & contuberniis Catholicos deceat, ne vel metu quopiam, vel humanæ gratiæ nimio studio, vel emolumento quopiam, à positis iam profitendæ fidei regulis discedant. Sed eorum potius dedecus & exitium, qui videri quam esse Christiani & Catholici maluerunt, perhorrescant, Arij, Iuliani, Zenonis, Anastasij, Georgij Bohemorum Regis. de his v. Maph. Iudic. l. 15. Soz. l. 4. Baron. t. 3. 4. 5. 6. Dubrau Niceph.

Naaman vero noster, nullum vel meticulosus, vel ambitiosus fidei simulatoribus matelum suggerit. Ad idolorum templum itit sed tantum, ut dominum ex officio comitetur; non idola ut colat. Adorat ipse, id est; sese inclinat, corpus & genua inflectit, non idolis honorem faciens, sed humanum & ciuile tantum obsequium domino suo sese inclinanti, corpus & genua inflectenti exhibens, prout vetus consuetudo etiam apud fanos & valentes ferebat; & disertissimis ipsemet verbis commemorat. Quando ingreditur dominus meus templum Remmon ut adoret, & illo innitente super manū meā, si in templo Remmon adorauero, adorante eo in eodem loco; ut ignoscat mihi dominus seruo suo pro hac re. ita ut licet actiones istæ ad propositionem quartam supra positam spectare videantur, vere tamen & proprie sub quintam subiiciantur. Hanc eius cum Rege itionem, eiusdemque adorabundi aptam & commodam sustentationem, requirebat locus & officium, quod in Syria recte obtinebat. Iniuria in fidem nulla erat, neque vllum cuiquam scandalum, quia coram Rege, aulicis, populoque vniuerso, vnum se præpotentem Deum colere præ se apertissime ferebat, non verbis tantum, sed clarissimis etiam operibus, dum qui antea, pro opibus & dignitate

in Deorū suppliciis magnificentissimus fuerat, plurimas splendidissimasque ijs victimas obrulerat, iam ne Salillo quidem litaret: contra vero magnificum iam Deo suo templū exedificasset: in eoque creberrimis precibus & sacrificijs, vna cum illis, de quibus postea operam daret.

Neque Domini sui adorantis peccato proprie & formaliter cooperabatur, cum obsequium, quod ceteroquin adiaphoron erat, præstaret; neque in eam reprehensionem incurrebat, qua eos sancti quandoque Patres insectantur, qui aliorum quidem preces deponunt, in suis tamen ipsi peccatis permanere volunt. Nam cum insigni prudentia totum vitæ deinceps agendæ cursum, statumque suos ante oculos posuisset, omnem quæ esse potuisset, delinquendi occasionem & illecebram, voluntate iam ipsa penitus abieciisset, vna tantum ei res scrupuli aliquid obijciebat; ne forte, quæ humana imbecillitas est; minus recte suum illud suffulcendi Regis munus obiret, aliquaque interdum culpa interueniret. Super hac igitur re sibi esse Deum propitium veniamque dare optabat.

Remmon vero Deus quis? Ab altitudinis hebræo verbo dictus forte est, vt sit vel Deorum summus, velut altitonans vel qui altioribus in locis coleretur. Quia tamen eadem omnino vox Punicum malum in scriptura (vt Ioel. 1. Exod. 28.3. Reg. 7. Cant. 4.) passim notat, eam in coniecturam feror, vt Venerem esse arbitrer. Huic enim aut Deæ (vtrumque siquidem Macrobio auctore fuit) poma, præsertimque aurea seu punica, ob pulchritudinem, & quandam veluti semini fecunditatem, sacra fuisse, testes statuarum veteres, nomismata, Poëtæ, alij. Vide apud Pier. Hier. l. 54. Theocr. Vir. Luc. Sane apud Quid. lib. 10. Metamorphos. suam istam sedem hisce illa versibus depingit.

*Est ager, indigena Damascenum nomine dicunt:
Telluris Syria pars optima, quam mihi prisce
Sacra uere senes: templisque accedere dotem
Hanc iussere meis medio nitet arbor in aruo
Fulua comas, fuluo ramis crepitantibus auro.
Hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
Aurea poma manu:*

Et quamuis apud Latinos, D. Augustino monitore lib. 3. ciuit. 24. ibid. non pomum, sed Pomona Dea fuerit, apud alias tamen gentes pomi nomine appellatam esse quid vetat? quemadmodum nulla vocabuli declinatione, inquit idem Augustinus Deus fuit Honor: & Deæ: Pecunia, Virtus, Concordia, Victoria.

Nullum vero mihi dubium, quin Naaman domi iam suæ, ad veri Dei religionem, tanti miraculi commemoratione, vitæque commutatione vxorem, propinquos, amicos, aliosque non paucos traduxerit: in primis tamen suos illos fidelissimos & optimos famulos, prout scriptura innuit, & clarius Tharastus Constantinopolitanus Patriarcha, & D. Augustinus, sicuti etiam fecit postea Naamanes alter, potentissimus Scenitarum, in eodem oriente, Princeps. Mystica complura & pulchra D. Bern. f. 3. Pasch. de hac fanatione scribit.

Giezi vero Principem hic agit eorū qui res sacras vendunt; sicuti Simon Magus eorū, qui emunt Act. 5. vnde Giezi & Simoniaci. t. 1. Bib. f. f. 207. Niceph. l. 18. c. 23. Lepra percutitur ipse, ipsiusque semen in sempiternum, id est, in bene longum tempus v. c. tertiam vel quartam generationem. Exodi 34. 300. scilicet annos & amplius.

Dixit Elisæus se ipsi absenti præsentem affuisse: quia per reuelationem quid ille agebat, cognoscebat, vt infra cap. 6. Sicuti de D. Benedicto scribit Gregor. 2. Dialogor. c. 13. 18. & 19. S. Cyrillus c. 16. docet: quomodo per spiritum viderit Elisæus quæ procul aberant. Videatur Chrysostom. hom. 15. in 1. Corinth. sanctus Augustinus serm. 218. A. M. l. c. vnde colliges eodem modo, etiam si alius non esset, posse sanctos nostras preces cognoscere.

Si quæras, quonam tempore ista Naamanis curatio facta sit? respondet Abulensis in cap. 8. q. 1. sub Iorami vitæ regnique finem. Nam huius regni anno 50. seu Iorami Iudæ principio, Sunamitidis filium ad vitam reuocauit, sup. c. 4 tuncque statim septem annorum fames incepit, de qua eodem cap. 448. Et ea iam finita, loquebatur eodem c. 8. lo-

ram Israelis Rex cum Giezi, tanquam cum nondum leproso, & ab communi hominum vita non segregato. Si quis tamen textus ordinem retinere vellet, dicere haberet, penitentiam egisse Giezi, sicque Deum & Elisæum placasse, lepramque à se, si non à posteris omnibus repulisse.

CAPVT VI.

1. Ixerunt autem filij prophetarum ad Elisæum: Ecce locus, in quo habitamus coram te, angustus est nobis. 2. Eamus vsque ad Iordanem, & tollât singuli de filua materias singulas, vt edificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: Ite. 3. Et ait vnus ex illis: Veni ergo & tu cum seruis tuis. Respondit: Ego veniam. 4. Et abiit cum eis. Cumque venissent ad Iordanem, cędebant ligna. 5. Accidit autem, vt cum vnus materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam: exclamauitque ille, & ait; Heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam: 6. Dixit autem homo Dei; Vbi cecidit? At ille monstrauit ei locum. præcidit ergo lignum, & misit illuc; natiuitque ferrum, 7. & ait; Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud. 8. Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque iniit cum seruis suis, dicens; In loco illo, & illo ponamus infidias. 9. Misit itaque vir Dei ad regem Israel, dicens; Caue ne transeas in locum illum; quia ibi Syri in infidiis sunt. 10. Misit itaque rex Israël ad locum, quem dixerat ei vir Dei, & præoccupauit eum, & obseruauit se ibi non semel neque bis. 11. Conturbatumque est cor regis Syriæ pro hac re; & conuocatis seruis suis, ait: Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit apud regem Israël? 12. Dixitque vnus seruorum eius: Nequaquam Domine mi rex, sed Elisæus propheta, qui est in Israël, indicat regi Israël omnia verba quæcumque locutus fueris in conclaui tuo. 13. Dixitque eis: Ite, & videte vbi sit: vt mittam, & capiam eum. Annunciaueruntque ei, dicētes: Ecce in Dothan: 14. Misit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus: qui cum venissent nocte, circumdederunt ciuitatem. 15. Confurgens autem diluculo minister viri Dei, egressus, vidit exercitum in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nunciauitque ei, dicens: Heu heu heu domine mi, quid faciemus? 16. At ille respondit: Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. 17. Cumque orasset Elisæus, ait Domine, aperi oculos huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & currum igneorum, in circuitu Elisæi. 18. Hostes vero descenderunt ad eum: porro Elisæus orauit ad Dominum, dicens: Percute, obsecro, gē-

tem hanc cæcitate. Percussitque eos Dominus, ne viderent, iuxta verbum Elisei. 19. Dixit autem ad eos Eliseus: Non est hæc via, neque ista est ciuitas: sequimini me, & ostendam vobis virum, quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariam. 20. cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus: Domine aperi oculos istorum, vt videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariæ. 21. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos: Nunquid percutiam eos, pater mi? 22. At ille ait: Non percuties: neque enim cepisti eos gladio, & arcu tuo, vt percutias: sed pone panem, & aquam coram eis, vt comedant, & bibant, & vadant ad dominum suum. 23. Appositaque est eis ciborum magna præparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum, & vltra non venerunt latrones Syriæ in Terram Israel. 24. Factum est autem post hæc, congregauit Benadab rex Syriæ, vniuersum exercitum suum, & ascēdit, & obsidebat Samariam. 25. Factaque est fames magna in Samaria: & tandiu obsessa est, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoreis columbarum quinque argenteis. 26. Cumque rex Israël transiret per murum, mulier quædam exclamauit ad eum, dicens: Salua me domine mi rex. 27. Qui ait: Non te saluat Dominus: vnde te possum saluare? de area, vel de torculari? Dixitque ad eam rex: Quid tibi vis? Quæ respondit: 28. Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum, vt comedamus eum hodie, & filium meum comedamus cras. 29. Coximus ergo filium meum, & comedimus. Dixitque ei die altera; Da filium tuum, vt comedamus eum. Quæ abscondit filium suum. 30. Quod cum audisset rex, scidit vestimenta sua, & transibat per murum. Viditque omnis populus cilicium, quo vestitus erat ad carnem intrinsecus. 31. Et ait rex; Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput Elisei filij Saphat super ipsum hodie. 32. Eliseus autem sedebat in domo sua, & fenestras sedebant cum eo. Præmisit itaque virum; & antequam veniret nuncius ille, dixit ad fenestras; Nunquid scitis quod miserit filius homicidæ hic, vt præcidatur caput meum? videte ergo, cum venerit nuncius, claudite ostium, & non sinatis eum introire; ecce enim sonitus pedum domini eius post eum est. 33. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuncius qui veniebat ad eum. Et ait; Ecce, tantum malum à Domino est; quid amplius expectabo à Domino?

VT tuguriola sua quæ tantæ multitudini angusta nimium erant dilatarent, lignatû ierant prophetæ, sed cuiusdam securis ferrum in Iordanem decidit. Id vt supernataret effecit ligno iniecto Eliseus. cuiusmodi & de S. Benedicto notat S. Gregor. l. c. de S. Vvulfrino in nauî Frisiam versus sacrificante, cum diacono excidisset in mare patena: vide *Surium* t. 2. f. 294.

S. August. sermone 210. ait, per lapsam securim, Adam genûsque humanum lapsum significari. Per lignum verò, lignum S. Crucis. Videatur A. M. cap. 25. Vallesius cap. 37. Theodoretus quæst. 119. vbi monet prophetarum istorum institutum, locique illius religionem ad posteros manasse, dum tot Monachi circa Iordanem postmodum habitarent. D. Hier. ad Rust. filij, ait, prophetarum, quos monachos in veteri testamento legimus, ædificabant sibi casulas prope fluenta Iordanis, & turbis vrbium derelictis, polenta & herbis agrestibus utebantur.

Vide apud Cæsarium l. 8. c. 44. elegantem similitudinem Regis Syriæ & dæmonis, Elifæum, id est, iustum oppugnantis: item apud Serenum in coll. Cassiani.

Fuit subsequuta in samaria obsessa, fames horribilis & obscena: ita vt cibi iam humani deessent, & cadaueribus asinorum, & columbarum stercorebus vescerentur. Nam asini caput vnum vendebatur siclis 80. non 50. vt est apud S. Augustinum serm. 211.

Per columbinum stercus intelligunt quidem nonnulli grana quæ in columbarum gurgulione aut ventriculo inuenirentur, sed simpliciter in verbi proprietate manendû. Fuisse vero ait Iosephus & Theodoretus quæst. 25. stercus illud pro sale: habet enim vim acrem & causticam, vt ex Galeno refert. l. 12. magiæ natur. c. 10. Ioannes à Porta. Sed & pro pane ac edulio Abulensis; partim quia ex mundioribus rebus est, partim quia humidius, & rebus integrioribus constans.

Columbinum alioqui stercus alias habet utilitates. nam in cote cum aqua dilutum, præter opinionem facit albuginum curationem, inquit *Æt* l. c. 39. ad faucium asperitates & destillationes leniendas valet; ait Plin. l. 30. c. 4. margaritas quæ contra cardiacos, & melancholicos affectus celebrantur, & quarum siccitate innata corporum redundantie consumuntur, puriores reddit. ita enim scribit l. de gemmis c. 13. Franc. Ruæus. est apud Vogesum in Lotharingia montem, annis margaritarum ferax; verum non vsque adeo splendida sunt. mirum tamen, quod quæ per genesin gratia in eis desideratur, per colubas refarcitur: quæ scilicet deuoratas, puriores tandem eas cum fecibus reddunt, restituntque. an contra famem, vel è fame natas difficultates, iste igitur simus coemptus? notæ vero obscenæ dapes in bellorum calamitatibus, vt Casilini apud Frontinum, ex Liuiio, Spartæ apud Pierium, Athenis apud Plutarchum, Romæ sub Totila apud Procopium, & c. vt hic nihil magnopere miremur. Rex vero Elifæum interfici iusserat; ei tamè qui missus erat, tantis per obstructa ianua resisti iussit propheta, quia sonitus pedum Regum iam iam sequuturus erat, id est, Rex missurus erat, qui interfici vetaret; vel ipse met etiam venturus, vt textus significat. Vide *Auct. Mirab.* l. 2. c. 24. sanctum Augustinum serm. 207. 208. 211. Et nota Regis cilicium; quemadmodum & apud Saluianum l. 7. rex alioquin Arianus; Deum precib. & cilicio placabat.

Longe vero aliter nouarores Iunius & Tremel. nam sine ratione dicunt, populum accepisse cilicium, non Regem: idque ideo factum, vt se cum Rege luctum communicare testaretur: ideoque in textu Hebraico *וְעָרְוּ* esse. sed abunde satis populus cum rege communicasset, si vestes cum eo lacerasset.

CAPVT VII.

1. Ixit autem Eliseus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras modius simile vno statere erit, & duo modij hordei statere vno, in porta samariæ. 2. Respondens vnus de ducibus, super cuius manum rex incumbebat, homini Dei, ait: Si Dominus fecerit etiam caractas in cælo, numquid poterit esse quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. 3. Quatuor ergo viri erant

erant leprosi iuxta introitum portæ: qui dixerunt ad inuicem: *Quid hic esse volumus donec moriamur?* 4. siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur: siue manserimus hic, moriendum nobis est: venite ergo, & transfugiamus ad castra Syriæ. si pepercerint nobis, viuemus: si autem occidere voluerint, nihilominus moriemur. 5. Surrexerunt ergo vesperi, vt venirent ad castra Syriæ. Cumque venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem reppererunt. 6. Si quidem Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: Ecce mercede conduxit aduersum nos rex Israël reges Hethæorum, & Ægyptiorum, & venerunt super nos. 7. Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt tentoria sua, & equos & asinos in castris, fugeruntque animas tantum suas saluare cupientes. 8. Igitur cū venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt vnum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tuleruntque inde argentum, & aurum, & vestes, & abierunt, & absconderunt: & rursus reuerfi sunt ad aliud tabernaculum, & inde similiter auferentes absconderunt. 9. Dixeruntque ad inuicem: Non recte facimus: hæc enim dies boni nuncij est. Si tacuerimus, & noluerimus nunciare vsque mane, sceleris arguemur: venite, eamus, & nunciemus in aula regis. 10. Cumque venissent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis, dicentes: Inimus ad castra Syriæ, & nullum ibidem reperimus hominem, nisi equos, & asinos alligatos, & fixa tentoria. 11. Ierunt ergo portarij, & nunciauerunt in palatio regis intrinsecus. 12. Qui surrexit nocte, & ait ad seruos suos: Dico vobis quid fecerint nobis Syri: Siunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, & latitant in agris, dicentes: Cum egressi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos, & tunc ciuitatem ingredi poterimus. 13. Respondit autē vnus seruorum eius: Tollamus quinque equos, qui remanserunt in vrbe (quia ipsi tantum sunt in vniuersa multitudine Israel, alij enim consumpti sunt) & mittentes, explorare poterimus. 14. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex in castra Syrorum, dicens: Ite, & videte. 15. Qui abierunt post eos vsque ad Iordanem: ecce autem omnis via plena erat vestibibus, & vasis, quæ proiecerant Syri cum turbarentur: reuersique nuncij indicauerunt regi. 16. Et egressus populus diripuit castra Syriæ: factusque est modius similæ statere vno, & duo modij hordei statere vno, iuxta verbum Domini. 17. Porro rex ducem illum, in cuius manu incumberat, constituit ad portam: quem conculcauit turba

turba in introitu portæ, & mortuus est, iuxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum. 18. Factumque est secundum sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait: Duo modij hordei statere vno erunt, & modius similæ statere vno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ: 19. quando responderat dux ille viro Dei, & dixerat: Etiam si Dominus fecerit cataractas in cœlo, numquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. 20. Euenit ergo ei sicut prædictum fuerat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus est.

COMMENTARIUS.

DEnunciat Elisæus rerum copiam, & Syriæ regis discessum, Principisque mortem. Sed v. 13. vbi noster legit & vertit, in vniuersa multitudine; legitur hodie & vertit in editione posteriore Pagninus; Sicut vniuersa multitudo: quasi diceret: Totus qui superest populus, fame totus macer & confectus est: ita & hi, qui residui equi quinque. est. que ea interpretatio R. Ioseph. Kimchi, vt in Thesau. monet. verbo מֵהָ.

CAPITE OCTAVO.

Syriæ Rex de valetudine, maximis plurimisque missis muneribus Elisæum consulit. Sed ver. 10. Queritur, quomodo dixerit, Dic ei, Sanaberis, cum mortuus ille sit?

Abulensis putat Hebraicam voculam, ei, posse accipi Hebraice pro non, posito scilicet & pro ut sit, non sanaberis. Et ita hæreticus Franciscus Iunius cap. 8. lib. 4. Grammaticæ Hebrææ, sed cum Latina, Græca & Chaldæa legant, ei: respondent alij eum ironice locutum, quasi diceret: scilicet sanaberis.

Dici tamen potest eum præcise ad quæstionem respondisse, qua querebatur, non simpliciter, an victurus diutius & sanandus esset, sed de infirmitate illa v. 9. Respondit igitur propheta, quod ad infirmitatem illam illum sanandum, id est, posse sanari, non esse mortiferum morbum. Videbat interim eum quod propter eius peccata merebatur, à seruo suo interficiendum. Id factum aliqui putant; dum ipsemet rex super faciem suam stragulum extendit, cuius aut pondere, aut frigore nimio oppressus sit.

Alij tamen quod regis infirmitas, & textus magis indicat, id ipsi seruo tribuunt, & vel puluinum intelligunt villosum, vel culcitram, fortasse recte venenatum quempiam humorem intellexeris, quo puluinus aut culcitra thoralue ipsum infectum fuerit, quæ admodum de Herculis Deianiræa veste veteres tradunt, de Othonis III. Ladislai Hungarorum Regis, Marquard. Abba. Fuld. Solymani tunica, &c. passim historici.

Iosephus putat simpliciter strangulatum, vt fuit apud Herodotum lib. 4. Arzsilus.

CAPITE NONO.

Mittit Rabbam Galaad, qui Iehu principem in regem vngeret, iam enim vrbs illa post regis vulnus: capta erat, vel tota, vel eius pars, vt Abulensis vult.

Nota. Quemadmodum prophetæ à Politicis & militaribus nominibus redirentur, & infani vocarentur. vt Noe Genes. cap. 6.

CAPITE XIII.

Elisæus ægrotat, & Israelis Regi ipsum visenti ac flenti victoriam contra Syros prænunciat. vbi monet Angelomus, vt Ecclesiæ rectores spiritualibus vtriusque Testamenti armis contra infideles pugnent.

Moritur

Moritur Elifæus, & mortuus hominem, qui fortuito metu ipsius in sepulchrum iniectus erat, excitauit, Eccles. 48. gerens videlicet figuram Christi Domini Saluatoris, cuius corporis resurgentis contactu resurgemus & ipsi. Est autem contactus per virtutē & meritum ipsius Domini. Videatur S. Augustinus l.c. Emisenus de resurrectione, Basilii Seleuciensis apud Lipomanum.

Omnia prophetæ & Sancti Ioannis Baptistæ cum brutorum ossibus commiscens Iulianus exurere voluit, ut est in Artemij historia apud Lipomanum 28. Hodie, inquit D. Hieronymus, Abdæ sepulchrum eum Mausolæo Elifæi, & Ioannis Baptistæ in Sebastæ venerationi habetur, quæ olim Samaria. Ita in Abdæ principiu: qui in epitaphio Paulæ addit; illic variis Dæmones rugire cruciatibus, & ante sepulchra sanctorum vlulare homines more luporum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum.

Refert Cedrenus in Leone Magno Imp. Elifæi reliquias Alexandriam translatas fuisse.

Vixit vsque ad Amasiam Regem, Propheticam scilicet vitam agens annos circiter 60. Vide sermonem D. August. de temp. 204.

CAP. VIII.

CAP. XXI.

1. **E**lifæus autē locutus est ad mulierē, cuius viuere fecerat filium, dicens: Surge, vade tu, & domus tua, & peregrinare vbicumque repereris: vocauit enim Dominus famem, & venit super terram septē annis. 2. Quæ surrexit, & fecit iuxta verbum hominis Dei: & vadens cum domo sua, peregrinata est in Terra Philisthiim diebus multis. 3. Cumque finiti essent anni septem, reuersa est mulier de Terrā Philisthiim: & egressa est vt interpellaret regem pro domo sua, & pro agris suis. 4. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens: Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Elifæus. 5. Cumque ille narraret regi quo modo mortuum suscitasset, apparuit mulier, cuius viuificauerat filium, clamans ad regem pro domo sua, & pro agris suis. Dixitque

1. **D**ormiuit autem Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid: regnauitque Ioram filius eius pro eo. 2. Qui habuit fratres filios Iosaphat, Azariam, & Jahiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam. omnes hi, filij Iosaphat regis Iuda. 3. Deditque eis pater suus munera argenti, & auri, & pensiones, cū ciuitatibus munitissimis in Iuda: regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus. 4. Surrexit ergo Ioram super regnum patris sui: cūque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, & quosdam de principibus Israel. 5. Triginta-duorum annorum erat Ioram cum regnare cœpisset: & octo annis regnauit in Ierusalem. 6. Ambulauitque in viis regum Israel, sicut egerat domus

Giezi: Domine mi rex, hæc est mulier, & hic est filius eius, quem suscitauit Elifeus. 6. Et interrogauit rex mulierem: quæ narrauit ei. Deditque ei rex eunuchum vnum, dicens: Restitue ei omnia quæ sua sũt, & vniuersos redditus agrorum à die, qua reliquit terram vsque ad præsens. 7. Venit quoque Elifeus Damascum, & Benadad rex Syriæ ægrotabat: nunciauerũtque ei dicentes: Venit vir Dei huc. 8. Et ait rex ad Hazael: Tolle tecum munera, & vade in occursum viri Dei, & consule Dominum per eum, dicens: Si euadere potero de infirmitate mea hæc? 9. Iuit igitur Hazael in occursum eius, habens secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Cũque stetisset coram eo, ait: Filius tuus Benadad rex Syriæ misit me ad te, dicens: Si sanari potero de infirmitate mea hæc? 10. Dixitque ei Elifeus: Vade, dic ei: Sanaberis: porro ostendit mihi Dominus quia morte morietur. 11. Stetitq; cũ eo, & conturbatus est vsque ad suffusionẽ vultus: fleuitque vir Dei: 12. Cui Hazael ait: Quare dominus meus flet? At ille dixit: Quia scio quæ factururus sis filiis Israel mala. Ciuitates eorũ munitas igne succedes, & iuuenes eorũ interficies gladio & paruulos eorũ elides, & prægnantes di-

Achab: filia quippe Achab erat vxor eius, & fecit malum in conspectu Domini. 7. Noluit autem Dominus disperdere domum Dauid propter pactum, quod inierat cum eo: & quia promiserat vt daret ei lucernam, & filiis eius omni tempore. 8. In diebus illis rebellauit Edom, ne esset subditus Iudæ, & constituit sibi regem. 9. Cũque transfisset Ioram cum principibus suis, & cuncto equitatu, qui erat secum, surrexit nocte, & percussit Edom qui se circumdederat, & omnes duces equitatus eius. 10. Attamen rebellauit Edom, ne esset sub ditione Iuda vsque ad hanc diem: eo tempore & Lobna recessit ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum: 11. insuper & excelsa fabricatus est in vrribus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ierusalem, & præuaricari Iudam. 12. Allatæ sunt autẽ ei literæ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat: Hæc dicit Dominus Deus Dauid patris tui: Quoniam non ambulasti in viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa regis Iuda, 13. sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Iudam, & habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus Achab, insuper, & fratres tuos domum patris tui, meliores

uides. Dixitque Hazael: Quid enim sum seruus tuus carnis, vt faciam rem istam magnam? Et ait Eliseus: Ostendit mihi Dominus te regem Syrię fore. 14. Qui cum recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suũ. Qui ait ei, Quid dixit tibi Eliseus? At ille respondit: Dixit mihi: Recipies sanitatem. 15. Cumque venisset dies altera, tulit stragulũ, & infudit aquã, & expandit super faciem eius: quo mortuo, regnavit Hazael pro eo. 16. Anno quinto Ioram filij Achab regis Israel, & Iosaphat regis Iuda, regnavit Iorã filius Iosaphat rex Iuda. 17. Triginta duorum annorum erat cum regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Ierusalem. 18. Ambulauitque in viis regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab: filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum est in conspectu Domini. 19. Noluit autem Dominus disperdere Iudam, propter Dauid seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam, & filiis eius cunctis diebus. 20. In diebus eius recessit Edom, ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem. 21. Venitque Ioram Seira, & omnes currus cum eo: & surrexit nocte, percussitque Idumæos, qui eũ circumdederant, & principes curruũ, populus autẽ fugit in tabernacula sua. 22. Recessit ergo Edom ne esset sub Iuda, vsq;

meliores te occidisti: 14. ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filijs, & vxoribus tuis, vniuersaque substantia tua. 15. tu autem ægrotabis pessimo languore vteri tui, donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies. 16. Suscitauit ergo Dominus contra Ioram spiritum Philistinorum, & Arabum, qui confines sunt Ethiopibus. 17. & ascenderunt in Terram Iuda, & vastauerunt eam, dirueruntque cunctam substantiam, quæ inuenta est in domo regis, insuper & filios eius, & vxores: nec remansit ei filius, nisi Ioachaz, qui minimus natus erat. 18. Et super hæc omnia percussit eum Dominus alui languore insanabili. 19. Cũque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus: & sic longa consumptus tabe, ita vt egeret etiam viscera sua, languore pariter, & vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima, & non fecit ei populus secundum morem combustionis, exequias, sicut fecerat maioribus eius. 20. Trigintaduorum annorum fuit, cum regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Ierusalem. Ambulauitque non recte, & sepelierunt eum in Ciuitate David: verumtamen non in sepulchro regum.

304 LIB. IV. REGVM, ET II. PARALIP.
 diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo. 23. Reliqua
 autem sermonum Ioram, & vniuersa quę fecit, nōne hęc scri-
 pta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 24. & dormi-
 uit Ioram cum paribus suis, sepultusque est cum eis in Ciuitate
 Dauid, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. 25. Anno duode-
 cimo Ioram filij Achab regis Israel regnauit Ochozias filius Io-
 ram regis Iudę. 26. Viginti duorum annorum erat Ochozias cū
 regnare cępisset, & vno anno regnauit in Ierusalem: nomen
 matris eius Athalia filia Amri regis Israel. 27. Et ambulauit in
 viis domus Achab: & fecit quod malum est coram Domino, si-
 cut domus Achab: gener enim domus Achab fuit. 28. Abiit
 quoque cum Ioram filio Achab, ad pręliandum contra Hazael
 regem Syrię in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram:
 29. qui reuersus est vt curaretur, in Jezrahel: quia vulnerauerant
 eum Syri in Ramoth pręliantem contra Hazael regem Syrię.
 Porro Ochozias filius Ioram rex Iuda, descendit inuisere Iorã
 filium Achab in Iezrael, quia ægrotabat ibi.

R E X Q V I N T U S

I V D Æ.

I S R A E L I S.

I O R A M.

A C H A B, & eius filius Ocho-
 zias.

Regnauit Ioram bifariam. Primo patre adhuc superstite, quemadmodum apud
 Herodot. l. 7. Xerxes, & quidem dupliciter prima à regni paterni anno 17. cum
 videlicet pater ad Galaadicum bellum profectus est, istumque regni administratorem
 reliquit libr. 3. Reg. cap. 20. sicque 18. Iosaphati annus dicitur Iorami secundus hoc libr.
 4. Deinde rursus, dum contra Moab, pater proficisceretur, in regno confirmatus est, &
 sic c. 8. dicitur inde annos 8. regnasse, vnde post patris mortem annos tantum 4. regna-
 uit, sed à 2. regni primi anno numeratur eius annus 13. cap. 8.

Atque hic in temporum disputatione mos bene notandus; Viuis, inquit, parentibus,
 vel quia ad bellum ij proficiscerentur, vel morbo tenerentur, vel alia quapiam causa
 impedirentur; filios interdum regnare, eosque annos quandoque patri, quandoque filio
 tribui: rursusque filiorum istorum annos, quandoque à tempore, quo cum parentibus
 regnarunt; numerari, quandoque ab eo, quo soli post parentum mortem.

Fratres interfecit 2. Paralip. 21.

C A P V T

Eliscus autem prophetes vocauit vnum de filiis prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad. 2. Cumque veneris illuc, videbis Jehu filium Iosaphat filij Namsi: & ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, & introduces in interioribus cubiculum. 3. Tenensque lenticulam olei, fundes super caput eius, & dices: Hæc dicit Dominus: Vnxi te regem super Israël. Aperiesque ostium, & fugies, & non ibi subsistes. 4. Abiit ergo adolescens puer prophetæ in Ramoth Galaad, & ingressus est illuc: ecce autem principes exercitus sedebant, & ait, Verbū mihi ad te o princeps. Dixitque Iehu: Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit: At te o princeps. 6. Et surrexit & ingressus est cubiculum: at ille fudit oleum super caput eius, & ait, Hæc dicit Dominus Deus Israël: Vnxi te regem super populum Domini Israël, & percuties domum Achab dominitui, & vlciscar sanguinem seruorum meorum prophetarum, & sanguinem omnium seruorum Domini de manu Iezabel. 8. Perdamque omnem domum Achab: & interficiam de Achab mینگentē ad parietem & clausum, & nouissimū

Constituerunt autem habitatores Ierusalem Ochoziam filium eius minimum, regē pro eo: omnes enim maiores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruerāt in castra: regnauitque Ochozias filius Ioram regis Iuda. 2. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset, & vno anno regnauit in Ierusalem, & nomen matris eius Athalia filia Amri. 3. Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab: mater enim eius impulit eum vt impie ageret. 4. Fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Achab: ipsi enim fuerunt ei consiliarij post mortem patris sui in interitum eius. 5. Ambulauitque in consilijs eorum. Et perrexit cum Ioram filio Achab rege Israël, in bellum contra Hazael regē Syriæ in Ramoth Galaad: vulneraueruntque Siri Ioram. 6. Qui reuersus est vt curaretur in Iezrael: multas enim plagas acceperat in supradicto certamine. Igitur Ochozias filius Ioram rex Iuda, descendit vt inuiferet Ioram filium Achab in Iezrahel egrotantem. 7. Voluntatis quippe fuit Dei aduersus Ochoziam, vt veniret ad Iorā: & cum venisset, & egrederetur cum eo aduersum Iehu filiū Namsi, quem vnxit Dominus vt

in Israel. 9. Et dabo domum Achab, sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia. 10. Iezabel quoque comedent canes in agro Iezrahel, nec erit qui sepiat eam. Aperuitque ostium, & fugit. 11. Iehu autem egressus est ad seruos domini sui: qui dixerunt ei: Rectene sunt omnia? quid venit insanus iste ad te? Qui ait eis: Nostis hominem, & quid locutus sit? 12. At illi responderunt: Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc & hæc locutus est mihi: & ait, Hæc dicit Dominus: Vnxi te regem super Israel. 13. Festinauerunt itaque, & vnusquisque tollens pallium suum posuerunt sub pedibus eius, in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt: Regnavit Iehu. 14. Coniuravit ergo Iehu filius Josaphat filij Namsi contra Ioram: 15. porro Ioram obsederat Ramoth Galaad, ipse, & omnis Israel contra Hazael regem Syriæ: 15. & reuersus fuerat ut curaretur in Iezrahel propter vulnera, quia percusserant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ: Dixitque Iehu: Si placet vobis, nemo egredia- profugus de ciuitate, ne vadat, & nūciet in Iezrahel. 16. Et ascendit & profectus est in Iezrahel: Iorã enim ægrotabat ibi, & Ochozias rex Iuda descenderat ad visitandum Ioram. 17. Igitur speculator qui stabat super turrim Iezrahel, vidit globum Iehu venientis, & ait: Video ego globum. Dixitque Iorã: Tolle currum & mitte in occursum eorum, & dicat vadens: Rectene sunt omnia?

deleat domum Achab. 8. Cum ergo euerteret Iehu domum Achab, inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochozias, qui ministrabant ei, & interfecit illos. 9. Ipsum quoque perquirens Ochoziam, comprehendit latitatem in Samaria: adductumque ad se occidit, & sepelierunt eum: eo quod esset filius Josaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo nec erat ultra spes aliqua ut de stirpe quis regnaret Ochozias. 10. siquidem Athalia mater eius videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem regiam domus Ioram. 11. Porro Iosabeth filia regis tulit Iosaphat filium Ochozias, & furata est eum de medio filiorum regis, cum interficerentur: absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum: Iosabeth autem quæ absconderat eum, erat filia regis Ioram, vxor Ioiadæ pontificis, soror Ochozias, & idcirco Athalia non interfecit eum. 12. Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia super terram.

omnia? 18. Abiit ergo, qui ascenderat currum, in occursum eius, & ait: Hæc dicit rex: Pacatane sunt omnia? Dixitque Iehu: Quid tibi & paci? transi, & sequere me. Nunciauit quoque speculator, dicens. Venit nuncius ad eos, & non reuertitur. 19. Misit etiam currum equorum secundum: venitque ad eos, & ait: Hæc dicit rex. Numquid pax est? Et ait Iehu: Quid tibi & paci? transi, & sequere me. 20. Nunciauit autem speculator, dicens: Venit vsque ad eos, & non reuertitur: est autem incessus quasi incessus Iehu filij Namsi, præceps enim graditur. 21. Et ait Ioram: Iunge currum. Iunxeruntque currum eius, & egressus est Ioram rex Israel, & Ochozias rex Iuda, singuli in curribus suis, egressique sunt in occursum Iehu, & inuenerunt eum in agro Naboth Iezrahelitæ. 22. Cùmque vidisset Ioram Iehu, dixit: pax est Iehu? At ille respondit: Quæ pax? adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent. 23. Cõuertit autem Ioram manum suam, & fugiens ait ad Ochoziam: insidia Ochozia. 24. Porro Iehu tetendit arcum manu, & percussit Ioram inter scapulas: & egressa est sagitta per cor eius, statimque corruit in curru suo. 25. Dixitque Iehu ad Badacer ducem: Tolle, proiice eum in agro Naboth Iezrahelitæ: memini enim quando ego & tu sedentes in curru sequebamur Achab patrem huius, quod Dominus onus hoc leuauerit super eum, dicens: 26. Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius, quæ vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus. Nunc ergo tolle, & proiice eum in agrum iuxta verbum Domini. 27. Ochozias autem rex Iuda videns hoc, fugit per viam domus horti: persecutusque est eum Iehu, & ait: Etiam hunc percutite in curru suo, & percusserunt eum in ascensu Gauer, qui est iuxta Ieblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi. 28. Et imposuerunt eum serui eius super currum suum, & tulerunt in Ierusalem: sepelieruntque eum in sepulchro cum patribus suis in Ciuitate David. 29. Anno vndecimo Ioram filij Achab, regnauit Ochozias super Iudam, 30. venitque Iehu in Iezrahel. Porro Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum, & respexit per fenestram, 31. ingredientem Iehu per portam, & ait: Numquid pax potest esse Zambri, qui interfecit Dominum suum? 32. Leuauitque Iehu faciem suam ad fenestram, & ait: Quæ est ista? & inclinauerunt se ad eum duo, vel tres eunuchi. 33. At ille dixit eis: Præcipitate eam deorsum, & præcipitauerunt eam, aspersusque est sanguine paries, & equorum vngulæ conculcauerunt eam. 34.

Cúmque introgressus esset, vt comederet, biberétque, ait: Ite, & videte maledictam illam, & sepelite eam: quia filia regis est. 35. Cúmque issent vt sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & summas manus. 36. Reuersíque nunciauerunt ei. Et ait Iehu: Sermo Domini est, quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbiten, dicens: in agro Iezrael comedent canes carnes Iezabel, 37. & erunt carnes Iezabel sic vt stercus super faciem terræ in agro Iezrahel, ita vt prætereuntes dicant: Hæccine est illa Iezabel?

COMMENTARIUS.

SEXTUS REX

IUDÆ,

ISRAELIS,

OCHOZIA S, qui etiam dicitur aliis nominibus IORAMA
AZARIAS Hebraice 2. Paralip. 22. vers. 6. & filius Achab.
IOACHAZ.

ANno vnico regnauit post patris mortem: cum eodem Israëlrege Ochozia Achabi filio interfectus.

Sed cum Ochoziæ Pater Ioram moreretur, dicitur tantum 40. fuisse annorum, ipse vero Paralip 22. dicitur annorum fuisse 42. cum regnare inciperet. An filius Patre senior? Rursum cap. 8. v. 28. dicitur hic annos 22. natus regnare cœpisse, at illo Paralip. c. v. 2. dicitur fuisse 42. annorum.

Ad istas difficultates, varij varia respondent. Apud Genebrardum quidam, & Author traditionum, itemque R. Leue aiunt, 42. annos ab auo materno, Amri, scilicet, cuius mores sequutus est, numerandos, seu à pleno ac perfecto huius regno: solus enim regnauit annis octo. Achab cum Ochozia filio 22. Ioram à Iehu sublatus duodecim, vt fiant anni 42.

Alij regnum eius incipiunt à Iosaphati anno quinto, prout in Ioramo similiter dictum est.

Sed prior illa responsio recte insuper ab eodem Genebr postea sic explicatur. Samaria condita seu amplificata, & mirabiliter ornata fuit anno 6. Amri. Ab ea Israelitæ annos interdum numerabant, vt ab vrbe condita Romani. Sicque à Samaria condita, fuit iste annorum 42. Sed regum Israëlre impietatem sequutus est: nam quemadmodum ibi dicitur, mater eius Athalia impulit eum vt impie ageret. Vide quam malum sit habere parentes impios & hæreticos: scilicet expectas, vt tradat mater honestos, aut alios mores quam quos habet, inquit Iuuenalis Satyra 6.

CAPVT X.

CAPVT XXIII.

ERant autem Achab septuaginta filij in Samaria: scripsit ergo Iehu literas, & misit in Samariam, ad optimates ciuitatis, & ad maio-

ANno autem septimo confortatus Ioiada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Ieroham, & Ismahel filium Iohanam, Azariam quoque

res natu, & ad nutritios Achab, dicens: 2. Statim vt acceperitis literas has, qui habetis filios domini vestri, & currus, & equos, & ciuitates firmas, & arma, 3. eligite meliorem, & cum qui vobis placuerit de filiis domini vestri, & cum ponite super solium patris sui, & pugnate pro domo dominivestri. 4. Timuerunt illi vehementer, & dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, & quo modo nos valebimus resistere? 5. Miserunt ergo præpositi domus, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes: Serui tui sumus, quæcumque iusseris faciemus, nec cõstituemus nobis regem: quæcumque tibi placent, fac. 6. Rescripsit autem eis literas secundo, dicens: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini vestri, & venite ad me hac eadem hora cras in Iezrahel. Porro filij regis, septuaginta viri apud optimates ciuitatis nutriebantur. 7. Cũque venissent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Iezrahel. 8. Venit autem nuncijs, & indicauit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit: Ponite ea ad duos aceruos iuxta introitũ portæ vsque mane, 9. Cũ-

que filium Obed, & Maasiam filium Adia, & Elizaphat filium Zechri: & iniit cum eis foedus. 2. Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iuda, & principes familiarum Israël, veneruntque in Ierusalem. 3. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege: dixitque ad eos Ioiada: Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est Dominus super filios Dauid. 4. Iste est ergo fermo quẽ facietis: 5. Tertia pars vestrum qui veniunt ad Sabbatum, Sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorũ erit in portis: tertia vero pars ad domum regis: & tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti: omne vero reliquum vulgus sit in atrijs domus Domini. 6. Nec quispiam alius ingrediatur domum Domini, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis: ipsi tantũmodo ingrediantur, quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus obseruet custodias Domini. 7. Leuitæ autem circumdẽt regem, habentes singuli arma sua: (& si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sintque cum rege & intrante & egrediente. 8. Fecerunt ergo Leuitæ, & vniuersus Iuda iuxta omnia, quæ præceperat Ioiada pontifex: & assumpserunt singuli viros, qui sub se erant, & veniebant per ordinem

que diluxisset, egressus est, & stans dixit ad omnem populum: Iusti estis: si ego coniu-raui contra Dominum meum, & interfeci eum, quis percussit omnes hos? 10. Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terrā, quos locutus est Dominus super domum Achab, & Dominus fecit quod locutus est in manu serui sui Eliæ. 11. Percussit igitur Iehu omnes, qui reliqui erant de domo Achab in Iezrahel, & vniuersos optimates eius, & notos, & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiæ. 12. Et surrexit, & venit in Samariam: cūque venisset ad Cameram pastorum in via, 13. inuenit fratres Ochoziæ regis Iuda, dixitque ad eos: Quinam estis vos? Qui responderunt: Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus ad salutandos filios regis & filios reginæ. 14. Qui ait: Comprehendite eos viuos. Quos cum comprehendissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta Cameram, quadraginta duos viros, & non reliquit ex eis quemquam. 15. Cūque abiisset inde, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait ad eum: Numquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Ionadab: Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At
nem sabbati, cum his qui impleuerant sabbatum, & egressuri erant, siquidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant. 9. Deditque Ioiada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque & peltas regis David, quas consecrauerat in domo Domini. 10. Constituitque omnem populum tenentium pugiones à parte templi dextra, vsque ad partem templi sinistram, coram altari: & templo per circuitum regis. 11. Et eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, & testimonium, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem: vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filij eius: imprecatique sunt ei, atque dixerunt: Viuat rex. 12. Quod cum audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque laudantium regem, ingressa est ad populum in templum Domini. 13. Cūque vidisset regem stantem super gradum in introitu, & principes, turmasque circum eum, omnemque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, & diuersi generis organis concinentem, vocemque laudantium, scidit vestimenta sua, & ait: Infidiæ, infidiæ. 14. Egressus autem Ioiada pontifex ad centuriones,

ille leuauit eum ad se in cur-
rum: 16. dixitque ad eum: Ve-
ni mecum, & vide zelum meū
pro Domino. Et impositum
in curru suo, 17. duxit in Sa-
mariam. Et percussit omnes
qui reliqui fuerant de Achab
in Samaria vsque ad vnum
iuxta verbum Domini, quod
locutus est per *Eliam*. 18. Con-
gregauit ergo *Iehu* omnem
populū & dixit ad eos: Achab
coluit Baal parum, ego au-
tem colam eum amplius. 19.
Nunc igitur omnes prophetas
Baal, & vniuersos seruos eius,
& cunctos sacerdotes ipsius
vocate ad me: nullus sit qui nō
veniat, sacrificium enim gran-
de est mihi *Baal*: quicumque
defuerit, non viuet. Porro *Iehu*
faciebat hoc insidiosē, vt dis-
perderet cultores *Baal*. 20. Et
dixit: Sanctificate diem sol-
lemnem *Baal*. Vocauitque,
21. & misit in vniuersos ter-
minos *Israēl*, & venerunt
cuncti serui *Baal*: non fuit re-
siduus ne vnus quidem qui
non veniret. Et ingressi sunt
templum *Baal*: & repleta est
domus *Baal*, à summo vs-
que ad summum. 22. Dixit-
que his, qui erant super ve-
stes: Proferte vestimenta vni-
uersi seruis *Baal*. Et protulerūt
eis vestes. 23. Ingressusq; *Iehu*,
& *Ionadab* filius *Rechab* tē-
plū *Baal*, ait cultorib. *Baal*: Per-
quirite, & videte, ne quis forte
vobiscū sit de seruis Domini,

turiones, & principes exerci-
tus, dixit eis: Educite illā extra
septa templi, & interficiatur
foris gladio. Præcepitque sa-
cerdos ne occideretur in do-
mo Domini. 15. Et imposue-
runt cervicibus eius manus:
cūque intrasset portā equo-
rum domus regis, interfecerūt
eam ibi. 16. Pepigit autem *Ioi-
ada* fœdus inter se, vniuersū-
que populum, & regem, vt es-
set populus Domini. 17. Itaq;
ingressus est omnis populus
domum *Baal*, & destruxerunt
eam: & altaria ac simulacrā il-
lius cōfregerunt: *Mathan* quo-
que sacerdotem *Baal* interfe-
cerunt ante aras. 18. Constituit
autē *Ioiada* præpositos in do-
mo Domini, sub manibus sa-
cerdotum, & *Leuitarum*, quos
distribuit *Dauid* in domo Do-
mini: vt offerrent holocausta
Domino, sicut scriptum est in
lege *Moyſi*, in gaudio & can-
ticis, iuxta dispositionem *Da-
uid*. 19. Constituit quoque ia-
nitores in portis domus Do-
mini, vt non ingrederetur
eam immundus in omni re.
20. Assumpsitque centuriones,
& fortissimos viros ac princi-
pes populi, & omne vulgus
terræ, & fecerunt descendere
regem de domo Domini, &
introire per medium portæ su-
perioris in domum regis, &
collocauerunt eum in folio
regali. 21. Latatusque est
omnis populus terræ, & vrbs
quieuit:

sed vt sint serui Baal soli. 24. Ingressi sunt igitur vt facerent victimas & holocausta: Iehu tauem præparauerat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis: Quicumque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro anima illius. 25. Factum est autem, cum completum esset holocaustum, præcepit Iehu militibus & ducibus suis: Ingreimini, & percutite eos, nullus euadat. Percusseruntque eos in ore gladij, & proiecerunt milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi Baal, 26. & protulerunt statuam de fano Baal, & combusserunt, 27. & comminuerunt eam. Destruxerunt quoque ædē Baal, & fecerunt pro ea latrinas vsque in diem hanc. 28. Deleuit itaque Iehu Baal de Israel: 29. verumtamen à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israël, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan. 30. Dixit autem Dominus ad Iehu: Quia studiose egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Achab: filij tui vsque ad quartam generationem sedebūt super thronum Israël. 31. Porro Iehu non custodiuit vt ambularet in lege Domini Dei Israël in toto corde suo: non enim recessit à peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Israël. 32. In diebus illis cœpit Dominus tædere super Israël: percussitque eos Hazael in vniuersis finibus Israël, 33. à Iordane contra Orientalem plagam, omnem Terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse, ab Aroer, quæ est super Torrentem Arnon, & Galaad, & Basan. 34. Reliqua autem verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nōne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israël? Et dormiuit Iehu cum patribus suis, sepelieruntque eum in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo. 35. Dies autem, quos regnauit Iehu super Israël, viginti & octo anni sunt, in Samaria.

CAPVT XI.

Athalia vero mater Ochoziæ, videns mortuum filium suum, surrexit, & interfecit omne semen regium. 2. Tollens autem Iosaba filia regis Ioram, soror Ochoziæ, Iosabam filiam Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, & nutricē eius de triclinio: & abscondit eum à facie Athaliæ vt non interficeretur. 3. Eratque

que cum ea sex annis clam in domo Domini: porro Athalia regnavit super terram. 4. Anno autem septimo misit Ioiada, & assumens centuriones, & milites introduxit ad se in templum Domini, pepigitque cum eis fœdus: & adiurâs eos in domo Domini, ostendit eis filium regis: 5. & præcepit illis, dicens: iste est sermo, quem facere debetis: 6. Tertia pars vestrum introeat sabbato, & obseruet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur: & tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum: & custodietis excubias domus Messa. 7. Duæ vero partes è vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias domus Domini circa regem. 8. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur: eritque cum rege introeunte & egrediente. 9. Et fecerunt centuriones iuxta omnia, quæ præceperat eis Ioiada sacerdos: & assumētes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum his qui egrediebantur sabbato, venerunt ad Ioiadam sacerdotem. 10. Qui dedit eis hastas, & arma regis David, quæ erant in domo Domini. 11. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua à parte templi dextera, vsque ad partem sinistram altaris, & ædis, circum regem. 12. Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium: feceruntque eum regem, & vnixerunt: & plaudentes manu dixerunt: Viuat rex. 13. Audiuit autem Athalia vocem populi currentis: & ingressa ad turbas in templum Domini, 14. vidit regem stantem super tribunal iuxta morem, & cantores, & tubas prope eum, omnemque populum terræ latantem, canentem tubis: & scidit vestimenta sua, clamavitque: Coniuratio, coniuratio. 15. Præcepit autem Ioiada centurionibus, qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extra septa templi, & quicumque eam secutus fuerit, feriat gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur in templo Domini. 16. Imposueruntque ei manus, & impeerunt eam per viam introitus equorum, iuxta palatium, & interfecta est ibi. 17. Pepigit ergo Ioiada fœdus inter Dominum, & inter regem, & inter populum, ut esset populus Domini, & inter regem & populum. 18. Ingressusque est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt valide. Mathan quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari. Et posuit sacerdos custodias in domo Domini. 19. Tulitque centuriones,

& Cerethi & Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxeruntque regem de domo Domini: & venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit super thronum regum. 20. Latatusque est omnis populus terræ, & ciuitas conqueiuit: Athalia autem occisa est gladio in domo regis. 21. Septemque annorum erat Ioas, cum regnare cœpisset.

COMMENTARIUS.

SEPTIMUS NON REX,

Sed Regina.

IUDÆ,
ATHALIA,

ISRAELIS,
IEHV.

HÆc Achabi & Iezabelis filia, Amri neptis, seu filia mediata regnauit cum Iehu rege Israël, annos sex & menses aliquot, de qua iam supra. Sed duo hic addenda.

Vnum cur cum Amri neptis fuorit, eam tamen Scriptura maluerit Amri quam Achabi filiam nominare. An ob Achabi detestationem id factum? vt eius quasi nomen horrere Scriptura videatur? An occurrere scrupulo voluit, ne quis Achabi posteritatē deletam putaret, cum eius hic filiam adhuc inueniret? Ita quibusdam videtur. Sed sane, qui Scripturam legisset, non potuit nescire ipsam Achabi filiam esse, licet is hoc loco non nominaretur. Ideoque priori illa iam causa contenti sumus. Nam & propterea in 4. vsque generationem videtur Matth. 1. ipsius posteritas præterita, Athalia scilicet cum suo marito Ioramo, Ochozia filio, & Ioa nepote, licet aliam D. Hieronymus causam patarit. Apud S. Brigitam l. 8. cap. 9. reprehendit cœlestis Imperator regem quendam, qui vxorem duxerat filiam parentum ab Ecclesia damnatorum. Nunquam, ait, de semine prouocantis me ad iram, veniet populo salus & fructus. & capit. 16. simile quidpiam.

Alterum; hanc incredibili regnandi cupiditate suos in nepotes immanissimè fœuuisse, quemadmodum hic clarissime dicitur v. 1. & 2. Et tamen qui quidquid placet, negare audet, Caluinus harmonia in Matth. cap. 1. id negat. Sed eam eos tamen interfecisse ait, ad quos regni hereditas spectaret; licet ij Ochoziæ filij non essent; imo ne à Salomone quidem descenderent, sed à Salomonis fratre Nathane. Cuiusmodi Ioam, de quo iam sequetur, fuisse vult. Suoque more ad incredulitatem hisce omnes verbis inuitat. Ecquis mediocri iudicio præditus credat, naturalem Regis filium, potuisse à sacerdote Ioiada abscondi, vt non magis sollicitè eum auia quæreret? Quasi modum quo occultatus sit; non apertissimè indicarit hoc loco scriptura, & quasi diuina prouidentia Davidis regnum non conseruarit. Sed acutissimum istum scilicet hominem legere oportebat contextum diligentius, in quo Ioas non quoquomodo dicitur semen regum; sed signatè filius Ochoziæ, hoc cap. 11. v. 2. & 12. 2. Par. 22. 11. & 1. Par. 3. v. 11. Quo etiam verberare flagellandum perineptum Annij Viterbientis breuiarium; dum scribit, in Ochozia Salomonis posteritatem defuisse, neque huius filium Ioam extitisse sed ex Nathanis posteris.

CAP. XII.

Nno septimo Iehu regnauit Ioas: & quadraginta annis regna-

CAP. XXIV.

Septem annorum erat Ioas cū regnare cœpisset: & quadraginta

uit in Ierusalem, nomē matris eius Sebia de Bersabee. 2. Fecitq; Ioas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiada sacerdos. 3. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelsis incensum. 4. Dixitque Ioas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sanctorū, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini: 5. accipiant illā sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sartatecta domus, siquid necessarium viderint instauratione. 6. Igitur vsq; ad vigesimū tertium annum regis Ioas, non instaurauerunt sacerdotes sartatecta templi. 7. Vocauitque rex Ioas Ioiadam pontificē & sacerdotes, dicens eis: Quare sartatecta non instauratis templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrū, sed ad instaurationem templi reddite eam. 8. Prohibitique sunt sacerdotes vltra accipere pecuniā à populo, & instaurare sartatecta domus. 9. Et tulit Ioiada pōtifex gazophilaciū vñū, aperuitq; foramē desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexterā ingrediētū domū Domini, mittebātq; in eo sacerdotes, qui, custodiebāt ostia omnē pecuniā, quæ deferebatur

ginta annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Sebia de Bersabee. 2. Fecitque quod bonum est corā Domino cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis. 3. Accepit autem ei Ioiada uxores duas, è quibus genuit filios & filias. 4. Post quæ placuit Ioas vt instauraret domū Domini. 5. Congregauitque sacerdotes, & Leuitas, & dixit eis: Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam ad sartatecta templi Dei vestri, per singulos annos, festinatōque hoc facite: porro Leuitæ egere negligentius. 6. Vocauitque rex Ioiadam principem, & dixit ei: Quare tibi non fuit curæ, vt cogeres Leuitas inferre de Iuda & de Ierusalem pecuniam, quæ cōstituta est à Moyse seruo Domini, vt inferret eā omnis multitudo Israel in Tabernaculum testimonij? 7. Athalia enim impiissima, & filij eius destruxerunt domū Dei, & de vniuersis, quæ sãctificata fuerāt in tēplo Domini, ornauerūt fanum Baalim. 8. Præcepit ergo rex, & fecerunt arcam: posueruntq; eam iuxta portā domus Domini forinsecus. 9. Et prædicatū est in Iuda & Ierusalē vt deferrent singuli pretium Domino, quod cōstituit Moyses seruus Dei super omnē Israel in deserto. 10. Latatiq; sunt cūcti principes, & omnis populus: & ingressi cōtulerunt

ad templū Domini. 10. Cū-
que viderent nimiam pecu-
niam esse in gazophylacio, af-
cendebat scriba regis, & pon-
tifex, effundebantque & nu-
merabant pecuniam, quæ in-
ueniebatur in domo Domini:
11. & dabant eam iuxta nume-
rum atque mensuram in manu
eorum, qui præerant cæmen-
tariis domus Domini: qui im-
pendebant eam in fabris li-
gnorum, & in cæmentariis iis,
qui operabantur in domo Do-
mini, 12. & sartatecta facie-
bant: & in iis, qui cædebant sa-
xa, & vt emerent ligna, & la-
pides, qui excidebantur, ita vt
impleretur instauratio domus
Domini in vniuersis, quæ in-
digebant expensa ad munien-
dam domum. 13. Verumtamen
non fiebant ex eadem pecunia
hydriæ templi Domini, & fuf-
cinulæ, & thuribula, & tubæ,
& omne vas aureum & argē-
teum de pecunia, quæ infere-
batur in templum Domini: 14.
iis enim, qui faciebant opus,
dabatur vt instauraretur tem-
plum Domini: 15. & non fie-
bat ratio iis hominibus, qui ac-
cipiebant pecuniam vt distri-
buerent eam artificibus, sed in
fide tractabant eam. 16. Pecuniam
vero pro delicto, & pecuniam
pro peccatis nō inferebant in
templum Domini, quia sacerdotūerat.
17. Tunc ascendit Hazael rex
Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepit-

in arcam Domini, atque mise-
rūt ita vt impleretur. 11. Cū-
que tempus esset vt deferrent
arcam coram rege per manus
Leuitarū (videbat enim mul-
tam pecuniam) ingrediebatur
scriba regis, & quem primus
sacerdos cōstituerat: effunde-
bantque pecuniam quæ erat in
area: porro arcam reportabant
ad locum suum: sicque facie-
bant per singulos dies, & con-
gregata est infinita pecunia.
12. Quam dederunt rex & Ioi-
iada his, qui præerāt operibus
domus Domini: at illi condu-
cebant ex ea cæsores lapidum,
& artifices operum singulorū
vt instaurarēt domum Domi-
ni: fabros quoque ferri & æris,
vt quod cadere cœperat, ful-
ciretur. 13. Egeruntque hi qui
operabantur industrie, & ob-
ducebatur parietum cicatrix
per manus eorum, ac suscita-
uerūt domum Domini in sta-
tum pristinū, & firmiter eam
stare fecerunt. 14. Cūque cō-
plessent omnia opera, detule-
runt coram rege, & Ioiada re-
liquam partē pecuniæ: de qua
facta sunt vasa templi in mi-
nisterium, & ad holocausta,
phialæ quoque, & cetera vasa
aurea & argentea: & offerebā-
tur holocausta in domo Do-
mini iugiter cunctis diebus
Ioiadæ. 15. Senuit autem Ioi-
ada plenus dierum, & mor-
tuus est cum esset centum tri-
ginta annorum. 16. sepelierūt-

que

que eam: & direxit faciē suam
 vt ascenderet in Ierusalem. 18.
 Quam ob rē tulit Ioas rex Iu-
 da omnia sanctificata, quæ cō-
 fecrauerant Iosaphat, & Iorā,
 & Ochozias patres eius reges
 Iuda, & quæ ipse obtulerat; &
 vniuersum argentū, quod in-
 ueniri potuit in thesauris tem-
 pli Domini; & in palatio regis:
 misitq; Hazaeli regi Syriae, &
 recessit ab Ierusalem. 19. Reli-
 qua autem sermonum Ioas, &
 vniuersa quæ fecit, nōne hæc
 scripta sunt in Libro verborū
 dierum regum Iuda? 20. Surre-
 xerunt autē serui eius, & con-
 iurauerunt inter se, percusse-
 rūtq; Ioas in Domo Mello in
 descensu Sella. 21. Ioachaz nā-
 que filius Semaath, & Iozabad
 filius Somer serui eius, percuf-
 serunt eum, & mortuus est: &
 sepelierunt eum cum patribus
 suis in ciuitate Dauid, regna-
 uitque Amasias filius eius pro
 eo.

CAPUT XIII.

1. **A**Nno vigesimo ter-
 tio Ioas filij Ocho-
 zia regis Iuda, re-
 gnauit Ioachaz filius Iehu su-
 per Israel in Samaria decem &
 septē annis. 2. Et fecit malum
 coram Domino, secutusq; est
 peccata Ieroboā filij Nabath,
 qui peccare fecit Israel & non
 declinauit ab eis. 3. Iratusq; est
 furor Domini contra Israel, &
 tradidit eos in manu Hazael
 regis Syriae, & in manu Bena-
 dad filij Hazael cūctis diebus.

eum in ciuitate Dauid cum re-
 gibus, eo quod fecisset bonum
 cum Israel, & cum domo eius.
 17. Postquam autem obiit Io-
 iada, ingressi sunt principes
 Iuda, & adorauerunt regē, qui
 delinitus obsequiis eorum, ac-
 quieuit eis. 18. Et dereliquerūt
 templum Domini Dei patrum
 suorum, seruiērūtq; lucis &
 sculptilibus, & facta est ira cō-
 tra Judam, & Ierusalē propter
 hoc peccatum. 19. Mittebātq;
 eis prophetas vt reuerterentur
 ad Dominum, quos protestan-
 tes, illi audire nolebāt. 20. Spi-
 ritus itaq; Dei induit Zacha-
 riam filium Ioiadæ sacerdo-
 tem, & stetit in conspectu po-
 puli, & dixit eis: Hæc dicit Do-
 minus Deus: Quare transgre-
 dimini præceptum Domini,
 quod vobis nō proderit, & de-
 reliquistis Dominū vt derelin-
 queret vos? 21. Qui congregati
 aduersus eū, miserunt lapides
 iuxta regis imperium in atrio
 domus Domini. 22. Et non est
 recordatus Ioas rex misericor-
 diae, quam fecerat Ioiada pater
 illius secū, sed interfecit filiū
 eius. Qui cū moreretur, ait: Vi-
 deat Dominus, & requirat. 23.
 Cūque euolutus esset annus,
 ascendit contra eum exercitus
 Syriae, venītq; in Iudam & Ie-
 rusalem, & interfecit cunctos
 principes populi, atque vni-
 uersam prædam miserunt re-
 gi in Damascum. 24. Et cer-
 te cum permodicus venisset

4. Deprecatus est autem ioachaz faciem Domini, & audiuit eum Dominus: vidit enim angustiam Israël, quia attriuerat eos rex Syriæ: 5. & dedit Dominus saluatorem Israël, & liberatus est de manu regis Syriæ: habitaueruntq; filij Israël in tabernaculis suis sicut heri & nudius tertius. 6. Verumtamen non recesserunt à peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerunt: siquidem & lucus permansit in in Samaria. 7. Et non sunt derelicti Ioachaz de populo nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditum: interfecerat enim eos rex Syriæ, & redegerat quasi puluerem in tritura areæ. 8. Reliqua autem sermonum Ioachaz, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 9. Dormiuitq; ioachaz cū patribus, & sepelierunt eū in Samaria: regnauitq; Ioas filius eius pro eo. 10. Anno trigesimo septimo Ioas regis Iuda regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim annis, 11. & fecit quod malum est in cōspectu Domini: nō declinavit ab omnib' peccatis Ieroboā filij Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauit. 12. Reliqua autē sermonum Ioas, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, quomodo pugnauerit cōtra Amasīā regē Iuda, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonū dierum regum Israel? 13. Et dormiuit Ioas cum patribus suis: Ieroboam autē sedit super folium eius. Porro Ioas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. 14. Eliseus autē ægrotabat infirmitate, quæ & mortuus est: descenditq; ad eum Ioas rex Israel, & flebat corā eo, dicebatq;: Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. 15. Et ait illi Eliseus: Affer arcum, & sagittas. Cūque attulisset ad

ad eum arcum, & sagittas, 16. dixit ad regem Israël: pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Elisæus manus suas manibus regis, 17. & ait: Aperi fenestram orientalem. Cùmque aperuisset, dixit Elisæus: face sagittam. Et iecit. Et ait Elisæus: Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriã: percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam. 18. Et ait: Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursus dixit ei: Percute iaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, & stetit, 19. iratus est vir Dei contra eum, & ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies, percussisses Syriam vsque ad consumptionem: nunc autem tribus vicibus percuties eam. 20. Mortuus est ergo Elisæus, & sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno. 21. Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchro Elisei. Quod cum tetigisset ossa Elisei, reuixit homo, & stetit super pedes suos. 22. Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israël cunctis diebus Ioachaz: 23. & misertus est Dominus eorum, & reuersus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cū Abraham, & Isaac, & Iacob: & noluit disperdere eos, neq; proiicere penitus vsque in præsens tempus. 24. Mortuus est autem Hazael rex Syriæ, & regnauit Benadad filius eius pro eo. 25. Porro Ioas filius Ioachaz tulit vrbes de manu Benadad filij Hazel, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure prælij, tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates Israël.

COMMENTARIUS.

OCTAVVS REX

I V D A,
I O A S Iorami filius.

ISRAELIS,
I O A C H A Z, &
I O A S filius.

Hic Ioiadæ Pontificis opera liberatus à morte cum mensis vnus esset, vt inquit Cedrinus; & Rex creatus, regnauit annos 40. cum eodem Iehu & eius filio Ioachaz regibus Israël. Quam diu Pontifex iste vixit, se optimè gessit cap. 12. v. 2. 2. Paralip. 26. Sed eo mortuo principum obsequiis delinitus, 2. Paralip. 24. pessimus fuit, vti de Caelio in Bruto Cicero. in Mostellaria de se quidã ego ad id frugi vsque. & probus fui, in fabrorum potestate dum fui. Posteaquam immigravi in ingenium meum, perdiidi operam fabrorum, illiã oppido venit ignauia. Ea mihi tempestas fuit. Hæc verecundiam mihi & virtutis modum deturbauit. Cassianus l. 12. inst. c. 21. cum è Paralipomenis cap. 24. l. 12. verba recitasset, vides ait, quam flagitiosis & sordidis passionibus tradi mereatur superbia, &c.

Interfecit Ioiada huius filium Zachariam cap. 24. 2. Paralip. v. 21. diciturque idem Ioiada nomine alios Barachias Matthæi 23. vers. 35. vti probat ibidem D. Hieronymus, Epiphanius de morte prophetarum, Ecclesia in Breuiario Romano in festo S. Stephani.

Duo tamen optimi ævo nostro scriptores, duos alios Zacharias de quibus Christus loquatur, afferunt Ribera, & Baronius.

Ribera in cap. 1. Zacharia, ipsum illum prophetam, quem contra D. Hier. ex annorum numero ab hoc nostro diuersum probat; inter altare & templum occisum ait; cum expresse ibidem filius Barachia appelletur, at ista mors nunquam ei in Scriptura tribuitur; & cur ei tribueretur causa nulla comparet: cum tunc primo è captiuitate Babylonica Iudæi rediissent: neque verosimile sit, tanto se scelere tam subito astrinxisse, absque causa præsertim, & acriore quapiam principis alicuius, aut populi reprehensione: ab hac tamen sententia stat Origenes.

Baronius tomo primo Annalium, putat eum, de quo S. Mattheus, Zachariam, esse Zachariam Ioannis Baptistæ patrem. Sunt vero eius rationes duæ. Vna Patrum quorundam auctoritatem vrget: altera ipsas Christi Domini voces, quibus videtur voluisse & primum & vltimum sanctorum, qui iniuste occisi fuissent, commemorare.

Ad priorem respondet D. Hieronymus ex apocryphis eam eos opinionem hausisse, nec fallaris in Tertulliani Scorp. dum post Zachariam subdit c. 8. ipse clausula legis, nam istud, ipse, ad S. Ioannem Baptistam refertur, vt ea quæ sequuntur ostendunt.

Ad posteriorem respondeo ego, si Sanctorum vltimum commemorare voluisset Dominus, nominaturum fuisse ipsum Zacharia filium D. Ioannem Baptistam, cui dum ista differeret Dominus, abscissum iam caput erat: & propter Ioannis huius celebritatē, dixisset saltem dominus potius; Zachariam patrem Ioannis, quam filium Barachia: in Proteuangelio Iacobi Apocrypho dicitur ob Ioannis Baptistæ filij occultationem interfectus ab Herodis satellitibus.

Voluit vero tantum prophetarum seu iustorum, de quibus clare in vetere historia scriptum esset, vltimum commemorare, inquit cap. 23. Matth. Maldonatus.

Neque mortis causa vna consentiens, neque apta & probabilis affertur. Gnostici apud S. Epiph. hæc. 26. idcirco aiunt à Iudæis lapidatum, quòd miseros eos ob asinum quendam in templo adoratum dictaret. S. Petrus Alexandrinus in syn. 6. c. 1. apud Theodor. Bals. quod ceteris cum infantibus occidi non potuisset D. Ioannes, dum sua cum matre effugisset. Cyrillus aduersus Anthrop. quòd Christi D. Matrem ab eo templi loco, qui virginibus ex lege designatus inter altare & templum erat; non arcuerit.

Sed primam refutat Epiph. & vti ridiculam merito contemnit Baronius, secundam cur tantopere probet, non video: Nam nec in Bethleem, nec in eius finibus, vbi infanticidium patratum fuit; Ioannes continebatur. Sed in Iudæa montanis & quidem; vt eidem Baronio placet; Hebrone. Quod si, ob natiuitatis miracula, Ioannes ad mortem etiam ab Herode conquisitus fuisset, quomodo ante quinquennium, imo forte ante annum septimum suam in domum eum reduxisset mater, cum ante ipsius Herodis mortem ex Ægypto Maria & Ioseph redire ausi non fuissent? Quomodo Zacharia tam recens occiso, se natumque suum, tantum in periculum coniecisset Elizabeth? Nam primis statim annis in eremum profectum omnes consentiunt, eum tam cito reuersum, non interemisset Herodes?

Tertia causa minus adhuc probabilitatis habet: quia locus inter altare & templum, solis sacerdotibus cum in ipsorum atrio esset, patebat: neque commodum quo id facere potuerit Zacharias; tempus nominari potest. Cum enim neque hierosolymis ipse habitaret, neque B. Virgo; fieri hoc debuisset, vel ipso die purificationis, vel eorum festoꝝ aliquo, quibus ad templum illa veniebat. Non est tamen die purificationis factum, quia eius diei de Christo testimonia cum tam diligenter D. Lucas explicet; istud tam insigne, tantique viri martyrio corroboratum non omisisset. neque ordo vicis Zacharia in eum diem incidere videtur, si ab eo, quo ei Angelus apparuit tempore numeres. Non aliis etiam festis: quia post herodis mortem, cum ex Ægypto redux iam esset, fieri hoc debuisset, cum tamen neque herodes, quem Zacharia mortis autorem volunt, superesset; neque ab herodis filio Archelao, fuisset Christo Domino parctum, si de ipsius regno & potestate, nouus aut rumor, aut metus excitatus denuò fuisset.

Accedit, quòd matrimonij cum Iosepho initi, ea à D. Ignatio & alijs causa tradita sit, ne diuinum, tam subito miraculum peruulgaretur: neue nimium Christi D. è virgine ortus incredibilis redderetur.

Maneat

Maneat igitur de nostro isto Zacharia Christum loqui. Apocryphis vero de Ioannis patre ista fingendi, anſa videtur ex illo alio Zacharia fuiſſe, de quo Iosephus l. 5. de bello c. 1. secundum Latinam versionem antiquam: secundum Græcum textum l. 4. c. 19. notat autem ex Epiphanio Genebrardus post Zachariæ necem defecisse in polluto templo responsa, & oracula diuina. ſi de occiſoribus quæras: Iosephus loco citato eum à Zelotis iniquiſſime in templo occiſum memorat.

Rectè vero illa duo nomina pro eodem accipiuntur; cum ſignificatio coniuncta ſit. Nam Ioiada eſt, nouit Deum. Barachias, Benedicit Deum, vel notus Deo, benedictus à Deo. videtur vero idem diuerſus ab eo de quo 2. Paral. 16. Iſaiæ 6.

CAP. XIV.

CAP. XXV.

IN anno ſecundo Ioas filij Ioachaz regis Iſrael regnauit Amasias filius Ioas regis Iuda. 2. Viginti quinque annorum erat cū regnare cœpiſſet: viginti autem & nouem annis regnauit in Ieruſalem, nomen matris eius Ioadam de Ieruſalem. 3. Et fecit rectum coram Domino, verumtamen non vt David pater eius. Iuxta omnia, quæ fecit Ioas pater ſuus, fecit: 4. niſi hoc tantum quod excelsa non abſtulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat incenſū in excelsis. 5. Cūque obtinuiſſet regnum, percuffit ſeruos ſuos, qui interfecerant regem patrem ſuum: 6. filios autem eorum, qui occiderant, nō occidit, iuxta quod ſcriptum eſt in libro legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus, dicens: 6. Non morientur patres pro filiis, neque filij morientur pro patribus: ſed vnusquisque in peccato ſuo morietur. 7. Ipſe percuffit Edom in valle Salinarum decem millia, & appre-

Viginti quinque annorum erat Amasias cū regnare cœpiſſet, & vigintinouem annis regnauit in Ieruſalem, nomen matris eius Ioaden de Ieruſalem. 2. Fecitque bonū in conſpectu Domini: verumtamen non in corde perfecto. 3. Cumque roboratū ſibi videret imperium, iugulauit ſeruos, qui occiderant regem patrem ſuū, 4. ſed filios eorum non interfecit ſicut ſcriptum eſt, in Libro legis Moyſi, vbi præcepit Dominus, dicens: Non occidentur patres pro filiis, neque filij pro patribus ſuis, ſed vnusquisque in ſuo peccato morietur. 5. Cōgregauit igitur Amasias Iudam, & conſtituit eos per familias, tribunosque & centuriones in vniuerſo Iuda, & Benjamin: & recensuit à viginti annis ſupra, inuenitque trecenta millia iuuenum, qui egrederentur ad pugnam, & tenerent haſtam & clypeum: 6. Mercede quoque conduxit de Iſraël centum millia robustorum, centum

hendit petram in prelio, vocavitque nomē eius lecthel vsque in presentem diē. 8. Tunc misit Amasias nuncios ad Ioas filium Ioachaz, filij Iehu regis Israel, dicens: Veni, & videamus nos. 9. Remisitque Ioas Israel ad Amasiam regem Iuda, dicens: Carduus Libani misit ad cedrum; quæ est in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo vxorem. Transieruntque bestia saltus, quæ sunt in Libano, & cōculcauerūt carduū. 10. Percutiens inualuisti super Edom, & subleuauit te cor tuum: contentus esto gloria, & sede in domo tua: quare prouocas malum, vt cadas tu & Iuda tecum? 11. Et non acquieuit Amasias: ascenditque Ioas rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias rex Iuda in Bethsames oppido Iudæ. 12. Percussusque est Iuda coram Israël, & fugerunt vnusquisq; in tabernacula sua. 13. Amasiam vero regem Iuda filium Ioas filij Ochoziæ cepit Ioas rex Israël in Bethsames, & adduxit eum in Ierusalem: & interrupit murū Ierusalem, à porta Ephraim vsque ad portam anguli, quadrigentis cubitis. 14. Tulitque omne aurum, & argentum, & vniuersa vasa, quæ inuenta sunt in domo Domini, & in thesauris regis, & obfides, & reuersus est in Samariam. 15. Reliqua autem verborum Ioas quæ fecit, & fortitu-

tum talentis argenti. 7. Venit autem homo Dei ad illum, & ait, O rex, ne ingrediatur tecum exercitus Israel: non est enim Dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim: 8. quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est & adiuuare, & in fugam conuertere. 9. Dixitque Amasias ad hominē Dei: Quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel? Et respondit ei homo Dei: Habet Dominus vnde tibi dare possit multo his plura. 10. Separauit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eū ex Ephraim, vt reuerteretur in locum suū: at illi contra Iudam vehementer irati, reuersi sunt in regionem suam. 11. Porro Amasias confidenter eduxit populum suum, & abiit in Vallem salinarum, percussitque filios Seir decem millia. 12. Et alia decem milla virorum ceperunt filij Iuda, & adduxerunt ad præruptum cuiusdam petrae, præcipitaueruntque eos de summo in præceps, qui vniuersi crepuerunt. 13. At ille exercitus, quem remiserat Amasias ne secum iret ad prælium, diffusus est in ciuitatibus Iuda à Samaria vsque ad Bethoron, & interfectis tribus millibus diripuit prædam magnam. 14. Amasias verò post eadem Idumæorum, & allatos deos filio-

do eius qua pugnavit contra Amasiam regem Iuda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israël? 16. Dormiuitque Ioas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum regibus Israël: & regnavit Ieroboam filius eius pro eo. 17. Vixit autem Amasias, filius Ioas, rex Iuda postquam mortuus est Ioas filius Ioachas regis Israël quindecim annis. 18. Reliqua autem sermonum Amasie, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? 19. Factaque est contra eum coniuratio in Ierusalem: at ille fuit in Lachis. Miseruntque post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi. 20. Et asportauerunt in equis, sepultusque est in Ierusalém cum patribus suis in Ciuitate Dauid. 21. Tulit autem vniuersus populus Iudæ Azariam annos natum sedecim, & constituerunt eum regem pro patre eius Amasia. 22. Ipse ædificauit Ælath, & restituit eam Iudæ, postquam dormiuit rex cum patribus suis. 23. Anno quintodecimo Amasie filij Ioas regis Iuda, regnavit Ieroboam filius Ioas regis Israël in Samaria, quadraginta & vno anno: 24. & fecit quod malum est coram Domino: Non recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israël. 25. Ipse restituit terminos Israël ab introitu Emath, vsque

rum Seir, statuit illos in deos sibi, & adorabat eos, & illis adolebat incensum. 15. Quam ob rem iratus Dominus contra Amasiam misit ad illum prophetam, qui diceret ei: Cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua? 16. Cumque hæc ille loqueretur, respondit ei: Nunc consiliarius regis es? quiesce ne interficiam te. Discedensque propheta, Scio, inquit, quod cogitauerit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper non acquieuisti consilio meo. 17. Igitur Amasias rex Iuda inito pessimo consilio, misit ad Ioas filium Ioachas filij Iehu, regem Israël, dicens: Veni, videamus nos mutuo. 18. At ille remisit nuncios, dicens: Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem: & ecce bestie, quæ erant in silua Libani, transierunt, & conculcauerunt carduum. 19. Dixisti: Percussi Edom, & idcirco erigitur cornu tuum in superbiam: sede in domo tua, cur malum aduersum te prouocas, vt cadas & tu, & Iuda tecum? 20. Noluit audire Amasias, eo quod Domini esset voluntas vt traderetur in manus hostium propter deos Edom. 21. Ascendit igitur Ioas rex Israël, & mutuos sibi præbuere conspectus: Amasias autem rex Iuda erat in Bethsames Iuda. 22. Corruitque Iuda coram Israël, & fugit

ad mare solitudinis, iuxta sermonem Domini Dei Israel, quem loquutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam, qui erat de Geth, quæ est in Ophir. 26. Vidit enim Dominus afflictionem Israël amaram nimis, & quod consupti essent vsque ad clauos carcere, & extremos, & nõ esset qui auxiliaretur Israeli. 27. Nec loquutus est Dominus vt deleret nomen Israel de sub cælo, sed saluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas. 28. Reliqua autem sermonum Ieroboam, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, qua præliatus est, & quomodo restituit Damascum, & Emath Iudæ in Israel, nonne hæc scripta sũt in Libro sermonum dierum regum Israel? 29. Dormiuitque Ieroboam cum patribus suis regibus Israël, & regnauit Zacharias filius eius pro eo. 28. Reportantesque super equos, sepelierunt eum cum patribus suis in Ciuitate Dauid.

& fugit in tabernacula sua. 23. Porro Amasiam regem Iuda, filium Ioas filij Ioachaz, cepit Ioas rex Israel in Bethsames, & adduxit in Ierusalem: destruxitque numerum eius à porta Ephraim vsque ad portam anguli quadringentis cubitis. 24. Omne quoque aurum, & argentum, & vniuersa vasa, quæ repererat in domo Dei, & apud Obededom in thesauris etiam domus regiæ, necnon & filios obsidum reduxit in Samariam. 25. Vixit autem Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz rex Israël, quindecim annis. 26. Reliqua autem sermonum Amasias priorum & nouissimorum scripta sunt in Libro regum Iuda & Israël. 27. Qui postquam recessit à Domino, tetenderunt ei insidias in Ierusalem. Cumque fugisset in Lachis, miserunt, & interfecerunt eum ibi.

COMMENTARIUS.

NONUS REX

IVDÆ,
AMASIAS filius Ioas.

ISRAELIS,
IOAS, & F.
IEROBOAM II

ANnis regnauit 29c. um Israël regibus Ioas, eiusque filio Ieroboamo huius nominis. 2. Fuit initio bonus: dumque contra Seir, id est, Idumæos bellum gesturus erat, cõduxerat mercede 100000. impiorum Israelitarum. Sed eorum opera ne victoria impediretur, eum vti vetuit Deus 2. Paralip. 25. Vbi nota quomodo bella & quibus hominibus feliciter gerantur. Postea impie eorum, quos vicerat, Deos coluit. Vnde ab Israël rege Ioas captus est, Ierosolymæque sub eo magna pars diruta.

1. **A**Nno vigesimo septimo Ieroboam regis Israel regnavit Azarias filius Amasia regis Iuda. 2. Sedecim annorum erat cum regnare coepisset, & quinquaginta duobus annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Iechelia de Ierusalem. 3. Fecitque quod erat placitum coram Domino, iuxta omnia quae fecerat Amasias pater eius. 4. Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. 5. Percussit autem Dominus regem, & fuit leprosus usque in diem mortis suae, & habitabat in domo libera seorsum: Ioatham vero filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum terrae. 6. Reliqua autem sermonum Azariae, & uniuersa quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? 7. Et dormiuit Azarias cum patribus suis: sepelieruntque eum cum maioribus suis in ciuitate Dauid, & regnavit Ioathan filius eius pro eo. 8. Anno trigesimo octauo Azariae regis Iuda, regnavit Zacharias filius Ieroboam super Israel in Samaria sex mensibus: 9. & fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres eius: non recessit a peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. 10. Coniurauit autem

DMnis autem populus Iuda, filium eius Oziam annorum sedecim, constituit regem pro Amasia patre suo. 2. Ipse aedificauit Ailath, & restituit eam ditioni Iuda, postquam dormiuit rex cum patribus suis. 3. Sedecim annorum erat Ozias cum regnare coepisset, & quinquaginta duobus annis regnavit in Ierusalem, nomen matris eius Iechelia de Ierusalem. 4. Fecitque quod erat rectum in oculis Domini iuxta omnia, quae fecerat Amasias pater eius. 5. Et exquisiuit Dominum in diebus Zachariae intelligentis & videntis Deum: cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus. 6. Denique egressus est, & pugnavit contra Philisthim, & destruxit murum Geth, & murum Iabniae, murumque Azoti: aedificauit quoque oppida in Azoto, & in Philisthim. 7. Et adiuuit eum Deus contra Philisthim, & contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, & contra Ammonitas. 8. Appendebantque Ammonitae munera Oziae: & diuulgatum est nomen eius usque ad introitum Aegypti propter crebras victorias. 9. Aedificauitque Ozias tures in Ierusalem super portam anguli, & super portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas. 10. Extruxit etiam tures in solitudine, &

contra eum Sellum filius Iabes: percussitque eam palam, & interfecit, regnavitque pro eo. 11. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 12. Iste est sermo Domini, quem locutus est ad Iehu, dicens: Filij tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Factumque est ita. 13. Sellum filius Iabes regnavit trigésimonono anno Azariæ regis Iuda: regnavit autem vno mense in Samaria. 14. Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, & percussit Sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnavitque pro eo. 15. Reliqua autem verborum Sellum, & coniuratio eius, per quam tetendit infidias, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 16. Tunc percussit Manahem Thapsam, & omnes qui erant in ea, & terminos eius de Thersa. noluerant enim aperire ei: & interfecit omnes prægnantes eius, & scidit eas. 17. Anno trigésimonono Azariæ regis Iuda regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria. 18. Fecitque quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus eius. 19. Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, & dabat

effodit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora tam in campestribus, quam in eremi vastitate: vineas quoque habuit & vitatores in montibus, & in carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus. 11. Fuit autem exercitus bellatorum eius, qui procedebant ad prælia sub manu Iehiel scribæ, Maasiæque doctoris, & sub manu Hananiæ, qui erat de ducibus regis. 12. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium, duorum millium sexcentorum. 13. Et sub eis uniuersus exercitus trecentorum & septem millium quingentorum: qui erant apti ad bella, & pro rege contra aduersarios dimicabant. 14. Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui, clypeos, & hastas, & galeas, & loricas, arcusque & fundas ad iaciendos lapides. 15. Et fecit in Ierusalém diuersi generis machinas, quas in turribus collocavit, & in angulis murorum ut mitterent sagittas, & saxa grandia: egressumque est nomen eius procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset illum. 16. Sed cum roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit Dominum suum: ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymiamatis. 17. Statimque ingressus post eum Azarias sacerdos, & cum eo

Manahē phul mille talenta argenti, vt esset ei in auxilium, & firmaret regnum eius. 20. Indixitque Manahē argentum super Israēl cunctis potentibus & diuitibus, vt daret regi Assyriorum, quinquaginta siclos argenti per singulos: reuersusque est rex Assyriorum, & nō est moratus in terra. 21. Reliqua autem sermonum Manahem, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israēl? 22. Et dormiuit Manahē cum patribus suis: regnauitque Phaceia filius eius pro eo. 23. Anno quinquagesimo Azariæ regis Iuda regnauit Phaceia filius Manahem super Israēl in Samaria biennio: 24. & fecit quod erat malum corā Domino: non recessit à peccatis Ieroboā filij Nabat, qui peccare fecit Israēl. 25. Coniurauit autem aduersus eū Phacee filius Romeliæ, dux eius, & percussit eum in Samaria in turre domus regis iuxta Argob, & iuxta Arie, & cū eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarū, & interfecit eum, regnauitque pro eo. 26. Reliqua autem sermonū Phaceia, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonū dierū regū Israel? 27. Anno quinquagesimo secūdo Azariæ regis Iuda regnauit Phacee filius Romeliæ super Israel in Samaria viginti annis. 28. Et fecit quod erat malū corā Domino: nō re-

Sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi, 18. restiterunt regi, atque dixerunt: Non est tui officij Ozia, vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui cōsecrati sunt ad huiusce modi ministerium: egredere de sanctuario, ne contempseris: quia non reputabitur tibi in gloriam hoc à Domino Deo. 19. Iratusque Ozias, tenens in manu thuribulum vt adoleret incensum, minabatur Sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte eius coram Sacerdotibus, in domo Domini super altare thymiamatis. 20. Cumque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui Sacerdotes, viderunt lepram in fronte eius, & festinato expulerunt eum. Sed & ipse perterritus, accelerauit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini. 21. Fuit igitur Ozias rex leprosus vsque ad diem mortis suæ, & habitauit in domo separata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo Domini. Porro Ioatham filius eius rexit domum regis, & iudicabat populum terræ. 22. Reliqua autem sermonum Ozia priorum & nouissimorum scripsit Isaias filius Amos, propheta. 23. Dormiuitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum, eo quod esset leprosus: regnauitque Ioatham

cessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.

29. In diebus Phacee regis Israel venit Theglathphalasar rex Assur, & cepit Aion, & Abel Domum, Maacha & Ianoë, & Cedès, & Afor, & Galaad, & Galilæam, & vniuersam Terrā Nephthali: & transtulit eos in Assyrios. 30. Coniurauit autem, & tetendit insidias Ofee filius Ela cōtra Phacee filium Romeliæ, & percussit eum, & interfecit: regnauitque pro eo vigesimo anno Ioatham filij Ozia. 31. Reliqua autē sermonum Phacee, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonū dierū regum Israel? 32. Anno secūdo Phacee, filij Romeliæ regis Israel, regnauit Ioathā fili⁹ Ozia regis Iuda. 33. Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa, filia Sadoc. 34. Fecitque quod erat placitum coram Domino: iuxta omnia, quæ fecerat Ozias pater suus, operatus est. 35. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis: ipse ædificauit portam domus Domini sublimissimam. 36. Reliqua autē sermonum Ioatham, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 37. In diebus il-

filius eius pro eo.

CAP. XXVII.

1. Viginti quinque annorum erat Ioathā cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa filia Sadoc. 2. Fecitque quod rectum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quod non est ingressus templum Domini, & adhuc populus delinquebat. 3. Ipse ædificauit portam domus Domini excelsam, & in muro Ophel multa cōstruxit. 4. Vrbes quoque ædificauit in montibus Iuda, & in saltibus castella, & turres. 5. Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos, dederuntque ei filij Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decē millia coros tritici, ac totidē coros hordei: hæc ei præbuerunt filij Ammon, in anno secundo & tertio. 6. Corroboratusque est Ioatham eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo. 7. Reliqua autem sermonum Ioatham, & omnes pugnae eius, & opera, scripta sunt in Libro regum Israel & Iuda. 8. Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis

lis coepit Dominus mittere in Iudam Rasin regem Syriae, & Phacee filium Romeliae. 38. Et dormiuit Iotham cum patribus suis, sepultusq; est cum eis in Ciuitate Dauid patris sui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

COMMENTARIVS.

DECIMVS REX

I V D A E,

A Z A R I A S, qui &
O Z I A S dicitur.

I S R A E L I S,

Z A C H A R I A S,
S E L L V M, &c.

Regnauit annis 52. cum sex Israelis Regibus, cum eodem scilicet secundo Ieroboamo, Zacharia eius filio, Sellumo, Manahemo, Phaceia huius filio, ac Phacee Romeliae filio, coepit regnare 4. R. 14. anno Ieroboami Regis Israel 27. Sed cum Ieroboamus iste regnarit annos 41. vt est eodem lib. c. 15. & coeperit anno Amasiae 15. qui vt dictum est annos 29. regnarit, necesse est fateamur inter Oziae principium, & Amasiae patris mortem interiectos annos 13. Nam vicesimus nonus Amasiae, fuit Ieroboami quartus decimus: à quo ad 27. quo coepit Ozias, sunt anni, vt dixi, tredecim.

Ideoq; sciendum, quando Regum Iudae anni, ad Israelis Regum annos conferuntur, interregna quatuor ponenda, vt omnia consentiant.

Et eorum primum est quatuor annorum inter Zamri, & Amri, vt ait Seder c. 17.

Secundum, licet sine ratione neget Genebrardus f. 82. est istud 13. annorum: cuius causa fuit, immatura Oziae, cum moreretur pater, aetatura. Trimus enim tunc tantum erat, cum dicatur c. 15. v. 2. ad regnum accessisse annos natus sedecim. Vnde c. 14. v. 21. non dicitur vti alias; mortuus est Amasias & regnauit Azarias filius eius pro eo: sed Tulit autem vniuersus populus Iudae Azariam annos natum 16. & constituit eum Regem pro patre eius Amasia. quasi diceretur: tunc populus Regem illum constituit, quando annorum factus est 16. cum ei antea regnum deferri, populo visum non fuisset.

Tertium inter Ieroboamum, & Zachariam Isr. Reges. duorum & viginti solidorum annorum, cum coeperit an. 15. Amasiae Ieroboamus, & regnarit annos quatuor c. 14. v. 23. ipse vero Zacharias eius filius, coepit anno 38. Azariae c. 15. v. 8.

Quartum denique inter Israelis Reges Phacee & Osee annorum octo, cum Phacee desinat anno 4. Achaz c. 15. v. 27. Osee vero coeperit anno 12. Achaz c. 17. v. 1.

Dices, imo posteaquam occisus esset Phacee ab Osee, videtur is statim regnare coepisse anno scilicet 4. Achaz c. 15. v. 30. Resp. Abulensis c. 17. q. 2. posse quidem dici aliquo modo regnare: sed assidua tamen certamina cum altera familia excipiendi iactatum fuisse: ita vt plenus & tranquillus Rex non nisi anno 12. Achazi esse inceperit.

Fuit vero Azarias initio, & diu bonus valde, ideoque felicissimus: sed postea superbia elatus, in sacerdotum officium inuadere voluit; vnde in templo lepra percussus hic cap. 15. Et 2. Paralip. 26. vt qui in loca sancta ulterius progressus erat; ex vrbe omnibus communi, proprioque palatio eijci deberet, qui sacerdotale sibi officium vendicarat, ne regium quidem munus amplius obiret, qui in sacerdotum sese coetum iniecerat, à ciuium etiam infimorum congressu excluderetur.

Notat D. Chrysof. h. 4. & 5. de verbis Isaiae, quanto sit sacerdotalis dignitas maior quam regia. idem docet in h. de principatu & potestate nondum edita D. Hier. in 6. cap. Isaiae & ep. 142. fuit, ait, vir iustus, & fecit rectum in conspectu Domini, & edificans templum, aquae ductum fabricans, offerens vasa, quodque maximum pietatis indicium est, habens multos in suo imperio prophetas. hic, quandiu vixit Zacharias sacerdos cognomento intelligens, placuit Deo, & cum omni veneratione delubrum eius ingressus est; postquam vero Zacharias obiit, volens per se offerre donaria, sacerdotalem ordinem non tam pie, quam audacter inuasit, &c. monet iisdem locis ideo polluta Isaiae labia fuisse, quod regem istum in templum irruentem non corripuerit, nec iuxta Eliae exemplum libera voce impium designarit.

Notandum etiam, quanto studio sacra tueri debeant sacerdotes, etiam aduersus Reges, vt D. Ambrosius Basilicam ne hæreticis traderetur, & prophanus ille sacerdos aduersus Cleomenem Regem, apud Herod. lib. 6. Cum esset, inquit D. Ambrosius l. 5. ep. 32. propositum, vt Ecclesiæ vasa iam traderemus Imperatori, hoc responsi reddidi: me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum, id quod mei iuris esset, libenter offerre: templo Dei nihil posse decerpere: nec tradere illud, quod custodiendum, non tradendum acceperim. Deinde, consulere me etiam Imperatoris salutem, quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis: si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria, & absit à me vt tradam Christi hæreditatem, & hæreditatem Dionysij, qui in exilio, fidei causa, defunctus est, hæreditatem Eustorgij confessoris, hæreditatem Myroclis, atque omnium retro fidelium Episcoporum.

Hoc tempore vaticinatus est Isaias cap. 1. & 6. & minorum Prophetarum quinque: Osee cap. 10. Joel, Amos, Abdias, Ionas.

Eo anno, quo leprosus iste factus est, eodemque die, magnus ille terræmotus, de quo Zachariæ 14. traditur à Iosepho l. 11. c. 9. contigisse, putantque Hebræi apud D. Hieronymum in Isaiæ c. 7. & in Seder. c. 19. & 20. eosque sequutus Genebrardus, fuisse tunc Ozia annu 27. vt totos 25. annos vitæ reliquos leprosus fuerit. Sed cum ante duos terræmotus huius annos in viuis adhuc esset Israël's Rex Ieroboamus, (Amos primo) & iste non nisi ad Ozia annu 14. vel 15. peruenerit, vt ex supra dictis patet; non potest isti terræmotui alius Ozia annu, quam 14. vel 15. tribui, quo anno nondum leprosus erat, sed multo post; cum videlicet ita iam ætate corroboratior esset eius filius Ioatham, vt quemadmodum scribitur hoc lib. c. 15. & 2. Paralipom. 26. regnum gubernare posset. Is vero post patris mortem, cum non nisi 25. annorum esset 2. Par. 27. apparet non nisi paucis ante mortem annis v. c. septem, sex, quinq; aut etiam paucioribus leprosum fuisse: cum esset scilicet filius annorum 18. vel 19. 20. aut plurium. Ideoque vel duo terræ tremores Ozia temporibus contigerunt, vnus anno regni eius 14. aut 15. de quo Amos; alter extremis vitæ annis, cum sese sacris functionibus intulisset: vel præ scripturæ contextu non deligenda, quæ à Iosepho & Hebræis prodita sunt.

Legatur in Amos primo Ribera. hic tantum notetur; paulo post fore, vt de Assyriorum Rege Phul differatur.

VNDECIMVS REX

IVDÆ,
IOATHAM Azariæ filius. seu hebraicè
IO THAM.

ISRAELIS,
PHACEIA.

Regnauit annos 16. cum eodem Phacee rege 2. Paralip. 27. dicitur bonus, ideoque & felix.

Sed quomodo dicitur hic c. 15. v. 30. regnasse Osea Regis huius anno 20. cum annos tantum regnarit 16? Resp. quæst. 34. Abulensis, eius annos & filij Achaz, quasi regis vnus accipi, ita vt sensus sit: Anno 20. à Ioatham regis anno primo. Hic vigesimus esset ipsius Achaz annus quartus. vt etiam c. 15. v. 27. docent 20. anni Phaceæ, cum eorū à 52. Ozia principium ducatur.

Huius tempore vaticinatus est è minoribus prophetis sextus, Michæas, vt est cap. 1. ipsius prophetiæ. Sulpitius hic Niniuitarum penitentiam statuit, sed quemadmodum & Ionas, ad Oziam refertur.

Non desunt, qui huius etiam Regis anno secundo, Olympiadum initium affigant, sed de ijs paulo post. Huius tempore, monet D. Hieronymus in Isaiæ c. 6. accidisse visionem Isaiæ.

CAP. XVI.

Anno decimosextimo Phacee filij Romeliæ regnauit A-

CAP. XXVIII.

Viginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset, & sedecim

chaz filius ioathã regis Iuda. 2. Viginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalẽ: non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut David pater eius. 3. sed ambulavit in via regum Israel: insuper & filium suum consecravit, transferens per ignem secundum idola Gentium: quæ dissipavit Dominus coram filiis Israel. 4. Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. 5. Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel in Ierusalem ad præliandum: cumque obsiderent Achaz, nõ valuerunt superare eum. 6. In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ, Ailã Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila: & Idumæi venerunt in Ailam, & habitaverunt ibi usque in diem hanc. 7. Misit autem Achaz nuncios ad Theglathphalasar regem Assyriorum, dicens: Servus tuus, & filius tuus ego sum: ascende, & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt adversum me. 8. Et cum collegisset argẽtum & aurum, quod inueniri potuit in domo Domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera. 9. Qui & acquieuit voluntati eius: ascendit enim rex Assyriorum in Da-

cim annis regnavit in Ierusalẽ: non fecit rectum in conspectu Domini sicut David pater eius: 2. sed ambulavit in viis regum Israel, insuper & statuas fudit Baalim. 3. Ipse est, qui adolevit incensum in Valle benennom, & lustravit filios suos in igne iuxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel. 4. Sacrificabat quoque, & thymiam succendebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. 5. Tradiditque eum Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædã cepit de eius imperio, & adduxit in Damascum: manibus quoque regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi. 6. Occiditque Phacee, filius Romeliæ, de Iuda centum viginti millia in die vno, omnes viros bellatores: eo quod reliquissent Dominum Deum patrum suorum. 7. Eodem tempore occidit Zechri, vir potens ex Ephraim, Mafiam filium regis, & Ezricam ducem domus eius, Elcanam quoque secundum à rege. 8. Ceperuntque filij Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam: pertuleruntque eam in Samariam. 9. Ea tempestate erat ibi propheta Domini, nomine Obed: qui egressus obviam exercitui venienti in Samariam, dixit

mascum, & vastavit eam: & trāstulit habitatores eius Cyrenen, Rafin autem interfecit. 10. Perrexitque rex Achaz in occursum Theglathphalasar regi Afsyriorum in Damasco. cumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriā sacerdotē exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. 11. Exstruxitque Vrias sacerdos altare: iuxta omnia, quæ præceperat rex Achaz, de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damasco. 12. Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, & veneratus est illud: ascenditq; & immolavit holocausta, & sacrificium suum, 13. & libavit libamina, & fudit sanguinem pacificorū, quæ obtulerat super altare. 14. Porro altare æreum, quod erat coram Domino, trāstulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco tēpli Domini: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. 15. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ sacerdoti, dicens: Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificiū vespertinum, & holocaustum regis, & sacrificium, eius & holocaustum vniuersi populi terræ, & sacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem sanguinem holocausti, & vniuersum sanguinem victimæ super illud effundes:

eis: Ecce irat⁹ Dominus Deus patrum vestrorum cōtra Iuda, tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter, ita vt ad cælū pertingeret vestra crudelitas. 10. Insuper filios Iuda, & Ierusalē vultis vobis subiicere in seruos & ancillas, quod nequaquā factū opus est: peccastis enim super hoc Domino Deo vestro. 11. Sed audite cōsiliū meū, & reducite captiuos, quos adduxistis de fratribus vestris, quia magnus furor imminet vobis. 12. Steterunt itaque viri de principibus filiorū Ephraim, Azarias filius Iohanan, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellū, & Amasa filius Adali, cōtra eos, qui veniebant de prælio, 13. & dixerunt eis: Nō introducetis huc captiuos, ne peccemus Domino. Quare vultis adiicere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatū est, & ira furoris Domini imminet super Israēl. 14. Dimiseruntq; viri bellatores prædam, & vniuersa quæ ceperāt corā principibus, & omni multitudine. 15. Steteruntq; viri, quos supra memorauimus, & apprehendentes captiuos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis: cūque vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, vniuersi que propter laborem, & adhibuissent eis curam:

altare vero æreū erit paratum ad voluntatē meā. 16. Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia, quæ præceperat rex Achaz. 17. Tulit autē rex Achaz cælas bases, & luterē, qui erat de super: & mare deposuit de bobus æris, qui sustētabāt illud, & posuit super pauimētū stratum lapide. 18. Musach quoq; sabbathi, quod ædificauerat in tēplo: & ingressū regis exterius cōuertit in tēplū Domini propter regem Assyriorū. 19. Reliqua autē verborū Achaz, quæ fecit nōne hæc scripta sūt in libro sermonū dierū regum Iuda: 20. Dormiuitq; Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate David, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

CAPVT XVII.

Anno duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouē annis. 2. Fecitq; malum corā Domino: sed nō sicut reges Israēl, qui ante eum fuerant. 3. Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus, reddebatque illi tributa. 4. Cumque deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebel- lare nitens misisset nuncios ad sua regem Ægypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & vin- ctum misit in carcerem. 5. Per-

ram: quicumque ambulare nō poterant, & erant imbecillo corpore, imposuerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho ciuitatem palmarū ad fratres eorum, ipsique reuersi sunt in Samariam. 16. Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum, postulans auxilium. 17. Veneruntque Idumæi, & percusserunt multos ex Iuda, & ceperunt prædam magnam. 18. Philisthiim quoque diffusi sunt per vrbes campestris, & ad Meridiem Iuda: ceperuntque Bethfames, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoque, & Thammam, & Gamzo, cum viculis suis, & habitauerunt in eis. 19. Humiliauerat enim Dominus Iudam propter Achaz regem Iuda, eo quod nudasset eum auxilio, & cōtemptui habuisset Dominum. 20. Adduxitque contra eum Thelgathphalnasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente vastauit. 21. Igitur Achaz spoliata domo Domini, & domo regum, ac principū, dedit regi Assyriorū munera, & tamē nihil ei profuit. 22. Insuper & tēpore angustia suæ auxit cōtēptū in Dominū, ipse per se rex Achaz, 23. immolauit diis Damasci victimas percussorib' suis, & dixit: Dij regū syriæ auxiliātur eis, quos ego placabo hostiis, & aderūt mihi, cū ecōtrario ipsi fuerūt ruinae ei, & vniuerso Israel. 24. Direptis itaq; Achaz

uagatusq; est omnem terram: & ascendens Samariam, obse-
 dit eam tribus annis. 6. Anno autē nono Osee, cepit rex Af-
 syriorū Samariam, & transtu-
 lit Israēl in Assyrios: posuitque
 eos in Hala, & in Habor iuxta
 fluuium Gozan, in ciuitatibus
 Medorum. 7. Factum est enim,
 cū peccassent filij Israēl Do-
 mino Deo suo, qui eduxerat
 eos de Terra Ægypti, de ma-
 nu Pharaonis regis Ægypti,
 coluerunt deos alienos. 8. Et
 ambulauerunt iuxta ritū Gen-
 tium, quas consumpserat Do-
 minus in cōspectu filiorum Is-
 raēl, & regum Israēl: quia simi-
 liter fecerant. 9. Et offēderunt
 filij Israel uerbis nō rectis Do-
 minum Deum suum: & ædificauerunt sibi excelsa in cunctis
 urbibus suis à Turre custodum vsq; ad ciuitatem munitam. 10.
 Feceruntq; sibi statuas, & lucos in omni colle sublimi, & sub-
 ter omne lignum nemorosum: 11. & adolebant ibi incēsum su-
 per aras in morem Gentium, quas transtulerat Dominus à facie
 eorum: feceruntque uerba pessima irriterantes Dominum. 12. &
 coluerunt immunditias, de quibus præcepit eis Dominus ne
 facerent uerbum hoc. 13. Et testificatus est Dominus in Israēl &
 in Iuda per manum omnium Prophetarum & Videntiū, dicēs:
 Reuertimini à uis uestris pessimis, & custodite præcepta mea,
 & ceremonias iuxta omnē legem, quā præcepi patribus uestris:
 & sicut misi ad uos in manu seruorum meorum Prophetarum.
 14. Qui non audierunt, sed indurauerunt ceruicem suam iuxta
 ceruicē patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo
 suo. 15. Et abiecerunt legitima eius, & pactum, quod pepigit cū
 patribus eorum, & testificationes, quibus cōtestatus est eos: se-
 cutique sunt uanitates, & uanè egerunt: & secuti sunt Gentes,
 quæ erant per circuitū eorū, super quibus præceperat Dominus
 eis ut nō facerent sicut & illæ faciebāt. 16. Et dereliquerūt om-
 nia præcepta Domini Dei sui: feceruntq; sibi cōflatiles duos ui-
 tulos, & lucos, & adorauerunt uniuersam militiā cœli: serui-
 eruntque

runtq; Baal⁷. & consecrauerunt filios suos, & filias suas per ignē: & diuinationib. in seruibāt, & auguriis: & tradiderūt se vt facerent malum coram Domino, vt irritarēt eum. 18. iratūsq; est Dominus vehementer Israēli, & abstulit eos à cōspectu suo, & non remansit nisi tribus Iuda tantummodo. 19. Sed nec ipse Iuda custodiuit mādata Domini Dei sui: verū ambulauit in erroribus Israēl, quos operatus fuerat. 20. Proiecitque Dominus omne semen Israēl, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripientium, donec proiiceret eos à facie sua: 21. ex eo iam tempore, quo scissus est Israēl à domo Dauid, & constituerunt sibi regem Ieroboam filium Nabat: separauit enim Ieroboam Israēl à Domino, & peccare eos fecit peccatum magnū. 22. Et ambulauerunt filij Israēl in vniuersis peccatis Ieroboā quæ fecerat: & nō recesserunt ab eis, 23. vsquequo Dominus auferret Israēl à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium seruorū suorū Prophetarum: translatusq; est Israēl de terra sua in Assyrios, vsque in diem hanc. 24. Adduxit autem rex Assyriorum de Babylone, & de Cutha, & de Auah, & de Emath, & de Sepharuaim: & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filiis Israēl: qui possederunt Samariam, & habitauerunt in vrbibus eius. 25. Cūq; ibi habitare cœpissent, non timebāt Dominum: & immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos. 26. Nunciatūq; est regi Assyriorum, & dictum: Gentes, quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ, ignorant legitima Dei terræ: & immisit in eos Dominus leones, & ecce interficiūt eos, eo quod ignorent ritum Dei terræ. 27. præcepit autē rex Assyriorū, dicēs: Ducite illuc vnū de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis, & vadat, & habitet cū eis: & doceat eos legitima Dei terræ. 28. Igitur cū venisset vnus de sacerdotibus his, qui captiui ducti fuerāt de Samaria, habitauit in Bethel, & docebat eos quomodo colerent Dominum. 29. Et vnaquæq; Gēs fabricata est deum suum: posueruntq; eos in fanis excelsis, quæ fecerant Samaritæ, Gens & Gens in vrbibus suis, in quibus habitabat. 30. Viri enim Babylonij fecerūt Sohotbenoth: viri autē Chutæi fecerunt Nergel: & viri de Emath fecerūt Asīma. 31. Porro Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autē, qui erant de Sepharuaim, cōburebāt filios suos igni, Adramelech & Anamelech diis Sepharuaim, 32. & nihilominus colebant Dominū. Fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excel sorū, & ponebant eos in fanis sublimibus. 33. Et cū Dominum colerent, diis quoque suis seruebant iuxta consuetudinem Gentium, de quibus

quibus translati fuerant Samariam : 34. vsque in præsentem diem
morem sequuntur antiquum: non timent Dominum, neque cu-
stodiunt ceremonias eius, iudicia, & legem, & mandatum, quod
præceperat Dominus filiis Iacob, quem cognominavit Israel:
35. & percusserat eum eis pactum, & mandauerat eis, dicens: No-
lite timere deos alienos, & non adoretis eos, neque colatis eos,
& non immoletis eis: 36. Sed Dominum Deum vestrum, qui e-
duxit vos de Terra Ægypti in fortitudine magna, & in brachio
extento, ipsum timete, & illum adorete, & ipsi immolate. 37. Ce-
remonias quoque, & iudicia, & legem, & mandatum, quod scri-
psit vobis, custodite vt faciatis cunctis diebus: & non timeatis
deos alienos. 38. Et pactum, quod percussit vobiscum, nolite ob-
liuisci: nec colatis deos alienos, 39. sed Dominum Deum vestrum
timete, & ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestro-
rum. 40. Illi verò non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam
pristinam perpetrabant. 41. Fuerunt igitur Gentes istæ timentes
quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis feruientes:
nam & filij eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita fa-
ciunt vsque in præsentem diem.

COMMENTARIUS.

DVODECIMVS REX

IV DÆ,

ACHAS.

ISRAELIS,

OSEE.

Filius hic superioris, annos regnavit 16. cum eodem Phacee & ipsius successore, eo-
demque ultimo Rege Israelis Osee.

Fuit Achaz iste impius: vnde magnis cladibus fuit à Phacee affectus. Ab eodem &
Syriæ Rege Rasin, Hierosolymis obsessus fuit: conseruatus tamen Isaia c. 7. auxilium
petiit ab Assyriorum Rege Theglathalassar, qui Damascum cepit, & plerosque in Cy-
renem, vt prædixerat Amos c. 1. abduxit. Est hæc non versus Æthyopiam, vt f. 8. ait Ge-
nebrardus, sed alia ab ea, quæ in Africa, de qua Act. 2. Nam & Ioseph l. 9. c. 13. dicit in
superiorem Mediam Damascenos translatos & Pl. 16. c. 2. in Media Carnam ponit, quæ
ad vocem à Chaldæo Amos 1. v. 5. positum proxime accedit: sicuti & Cyrene ad eam
Hebraicam, quæ hic.

Non est verò ipse ductus Damascum, vt verba quæ 2. Par. c. 28. de præda agunt, in-
nuere videntur: sed sponte, honoris ergo, vt Theglathalassarem coleret, eò sese contu-
lit. & inde Idolorum formas nouas hierosolymam inuexit: omniaque Vriæ sacerdoti
fieri præcepit, c. 16. 2. Par. 28.

Dicitur vero hic vers. 3. filium per ignem transtulisse. Id enim Gentilibus duplici
ratione vsitatum erat. primo, vt omnino comburerentur filij: secundo, vt gnati igne
expiarentur, vt docet Plutarch. lib. de superstitione, & patet Leuit. 18. & 20. Psal. 15.
Sed vtro modo filios per ignem Achaz traduxerit, quæstio est. Iosephus lib. 10. ait prio-
re, vt & Manasses postea c. 2. 1. v. 6. fecit. Alij posteriore modo, vt innuit Procopius, qui
addit, suo tempore fuisse istiusmodi adhuc in Oriente consuetudinem, vt in plateis
ignes excitarentur, & adolescentiores per eos saltarent: infantuli vero per eos à paren-
tibus traducerentur, expiationis cuiusdam causa, quemadmodum etiam hodie alicubi,
licet aliam ob causam, fit ipso vespere Natiuitatis S. Ioan. Bapt. hinc dies S. Ioan. Bapt.
vocatur in Maximi canone λαμπάς, & πυρκαϊας, quæ aut ipso die, aut in vigilia fiunt:
quas etiam hodie à Mahometanis in Africa, more à Christianis accepto, vigere testa-
tur Leo in sua Africa. & eas vetasse videtur omnino canon. 65. in Trul. citat enim
exemplum Manasse.

Ex

Ex hoc tempore subdiderunt se Iudæ reges Assyriæ Regibus, de quibus notanda hæc. Quatuor passim ab omnibus Monarchiæ statuuntur, adeoque ab ipso Daniele, c. 2. Earum prima, dici solet, vel præcise Assyriorum, aut Chaldæorum. vel Assyriorum, & Chaldæorum. Primas enim monarchiæ huius partes tenuerunt Assyrij: postremas Chaldæi, seu Babylonij, vt infra patebit. Illorum regia sedes fuit vrbs illa nobilissima, quæ ab exteris scriptoribus Ninus, à sacris Niniue appellatur: horum vero Babylon. Illi temporibus antiquissimis, iam inde à Belo & Nino Regibus, de quibus dixi Genes. c. 10. regnarunt, eorumque series & nomina tradita sunt à Ctesia, vt ait Photius, ab Eusebio Chron. & alijs Sed an ea omnia certa sint, & vtrum ante ista Ozia Regis, & Achaz tempora, suum illi imperium in occidentem eis Euphratem protulerint, controuersatur. Genebrard. f. 64. argumentis vndecim vtitur: in quibus etsi quædam minus proba; illud tamen probabile omnino, ante istam ætatem, non fuisse tantas Assyriorum opes, tantumque imperium, quantum à plerisque iactatur: magnum tamen, sub quo etiam reges illi fuerint, de quibus Gene. 14. vti monet Iosephus.

Ex hisce vero Assyriis, quorum potentia & imperium dilatatum, in hisce Regum libris proferuntur hi quinque. Phul. c. 15. v. 19. Theglathphalasar. eod. c. 25. v. 29. Salmanasar c. 17. v. 3. Senna cherib. c. 18. v. 13. Asar haddon c. 19. v. vlt. consule D. Hier. in c. 36. Isai.

De quorum singulis antequam dicam, operæ fuerit precium notare, Regum istorum & Chaldæorum nomina, vel simplicia esse vt Phul, sed rarius; vel composita, vt cetera quatuor. & componuntur è simplicibus duobus tribus, summum quatuor. Videri hoc potest in breuicula ista Synopsi ex Scaligero l. 6. de emend. temp. f. 276.

1. Assyriorum quædam simplicia.		2. Chaldæorum.
1. Adar.	1. Adan.	17. Nit.
2. Asar.	2. Bel.	18. Ochri vel Achri.
3. Atzer vel Etzer.	3. Belti.	19. Pad.
4. Ballat.	4. Chad.	20. Pal.
5. Cuschian.	5. Chren.	21. Phil.
6. Haddon vel Caddon.	6. Dach.	22. Retzar idem cum 16.
7. Herib vel Cherib.	7. Schevvil vel Chevvil.	23. Schadrach.
8. Nefchrech.	8. Lebo.	24. Schesch.
9. Ofen vel Ofn vel Asen.	9. Letzar.	25. Schesach.
10. Phar.	10. Meltzar.	26. Schetzar.
11. Phul.	11. Mero.	27. Zar.
12. Schadran.	12. Mefchach.	
13. Schalman.	13. Nebo. idem cum 8.	
14. Schar.	14. Nego.	
15. Sen, San.	15. Nergal.	
16. Theglath.	16. Netzar. idem cum 9.	

Ex his, vt dixi, constant alia. Nā verbi causa, Theglathphalasar iunctum est ex Assyriorum 16. 1 1. 2. Nabuchodonosor ex Chaldæorum 13. 4. 16. sicq; alia, licet paululū interdū à Græcis & Latinis immutentur, vt in isto Nabuchodonosor, vides pro Nabucadnetzar.

Primus ille Phul putatur à Genebrard. I. cit. Nabonassar, de quo in sua syntaxi Prolemaus, vti postea explicabitur. sed Phul Assyrius fuit, Nabonassar Chaldæus, vt vel solū nomen indicat, quod est ex 13. & 16. Chaldaico. Iste à Iosepho l. 9. scribitur venisse, vt Samariæ bellum inferret: à Manahemo tamen Israelis rege pecunia placatum recessisse, sed vt c. 15. v. 19. 20. significat; videretur quasi à Manohemo ad regnum, quod Tyrannice occuparat; firmandum vocatus esset, eamque ob causam ei quotannis mille talentorum, non tam tributum, (cum illi subditus non esset) quam fœderis & operæ mercedem penderet. fieri tamen potuit, quemadmodum monet Abul. q. 24. vt initio bellaturus contra Israellem venerit: sed fœdus postea initum sit, vt annum istud argentum penderet: ipse vero ei, si opus foret, auxilium ferret. Vt illam verò pecuniam acciperet, veniebat in Israelis domum quotannis, vel ipsemet, vel per eos, quos mittebat.

Secundus verò Theglathphalassar, malè Zonaræ Theglapharassar eodem c. v. 29. iam infestis armis venit, primusque è 10. tribubus quam plurimos in Assyriam transtulit. Sunt enim harum tribuum transmigrationse seu captiuitates tres: prima, hæc de qua Geneb. f. 83. secunda, Salmanasariana c. 17. v. 3. sub initium regni Osæ Israelis, quem

sibi subditum & tributarium reddidit : Licet non diserte significetur in textu aliquos tum abduxisset, est tamen ex orientis Regum istorum cōsuetudine verisimile, qui è subactis populis si non omnes, multos certe alio transferebant. vti de Pæonib. Milesiis, Bethriis refert Herod. itaque iam factam sentiunt in Seder. c. 22. Rabini & Genebr. f. 83. tertia, etiam Salmanasaria c. 17. v. 6. c. 18. v. 10.

Eidem Theglathphalafari seruum etiam sese dedit Iudæ Rex Achaz. c. 16. v. 7. De tribus Assyriis reliquis infra suo loco.

Et obseruandum Viri Pontificis exemplum, etsi non infidelis, nimium tamen infideli regi obsequi & placere volentis, vt ait quæst. 12. Abul. Nicephor. Constantinop. ait, fuisse Isaia familiarem; vt videatur nouo cum rege Ezechia, nouum animum induisse, idque, vt existimari potest, Isaia hortante & admonente: alio nomine dicitur Amarias, & Azarias, de quo Is. 8. & 1. Par. 9. 1. Es. 7. & 8.

Musach verò v. 18. est R. Salomone interprete solium opertum, in quo Sabbati festifque diebus stabant in templo reges, vt cap. 23. v. 3. vbi gradus vocatur. Iun. Tegmen erat paratum pro custodibus templi, qui singulis sabbatis functiones suas obibant per vias. Est autem synecdoche pro eo quod est; occlusit seras templi Iehouæ. 2. Par. 28. 24.

Statuit horologium sciotericum, de quo cap. 20 & Isaia 28. multo ante Anaximenē, quem Plinius lib. 2. c. 73. ait primum horologia istiusmodi ostendisse. Vide Clauium Gnomon l. 1. f. 7.

Floruit verò circa Olympiadem 50. Nunc igitur de Olympiadibus, vt supra recepi.

DE OLYMPIADIBVS,

& de connexione omnis generis historiarum cum
sacra historia.

1. Ante Olympiadum initium, nihil in historiis prophanis certi vsquam est, vti fatetur Varro, Censorius lib. de nat. Diodorus initio Bibliotheca, Plutarchus in Theseo & Numa, Ptolemæus l. 3. Almagesti.

2. Earum perutilis est cognitio, vt cum sacris historiis aptè possint exoticæ connecti. Ad hoc tamen necessarium est, vt vbi illarum principium incipiat, seu cum quo sacrorum Bibliorum tempore cohercat, intelligatur; De quo sententiæ plures sunt.

Prima. Pererij. l. 4. Phys. c. 3. & in Daniel. l. 11. q. 2. in Achazi 8. annum incidere primū annum primæ olympiadis.

Secunda. Carrionis, & aliorum, in 2. Iothami.

Tertia. Eusebij chron. in 50. annum Ozia Regis.

Diffensionis causa è duobus maxime capitibus oritur. Vnū est, quisnam primus Cyprius annus sit, quo soluta captiuitas Babylonica, & de eo dicam Esdra 1. Alterum est, annorum, qui Iudæ & Israelis Regibus tribuuntur, putatio. Nam Pererius l. cit. ab 8. Achaz vsque ad Sedecia vltimum numerat annos 146. ego non plures 139. Nam quos scriptura nominat Regum annos, eos ipse plenos & solidos semper accipit; cum tamen sæpe sequentis annus primus includatur in præcedentis anno vltimo. & quidem simul interdum regnent, vt Pater & filius, quemadmodum sup. dixi, & in meo Cosmochronismo explicauit.

Ego igitur Olympiadum initium, seu quod idem valet, primum Iphiti annum statuo in Ozia anno 47. qui est mundi 3382.

3. Cognito isto Olympiadum initio, statim multa & antecedentia & consequentia cognosci possunt.

1. Si ab Olympiadis primæ annoprimum, datis annis addas annos 405. habebis annum excidij Troia. de quo tantum inter veteres certamen. Vide Scal. l. 5. f. 206.

2. Si iisdem annis addas 1020. habebis annum diluuij Ogygiani. Pent. l. m.

3. Si ab iisdem annis demas 23. annos, existet annus Romæ condita. Nam, Varrone autore, condita est vrbs Palilibus, quæ proxime annum quartum Olympiadis sextæ antecesserunt. Scal. f. 13. 1. Calendis Martiis, quæ incurrerunt in nouilunium proximum ab æquinoctio, anno 23. Olympiadicum ad finem decurrente. trib. mensib. ante incuntem annum quartum Olympiadis sextæ. qui incidit in Achazi regis annum tertium.

4. Si ab iisdem annis Olympiadicis demas 29. annos, existet annus Nabonassari, de quo infra. Eius enim primus incidit in Olympiadis octauæ annum secundum, seu in an-

num Olympadicum trigesimum, Achazi nonum. Scalig. l. 5. f. 215. Christmannus de connex. ann. f. 272. & seq. ex hoc anno, inquit l. 3. Ptol. c. 8. prisca habentur Astrologicae observationes.

5. Si ab iisdem annis auferas 152. annos, existent anni Nabonassari, de quo etiam infra: Nam Nabopollassari annus quintus fuit Nabonassari annus 127. ideoque eiusdem Nabopollassari primus, fuit eiusdem Nabonassari 123. Scal. ib. f. 218.

CAPUT XVIII.

1. **A**Nno tertio Osee filij Ela regis Israël, regnavit Ezechias filius Achaz regis Iuda. 2. Vingtiquinq; annorū erat, cū regnare cōpisset: & vintinouē annis regnavit in Ierusalē: nomen matris eius Abi filia Zachariæ. 3. Fecitq; quod erat bonū corā Domino, iuxta omnia quæ fecerat David pater eius. 4. Ipse dissipavit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, cōfregitq; serpentē æneū, quē fecerat Moyses: siquidem vsq; ad illud tēpus filij Israël adolebant ei incensum, vocavitq; nomē eius Nohestan. 5. In Domino Deo Israel speravit: itaq; post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in his, qui ante eum fuerunt: 6. & adhēsit Domino, & nō recessit à vestigiis eius, fecitque mādata eius, quæ præceperat Dominus Moysi. 7. Vnde & erat Dominus cū eo, & in cunctis, ad quæ præcedebat, sapienter se agebat. Rebellaui quoq; cōtra regē Assyriorū, & nō seruiui ei. 8. Ipse percussit Philisthæos vsque ad Gazā, & omnes terminos eorum, à Turre custodum vsque ad ciuitatem munitam.

CAP. XXIX.

1. **I**gitur Ezechias regnare cōepit, cū vintiquinq; esset annorum, & vintinouem annis regnavit in Ierusalē: nomē matris eius Abia, filia Zachariæ. 2. Fecitq; quod erat placitum in cōspectu Domini iuxta omnia quæ fecerat David pater eius. 3. Ipse anno, & mense primo regni sui aperuit valvas domus Domini, & instauravit eas. 4. adduxitque Sacerdotes atque Leuitas, & cōgregavit eos in plateam Orientalem. 5. Dixitque ad eos: Audite me Leuitæ, & sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorū, & auferte omnem immunditiam de sanctuario. 6. Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinqentes eum: auerterunt faciem suam à tabernaculo Domini, & præbuerunt dorsum. 7. Clauferūt ostia, quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas, incensumque non adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel. 8. Concitatus est itaque furor Domini super Iudā & Ierusalē, tradiditq; eos in cōmotionem, & in interitum, & in sibilū, sicut

9. Anno quarto regis Ezechia, qui erat annus septimus Osee filij Ela regis Israël, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariã, & oppugnauit eam, 10. & cœpit. Nam post annos tres, anno sexto Ezechia, id est, nono anno Osee regis Israël, capta est Samaria: 11. & trãstulit rex Assyriorum Israël in Assyrios, collocauitq; eos in Hala, & in Habor fluuiis Gazõ in ciuitatibus Medorum: 12. quia nõ audierunt vocem Domini Dei sui, sed prætergressi sunt pactũ eius: omnia, quæ præceperat Moyses seruus Domini, nõ audierunt, neque fecerunt. 13. Anno quartodecimo regis Ezechia, ascēdit Sennacherib rex Assyriorũ ad vniuersas ciuitates Iudamunitas: & cepit eas. 14. Tunc misit Ezechias rex Iuda nuncios ad regẽ Assyriorum in Lachis, dicens: Peccauit, recede à me: & omne, quod imposueris mihi, feram. Indixit itaq; rex Assyriorũ Ezechia regi Iudæ trecẽta talẽta argẽti, & triginta talẽta auri. 15. Deditque Ezechias omne argentũ quod repertum fuerat in domo Domini, & in thesauris regis. 16. In tempore illo confregit Ezechias valuas tẽpli Domini, & laminas auri, quas ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorum. 17. Misit autem rex Assyriorum Tharthan, & Rabsaris & Rabsacen de Lachis ad re-

ip̄si cernitis oculis vestris. 9. En, corruerũt patres nostri gladiis, filij nostri, & filia nostra, & cõiuges captiuę ductæ sunt propter hoc scelus. 10. Nunc ergo placet mihi vt ineamus foedus cum Domino Deo Israël, & auertet à nobis furorẽ iræ suæ. 11. Filij mei nolite negligere: vos elegit Dominus vt stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis ei incẽsum. 12. Surrexerunt ergo Leuitæ: Mahat filius Amasai, & Joel filius Azariae de filiis Caath: Porro de filiis Merari, Cis filius Abdi, & Azarias filius Ialaleel. De filiis autem Gersom, Ioah filius Zemina, & Eden filius Ioah. 13. At vero de filiis Elisaphã, Samri, & Iahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias, & Mathanias: 14. Necnon de filiis Heman, Iahiel, & Semei: Sed & de filiis Idithun, Semeias, & Oziel. 15. Cõgregaueruntque fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi sunt iuxta mandatum regis & imperium Domini, vt expiarent domum Dei. 16. Sacerdotes quoq; ingressi templum Domini vt sanctificarẽt illud, extulerunt omnem immunditiã, quam intro repererant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Leuitæ, & asportauerunt ad Torrentem Cedron foras. 17. Cœperunt autẽ prima die m̄sis primi mundare, & in die octauo eiusdem m̄-

gem Ezechiam cum manu valida Ierusalem: qui cum ascendissent, venerunt Ierusalem, & steterunt iuxta aquæ ductum piscinæ superioris, quæ est in via Agrifullonis. 18. Vocaueruntq; regem: egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioahc filius Asaph à commentariis. 19. Dixitque ad eos Rabfaces: Loquimini Ezechia: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua niteris? 20. Forsitan inisti consiliû, vt præpares te ad prælium. In quo confidis, vt audeas rebel- lare? 21. an speras in baculo arundineo atque confractò Ægypto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingrediatur manum eius, & perforabit eam? sic est Pharaõ rex Ægypti omnibus, qui confidunt in se. 22. Quod si dixeritis mihi: in Domino Deo nostro habemus fiduciam: nõne iste est, cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria: & præcepit Iudæ & Ierusalem: Ante altare hoc adorabitis in Ierusalé? 23. Nunc igitur trãsitate ad dominû meû regẽ Assyriorû, & dabo vobis duo millia equorû, & videte an habere valeatis ascensores eorû. 24. Et quo modo potestis resistere ante vnû satrapã de seruis domini mei minimis? An fiduciã habes in Ægypto propter

sis ingressi sunt porticû templi Domini, expiaueruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis eiusdem, quod cœperant impleuerunt. 18. ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei: Sanctificauimus omnẽ domû Domini, & altare holocausti, vasaq; eius, necnõ & mensam propositionis cû omnibus vasis suis, 19. cunctamq; templi supellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno suo, postquam prauaricatus est: & ecce exposita sunt omnia coram altare Domini. 20. Cõsurgensque diluculo Ezechias rex, adunauit omnes principes ciuitatis, & ascendit in domû Domini: 21. obtuleruntque simul tauros septem, & arietes septẽ, agnos septem, & hircos septẽ pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda: dixitq; sacerdotib⁹ filiis Aarõ vt offerrent super altare Domini. 22. Mactauerunt igitur tauros, & susceperunt sanguinẽ sacerdotes, & fuderunt illû super altare, mactauerunt etiam arietes, & illorum sanguinem super altare fuderunt, immolaueruntque agnos, & fuderunt super altare sanguinem. 23. Applicuerunt hircos pro peccato coram rege, & vniuersa multitudine, imposueruntque manus suas super eos: 24. & immolauerunt illos Sacerdotes, & asperserunt sanguinem eo-

currus & equites? 25. Numquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum, vt demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire eam. 26. Dixerunt autem Eliacim filius Helciæ, & Sobna, & Ioahæ Rabsaci: Precamur vt loquaris nobis seruis tuis Syriacè: siquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Iudaicè, audiēte populo, qui est super murū. 27. Responditque eis Rabsaces, dicens: Numquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus, vt loquerer sermones hos, & non potiùs ad viros, qui sedent super murū, vt comedant stercora sua, bibant vrinam suam vobiscū? 28. Stetit itaque Rabsaces, & exclamauit voce magna Iudaicè, & ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. 29. Hæc dicit rex: Non vos feducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea. 30. Neque fiduciam vobis tribuat super Dominum, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, & nō traderet ciuitas hæc in manu regis Assyriorum. 31. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum quod vobis est vtile, & egredimini ad me: & comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficu sua: & bibetis aquas de cisternis vestris, 32. donec veniam & transfe-

rum coram altare pro piaculo vniuersi Israelis: pro omni quippe Israel præceperat rex vt holocaustū fieret & pro peccato. 25. Cōstituit quoq; Leuitas in domo Domini cū cymbalis, & psalteriis, & citharis secundum dispositionem David regis, & Gad Videntis, & Nathan prophetæ: siquidem Domini præceptum fuit per manum prophetarū eius. 26. Steteruntque Leuitæ tenentes organa David, & Sacerdotes tubas. 27. Et iussit Ezechias vt offerent holocausta super altare: cūque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diuersis organis, quæ David rex Israel preparauerat, concrepare. 28. Omni autē turba adorante, cantores, & ij, qui tenebant tubas, erant in officio suo donec compleretur holocaustum. 29. Cūque finita esset oblatio, incuruatus est rex, & omnes qui erant cum eo, & adorauerunt. 30. Præcepitque Ezechias, & principes Leuitis vt laudarent Dominum sermonibus David, & Asaph Videntis: qui laudauerunt eum magna lætitia, & incuruato genu adorauerūt. 31. Ezechias autem etiam hæc addidit implestis manus vestras Domino, accedite, & offerete victimas, & laudes in domo Domini. Obltulit ergo vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta

CAPUT XIX.

ram vos in terram, quæ similis est terræ vestræ, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram oliuarum, & olei ac mellis, & viuetis, & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. 33. Numquid liberauerunt dii Gætium terram suã de manu regis Assyriorum? 34. Vbi est Deus Emath, & Arphad? vbi est Deus Sepharuaim, Ana, & Aua? numquid liberauerunt Samariam de manu mea? 35. Quinam illi sunt in vniuersis diis terrarum, qui eruerunt regionem suã de manu mea, vt possit eruere Dominus Ierusalẽ de manu mea? 36. Tacuit itaque populus, & non respondit ei quidquam: siquidem præceptum regis acceperant vt non responderent ei. 37. Venitque Eliacim filius Helciæ, præpositus domus, & Sobnia scriba, & Ioahæ filius Asaph à commentariis ad Ezechiam scissis vestibus, & nunciauerunt ei verba Rabfacis.

CAP. XIX.

1. **V**Æ cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum Domini. 2. Et misit Eliacim præpositum domus, & Sobniam scribam, senes de sacerdotibus opertos fac-

CAPUT XXX.

343

sta mente deuota. 2. Porro numerus holocaustorũ, quæ obtulit multitudo, hic fuit. Tauros septuaginta, arietes cētum, agnos ducentos. 33. Sanctificaueruntque Domino boues sexcentos, & oues tria millia. 34. Sacerdotes vero pauci erāt, nec poterant sufficere vt pelles holocaustorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impletur opus, & sanctificarentur antistites: Leuitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quàm Sacerdotes. 35. Fuerunt ergo holocausta plurima, adipēs pacificorum, & libamina holocaustorum: & completus est cultus domus Domini. 36. Latatusque est Ezechias, & omnis populus eo quod ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

CAP. XXX.

1. **M**isit quoque Ezechias ad omnẽ Israël & Iudam: scripsitque epistolas ad Ephraim & Manassẽ vt venirent ad domum Domini in Ierusalẽ, & facerent Phasē Domino Deo Israël. 2. Inito ergo cõsilio regis & principũ, & vniuersi coetus Ierusalem, decreuerunt vt facerent Phasẽ mense secundo. 3. Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus nondum con-

cis, ad Isaiã Prophetam filium Amos. 3. Qui dixerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemie dies iste: venerunt filij vsque ad partum, & vires non habet parturiens. 4. Si fortè audiat Dominus Deus tuus vniuersa verba Rabfacis, quem misit rex Assyriorum Dominus suus, vt exprobraret Deum viuentem, & argueret verbis, quæ audiuit Dominus Deus tuus: & fac orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt. 5. Venerunt ergo serui regis Ezechia ad Isaiam. 6. Dixitque eis Isaias: Hæc dicit Dominus: Noli timere à facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemauerunt pueri regis Assyriorum me. 7. Ecce, ego immittam ei spiritum, & audiet nunciũ, & reuertetur in terram suam, & deiciam eum gladio in terra sua. 8. Reuersus est ergo Rabfacs, & inuenit regem Assyriorum expugnantem Lobnã: Audierat. n. quod recessisset de Lachis. 9. Cumque audisset de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentes: Ecce, egressus est vt pugnet aduersum te: & iter contra eum, misit nuncios ad Ezechiam, dicens: 10. Hæc dicite Ezechia regi Iuda: Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum. 11. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt re-

gregatus fuerat in Ierusalem. 4. Placuitque sermo regi, & omni multitudini. 5. Et decreuerunt vt mitteret nuncios in vniuersum Israël de Bersabee vsque Dan, vt venirent, & facerent Phasè Domino Deo Israël in Ierusalem: multi enim non fecerant sicut lege præscriptum est. 6. Perrexeruntq; cursores cum epistolis ex regis imperio, & principum eius, in vniuersum Israël & Iudã, iuxta id, quod rex iusserat, prædicantes: Filij Israël reuertimini ad Dominum Deum Abrahamã, & Isaac, & Israël: & reuertetur ad reliquias, quæ effugerunt manum regis Assyriorum. 7. Nolite fieri sicut patres vestri, & fratres qui recesserunt à Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum, vt ipsi cernitis. 8. Nolite indurare ceruices vestras, sicut patres vestri: tradite manus Domino, & venite ad sanctuarium eius, quod sanctificauit in æternũ: seruite Domino Deo patrum vestrorum, & auertetur à vobis ira furoris eius. 9. Si enim vos reuersi fueritis ad Dominum: fratres vestri, & filij habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxerunt captiuos, & reuertetur in terram hanc: pius enim & clemens est Dominus Deus vester, & non auertet faciem suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum. 10. Igitur curso-

ges Assyriorum vniuersis terris, quo modo vastauerunt eas: num ergo solus poteris liberari? 12. Numquid liberauerunt dij Gentium singulos, quos vastauerunt patres mei, Gozā videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erāt in Thelasser? 13. Vbi est rex Emath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana, & Aua. 14. Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manu nunciorum, & legisset eas, ascendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino, 15. & orauit in conspectu eius, dicens: Domine Deus Israēl, qui sedes super cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ: tu fecisti cœlum, & terram. 16. Inclina aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide: audi omnia verba Sennacherib, qui misit vt exprobraret nobis Deum viuentem. 17. Vere Domine dissipauerunt Reges Assyriorum Gentes, & terras omnium. 18. Et miserunt deos eorum in ignem: non enim erant dij, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdidit eos. 19. Nunc igitur Domine Deus noster, saluos nos fac de manu eius, vt sciant omnia regna terræ, quia tu es Dominus Deus solus. 20. Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quæ deprecatus

res pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem per terram Ephraim, & Manasse vsque ad Zabulon, illis irridentibus & subsannantibus eos. 11. Attamen quidam viri ex Aser, & Manasse, & Zabulon acquiescentes consilio, venerunt Ierusalem. 12. In Iuda vero facta est manus Domini vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum regis, & principum verbum Domini. 13. Congregatique sunt in Ierusalem populi multi vt facerent sollemnitatem azymorum, in mense secundo: 14. & surgentes destruxerunt altaria, quæ erant in Ierusalem, atque vniuersa, in quibus, idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in Torrentem cedron. 15. Immolauerunt autem phase quartadecima die mēsis secundi. Sacerdotes quoq; atq; Leuitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini: 16. Steteruntq; in ordine suo iuxta dispositionem, & legem Moyfi hominis Dei: Sacerdotes verò suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Leuitarū, 17. eo quod multa turba sanctificata non esset: & idcirco immolarent Leuitæ Phase his, quæ non occurrerant sanctificari Domino 18. Magna etiā pars populi de Ephraim, & Manasse, & Issachar, & Zabulō, quæ sanctificata nō fuerat, comedit Phase, non iuxta

es me super Sennacherib re- iuxta quod scriptum est: & o-
 ge Assyriorum, audiui. 21. rauit pro eis Ezechias, di-
 Iste est sermo, quem locutus cens: Dominus bonus propi-
 est Dominus de eo: Spreuit tiabitur 19. cunctis, qui in toto
 te, & subsannauit te virgo corde requirunt Dñm Deū pa-
 filia Sion: post tergum tuum trū suorum: & non imputabit
 caput mouit, filia Ierusalem. eis quod minus sãctificati sũt.
 22. Cui exprobrasti, & quem Quē exaudiuit Dñs & placat-
 blasphemasti? contra quem us est populo. 21. Fecerũtq; filij
 exaltasti vocem tuam, & ele- Israel qui inuenti sunt in Ieru-
 uasti in excelsum oculos tuos? salē, solemnitatē azymorū se-
 contra sanctum Israel. 23. Per ptem diebus in lætitia magna,
 manum feruorum tuorum ex- laudantes Dominum per sin-
 probrasti Domino, & dixisti: gulos dies: Leuitæ quoque, &
 In multitudine curruum meo- Sacerdotes per organa, quæ
 rum ascendi excelsa montium suo officio congruebant. 22. Et
 in sũmitate Libani, & succidi locutus est Ezechias ad cor o-
 sublimes cedros eius, & ele- mniū Leuitarum, qui habebãt
 ctas abietes illius. Et ingressus intelligentiam bonam super
 sum vsque ad terminos eius, & Domino: & comederunt septē
 saltum Carmeli eius. 24. ego diebus solemnitatis, immolã-
 succidi. Et bibi aquas alienas, tes victimas pacificorum, &
 & siccaui vestigiis pedum laudantes Dominum Deum
 meorum omnes aquas clau- patrum suorum. 23. Placuitque
 sas. 25. Numquid non audisti vniuersæ multitudini vt cele-
 quid ab initio fecerim? Ex brarent etiã alios dies septem:
 diebus antiquis plasmaui il- quod & fecerunt cum ingenti
 lud, & nunc adduxi: erũt- gaudio. 24. Ezechias. n. rex Ju-
 que in ruinam collium pu- da præbuerat multitudini mil-
 gnantium ciuitates munitę. le tauros, & septem millia ouiu
 26. Et qui sedent in eis, humi- principes vero dederãt popu-
 les manu, contremuerunt & lo tauros mille, & oues decem
 confusi sunt, facti sunt velut millia: sanctificata est ergo sa-
 fœnum agri, & virens herba cerdotum plurima multitudo.
 tectorum, quæ arefacta est an- 25. Et hilaritate perfusa omnis
 tequam veniret ad maturitatē. turba Iuda tã Sacerdotum &
 27. Habitaculum tuum, & e- Leuitarum, quam vniuersæ
 gressum tuum, & introitum frequentia, quæ venerat ex Is-
 tuum, & viam tuam ego præ- rael, profelytorum quoque de
 sciui, & furorem tuum Terra Israel, & habitantium
 contra me. 28. Insanisti in Iuda. 26. Factaque est gran-

in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti. 29. Tibi autem Ezechia hoc erit signum: Comede hoc anno quæ repereris: in secundo autem anno, quæ sponte nascuntur: porro in tertio anno seminate & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum. 30. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum. 31. De Ierusalem quippe egredientur reliquæ, & quod saluetur de monte Sion: zelus Domini exercituum faciet hoc. 32. Quæ ob rem hæc dicit Dominus de rege Assyriorum. Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupauit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio. 33. Per viam, qua venit, reuertetur: & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. 34. Protegamque urbem hæc, & saluabo eam propter me, & propter David seruum meum. 35. Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum: & recedens abiit, 36. & reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue. 37. Cumque ad-

dis celebritas in Ierusalẽ, qualis à diebus Salomonis filij David regis Israël in ea vrbe non fuerat. 27. Surrexerunt autem Sacerdotes atque Leuitæ benedicentes populo: & exaudita est vox eorum: peruenitque oratio in habitaculum sanctum cæli.

CAP. XXXI.

1. **C**umque hæc fuissent rite celebrata, egressus est omnis Israël, qui inuentus fuerat in urbibus Iuda, & fregerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxerunt, non solum de vniuerso Iuda & Benjamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse, donec penitus euerterent: reuersique sunt omnes filij Israël in possessiones & ciuitates suas. 2. Ezechias autem constituit turmas Sacerdotales, & Leuiticas per diuisiones suas, vnumquemque in officio proprio, tam Sacerdotum videlicet quam Leuitarum ad holocausta, & pacifica vt ministrarent & confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini. 3. Pars autem regis erat, vt de propria eius substantia offerretur holocaustum, mane semper & vespere. Sabbatis quoque, & Calendis, & solemnitatibus ceteris, sicut scriptum est in lege Moyfi. 4. Præcepit etiã populo habitantium Ierusalem vt darent

oraret in templo Nesroch deū suum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntq; in terram Armeniorum, & regnavit Ashaddon filius eius pro eo.

CAP. XX.

1. **I**N diebus illis egrotavit Ezechias vsq; ad mortē: & venit ad eum Isaias filius Amos, propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe domui tuæ: moriens. n. tu, & non viues. 2. Qui conuertit faciem suam ad parietem, & orauit Dominum, dicēs: 3. Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim. Fleuit itaq; Ezechias fletu magno. 4. Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo Domini ad eum, dicens: 5. Reuerte, & dic Ezechia duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Audiuero orationē tuam, & vidi lacrymas tuas: & ecce sanauit te, die tertio ascendes templum Domini. 6. Et addam diebus tuis quindecim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam urbem istam propter me, & propter David seruum meum. 7. Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum. Quā cum attulissent, & posuissent super hunc

darent partes Sacerdotibus, & Leuitis, vt possent vacare legi Domini. 5. Quod cum percubisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filij Israel frumēti, vini, & olei, mellis quoque: & omniū quæ gignit humus, decimas obtulerunt. 6. Sed & filij Israel & Iuda, qui habitabant in urbibus Iuda, obtulerūt decimas bouum & ouium, decimasque sanctorum, quæ uouerant Domino Deo suo: atque vniuersa portantes, fecerunt aceruos plurimos. 7. Mense tertio cœperunt aceruorum iacere fundamenta, & mense septimo compleuerunt eos. 8. Cumque ingressi fuissent Ezechias, & principes eius, viderunt aceruos, & benedixerunt Domino ac populo Israel. 9. Interrogauitque Ezechias Sacerdotes, & Leuitas cur ita iacerent acerui. 10. Respondit illi Azarias Sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & saturati sumus, & remāserunt plurima, eo quod benedixit Dominus populo suo: reliquiarum autem copia est ista, quæ cernis. 11. Præcepit igitur Ezechias vt præpararent horrea in domo Domini. Quod cum fecissent, 12. intulerunt tam primitias, quam decimas, & quæcūque uouerant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias

eius, curatus est. 3. Dixerat autem Ezechias ad Isaiam: Quod erit signū, quia Dominus me sanabit, & quia ascēsurus sum die tertia templum Domini? 9. Cui ait Isaias: Hoc erit signum à Domino, quod facturus sit Dominus sermonē, quem locutus est: Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut reuertatur totidem gradibus? 10. Et ait Ezechias: Facile est, umbrā crescere decem lineis: ne hoc volo ut fiat, sed ut reuertatur retrorsum decem gradibus. 11. Inuocauit itaq; Isaias propheta Dominum, & reduxit umbrā per lineas, quibus iā descēderat in horologio Achaz, retrorsum decē gradibus. 12. In tēpore illo misit Berodach Baladā, filius Baladan, rex Babyloniorū litteras & munera ad Ezechia: audierat enim quod ægrotasset Ezechias. 13. Latus est autem in aduentu eorū Ezechias, & ostendit ei domū aromatum, & aurum & argentum, & pigmēta varia, vnguēta quoque, & domū vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua. 14. Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti? aut unde venerunt ad te? Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me de Babylo-

nenias Leuita, & Semei frater eius, secundus, 13. post quem Iahiel, & Azarias, & Nahath, & Asael, & Jerimoth, Iozabad quoq; & Eliel, & Iesmachias, & Mahath, & Banaias, præpositi sub manibus Chonenai, & Semei fratris eius, ex imperio Ezechia regis & Azariae pontificis domus Dei, ad quos omnia pertinebant. 14. Core vero filius Iemna Leuites & ianitor Oriētalis portæ, præpositus erat iis, quæ sponte offerebātur Domino, primi iisque & consecratis in Sancta sanctorum. 15. Et sub cura eius Eden, & Benjamin, Iesue, & Semeias, Amarias quoque & Sechenias in ciuitatibus Sacerdotum ut fideliter distribuēt fratribus suis partes, minoribus atque maioribus: 16. exceptis maribus ab annis tribus & supra, cunctis qui ingrediebātur templū Domini, & quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque obseruationibus iuxta diuisiones suas, 17. Sacerdotibus per familias, & Leuitis à vigesimo anno & supra, per ordines & turmas suas, 18. vniuersq; multitudini tam vxoribus, quā liberis eorum vtriusq; sexus, fideliter cibi de his, quæ sanctificata fuerāt, præbebātur. Sed & filiorum Aarō per agros, & suburbana vrbium singularū dispositi erant viri, qui partes distribuerent vniuerso sexui

ne. 15. At ille respondit: Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias: Omnia quæcunque sunt in domo mea. viderunt: nihil est quod non monstraerim eis in thesauris meis. 16. Dixit itaque Isaias Ezechia: Audi sermonem Domini: 17. Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quidquam, ait Dominus. 18. Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. 19. Dixit Ezechias ad Isaiam: Bonus sermo Domini, quem locutus es: sit pax & veritas in diebus meis. 20. Reliqua autem sermonum Ezechia, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam, & aquæ ductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? 21. Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & regnavit Manasses filius eius pro eo.

rum abundantiam. 5. Ædificauit quoque, agens industrie omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper, forinsecus alterum murum: instaurauitque Mello in Ciuitate Dauid, & fecit vniuersi generis armaturam & clypeos: 6. constituitque principes bellatorum in exercitu: & conuocauit vniuersos in platea portæ ciuitatis, ac locutus est ad cor eorum dicens: 7. Viriliter agite, & confortamini: nolite timere, nec paueatis regem Assyriorum, & vniuersam multitudinem, quæ est cum eo: multo enim plures nobiscum sunt, quam

masculino de Sacerdotibus, & Leuitis. 20. Fecit ergo Ezechias vniuersa quæ diximus in omni Iuda operatusque est bonum & rectum, & verum coram Domino Deo suo. 21. in vniuersa cultura ministerij domus Domini, iuxta legem & ceremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo: fecitque & prosperatus est.

CAP. XXXII.

1. **P**ost quæ & huiusmodi veritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, & ingressus Iudam, obsedit ciuitates munitas, volens eas capere. 2. Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Ierusalem, 3. inito cum principibus consilio, virisque fortissimis vt obturarent capita fontium, qui erant extra urbem: & hoc omnium decernente sententia, 4. congregauit plurimam multitudinem, & obturauerunt cunctos fontes, & riuum, qui fluebat in medio terre, dicentes: Ne veniant reges Assyriorum, & inueniant aquarum

cum

cum illo. 8. Cum illo enim est brachium carneum: nobiscū Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatq; pro nobis. Confortatusque est populus huiuscemodi verbis Ezechia regis Iuda. 9. Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum seruos suos in Ierusalem (ipse enim cum vniuerso exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regē Iuda, & ad omnem populum, qui erat in vrbe, dicens: 10. Hæc dicit Sennacherib rex Assyriorum: In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Ierusalem? 11. Num Ezechias decipit vos, vt tradat morti in fame & siti, affirmans quod Dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum? 12. Nunquid non iste est Ezechias, qui destruxit excelsa illius, & altaria, & præcepit Iuda & Ierusalē, dicens: Coram altari vno adorabitis, & in ipso cōburetis incensum? 13. An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei cūctis terrarum populis? numquid præualuerunt dii gentium, omniumque terrarum liberare regionem suam de manu mea? 14. Quis esset de vniuersis diis gentium quas vastauerunt patres mei, qui potuerit eruere populum suum de manu mea, vt possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu? 15. Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit Deus cūctarum gentium atq; regnorum liberare populum suum de manu mea, & de manu patrum meorum, consequēter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea. 16. Sed & alia multa locuti sunt serui eius contra Dominū Deum, & cōtra Ezechiam seruum eius. 17. epistolas quoq; scripsit plenas blasphemiarū in Dominū Deum Israēl, & locutus est aduersus eum: Sicut dii gētium ceterarū nō potuerunt liberare populum suum de manu mea, sic & Deus Ezechia eruere non poterit populum suum de manu ista. 18. Insuper & clamore magno, lingua Iudaica cōtra populum, qui sedebat in muris Ierusalē, personabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatē. 19. Locutusque est cōtra Deum Ierusalē, sicut aduersum deos populorum terræ, opera manuum hominum. 20. Orauerunt igitur Ezechias rex, & Isaias filius Amos propheta, aduersum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt vsq; in cælum. 21. Et misit Dominus Angelū, qui percussit omnem virum robustum, & bellatorem, & principem exercitus regis Assyriorum: reuersusq; est cum ignominia in terram suam. Cumque ingressus esset domum Dei sui, filij qui egressi fuerant de verto eius interfecerunt eum gladio. 22. Saluauitque Dominus Ezechiam & habitatores Ierusalem de manu Sennacherib regis Assyriorum, & de manu omnium,

& præstitit eis quietem per circuitum. 23. Multi etiam deferebant hostias, & sacrificia Domino in Ierusalē, & munera Ezechiaē regi Iuda: qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. 24. In diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & orauit Dominum: ex audiuitq; eum, & dedit ei signum. 25. Sed non iuxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia eleuatum est cor eius: & facta est contra eum ira, & contra Iudam & Ierusalem. 26. Humiliatusque est postea, eo quod exaltum fuisset cor eius, tam ipse, quam habitatores Ierusalem: & idcirco non venit super eos ira Domini in dieb. Ezechiaē. 27. Fuit autem Ezechias diues, & inclytus valde, & thesauros sibi plurimos congregauit argenti & auri & lapides pretiosi, aromatum & armorum vniuersi generis, & vasorum magni pretij. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præsepia omnium iumentorū, caulasq; pecorū, 29. & vrbes ædificauit sibi: habebat quippe greges ouium, & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei Dominus substantiā multā nimis. 30. Ipse est Ezechias, qui obturauit superiorē fontem aquarum Gihon, & auertit eas subter ad Occidētē Urbis David: in omnibus operibus suis fecit prospere quæ voluit. 31. Attamen in legatione principū Babylonis, qui missi fuerant ad eum, vt interrogarent de portēto, quod acciderat super terram, dereliquit eū Deus vt tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde eius. 32. Reliqua autē sermonum Ezechiaē, & misericordiarū eius scripta sunt in visione Isaiæ filij Amos prophetæ, & in libro regū Iuda & Israël. 33. Dormiuitq; Ezechias cum patribus suis, & sepelierunt eum super sepulchra filiorum David: & celebrauit eius exequias vniuersus Iuda, & omnes habitatores Ierusalem: regnauitque Manasses filius eius pro eo.

COMMENTARIUS.
DECIMISTERTIUS REX IUDAE
EZECHIAS.

Regnauit annos 29. & quidē priores sex cū eodē vltimo rege Israël. Nā tertio anno Ezechiaē obsessa fuit à Salmanasare Assyrio vrbr Samaria, & sexto anno capta. Est vero Salmanasar, tertius Assyriorum Rex, vt supra dixi: eum astrologi Prutenici (contra quos Scaliger l. 3. l. 5 pag. 286. scribit) eundem esse putant, qui à Ptolemæo Nabonasar vocatur. Sed vt ex nominum tabula supra explicata liquet, Salmanasar non Babylonis, sed Niniuæ rex fuit; contra vero Nabonasar non Niniuæ, sed Babylonis. & quidem ita; vt licet in extremis duabus syllabis latine conuenire videantur, Hebraicè tamen non conueniant. Nam Assyriorum secundus differt à Chaldæorum decimo. Nec tempora de quibus Ptolemæus, congruunt. Eusebius chr. eundem cum Senacheribo facit, contra scripturam clarissime. Cedrenus f. 88. cum Sardanapalo: & ineptissime tradit eum esse patrem Nabuchodonosoris.

Hoc igitur tempore translate sunt è terra promissionis decem tribus Israelita vt sola Iudæ tribus cum adiuncta Benjamin remaneret, Esdræ. 1 & 4. D. Augustin. 18. Genes. cap. 24. duæ tribus, ait, nomine Iudæ vocabantur. LXX. in illud capit. 17. vers. 18. non

non remansit nisi tribus Iuda: tantummodo vti sunt superlatius *μονωτάτη*. quo etiam Theocritus dixit Adonin *μονωτάτη*, de quo Lips. l. 1. de Cruce cap. 5. Annot. vide orationem de bello Turcico. D. Hier. in Isa. c. 5. quoniam (ait) ab Israel vituli colebantur, propterea ab Assyriis primum capta est Samaria, & multo post tempore Iudas à Chaldæis ductus est in Babylonē, quia minora peccauerat. vnde & in Ezechiele cap. 4. ad vtriusque populi peccata purganda Israel in sinistro latere ponuntur iuxta LXX. dies 190. sive vt verius in hebraico continetur, dies 390: Iuda autem 40. dies. hoc (ait) ideo dico. vt comparatione Israel, id est decem tribuum, amabilem atque dilectum ostendam Iudam, in quo erant sacerdotes, & Leuitæ, & dei religio.

Translatæ vero sunt ad Colchos & Iberos, vt hebræa hic verba subnotare Scaliger videntur: cum tamen Latinus textus c. 18. v. 11. vocet hala, & habat fluuios Gozan, & Græci *ἐν ἑλαῖ, καὶ ἐν ἄβωρ ποταμῶσι*. & subditur de vrbibus Medorum.

Fluuius vero Gozan quis? ad Colchos tamen pertinuisse argumentatur etiam Mercator ex circumcissione, quam habuerunt, & vti videtur, à Iudæis didicerunt, non ab Ægyptiis: quemadmodum putat l. 2. Diod. Tharg. cant. 5. v. 4. dicit duas tribus Gad, & Ruben, & dimidiam Manassæ translatas in Lachlach, & Chabor fluuios Cozan, & abstulisse vitulū aurū è Panæade. R. Moses Ben-Naaman flumen Gozan videtur ponere in Media, aut Mesopotamia, & ait esse fluuium Sabbaticū. vide Gal. l. 1. c. 9. Gen. f. 150.

Ego, ait Genebrardus, puto veterem Tartariam esse ad desertum Belgiam in Orientalis septentrionalis angulo, è qua illi sub annum Christi 1200. Duce Cignis erumpentes, cum antea ignoti essent, & loco & nomine, imperium Chan Tartarorum, quod hodie memoratur, constituerunt. Nam in hebræorum annalibus apud R. Salomonem in 27. Esaiæ, decem tribus in Oriente fuerunt perditæ, facile amplexa sunt Mahometismum; quia ab æuo circūciderentur, & corrupta quadam Mosaicæ religionis specie tinctæ essent.

Causa transmigrationis diligenter notanda cap. 17.

In horum locum misit populos alios ipse Salmanasar, non Babylone (cum eius rex non esset) sed è Babylonia regione, cuius partem occuparat; Deinde Sennacherib & Azaraddon. Sed cum diuino cultui terram mancipatam tenerent, neque Deum colerent, immisi sunt in eos diuino iussu & voluntate leones, à quibus dilacerarentur. Atque hi sunt qui Ioannis 4. & in Euangelijs vocantur Samaritani, ob regionem, vt c. 17. v. 41. & 4. Esd. c. 1. dicitur, in quam venerant, & ob ex gentilismo & Iudaismo mixtam religionem.

Circumcisionem accipiebant, solos Moysis libros admittebant. Iidemque vocantur à Iudæis, & apud Epiphanium hæresi 8. Cuthæi. Dum Iudæorum res florent ipsi se Iudæos, & eorum fratres nuncupabant: dum premerentur, aduersarios, vt ait Iosephus, l. antiq. 12. cap. 7. vide hier. ep. ad Agl.

Cū vero leonū tunc feritas conquirit, nū putādū, Deo miscellā quandā ex Catholicismo & hæresi religionē placere? Ita pleriq; hoc tēpore opinātur, ad quos, fieri si potest; sanādos tota meæ de symbolo Athanasiano disputationis, pars secūda refertur. Et Deus hoc loco non religionū confusionē, sed aliquā saltem sui ipsius diuini cultus partē postliminio reuocatā probauit. Peruanos hisce Samaritis consimiles ostendit Iosephus Acosta l. primo de procur. sal. Indorum cap. 14. 15. de Samaritis his videatur Epiphanius l. primo, Iustinian. & Baron. t. 7. anno 530. Philastrius initio suarum hæresum.

In hac ipsa captiuitate se abductum profitetur cap. 1. Tobias. Notatu vero non indignum hæretici Chronologi de schismaticorum & hæreticorum cum decem istis tribubus similitudine testimonium; Merito inquit Melanchthonicus ille canon f. 50. nobis hoc exemplum terrorem debet incutere; vt discamus timere Deum: Nam si peculiari suo populo; & posteris Abrahæ, quibus tam præclaræ promissiones contigerant, non percipit Deus; sed regnum eorum tam subito euertit, & abiecit eos: quis animo tam securus est, qui credere potest impunè nos euasuros? Quin vero mea opinione, ea pars Samariæ typum videtur præferre Orientalis, & Græcorum Ecclesiæ: quandoquidem vt Israel in Samaria abductus per Assyrios, nunquam reuersus est: ita & Orientalis Ecclesia per Saracenos, & Turcam prorsus est deleta. Et quemadmodum postea tribui Iuda accidit, ita valde metuo; ne & hæc pars Occidentalis simile quiddam aliquando experiatur. Meruendum sanè est, ne atrocius etiam nobiscum acturus sit Deus, ad magnitudinem flagitiorum nostrorum, dum scilicet à vetere sacrosancta religione, Apostolica & Romana Ecclesia tam leuiter discedimus, in ipsa discessione

tam pertinaciter hæremus: nullis synodicorum Canonum decretis, nullis Apostolicæ Sedis hortationibus, nullis denique doctissimorum hominum disputationibus & exemplis permouetur. sed sola fide, quam tamen nec habemus, contenti, omnem & credendi & viuendi licentiam consecramur. hæc ibi.

Fuit Ezechias valde pius, religionisque contaminationem perpurgauit, serpentem à Moysè Numerorum vigesimo primo ædificatum, quia idololatrice iam colebatur confregit. vnde & Hæretici Ophitæ, de quibus Epiphanius & Augustinus hæresi decima-septima, damnantur: non autem sacrarum imaginum cultus, vt hoc etiam loco notat Procopius; docens ab Hebraico serpentis huius nomine vocatos Estenos: Philastrius vero vocat Ophitas, qui serpentem, à quo Eua & Adam decepti, quasi scientiæ omnis auctorem venerabantur hæc. 1. de his qui æreum istum adorabant, agit Hæc. 17. & alias quasdam eorundem superstitiones addit.

Iusta de causa ob necessitatem, & animo etiam omnia templo reddendi, munera Sennacheribo è templo misit. idque isto modo fas est: Fregit ille pacta, & ipsum Ezechiam intercipere voluit, sed studio & precibus Isaïæ propheta, secus euenit, cuius filium parū considerate dicunt nonnulli fuisse Rabfacem illum, de quo cap. 18. cum Assyrius fuerit, sciens Hebraice, sicut & Hebræi, qui ei responderunt, Syriace sciebant.

Ex illius vero copiis deleuit angelus breuissimo vnus noctis tempore 185000. Sed vbi hoc factum? Significare videtur lib. 7. Herodotus factum in Ægypto, & de muribus fabulam apponit R. Salomon in Nobe cis Jordanina. Sed Iosephus, Berofus, Ioan. Orientalis & Midras in psalm. 22. f. 196. & Abulensis in obsidione Ierosolymitana. Berofus apud Iosephum pestilentia istos omnes confectos vult. tradunt, inquit D. Hieronym. cap. 10. Isaïæ, Hebræi illæsis vestibibus Assyriorum corpora occulto ardore cremata, sicque lumen Israël, id est angelum fuisse in igne & flamma, vt ibi scribitur. & tradunt ijdē de Sennacheribi exercitu decē tantū remansisse: vnde ibidē: erit terrore profugus.

Huius historiæ angelus olim fictus pictusque fuit, valdeque sancto Chrysofomo placuit, vt ipsemet enarrat, orat. Quod vet. & nou. testam. vnus legislator ego (ait) ex cæra fusilem picturam pietate plenam amari. vidi enim angelum in imagine Barbarorum nubes propulsantem. vidi Barbarorum cohortes conculcatas. quæ verba cum in Synodo 7. Nicæna recitarentur, Ioan. Orientalium Dice. locum tenens dixit actionis coactæ initio. quis est iste angelus, nisi de quo scriptum est. quia angelus domini &c. eosdem Assyrios alij vino sepultos, alij lulisse affirmant.

Ægrotauit Ezechias vlcere tam graui vt mortem afferret, sed cum Isaïæ iussu appositum esset ficuum cataplasma, conualuit supernaturaliter, cum vel ficus obsint, vel certe vt vult cap. trigessimono Vallesius, vim quidem aliquam habeant; non tamen tantam; vt potuerit ita sanus post triduum in templum ascendere.

Fuit Sennacherib. quartus Assyriorum Rex, qui Esd. 4. nominatur Afenaphar. Isaïæ 20. Sargon. licet vt supra ex D. Hier. in Isaï. 36. dixi, aliqui diuersos existiment.

Religionē vt restauraret, magnam scholarum & librorum cum veterum, tum nouorum curam habuit; vt colligitur ex Prouerbiis. 25. Et tradunt in Helec Sanedrim Thalmudici. Vnde fortassis tanquam rerum etiam Astronomicarum perito datum signum in horologio, vt 10. lineis umbra solis retrogrederetur. quod factum vel subito vel pedetentim: ita vt illarum lignearum fuerit eo die triplicatum tempus.

Diligenter hoc salarii ostentum à Glyca f. 269. explicatur: sed quod de lineis istis dicitur, monuit Hieronym. in Isaïæ trigessimono octauum Hebraice gradus haberi. vnde aliqui putant ita domus exstructos gradus arte mechanica; vt per singulos umbra descendens horarum spatia terminaret; additque. solent sanctorum locorum in hac provincia monstratores intra conceptum templi ostendere gradus domus Ezechia, vel Achaz; quod sol per eos descenderit, sed nunquam ego credam. vide Maiol. in diebus canic. colloquio primo, vbi monet non lineas tantum descendisse, sed solem etiam. ne vero hæc Ezechia retrocessio videatur naturalis, vide P. Clauium cap. 2. 1. l. de Horologijs f. 110. existimat vero Abul. quæst. 3. 1. illas potius dimidiarum horarum vel quadrantium fuisse lineas quam integrarum horarum.

Quanto vero in Regni principio studio & ardore religionem instaurauit, explicatur 2. Paralip. 29. & 30. vbi vides cur Osee rex Israël vltimus, dicatur hic cap. decimo septimo, minus malus, quam alij Israëlites teges, cum Ezechia tabellarios Ierosolymam ad templum

templum inuitantes non prohibuerit. Vides etiam celeberrimum pascha, sed mense 2. celebratum, cuius rei causa ponitur hic ver. 3. & 18.

Sed quonam tempore Ezechias agrotauit? censet Abulensis sub Sennacheribi aduentum: Iosephus post eiusdem copias deletas: & rectè. fallitur enim Abul. cum verba capituli 19. v. 29. ita explicat, quasi triennium posuerit Sennacherib, antequam Hierosolymam reuenteretur: cum ea verba tantum significant annum illum Ezechia decimumquartum fuisse: sextum semitæ, vt Hebræi vocant, seu sabbatisini annorum, de quo Exodi. 23. Leuit. 25. Annum vero decimumquintum futurum ipsum Sabbati.

Sed quomodo dicuntur adiecti vitæ ipsius Ezechia anni 15? R. secundum naturalem conditionem moriturus ea ægritudine fuerat, non autem secundum Dei cognitionem, qui iam prouidebat se naturali conditioni annos istos additurum; siue certam quandam valetudinis qualitatem eius corpori dando, siue symptomata noxia auertendo.

Miraculum istud valetudinis & horologij fuit etiam à Chaldæis Babylone obseruatum; ita vt eius rex, qui Isaiæ 29. Merodach vocatur, hic cap. 20. Berodach, legatos, gratulationis ergo miserit.

Peccauit tamen aliquantum Ezechias Paral. 32. ingratitude & superbia quadam ostendendo legatis non tantum quæ in domo sua, sed etiam quæ in omni potestate, Isai. 39. & in his fuisse templi supellectilem & opes ait ibidem Hieronymus & probat istas fuisse ipsius potestatis, quia de templi valuis, auri laminas iam ante tulerat.

DE BABYLONIORVM REGIBVS

vsque ad Monarchiam 2.

DE eorum nominibus dixi quidem antea: sed quia in Merodach prima hic eorum mentio, addendum iam, qui & quot fuerint. In scriptura isti nominantur.

I. B E L.

Seu Bal-Adan Isaiæ cap. 39. vers. 1. vbi, cum Merodachi pater dicatur, neque aliud repugnet, Patris nomen proprie accipiendum est. vt sit non auus, aut proauus; sed verus Pater. Temporum vero ratio indicat eum ipsum esse, qui à Ptolemæo Nabonassar vocatur, & non est Phul aut Salmanasar, vt supra differui. multò minus Nabuchodonosor, de quo infra: Licet isto eum nomine afficiat Albategnius, Alphonfini, & vetus Almageste Ptolemæi Latina, quæ Maimonis Arabum Regis iussu facta est anno Domini 827.

II. M E R O D A C H.

Ponitur Isaiæ cap. eodem: vbi à Patris nomine dicitur etiam Baladan, & hoc lib. ca. 20. ver. 12. Berodach. Sed huic simplici nomini alia duo adiunxit Ptolemæus, vt compositum, quo tunc vocabatur sit Mardoccapadus. Eius regni annus primus est Nabonassari vigesimus septimus Ptolemæo auctore, l. 4. cap. 6. Ezechia vigesimus quintus, post eius morbum septimus.

Dices; fieri non solet, vt tot anni post, cuiuspiam quispiam de recuperata valetudine gratuletur. Respondeo interdum fieri posse, dum causa ita faciendi quæpiam est. verbi causa. si Princeps aliquis aliquam alicuius cum alio sœderis occasionem quærat, potest literarum & legationis principium à gratulatione incipere, maxime, si magnum & ad memoriam illustre aliquid interuenisset. Sunt vera ista hic omnia. Incipiebant Babylonij Reges Assyrios debilitare, imperiûque in se transferre. Sennacherib. Assyrius Iudæo Regi Ezechia permolestus, infidusque fuerat. Ezechiam igitur sibi adiungere nouus Babylonis Rex optabat; legatos misit, à gratulatione orsus est. Hoc si minus cuiuspiam verisimile videretur, alterutrum dicendum foret; vel 26. solidos annos Nabonassari tribuendos non esse, vel, si tribuendi, vt Ptolemæi postulat autoritas; Merodachum, viuo adhuc Patre & bellis contra Assyrios occupato, legationem istam misisse: Ptolemæum vero eos eius annos numerare, quibus Patre iam mortuo solus regnavit. Nam ab Ezechia morbo ad eius mortem anni sunt 15. numerandi, hoc lib. c. 20. v. 6. Isa. 58. v. 6. Qui scripserunt hunc Merodachum in Babyloniz regnum inuasisse, idque vi occupasse, à Pseudoberoso & Pseudophilone decepti sunt, quasi nominis ratio ipsum Merodach Babylonium fuisse non ostendat.

III. N A B V C H O D O N O S O R.

Sed is duplex. Vnus de quo in scriptura, quod quidem sciam, nihil: alter de quo &

hoc libro à c. vigesimoquarto, & in Daniele tam multa. Ille, huius pater est, & à Beroso apud Iosephum l. 10. c. 11. f. 312. vocatur Nabuchodonosorus, l. 1. contra Apionem Nabalassarus, ab Eusebio & Ptolemæo Nabopollassarus. Cum vero eius annus primus sit, ut supra explicatum, centesimus vigesimus tertius Nabonassari; patet inter ipsum, & Mardocepadum, Babylonios alios Reges interiectos fuisse; licet de eorum nominibus & regnis conticuerit antiquitas. Regnavit, ipse annos 29. Beroso teste apud Iosephum l. 1. cont. Ap. & l. 10. c. 11. Nabuchodonosor verò posterior, propter rerum ab eo gestarum magnitudinem Magnus vocari solet. eiusq; mentio ex Megasthene apud Iosephum lib. 11. c. 11. apud Strabonem lib. 15. dum ait: *Ναυκοδόσορον τον πατέρα χαλδαίους βδοκιμήσαντα Ηρακλείου μάλλον, και έως σηλίων ελάσαι.*

Regnavit annos 43. Ios. cap. 11. lib. 10. anni vero eius numerantur dupliciter. primo à regni Babylonij quod administrabat principio, quod incidit in quartum Ioacimi annum. secundo à principio imperij cum tandem Assyriorum monarchiam ad se transfuisset. prior calculus est in hisce Regum & Paralip. libris: posterior in Danielis cap. 2. ut ex Hebræis ibi notat D. Hieronym. & copiose ista tradit probatque Ribera in cap. 2. Nahum. apud R. Eliezer cap 49. ait R. Abahu. Nabuchodonosorem regnasse annos quadraginta quinque, & probat.

IV. EVILMERODACH.

Nabuchodonosoris Magni filius, de quo huius lib. cap. vltim. & Ierem. 52. Regnavit auctore quidem Megasthene apud Ioseph. l. primo contra Apionem, & Sulpitio annos 12. ipso vero Iosepho l. 10. cap. 12. annos 18. Dices Baruch cap. 1. vers. 11. 12. filius Nabuchodonosoris vocatur Balthasar. Respondeo potuisse aliquem esse, qui ante ipsum Nabuchodonosorem, morte sit deletus; licet esset primogenitus. Deinde fieri potest, ut vnus idemque dionymus fuerit, ita ut Euilmerodach fuerit etiam vocatus Balthasar: maxime antequam regnum iniret, quia tum alia nomina sumebant.

V. BALTHASAR.

5 In scriptura est Balthasar ille, de quo in Daniele. sed ante ipsum ponuntur duo. Prior est, qui à Iosepho cap. 12. l. 10. dicitur Niglissarus Euilmerodachi filius, qui regnavit annos 40. à Magasthene l. 11. contra Ap. Neriglissaroorus, maritus sororis Euilmerodachi: qui regnavit annos tantum quatuor. Posterior est huius filius, à Iosepho dictus Labosfordachus: à Megasthene Laborosoardostius, qui menses tantum 9. regnavit; Balthasar vero dicitur hebraicè Balsassar à Iosepho l. 1. Baltassarus & Naboandelus, & videtur à Megasthene ibid. appellari Nadonnidus & Nabonnedus, ab Ieremia cap. 50. Merodach. ab Herod. l. 1. Labinytus aut Labinetus. Sunt tamen de hisce plures difficultates & in Chronologia, & in historia. de quibus, quoad Esdræ librum explicem, legatur Pererius l. 6. in Daniele.

VI. DARIVS.

Medus, qui Scaligero videtur esse Nadonnidus & Labynitus, de quo iamiam dixi, & posset is primus in secunda monarchia collocari ex Danielis cap. 5. vers. 3 1. cap. 6. vers. 1. & c. nisi Cyrus Persa Persicæ Monarchiæ auctor ab omnibus merito statueretur. Sed hæc ut dixi in Esdra & Daniele.

CAP. XXI.

Dodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis regnavit in Ierusalē: nomē ma-

CAP. XXXIII.

Dodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis regnavit in Ierusalē. 2. Fecit autem

tris eius Haphsiba. 2. Fecitque malum in conspectu Domini, iuxta idola Gentium, quas deleuit Dominus à facie filiorum Israel. 3. Conuersusque est & ædificauit excelsa, que dissipauerat Ezechias pater eius: & erexit aras Baal, & fecit lucos sicut fecerat Achab rex Israel, & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam. 4. Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Ierusalẽ ponam nomen meum. 5. Et extruxit altaria vniuersæ militiæ cæli in duobus atriis templi Domini. 6. Et traduxit filium suum per ignẽ: & ariolatus est, & obseruauit auguria, & fecit pythones, & aruspices multiplicauit, vt faceret malum coram Domino, & irritaret eum. 7. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat in templo Domini, super quod locutus est Dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius: In templo hoc, & in Ierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et vltra non faciã commoueri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum: si tamen custodierint opere omnia quæ præcepi eis, & vniuersam legem, quam mandauit eis seruus meus Moyse. 9. Illi vero non audierunt: sed seducti sunt à manasse, vt facerent malũ super Gentes,

tem malum coram Domino iuxta abominationes gentiũ, quas subuertit Dominus corã filiis Israel: 3. & conuersus instaurauit excelsa, que demolitus fuerat Ezechias pater eius: construxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam. 4. Ædificauit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus: In Ierusalem erit nomen meum in æternum. 5. Ædificauit autem ea cuncto exercitui cæli in duobus atriis domus Domini. 6. Transireque fecit filios suos per ignem in Vallebenennon: obseruabat somnia, sectabatur auguria, maleficis artib. inseruiebat, habebat secum magos, & incantatores: multaque mala operatus est coram Domino vt irritaret eum. 7. Sculptile quoque, & conflatile signum posuit in domo Dei, de qua locutus est Deus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius, dicens: In domo hac & in Ierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et moueri non faciã pedẽ Israel de terra, quã tradidi patribus eorum: ita dũtaxat si custodierint facere quæ præcepi eis, cunctãque legẽ & ceremonias, atq; iudicia per manum Moyse. 9. Igitur Manasses seduxit Iudã, & habitatores Ierusalem vt facerent malum

quas contriuit Dominus à facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus in manu seruatorum suorum Prophetarum, dicens: 11. Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas, super omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditiis suis: 12. propter hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam: vt quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius. 13. Et extendam super Ierusalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Ierusalem sicut deleri solent tabulæ: & delens veritatem, & ducam crebrius styllum super faciem eius. 14. Dimittam vero reliquias hereditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius: eruntque in vastitatem, & in rapinam cunctis aduersariis suis: 15. eo quod fecerint malum coram me, & perseuerauerint irritantes me, ex die qua egressi sunt patres eorum ex Ægypto, vsque ad hanc diem. 16. In super & sanguinem innoxium fudit Manasset multum nimis, donec impleret Ierusalem vsque ad os: absque peccatis suis, quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram Domino. 17. Reliqua autem sermonum Manasse, & vniuersa quæ fecit, & peccatum e-

malum super omnes gentes, quas subuerterat Dominus à facie filiorum Israel. 10. Locutusque est Dominus ad eum, & ad populum illius, & attendere noluerunt. 11. Idcirco super induxit eis principes exercitus regis Assyriorum: ceperuntque Manassen, & vinctum catenis, atque compedibus duxerunt in Babylonem. 12. Qui postquam coangustatus est, orauit Dominum Deum suum: & egit pœnitentiam valde coram Deo patrum suorum. 13. Deprecatusque est eum, & obsecrauit intente: & exaudiuit orationem eius, reduxitque eum Ierusalem in regnum suum, & cognouit Manasses quod Dominus ipse esset Deus. 14. Post hæc ædificauit murum extra ciuitatem David ad occidentem Gihon in conualle, ab introitu portæ piscium per circuitum vsque ad Ophel, & exaltauit illum vehementer: constituitque principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iudamunitis: 15. & abstulit Deos alienos, & simulacrum de domo Domini: aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, & in Ierusalem, & proiecit omnia extra urbem. 16. Porro instaurauit altare Domini, & immolauit super illud victimas & pacifica, & laudent: præcepitque Iudæ vt seruiret Domino Deo Israël. 17. Attamen adhuc populus immolabat

ius, quod peccauit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Iuda? 18. Dormiuitque Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza: & regnauit Amon filius eius pro eo. 19. Vingtidi duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset: duobus quoque annis regnauit in Ierusalem nomen matris eius Messameleth filia Harus de Ieteba. 20. Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius. 21. Et ambulauit in omni via, per quam ambulauerat pater eius: seruiuitque immunditijs, quibus seruierat pater eius, & adorauit eas, 22. & dereliquit Dominum Deum patrum suorum, & non ambulauit in via Domini. 23. Tetenderuntque ei insidias serui sui, & interfecerunt regem in domo sua. 24. Percussit autem populus terræ omnes, qui coniurauerant contra regem Amon: & constituerunt sibi regem Iosiam filium eius pro eo. 25. Reliqua autem sermonum Amon quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? 26. Sepelieruntque eum in sepulchro suo, in horto Oza: & regnauit Josias filius eius pro eo.

molabat in excelsis Domino Deo suo. 18. Reliqua autem gestorum Manasse: & obsecratio eius ad Deum suum: verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel. 19. Oratio quoque eius & exauditiō, & cuncta peccata, atque cōtemptus, loca etiam, in quibus ædificauit excelsa, & fecit lucos, & statuas antequam ageret pœnitentiam, scripta sūt in sermonibus Hozai. 20. Dormiuit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua, regnauitque pro eo filius eius Amon. 21. Vingtidi duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset, & duobus annis regnauit in Ierusalē. 22. Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius: & cunctis idolis, quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit atque seruiuit. 23. Et non est reueritus faciem Domini, sicut reueritus est Manasses pater eius: & multo maiora deliquit. 24. Cumque coniurassent aduersus eum serui sui, interfecerunt eum in domo sua. 25. Porro reliqua populi multitudo, cæsis iis, qui Amon percusserant, constituit regē Iosiam filium eius pro eo.

COMMENTARIUS.

DECIMVS QVARTVS REX

I V D E,

MANASSES seu MNASEAS.

Annos

ANnos regnavit 55. Fuit optimi parentis, pessimus initio filius, qui suæ impietati vel obstitentes, vel eam non sequentes, quam plurimos inter fecit. In quibus fuit etiam ipsius patruelis Isaias propheta, quem serra dissecuit, ut refert in Isaiâ. 1. & 6. & ep. 142. D. Hier. aitque, certissimam apud Iudæos traditionem Isaiæ 57. subditque: unde & nostrorum plurimi, quod de passione sanctorum in ep. ad Hebræos ponitur; ferrati sunt: ad Isaiæ referunt passionem. idem docet S. Zeno Serm. 28. Vide Baronium 6. die Iulii, Cedrenum pag. 91. Scalig. animad. 72. negant tamen hanc furationem quidam, & refert ex Iudæis R. Godolias: è nostris Abulensis: qui sub Ezechia mortuum Isaiam docet 4. Reg. c. 21. quæst. 18.

Ductus est Babylonem captivus, an ab illo Merodach: qui & Baladan dicitur, an ab alio rege, non exprimitur. Hinc iam incipiunt aliqui Iudæicæ tribus captivitates, dum eas quatuor faciunt, sed tres sequentes præcipuæ sunt.

Rediit ad mentem & pœnitentiam, in vineulis cum esset, extatque ipsius oratio, quæ tamen apocrypha est, de qua Bellar. lib. 1. c. 4. Bibliothec. sacr. lib. 1. Unde & in correctis Bibliis, non nisi post testamentum novum attexitur. eam tamen totam recitant, & quidem veluti coherentem textui. c. 33. l. 2. Paral. constitutiones Apostolicæ l. 2. c. 22. vbi etiam de captivitate ipsius Babylonica. dabatur, aiunt, ei panis ex furfuribus parvo pondere, & parva mensura aqua cum aceto, ut viuires. & inuenitur, in græcis exemplaribus, de quibus P. Fronto in ep. ad me data. vide quæ R. Midras f. 42. adducat.

Post eius redditum ponit Belar. cap. 12. lib. eiusdem historiam Iudith de qua Domino propitio, suo loco.

DECIMVS QVINTVS

Rex Iudæ,

AMMON.

DVos annos regnavit. Euseb. in Chron. & eum secuti Niceph. Marian. Beda, Isidorus, dant ei annos duodecim; sed male. V. Scaliger. animad. 76. Rex impius priorem patris impietatem sequutus, non pœnitentiam: huic quasi per prosopopœiam ex scriptura quædam verba tribuunt cost. l. c. 23. quæ tamen in ea non inuenio. nullum aiunt peccatum maius, quam idolorum cultus. Si quis vero ex acie, id est, ex proposito (herb. 10. voluntarie) delinquat, &c.

CAP. XXII.

Dcto annorum erat Jozias cum regnare cœpisset tringinta & vno anno regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Idida, filia Haiada de Besecath. 2. Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulavit per omnes vias David patris sui: non declinavit ad dexteram, siue ad sinistram. 3. Anno au-

CAP. XXXIV.

Dcto annorum erat Iozias cum regnare cœpisset, & tringinta & vno anno regnavit in Ierusalem. 2. Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini, & ambulavit in viis David patris sui: non declinavit neque ad dexteram neque ad sinistram. 3. Octavo autem anno regni sui, cum adhuc esset puer, cœpit quærere Deum

tem octauo decimo regis Iosifæ, misit rex Saphã filium Afria, filij Messulam scribam tēpli Domini, dicens ei. 4. Vade ad Helciam sacerdotem magnum, vt conflatur pecunia, quæ illata est in templum Domini, quam collegerunt ianitores templi à populo, 5. deturq; fabris per præpositos domus Domini: qui & distribuunt eam his qui operantur in tēplo Domini, ad instauranda sartatecta templi: 6. tignariis videlicet & cæmentariis, & iis, qui interrupta componunt: & vt emanentur ligna, & lapides de lapidinis ad instaurandum tēplum Domini. 7. Verumtamen non supputetut eis argētum quod accipiunt, sed in potestate habeēt, & in fide. 8. Dixit autem Helcias pontificis ad Saphan scribam: Librum Legis reperi in domo Domini: deditq; Helcias volumen Saphan, qui & legit illud. 9. Venit quoque Saphan scriba ad regem, & renunciauit ei quod præceperat, & ait: Conflauerunt serui tui pecuniam, quæ reperta est in domo Domini: & dederunt vt distribueretur fabris à præfectis operum tēpli Domini. 10. Narrauit quoq; Saphã scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias sacerdos. Quæcū legisset Saphan corã rege, 11. & audisset rex verba Libri Legis Domini, scidit vestimenta sua. 12. Et præcepit Helciæ sacerdoti, &

Deũ patris sui David: & duodecimo anno postquam regnare coeperat, mundauit Iudã & Ierusalem ab excelsis, & lucis, simulacrisque & sculptrilibus. 4. Destrueruntque coram aras Baalim: & simulacra, quæ superposita fuerant, demoliti sunt: lucos etiam, & sculptrilia succidit atque comminuit: & super tumulos eorum, qui eis immolare consueuerant, fragmēta dispersit. 5. Ossa præterea sacerdotum cõbussit in altaribus idolorũ, mundauitq; Iudam & Ierusalẽ. 6. Sed & in vrbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon, vsq; Nephthali cuncta subuertit. 7. Cũq; altaria dissipasset, & lucos, & sculptrilia cõtriuisset in frustra, cunctaque delubra demolitus esset de vniuersa terra Israël, reuersus est in Ierusalem. 8. Igitur anno octauodecimo regni sui, mundata iam terra, & templo Domini, misit Saphan filium Eseliæ, & Maasiam principem ciuitatis, & Ioha filium Ioachaz à cõmentariis, vt instaurarent domũ Domini Dei sui. 9. Qui venerunt ad Helciã Sacerdotẽ magnũ: acceptaq; ab eo pecuniã, quæ illata fuerat in domũ Domini, & quã cõgregauerat Leuitæ & ianitores de Manasse, & Ephraim, & vniuersis reliquis Israël, ab omni quoque Iuda, & Benjamin, & habitatoribus Ierusalem, 10. tradiderunt in manibus eorum, qui

Ahiam filio Saphã, & Achobor filio Micha, & Saphã scribã, & Afaia seruo regis, dicēs: 13. Ite & consulite Dominum super me, & super populo, & super omni Iuda, de verbis voluminis istius, quod inuentum est: magna enim ira Domini succensa est cōtra nos: quia nō audierunt patres nostri verba Libri huius, & facerent omne quod scriptū est nobis. 14. Ierunt itaq; Helcias sacerdos, & Ahicã, & Achobor, & Saphan, & Afaia ad Holdam prophetidē vxorē Sellum filij Thecuæ, filij Araas custodis vestiū, quæ habitabat in Ierusalem in Secunda: locutiq; sunt ad eam. 15. Et illa respondit eis: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dicite viro, qui misit vos ad me: 16. Hæc dicit Dominus: Ecce, ego adducã mala super locum istū, & super habitatores eius omnia verba Legis quæ legit rex Iuda: 17. quia dereliquerūt me, & sacrificauerunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum: & succēdetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. 18. Regi autē Iuda, qui misit vos vt consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Israël: pro eo quod audisti verba voluminis, 19. & perterritū est cor tuū, & humiliat° es corā Domino, auditis sermonibus cōtra locū istū & habitatores eius, quod videlicet

præerant operariis in domo Domini vt instaurarent templum, & infirma quæq; sarcirent. 11. At illi dederunt eã artificibus, & cāmētariis vt emerent lapides de lapidinis, & ligna ad commissuras ædificij, & ad contignationem domorum quas destruxerant reges Iuda. 12. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem præpositi operantium, Iahath & Abdias de filiis Merarij Zacharias & Mosollam de filiis Caath, qui vrgebant opus: omnes Leuitæ scientes organis canere. 13. Super eos vero, qui ad diuersos vsus onera portabant, erant scribæ, & magistri de Leuitis ianitores. 14. Cūque efferrent pecuniam, quæ lata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos Librum legis Domini per manum Moyfi. 15. Et ait ad Saphã scribam: Librum legis inueni in domo Domini: Et tradidit ei. 16. At ille intulit volumen ad regem, & nunciauit ei dicens: omnia, quæ dedisti in manu seruatorum tuorum, ecce cōplentur. 17. Argentum quod repertum est in domo Domini, conflauerunt: datūque est præfectis artificum, & diuersa opera fabricantium. 18. Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librum. Quem cū rege præsentē recitasset, 19. audissetque ille verba legis, sci-dit vestimēta sua: 20. & præcepit

fierent in stuporem & in maledictum: & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui, ait Dominus: 20. idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.

CAP. XXIII.

1. **T**renunciauerunt regi quod dixerat. Qui misit: & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda & Ierusalẽ. 2. Ascenditque rex templum Domini, & omnes viri Iuda, vniuersique qui habitabant in Ierusalem, cum eo sacerdotes & prophetæ, & omnis populus à paruo vsq; ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus est in domo Domini. 3. Stetitque rex super gradum: & fœdus percussit coram Domino, vt ambularent post Dominum, & custodirent præcepta eius, & testimonia, & ceremonias in omni corde, & in tota anima, & suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo: acquieuitque populus pacto. 4. Et præcepit rex Helciæ pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vasa quæ facta fuerat Baal, & in luco, & vniuersæ militiæ cœli:

pit Helciæ, & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, & Asaæ seruo regis, dicens: 21. Ite, & orate Dominum pro me, & pro reliquiis Israël, & Iuda, super vniuersis sermonibus Libri istius, qui repertus est: magnus enim furor Domini stillauit super nos, eo quod nõ custodierint patres nostri verba Domini vt facerent omnia, quæ scripta sunt in isto volumine. 22. Abiit ergo Helcias, & qui simul à rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, vxorem Sellũ filij Thecuath, filij Haffara, custodis vestiũ: quæ habitabat in Ierusalem in Secunda: & locuti sunt ei verba, quæ supra narrauimus. 23. At illa respondet eis: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dicite viro, qui misit vos ad me: 24. Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducã mala super locũ istũ, & super habitatores eius, cunctaq; maledicta, quæ scripta sunt in Libro hoc, quẽ legerunt coram rege Iuda. 25. Quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, vt me ad iracundiã prouocarent in cunctis operibus manuũ suarũ, idcirco stillabit furor meus super locũ istũ, & nõ extinguetur. 26. Ad regẽ autem Iuda, qui misit vos pro Domino deprecãdo, sic loquimini: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, 27. atq; emollitum

& cōbussit ea foris Ierusalem in Conualle cedron, & tulit puluerem coram in Bethel. 5. Et deleuit aruspices, quos posuerant reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iuda, & in circuitu Ierusalem: & eos, qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cæli. 6. Et efferrī fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem in Conualle cedrō, & combussit eum ibi, & redegit in puluerē, & proiecit super sepulchra vulgi. 7. Destruxit quoq; ædiculas effeminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci. 8. Congregauitq; omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda: & cōtaminauit excelsa, vbi sacrificabant sacerdotes de Gabaâ vsq; Bersabee: & destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram portæ ciuitatis. 9. Verūtamen nō ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Ierusalē: sed tantū comedebant azyma in medio fratrum suorum. 10. Contaminauit quoque Tophet, quod est in Conualle filij Ennon: vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch. 11. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Iuda, Soli, in introitu templi Domini iuxta

est cor tuum, & humiliatus es in cōspectu Dei super his, quæ dicta sunt contra locum hunc, & habitatores Ierusalē, reuertusq; faciē meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me: ego quoq; exaudiui te, dicit Dominus. 28. Iā enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuū in pace: nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego introducturus sum super locum istū, & super habitatores eius. Retulerunt itaq; regi cuncta quæ dixerat. 29. At ille cōuocatis vniuersis maioribus natu Iuda & Ierusalem, 30. ascēdit in domum Domini, vnāque omnes viri Iuda, & habitatores Ierusalem, Sacerdotes & Leuitæ & cunctus populus à minimo vsque ad maximum. Quibus audiētibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis: 31. & stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino vt ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua, facerētque quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat. 32. Adiurauit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Ierusalem, & Beniamin: & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum Domini Dei patrum suorum. 33. Abstulit ergo Iosias cunctas abominationes de vniuersis

exedram Nathamelech eunuchi, qui erat in Phaturim: currus autem Solis cōbussit igni. 12. Altaria quoque, quæ erant super tecta cānaculi Achaz, quæ fecerant reges Iuda, & altaria, quæ fecerat Manasses in duobus atriiis templi Domini, destruxit rex: & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum in Torrentem Cedron. 13. Excelsa quoque, quæ erant in Ierusalē ad dexteram partem Montis offensionis, quæ ædificauerat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensionis Moab, & Melchom abominationi filiorū Ammon, polluit rex. 14. Et contriuit statuas, & succidit lucos: repleuitq; loca eorum ossibus mortuorum. 15. Insuper & altare, quod erat in Bethel, & excelsum, quod fecerat Ieroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel: & altare illud, & excelsum destruxit, atque cōbussit, & comminuit in puluerē succenditque etiam lucrum. 16. Et cōuersus Iosias, vidit ibi sepulchra, quæ erāt in mōte: misitque & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud iuxta verbum Domini, quod locutus est vir Dei, qui prædixerat verba hæc. 17. Et ait: Quis est titulus ille, quē video? Responderuntque ei ciues vr̄bis illius: Sepulchrū est hominis Dei, qui venit de Iuda, & prædixit verba

sis regionibus filiorum Israēl: & fecit omnes, qui residui erāt in Israel, seruire Domino Deo suo. Cunctis diebus eius non recesserunt à Domino Deo patrum suorum.

CAP. XXXV.

1. **E**cit autem Iosias in Ierusalem phase Domino, quod immolatum est quartadecima die mensis primi: 2. cōstituit Sacerdotes in officiis suis, hortatusq; est eos vt ministrarent in domo Domini. 3. Leuitis quoque ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, locutus est: Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificauit Salomō filius David rex Israel, nequaquam enim eam ultra portabitis: nunc autem ministrare Domino Deo vestro, & populo eius Israel. 4. Et præparate vos per domos, & cognationes vestras in diuisionibus singulorum, sicut præcepit David rex Israel, & descripsit Salomon filius eius. 5. Et ministrare in sanctuario per familias turmasque Leuiticas, 6. & sanctificati immolate Phase: fratres etiam vestros, vt possint iuxta verba, quæ locutus est Dominus in manu Moyfi facere, præparate. 7. Dedit præterea Iosias omni populo, qui ibi fuerat inuentus in solemnitate Phase, agnos & hœdos de gregibus, reliqui pecoris triginta mil-

hæc, quæ fecisti super altare Bethel. 18. Et ait: Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius cum ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria. 19. Insuper & omnia fana excelsorum, qui erant in ciuitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Israël ad irritandum Dominum, abstulit Iosias: & fecit eis secundum omnia opera, quæ fecerat in Bethel. 20. Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria: & combussit ossa humana super ea: reuersusque est Ierusalem. 21. Et præcepit omni populo, dicens: Facite Phasce Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis huius. 22. Nec enim factum est Phasce tale à diebus Iudicium, qui iudicauerunt Israël, & omnium dierum regum Israël, & regum Iuda, 23. sicut in octauo decimo anno regis Iosie factum est Phasce istud Domino in Ierusalem. 24. Sed & pythones, & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominationes, quæ fuerant in terra Iuda & Ierusalem, abstulit Iosias: vt statueret verba legis, quæ scripta sunt in Libro, quem inuenit Helcias sacerdos in templo Domini. 25. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in vniuersa, bouum quoque tria millia, hæc deregis vniuersa substantia & Duces quoque eius, sponte quod vouerant, obtulerunt, tam populo, quam sacerdotibus. & Leuitis. Porro Helcias, & Zacharias, & Iahiel principes domus Domini, dederunt sacerdotibus ad faciendum Phasce pecora commixtim duo millia sexcenta, & boues trecentos. 9. Chonenias a. & Semeias, etiam Nathanael fratres eius, necnon Hafabias, & Iehiel, & Iozabad principes Leuitarum, dederunt ceteris Leuitis ad celebrandum Phasce quinque millia pecorum, & boues quingentos. 10. Preparatumque est ministerium, & steterunt sacerdotes in officio suo: Leuitæ quoque in turmis, iuxta regis imperium. 11. Et immolatum est Phasce: aspereruntque sacerdotes manu sua sanguinem, & Leuitæ detraxerunt pelles holocaustorum: 12. & separauerunt ea vt darerent per domos & familias singulorum, vt offerrentur Domino, sicut scriptum est in Libro Moyse: de bouibus quoque fecerunt similiter. 13. Et assauerunt Phasce super ignem, iuxta quod in lege scriptum est: pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis, & festinato distribuerunt vniuersæ plebi: 14. sibi autem, & sacerdotibus postea parauerunt nam in oblatione holocaustorum & adipum vsque ad noctem Sacerdotes fuerunt occupati:

vnde

uerfa virtute sua iuxta omnē legem Moyſi: neque poſt eum ſurrexit ſimilis illi. 26. Verumtamen non eſt auerſus Dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor eius cōtra Iudā: propter irritationes, quibus prouocauerat eū Manafſes. 27. Dixit itaque Dominus: Etiam Iudam auferam à facie mea, ſicut abſtuli Iſrael: & proiiciam ciuitatem hanc, quā elegi Ieruſalem, & domum, de qua dixi: Erit nomen meū ibi. 28. Reliqua autem ſermonum Iofix, & vniuerſa quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 29. In diebus eius aſcēdit Pharaon Nechao rex Ægypti, cōtra regem Aſſyriorū ad flumē Euphratem: & abiit Iofias rex in occurſum eius: & occiſus eſt in Mageddo, cū vidiffet eum. 30. Et portauerūt eum ſerui ſui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ieruſalē, & ſepelierunt eū in ſepulchro ſuo. Tulitq; populus terrę Ioachaz filium Iofix: & vnixerunt eum, & cōſtituerunt eum regē pro patre ſuo. 31. Viginti trium annorum erat Ioachaz cū regnare cōepiffet, & tribus menſibus regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Amital filia Ieremix, de Lobna. 32. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius. 33. Vinxitque eum Pharaon Nechao in Re-

vnde Leuitæ ſibi, & Sacerdotibus filiis Aaron parauerunt nouiſſimis. 15. Porro cantores filij Aſaph ſtabant in ordine ſuo, iuxta præceptum Dauid, & Aſaph, & Hemā, & Idithun prophetarum regis: Ianitores vero per portas ſingulas obſeruabant, ita vt nec puncto quidem diſcederent à miniſterio: quam ob rem & fratres eorum Leuitæ parauerunt eis cibos. 16. Omnis igitur cultura Domini rite cōpleta eſt in die illa vt facerent phaſe, & offerrent holocauſta ſuper altare Domini, iuxta præceptum regis Iofix. 17. Feceruntque filij Iſraël, qui reperti fuerant ibi, Phaſe in tempore illo, & ſolēnitatem azymorum ſeptem diebus. 18. Non fuit phaſe ſimile huic in Iſraël à diebus Samuelis propheta, ſed nec quiſquā de ceteris regibus Iſrael fecit phaſe ſicut Iofias, Sacerdotibus, & Leuitis, & omni Iudæ, & Iſrael qui repertus fuerat, & habitantibus in Ieruſalem. 19. Octauo decimo anno regni Iofix hoc Phaſe celebratum eſt. 20. Poſtquam inſtaurauerat Iofias tēplum, aſcēdit Nechao rex Ægypti ad pugnādum in Charcamis iuxta Euphratē: & proceſſit in occurſum eius Iofias. 21. At ille, miſſis ad eum nunciis ait: Quid mihi & tibi eſt rex Iuda? non aduerſum te hodie venio, ſed contra aliam pugno domum, ad quam me

bla, quæ est in terra Emath, Deus festinato ire præcepit, ne regnaret in Ierusalem: & desine aduersum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te. 22. Noluit Iosias reuer-
 imposuit mulctam terræ, cen- ti, sed præparauit contra eum
 tum talentis argenti, & talen- bellum, nec acquieuit sermo-
 ro auri. 34. Regemque consti- nib. Nechao ex ore Dei: verū
 ruit Pharaos Nechao Eliacum perrexit vt dimicaret in cam-
 filium Iosia pro Iosia patre po Mageddo. 23. Ibiq̄e vul-
 eius: vertitque nomen eius neratus à sagittariis, dixit pue-
 Ioakim. porro Ioachaz tulit, ris suis: Educite me de prælio,
 & duxit in Ægyptum, & mor- quia oppidò vulneratus sum.
 tuus est ibi. 35. Argentum au- 24. Qui transtulerunt eum de
 tem, & aurum dedit Ioakim curru in alterum currum, qui
 Pharaoni cum induxisset ter- sequebatur eum more regio,
 ræ per singulos, vt conferre- & asportauerunt eum in Ieru-
 tur iuxta præceptum Pharao- salem, mortuusq̄ est, & sepul-
 nis: & vnumquemque iuxta tus in mausolio patrum suorū:
 vires suas exegit, tam argen- & vniuersus Iuda & Ierusalé
 tum quam aurum de populo luxerunt eum. 25. Ieremias ma-
 terræ: vt daret Pharaoni Ne- xime: cuius omnes cãtores at-
 chao. 16. Vigintiquinque an- que cantatrices, vsque in præ-
 norum erat Ioakim cū regna- sentem diem lamétationes su-
 re cœpisset: & vndecim annis per Iosiam replicant, & quasi
 regnavit in Ierusalem: nomen lex obtinuit in Israël: Ecce scri-
 matris eius Zebida filia Pha- ptum fertur in lamentationi-
 daia de Ruma. 37. Et fecit ma- bus. 26. Reliqua autem sermo-
 lum coram Domino iuxta om- num Iosia & misericordiarū eius: quæ lege præcepta sunt Do-
 nia, quæ fecerant patres eius. mini: 27. opera quoque illius prima & nouissima scripta sunt
 in Libro regum Iuda & Israel.

COMMENTARIUS.
 DECIMVS SEXTVS REX
 IVDÆ,
 IOSIAS.

ANnos 31. regnavit (eui annū vnū addit Eusebius. vide Scaligerū animad. 77.) cœ-
 pit anno ætatis 8. regnare, Deumq; studiose quærere, ipsius religionem instaurare,
 sed maxime anno ætatis 12, vt habetur cap. 34. Paralip. hebraice, & clare in Iosepho.

Liber fuit anno Iosia duodevicesimo, vt ait in c. 1. Ezechielis D. Hier. in templo in-
 uentus, qui propter superiorum regum impietatem, quasi obscurus & ignotus erat. Fuit
 Moyfis liber, vt ait Iosephus, & quidē Deuteronomij, vt ait D. Athanasius ep. ad Mar-
 cell. p. 758. de interpr. psal. & probat Abulensis; vbi obserues ab ipso Pontifice librum
 istum sacrum promi & regi dari, ne Hæreticis male hoc libro abutentibus credas.

Eodem cap. 22. v. 14. per secundam intelligit Chaldaus & Rabini scholam seu do-
 ctrinæ domum. quia videlicet Hebraice dicitur Misneh. apud ipsos vero Thalmud to-
 tus duas in partes diuiditur, Misnam & Gemaram, vt explicat Elias Thisbi. Sed aliqui
 aiunt fuisse scholam iuxta templū in qua sacræ litteræ tractarentur. sicq; à quibusdam
 Rabinis

Rabinis domus doctrinæ vocatur, & quidem sacræ. aliqui, in qua prophana disciplina; quod ut ait Vatablus, nulli tunc Hierosolymis essent libri sacri. At falsum hoc, & per secundam nihil aliud significatur, quæ vel secunda vrbs Ierosolyma, de qua in Iudicibus dixi, vel è duob. Hierosolymorum muris antiquioribus porta quæ secundo in muro, secunda erat, ex Sophoniæ c. 1. & Iosepho l. 6. de bello c. 6. quæ & media dicitur hieremiæ 39. ut iuxta portam hanc habitavit propheta.

Iam c. 23. v. 5. pro 12. signis retinent 70. vocem Hebraicam: quæ vel ab influendo, vel abeundo & quasi vagando ducitur. Vnde quibusdam significare videtur planetas, quibusdam ut R. Kimhio, Theodoreto hic. q. 24. & Procopio vnam illam stellam, quæ Lucifer & Hesperus dicitur. Hieron. hic, & epist. ad Fabiolam de veste sacerdot. Zodiacum, qui in 12. signa diuidi solet. Sed Iob. 38. v. 32. vertit Luciferum, vbi licet scriptum sit Mazaroth, hic vero Mazaloth, non tamen mutatur significatio. cum 70. legant etiam hic Mazouroth, & literæ r. & l. permutabiles sint, uti hoc exemplo & aliis confirmat in Schilschel Thisbites.

Porro mulieres illæ v. 7. texuisse videntur quasdam veluti cortinas & peristromata, quib. & lucus magis opacaretur, & seiunctæ domunculæ fierent, in quib. libidini vacarent, prout ex funibus illis fiebat Baruch 6. apud Herod l. 1. σχοινέες διεζοδοι. huiusmodi vero cortinæ vocantur hic σολή, fortassis etiam πέτασος: cum dicat Suidas hunc esse ἱδὸς ὑφάσματος, & ab extensione petasus ducatur, ut argumentatur l. 3. agonist. c. 28. Petrus Faber, qui effeminatos istos ideo Hebraice eadilim, & græce τέλεισμένους vocari tradit: quod certo cuiusdam dæmonio (verbi causa Veneri) consecrati essent. ut l. 3. Semestr. c. 3. vberius explicat, & Delr. in disq. mag.

A valle filij Hennon v. 10. dicta est gehenna. Nam, omisso illo filij nomine breuitatis causa, dicta etiam est Iosux e. 15. vallis hennom, Hebraice gehennom. Cur vero ita dici placuerit, causa duplex est. Vna, quod quemadmodum hic ignes excitabantur; quib. vel vstulabantur, vel exurebantur homines, ut hic dicitur, & supra expositum est: ita in inferno ignis sit ad impiorum cruciatum inextinguibilis. Matt. 25. hinc enim etiam ab Ieremia c. 7. v. 34. vallis occisionis nuncupata est. sed lege D. Hier. in Ieremiæ c. 7. & 32. & Philastrium hæc. 19. de Tophetitis.

Altera quod à Iosia factus sit locus iste vilissimus, & contaminatissimus; ita ut omnis generis cadauera & morticina fœtidissima huc deinceps proiecta sint. Quemadmodum iustorum merces ab hebræis vocata est Gan Eden, à loco scilicet pulcherrimo & amenissimo: ita & impiorum supplicium, à contemptissimo & graueolentissimo. licet is olim amœnus fuisset, Cedronisque aquis rigaretur.

Topheth porro appellatur, primo quidem locus, deinde vero etiam ipse gehennæ ignis, ut ait lib. R. Dauid. Causa est, quod ut ait Lyranus, horrendus quidam strepitus ex vario tympanorum pulsu excitabatur, ne vel extremos miserorum liberorum, dum cõburerentur, eiulatus, ipsi parentes audirent & permouerentur. Nam hebræis toph tympanum est, à sono quidem ita dictum, sed à quo & Græcorum τύπῳ & ipforum nostræque tympanum extitit.

Addunt alij causas alias tres. Nam primo Rabini, Elia teste, à pathah quod est seducere, lactare & illicere, nomen hoc deducunt, quod in Topheth, seu ignem æternum ij corruant, quos à Dei mandatorum via, vel voluptas, vel superbia; vel aliud quodcunque vitium seduxit & prolestauiit. alij ab eodem verbo sed qua dilatare significat; idem nomen repetunt. quod ad impiorum multitudinem capiendam locus ipse latissimus & capacissimus sit Isaiæ 5. v. 14. Postremo recentiores nonnulli à Iaphah ipsum Topheth deflectunt. quasi horrendum & portentosum ea in valle spectaculum esset, sitque apud inferos futurum. Sed cum Iaphah pulchrum esse significet, vel deflexio hæc reicienda, vel per antiphrasin accipienda: quasi locus minime pulcher sit. uti de bello quidam aiunt, item de Parcis & Manibus.

Q V Æ S T I O.

Equi & currus solis qui v. 11 fuerint?

LYranus & hist. Scholastica pictos tantum in solis honorem fuisse aiunt. R. Salomon & Abulensis qu. 19. veros. Sed dissimiliter. Ille ait moris fuisse, ut orienti soli, equis quibusdam obuiam nonnulli pergerent, ipsumque quasi salutarent. hunc morem negat Abulensis, & vult equos istos & currus ante Solis statuam suspensos fuisse, vel eam curru imponitam ab equis tractam esse.

Mihi tamen alicubi obseruasse videor. Sane de picturis, vt supra in Elia dixi, de statuis vt in historia 4. Coronatorum, imo & de solis salutatione matutina negare poterit ne pmo, cum testes sint D. Leo hom. de Epiph. Plato dum idipsum facere solitum Socrate scribit, & Plutarchus dum contritum illud prouerbium refert: Plures adorant Orientē solem quam occidentem. Herodianus dum de Artabani exercitu loquitur, & Sozomenus l. 2. hist. c. 8. & 9. de S. Simeone recusante solem adorare.

Inuenio tamen equos solis dici posse, qui ipsi sacrificarentur, vt apud Persas, Lactantius l. 1. & Ouid. l. 1. & Fastorum

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum.

& Iustinus l. 1. & Philast. l. 1. & apud Massagetarum fieri narrat Strabo l. 11. & extremo l. 1. Herodotus, quod Deorum perniciosissimo vellent mortalium etiam omnium perniciosissimum immolare, qui etiam in ipsius honorem à Regibus alerentur & ducerentur, vt eodem libro cum de Cyri ad Babylonem expeditione agitur, scriptum est. Sic & Xenophon l. 8. Pædiæ Cyri è Babylonē iam capta egressum describens. Cum, inquit, Palatij portæ apertæ fuissent, primū agebantur ipsi Ioui tauri pulcherrimi quaterni, & aliis quibusdā diis, quos Magi delegissent. Post boues vero equi, vt soli sacrificium existerent. Post hos autē, currus educebatur candidus, iugum habēs aureū, coronatus, Ioui sacer. Post hunc ducebatur Solis currus, candidus, & coronatus similiter vt superior. Post hunc etiam alius tertius currus educebatur, cuius equi strati erant puniceis amictibus & post eum viri sequebantur, qui in magno quodam foco, ignem portarent.

Ex his vides, qui solis equi & currus sint, & vnde hæc ad Iudæos Reges superstitione manarit. quod persequitur l. 3. de Cambyse loquens Herodotus: è quo corrigendus Seneca l. 3. de ira c. 20. refert etiam in Heroicis Philostratus, Græcis præcepisse Palamedē, vt orienti soli equum candidum mactarent. Sic Curtius l. 3. eximia magnitudinis equus solis. Vide Pradū in Ezechielis c. 1. comm. de vis. t. sect. 10. p. 41. de curru Dei, & superstitionis eius imitatoribus Mercurio, Apolline, Sole, & c. Villal. p. l. 3. c. 32. in c. 40. Ezech. p. 221.

Apud Poetas quidē vt Ouid. 2. Meta. in Solis quadriga hi tantum quatuor iunguntur

Pyrois, Eous & Æthon

Solis equi. quartusque Phlegon

Per quos Abul. significari ait 4. anni & diei partes. Mahometus vero apud Euthymium titulo 28. Solem & Lunam in equis etiam collocat. Seu vt professio fidei à Turcismo ait, *καβαλλαρεις ειναι* nugatur, consule Villalpand. l. 3. c. 32. in c. 40. Ezech. p. 221.

Celebrauit anno regni 18. pascha celeberrimum, de quo etiam 3. Esdræ 1. Sed à Rege Nechao, de quo lib. 1. Herodotus, fuit tandem interfecus, ipsique Epicedia tristissima cecinit Jeremias, vt explicatur 2. Paral. 35.

DECIMVS SEPTIMVS REX

I V D Æ,

I O A C H A Z.

Qui 1. Par. 3. v. 15. Iohanam, *ιωαναν*. Annotatio tamen in c. 1. l. 3. Esdræ Scaliger dicit se legisse *ιωχαναν*, vt aliquo modo ad Iechoniam accedat, de quo infra: imo à Clemēte Iechonias dicitur, putatur à quibusdam vocari Ieremiæ 22. Sellum: quin eundē Iochazum vocari etiam Iechoniam, Sellum, & Amasiam ait p. 25. Epiphanius: Sed falso, inquit Scaliger p. 80. annotat.

Regnavit menses tres. Nam ab illo parentis victore & interfecore Nechao, fuit in Ægyptum abductus: fuit alioquin frater ipsius etiam nomine Sellum 1. Paralip. 3. v. 15. qui propter Hierosolymorum vastationem & transmigrationem regnare non potuit licet secus non ne mo ex Ieremia sentiat.

C A P. XXIV.

IN diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioakim seruus tribus annis: & rursum rebellauit contra eum. 2. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorū Ammō: & immisit eos in Iudā, vt disperderēt eum, iuxta verbū Doñi, & locutus fuerat per

feruos suos prophetas. 3. Factum est autem hoc per verbū Domini contra Iudam, vt auferret eum coram se propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit, 4. & propter sanguinem innoxium, quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium & ob hanc rem noluit Dominus propitiari. 5. Reliqua autem sermorum Ioakim, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioakim cū patribus suis: 6. & regnavit Ioachin filius eius pro eo. 7. Et ultra non addidit rex Ægypti, vt egrederetur de terra sua: tulerat enim rex Babylonis à riuo Ægypti vsque ad fluum Euphraten, omnia quæ fuerant regis Ægypti. 8. Decem & octo annorum erat Ioachin cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Nohesta filia Elnathan de Ierusalem. 9. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. 10. In tēpore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in Ierusalem, & circumdata est vrbs munitioibus. 11. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatem cum seruis suis vt oppugnarent eam. 12. Egrediusque est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius, & eunuchi eius: & suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui. 13. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, & thesauros domus regis: & concidit vniuersa vasa aurea, quæ fecerat Salomon rex Israel in templo Domini iuxta verbum Domini. 14. Et transtulit omnem Ierusalem, & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in captiuitatem: & omnem artificem & clusorem: nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terræ. 15. Transtulit quoque Ioachim in Babylonem, & matrem regis, & vxores regis, & eunuchos eius: & iudices terræ duxit in captiuitatē de Ierusalem in Babylonem. 16. Et omnes viros robustos, septē millia, & artifices, & clusores mille, omnes viros fortes & belatores: duxitque eos rex Babylonis captiuos in Babylonē. 17. Et constituit Matthianiam patrum eius pro eo: imposuitque nomē ei Sederiam. 18. Vigésimum & primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpisset, & vndecim anni regnavit in Ierusalem: nomē matris eius erat Amital, filia Ieremiæ de Lobna. 19. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ioakim. 20. Irascebatur enim Dominus contra Ierusalem & contra Iudam, donec proieceret eos à facie sua: recessitque Sedecias à rege Babylonis.

LIB. IV. REGVM,
COMMENTARIUS.
DECIMVS OCTAVVS REX
IVDÆ.

IOAKIMVS frater Ioachazi.

Fuit à Nechao constitutus rex, qui & Eliakim dicitur: nec desunt qui putent, eum melius dici Ioachim. Regnavit annos 11. & antea vocabatur Eliakimus. Anno eius tertio cœpit primum regni sui annum Nabuchodonosor Magnus, eumque quarto illius anno finiuit, vt ex Danielis 1. & Ieremiæ 25. perspicitur: eodemque anno 1. venit Hierosolymam Nabuchodonosor, eamque & Regem Ioakim cepit, & Babylonem non exiguo cū populo abduxit vti expresse refert cap. 1. Daniel contra Ioseph. l. 10. & alios eum secutos, qui non nisi Ioakimi octavo & sui regni quarto venisse Nabuchodonosorem tradunt. Atque tunc trium Babylonicarum captiuitatum quibus residuæ duæ tribus translatae sunt; hæc prima fuit in qua fuit Daniel & socij.

Restitutus tamen regno est, eū certū quotannis tributum promississet. Sed tribus tantum id annis exsoluit, seque cum Ægyptijs contra Babylonios iungere voluit. Vnde regni istius anno vndecimo, suo vero octavo redijt Nabuchodonosor: eumque iterum cepit, & extra Hierosolymam interfecit, insepultumque abiecit, vt prædictum erat Ieremiæ 22. D. Hieronymi in eum prophetæ locum verba sunt hæc. Ioachimium interfecit à latrunculis Chaldæorum, Syriæ, Ammonitarum, & Moabitarum Hebræa narrat historia. vnde & in Malachim mortuus scribitur, & sepultus tacetur. in lib. dierum legimus, vinctum catenis ductum in Babylonem, nec vltra quid refertur de eo. pulchreque sepultura asini dicit Ieremias eum sepeliendum, vt alijs verbis significet non sepultum iri, hoc est à bestiis aibusque lacerandum. hæc est enim asini sepultura. ita ille. quidam (inter quos est iam modo citatus Hieronymus Ezechielis c. 1.) duas tantum captiuitates faciunt, & hanc primam parum conuenienter Dan. cap. 1. omittunt. rursusque eam quæ ipsis prior est sub Iechonia, quæ proprie ab ijs dicitur *μετάνοια* transmigratio. vti Lilius & Suetonius loquuntur. posterior sub Sedecia *ἀιχμαλωσία*, deportatio, captiuitas. quod tamen discrimen non seruatum Esdræ 2.

DECIMVS NONVS REX IVDÆ

IOACHINVS.

Qui Esther 2. Ieremiæ 22. Baruch 1. & Matth. 1. Iechonias dicitur & quidem cognomento ait in Ezech. 1. D. Hier. videlicet accipiendo cognomentum pro nomine alio & Ieremiæ 22. detracta prima syllaba Chonias, quasi cum Iechonias significet Domini præparationem, iam Domini nomen auferatur & dicatur, Chonias, vel Caniahu 1. præparatus, perditioni scilicet ac interitui, vt ibidem ait D. Hieronymus.

Sed resistat hic merito quispiam: cum Iechonias apud D. Mattheum ab ipso Iosia genitus dicatur, & quidem proprie: vt ille, non huius autis, sed pater sit, prout alij eodem contextu filios ipsi suos proprie genuisse dicuntur. Plerique sanè non recentiores modo, sed & veteres assentiuntur, & Ioakimum ipsum ibi Iechoniam vocari aiunt: D. Ambr. l. 3. in Lucam, Epiph. hæref. Epicur. Aug. l. 2. de conf. Eu. 4. Euthy. Matth. 1. vbi etiam id ex Esdræ l. 3. c. 1. confirmat. & addi potest quod supra dixi, Ioachan vocari, quod à Iechonia non valde recedit.

Sed contra Iechonias, qui apud Matth. est, genuit Salathielem. At is non Ioakimus, sed Ioakimi filius 1. Par. 3. v. 17. 18. Aggæi 1. & 2. Esd. 3.

Magna profecto ista difficultas, pp quam boni auctores Epiph. Ambr. Euthy. l. citatis fatentur scriptorum incuria vnam deesse apud Matth. generationem; nam quoquo modo Iechoniam sumas, & vndecunque numeres, in secunda vel tertia tessera decade non inuenientur 14. generationes: prout tamen sese posuisse asserit Euangelista.

Vbi vero & quomodo ea supplenda sit, quæritur ibidem. & respondetur verbis D. Augustini l. c. deesse in angulo secundæ & tertiæ tessera decade, seu in confinio, & hoc modo restituendam. Iosias autem genuit Ioakim, & fratres eius in transmigracione Babylonis: Ioakim autem genuit Iechoniam. Et post hæc. Sic enim se in antiquo Græco volumine legisse testatur Stapulensis, à quo accepit, ibique tribuit apud Martoretum Matth. 1. Bucerus.

Cum

Cum tamen nominum vel eorundem iteratio, vel magna similitudo librarijs ad omittendum causam dedisse videatur, putarem sic scriptum fuisse. Iofias autem genuit Iechoniam, vel potius Iechomiam & f. e. i. t. B. Iechonias autem genuit Iechoniam, &c. si quæras quomodo Iofias in transmigracione Iechomiam istum & fratres genuisse scribatur? respondendum ἐπι τῆς μετακείρας valere, sub transmigracionem, seu in ipsa transmigracione iam instante. Ita enim accipiendum indicat particula, quæ ab eodem Euangelista subditur; post transmigracionem, quasi altera significet paulo ante. Regnavit menses tres solus, licet videatur primo illo anno, quo pater captus fuit, regnare quodammodo cœpisse; Ita enim dicitur cap. vlt. Paral. cœpisse regnare videl. cum patre, cum esset annorum 8. hic vero cap. 24. Cum esset annorum 18. cœpit, scilicet solus.

Quia vero Ieremiæ monenti paruit, urbemque dedit, ductus est quidem Babylonem captivus, sed post Nabuchodonosoris mortem, ab eius filio Euilmerodach e carcere liberatus fuit, & summo honore affectus, anno post hunc trigesimo septimo ut habetur cap. seq. vers. 27.

Atque hæc fuit secunda captivitas in qua Ezechiel & Mardocheus, prout aiunt 70. interpretes Esther 1. cum rex Babylonē duceretur, nullam adhuc habuisse prolem videtur, saltem grandiusculam, alioqui non ipsius patrum, sed regem filium constituisset Nabuchodonosor. postea vero in ipsa transmigracione, vel potius, ut cum S. Matthæo loquar, post transmigracionem octo filios procreavit 1. Par. 3. quorum secundus fuit Salathiel. At quomodo Ieremiæ 22. v. 30. dicitur sterilis? Respondetur ab omnibus fere & recte, fuisse sterilem non simpliciter, quoad liberos: sed quo ad liberos qui regnum patris tenerent. & si enim magni fuerunt Salathiel filius, & Zorobabel. nepos, reges tamen non fuerunt, copiosius eum in locum D. Hier. monens pro sterili ab Aquila in secunda editione verti ἀναύητον à Symmacho vacuum, à Theodotione & LXX. abominabilem & abdicatum, ab eo filium immolarum tradit quidam Cyrillus: sed ἀμαρτύρας.

CAPUT XXV.

CAP. XXXVI.

R Actum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius in Ierusalem, & circumdederunt eam: & extruxerunt in circuitu eius munitiones. 2. Et clausa est ciuitas atque vallata usque ad undecimum annum regis Sedecie, 3. nona die mensis: prævaluitque fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ. 4. Et interrupta est ciuitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portæ, quæ est inter duplicem murum ad hortum regis (porro Chaldæi ob-

Viginti & unius anni erat Sedecias cum regnare cœpisset, & undecim annis regnavit in Ierusalem. 12. Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Ieremiæ Prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini. 13. A rege quoque Nabuchodonosor recessit; qui adiurauerat eum per Deum: & induravit cervicem suam & cor ut non reuerteretur ad Dñm Deum Israel. 14. Sed & uniuersi principes sacerdotum, & populus, præuaricati sunt iniquè iuxta uniuersas abominaciones Gentium, & polluerunt domum Domini, quam sanctificauerat

fidebāt in circuitu ciuitatem) 15. Mittebat autem Dominus
 fugit itaq; Sedecias per viam, Deus patrum suorum ad illos
 quæ ducit ad campestria soli- per manum nunciorum suorū
 tudinis. 5. Et persecutus est ex- de nocte confurgens, & quoti-
 ercitus Chaldæorum regē, cō- die commonens: eo quod par-
 prehēditq; eum in planitie Ie- ceret populo & habitaculo
 richo: & omnes bellatores, qui suo. 16. At illi subsannabant
 erant cum eo, dispersi sunt, & nuncios Dei, & paruipendebāt
 reliquerunt eum. 6. Apprehen- sermones eius, illudebantque
 sum ergo regem duxerunt ad prophetis, donec ascenderet
 regem Babylonis in Reblatha: furor Domini in populū eius,
 qui locutus est cum eo iudi- & esset nulla curatio. 17. Addu-
 ciū. 7. Filios autem Sedecię oc- xit enim super eos regē Chal-
 cidit coram eo, & oculos eius dæorum, & interfecit iuuenes
 effodit, vinxitq; eum catenis, eorū gladio in domo sanctua-
 & adduxit in Babylonem. 8. rij sui, non est misertus adole-
 Mēse quinto, septima die mē- scentis, & virginis, & senis,
 sis, ipse est annus nonus deci- nec decrepiti quidem, sed om-
 m^o regis Babylonis: venit Na- nes tradidit in manibus eius.
 buzardan princeps exercitus, 18. Vniuersaque vasa domus
 seruus regis Babylonis, in Do- Domini tā maiora, quā mi-
 nora, & thesauros templi, &
 rusalē. 9. Et succēdit domū Do- regis, & principum transtulit
 mini, & domū regis: & domos in Babylonem. 19. Incenderunt
 in Ierusalem, omnemq; domū hostes domum Dei, destruxe-
 cōbussit igni. 10. Et muros Ie- runtque murum Ierusalem, v-
 rusalem in circuitu destruxit niuersas turres cōbusserunt, &
 omnis exercitus Chaldæorum, quidquid pretiosū fuerat, de-
 qui erat cū principe militum. moliti sunt. 20. Siquis euaserat
 11. Reliquā autem populi par- gladium, ductus in Babylonē
 tē, quæ remanserat in ciuitate, seruiuit regi & filiis eius, do-
 & perfugas, qui transfugerant nec imperaret rex Persarū, 21.
 ad regem Babylonis, & reli- & compleretur sermo Domini
 quum vulgus transtulit Na- ex ore Ieremię, & celebraret
 buzardan princeps militiæ. 12. terra sabbata sua: cunctis enim
 Et de pauperibus terræ reli- diebus desolationis egit sab-
 quit vinitores & agricolas. 13. batum vsque dum cōplerētur
 Columnas autem æreas, quæ septuaginta anni. 22. Añō autē
 erant in templo Domini, & primo Cyri regis Persarū ad ex-
 bases, & mare æreum, quod plendum sermonē Domini quē
 erat in domo Domini, con- locutus

lerunt æs omne in Babylonē. 14. Ollas quoq; æreas, & trullas, & tridentes, & scyphos, & mortariola, & omnia vasa ærea, in quibus ministrabāt, tulerunt. 15. Necnon & thuribula, & phialas: quæ aurea, aurea: & quæ argentea, argentea, tulit princeps militiæ, 16. i. colūnas duas, mare vnū, & bases quas fecerat Salomon in tēplo Dñi: non erat pondus æris omnium vasorum. 17. Decē & octo cubitos altitudinis habebat columna vna: & capitellum æreum super se altitudinis trium cubitorum: & retiaculū, & malograna super capitellum columnæ, omnia ærea: similem & columna secunda habebat ornatum. 18. Tulit quoq; princeps militiæ Saraiam Sacerdotem primum, & Sophoniā Sacerdotem secundum, & tres ianitores. 19. Et de ciuitate eunuchum vnum, qui erat præfectus super bellatores viros: & quinque viros de his, qui steterant corā rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principē exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ: & sexaginta viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. 20. Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha. 21. Percussitq; eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & translatus est Iuda de terra sua. 22. Populo autem qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Ahicam filij Saphan. 23. Quod cū audissent omnes duces militum, ipsi & viri qui erant cum eis, videlicet quod constituisset rex Babylonis Godoliam: venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismahel filius Nathaniæ, & Iohanān filius Careæ, & Saraia filius Thunehumet h Netopharites, & Iezonias filius Maachati, & ipsi socij eorum. 24. Iurauitq; Godolias ipsis & socijs eorum, dicens: Nolite timere seruire Chaldæis: manete in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis. 25. Factum est autem in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ, filij Elisama de semine regio, & decem viri cum eo: percusseruntq; Godoliam, qui & mortuus est: sed & Iudæos & Chaldæos, qui erant cum eo in Maspha. 26. Consurgensq; omnis populus à paruo vsq; ad magnū, & princeps militum venerunt in Ægyptum timētes Chal

Chaldaeos. 27. Factū est vero in anno trigésimo septimo trāsmi-
grationis Ioachin regis Iuda, mense duodecimo, vigésima septi-
ma die mensis: subleuauit Euilmerodach rex Babylonis, anno,
quo regnare cœperat, caput Ioachin regis Iuda de carcere. 28.
Et locutus est ei benignè: & posuit thronum eius super thro-
num regum, qui erant cū eo in Babylone. 29. Et mutauit vestes
eius, quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in
conspectu eius cunctis diebus vitæ suæ. 30. Annonam quoque
constituit ei sine intermissione, quæ & dabatur ei à rege per sin-
gulos dies omnibus diebus vitæ suæ.

COMMENTARIVS.
VIGESIMVS REX IVDÆ.
SEDECIAS.

Qui antea Mathanaias vocabatur. D. Hiero. in Ieremiæ 22. ait: Hebræi putant omnes Iosia filios
vocari Sellem, siue Sellum, quod interpretatur consummatio, siue completio: eo quod regnū Iu-
da in ipsis finitum sit; mihi autem propriè hoc dici videtur de Sedechia, in quo verè regnum Iuda fi-
nitum est: sub quo & vrbs capta est. ita Hier. qui eodem loco cum tres tantum Iosia filios semper di-
cat, hancq; Hebræorum veterum sententiam adferat, videtur innuere quasi tam in Hebræo quam in
Græco & Latino posterius additus sit quartus Iosia filius Sellum. 1. Paral. 3. nisi & hos ipsos, vt supra,
explicemus tres tantum extitisse, qui scilicet regnauerint, vt hic c. 23. v. 30. 33. c. 24. v. 17. puto tamen
in Ier. Schallum esse Ioazat.

Porro Sedecias instar feræ cauea clausus est, & in Babylonem translatus: quam tamen non vidit, quia
Reblathæ exoculatus; prout monet D. Hier. Ezechielis 17. vbi diligenter huius exemplo inculcat, etiā
inter hostes seruandam fidem. adhæc idem Hier. in 2. Habacuc scribit Iudæos dicere, huic regi in Re-
blatha datam potionem &c. vt Christo Domino in cruce &c.

Regnauit Sedecias annos 11. anno eius nono venit Nabuchodonosor & Ierosolymam obsedit, &
tertio cepit, id est Sedecia undecimo, non quod ipse tunc in castris præfens esset (iam enim discesse-
rat Reblatham) sed dices reliquerat, quos Iosephus nominat.

Posteaquam verò ab his rex captus est, misit rex ipse Præfectum suorum militum, quem Græci ver-
terunt hic Archimagirum, isque die 10. mensis quinti, vt habetur Ieremiæ 52. templum incendit, hic
dicitur die septimo, quia tunc vel venit, vel quodammodo vrbs incendium cœptum est. In vitis PP. p.
2. dixit Abbas Poëmen: nisi Nabuzardan princeps coquorum venisset, templum Dei non arsisset. id est,
nisi desiderium gastrimargia &c.

Et hæc est tertia, seu vltima, & perfecta captiuitas Babylonica. vnde 70. annos, post quos ex ea libe-
rati sunt Iudæi, numerandos esse dicam Esdræ 1. Incidit hæc captiuitas in mundi annum 3549. Olym-
piadis quadragesimæ secundæ, annum quartum, seu olympadicum centesimum quadragesimum septi-
mum. Genebrardus à templi fundamentis ad captiuitatem Iechoniae annos ponit 490. Scaliger ad ca-
ptiuitatem istam vltimam 422. Iosephus 470. menses 6. dies 10. Sed ex dictis ad eandem vltimam vides
à templo fundato annos tantum 419. cum illud cœptum dixerim anno mundi 3130. Paralipomenon
finis exponetur Esdræ 1. cum verba eadem sint.

Iudæi die nono Ab. q. Iulij celebrant ieiunium, quia eo die Hierusalem, & templum primo à Chal-
dæis, secundo à Romanis incensa sunt: vt habet calendarium Genebrardi. eoque die canunt threnos
Hieremiæ: vt notat in lamentationes Petrus à Figueiro: quia sperant ex Isaia 66. se gauisuros quod fle-
uerint super Hierusalem. prior euersio comparatur Ieremiæ 16. vasi nondū cocto, quod dissipatū potest
in eandem formam vel meliorem reformari. posterior testæ contractæ Ieremiæ 16. quæ refici nō potest.
ideoque ira Dei peruenit super illos vsque in finem 1. Thess. 2.

Hic tamē notentur Pontifices quos ab eodē tēplo inchoato hucusq; recenset Iosephus septedecim.

1. Sadoc.	13. Odeas.
2. Achimas.	14. Sellum.
3. Azarias.	15. Helcias.
4. Ioramus.	16. Saraias.
5. Ius.	17. Iosedec. quem Genebrardus
6. Axioramus.	Esdræ fratrem & Iesu Pontifi-
7. Phileas.	cis, qui cum Zorobabele Iu-
8. Sordeas.	dæos exules reduxit, patrem
9. Iulus.	fuisse autumat, ex Hebræis:
10. Ioathan.	qui id colligunt ex 1. Paralip. 6.
11. Vrias.	Esdræ 7.
12. Norias.	

AD MAIOREM DEI GLORIAM.

